Editör:
Dr. Furkan DÜZENLİ
Dr. Ersel ERTÜRK

ULUSLARARASI SOSYAL POLİTİKALAR KONGRESİ

INTERNATIONAL SOCIAL POLICIES CONGRESS

BİLDİRİLER KİTABI I
Book of Paper I

17-18 Mayıs 2025 | Saraybosna
17-18 May 2025 | Sarajevo

FİLİZ KİTABEVİ
İSTANBUL
2025

Editör:
Dr. Furkan DÜZENLİ
Dr. Ersel ERTÜRK

ULUSLARARASI SOSYAL POLİTİKALAR KONGRESİ

INTERNATIONAL SOCIAL POLICIES CONGRESS

BİLDİRİLER KİTABI I

Book of Paper I

17-18 Mayıs 2025 | Saraybosna
17-18 May 2025 | Sarajevo

FİLİZ KİTABEVİ
İSTANBUL
2025

Aralık 2025

ISBN: 978-625-5697-83-7

BASKI - CİLT
Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Matbaacı Sertifika Numarası: 77398

YAYINLAYAN

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Cemal Yener Tosyalı Cad. No: 57/A (113)
Vefa-Fatih/İSTANBUL
Tel: (212) 527 0 718
(850)441 0 359
Faks: (212) 519 20 71

www.filizkitabevi.com
bilgi@filizkitabevi.com
Yayıncı Sertifika Numarası: 77398

Copyright© Bu kitabın Türkiye'deki yayın hakları Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Her hakkı saklıdır. Hiçbir bölümü ve paragrafı kısmen veya tamamen ya da özet halinde, fotokopi, faksimile veya başka herhangi bir şekilde çoğaltılamaz, dağıtılamaz. Normal ölçüyü aşan iktibaslar yapılamaz. Normal ve kanunî iktibaslarda kaynak gösterilmesi zorunludur.

SEPDER

ULUSLARARASI SOSYAL POLİTİKALAR KONGRESİ

"Küresel Dönüşümler ve Sosyal Politikaların Geleceği"

Uluslararası Üçüz Dönüşüm

17-18 MAYIS | **SARAYBOSNA**

KONGRE TAKVİMİ

Özet Gönderim Son Tarihi: 30 Nisan 2025
Kabul Edilen Bildirilerin İlanı: 3 Mayıs 2025
Ödeme ve Kesin Kayıt: 4-7 Mayıs 2025
Kongre Programının İlanı: 10 Mayıs 2025
Yüz yüze sunumlar: 17 Mayıs 2025
Online sunumlar: 18 Mayıs 2025
Tam Metin Gönderim Son Tarih: 30 Mayıs 2025
Kongre Kitabının Yayınlanması: 1 Eylül 2025

www.intspc.com

SEPDER

SOSYAL VE EKONOMİK PERSPEKTİF DERNEĞİ

Başvuru için kodu taratın

ÖNSÖZ

Küresel ölçekte hızlı toplumsal dönüşümlerin yaşandığı, dijitalleşmenin üretimden yönetişime kadar her alanı yeniden şekillendirdiği, eşitsizliklerin daha karmaşık biçimlerde ortaya çıktığı bir dönemde, sosyal politikaların rolü ve kapsamı tarihsel bir önem kazanmıştır. Bu bağlamda, Sosyal ve Ekonomik Perspektif Derneği (SEPDER) öncülüğünde ve Uluslararası Saraybosna Üniversitesi'nin ev sahipliğinde 17–18 Mayıs 2025 tarihlerinde Saraybosna'da gerçekleştirilen Uluslararası Sosyal Politikalar Kongresi hem teorik hem de uygulamalı düzeyde sosyal politika alanına nitelikli katkılar sunmayı amaçlayan disiplinler arası bir buluşma niteliği taşımaktadır. Bu bildiri kitabı, kongrede sunulan özgün çalışmaların kalıcı bir bilimsel kaynak hâline getirilmesi amacıyla hazırlanmıştır.

Kongre; dijital dönüşüm, sürdürülebilirlik, toplumsal cinsiyet, göç, yoksulluk, çalışma ilişkileri, insan hakları, kamu yönetimi, gençlik politikaları ve küresel yönetişim gibi geniş bir yelpazede güncel tartışmaları ele almıştır. Açılış programının ardından başlayan akademik oturumlar, kongrenin bilimsel çerçevesini oluşturan bu temaları hem kuramsal hem de ampirik yönleriyle değerlendiren katkılarla zenginleşmiştir. Hem Türkiye'den hem de Avrupa, Balkanlar, Orta Asya, Afrika ve Orta Doğu'dan araştırmacıları bir araya getiren bu buluşma, sosyal bilimlerde uluslararası iş birliğinin gelişimine katkı sağlayan önemli bir platform oluşturmuştur. Kongre boyunca yüz yüze ve çevrimiçi olmak üzere toplam 18 oturumda, 100 tebliğ sunulmuştur. Farklı disiplinlerden akademisyen ve uzmanlar, hızla değişen toplumsal yapılar karşısında sosyal politika araçlarının geleceğine dair eleştirel, yenilikçi ve çözüm odaklı yaklaşımlar ortaya koymuştur.

Bu bildiriler kitabı; kongrede sunulan özet ve tam metin bildirilerin sistematik biçimde derlenmesiyle oluşturulmuş, böylece sosyal politika alanındaki güncel tartışmalara akademik nitelikte uzun vadeli bir referans kaynağı kazandırılmıştır. İçerikte yer alan çalışmalar, farklı ülkelerden gelen araştırmacıların karşılaştırmalı analizlerini, saha araştırmalarını, kuramsal

tartışmalarını ve politika önerilerini içermekte olup, sosyal bilimlerde disiplinler arası yaklaşımın önemini güçlü biçimde yansıtmaktadır.

Kongrenin gerçekleştirilmesinde katkısı bulunan tüm kurum ve kişilere teşekkür etmek isteriz. Başta ev sahibi Uluslararası Saraybosna Üniversitesi olmak üzere, kongre düzenleme kurulu, bilim kurulu üyeleri, oturum başkanları, hakemler, bildirileriyle katkı sunan akademisyenler ve organizasyon ekibi, bu çalışmanın ortaya çıkmasında büyük emek harcamıştır. Ayrıca kongrenin vizyonunu şekillendiren ve uluslararası niteliğini güçlendiren tüm katılımcılar, bilimsel birikimi zenginleştiren değerli katkılarda bulunmuştur.

SEPDER olarak, toplumsal sorunlara çözüm üretmeyi, bilimsel üretimi desteklemeyi ve sosyal politika alanında katılımcı, kapsayıcı ve sürdürülebilir bir yaklaşımı güçlendirmeyi temel amaç edinmekteyiz. Bu kitabın, sosyal politika literatürüne katkı sunması; araştırmacılar, öğrenciler, politika yapıcılar ve uygulayıcılar için değerli bir kaynak oluşturması en büyük temennimizdir.

Bilimin ortak üretim alanlarını genişleten bu uluslararası buluşmaya emeği geçen ve katkı sağlayan herkese en içten teşekkürlerimizi sunar; sosyal politikanın geleceğine dair yürütülen bu çabaların daha adil, eşitlikçi ve kapsayıcı bir toplumsal düzenin inşasına katkı sağlamasını dileriz.

Doç. Dr. Osman AKGÜL

Sosyal ve Ekonomik Perspektif Derneği (SEPDER)

Mayıs 2025 – İstanbul / Saraybosna

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ V

SEPDER ULUSLARARASI SOSYAL POLİTİKALAR KONGRESİ DÜZENLEME KURULU XI

SEPDER ULUSLARARASI SOSYAL POLİTİKALAR KONGRESİ ONUR KURULU XII

SARAYBOSNA KONGRE BİLİM KURULU XIII

KONGRE PROGRAMI XV

ÖZET BİLDİRİLER 1

TAM METİN BİLDİRİLER 189

Çalışma Meclisi Ve Türkiye'de Sosyal Politika Yapımındaki Rolü: Son Dört Toplantı Üzerinden Bir Doküman Analizi 191

Muhammet Enes Kayagil

Determinants of The Social Dimension of ESG: Evidence from Industrial Companies in Türkiye 209

Halil İbrahim AKPINAR, Reşitcan Ari, Mehmet Sabri TOPAK

Dijital Çağda Ailevi Değer Aktarımı ve Kimlik İnşası: Sosyal Politika Perspektifiyle Kuramsal Bir İnceleme 219

Büşra Ökten

Dijitalleşme Çağında Çalışma Sürelerinin Evrimi: Esneklik, Belirsizlik ve Toplumsal Sonuçlar 235

Ersel Ertürk

Geçmiş İle Gelecek Arasında Covid-19 Süreci Ve Sivil Hareketlerin Sorunları 247

Fredinant Hasmuça

İkale Sözleşmelerinde İrade Tespitinin Değerlendirilmesi.....275
Yavuz Selim Kaymaz
Küreselleşme ve Sosyal Politika: Üçlü Dönüşümü Yönetmek.....289
Tuğba Gücenmez
Liyakat Kavramı Üzerine Bir Bakış Ve Çözüm Önerileri: Kamu Kurumları Örneği.....301
Alper Esnemez, Mehtap Demir
Mevsimlik Gezici ve Geçici Tarımda Çalışan Çocukların Yaşam ve Çalışma Koşulları: Adana Ovası Saha Çalışması.....313
Gamze Bulut
NEET Gençlerin İstihdamı: Dijital Dönüşümün Fırsatları ve Zorlukları.....363
Osman Akgül
Gölge Öğretici Destekli Rehberli Tutuş Uygulamasının Görme Engelli Öğrencilere Yansımaları.....379
Hamza Kurtkapan, Şeyma Coşkun
Sosyal Bilimlerde Bilgi Üretiminin Geleceği: Küresel Sorunlar Ve Yeni Araştırma Yöntemleri.....391
Hülya Gür
Sustainability Reporting In Industrial Companies In Turkiye.....403
İzel Kocaman, Halil İbrahim Akpınar, Mehmet Sabri Topak
Sürdürülebilirlik ve İşverenler: Geleceği İnşa Eden Bir Yaklaşım.....413
Elif Özge Gürdal
The Impact of Macroeconomic Conditions on ESG Social Scores: An Empirical Study of the Turkish Banking Sector.....431
Iliasu Abdallah
The Religious Education for Students of Indigenous Minority Faiths in Indonesian Formal Schools: A Historical Perspective.....445
Fadiah Mukhsen
The Role of AI in the Rise of the Ethical Consumer.....477
Pascal Stiefenhofer, Cafer Deniz
Engellilerin Toplumsal Hayata Katılımında Yerel Yönetimlerin Rolü: Eyüpsultan ve Sultangazi Belediyesi Örneği.....507
Hamza Kurtkapan, Şeyma Coşkun

The World Bank and the Politics of Social Policy: Between Progress and Critique 519
Özlem Küçük

Towards a Radical Democracy: Securing Freedom from Fear 537
Sajma Ademović, Nikola Banićević,

Türk Diasporasında Dijital Maneviyat: Göçmenlerin Sanal Dini Pratikleri 557
Furkan Düzenli

Türkiye'de Aktif Yaşlanmanın Boyutlarına Dair Sosyal Politika Açısından Bir Değerlendirme 571
Murat Kalkan

Urban Transformation For Participatory And Resilient Cities: A Review Based On Current Literature 583
Şevket Ercan Kızılay

What If the World Bank Didn't Exist? Rethinking Global Social Policy Without a Bretton Woods Anchor 601
Özlem Küçük

Yaşlanan Nüfus Karşısında Yaşlı Bakımında Göçmen Kadınların Artan Rolü ve Sosyal Politika Arayışları 619
Merve Nur Oktar

Yeşil Dönüşüm ve Sosyal Politika Etkileşimi: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Bağlamında Makroekonomik Bir Değerlendirme 639
Hamza Özçiftçi

Türkiye'de Yaşlı Refah Alanında Sosyal Hizmet Uygulamaları 661
Ummühani Uslu

DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Mehmed Ganic

Prof. Dr. Ongjen Rıdzıc

Doç. Dr. Bilal Coşan

Doç. Dr. Ebubekir Mollaahmetoğlu

Doç. Dr. Fatih Kucur

Doç. Dr. Halim Baş

Doç. Dr. Muhammet Enes Kayagil

Doç. Dr. Osman Akgül

Doç. Dr. Yasin Yılmaz

Dr. Öğretim Üyesi Abdullah Miraç Bükey

Dr. Öğretim Üyesi Abdullah Selim Doğan

Dr. Öğretim Üyesi Furkan Düzenli

Dr. Öğretim Üyesi Jahja Muhasilovic

Dr. Öğretim Üyesi Muhammed Erkam Kocakaya

Dr. Öğretim Üyesi Murat Kalkan

Dr. Öğretim Üyesi Mustafa Krupalija

Dr. Öğretim Üyesi Yusuf Ziya Yıldırım

Öğr. Gör. Ersel Ertürk

Araş. Gör. Muhammet Erturan

ONUR KURULU

Prof. Dr. Abdülkadir Şenkal
Prof. Dr. Bayram Zafer Erdoğan
Prof. Dr. Bekir Berat Özipek
Prof. Dr. Emrah Akbaş
Prof. Dr. H. Yunus Taş
Prof. Dr. İkram Daştan
Prof. Dr. Mehmet Anık
Prof. Dr. Mehmet Fatih Aysan
Prof. Dr. Metin Toprak
Prof. Dr. Mujibur Rahman
Prof. Dr. Murat Şentürk
Prof. Dr. Necmettin Kızılkaya
Prof. Dr. Ramazan Nacar
Prof. Dr. Serhat Yüksel
Doç. Dr. Aamir Jamal
Doç. Dr. Hakan Kalkavan
Dr. Öğr. Üyesi Serdar Serdaroğlu
Dr. Pascal Stiefenhofer

BİLİM KURULU

Prof. Dr. Kemal Yıldız, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. M. Fatih Aysan, Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Bilal Coşan, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Ebubekir Mollaahmetoğlu, İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Emir Kayacan, İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Emrah Utku Gökçe, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Emre Akadal, İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Fatih Altun, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Fatih Kucur, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa
Doç. Dr. Hakan Kalkavan, İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Güler, İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Muhammed A. Ağcan, İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Neşe Çakı, İstanbul Üniversitesi
Doç. Dr. Neslihan Arslan, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Serkan Eti, Medipol Üniversitesi
Doç. Dr. Sertaç Ercan, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Ümmügülsüm Aysan, Sağlık Bilimleri Üniversitesi
Doç. Dr. Yasin Yılmaz, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Erol, İstanbul Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah ÖNAL, Kırklareli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman Keskin, Bayburt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Köroğlu, İstanbul Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ersin Eraslan, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İzzettin As, Kırklareli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Merve Yörübulut, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Siyret Ayas, Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ü. Serdar Serdaroğlu, İstanbul Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Umut Yertüm, Kırklareli Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Yeliz Yazan Koç, İstanbul Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Ziya Yıldırım, Yalova Üniversitesi
Dr. Abdullah Onur
Dr. Abdussamed Keten
Dr. Ali İhsan Balcı, Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
Dr. Ercan Karakeçe, Medipol Üniversitesi
Dr. İrfan Ersin, Medipol Üniversitesi
Dr. Sefa Karagöz
Dr. Sefa Üzüm
Dr. Uygar Ekim İçmez, İstanbul Üniversitesi
Dr. Yunus Emre Turan, Sakarya Üniversitesi
Araş. Gör. Eyüp Ensar Öztürk, İstanbul Üniversitesi
Araş. Gör. Eyüp Kürşat Güler, Marmara Üniversitesi
Araş. Gör. Muhammet Erturan, İstanbul Üniversitesi
Araş. Gör. Samet Yaşar, İstanbul Üniversitesi

KONGRE PROGRAMI

Selamlama Konuşmaları – Cumartesi / Greeting Speeches-Saturday 10:00-11:00

Doç. Dr. Osman Akgül – SEPDER Başkanı - Chairman of SEPDER

Prof. Dr. Ahmet Yıldırım – Uluslararası Saraybosna Üniversitesi Rektörü - Rector of the International University of Sarajevo

Açılış Oturumu – Cumartesi / Opening Session - Saturday 11:00-12:00

Prof. Dr. Mehmet Fatih Aysan - Change and Continuity: Social Policies in Turbulent Times

1. GÜN – 17 MAYIS 2025 CUMARTESİ
DAY 1 - SATURDAY 17 MAY 2025
Yüz Yüze Oturumlar - In Person Sessions

1. Oturum / Session 1: 12:15 - 13:30

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Osman Akgül

Dr. Halil İbrahim Akpınar & Doç. Dr. Mehmet Sabri Topak:
ESG Approach in Social Policies: A Study on the Social Dimension of Corporate Sustainability in Turkey

Doç. Dr. Hamza Kurtkapan & Öğr. Gör. Şeyma Coşkun:
Görme Engelli Kaynaştırma Öğrencilerine Akran Destekli Rehberlik ile Yürüme Becerisi Kazandırma: Bir Uygulama Örneği

Dr. Elif Özge Gürdal:
Sürdürülebilirlik ve İşverenler: Geleceği İnşa Eden Bir Yaklaşım

Şeyma Nur Ekmen Akpınar & Ayça Demir Yıldırım:
Türkiye'de Pronatalist Politikalar Çerçevesinde Normal Doğum Kamu Spotlarının Toplumsal Tepkiler Bağlamında İncelenmesi

2. Oturum / Session 2: 12:15 - 13:30

Oturum Başkanı: Dr. Öğretim Üyesi Murat Kalkan

Mira Abdyldaeva:
Kırgızistan'da Dijital Dönüşüm Süreci: Tunduk Sistemi ve Sosyal Haklara Erişim Üzerindeki Etkileri

Prof. Dr. Hülya Gür:
Sosyal Bilimlerde Bilgi Üretiminin Geleceği: Küresel Sorunlar ve Yeni Araştırma Yöntemleri

Kamal Tasiu Abdullahi:
Promoting Equitable Land Governance in Africa: Policy Approaches to Tackle Land Inequality and Land Grabbing for ACFTA Implementation

Doç. Dr. Hamza Kurtkapan & Öğr. Gör. Şeyma Coşkun:
Engellilerin Toplumsal Hayata Katılımında Yerel Yönetimlerin Rolü: Eyüpsultan ve Sultangazi Belediyesi Örneği

3. Oturum / Session 3: 12:15 - 13:30

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Muhammet Enes Kayagil

Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Ali Uğur:
Etkin Çevre Rejimlerini Oluşturan Ana Faktörler

Dr. Sajma Ademović & Dr. Nikola Banićević:
Towards a Radical Democracy: Securing Freedom from Fear

Doç. Dr. Mehtap Demir & Alper Esnemez:
Liyakat Üzerine Bir Bakış Açısı ve Çözüm Önerileri: Kamu Kurumları Örneği

Nigar Gasimzade:
The Relationship Between Mobbing and Employee Satisfaction in the Service Sector: The Case of Azerbaijan

Öğr. Gör. Ersel Ertürk:
Dijital Emek Rejimi ve Yeni Mesai Normları: Süreklilik, Denetim ve Emek-Zaman İlişkisi

4. Oturum / Session 4: 15:30 - 16:30

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Halim Baş

Doç. Dr. Osman Akgül:
NEET Gençlerin İstihdamı: Dijital Dönüşümün Fırsatları ve Zorlukları

Öğr. Gör. Ersel Ertürk:
Dijitalleşme Çağında Çalışma Sürelerinin Evrimi: Esneklik, Belirsizlik ve Toplumsal Sonuçlar

Dr. Halil İbrahim Akpınar:
Disasters, Migration and Social Policy: Risk Reduction and Social

Dr. Öğretim Üyesi Abdullah Miraç Bükey:
Faiz ve Tüketim Arasında Kısa Dönemli Nedensellik ve Uzun Dönemli Dengesizlik: Türkiye Ekonomisi Üzerine Zaman Serisi Analizi

5. Oturum / Session 5: 16:30 - 17:30

Oturum Başkanı: Dr. Öğretim Üyesi Abdullah Miraç Bükey

Dr. Öğretim Üyesi Murat Kalkan:
Türkiye'de Aktif Yaşlanmanın Boyutlarına Dair Sosyal Politika Açısından Bir Değerlendirme

Doç. Dr. Muhammet Enes Kayagil:
Çalışma Meclisi ve Türkiye'de Sosyal Politika Yapımındaki Rolü: Son Dört Toplantı Üzerinden Bir Doküman Analizi

Dr. Halil İbrahim Akpınar & Reşitcan Arı & Doç. Dr. Mehmet Sabri Topak:
Factors Determınıng The Socıal Dımensıon Of ESG: A Study Of Companıes In Bıst Industrıal Index (Xusın)

Dr. Öğretim Üyesi Abdullah Selim Doğan:
Dijital Göçebelik ve Nitelikli Genç Göçü: Demografik Dönüşüm Bağlamında Türkiye İçin Bir Sosyal Politika Riski

Dr. Öğretim Üyesi Furkan Düzenli:
Türk Diasporasında Dijital Maneviyat: Göçmenlerin Sanal Dini Pratikleri

Halim Baş:

Adil Geçiş Kavramına İlişkin Yayınların R Programı ile Bibliyometrik Analizi

2. GÜN – 18 MAYIS 2025 – PAZAR
DAY 2 – 18 MAY 2025 – SUNDAY
Çevrimiçi Oturumlar – Online Sessions

1. Oturum / Session 1: 10:00 – 11:30

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Ebubekir Mollaahmetoğlu
Dr. Öğretim Üyesi Özlem Küçük:
The World Bank's Role in Shaping Global Social Policies

Dr. Öğretim Üyesi Abdülhalim Çelik:
İslam Dünyasında Sosyal Politika Transferi ve Çok Katmanlı İş birliği Modelleri

Dr. Öğretim Üyesi Tuğba Gücenmez:
Küreselleşme ve Sosyal Politika: Üçlü Dönüşümü Yönetmek

Ali Rzayev & Gafar Shamilov:
An Evaluation of Azerbaijan–ILO Relations in the Context of Evolving Policies

Fadiah Mukhsen:
The Religious Education for Students of Indigenous Minority Faiths in Indonesian Formal Schools: A Historical Perspective

Samuel Bangura:
Artificial Intelligence Applications for Climate Mitigation and Adaptation in Developing Nations: Opportunities, Technical Challenges, and Associated Risks

2. Oturum / Session 2: 10:00 – 11:30

Oturum Başkanı: Dr. Öğretim Üyesi Abdullah Erol
Öğr. Gör. Dr. Hamza Özçiftçi:
Yeşil Dönüşüm ve Sosyal Politika Etkileşimi: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Bağlamında Makroekonomik Bir Değerlendirme

Annagul Akmammedova:
Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Çevre ve Doğa

Tuğba Cengiz:
İşçinin Açıklama ve Eleştiri Hakkı Kapsamında İfade Özgürlüğü

İpek Senem Gedikoğlu:
Mobbing and its impacts on employee well-being

Dr. Eray Karagöz:
Sürdürülebilir Kalkınma Yolunda Türk Çalışma Mevzuatı ve Uluslararası Finans Kurumu Standartlarının Karşılaştırılması

Dr. Öğretim Üyesi Yavuz Selim Kaymaz:
İkale Sözleşmelerinde İrade Tespitinin Değerlendirilmesi

3. Oturum / Session 3: 10:00 – 11:30

Oturum Başkanı: Dr. Öğretim Üyesi Yusuf Ziya Yıldırım

Dr. Sayed Rafee Hashemi:
Sosyal Politikaların Göçmen Entegrasyonundaki Rolü: Almanya'daki Afgan Mülteciler Üzerine Bir Vaka Çalışması

Dr. Öğretim Üyesi Merve Nur Oktar:
Yaşlanan Nüfus Karşısında Yaşlı Bakımında Göçmen KadınlarınArtan Rolü ve Sosyal Politika Arayışları

Buse Kavaklı:
Türkiye'de Suriyeli Göçmenlerin İstihdama Katılımı ve Piyasa Dinamikleri

Diyala Osman:
Mültecileri Hedef Alan Siber Saldırılar: Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Bir İnceleme

Dr. Öğretim Üyesi Nehal Ahmad Nadwi:
Adjudicating the Essential Religious Practice Doctrine in India's Constitutional Court: Examining the Limitation, Proportionality and Constitutional Morality

Dr. Öğretim Üyesi Hanife Candır Şimşek:
Kadın Girişimciliği ve İş Sağlığı Güvenliği: Sürdürülebilir Kalkınma Perspektifinden Bir Araştırma

4. Oturum / Session 4: 10:00 – 11:30

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Bilal Coşan

Dr. Öğretim Üyesi Muhammed Erkam Kocakaya:
Balkan Ülkeleri'nde NEET Gençler Üzerine Durum Analizi

Dr. Öğretim Üyesi Selin Başer Özgen:
Çatışma Bölgelerinde Çocukların Korunması: Uluslararası Hukukun Rolü ve Sosyal Politika İhtiyacı

Dr. Öğretim Üyesi Apak Kerem Altıntop:
Yabancı Refakatsiz Çocukların Yetişkinliğe Geçiş Deneyimleri: İtalya'daki Gönüllü Vasilik Uygulaması

Dr. Gamze Bulut:
Mevsimlik Gezici ve Geçici Tarımda Çalışan Çocukların Yaşam ve Çalışma Koşulları: Adana Ovası Saha Çalışması

Zeynep Şahin & Hatice Zehra Şahin:
Growth Mindset in Practice: A Framework for Digital Innovation Implementation

Hayide Işıl:
Demokrasi ve İnsan Haklarının Aşınması: Dini Otoriterlik Örneği Olarak Taliban

5. Oturum / Session 5: 12:00 – 13:30

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Fatih Altun

Kyounghun Lee:
Güney Kore'de Hikikomori Sorunu ve İşgücü Piyasasına Etkisi

Mehmet Gündüz:
Türkiye'de Eğitim Gören Uluslararası İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Türkiye'yi Tercih Sebepleri

Mariam Ahmed Mohamed Mansour:
Revolution on the Screen: Youth, Digital Activism, and Social Change in Post-Revolution Egypt

Ismail Nazari:
Yapay Zekâ Tabanlı İnsansız Hava Sistemlerinin Gözetim ve Bilgi Toplama Kullanımında Hava Hukukunun Yeni Yönelimleri

Doç. Dr. Mehtap Demir & Merve Yosunkaya:
Yaşlanan Dünya Nüfusunda Emekli Yoksulluğu: Sosyal Güvenlik Politikalarına İnsan Onuru Odaklı Bir Bakış

Dr. Öğretim Üyesi Özlem Küçük:
Shaping Futures: The World Bank's Engagement with Global Social Policies

6. Oturum / Session 6: 12:00 – 13:30

Oturum Başkanı: Dr. Öğretim Üyesi Ersin Eraslan

Dr. Öğretim Üyesi Kemal Çek:
Evaluating Economic Freedom in Türkiye and Europe

Öğr. Gör. Ummühani Uslu:
Türkiye'de Yaşlı Refah Alanında Sosyal Hizmet Uygulamaları

Enes Atay:
How Old is an Older Worker? A Conceptual Review

Meradi Ikrem Wafa:
Sovereignty Fragmentation and Security Adaptation: Algerian Responses to Geopolitical Transformation in the Post-2011 Maghreb

Dr. Öğretim Üyesi Selin Başer Özgen:
Çocuk Askerlerin Topluma Kazandırılması: Hukuki ve Sosyal Yaklaşımlar

Renad Almajdalawi & Neşet Şavamreh:
Diplomatic Paralysis: A Critical Analysis of the United Nations' Response to the 2023–2025 Gaza War

7. Oturum / Session 7: 12:00 – 13:30

Oturum Başkanı: Dr. Öğretim Üyesi Muhammed Erkam Kocakaya

Nasra Gedi:
Digital Transformation and Gender Inequality: Women's Position in the Technology Sector

Dr. Öğretim Üyesi Büşra Ökten:
Dijital Çağda Ailevi Değer Aktarımı ve Kimlik İnşası: Sosyal Politika Perspektifiyle Kuramsal Bir İnceleme

Halil Zafer:
Dijital Mahremiyetin Erozyonu: Gözetim Toplumunda Bireyin Gönüllü Görünürlüğü

Vusal Mammadov:
Digital Privacy in The Context Of Personal Protection Legislation

İbrahim Veli:
Bireysel Gönüllülük 4.0

Fredinant Hasmuça:
Geçmiş ile Gelecek Arasında Covid-19 Süreci ve Sivil Hareketlerin Sorunları

8. Oturum / Session 8: 12:00 – 13:30

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Fatih Kucur

Toghrul Mammadov:
Tarım Kooperatiflerinin Kırsal Yoksullukla Mücadeledeki Rolü: Sosyal Politika Perspektifiyle Bir Değerlendirme

Dr. Öğretim Üyesi Kemal Çek:
Mitigating climate policy uncertainty: Moderating effect of audit quality

Mahir İsmayilzada:
Türkiye'de Bankacılık Sektöründe Dijitalleşme ve İnsan Kaynakları Uygulamaları

Dr. Ergash Juma:
Özbekistan'da Dijital Dönüşümün Sosyoekonomik Eşitsizlik Üzerindeki Etkisi: Teknolojiye Erişim ve Dijital Uçurumun Analizi

Dr. Pascal Stiefenhofer & Dr. Cafer Deniz:
The Role of AI in the Rise of the Ethical Consumer

Iliasu Abdallah Abdallah:
The Impact of Macroeconomic Conditions on ESG Social Scores: An Empirical Study of the Turkish Banking Sector

9. Oturum / Session 9: 14:00 – 15:30

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Hakan Kalkavan

Dr. Öğretim Üyesi Şevket Ercan Kızılay:
Kentsel Dönüşümde Veri Tabanlı Planlama: Mekânsal ve Sosyal Verilerin Dijital Teknolojilerle Entegrasyonu

Muhammad Salah Uddin:
Achieving Sustainable Development: Integrating Circular Economy and Natural Capital for Environmental Sustainability in Europe

Dr. Abdulkerim Gün:
The Effects Of Pornography Addiction on Family Institution and Parent-Child Relationships

Saras Alfiasari:
Assessing the Opportunities and Challenges in Advocacy by International Non-Government Organisations: Study case Greenpeace Climate Advocacy in Indonesia

Akhror Karjanov:
Türkiye's Geopolitical Identity Narratives and Their Role in Soft Power Projection: A Case of Central Asian Regional Dynamics

Yusuf Doruk:
İlköğretimde Değerler Eğitimi

10. Oturum / Session 10: 14:00 – 15:30

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Osman Akgül

Dražo Milutinčević:
Liyakat Krizi, Kamu Güvenliği ve Yönetişim Açığı Üzerine Bir Değerlendirme

Youssef El-Mazhari:
The Quest for Identity Among Young Muslims in the Digital World: Social Media and Dynamics of Belonging

Zorica Paneva:
Kırılgan Güç: Yeni Erkeklik Biçimleri, Emek Kültürü ve Toplumsal Beklentilerin Çatışması

Fatima Zahra El-Hajoui:
From Rural to Global: The Social Impacts of Climate Change on Local Communities in Morocco

Andrei Ciobanuş:
Yerel Kökler, Küresel Etkiler: Romanyalı Gençlerin Kimlik İnşasında Küreselleşmenin Rolü

11. Oturum / Session 11: 14:00 – 15:30

Oturum Başkanı: Dr. Öğretim Üyesi Furkan Düzenli

Elena Văduva:
Algoritmaların Gölgesinde Aktivizm: Romanya'da Gençlerin Dijital Direniş Pratikleri ve Yapay Zekâ

Mihai Drăgoi:
Kentsel Yeşil Alanlara Erişimde Eşitsizlik: Romanya'da Sürdürülebilirlik Politikalarının Sosyal Boyutu

Dragan Cvetanoy:
Eşitsizliğin En Sessiz Biçimi: Kırsal Bölgelerde Eğitime Erişimde Kapsayıcılığın Sınırları

Jakub Havelík:
Dijital Göçmenlik Çağında Kimlik Arayışları: Çekya'da Gençlerin Kültürel Uyum Deneyimleri

Ljubica Radeva:
Esnek mi, Güvencesiz mi? Platform Ekonomisinin Gölgesinde Yeni Emek Biçimleri

12. Oturum / Session 12: 14:00 – 15:30

Oturum Başkanı: Dr. Öğretim Üyesi Abdullah Miraç Bükey

Tereza Malovcová:
Yeni Neslin Yeşil Tepkisi: Çekya'da Üniversite Gençliğinin İklim Krizi Karşısındaki Sosyal Tutumları

Šimon Královec:
Dijital Vatandaşlık ve Sessiz Katılım: Yeni Kamusal Alanın Sınırları Üzerine Bir Değerlendirme

Klára Benešová:
Dijital Bağlantının Paradoksu: Yalnızlığın Yeni Biçimleri Üzerine Sosyal Bir İnceleme

Zoltán Várhelyi:
Dijitalleşen Eğitimde Görünmeyen Uçurum: Kırsal-Kentsel Öğrenci Deneyimlerinin Karşılaştırmalı Analizi

Blagoj Ristov:
Karar Sürecinde Vatandaş Olmak: Katılımcı Bütçeleme ve Yerel Yönetişimin Dönüşen Yüzü

13. Oturum / Session 13: 14:00 – 15:30

Oturum Başkanı: Öğretim Görevlisi Ersel Ertürk

Snežana Velkova:
Gıda Güvencesizliğiyle Mücadelede Mikro Dayanışma Ağlarının Rolü

Márton Szigeti:
Değişen Roller, Dönüşen Temsil: Genç Kadınların Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Kamusal Alandaki Yeri Üzerine Bir İnceleme

Vasko Milev:
Güvencesizliğin Gölgesinde: Görünmeyen Yoksulluk, Sessiz Toplumsal Çöküş ve Politik Duyarsızlık

Réka Bodnár:
İki Dünya Arasında: Göçmen Kökenli Gençlerin Kimlik ve Aidiyet Deneyimleri Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme

Goce Nikolov:
Erişemediğin Hak Senin Değildir: Engelli Bireylerin Görünmeyen Mücadelesi ve Sosyal Politikalarda Sessizlik

SEPDER
SOSYAL VE EKONOMİK
PERSPEKTİF DERNEĞİ

ULUSLARARASI SOSYAL POLİTİKALAR KONGRESİ
INTERNATIONAL SOCIAL POLICIES CONGRESS

ÖZET BİLDİRİLER
ABSTRACT PAPERS

17-18 Mayıs 2025 | Saraybosna
17-18 May 2025 | Sarajevo

1. GÜN – 17 MAYIS 2025 CUMARTESİ
DAY 1 - SATURDAY 17 MAY 2025
Yüz Yüze Oturumlar - In Person Sessions

1. Oturum / Session 1: 12:15 - 13:30

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Osman Akgül

Halil İbrahim Akpınar & Mehmet Sabri Topak:

ESG Approach in Social Policies: A Study on the Social Dimension of Corporate Sustainability in Turkey

Hamza Kurtkapan & Şeyma Coşkun:

Görme Engelli Kaynaştırma Öğrencilerine Akran Destekli Rehberlik ile Yürüme Becerisi Kazandırma: Bir Uygulama Örneği

Elif Özge Gürdal:

Sürdürülebilirlik ve İşverenler: Geleceği İnşa Eden Bir Yaklaşım

Şeyma Nur Ekmen Akpınar & Ayça Demir Yıldırım:

Türkiye'de Pronatalist Politikalar Çerçevesinde Normal Doğum Kamu Spotlarının Toplumsal Tepkiler Bağlamında İncelenmesi

Halil İbrahim Akpınar & Mehmet Sabri Topak

ESG Approach in Social Policies: A Study on the Social Dimension of Corporate Sustainability in Turkey

This study aims to examine the role of social policies at the corporate level in line with sustainable development goals within the framework of the Environmental, Social and Governance (ESG) approach. In recent years, the rise of the private sector as a social policy producer and implementer has made the integration of ESG criteria into the business world more important. In this context, the main purpose of the study is to analyze the social policy practices of large-scale companies in Turkey through the social component of ESG scores and to reveal how the social aspect of corporate sustainability is shaped. The importance of the study lies in the effort to make the impact of corporate structures on social welfare visible, as social sustainability is often overshadowed by environmental indicators. In this context, social policy components such as human rights, labor rights, equal opportunities, gender equality and contribution to local communities are discussed. As a method, the social scores of 10 manufacturing companies were analyzed using ESG data from companies traded on Borsa Istanbul for the period 2018–2023, and how social policies are reflected in corporate strategies was evaluated using content analysis and comparative assessment methods. In addition, sectoral differences and public-private distinctions were also taken into account. As a result of the study, it was observed that the social aspect of ESG in Turkey has not yet been fully integrated into corporate policies and practices, but there are positive developments in this area in some sectors. This situation shows that policy makers should increase ESG-compatible incentive mechanisms in order for the private sector to play a more effective role in social policies.

Keywords: ESG, Sustainability, Social Policy, Borsa Istanbul, Corporate Sustainability

Hamza Kurtkapan & Şeyma Coşkun

Görme Engelli Kaynaştırma Öğrencilerine Akran Destekli Rehberlik ile Yürüme Becerisi Kazandırma: Bir Uygulama Örneği

Eğitim, bireylerin sosyal, kültürel ve ekonomik yaşama aktif katılımı için temel bir araçtır. Görme engelli bireylerin eğitime tam ve etkin katılımı, kapsayıcı eğitim politikalarının ve uygulamalarının hayata geçirilmesi ile mümkündür. Kapsayıcı ve kaynaştırıcı eğitim ortamları, hem bireysel gelişimi hem de toplumsal bütünleşmeyi destekleyerek, eğitimde eşitlik hedeflerine ulaşılmasına katkı sağlaması yönüyle kritik bir öneme sahiptir. Bu nedenle, eğitim sistemlerinde engelli bireylerin ihtiyaçlarına duyarlı, esnek ve destekleyici bir yaklaşımın benimsenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma, görme engelli kaynaştırma öğrencilerinin okul ortamında bağımsız hareket edebilme becerilerini geliştirmek amacıyla akran destekli rehberlik yönteminin etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Görme engelli öğrencilerin hareket özgürlükleri, eğitim ortamına tam katılımları ve sosyal etkileşimleri için yürüme becerilerinin geliştirilmesi kritik öneme sahiptir. Akran desteği yaklaşımıyla, görme engelli öğrencilerin doğal okul ortamlarında, yaşıtlarının rehberliğiyle yön bulma ve güvenli yürüme becerilerini daha etkili bir şekilde kazanmaları hedeflenmiştir. Çalışmada, MEB'e bağlı kaynaştırma sınıflarında eğitim gören 10-14 yaş arası üç görme engelli öğrenci ile onların gönüllü akranları belirlenmiş ve bir uygulama programı yürütülmektedir. Akranlar, temel rehberlik teknikleri (rehber tutuşu, hatalı rehber tutuşları ve düzeltme, rehberle yürüme, sözel yönlendirme, güvenli geçiş) konusunda yarım gün bir eğitim almış ve ardından görme engelli arkadaşlarına günlük okul yaşamlarında destek sunulmaktadır. Uygulama sürecinde katılımcıların yürüme becerileri sistematik gözlem formları ve öğrenci görüşmeleri ile değerlendirilmektedir. Ön bulgular, akran destekli rehberliğin görme engelli öğrencilerin bağımsız hareket becerilerini artırdığını, okul içi özgüvenlerini yükselttiğini ve akranlar arası sosyal etkileşimi güçlendirdiğini göstermektedir. Çalışma, kaynaştırma eğitimi kapsamında akran destekli uygulamaların önemine dikkat çekmekte ve özel eğitim destek hizmetlerine yönelik yeni stratejiler geliştirilmesi gerektiğini önermektedir.

Anahtar kelime: Özel Eğitim, Eğitimde Eşitlik, Görme Engelliler, Sosyal Hizmetler.

Hamza Kurtkapan & Şeyma Coşkun

Developing Walking Skills in Visually Impaired Inclusion Students Through Peer-Supported Guidance: A Case Study

Abstract

Education is a fundamental tool for individuals to participate actively in social, cultural, and economic life. The full and effective participation of visually impaired individuals in education is possible only through the implementation of inclusive education policies and practices. Inclusive and integrative educational environments are of critical importance, as they promote both individual development and social cohesion, thereby contributing to the achievement of equality in education. Therefore, adopting a flexible, responsive, and supportive approach that meets the needs of students with disabilities is essential within educational systems. This study aims to examine the effects of the peer-supported guidance method in developing the independent mobility skills of visually impaired inclusion students within the school environment. Walking skills are of vital importance for visually impaired students in terms of mobility, participation in educational settings, and social interaction. Through the peer support approach, it is intended that visually impaired students acquire orientation and safe walking skills more effectively under the guidance of their peers in a natural school setting. The study was conducted with three visually impaired students aged 10–14 enrolled in inclusive classrooms under the Ministry of National Education (MEB) and their volunteer peers. The peers received a half-day training on basic guiding techniques (guiding hold, correcting improper holds, walking with a guide, verbal directions, and safe transitions) and subsequently provided daily support to their visually impaired classmates during school life. During the implementation process, the participants' walking skills were assessed through systematic observation forms and student interviews. Preliminary findings indicate that peer-supported guidance enhances the independent mobility skills of visually impaired students, increases their self-confidence within the school environment, and strengthens social interaction among peers. The study highlights the importance of peer-supported practices within inclusive education and suggests the development of new strategies for special education support services.

Keywords: Special Education, Educational Equality, Visually Impaired, Social Services.

Elif Özge Gürdal

Sürdürülebilirlik ve İşverenler: Geleceği İnşa Eden Bir Yaklaşım

1970'li yıllardan itibaren artan çevresel kaygılar, doğayı korumaya yönelik çabaların önemini gündeme getirmiştir. Küresel ölçekte çeşitli toplantılar yapılmış, bildiriler yayınlanmış ve önlemler alınması için harekete geçilmiştir. Bu bağlamda, doğal kaynakların verimli kullanılması, çevresel dengenin korunması ve toplumsal refahın sağlanması ilkelerini temel alan bütüncül, kapsayıcı bir sürdürülebilirlik anlayışı ön plana çıkmıştır. Böylelikle yalnızca çevresel değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik sorumlulukları da kapsayan sürdürülebilir kalkınma kavramının temelini oluşturulmuştur. Kalkınma politikalarının, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını da göz önünde bulunduran, dengeli ve uzun vadeli bir yaklaşımla ele alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında yalnızca devlet politikaları değil, özel sektörün ve özellikle işverenlerin atacağı adımlar da büyük önem taşımaktadır. İşverenlerin çevreye duyarlı ve toplumsal faydayı gözeten uygulamaları, kalkınmanın sürdürülebilir hale gelmesinde kilit rol oynamaktadır. İşverenler, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasında stratejik planlamalar yaparak, kurumsal sosyal sorumluluk projeleri geliştirerek ve iş süreçlerini uzun vadeli çevresel ve toplumsal etkileri göz önünde bulundurarak yeniden yapılandırmalıdır. Böylelikle işverenler, sadece ekonomik büyümeye katkı sağlamış olmayacak, aynı zamanda çevresel koruma ve sosyal refahın artırılmasına da direkt katkı sunarak sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesine öncülük edebileceklerdir. Çalışmada, sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilirlik kavramları üzerinden işverenlerin bu süreçte üstlendikleri rolleri ve potansiyelleri incelenerek, işverenlerin çevresel, sosyal ve ekonomik sorumluluklar çerçevesinde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine nasıl katkı sağladıkları, sürdürülebilirlik kavramının boyutları ve işletmeler açısından sürdürülebilirliğin önemi ele alınacaktır. Bu doğrultuda çalışma, sürdürülebilirlik kavramının iş dünyasındaki yansımalarını ve işverenlerin bu süreçte üstlendikleri sorumlulukların sonuçlarını çok boyutlu olarak ele almak amacıyla nitel araştırma yöntemi çerçevesinde tasarlanmıştır.

Anahtar kelime: Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Kalkınma, İşverenler, İş dünyası, Sürdürülebilir İşletme

Elif Özge Gürdal

Sustainability and Employers: A Future-Building Approach

Abstract

Since the 1970s, growing environmental concerns have brought the importance of efforts to protect nature to the forefront. Various international meetings have been held, reports published, and actions taken to address these issues. In this context, a holistic and inclusive understanding of sustainability—based on the principles of efficient use of natural resources, preservation of environmental balance, and promotion of social welfare—has gained prominence. Thus, the concept of sustainable development emerged, encompassing not only environmental but also social and economic responsibilities. It has become evident that development policies must be approached in a balanced and long-term manner that considers the needs of future generations. In achieving sustainable development, not only state policies but also the initiatives of the private sector—particularly employers—play a crucial role. Environmentally conscious and socially beneficial practices implemented by employers are key to making development sustainable. Employers should contribute to sustainable development goals by engaging in strategic planning, developing corporate social responsibility projects, and restructuring their business processes with consideration for long-term environmental and social impacts. In doing so, they will not only foster economic growth but also directly support environmental protection and the enhancement of social welfare, thereby leading the way toward sustainable development. This study examines the roles and potential contributions of employers within the framework of sustainability and sustainable development, focusing on how they contribute to sustainable development goals through environmental, social, and economic responsibilities. It also explores the dimensions of sustainability and its significance for businesses. Accordingly, the research is designed within the framework of a qualitative methodology to analyze the reflections of the sustainability concept in the business world and to discuss the multifaceted outcomes of employers' responsibilities in this process.

Keywords: Sustainability, Sustainable Development, Employers, Business World, Sustainable Enterprise

Şeyma Nur Ekmen Akpınar & Ayça Demir Yıldırım

Türkiye'de Pronatalist Politikalar Çerçevesinde Normal Doğum Kamu Spotlarının Toplumsal Tepkiler Bağlamında İncelenmesi

Türkiye'de sezaryen doğum oranları bir halk sağlığı problemi haline gelmiştir. Doğum istatistikleri incelendiğinde 2024 yılında toplam sezaryen doğum oranı %60'a ulaşmıştır. Bu oran ile OECD ülkeleri içerisinde birinci sıraya yükselmiştir. Bununla birlikte toplam doğurganlık hızı da ciddi bir düşüşe geçmiş ve 2024 yılı toplam doğurganlık oranı 1.1'e düşmüştür. Hem toplam doğurganlık hızının düşmesi hem de sezaryen oranlarının düşürülememesi nedeni ile çeşitli politikalar ve kamusal çalışmalar yapılmaktadır. Bu kapsamda son yıllarda anne dostu hastane, gebe okulları çalışmaları yürütmekte, ek olarak son bir yıldır pronatalist politikalar geliştirmekte ve normal doğumu teşvik etmek amacıyla çeşitli kamu spotları hazırlanarak kamuoyuna sunulmuştur. Bu çalışma, söz konusu kamu spotlarının toplumda ve özellikle sosyal medya platformlarında nasıl karşılandığını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Nitel araştırma yöntemi benimsenmiş; belgesel analiz ve sosyal medya içerik analizi teknikleri kullanılmıştır. Bulgular, kamu spotlarının toplumda çift yönlü bir algı oluşmasına neden olduğunu göstermektedir. Bir yandan, normal doğumu teşvik eden politikaların sezaryen oranlarını azaltarak anne ve bebek sağlığını koruma, sağlık sisteminin mali yükünü hafifletme ve kadınların doğum konusunda bilinçlenmesine katkı sağlama gibi olumlu etkileri olduğu görülmektedir. Diğer yandan, kullanılan dilin kimi zaman teknik olarak hatalı ve yönlendirici bulunması, bireysel haklar ve bedensel özerklik açısından feminist gruplar başta olmak üzere birçok kesimde tepkilere yol açmıştır. Özellikle "bedenime karışma" söylemiyle dile getirilen eleştiriler, doğumun bir insan hakkı ve kişisel tercih alanı olarak korunması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu çalışmada, doğum politikalarının insan hakları ekseninde değerlendirilmesi ve kadınların seçme özgürlüğüne saygılı bir iletişim stratejisinin gerekliliği öne çıkarılmaktadır.

Anahtar kelime: Pronatalist Politika, Normal Doğum, Kamu Spotu, Sosyal Medya, Feminist Hareke, Bedensel Özerklik

Şeyma Nur Ekmen Akpınar & Ayça Demir Yıldırım

An Analysis of Public Reactions to Natural Birth Public Service Announcements within the Framework of Pronatalist Policies in Türkiye

Abstract

Cesarean delivery rates in Türkiye have become a significant public health issue. According to birth statistics, the total cesarean section rate reached 60% in 2024, making Türkiye the country with the highest rate among OECD members. At the same time, the total fertility rate has sharply declined, falling to 1.1 in 2024. In response to both the declining fertility rate and the persistent increase in cesarean deliveries, various public policies and initiatives have been implemented. Within this scope, "mother-friendly hospital" programs and prenatal education classes have been promoted, and in the past year, new pronatalist policies have been developed. Furthermore, several public service announcements (PSAs) encouraging natural childbirth have been produced and disseminated to the public. This study aims to analyze how these PSAs have been received by society, particularly on social media platforms. A qualitative research method was employed, utilizing documentary analysis and social media content analysis techniques. The findings reveal that the PSAs have generated a dual perception within society. On one hand, policies promoting natural childbirth are perceived as beneficial in reducing cesarean rates, protecting maternal and infant health, easing the financial burden on the healthcare system, and raising awareness among women about childbirth. On the other hand, the language used in some of the PSAs has been criticized as technically inaccurate and prescriptive, provoking reactions from various groups—particularly feminist circles—on the grounds of individual rights and bodily autonomy. Criticisms voiced through slogans such as "Don't interfere with my body" underscore the need to safeguard childbirth as a human right and a matter of personal choice. This study emphasizes the importance of evaluating childbirth policies through a human rights perspective and highlights the necessity of developing communication strategies that respect women's freedom of choice.

Keywords: Pronatalist Policy, Natural Birth, Public Service Announcement, Social Media, Feminist Movement, Bodily Autonomy.

2. Oturum / Session 2: 12:15 - 13:30

Oturum Başkanı: Dr. Öğretim Üyesi Murat Kalkan

Mira Abdyldaeva:

Kırgızistan'da Dijital Dönüşüm Süreci: Tunduk Sistemi ve Sosyal Haklara Erişim Üzerindeki Etkileri

Hülya Gür:

Sosyal Bilimlerde Bilgi Üretiminin Geleceği: Küresel Sorunlar ve Yeni Araştırma Yöntemleri

Kamal Tasiu Abdullahi:

Promoting Equitable Land Governance in Africa: Policy Approaches to Tackle Land Inequality and Land Grabbing for ACFTA Implementation

Hamza Kurtkapan & Şeyma Coşkun:

Engellilerin Toplumsal Hayata Katılımında Yerel Yönetimlerin Rolü: Eyüpsultan ve Sultangazi Belediyesi Örneği

Mira Abdyldaeva

Kırgızistan'da Dijital Dönüşüm Süreci: Tunduk Sistemi ve Sosyal Haklara Erişim Üzerindeki Etkileri

Küresel ölçekte hız kazanan dijital dönüşüm süreçleri, devletlerin kamu hizmetlerini sunma biçimlerini köklü bir şekilde değiştirmiştir. Bu bağlamda Kırgızistan, e-devlet stratejileri kapsamında geliştirdiği Tunduk sistemi ile devlet kurumları arasında veri entegrasyonunu sağlayarak vatandaşların sosyal haklara erişimini kolaylaştırmayı amaçlamıştır. Çalışmada, Tunduk sisteminin sosyal politika uygulamalarına etkisi, erişim adaleti ve dijital bölünme kavramları çerçevesinde analiz edilmektedir. Elde edilen bulgular, Tunduk platformunun sosyal yardımlar, sağlık hizmetleri ve emeklilik gibi temel sosyal hizmetlere erişimi artırdığını, ancak kırsal bölgelerde dijital altyapı eksikliği ve dijital okuryazarlık düzeyinin düşüklüğü nedeniyle yeni türden sosyal eşitsizliklerin oluştuğunu göstermektedir. Sonuç olarak, dijitalleşmenin sosyal politikalarla bütüncül bir şekilde ele alınması ve kapsayıcı dijital erişim stratejilerinin geliştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Anahtar kelime: Dijital Dönüşüm, E-Devlet, Tunduk Sistemi, Sosyal Haklar, Sosyal Politika, Dijital Erişim.

Mira ABDYLDAEVA

The Digital Transformation Process in Kyrgyzstan: The Tunduk System and Its Impact on Access to Social Rights

Abstract

The rapid advancement of digital transformation processes worldwide has fundamentally reshaped the way governments deliver public services. In this context, Kyrgyzstan has sought to facilitate citizens' access to social rights through the Tunduk system—an e-government platform designed to ensure data integration among state institutions. This study analyzes the impact of the Tunduk system on social policy implementation within the frameworks of access justice and the digital divide. The findings indicate that the Tunduk platform has improved access to essential social services such as social assistance, healthcare, and pensions. However, challenges such as insufficient digi-

tal infrastructure and low levels of digital literacy in rural areas have led to the emergence of new forms of social inequality. The study concludes by emphasizing the need to approach digitalization in a holistic manner aligned with social policy objectives and to develop inclusive digital access strategies to ensure equitable participation in digital public services.

Keywords: Digital Transformation, E-Government, Tunduk System, Social Rights, Social Policy, Digital Access.

Hülya Gür

Sosyal Bilimlerde Bilgi Üretiminin Geleceği: Küresel Sorunlar ve Yeni Araştırma Yöntemleri

21.yüzyılda sosyal bilimlerdeki epistemolojik ve metodolojik dönüşümler, küreselleşme, dijitalleşme ve toplumsal eşitsizlikler gibi küresel gelişmelerin etkisiyle yeni araştırma paradigmalarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Geleneksel pozitivist yaklaşımların sınırlılıkları giderek daha belirgin hale gelirken, eleştirel teori, post-yapısalcılık, feminist metodolojiler ve yerel bilgi sistemlerine dayanan perspektifler sosyal bilimlerin araştırma pratiğini yeniden şekillendirmektedir. Bu dönüşüm, bilgi üretiminin daha çoğulcu ve çok katmanlı bir doğaya bürünmesine zemin hazırlamış ve araştırmacılar daha kapsayıcı, eleştirel ve refleksif yöntemlere yönelmiştir. Çalışma, karma bir metodolojik yaklaşım benimseyerek literatür taraması ve kavramsal analizle mevcut paradigmaların bir çerçevesini oluşturmayı hedeflemektedir. Ayrıca, yarı yapılandırılmış mülakatlar ve odak grup görüşmeleri ile nitel veri toplanacak; dijital etnografi ve sosyal medya analizleri gibi yenilikçi yöntemlerle küresel dönüşümlerin sosyal bilimlere etkisi incelenecektir. Büyük veri analizi ve ağ analizleri kullanılarak küresel sorunların toplumsal yansımaları araştırılacaktır. Bu metodolojik çeşitlilik, sosyal politika üretimi konusunda hem teorik hem de pratik bir anlayış geliştirmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, sosyal bilimlerdeki yeni paradigmalara ve metodolojik eğilimlere, küresel dönüşüm ve sosyal politika yapım süreçleriyle ilişkilendirerek özgün bir bakış açısı sunacaktır. Yeni sosyal bilim paradigmalarını ve metodolojilerini, küresel dönüşüm süreçleriyle harmanlayarak bilimsel literatüre taze bir katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Yeni Paradigmalar; Metodoloji; Küresel Dönüşüm; Disiplinlerarasılık

Hülya Gür

The Future of Knowledge Production in the Social Sciences: Global Challenges and New Research Methods

Abstract

In the 21st century, epistemological and methodological transformations in the social sciences have given rise to new research paradigms shaped by global developments such as globalization, digitalization, and social inequalities. As the limitations of traditional positivist approaches have become increasingly evident, perspectives grounded in critical theory, post-structuralism, feminist methodologies, and local knowledge systems have begun to reshape the practice of social science research. This transformation has laid the groundwork for a more pluralistic and multilayered nature of knowledge production, directing researchers toward more inclusive, critical, and reflexive methodologies. The study adopts a mixed methodological approach, combining literature review and conceptual analysis to construct a framework of current paradigms. In addition, qualitative data will be collected through semi-structured interviews and focus group discussions, while innovative methods such as digital ethnography and social media analysis will be employed to explore the impact of global transformations on the social sciences. Big data analytics and network analysis will be used to investigate the societal reflections of global challenges. This methodological diversity aims to develop both a theoretical and practical understanding of social policy formulation. The study offers an original perspective by linking new paradigms and methodological trends in the social sciences with processes of global transformation and social policymaking. By integrating emerging social science paradigms and methodologies with global transformation dynamics, it seeks to provide a fresh contribution to the scientific literature.

Keywords: New Paradigms, Methodology, Global Transformation, Interdisciplinarity.

Kamal Tasiu Abdullahi

Promoting Equitable Land Governance in Africa: Policy Approaches to Tackle Land Inequality and Land Grabbing for ACFTA Implementation

Land is a fundamental component of development in Africa; nonetheless, the continent grapples with enduring land inequality, insecure land tenure, and escalating instances of land grabbing—elements that significantly jeopardize the effective execution of the African Continental Free Trade Area (AfCFTA). This paper analyzes the policy and institutional aspects of land governance in Africa, emphasizing how current frameworks either promote or obstruct fair access to land and resource management. The project aims to investigate inclusive policy alternatives that tackle land concentration, foreign acquisition, and inadequate land rights affecting local communities, particularly smallholder farmers and indigenous populations. The study utilizes a qualitative research technique, employing document analysis of land reform policies, legal instruments, and AfCFTA implementation tactics. Comparative case analyses from Nigeria and Ethiopia are employed to examine the alignment of national and regional policy responses with equity and sustainability objectives. The study utilizes secondary data from global land observatories, governmental records, and publications from civil society. The study contends that for AfCFTA to achieve its maximum potential in enhancing intra-African trade and agricultural output, a concurrent initiative to foster fair land governance is essential. This encompasses fortifying land rights, guaranteeing transparent land allocation procedures, and incorporating land governance into trade policy discussions. The research enhances the broader dialogue on inclusive development and provides policy suggestions that integrate land reform with the tenets of social justice and economic transformation within the AfCFTA framework.

Anahtar kelime: Africa, Land Grabbing, Sustainable Development, Indigenous Communities, Women's Land Rights

Hamza Kurtkapan & Şeyma Coşkun

Engellilerin Toplumsal Hayata Katılımında Yerel Yönetimlerin Rolü: Eyüpsultan ve Sultangazi Belediyesi Örneği

Engellilik alanındaki çalışmalarda sağlık bilimleri genellikle bireylerin fiziksel farklılıklarına odaklanırken, sosyal bilimler ise engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımı ve sosyal dışlanma gibi konuları incelemektedir. Toplumların kalkınma düzeyi yalnızca ekonomik göstergelerle değil, aynı zamanda tüm bireyleri kapsayan haklara ve fırsatlara eşit erişimiyle belirlenmektedir. Engelli bireylerin toplumsal yaşama aktif katılımı, sosyal adalet, insan hakları ve demokratik değerlerin hayata geçirilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Eğitim, istihdam, kültürel etkinlikler ve siyasal yaşama katılım gibi alanlarda engelli bireylerin eşit temsil edilmesi hem bireysel güçlenmeyi hem de toplumsal bütünleşmeyi desteklemektedir. Bu çalışmanın temel amacı, yerel yönetim uygulamalarının engellilerin toplumsal yaşama katılımına katkısını değerlendirmektir. Araştırmada, Eyüpsultan ve Sultangazi Belediyeleri'nin engelli bireylerin toplumsal hayata katılımlarını desteklemeye yönelik hizmet ve uygulamaları analiz edilmektedir. Araştırmanın temel problem alanı, belediyelerin engellilere yönelik sunduğu toplumsal katılım hizmetleri ve başarılı uygulama örneklerinin belirlenmesidir. Bu kapsamda nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni benimsenmiş; Sultangazi ve Eyüpsultan Belediyelerinde görev yapan 11 uzman ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmektedir. Mülakatlarda katılımcılara; belediyelerin engellilere sunduğu hizmetler, olumlu yönde etkileyen uygulamalar ve en başarılı hizmet örnekleri hakkında sorular yöneltilmiştir. Elde edilen ön bulgulara göre, belediyelerin dezavantajlı gruplara yönelik sosyal destek ve ulaşım hizmetleri, engelli bireylerin kent yaşamına katılımını kolaylaştırmakta ve erişilebilirliği artırmaktadır. Ayrıca eğitim odaklı programlar, atölye çalışmaları ve sosyal etkinliklerin, engelli bireylerin sosyal entegrasyonuna önemli katkılar sunduğu belirtilmiştir. İlçelerin konumsal ve demografik yapıları dikkate alındığında, Sultangazi ve Eyüpsultan Belediyelerinin sosyal adalet ve kültürel gelişim odaklı hizmetlerde daha fazla sorumluluk üstlenmeleri gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Belediyelerin yenilikçi ve katılımcı yaklaşımları ise toplumla güçlü bir iş birliği ilişkisi içerisinde olduklarını ortaya koymaktadır.

Anahtar kelime: Engellilik, Toplumsal Katılım, Yerel Yönetimler, Sosyal Hizmetler, Eyüpsultan, Sultangazi.

Hamza Kurtkapan & Şeyma Coşkun

The Role of Local Governments in the Social Participation of Persons with Disabilities: The Case of Eyüpsultan and Sultangazi Municipalities

Abstract

While studies in the field of disability within the health sciences often focus on individuals' physical differences, the social sciences examine issues such as the social participation and exclusion of persons with disabilities. The level of development of a society is determined not only by its economic indicators but also by the equal access of all individuals to rights and opportunities. The active participation of persons with disabilities in social life is of critical importance for the realization of social justice, human rights, and democratic values. Ensuring equal representation of individuals with disabilities in areas such as education, employment, cultural activities, and political participation supports both individual empowerment and social cohesion. The main purpose of this study is to evaluate the contribution of local government practices to the social participation of persons with disabilities. The research analyzes the services and practices implemented by Eyüpsultan and Sultangazi Municipalities to support the inclusion of individuals with disabilities in community life. The central research question focuses on identifying the social participation services provided to persons with disabilities by municipalities and highlighting successful practices. Within this scope, a qualitative research design based on a case study approach was adopted, and in-depth interviews were conducted with 11 experts working in the Sultangazi and Eyüpsultan Municipalities. During the interviews, participants were asked questions regarding the services offered to persons with disabilities, the practices that have had positive impacts, and examples of the most effective services. Preliminary findings indicate that social support and transportation services provided by the municipalities facilitate the participation of persons with disabilities in urban life and enhance accessibility. Furthermore, education-oriented programs, workshops, and social events have been found to make significant contributions to the social integration of individuals with disabilities. Considering the geographical and demographic characteristics of the districts, it has been concluded that Sultangazi and Eyüpsultan Municipalities should assume greater responsibility in services focusing on social justice and cultural development. The municipalities' innovative and participatory approaches also demonstrate their strong collaborative relationships with the community.

Keywords: Disability, Social Participation, Local Governments, Social Services, Eyüpsultan, Sultangazi.

3. Oturum / Session 3: 12:15 - 13:30

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Muhammet Enes Kayagil

Mehmet Ali Uğur:
Etkin Çevre Rejimlerini Oluşturan Ana Faktörler

Sajma Ademović & Nikola Banićević:
Towards a Radical Democracy: Securing Freedom from Fear

Mehtap Demir & Alper Esnemez:
Liyakat Üzerine Bir Bakış Açısı ve Çözüm Önerileri: Kamu Kurumları Örneği

Nigar Gasimzade:
The Relationship Between Mobbing and Employee Satisfaction in the Service Sector: The Case of Azerbaijan

Ersel Ertürk:
Dijital Emek Rejimi ve Yeni Mesai Normları: Süreklilik, Denetim ve Emek-Zaman İlişkisi

Sajma Ademović & Nikola Banićević

Towards a Radical Democracy: Securing Freedom from Fear

This paper focuses on the crisis in Western democracy. It identifies the financialization of the democratic system and the rise of right-wing populism as two key factors contributing to the erosion of democratic ideals. The idea of democracy has been subordinated to the idea of freedom, with the defense of economic freedom taking precedence over the value of equality in liberal society. The problem is that radical right constructs the concept of the "nation" by excluding various groups, most often immigrants, who are portrayed as threat to national identity. In doing so, right-wing populists drastically restrict democracy, drawing dangerous lines between "us" and "them" creating a general atmosphere of fear. The authors conclude, by elaborating on Chantal Mouffe's theoretical model of left-wing populism, that the renewal of democracy does not require the construction of a new political community, but rather a critical engagement with existing institutions. In this way, the foundations are laid for a radical democracy that not only protects against fear but also actively builds the conditions for a more just, inclusive, and resilient social order. The boundary between "us" and "them" can become a constructive force for creating a collective will focused at strengthening democratic ideals, representing a "radicalization" of the ethical-political principles of liberal democratic society. Only robust institutions based on democracy can preserve and enhance systems for the protection of human security.

Anahtar kelime: Democracy, Populism, Freedom, Liberalism, Nationalism

Mehtap Demir & Alper Esnemez

Liyakat İlkesinin Kamu Yönetimindeki Rolü ve Toplumsal Etkileri

Liyakat, bireylerin bilgi, beceri ve başarılarına dayanarak bir göreve atanması ya da ödüllendirilmesini ifade eden temel bir ilkedir. Modern toplumlarda bu ilke; devlet, eğitim ve çalışma yaşamı başta olmak üzere birçok alanda adaletli ve etkin yönetimin vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Özellikle kamu yönetimi alanında liyakatin esas alınması, kamu kurumlarının verimliliğini ve hizmet kalitesini doğrudan etkilemektedir.

Nitelikli bireylerin yetkinliklerine uygun pozisyonlarda istihdam edilmesi, kamu hizmetlerinin etkinliğini artırmakta ve toplumsal refaha katkı sağlamaktadır. Ancak, kamu kurumlarında liyakat ilkesine yeterince uyulmadığına yönelik güçlü bir toplumsal algı mevcuttur. Bu algı, liyakate dayanmayan atamaların yalnızca hizmet sunumunu değil, aynı zamanda vatandaşların devlete ve kamu yönetimine duyduğu güveni de zayıflattığını göstermektedir.

Liyakat, adalet, eşitlik ve verimlilik sağlamayı amaçlarken; uygulamadaki eksiklikler, toplumsal eşitsizliklerin derinleşmesine neden olabilmektedir. Siyasi partizanlık ve nepotizm gibi uygulamalar, liyakat ilkesini zedelemekte ve kamu kurumlarında karar alma süreçlerinin gecikmesine yol açmaktadır. Bu durum, kamu hizmetlerinde aksamaların yaşanmasına ve kamu kaynaklarının etkin kullanılmamasına neden olmaktadır.

Dahası, liyakat ilkesinden sapmalar, kamu kurumlarının meşruiyetini sorgulanır hale getirebilir. Vatandaşların devlet yapısına duyduğu güvenin sarsılması, demokratik yönetim anlayışının temel dinamiklerini tehdit eden yapısal bir kırılganlık yaratabilir.

Bu çalışma, liyakat ilkesinin kamu yönetimindeki işlevini, toplumsal eşitsizliklerle olan ilişkisini ve uygulanabilirliğini incelemektedir. Ayrıca, liyakat dışı atamaların kamu hizmetleri ve adalet algısı üzerindeki etkilerini tartışmakta ve olası çözüm yolları önermeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Liyakat, Kamu Yönetimi, Kamu Kurumları, Devlet

Mehtap Demir & Alper Esnemez

The Role of the Merit Principle in Public Administration and Its Social Implications

Abstract

Merit refers to the assignment or reward of individuals based on their knowledge, skills, and achievements. In modern societies, it is recognized as a universal principle that must be effectively implemented across various domains, particularly in state governance, education, and working life. In this context, one of the primary sectors where merit gains critical importance is public administration. The assignment of qualified individuals to appropriate positions based on their competencies is considered to significantly enhance the efficiency of public services.

The employment of skilled individuals in alignment with their qualifications contributes positively to the effectiveness of public service delivery and promotes societal welfare. However, there exists a prevailing perception that the merit principle is inadequately observed in public institutions. This perception suggests that appointments disregarding merit not only hinder service provision but also erode public trust in the state and its administrative structures.

While merit seeks to ensure justice, equality, and efficiency, deficiencies in its implementation may exacerbate social inequalities. Practices such as political favoritism and nepotism undermine the merit principle, leading to delays in decision-making processes within public institutions. Consequently, these disruptions can result in the malfunctioning of public services and the inefficient use of public resources.

Moreover, deviations from the merit principle may challenge the legitimacy of public institutions. The erosion of citizens' trust in state structures creates a structural vulnerability that threatens the core dynamics of democratic governance.

This study examines the role of the merit principle in public administration, its relationship with social inequalities, and its practical applicability. Additionally, it aims to discuss the adverse effects of non-merit-based appointments on public services and perceptions of justice, offering potential solutions to address these challenges.

Keywords: Merit, Public Administration, Public Institutions, State

Nigar Gasimzade

The Relationship Between Mobbing and Employee Satisfaction in the Service Sector: The Case of Azerbaijan

This study focuses on examining the effects of mobbing behaviors experienced by service sector employees in Azerbaijan on job satisfaction. In the study conducted using the quantitative research method, survey data collected from 351 employees were analyzed. In the analysis, the four main aspects of mobbing — attacks on personal expression and communication, actions that harm social connections, behaviors that hurt reputation, and efforts that undermine professional skills — were treated as separate factors; the impact of these factors on employee satisfaction was assessed using simple linear regression.The results obtained have shown that all dimensions of mobbing statistically significantly and negatively affect the level of satisfaction. It has been determined that psychological pressure related to professional position creates the strongest negative impact on the level of satisfaction. While a general satisfaction is observed in the work environments, it has been determined that certain levels of psychological harassment behaviors are encountered in the context of communication and social relations. The findings indicate the importance of developing preventive and regulatory strategies at both the individual and institutional levels. In this context, it is recommended to develop ethical policy formations, effective complaint mechanisms, and inclusive leadership approaches to prevent mobbing within organizational structures. The implementation of these measures will enhance employee well-being and provide significant contributions to workplace productivity and organizational continuity in the long term.

Keywords: Mobbing, Employee Satisfaction, Service Sector, Psychological Harassment

Ersel Ertürk

Dijital Emek Rejimi ve Yeni Mesai Normları: Süreklilik, Denetim ve Emek-Zaman İlişkisi

Özet

Dijitalleşme çağında emek süreçleri ve mesai normları köklü bir dönüşümden geçmektedir. Geleneksel endüstriyel emek rejimi, fiziksel mekân ve sabit mesai saatleri üzerine kurulu yapısını kaybederek dijital platformlar ve uzaktan çalışma pratikleriyle yeniden biçimlenmektedir. Bu çalışma, dijital emek rejimini süreklilik, denetim ve emek-zaman ilişkisi ekseninde analiz etmekte ve ortaya çıkan yeni mesai normlarını somut bulgularla tartışmaktadır.

Araştırma bulguları, dijital teknolojilerin iş ve boş zaman arasındaki sınırları silikleştirdiğini ve çalışanları sürekli çevrimiçi kalmaya zorlayan yeni denetim mekanizmalarını güçlendirdiğini ortaya koymaktadır. OECD ülkelerinden ve Türkiye'den derlenen örnek olaylar, performans izleme yazılımları, algoritmik görev dağıtımı ve anlık geri bildirim gibi dijital gözetim araçlarının klasik sanayi toplumunun kontrol biçimlerini aştığını göstermektedir. Bulgular, görünmez fazla mesainin yaygınlaştığını ve çalışma saatlerinin resmi düzenlemelerin ötesinde esnediğini kanıtlamaktadır.

Analizler, dijital emek rejiminin yalnızca teknik bir dönüşüm olmadığını, emek-zaman ilişkisinin kültürel ve toplumsal düzeyde yeniden kurulduğunu ortaya koymaktadır. Platform ekonomisi ve uzaktan istihdamın, çalışanların özerklik beklentileri ile sermayenin verimlilik hedeflerini aynı anda besleyen ancak gerilim yaratan bir yapı oluşturduğu belirlenmektedir. Bu durum, çalışanların iş-yaşam dengesi üzerinde baskı yaratmakta ve sendikal örgütlenme ile iş hukuku alanında yeni tartışmaları gündeme taşımaktadır.

Sonuçlar, dijitalleşmenin emeğin mekânsal ve zamansal sınırlarını ortadan kaldırmasının, sürekli performans izleme ve düşük görünürlüklü fazla mesai uygulamalarıyla birleşerek emek süreçlerini daha esnek ancak daha yoğun hale getirdiğini göstermektedir. Dijital gözetim teknolojilerinin yaygınlaşması, klasik gözetim pratiklerinin yerini alan ağ tabanlı ve algoritmik kontrol biçimlerinin kalıcılığını güçlendirmektedir. Bu bulgular, adil ve sürdürülebilir mesai düzenlemeleri, iş-yaşam dengesi politikaları ve dijital platformlarda çalışan haklarının korunması konusunda somut politika ve sendikal strateji geliştirme gerekliliğini vurgulamaktadır.

Anahtar kelimeler: Dijital Emek, Mesai Normları, Emek-Zaman İlişkisi, Uzaktan Çalışma, Platform Ekonomisi

Ersel Ertürk

The Digital Labor Regime and New Working-Time Norms: Continuity, Control, and the Labor-Time Relationship

Abstract

In the digital age, labor processes and working-time norms are undergoing a profound transformation. The traditional industrial labor regime—rooted in physical workplaces and fixed working hours—is being reshaped by digital platforms and remote work practices. This study analyzes the digital labor regime through the lenses of continuity, control, and the labor-time relationship, discussing the emergence of new working-time norms with concrete empirical findings. The research findings reveal that digital technologies blur the boundaries between work and leisure, reinforcing new mechanisms of control that compel workers to remain constantly online. Case studies from OECD countries and Türkiye demonstrate that digital surveillance tools—such as performance monitoring software, algorithmic task allocation, and real-time feedback—surpass the classic forms of control characteristic of industrial societies. The evidence also points to the spread of "invisible overtime" and the expansion of working hours beyond formal regulations. The analyses indicate that the digital labor regime represents not merely a technical transformation but a cultural and social reconfiguration of the labor-time relationship. The platform economy and remote employment create a structure that simultaneously fuels workers' expectations of autonomy and capital's pursuit of productivity—yet generates tension between these forces. This tension places pressure on work-life balance and introduces new debates in labor law and union organization. The findings demonstrate that the erosion of spatial and temporal boundaries of labor through digitalization, combined with constant performance monitoring and low-visibility overtime, has made labor processes more flexible but also more intensive. The widespread adoption of digital surveillance technologies strengthens the permanence of network-based and algorithmic forms of control that replace traditional supervision practices. These results highlight the need for concrete policy and union strategies to ensure fair and sustainable working-time arrangements, protect work-life balance, and safeguard workers' rights in digital labor platforms.

Keywords: Digital Labor, Working-Time Norms, Labor-Time Relationship, Remote Work, Platform Economy.

4. Oturum / Session 4: 15:30 - 16:30

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Halim Baş

Osman Akgül:

NEET Gençlerin İstihdamı: Dijital Dönüşümün Fırsatları ve Zorlukları

Ersel Ertürk:

Dijitalleşme Çağında Çalışma Sürelerinin Evrimi: Esneklik, Belirsizlik ve Toplumsal Sonuçlar

Halil İbrahim Akpınar:

Disasters, Migration and Social Policy: Risk Reduction and Social

Abdullah Miraç Bükey:

Faiz ve Tüketim Arasında Kısa Dönemli Nedensellik ve Uzun Dönemli Dengesizlik: Türkiye Ekonomisi Üzerine Zaman Serisi Analizi

Osman Akgül

NEET Gençlerin İstihdamı: Dijital Dönüşümün Fırsatları ve Zorlukları

Bu çalışma, dijital dönüşümün NEET gençlerin istihdam edilebilirliğine etkisini incelemektedir. Teknolojik gelişmelerin genç işsizliğiyle mücadelede sunduğu fırsatlar ve karşılaşılan zorlukları analiz etmeyi hedeflemektedir. Dijital dönüşüm, işgücü piyasasını yeniden şekillendirerek NEET gençler için yeni istihdam olanakları sunmaktadır. Ancak, bu süreçte dijital beceri eksikliği ve erişim engelleri nedeniyle fırsat eşitsizlikleri ortaya çıkmaktadır. Araştırma, küresel ölçekte dijital dönüşümün istihdam üzerindeki etkilerini inceleyerek NEET gençler için uygulanabilecek politika önerilerine odaklanmaktadır. Eğitim, teknolojiye erişim ve istihdam stratejileri perspektifinde kapsamlı bir analiz sunmaktadır. Çalışmada literatür taraması yapılmış, dijital ekonomide başarılı entegrasyon modelleri incelenmiştir. Ayrıca, veri analizi ve uzman görüşmeleri yoluyla NEET gençlerin dijital işgücü piyasasına katılımını artıracak çözümler geliştirilmiştir. Dijital becerilerin geliştirilmesi, erişilebilir eğitim programları ve teknoloji destekli iş modelleri NEET gençlerin istihdam edilmesini kolaylaştırmaktadır. Ancak, altyapı eksiklikleri ve kapsayıcı politikalar ihtiyacı nedeniyle dijital dönüşümün eşitlikçi uygulanması kritik önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Dönüşüm, NEET, İstihdam Firsatlari, Sosyal Dönüşüm, Beceri Geliştirme, Genç Işsizliği

Osman Akgül

Employment of NEET Youth: Opportunities and Challenges of Digital Transformation

Abstract

This study examines the impact of digital transformation on the employability of NEET (Not in Education, Employment, or Training) youth. It aims to analyze both the opportunities presented by technological advancements in addressing youth unemployment and the challenges encountered in this process. Digital transformation is reshaping labor markets, creating new employment opportunities for NEET youth. However, inequalities arise due to digital

skill gaps and barriers to access, leading to uneven distribution of opportunities. The research focuses on policy recommendations that can enhance the employability of NEET youth by examining the global impacts of digital transformation on employment. It provides a comprehensive analysis from the perspectives of education, access to technology, and employment strategies. The study includes a literature review and an examination of successful integration models within the digital economy. Furthermore, data analysis and expert interviews were conducted to develop practical solutions for improving NEET youth's participation in the digital labor market. Developing digital skills, implementing accessible education programs, and promoting technology-supported employment models have been found to facilitate the inclusion of NEET youth in the workforce. However, due to infrastructural shortcomings and the need for inclusive policies, ensuring an equitable implementation of digital transformation remains critically important.

Keywords: Digital Transformation, NEET, Employment Opportunities, Social Transformation, Skill Development, Youth Unemployment.

Ersel Ertürk

Dijitalleşme Çağında Çalışma Sürelerinin Evrimi: Esneklik, Belirsizlik ve Toplumsal Sonuçlar

Dijital teknolojilerin hızla yaygınlaşmasıyla birlikte çalışma biçimleri ve süreleri köklü bir dönüşüm geçirmektedir. Bu çalışma, dijitalleşmenin etkisiyle değişen çalışma sürelerini, esnek çalışma modellerini ve bu dönüşümün toplumsal yansımalarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Özellikle pandemi sonrası dönemde hız kazanan uzaktan çalışma, platform ekonomisi ve gig çalışma biçimleri, emek sürecinde yeni belirsizlikleri beraberinde getirmiştir.

Çalışmada, dijitalleşmenin sunduğu teknolojik esnekliğin, çalışanların iş-yaşam dengesi, sosyal güvenceye erişim ve psikososyal refah üzerindeki etkileri çok boyutlu olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, dijital çağda ortaya çıkan yeni emek biçimlerinin toplumsal cinsiyet rolleri, gelir eşitsizliği ve iş güvencesi üzerindeki etkileri tartışılmıştır. Disiplinler arası yaklaşımla yürütülen bu analiz, hem niteliksel saha verileri hem de güncel istatistiksel bulgularla desteklenmiştir.

Sonuç olarak, dijitalleşmenin sunduğu olanaklara rağmen, çalışma sürelerinin esnekleşmesi ile birlikte artan belirsizlikler, emeğin korunması ve sosyal politika yapıcılar açısından yeni zorluklar doğurmaktadır. Bu bağlamda, dijital çağın çalışma rejimlerine uyumlu ve hak temelli düzenlemelerin gerekliliği öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Esnek Çalişma, Çalişma Süreleri, Platform Ekonomisi, Iş Güvencesi, Iş-Yaşam Dengesi, Toplumsal Cinsiyet, Belirsizlik, Uzaktan Çalişma, Dijital Emek

Ersel Ertürk

The Evolution of Working Hours in the Digital Age: Flexibility, Uncertainty, and Social Consequences

Abstract

With the rapid spread of digital technologies, working patterns and hours have undergone a profound transformation. This study aims to analyze the changing nature of working time, the rise of flexible work models, and the

broader social implications of this transformation under the influence of digitalization. Especially in the post-pandemic period, remote work, the platform economy, and gig work models have accelerated, introducing new forms of uncertainty into the labor process. The study evaluates, in a multidimensional framework, how the technological flexibility brought by digitalization affects employees' work-life balance, access to social protection, and psychosocial well-being. It also discusses the impact of emerging forms of digital labor on gender roles, income inequality, and job security. Conducted through an interdisciplinary approach, the analysis is supported by both qualitative field data and up-to-date statistical findings. In conclusion, despite the opportunities offered by digitalization, the increasing uncertainty accompanying flexible working hours poses new challenges for labor protection and social policy-making. In this context, the need for rights-based regulations compatible with the working regimes of the digital era becomes particularly evident.

Keywords: Digitalization, Flexible Work, Working Hours, Platform Economy, Job Security, Work-Life Balance, Gender, Uncertainty, Remote Work, Digital Labor.

Halil İbrahim Akpınar

Disasters, Migration and Social Policy: Risk Reduction and Social Cohesion in the Context of Sustainable Development Goals

This study aims to discuss the transformative role of social policy by evaluating the social vulnerabilities caused by increasing natural disasters and forced migration movements from the perspective of sustainable development goals (SDGs). While both domestic and international migration are rapidly increasing due to climate change, urbanization pressure and conflicts, this situation reveals new needs in social policy design for communities at risk of disaster. Within the scope of the study, structural and administrative problems encountered by individuals and migrants migrating after disasters during the integration process into society were analyzed through the example of Turkey. The risk reduction and social cohesion capacity of social policy instruments was evaluated in relation to SDGs (especially SDGs 1, 10, 11 and 13). As a method, literature review and analysis of policy documents and post-disaster reports in Türkiye were used. In addition, international good examples were comparatively discussed. The findings show that socioeconomic vulnerabilities that occur after disasters and migration are directly related to the comprehensiveness and resilience of social policy. As a result, it is suggested that social policies focused on disaster and migration should be restructured not only with intervention but also with a preventive and holistic approach. In this context, social policy should be integrated with disaster management and migration management; the coordination of local governments, NGOs and public institutions should be strengthened. Disaster and migration phenomena lead not only to physical losses but also to long-term social problems such as social exclusion, unemployment, housing problems and access to education services. Therefore, social policy should not be limited to aid and support mechanisms; it should play an active role in disaster risk reduction, migrants' access to rights-based services and social cohesion processes. In addition, it should be emphasized that post-disaster reconstruction processes should be supported by principles such as strengthening vulnerable groups and participation of local communities in decision-making processes.

Keywords: SDG, Social Policy, Disaster Management, Migration, Social Cohesion, Fragility

Abdullah Miraç Bükey

Faiz ve Tüketim Arasında Kısa Dönemli Nedensellik ve Uzun Dönemli Dengesizlik: Türkiye Ekonomisi Üzerine Zaman Serisi Analizi

Faiz meselesi iktisadi düşünce tarihinde en büyük tartışma konularından biri olagelmiştir. Geleneksel teoride faiz artışı tasarruf artışını da beraberinde getirmek suretiyle tüketim harcamalarını azaltmaktadır. Keynes'e göre ise faiz bütünüyle parasal bir olgu olup reel değişkenlerden bağımsızdır. Dolayısıyla faiz ile tüketim arasında bir ilinti bulunmamaktadır. Bu teorik tartışmalar çerçevesinde faiz ile tüketim arasındaki ilişki Türkiye ekonomisi örneği üzerinde bir zaman serisi analizi yöntemi ile irdelenmiştir. Ekonometrik modele ait değişkenler faizi temsilen yıllık mevduat faiz oranı ile tüketimi temsilen makro bazda özel ve kamu toplam tüketim harcamaları olup referans dönemi ise 1978-2023 yıllarını kapsamaktadır. Ampirik analiz doğrultusunda öncelikle değişkenlere yapısal kırılmalı birim kök testleri uygulanmış ve değişkenlerin düzey değerlerinde birim kök içerdikleri tespit edilmiştir. Yapısal kırılma tarihleri faiz değişkeni için Türkiye'de ekonomik kriz başlangıç yılı olan 2001 ve tüketim değişkeni için 2008 Küresel Finans Krizi sonrası rekor bir büyüme oranının elde edildiği 2011 yılı olarak tespit edilmiş olup değişkenler birinci fark değerlerinde durağan hale gelmişlerdir. Değişkenler arasındaki ilişkiye dair Granger nedensellik testi sonuçlarına göre kısa dönemde yalnızca tüketimden faize doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Bu bulgu kısa vadede fiyat istikrarı anlamında talep yönlü enflasyonla mücadele kapsamında tüketim harcamalarını ayarlamak maksadıyla para politikası uygulamalarının şekillendiğine işaret etmektedir. Johansen eşbütünleşme testi sonuçlarına göre ise değişkenler arasında uzun vadede bir eşbütünleşme ilişkisi bulunmaktadır. Fakat hata düzeltme mekanizmasında yer alan hata düzeltme katsayısının istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif olması uzun dönemde sistemde meydana gelen sapmaların zamanla büyüdüğünü ve dengeye gelmediğini göstermektedir. Söz konusu bulgu faiz oranlarının uzun dönemde toplam harcamalar üzerinde istikrarlı bir etki oluşturmadığına ve model dışındaki diğer değişkenlerin de uzun dönemde güçlü tesirlerinin bulunduğuna işaret etmekte ve Keynes'in görüşlerini destekler görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Keynes, Faiz, Tüketim Harcamaları, Zaman Serisi Analizi

Abdullah Miraç Bükey

Short-Term Causality and Long-Term Disequilibrium Between Interest Rates and Consumption: A Time Series Analysis on the Turkish Economy

Abstract

The issue of interest has long been one of the most debated topics in the history of economic thought. In traditional theory, an increase in interest rates leads to higher savings and, consequently, a reduction in consumption expenditures. According to Keynes, however, interest is purely a monetary phenomenon independent of real variables; thus, there is no direct relationship between interest rates and consumption. Within the framework of these theoretical debates, this study examines the relationship between interest rates and consumption in the case of the Turkish economy through a time series analysis. In the econometric model, the annual deposit interest rate represents the interest variable, while total private and public consumption expenditures at the macro level represent consumption. The reference period covers the years 1978–2023. Following the empirical analysis, structural break unit root tests were applied to the variables, revealing that they contain unit roots at their level values. The structural break years were identified as 2001—the onset of the economic crisis in Türkiye—for the interest variable, and 2011—the year of record growth following the 2008 Global Financial Crisis—for the consumption variable. Both variables became stationary at their first differences. According to the results of the Granger causality test, a unidirectional causality from consumption to interest rates was identified in the short run. This finding suggests that, in the short term, monetary policy is shaped by the objective of adjusting consumption expenditures to combat demand-driven inflation and maintain price stability. The results of the Johansen cointegration test indicate a long-term cointegrating relationship between the variables. However, the error correction term in the error correction mechanism was found to be statistically significant and positive, implying that deviations from equilibrium tend to expand over time rather than diminish. This finding suggests that interest rates do not exert a stable long-term influence on total expenditures and that other variables outside the model have strong long-term effects. The result therefore appears to support Keynes's view that interest is primarily a monetary rather than a real phenomenon.

Keywords: Keynes, Interest Rate, Consumption Expenditures, Time Series Analysis.

5. Oturum / Session 5: 16:30 - 17:30

Oturum Başkanı: Dr. Öğretim Üyesi Abdullah Miraç Bükey

Murat Kalkan:

Türkiye'de Aktif Yaşlanmanın Boyutlarına Dair Sosyal Politika Açısından Bir Değerlendirme

Muhammet Enes Kayagil:

Çalışma Meclisi ve Türkiye'de Sosyal Politika Yapımındaki Rolü: Son Dört Toplantı Üzerinden Bir Doküman Analizi

Halil İbrahim Akpınar & Reşitcan Arı & Mehmet Sabri Topak:

Factors Determınıng The Socıal Dımensıon Of ESG: A Study Of Companıes In Bıst Industrıal Index (Xusın)

Abdullah Selim Doğan:

Dijital Göçebelik ve Nitelikli Genç Göçü: Demografik Dönüşüm Bağlamında Türkiye İçin Bir Sosyal Politika Riski

Furkan Düzenli:

Türk Diasporasında Dijital Maneviyat: Göçmenlerin Sanal Dini Pratikleri

Halim Baş:

Adil Geçiş Kavramına İlişkin Yayınların R Programı ile Bibliyometrik Analizi

Murat Kalkan

Türkiye'de Aktif Yaşlanmanın Boyutlarına Dair Sosyal Politika Açısından Bir Değerlendirme

Bir toplumda yaşlı nüfusun sayıca artışı çok boyutlu etkilere sahip olmaktadır. Çünkü nüfusun yaş yapısındaki değişmeler, ekonomik sürdürülebilirlikten sosyal güvenlik sistemlerine, sağlık hizmetlerinden aile yapısına kadar pek çok alana tesir eden sonuçlar meydana getirmektedir. Tüm bunlar ise hiç şüphesiz sosyal politikaların odak noktasında yer almaktadır. Zira sosyal politika, yaşlılık gibi kırılgan yaşam dönemlerinde bireylerin refahını artırmayı, eşitsizlikleri azaltmayı ve sosyal bütünleşmeyi sağlamayı hedefleyen bir alandır. Meseleye Türkiye özelinde bakıldığında ise Türk toplum yapısının son yıllarda hızla yaşlandığı görülmekte ve bu demografik dönüşümün yaşlı nüfusun hayat kalitesini iyileştirmek için stratejilerin geliştirilmesini zorunlu hale getirdiği anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle Türkiye artık "yaşlı" bir toplum yapısına sahip olduğundan sosyal politika yapıcıları da farklı ihtiyaçlarla karşılaşmaktadır; bu yüzden yeni öncelikler gündeme gelmeye başlamış, aktif yaşlanma politikalarının geliştirilme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Nitekim bu durum 12. Kalkınma Planı'nda yer aldığı gibi, mezkûr planın 48. Özel İhtisas Komisyonu da "Aktif Yaşlanma" konusuna hasredilmiştir. Türkiye için bu hususta en önemli gelişmelerden bir tanesi ise 25 Nisan 2025'te yaşanmıştır; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ilk kez bir Aktif Yaşlanma Endeksi (AYE) yayınlamıştır. Aktif yaşlanma, yalnızca ileri yaş grubundaki bireylerin sağlık ve hayat kalitesinin korunması için değil; aynı zamanda bu kişilerin sosyal hayata katılmalarının artırılması açısından da kritik bir öneme sahiptir. Dolayısıyla bu bildirinin amacı da, Türkiye'de aktif yaşlanmanın temel boyutlarının TÜİK'in bahsedilen verilerini referans alınarak sosyal politika perspektifiyle yorumlamak olarak belirlenmiştir. Endeksin dört bileşeni olan istihdam, topluma katılım, bağımsız-sağlıklı ve güvenli yaşama ile aktif yaşlanma için kapasite ve elverişli ortam başlıkları doğrultusunda elde edilen bulgular Türkiye'nin Avrupa Birliği ülkeleri ortalamasının epey altında olduğunu gösterirken endeks değerlerinin cinsiyete ve bölgelere göre de eşitsizlikler sergilediği de ortadadır. Sonuç olarak, Türkiye'de aktif yaşlanmanın geliştirilmesi için yaşlı dostu kentler, dijital kapsayıcılık, yaşlı istihdamı ve gönüllü faaliyetlere katılım gibi alanlarda daha bütüncül, kapsayıcı ve veri temelli sosyal politikalara ihtiyaç duyulduğu açıktır; AYE verileri bu dönüşüm için hem bir

teşhis aracıdır hem de sosyal politika oluşturulması için güçlü bir dayanak olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aktif Yaşlanma, Aktif Yaşlanma Endeksi, Yaşlılık, Sosyal Politika, TÜİK, Türkiye.

Murat Kalkan

A Social Policy Evaluation of the Dimensions of Active Ageing in Türkiye

Abstract

The numerical increase in the elderly population of a society generates multidimensional effects. Changes in the age structure of the population influence various domains—from economic sustainability and social security systems to healthcare services and family structures. These developments are, without doubt, at the core of social policy, which aims to enhance individual well-being, reduce inequalities, and promote social cohesion during vulnerable life stages such as old age. In the case of Türkiye, the society has been aging rapidly in recent years, making it imperative to develop strategies that improve the quality of life for the elderly population. In other words, as Türkiye now possesses the characteristics of an "aged" society, social policymakers are encountering new needs and priorities, which has brought the development of active ageing policies to the forefront. As reflected in the 12th Development Plan, the 48th Specialization Commission was specifically dedicated to the issue of "Active Ageing." One of the most significant recent developments occurred on April 25, 2025, when the Turkish Statistical Institute (TURKSTAT) published, for the first time, an Active Ageing Index (AAI) for Türkiye. Active ageing is critically important not only for maintaining the health and quality of life of older adults but also for enhancing their participation in social life. Accordingly, the purpose of this paper is to interpret the main dimensions of active ageing in Türkiye from a social policy perspective, based on the aforementioned TURKSTAT data. The findings—structured around the four components of the index (employment, social participation, independent-healthy and secure living, and capacity and enabling environment for active ageing)—indicate that Türkiye's overall performance remains significantly below the European Union average. Furthermore, the index values reveal inequalities across gender and regional lines. In conclusion, developing

active ageing in Türkiye requires more holistic, inclusive, and data-driven social policies—particularly in areas such as age-friendly cities, digital inclusion, elderly employment, and participation in volunteer activities. The AAI data serve both as a diagnostic tool and as a strong foundation for future social policy development.

Keywords: Active Ageing, Active Ageing Index, Old Age, Social Policy, TURKSTAT, Türkiye.

Muhammet Enes Kayagil

Çalışma Meclisi ve Türkiye'de Sosyal Politika Yapımındaki Rolü: Son Dört Toplantı Üzerinden Bir Doküman Analizi

Bu çalışma, Türkiye'de sosyal diyalogun önemli bir kurumsal bileşeni olan Çalışma Meclisi'nin tarihsel gelişimini, kurumsal işlevlerini ve sosyal politika yapım sürecine katkı düzeyini incelemektedir. İlk olarak 1947 yılında toplanan ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı koordinasyonunda yürütülen Meclis, zaman içerisinde sadece istihdam ve endüstri ilişkileriyle sınırlı kalmayıp, sosyal güvenlik, dijital dönüşüm, yeşil işler ve toplumsal cinsiyet gibi alanlara da açılarak politika gündemini genişletmiştir. Çalışmanın yöntemi nitel olup, veri kaynağını 10., 11., 12. ve 13. Çalışma Meclisi toplantılarına ait resmi raporlar oluşturmaktadır. Doküman analizi yoluyla yapılan değerlendirmede, Meclis'in danışma ve müzakere işlevi öne çıkmakta; ancak kararlarının bağlayıcı olmaması, düzensiz toplanması ve uygulama süreçlerine sınırlı etkisi, kurumsal kapasite açısından zayıf yönler olarak belirlenmektedir. Sonuç olarak Meclis, Türkiye'de katılımcı sosyal politika geliştirme bakımından önemli bir platform olmakla birlikte, etkinliğinin artırılması için daha düzenli işleyiş, geniş katılım ve izleme-değerlendirme mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çalişma Meclisi, Sosyal Politika, Sosyal Diyalog, Doküman Analizi, Istihdam, Sendikal Haklar

Muhammet Enes Kayagil

The Labor Assembly and Its Role in Social Policy-Making in Türkiye: A Document Analysis of the Last Four Meetings

Abstract

This study examines the historical development, institutional functions, and contribution level of the Labor Assembly (Çalışma Meclisi), one of the key institutional components of social dialogue in Türkiye, to the social policy-making process. Established in 1947 and coordinated by the Ministry of Labor and Social Security, the Assembly has evolved beyond its original focus on employment and industrial relations to encompass broader areas such as

social security, digital transformation, green jobs, and gender equality, thereby expanding its policy agenda. The study adopts a qualitative research design, with the primary data source consisting of official reports from the 10th, 11th, 12th, and 13th Labor Assembly meetings. Through document analysis, the study identifies that the Assembly primarily functions as a consultative and deliberative body. However, the non-binding nature of its decisions, the irregularity of its meetings, and its limited influence on implementation processes are identified as institutional weaknesses. In conclusion, while the Labor Assembly serves as an important platform for participatory social policy development in Türkiye, enhancing its effectiveness requires a more regular operational structure, broader stakeholder participation, and stronger monitoring and evaluation mechanisms.

Keywords: Labor Assembly, Social Policy, Social Dialogue, Document Analysis, Employment, Trade Union Rights.

Halil İbrahim Akpınar & Reşitcan Arı & Mehmet Sabri Topak

Factors Determining The Social Dimension Of Esg: A Study Of Companies In Bist Industrial Index (Xusin)

The purpose of this study is to investigate the factors affecting the Social (S) values that constitute ESG in manufacturing companies operating in Turkey. For this purpose, a panel data set covering the period 2013-2023 is created for 10 companies in BIST Industrial Index (XUSIN). In the model where the Social Score (S) of the companies is the dependent variable, Return on Total Assets (ROA) and Net Sales Growth Rate (NSG) are company-specific independent variables. Real Growth Rate (GDP), Indicator Interest Rate (INT), Inflation Rate (INF) and Real Exchange Rate Index (EXC) are macroeconomic indicators used as independent variables in the model. As a result of the analysis, the ROA and EXC variables are found to be statistically significant at a 99% confidence level on the Social score of the companies. ROA has a positive effect on S. The increase in company profitability positively affects the company's relations with society and employees. The study also found that the EXC variable has a negative effect on S.

Keywords: Sustainability, ESG, Social Dimension, Panel Data, BIST

Abdullah Selim Doğan

Dijital Göçebelik ve Nitelikli Genç Göçü: Demografik Dönüşüm Bağlamında Türkiye İçin Bir Sosyal Politika Riski

Dijitalleşme, demografik değişim ve çevresel krizlerin eş zamanlı yaşandığı "üçüz dönüşüm" süreci, sosyal politika yapıcıları için çok boyutlu meydan okumalar doğurmaktadır. Bu çalışma, dijitalleşmenin ortaya çıkardığı yeni mobilite biçimlerinden biri olan dijital göçebeliğin, Türkiye'de özellikle iyi eğitimli ve nitelikli gençler arasında hızla artan göç eğilimlerini nasıl etkilediğini ele almaktadır. Uzaktan çalışma olanaklarının artması, coğrafi bağımsızlığı mümkün kılan dijital araçların yaygınlaşması ve esnek emek rejimlerinin norm haline gelmesi, genç kuşaklar için geleneksel yerleşik yaşam ve istihdam modellerinin cazibesini azaltmakta; "gitmek" bir alternatif olmaktan çıkıp yaşam stratejisine dönüşmektedir. Türkiye'de genç nüfusun niteliği yükselirken, doğum oranlarının hızla düştüğü ve toplumun hızla yaşlandığı bir demografik yapı ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, nitelikli gençlerin dijital göçebelik yoluyla yurt dışına yönelmesi, sadece bireysel düzeyde bir kariyer tercihi değil, aynı zamanda Türkiye açısından nitelikli insan gücü kaybı, yenilikçi sermayenin dışa akışı ve demografik sürdürülebilirlik riski anlamına gelmektedir. Bildiri, bu süreci mobilite kuramı, esnek emek rejimi ve dijital kapitalizm literatürü çerçevesinde değerlendirmekte; sosyal politika sisteminin bu yeni gençlik mobilitesine nasıl yanıt verebileceğine dair öngörüler ve öneriler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Göçebelik, Nitelikli Genç Göçü, Demografik Dönüşüm, Sosyal Politika, Esnek Emek, Mobilite

Abdullah Selim Doğan

Digital Nomadism and Skilled Youth Migration: A Social Policy Risk for Türkiye in the Context of Demographic Transformation

Abstract

The "triple transformation" process—marked by the simultaneous occurrence of digitalization, demographic change, and environmental crises—poses multidimensional challenges for social policymakers. This study examines

how digital nomadism, one of the new mobility forms emerging from digitalization, influences the growing tendency toward migration among highly educated and skilled young people in Türkiye. The expansion of remote work opportunities, the proliferation of digital tools enabling geographic independence, and the normalization of flexible labor regimes have diminished the appeal of traditional settled lifestyles and employment models for younger generations. Consequently, "leaving" has evolved from being merely an alternative to becoming a deliberate life strategy. While the quality and educational attainment of Türkiye's young population are increasing, the country faces a rapidly declining birth rate and an aging demographic structure. In this context, the outflow of skilled young individuals through digital nomadism represents not only a personal career choice but also a structural risk for Türkiye—signifying a potential loss of qualified human capital, an outflow of innovative capacity, and a threat to demographic sustainability. This paper analyzes the phenomenon through the lenses of mobility theory, flexible labor regimes, and digital capitalism literature. It further offers insights and policy recommendations on how the social policy system can respond to this emerging form of youth mobility.

Keywords: Digital Nomadism, Skilled Youth Migration, Demographic Transformation, Social Policy, Flexible Labor, Mobility.

Furkan Düzenli

Türk Diasporasında Dijital Maneviyat: Göçmenlerin Sanal Dini Pratikleri

Küreselleşme ve dijitalleşme çağında dinî pratikler, geleneksel mekânsal ve kurumsal bağlamların ötesine taşınarak sanal ortamlarda yeniden şekillenmektedir. Bu çalışma, Türk diasporasına mensup bireylerin dijital mecralarda gerçekleştirdiği maneviyat pratiklerini sosyolojik bir perspektifle incelemektedir. Göçmenlerin fiziksel olarak ayrıldıkları dini topluluklara sanal yollarla erişim sağlamaları, dijital maneviyatın hem kimlik inşasında hem de aidiyet duygusunun korunmasında önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Çalışmada, YouTube sohbetleri, çevrimiçi vaazlar, dijital zikir halkaları, Instagram dini içerikleri ve WhatsApp grupları gibi çeşitli platformlar üzerinden gerçekleştirilen dini pratikler analiz edilmiştir. Nitel yöntemle yürütülen saha araştırmasına dayanan analizde, dijitalleşmenin göçmenlerin manevi yaşamlarını nasıl dönüştürdüğü, dini pratiklerin bireyselleşme eğilimleri ve dijital alanlarda otorite sorunları ele alınmıştır.

Bulgular, Türk diasporasında dijital maneviyatın, geleneksel dini yapılardan bağımsız bir esneklik sunduğunu, ancak bu süreçte yeni kimlik gerilimlerini ve dini temsil sorunlarını da beraberinde getirdiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda dijital dini alanlar, hem aidiyetin hem de farklılaşmanın sahası haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk Diasporasi, Dijital Maneviyat, Sanal Dini Pratikler, Göç, Kimlik, Dijital Platformlar, Dini Bireyselleşme, Sosyal Medya, Toplumsal Aidiyet, Din Sosyolojisi

Furkan Düzenli

Digital Spirituality in the Turkish Diaspora: Virtual Religious Practices of Migrants

Abstract

In the age of globalization and digitalization, religious practices have transcended traditional spatial and institutional contexts, being reshaped within virtual environments. This study examines, from a sociological perspective, the spiritual practices of individuals belonging to the Turkish diaspora as per-

formed through digital platforms. The ability of migrants to access the religious communities they have physically left behind through virtual means demonstrates that digital spirituality plays a crucial role both in identity construction and in maintaining a sense of belonging. The study analyzes various digital platforms such as YouTube sermons, online preaching sessions, digital dhikr circles, religious content on Instagram, and WhatsApp groups. Based on a qualitative field study, the analysis explores how digitalization has transformed the spiritual lives of migrants, the tendency toward individualization in religious practices, and the issue of authority within digital religious spaces. The findings reveal that digital spirituality among the Turkish diaspora provides flexibility independent of traditional religious institutions, yet also generates new identity tensions and challenges in religious representation. In this context, digital religious spaces have become arenas of both belonging and differentiation, reflecting the complex interplay between faith, identity, and digital mediation.

Keywords: Turkish Diaspora, Digital Spirituality, Virtual Religious Practices, Migration, Identity, Digital Platforms, Religious Individualization, Social Media, Social Belonging, Sociology of Religion.

Halim Baş[1]

Adil Geçiş Kavramına İlişkin Yayınların R Programı ile Bibliyometrik Analizi

Bu çalışma, "Adil Geçiş" (Just Transition) konulu çalışmaların bibliyomnetrik analizini ele almaktadır. Birleşmiş Milletler Bin Yıl Kalkınma Hedefleri ile Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinin içinde önemli bir yer tutan "adil geçiş" daha çevreci ve sürdürülebilir bir ekonominin inşasında kimseyi geride bırakmamak hedefine ulaşmak için ifade edilen bir kavramdır. Bu kavram, her ne kadar yarım yüzyıllık bir geçmişe sahip olsa da, dünyada meydana gelen ekonomik krizler ve iklim değişiklikleri nedeniyle uluslararası örgütler ve ülkeler nezdinde hedef odaklı bir kavram haline gelmiştir. Bu çalışmada, adil geçiş üzerine yapılan çalışmaların hangi yöne evrildiği, hangi temaların ortaya çıktığı hangi yazarlar ve kurumların ön planda olduğunu belirlemek amacıyla Web of Science (WoS) veri tabanından alınan ve 2000 ile 2025 yılları arasında yayınlanan 1851 İngilizce makaleye dayanmaktadır. Bibliometrix R paketini ve Biblioshiny arayüzünün kullanıldığı çalışmada 2018 sonrası yayın hacminin ciddi bir şekilde ivmelendiği ve 2024 yılında zirveye ulaştığı görülmektedir. En çok yayın üreten ülkeler Çek Cumhuriyeti, ABD, Birleşik Krallık, Hindistan ve Çin olarak sıralanırken, en sık geçen kelimeler adalet, politika ve iklim değişikliği şeklindedir. Aynı zamanda bu kelimeler son dönem literatüründe en revaçta olan temalar olarak dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Adil geçiş, Bibliyometri, Sürdürülebilirlik

[1] Doç. Dr. Marmara Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri

2. GÜN – 18 MAYIS 2025 – PAZAR
DAY 2 – 18 MAY 2025 – SUNDAY
Çevrimiçi Oturumlar – Online Sessions

1. Oturum / Session 1: 10:00 – 11:30

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Ebubekir Mollaahmetoğlu

Özlem Küçük:

The World Bank's Role in Shaping Global Social Policies

Abdülhalim Çelik:

İslam Dünyasında Sosyal Politika Transferi ve Çok Katmanlı İş birliği Modelleri

Tuğba Gücenmez:

Küreselleşme ve Sosyal Politika: Üçlü Dönüşümü Yönetmek

Ali Rzayev & Gafar Shamilov:

An Evaluation of Azerbaijan–ILO Relations in the Context of Evolving Policies

Fadiah Mukhsen:

The Religious Education for Students of Indigenous Minority Faiths in Indonesian Formal Schools: A Historical Perspective

Samuel Bangura:

Artificial Intelligence Applications for Climate Mitigation and Adaptation in Developing Nations: Opportunities, Technical Challenges, and Associated Risks

Özlem Küçük

The World Bank’s Role in Shaping Global Social Policies

The World Bank is a supranational financial institution that shapes global social policies. Originally established as the International Bank for Reconstruction and Development (IBRD) in 1946 with 38 member countries, it has grown to encompass 189 members today. The institution adopted the name "World Bank" following the creation of the International Development Association (IDA). It comprises five entities that collectively influence global economic dynamics. As an international financial institution, the World Bank Group primarily serves middle and low-income nations by offering a range of financial products, facilitating loans to the private sectors, and providing investment security for both domestic enterprises and foreign investments. The organization is recognized for its high credit rating in international markets, allowing it to borrow funds at low costs, which it, in turn, lends to member countries under favorable terms.The World Bank's extensive knowledge about countries, often surpassing that of their inhabitants, and its focus on tracking natural and human capital make it a leading institution in global research. The establishment of the first World Development Report in 1978, under the leadership of Robert McNamara, marked a significant transformation in the World Bank’s role, instituting the dual objectives of poverty reduction and economic growth. This era introduced the concept of conditionality in lending, positioning the Bank as a key global social policy actor. Throughout the 1990s, the Bank gradually expanded its involvement in critical sectors such as education, health, and social protection, reinforcing its commitment to social policy leadership.

Anahtar kelime: World Bank, Global Social Policies, Global Governance, Education, Health Equity

Abdulhalim Çelik

İslam Dünyasında Sosyal Politika Transferi ve Çok Katmanlı İş birliği Modelleri

Bu bildiri, İslam dünyasında sosyal politika alanında ülkeler arası işbirliği ve politika transferi süreçlerini incelemek amacıyla, Türkiye, Endonezya, Pakistan, Mısır ve Suudi Arabistan örnekleri üzerinden çok katmanlı iş birliği modellerini ele almaktadır. Söz konusu ülkeler, demografik büyüklükleri, bölgesel liderlik rolleri, ekonomik kapasiteleri ve OIC (İslam İşbirliği Teşkilatı) içindeki stratejik konumları nedeniyle seçilmiştir. Bu ülkeler arasında sosyal politika alanındaki bilgi paylaşımı, iyi uygulamaların transferi ve kurumsal koordinasyonun nasıl geliştiği, karşılaştırmalı bir perspektifle analiz edilmektedir. Çalışmada, OIC, COMCEC ve SESRIC gibi İslam dünyasına özgü kurumların sosyal politika alanındaki katkıları, yürüttükleri programlar ve üye ülkeler arasında işbirliğini geliştirme kapasiteleri değerlendirilmektedir. Özellikle SESRIC'in istihdam, sağlık, sosyal koruma ve eğitim gibi temel alanlardaki veri toplama ve kapasite geliştirme faaliyetleri; COMCEC'in yoksullukla mücadele, sosyal yardım ve mikrofinans uygulamaları gibi konulardaki projeleri; ayrıca OIC'nin kadınların güçlendirilmesi, gençlik politikaları ve sağlık hizmetleri gibi alanlarda geliştirdiği eylem planları bu çerçevede ele alınmaktadır. Bildiri, bölgesel entegrasyonun katı kurumsal yapılardan ziyade, esnek, modüler ve çok katmanlı işbirliği modelleriyle inşa edilebileceğini savunmaktadır. Bu doğrultuda, sosyal politika alanında ülkeler arası deneyim paylaşımını teşvik eden, kültürel çeşitliliğe duyarlı ve pratik uygulamalara dayalı işbirliği modellerinin geliştirilmesinin önemi vurgulanmaktadır. Sonuç olarak, bu çalışma, İslam dünyasında sosyal politika transferinin hem kuramsal temellerini hem de uygulamadaki olanaklarını irdeleyerek, sürdürülebilir ve karşılıklı öğrenmeye dayalı bir iş birliği zemini oluşturulmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Politika Transferi – İslam Dünyası – Çok Katmanlı Işbirliği – OIC – Sosyal Koruma

Abdulhalim Çelik

Social Policy Transfer and Multi-Layered Cooperation Models in the Islamic World

Abstract

This paper examines inter-country cooperation and policy transfer processes in the field of social policy within the Islamic world, focusing on the multi-layered cooperation models observed in Türkiye, Indonesia, Pakistan, Egypt, and Saudi Arabia. These countries were selected due to their demographic size, regional leadership roles, economic capacities, and strategic positions within the Organization of Islamic Cooperation (OIC). The study analyzes, from a comparative perspective, how knowledge sharing, the transfer of best practices, and institutional coordination in social policy have evolved among these nations. Within this framework, the contributions of Islamic-world-specific institutions such as the OIC, COMCEC, and SESRIC are evaluated—particularly in terms of the programs they conduct and their capacities to foster cooperation among member states in the field of social policy. Specifically, the study discusses SESRIC's activities in data collection and capacity building in key areas such as employment, health, social protection, and education; COMCEC's initiatives related to poverty reduction, social assistance, and microfinance; and the OIC's action plans focused on women's empowerment, youth policies, and healthcare services. The paper argues that regional integration in the Islamic world can be better achieved through flexible, modular, and multi-layered cooperation models rather than rigid institutional frameworks. In this respect, it emphasizes the importance of developing cooperation mechanisms that encourage cross-country experience sharing in social policy, remain sensitive to cultural diversity, and are grounded in practical implementation. In conclusion, the study aims to contribute to the establishment of a sustainable and mutual-learning-based framework for cooperation by exploring both the theoretical foundations and practical possibilities of social policy transfer within the Islamic world.

Keywords: Social Policy Transfer, Islamic World, Multi-Layered Cooperation, OIC, Social Protection.

Tuğba Gücenmez

Küreselleşme ve Sosyal Politika: Üçlü Dönüşümü Yönetmek/Globalization And Social Policy: Managing The Triple Transformation/

Küreselleşme, ekonomik, siyasi ve kültürel boyutlarıyla sosyal politikaları derinden etkileyen bir süreçtir. Bu süreç, sosyal, çevresel ve teknolojik dönüşümleri (üçlü dönüşüm) beraberinde getirmekte ve sosyal politikaların bu değişimlere uyum sağlamasını zorunlu kılmaktadır. Ancak, bu dönüşümleri yönetmek, sosyal refah sistemlerini korurken sürdürülebilirlik ve eşitlik hedeflerini de karşılamak gibi karmaşık zorluklar sunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, küreselleşmenin sosyal politikalar üzerindeki dönüştürücü etkisini analiz etmek ve üçlü dönüşümü (sosyal, çevresel ve teknolojik) yönetmek için stratejik yaklaşımlar önermektir. Çalışma, sosyal politikaların sürdürülebilirlik, eşitlik ve teknolojik entegrasyon gibi alanlarda nasıl yeniden yapılandırılabileceğini tartışmayı hedeflemektedir. Çalışmada, literatür taraması ve vaka çalışmaları kullanılacaktır. Farklı ülkelerin sosyal politika uygulamaları karşılaştırılarak, küreselleşmenin yarattığı zorluklar ve fırsatlar değerlendirilecektir. Ayrıca, uluslararası kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin rolü gibi konulara odaklanılacaktır. Çalışmada, küreselleşmenin sosyal risklerin kurumsallaşmasına etkisi, uluslararası kuruluşların sosyal politikaları şekillendirmedeki rolü, teknolojik gelişmelerin sosyal politikalar üzerindeki etkisi ve çevresel sürdürülebilirliği dikkate alan kapsayıcı sosyal politikaların gerekliliği gibi konular incelenecektir.

Anahtar kelime: Küreselleşme, Sosyal Politika, Üçlü Dönüşüm, Sürdürülebilirlik.

Tuğba Gücenmez

Globalization And Social Policy: Managing The Triple Transformation

Abstract

Globalization, with its economic, political, and cultural dimensions, profoundly influences social policies. This process brings about social, environmental, and technological transformations—often referred to as the "triple transformation"—and necessitates the adaptation of social policies to these

evolving dynamics. However, managing these transformations presents complex challenges, such as maintaining social welfare systems while simultaneously pursuing sustainability and equality goals. The aim of this study is to analyze the transformative impact of globalization on social policies and to propose strategic approaches for managing the triple transformation (social, environmental, and technological). The research seeks to discuss how social policies can be restructured in areas such as sustainability, equality, and technological integration. The study employs a literature review and case study methodology. By comparing the social policy practices of different countries, it evaluates the challenges and opportunities created by globalization. It also focuses on topics such as the role of international organizations and civil society actors in shaping social policies. Furthermore, the paper examines key issues including the institutionalization of social risks under globalization, the influence of international organizations on social policy formation, the impact of technological advancements on social welfare systems, and the need for inclusive social policies that integrate environmental sustainability.

Keywords: Globalization, Social Policy, Triple Transformation, Sustainability.

Ali Rzayev & Gafar Shamilov

An Evaluation of Azerbaijan–ILO Relations in the Context of Evolving Policies

This study evaluates the relationship between Azerbaijan and the International Labour Organization (ILO) in line with the policies adopted by the ILO in recent years. The ILO defines its mission in Azerbaijan as having a strong, visible, and proactive presence in the country in order to effectively facilitate and support social dialogue between governments, workers' and employers' organizations, promote decent work and social justice, and establish partnerships with international institutions. The study consists of three parts. In the first part, the ILO's working methods, functions, and main policies will be examined from a historical perspective. The second part will discuss Azerbaijan's accession process to the ILO and the conventions it has ratified. The third part will analyze the policies implemented in Azerbaijan in the context of the ILO's evolving strategies from a historical standpoint. The evaluations will be framed within the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work, the Declaration on Social Justice for a Fair Globalization, the Decent Work Agenda, the Future of Work initiative, and mechanisms of social dialogue. Examples will be provided based on policy issues included in the legislation and employment indicators, and recommendations will be made for policies that are either lacking or deemed appropriate for implementation. In this regard, the study aims to shed light on the harmonization process between international standards and local practices by analyzing the impact of the ILO's normative framework on Azerbaijan's labor market.

Anahtar kelime: İnternational Labour Organisation, Labour Market, Decent Work, Future Of Work, Socıal Dıalogue

Fadiah Mukhsen

The Religious Education for Students of Indigenous Minority Faiths in Indonesian Formal Schools: A Historical Perspective

Religious education in Indonesia has evolved significantly since the country's independence, shaping the learning experiences of students from various faith backgrounds. While the education system officially recognizes six religions, indigenous belief adherents have often faced marginalization, frequently being required to attend religious classes that do not align with their faith. This study examines the historical development of religious education policies in Indonesia from the post-independence period to the present, analyzing how these policies have impacted indigenous faith students. Using historical analysis, the research reviews key legislative developments and their effectiveness in addressing the needs of these students. The study focuses on six major policies that have shaped religious education in Indonesia, including Law No. 4/1950, the 1966 MPRS Decree, the 1989 National Education System Law, Government Regulation No. 55/2007, and the 2016 Ministerial Regulation. Through a qualitative analysis of secondary data and legal texts, the study finds that despite progressive policy reforms—such as the 2016 regulation recognizing indigenous faith students' right to religious education—implementation remains inconsistent. The primary challenges include a shortage of trained teachers, insufficient resources, and the lack of infrastructure in most schools to accommodate indigenous faith education. While Indonesia has established legal frameworks to uphold the rights of indigenous faith students, a significant gap persists between policy and practice.

Anahtar kelime: Religious Education, History, Minority Religion, Indigenous Faith, Indonesia.

Samuel Bangura

Artificial Intelligence Applications for Climate Mitigation and Adaptation in Developing Nations: Opportunities, Technical Challenges, and Associated Risks

The integration of artificial intelligence (AI) into human resources (HR) operations has significantly transformed traditional practices, enhancing both efficiency and effectiveness. Thus, it is important to analyse this development. Nevertheless, this integration also brings forth substantial ethical concerns. This is because the use of AI algorithms in recruitment, employee evaluation, and decision-making processes can inadvertently introduce biases rooted in training data or design, potentially leading to negative outcomes. Critical ethical considerations include ensuring fairness, accountability, and transparency in AI-driven HR decisions, fostering positive relationships with stakeholders, and complying with legal standards. Furthermore, the reliance on AI on historical data may perpetuate biases against certain groups, exacerbating existing inequalities. Furthermore, privacy and data security concerns arise as AI systems handle sensitive employee information. In line with the ongoing discussion, this study illuminates the ethical concerns with the implementation of artificial intelligence in human resource management. In this regard, with inclusion and exclusion criteria posited, a desktop review of existing literature was employed. Findings from the reviewed literature affirmed that a lack of transparency in AI decision-making processes can compromise accountability and erode employee trust. In job analysis, AI applications leverage big data to predict the success of candidates and enhance employee productivity, thereby optimizing human resources. AI tools can evaluate factors beyond human analytical capabilities, such as historical performance, behavioural trends, and market dynamics, to facilitate informed decision-making. This data-driven strategy aims to mitigate bias in performance assessment and promote objectivity and fairness in evaluations.

Anahtar kelime: Artificial Intelligence, Data Security, Human Resources, and Accountability

2. Oturum / Session 2: 10:00 – 11:30

Oturum Başkanı: Dr. Öğretim Üyesi Abdullah Erol

Hamza Özçiftçi:

Yeşil Dönüşüm ve Sosyal Politika Etkileşimi: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Bağlamında Makroekonomik Bir Değerlendirme

Annagul Akmammedova:

Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Çevre ve Doğa

Tuğba Cengiz:

İşçinin Açıklama ve Eleştiri Hakkı Kapsamında İfade Özgürlüğü

İpek Senem Gedikoğlu:

Mobbing and its impacts on employee well-being

Eray Karagöz:

Sürdürülebilir Kalkınma Yolunda Türk Çalışma Mevzuatı ve Uluslararası Finans Kurumu Standartlarının Karşılaştırılması

Yavuz Selim Kaymaz:

İkale Sözleşmelerinde İrade Tespitinin Değerlendirilmesi

Hamza Özçiftçi

Yeşil Dönüşüm ve Sosyal Politika Etkileşimi: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Bağlamında Makroekonomik Bir Değerlendirme

Bu çalışma, küresel çevresel krizlerin tetiklediği yeşil dönüşüm sürecinin sosyal politikalar ve makroekonomik yönetim paradigmaları üzerindeki etkilerini kavramsal düzeyde analiz etmektedir. Yeşil dönüşüm yalnızca üretim ve tüketim süreçlerinin çevresel etkilerini azaltmayı değil, aynı zamanda ekonomik büyümenin sosyal adalet ve çevresel sürdürülebilirlik ilkeleriyle uyumlu hale getirilmesini de hedeflemektedir. Çalışmada, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda yeşil dönüşümün sosyal devlet anlayışını nasıl dönüştürdüğü, sosyal koruma sistemlerinin yeni çevresel ve toplumsal risklere karşı nasıl güçlendirilmesi gerektiği tartışılmıştır. Ayrıca, makroekonomik politikalar ile sosyal politikalar arasındaki uyum ihtiyacı vurgulanmış; geleneksel büyüme odaklı modellerin sınırları eleştirilerek post-growth ve döngüsel ekonomi gibi alternatif yaklaşımların önemi ortaya konulmuştur. Çalışmada, adil geçiş politikalarının istihdam yapıları üzerindeki etkileri, yeşil finansman mekanizmalarının rolü ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin yeşil dönüşüm sürecindeki yeri de kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Sonuç olarak, çevresel sürdürülebilirlik, sosyal kapsayıcılık ve ekonomik refah hedeflerini bütüncül bir çerçevede birleştiren yenilikçi politika tasarımlarının geliştirilmesinin, başarılı ve adil bir yeşil dönüşüm süreci için zorunlu olduğu ileri sürülmektedir.

Anahtar kelime: Yeşil Dönüşüm, Sosyal Politika, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, Makroekonomik Politikalar,

Hamza Özçiftçi

The Interaction Between Green Transition and Social Policy: A Macroeconomic Assessment in the Context of Sustainable Development Goals

Abstract

This study conceptually analyzes the impact of the green transition, driven by global environmental crises, on social policies and macroeconomic governance paradigms. The green transition not only seeks to reduce the environ-

mental impacts of production and consumption processes but also aims to align economic growth with the principles of social justice and environmental sustainability. The study discusses how the green transition, in line with the Sustainable Development Goals (SDGs), is transforming the notion of the welfare state and how social protection systems must be strengthened to address emerging environmental and social risks. It further emphasizes the need for coherence between macroeconomic and social policies, critically examining the limitations of traditional growth-oriented models while highlighting the importance of alternative approaches such as post-growth and the circular economy. Additionally, the paper provides an in-depth examination of the effects of just transition policies on employment structures, the role of green financing mechanisms, and the significance of gender equality in the green transition process. In conclusion, the study argues that developing innovative policy designs that integrate environmental sustainability, social inclusion, and economic prosperity within a holistic framework is essential for achieving a successful and equitable green transition.

Keywords: Green Transition, Social Policy, Sustainable Development Goals, Macroeconomic Policies.

Annagul Akmammedova

Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Çevre ve Doğa

Bu çalışma, kurumsal sosyal sorumluluk (KSS) kavramının çevre ve doğa eksenindeki tarihsel gelişimini, güncel uygulamalarını ve eleştirilerini incelemektedir. KSS, yalnızca ekonomik amaçlarla sınırlı kalmayıp toplumsal refah ve çevresel sürdürülebilirlik gibi alanları da kapsamaktadır. Çalışmada, 1960'lardan itibaren çevre hareketlerinin yükselişi, sürdürülebilir kalkınma anlayışının gelişimi ve iklim değişikliği ile mücadele süreci tarihsel bağlamda ele alınmıştır. Ayrıca greenwashing (yeşil yıkama) örnekleri üzerinden şirketlerin çevreye yönelik sorumluluklarının nasıl zaman zaman itibara dayalı stratejilere dönüştüğü gösterilmiştir. Çok uluslu şirketlerin gelişmekte olan ülkelerde çevresel tahribata yol açan faaliyetleri, çevresel suçların hukuki boyutları ve yetersiz denetim mekanizmaları da detaylandırılmıştır. Son olarak, ulusal ve uluslararası düzenlemelerin etkinliği tartışılarak, daha güçlü yasal çerçevelere, etkin uygulamalara ve küresel işbirliklerine olan ihtiyaç vurgulanmaktadır. Çevresel tahribatın önlenebilmesi için şirketlerin çevre dostu üretim yöntemlerine geçmesi, denetim sistemlerinin güçlendirilmesi ve yerel yönetimlerin desteklenmesi gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kurumsal sosyal sorumluluk, Çevre, Greenwashing, Çok Uluslu şirketler

Annagul Akmammedova

Corporate Social Responsibility: Environment and Nature

Abstract

This study examines the historical development, current practices, and critiques of the concept of Corporate Social Responsibility (CSR) within the framework of environmental and ecological concerns. CSR extends beyond purely economic objectives to include social welfare and environmental sustainability. The research explores the rise of environmental movements since the 1960s, the evolution of sustainable development principles, and global efforts to combat climate change within their historical context. Furthermore, by analyzing cases of greenwashing, the study reveals how corporate environ-

mental responsibility has at times been reduced to reputation-based strategies rather than genuine sustainability efforts. The environmental degradation caused by multinational corporations in developing countries, the legal dimensions of environmental crimes, and the inadequacies of regulatory mechanisms are also discussed in detail. Finally, the paper evaluates the effectiveness of national and international regulations, emphasizing the need for stronger legal frameworks, effective enforcement, and global cooperation. It concludes that preventing environmental degradation requires a transition to eco-friendly production methods, the strengthening of inspection and monitoring systems, and the empowerment of local governments in environmental governance.

Keywords: Corporate Social Responsibility, Environment, Greenwashing, Multinational Corporations.

Tuğba Cengiz

İşçinin Açıklama ve Eleştiri Hakkı Kapsamında İfade Özgürlüğü

İşçinin Açıklama ve Eleştiri Hakkı Kapsamında İfade Özgürlüğü İfade özgürlüğü, işçinin fikir ve düşüncelerini serbestçe açıklayabileceği ve tartışabileceği özgür bir çalışma ortamının oluşabilmesi için gerekli temel koşullardan biridir. İşçiler açısından herhangi bir yaptırımla karşılaşma endişesi ise ifade özgürlüğünün önündeki en büyük engeldir. Bu durum iş ilişkilerinin karakteristik yapısından kaynaklanmaktadır. İş ilişkisinde işçi ile işveren arasında bulunan güç dengesi, işçinin aleyhine bir görünüm sergilemektedir. Nitekim bu ilişkiyi karakterize eden bağımlılık unsuru sebebiyle işçi, maddi ve manevi yönden işverenin yönetim alanına dahil olmakta, gelir karşılığında işverenin menfaatleri doğrultusunda kendi özgürlük alanının sınırlandırılmasına izin vermektedir. İfade özgürlüğü, mutlak nitelikte bir hak değildir. Bu hakkın çeşitli gerekçelerle sınırlandırılması mümkündür. Konuyu iş ilişkileri bakımından değerlendirdiğimizde, iş ilişkilerinde kişiselliğin ön planda olduğunu, güven ve sadakat esasına dayalı bir ilişki olduğunu öncelikle vurgulamak gerekir. Bu bakımdan işçi, işverenin haklı menfaatlerini makul ölçüler çerçevesinde sadakatle korumak ve bu bağlamda işverenin zararına sebep olabilecek her türlü davranış ve açıklamadan kaçınmakla yükümlüdür. Dolayısıyla işçinin iş sözleşmesinden kaynaklanan yükümlülükleri, ifade özgürlüğünün de doğal sınırını oluşturmaktadır. Benzer şekilde işçinin hak ve özgürlükleri de işverenin ifade özgürlüğüne ilişkin müdahalelerinin sınırını oluşturmaktadır. Bu noktada farklı değer ve menfaatler karşı karşıya gelmektedir. Bunun çözümü, menfaatlerden birinin diğerini ortadan kaldırması değil aksine her ikisinin bir arada yaşayabilmesinin sağlanmasıdır. Bu kapsamda ortaya çıkan işçinin, işverenin şahsına, mal ve hizmetlerine yönelik eleştirileri, dini ve siyasi konulara ilişkin açıklamaları, sosyal medya paylaşımlar gibi ifade türleri ifade özgürlüğünün tartışıldığı başlıca uyuşmazlık konularını oluşturmaktadır. Anahtar kelimeler: İfade Özgürlüğü, İş İlişkisi, Sadakat Borcu, Eleştiri Hakkı, Sosyal Medya

Anahtar kelime: İfade Özgürlüğü, İş İlişkisi, Sadakat Borcu, Eleştiri Hakkı, Sosyal Medya

Tuğba Cengiz

Freedom of Expression within the Scope of the Worker's Right to Explanation and Criticism

Abstract

Freedom of expression is one of the fundamental prerequisites for creating a free working environment in which employees can openly express and discuss their opinions and ideas. However, for workers, the fear of facing sanctions remains one of the greatest obstacles to exercising this right. This situation arises from the structural nature of the employment relationship, in which the balance of power between the employer and the employee generally operates to the employee's disadvantage. The dependency element that characterizes this relationship places the worker, both materially and morally, within the employer's sphere of authority, thereby limiting the worker's freedom in exchange for income and in alignment with the employer's interests. Freedom of expression is not an absolute right and may be subject to certain restrictions. From the perspective of employment relations, it is important to underline that such relationships are inherently personal and based on mutual trust and loyalty. Accordingly, the employee is obliged to protect the employer's legitimate interests within reasonable limits and to refrain from any behavior or statement that may harm those interests. Therefore, the obligations arising from the employment contract constitute the natural boundaries of the worker's freedom of expression. Conversely, the rights and freedoms of the employee also delineate the limits of the employer's authority to intervene in expression. At this intersection, competing values and interests come into play. The solution does not lie in eliminating one of these interests but in ensuring that both can coexist harmoniously. Within this context, disputes concerning freedom of expression most commonly arise in relation to the employee's criticisms of the employer's person, products, or services; statements regarding religious or political matters; and expressions made on social media platforms. These instances illustrate the delicate balance between the worker's contractual duty of loyalty and the fundamental right to freedom of expression.

Keywords: Freedom of Expression, Employment Relationship, Duty of Loyalty, Right to Criticism, Social Media.

İpek Senem Gedikoğlu

Mobbing And Its Impacts On Employee Well-Being

Mobbing is a form of workplace violence which falls under psychological and verbal assault. Even though there are various vague definitions of the term, most employees state that they have experienced it. Essentially, it is bullying in the workplace, especially considering the methods of use: controlling access to information, isolating the victim, shouting, ridiculing, gossiping, forcing to resign, etc. It stems from the unfavourable work atmosphere and culture and has long-term impacts on the workers' psyches. It often negatively influences overall health and creates psycho-somatic issues, resulting in degrading physical well-being. Although it is usually regarded as an individualistic concern, as reported by the employees, it is a work-related management problem. Therefore, in this research, hazardous implications of a hostile work environment are observed on the general employee health. For this purpose, triangulation is applied to grasp the demands fully, the nature of the work and the needs of employees working in Istanbul.

Anahtar kelime: Management, HR, Mobbing, Occupational Health, Employee Wellbeing

Eray Karagöz

Sürdürülebilir Kalkınma Yolunda Türk Çalışma Mevzuatı ve Uluslararası Finans Kurumu Standartlarının Karşılaştırılması

Sürdürülebilir Kalkınma Yolunda Türk Çalışma Mevzuatı ve Uluslararası Finans Kurumu Standartlarının Karşılaştırılması Dr. Eray Karagöz Özet Bu çalışmada, Türk çalışma hayatını düzenleyen kurallar bütünü ile Uluslararası Finans Kurumu (IFC)'in sürdürülebilir kalkınmaya yönelik strateji taahhüdünü ortaya koyduğu Sosyal Sürdürülebilirlik Performans Standartlarının uyumu ele alınmaktadır. Uluslararası Finans Kurumu, çeşitli performans standartları ile sürdürülebilir kalkınma hedeflerini destekleyen, ancak bunun için de uyulması gereken kurallar bütününün çerçevesini belirlemektedir. Performans standartı-2 olarak adlandırılan "İş ve Çalışma Koşulları", ekonomik büyüme sağlama çabalarının, çalışan haklarını koruması gerektiğine dikkat çekmektedir. Bu standartlar içerisinde, ayrımcılık yasağı, eşit fırsat sağlama zorunluluğu, yönetişim, çocuk, göçmen çalışan gibi sosyal politika bağlamında dezavantajlı grupların istihdamı, iş sağlığı ve güvenliği ile ulusal istihdamı düzenleyen yasal şartların uygunluğunu sağlamak yer almaktadır. Türk çalışma hayatını düzenleyen, Anayasa, Borçlar Kanunu, İş Kanunu ve bağlı mevzuatı ile "çalışma hayatına uyum" olarak adlandırabileceğimiz kurallar bütünü ile Uluslararası Finans Kurumu tarafından ortaya konulan kriterlerin kesişim noktalarını incelemek ve Türk çalışma mevzuatı için, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine uygun düzenlemelerin gerçekleşmesi önem arz etmektedir. Her ne kadar bu kriterler arasında bir uyum olduğu görünse de, Uluslararası Finans Kurumu tarafından belirlenen bazı kriterlerin de Türk mevzuatında yeterince geliştirilmediği görülmektedir. Örneğin, şikayet mekanizması ve tedarik zinciri çalışanlarının da haklarının korunması noktalarında, Türk mevzuatında düzenleme bulunmamaktadır. Bu çalışma, bu uyumu ortaya koymaktadır. Anahtar Kelimeler: IFC, Uluslararası Finans Kurumu, Çalışma Mevzuatı, İş Kanunu, Performans Standartları

Anahtar kelime: IFC, Uluslararası Finans Kurumu, Çalışma Mevzuatı, İş Kanunu, Performans Standartları

Eray Karagöz

A Comparison of Turkish Labor Legislation and International Finance Corporation Standards on the Path to Sustainable Development

Abstract

This study examines the alignment between the body of regulations governing Turkish labor relations and the International Finance Corporation (IFC)'s strategic commitment to sustainable development, as articulated in its Social Sustainability Performance Standards. The IFC, through its set of performance standards, defines a framework of rules that support the goals of sustainable development while establishing the principles required for compliance. In particular, Performance Standard 2 – Labor and Working Conditions emphasizes that efforts to achieve economic growth must also safeguard workers' rights. Within this standard, key elements include the prohibition of discrimination, the obligation to ensure equal opportunities, good governance, the employment of disadvantaged groups such as children and migrant workers, occupational health and safety, and alignment with national labor legislation. The study analyzes the intersection points between the IFC's criteria and the Turkish legal framework regulating labor life—comprising the Constitution, the Code of Obligations, the Labor Law, and related regulations—collectively referred to as the "labor compliance framework." It also highlights the importance of aligning Turkish labor law with the principles of sustainable development. While there appears to be a general consistency between the two systems, certain IFC criteria remain insufficiently developed within Turkish legislation. For example, there are no comprehensive regulations addressing grievance mechanisms or the protection of supply chain workers' rights. This study, therefore, identifies both the areas of alignment and the existing gaps between Turkish labor legislation and IFC standards, emphasizing the need for further legal and institutional reforms to strengthen Turkey's compliance with international labor protection and sustainable development objectives.

Keywords: IFC, International Finance Corporation, Labor Legislation, Labor Law, Performance Standards, Sustainable Development.

Yavuz Selim Kaymaz

İkale Sözleşmelerinde İrade Tespitinin Değerlendirilmesi

Çalışma hayatında belli başlı sebeplerden iş sözleşmelerinin sona ermesi gündeme gelmektedir. Bu sepetlerden biri ikale sözleşmeleridir. Karşılıklı anlaşma yolunu ifade eden ikale kavramı doğrudan iş kanununda yer almasa da birlikte borçlar kanunda yer edinmektedir. Aynı zamanda yargı kararlarıyla açıkça belirli yükümlülükler ekseninde uygulanmaktadır. İşçinin işverene göre daha zayıf konumda olduğu kabul edildiğinden ikale sözleşmelerinde de işçinin menfaatlerinin korunması gerektiği yargı kararlarında güvence altına alınmıştır. İşçinin güvencesi olarak düzenlenmiş kurumlar ikale sözleşmeleriyle bertaraf edilmesi önlenmelidir. Söz konusu durum sözleşmelerin önemli bir kurumu olan "icap" noktasında yoğunlaşmaktadır, icabın hangi taraftan geldiği ikale sözleşmelerinde talep edilecek menfaatleri somutlaştırmaktadır. İcap(öneri) doğrudan irade ilişkisiyle ilgilidir dolayısıyla ikale sözleşmenin sıhhati doğrudan irade tespitiyle alakalıdır. İşverenin ikale sözleşmesi yaparken icabın "işçiden" gelmemesine rağmen işçiden geliyormuş gibi belge imzalatmasını sağlayan "matbu" formlar önemli bir sorun teşkil etmektedir. Her ne kadar işçinin kendi imzası alınmış olsa dahi icabın hangi taraftan geldiği konusunda sıhhatin sağlanmadığı anlamına gelmektedir. Farklı kanunlardaki uygulamalara değinmek suretiyle ikale sözleşmelerinde irade tespitine yönelik değerlendirme yapmak çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Anahtar kelime: İkale Sözleşmesi, İrade Tespiti, Sözleşme, İş güvencesi

Yavuz Selim Kaymaz

Assessment of Will Determination in Mutual Agreements

Abstract

In working life, employment contracts may be terminated for various reasons, one of which is the termination agreement, commonly referred to as "ikale" in Turkish law. Although the concept of ikale—which denotes mutual agreement between the parties—is not explicitly regulated in the Labor Law, it is recognized under the Code of Obligations and has been applied in practice through judicial decisions within a defined set of legal obligations. Since em-

ployees are generally considered the weaker party in the employment relationship, court rulings have emphasized the necessity of safeguarding their interests when executing ikale agreements. Mechanisms designed to protect employees should not be undermined or circumvented through such agreements. A key issue in this context concerns the offer (icap) stage of the contract. Determining which party initiated the offer is critical for identifying the legitimate benefits to be derived from the ikale agreement. Because the offer is directly related to the parties' expression of will, the validity of an ikale contract depends fundamentally on the accurate determination of intent. A significant problem arises when employers use standardized ("matbu") forms to create the impression that the offer originated from the employee, even when it did not. Although the employee's signature is obtained in these cases, this does not ensure the genuine validity of consent regarding the source of the offer. The purpose of this study is to assess the determination of intent in ikale agreements by examining the relevant legal framework and comparative applications across different laws. The analysis highlights the importance of establishing a transparent and verifiable process of will determination to ensure fairness and maintain the protective function of employment security provisions.

Keywords: Termination Agreement (Ikale), Will Determination, Contract, Employment Security.

3. Oturum / Session 3: 10:00 – 11:30

Oturum Başkanı: Dr. Öğretim Üyesi Yusuf Ziya Yıldırım

Sayed Rafee Hashemi:

Sosyal Politikaların Göçmen Entegrasyonundaki Rolü: Almanya'daki Afgan Mülteciler Üzerine Bir Vaka Çalışması

Merve Nur Oktar:

Yaşlanan Nüfus Karşısında Yaşlı Bakımında Göçmen Kadınların Artan Rolü ve Sosyal Politika Arayışları

Buse Kavaklı:

Türkiye'de Suriyeli Göçmenlerin İstihdama Katılımı ve Piyasa Dinamikleri

Diyala Osman:

Mültecileri Hedef Alan Siber Saldırılar: Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Bir İnceleme

Nehal Ahmad Nadwi:

Adjudicating the Essential Religious Practice Doctrine in India's Constitutional Court: Examining the Limitation, Proportionality and Constitutional Morality

Hanife Candır Şimşek:

Kadın Girişimciliği ve İş Sağlığı Güvenliği: Sürdürülebilir Kalkınma Perspektifinden Bir Araştırma

Sayed Rafee Hashemi

Sosyal Politikaların Göçmen Entegrasyonundaki Rolü: Almanya'daki Afgan Mülteciler Üzerine Bir Vaka Çalışması

Son yıllarda, Afganistan'daki jeopolitik dönüşümler ve artan güvenliksizlik, Afgan göçmenlerin özellikle Almanya'ya yoğun bir şekilde göç etmelerine neden olmuştur. Bu araştırma, Afgan mültecilerin deneyimlerine odaklanarak, Almanya'nın sosyal politikalarının bu grubun entegrasyonu üzerindeki rolünü incelemektedir. Araştırma yöntemi, saha çalışması, doğrudan gözlem ve resmi belgelerin analizine dayanmaktadır. İlk bulgular, dil eğitimi, barınma, sağlık hizmetleri ve iş desteği gibi alanlarda politikaların mevcut olmasına rağmen, Afgan göçmenlerinin entegrasyon sürecinde dil bariyerleri, kültürel farklılıklar ve idari zorluklar gibi engellerle karşılaştığını göstermektedir. Bu makale, kapsamlı sosyal politikaların güçlendirilmesi gerektiği vurgusunu yaparak, göçmenlerin kültürel ve ekonomik entegrasyonunu kolaylaştırmaya yönelik öneriler sunmaktadır. Bu araştırmanın bulguları, küresel dönüşümler bağlamında göç politikalarının iyileştirilmesi için bir temel oluşturabilir.

Anahtar kelime: Göç, Sosyal Politikalar, Entegrasyon, Afgan Mülteciler, Almanya, Sosyal Uyum

Sayed Rafee Hashemi

The Role of Social Policies in Migrant Integration: A Case Study on Afghan Refugees in Germany

Abstract

In recent years, geopolitical transformations and increasing insecurity in Afghanistan have led to a significant rise in migration flows of Afghan refugees, particularly toward Germany. This study focuses on the experiences of Afghan refugees and examines the role of Germany's social policies in facilitating their integration. The research methodology is based on fieldwork, direct observation, and analysis of official documents. Preliminary findings indicate that, although policies exist in areas such as language education, housing, healthcare, and employment support, Afghan refugees continue to face major

challenges during the integration process. These include language barriers, cultural differences, and administrative obstacles that hinder effective social and economic inclusion. The study emphasizes the need to strengthen comprehensive social policies that support migrant integration and offers recommendations for improving both cultural and economic integration frameworks. The findings aim to provide a foundation for refining migration and integration policies in the context of global transformations.

Keywords: Migration, Social Policies, Integration, Afghan Refugees, Germany, Social Cohesion.

Merve Nur Oktar

Yaşlanan Nüfus Karşısında Yaşlı Bakımında Göçmen Kadınların Artan Rolü ve Sosyal Politika Arayışları

Bu çalışmanın amacı, yaşlanan nüfusun bir sonucu olarak artan yaşlı bakım ihtiyaçlarının karşılanmasında kadın göçmen emeğinin konumunu sosyal hizmet perspektifinden analiz etmektir. Özellikle gelişmiş ülkelerde yaşlı bakım açığının büyümesi, yaşlı bakım hizmetlerinde kadın göçmenlerin istihdamında artışa neden olmaktadır. Bu durum ise güvencesiz bakım işi, etnik unsurlara ve toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliklerin kesişimsel sorunları gibi konuları gündeme getirmektedir. Başta Avrupa ülkeleri olmak üzere farklı bağlamlarda kadın göçmenlerin emeğine dayanan bakım hizmetleri sistemleri değerlendirilmekte ve sosyal hizmet yaklaşımlarının söz konusu emeğin görünürlüğü ve insan hakları temelli değerlendirilmesi açısından oynayabileceği rolleri tartışılmaktadır. Araştırmada, demografik dönüşüm verilerine, sosyal politika belgelerine ve uluslararası göç raporlarına dayanan doküman analizi yöntemini kullanmıştır. Araştırma neticesinde Türkiye'nin nüfusunun da giderek yaşlandığı göz önüne alındığında Avrupa ülkelerinde günümüzde yaşanan durumunun, yakın gelecekte Türkiye'de de yaşanacağı tahmin edilmektedir. Dolayısıyla yaşlı bakım hizmetleri alanındaki ihtiyacı karşılamada göçmen kadınların bir gerçeklik olduğunun farkına varılması ve bu konuda yasal çözümlerin üretilmesinin bir gereklilik olduğu düşünülmektedir. Ayrıca sosyal hizmetin, yalnızca sunulacak hizmete odaklanan bir meslek olmadığı göz önüne alındığında sosyal hizmet uzmanlarının bakım ihtiyacının karşılanmasında önemli roller üstlenen göçmen kadınların haklarını gözeten, hak temelli olarak sosyal politika süreçlerine müdahil olan çok boyutlu bir aktör olarak ele alınması gerektiği öne sürülmektedir.

Anahtar kelime: Yaşlanma, Yaşlı Bakımı, Kadın Göçmen, Sosyal Hizmet

Merve Nur Oktar

The Increasing Role of Female Migrants in Elderly Care Amid Population Ageing and the Search for Social Policy Responses

Abstract

The aim of this study is to analyze, from a social work perspective, the position of female migrant labor in meeting the growing demand for elderly care resulting from population ageing. In many developed countries, the expanding care deficit has led to a significant rise in the employment of migrant women in elderly care services. This trend brings to the forefront issues such as precarious care work, intersectional inequalities based on ethnicity and gender, and the invisibility of migrant labor within care regimes. The study evaluates care systems that rely on the labor of female migrants—particularly in European countries—and discusses the potential roles that social work approaches can play in enhancing the visibility of this labor and assessing it through a human rights–based framework. The research employs document analysis, drawing upon demographic transformation data, social policy documents, and international migration reports. The findings indicate that as Türkiye's population continues to age, the situation currently observed in European countries is likely to emerge in Türkiye in the near future. Therefore, recognizing the role of migrant women as an integral reality in elderly care and developing appropriate legal and policy responses are viewed as pressing necessities. Moreover, given that social work is not merely a service-provision profession, the study argues that social workers should be considered multidimensional actors who safeguard the rights of migrant women—key contributors to care provision—and actively participate in social policy processes from a rights-based perspective.

Keywords: Ageing, Elderly Care, Female Migrants, Social Work.

Buse Kavaklı

Türkiye'de Suriyeli Göçmenlerin İstihdama Katılımı ve Piyasa Dinamikleri

Yaşadığımız yüzyılı göçler çağı olarak nitelendiren görüşler günümüzde de yaygınlık kazanmaktadır. İnsanların geçimini ücretli çalışma şekliyle sağlaması da günümüz toplumunun karakteristik özelliklerinden birisidir. Göçün bu denli kitlesel olmasında etkili olan faktörler arasında savaşlar, doğal afetler veya bulundukları ülkede geçimlerini sağlayacak yeterlilikte işgücü piyasasının olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu gibi durumlar hedef ülke açısından da köklü değişikliklere sebep olabilmekte, işgücü piyasalarında yaşanan değişimlere yön verebilmektedir. Bu sürecin şekillenmesinde hedef ülkedeki vatandaşların tutumu da önem arz etmektedir. Neticede göçmenlerin hedef ülkedeki kabul düzeyleri, bulundukları yerde çatışmaya sebep olmamaları ve o ülke vatandaşlarının göçmenlere karşı tutumlarıyla birbirine bağlı çarklar gibidir. Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden derinlemesine görüşme tekniğini benimsemektedir. Göçmenlerin işgücü piyasasındaki deneyimlerini, karşılaştıkları zorlukları ve toplumla ilişkilerini anlamak amacıyla yapılandırılmamış veya yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilecektir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de yaşayan Suriyeli göçmenlerin işgücü piyasasına katılım süreçlerini, bu süreçte karşılaştıkları fırsatları ve zorlukları derinlemesine incelemek; aynı zamanda yerel halkın göçmen işçilere yönelik tutumlarını ortaya koymaktır.

Anahtar Kelimeler: Göçmen, Suriyeli, İşgücü, İstihdam

Buse Kavaklı

The Employment Participation and Labor Market Dynamics of Syrian Migrants in Türkiye

Abstract

The view that our current century can be described as an age of migration has become increasingly widespread. One of the defining characteristics of modern societies is that individuals sustain their livelihoods primarily through

wage labor. The mass scale of migration today is largely driven by factors such as wars, natural disasters, and the absence of sufficient labor market opportunities in countries of origin. These dynamics often lead to profound changes in destination countries, influencing their economic structures and shaping labor market transformations. The attitudes of host-country citizens also play a crucial role in this process. The degree of acceptance of migrants, the avoidance of social conflict, and the perceptions of locals toward migrants operate as interconnected mechanisms within the broader framework of integration. This study adopts a qualitative research approach, employing in-depth interview techniques to understand the experiences of migrants in the labor market, the challenges they encounter, and their interactions with the host society. Through unstructured and semi-structured interviews, the study aims to explore the participation processes of Syrian migrants in Türkiye's labor market, the opportunities and barriers they face, and the social dynamics that influence their employment outcomes. The primary objective of the study is to provide a comprehensive analysis of how Syrian migrants integrate into the Turkish labor market, while also examining the attitudes of the local population toward migrant workers. In doing so, the research contributes to a deeper understanding of the intersection between migration, employment, and social cohesion in contemporary Türkiye.

Keywords: Migrant, Syrian, Labor Force, Employment.

Diyala Osman

Mültecileri Hedef Alan Siber Saldırılar: Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Bir İnceleme

Siber saldırılar, dijitalleşen dünyada giderek artan bir tehdit haline gelmiştir.Bu saldırılar yalnızca genel toplumu değil, aynı zamanda savunmasız ve yeterince temsil edilmeyen grupları da hedef almaktadır. Yapılan araştırmalar, göçmenlerin ve mültecilerin siber saldırılara diğer demografik gruplara kıyasla daha fazla maruz kaldığını ortaya koymaktadır. Ancak bu saldırılar çoğu zaman raporlanmamakta ya da görünür kılınmamaktadır. Bu bağlamda, silahlı çatışmalar sırasında mültecilerin korunmasına odaklanan uluslararası insancıl hukuk (UİH) ilkelerinin, siber uzaydaki bu yeni tehdit biçimine uygulanabilirliği giderek önem kazanmaktadır. Bu makalenin amacı, mültecileri hedef alan siber saldırıları UİH perspektifinden incelemektir. Bu inceleme, mevcut yasal çerçeveyi, karşılaşılan zorlukları ve potansiyel çözüm yollarını analiz ederek, mültecilerin siber uzayda daha iyi korunması için bir yol haritası sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar kelime: Siber Saldırılar, Mülteci Hukuku, Uluslararası Insancıl Hukuk, Dijital Güvenlik, Insan Hakları

Diyala Osman

Cyberattacks Targeting Refugees: An Examination from the Perspective of International Humanitarian Law

Abstract

Cyberattacks have become an increasingly significant threat in today's digitalized world. These attacks not only target the general population but also disproportionately affect vulnerable and underrepresented groups. Research shows that migrants and refugees are more frequently exposed to cyberattacks compared to other demographic groups. However, such incidents are often underreported or remain largely invisible. In this context, the applicability of International Humanitarian Law (IHL) principles—originally designed to protect refugees during armed conflicts—to this emerging form of threat in cyberspace has gained growing importance. The aim of this paper is to examine

cyberattacks targeting refugees through the lens of International Humanitarian Law. The analysis explores the existing legal framework, identifies current challenges, and proposes potential solutions to enhance the protection of refugees in digital environments. By situating cyber threats within the broader context of humanitarian protection, this study seeks to contribute to the development of a legal and ethical roadmap for safeguarding refugee populations against violations in cyberspace.

Keywords: Cyberattacks, Refugee Law, International Humanitarian Law, Digital Security, Human Rights.

Nehal Ahmad Nadwi

Adjudicating the Essential Religious Practice Doctrine in India's Constitutional Court: Examining the Limitation, Proportionality and Constitutional Morality

The complexities surrounding the adjudication of essential religious practices reflect broader socio-political dynamics in India. Since the formulation of the essential religious practices test by the Indian Supreme Court in 1954, numerous cases have emerged, revealing a staggering 84 percent failure rate when litigants appeal for constitutional protection of their practices. This decrement in success often mirrors the socioreligious context of the times, particularly as anti-Muslim sentiments influence judicial outcomes. Unlike the more rigid secularism observed in France, which limits religious expression, India adopts a positive secularism approach, engaging with religion to ensure equality. The discussion then delves into landmark cases that have shaped the interpretation of Essential Religious Practices (ERP), highlighting significant Supreme Court rulings that balance individual rights with societal interests. This research paper explores the adjudication of the Essential Religious Practice Doctrine within India's Constitutional Court, focusing on its limitations, the principle of proportionality, and the concept of constitutional morality. It critically examines judicial interpretations and their implications for religious freedom and constitutional rights. By analyzing landmark cases and their outcomes, the study highlights the tension between individual rights and collective religious practices, assessing how the court navigates these complexities. The paper argues that a nuanced understanding of proportionality and constitutional morality for the Constitutional Court is essential for balancing the protection of fundamental rights with respect for religious diversity.

Anahtar kelime: ERP, Constitutional Morality, Religious Rights, Proportionality

Hanife Candır Şimşek

Kadın Girişimciliği ve İş Sağlığı Güvenliği: Sürdürülebilir Kalkınma Perspektifinden Bir Araştırma

Kadın girişimciliği işgücü piyasasında dezavantajlı gruplar arasında yer alan kadınların çalışma yaşamına katılımında kabul gören yöntemlerdendir. Bu amaçla birçok ulusal/ uluslararası kamu/ sivil platform konuya yönelik çalışmalar yürüterek kadınları girişimcilikle ilgili eğitmekte ve desteklemektedir. Ayrıca kadın girişimciliği sürdürülebilir kalkınmanın ekonomik ve sosyal boyutlarında dönüştürücü bir etkiye sahip olması adına önemlidir. Öte yandan çalışma hayatı sağlık ve güvenliğe yönelik önlemler alınmadığı takdirde ölüme kadar gidebilen sonuçlar içermektedir. Bu açıdan bakarsak çalışma yaşamının sağlık ve güvenlik içerisinde yürütülmesi için önemli olan iş sağlığı ve güvenliği (İSG) aynı zamanda temel bir insan hakkı olarak düşünülmelidir. İSG günümüzde sadece teknik olarak sağlık ve güvenlik boyutuyla değerlendirilmeyip sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında temel bileşenlerden biri olarak görülmektedir. Buradan hareketle çalışmanın çıkış noktasında bu iki bileşenin sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında göz ardı edilemeyecek temel kıstaslar olması ana motivasyon kaynağı olmaktadır. Zira 2015 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Amacı'ndan özellikle "Hedef 8: İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme" yine "Hedef 1: Yoksulluğa Son" ve "Hedef 5: Toplumsal Cinsiyet Eşitliği" konusu her iki bileşenin birlikte ele alınmasında kilit bir unsur olarak öne çıkar. Tüm bu bilgiler ışığında çalışmanın konusu Türkiye'de kadın girişimciliğinin İSG boyutuyla ele alınmasıdır. Çalışmanın amacı ise, girişimci kadınların İSG konusundaki mevcut durumlarını analiz ederek konuya ilişkin bilgi, yaklaşım ve deneyimlerini anlamak ve nihayetinde karşılaştıkları sorunları ortaya koymaktır. Çalışmada nitel analiz yöntemi kullanılmakta olup 15- 20 girişimci kadından oluşan bir çalışma grubu hedeflenmektedir. Kadın girişimciliği üzerine ulusal ve uluslararası ölçekte birçok çalışma yapılmış olmakla birlikte yerel düzeyde İSG perspektifinden konuya odaklanan çalışmaların sınırlı oluşu bu araştırmanın önemini ve gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Anahtar kelime: Sürdürülebilir Kalkınma, Kadın Girişimciliği, İş Güvenliği

Hanife Candır Şimşek

Women's Entrepreneurship and Occupational Health and Safety: A Study from the Perspective of Sustainable Development

Abstract

Women's entrepreneurship is one of the recognized means of promoting the participation of women—who are among the disadvantaged groups in the labor market—in economic life. For this purpose, many national and international public and civil platforms provide education and support programs aimed at empowering women through entrepreneurship. Moreover, women's entrepreneurship plays a transformative role in both the economic and social dimensions of sustainable development. On the other hand, working life carries risks that can lead to serious consequences, including death, if adequate health and safety measures are not taken. Therefore, ensuring a safe and healthy working environment through Occupational Health and Safety (OHS) should be regarded as a fundamental human right. Today, OHS is not only evaluated in technical terms but is also recognized as one of the essential components for achieving sustainable development. This study originates from the premise that both women's entrepreneurship and occupational health and safety represent indispensable criteria for advancing sustainable development. In this context, several United Nations Sustainable Development Goals (SDGs)—particularly Goal 8: Decent Work and Economic Growth, Goal 1: No Poverty, and Goal 5: Gender Equality—stand out as key reference points for addressing these two dimensions together. Based on this framework, the study focuses on examining women's entrepreneurship in Türkiye through the lens of occupational health and safety. Its main objective is to analyze the current status of women entrepreneurs regarding OHS, to understand their knowledge, attitudes, and experiences on the subject, and to identify the challenges they face. The study employs a qualitative research approach, targeting a working group of 15–20 women entrepreneurs. While numerous national and international studies have explored women's entrepreneurship, the limited number of local-level studies addressing the issue from an OHS perspective underscores the significance and necessity of this research.

Keywords: Sustainable Development, Women's Entrepreneurship, Occupational Safety.

4. Oturum / Session 4: 10:00 – 11:30

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Bilal Coşan

Muhammed Erkam Kocakaya:

Balkan Ülkeleri'nde NEET Gençler Üzerine Durum Analizi

Selin Başer Özgen:

Çatışma Bölgelerinde Çocukların Korunması: Uluslararası Hukukun Rolü ve Sosyal Politika İhtiyacı

Apak Kerem Altıntop:

Yabancı Refakatsiz Çocukların Yetişkinliğe Geçiş Deneyimleri: İtalya'daki Gönüllü Vasilik Uygulaması

Gamze Bulut:

Mevsimlik Gezici ve Geçici Tarımda Çalışan Çocukların Yaşam ve Çalışma Koşulları: Adana Ovası Saha Çalışması

Zeynep Şahin & Hatice Zehra Şahin:

Growth Mindset in Practice: A Framework for Digital Innovation Implementation

Hayide Işıl:

Demokrasi ve İnsan Haklarının Aşınması: Dini Otoriterlik Örneği Olarak Taliban

Muhammed Erkam Kocakaya

Balkan Ülkeleri'nde NEET Gençler Üzerine Durum Analizi

Toplumsal dönüşüm, dijitalleşme ve ekonomik belirsizliklerin kesişiminde şekillenen NEET (eğitimde, istihdamda ya da herhangi bir mesleki eğitimde yer almayan gençler) olgusu, Balkan ülkelerinde genç nüfusun geleceğine dair ciddi sosyal ve ekonomik riskler barındırmaktadır. Bu çalışma, Balkan coğrafyasında NEET gençlerin artan oranlarını, bu durumu besleyen yapısal ve kültürel dinamikleri ve bu kırılganlığın toplumsal katılım üzerindeki etkilerini analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Bildiride, dijital çağda gençlerin sosyal dışlanma biçimleri, eğitim sistemlerinin kapsayıcılık düzeyi, gelir dağılımındaki eşitsizlikler ve göç dinamiklerinin etkileri ele alınmaktadır. Sosyal medya ve dijital platformların gençler üzerindeki etkisi, yeni yönetişim modelleri ve toplumsal inovasyonun çözüm kapasitesi değerlendirilmiştir. Araştırma, nitel ve nicel veriler ışığında disiplinler arası bir yaklaşımla şekillendirilmiş ve sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle ilişkilendirilmiştir.

Bulgular, NEET olgusunun yalnızca ekonomik bir sorun değil, aynı zamanda eğitim, kimlik, toplumsal aidiyet ve yönetişim krizleriyle ilişkili çok boyutlu bir mesele olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede, NEET gençler için kapsayıcı eğitim politikaları, genç dostu istihdam stratejileri ve dijital beceri geliştirme programları önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: NEET Gençler, Balkan Ülkeleri, Dijital Dışlanma, Toplumsal Katılım, Sosyal Inovasyon, Eğitimde Eşitsizlik, Sürdürülebilir Kalkınma, Yönetişim, Gençlik Politikaları, Çok Boyutlu Yoksulluk

Muhammed Erkam Kocakaya

A Situational Analysis of NEET Youth in the Balkan Countries

Abstract

The phenomenon of NEET youth—young people not in education, employment, or training—has emerged at the intersection of social transformation, digitalization, and economic uncertainty, posing serious social and economic risks for the future of the young population in the Balkan region. This study

aims to analyze the increasing rates of NEET youth across Balkan countries, the structural and cultural dynamics fueling this condition, and the implications of such vulnerability on social participation. The paper examines forms of social exclusion experienced by young people in the digital age, the inclusiveness of education systems, inequalities in income distribution, and the influence of migration dynamics. Furthermore, it assesses the impact of social media and digital platforms on youth engagement, as well as the potential of new governance models and social innovation to provide sustainable solutions. Employing both qualitative and quantitative methods within an interdisciplinary framework, the research aligns its findings with the Sustainable Development Goals (SDGs). Results indicate that the NEET phenomenon is not merely an economic issue but a multidimensional problem intertwined with crises of education, identity, social belonging, and governance. In this context, the study proposes inclusive education policies, youth-friendly employment strategies, and digital skill development programs as key instruments to reduce youth vulnerability and enhance social participation in the Balkans.

Keywords: NEET Youth, Balkan Countries, Digital Exclusion, Social Participation, Social Innovation, Educational Inequality, Sustainable Development, Governance, Youth Policies, Multidimensional Poverty.

Selin Başer Özgen

Çatışma Bölgelerinde Çocukların Korunması: Uluslararası Hukukun Rolü ve Sosyal Politika İhtiyacı

Çocuklar, silahlı çatışma ortamlarında en savunmasız gruplardan biri olarak hem fiziksel hem de psikolojik olarak ağır zarar görmektedir. Eğitimden uzak kalma, sağlık hizmetlerine erişememe, yerinden edilme ve zorla silahlı gruplara katılma gibi durumlar, çatışma ortamlarında çocuk haklarının sistematik biçimde ihlal edildiğini göstermektedir. Bu bildiride, uluslararası hukuk düzeninde çocukların korunmasına yönelik geliştirilen mekanizmalar ve bu mekanizmaların sosyal politikalarla desteklenme gerekliliği ele alınacaktır. Başta Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve Cenevre Sözleşmeleri olmak üzere, BM Güvenlik Konseyi'nin 1612 sayılı kararı çerçevesinde çocuklara yönelik uluslararası koruma standartları incelenecektir. Çalışmada nitel yöntem benimsenmiş olup, mevcut literatür taraması ve çeşitli örnek olay analizlerine yer verilecektir. Bu kapsamda, uluslararası raporlar ve sahadan edinilmiş bulgular üzerinden güncel çatışma bölgelerinde uygulanan sosyal destek politikaları değerlendirilecektir. Bildiri, çocuklara yönelik koruma politikalarının yalnızca acil müdahale ile sınırlı kalmaması gerektiğini; uzun vadeli, hak temelli sosyal politikaların toplumların geleceği açısından kritik ve sürdürülebilir barışın inşasında belirleyici olduğunu ileri sürmektedir.

Anahtar kelime: Çocuk Hakları, Silahlı Çatışmalar, Uluslararası Hukuk, Sosyal Politika

Selin Başer Özgen

Protecting Children in Conflict Zones: The Role of International Law and the Need for Social Policy

Abstract

Children are among the most vulnerable groups in armed conflict zones, suffering severe physical and psychological harm. Issues such as loss of access to education, lack of healthcare, displacement, and forced recruitment into armed groups demonstrate the systematic violation of children's rights in conflict environments. This paper explores the mechanisms established under in-

ternational law for the protection of children and emphasizes the necessity of supporting these mechanisms through social policy interventions. The study examines international protection standards within the framework of the Convention on the Rights of the Child, the Geneva Conventions, and UN Security Council Resolution 1612, which specifically addresses children affected by armed conflict. Adopting a qualitative research approach, the paper incorporates literature review and case study analyses. Drawing on international reports and field-based findings, it evaluates current social support policies implemented in contemporary conflict zones. The paper argues that child protection policies should not be limited to emergency responses but must instead be grounded in long-term, rights-based social policy frameworks. Such approaches are crucial not only for safeguarding children's well-being but also for building sustainable peace and securing the future of societies affected by conflict.

Keywords: Child Rights, Armed Conflicts, International Law, Social Policy.

Apak Kerem Altıntop

Yabancı Refakatsiz Çocukların Yetişkinliğe Geçiş Deneyimleri: İtalya'daki Gönüllü Vasilik Uygulaması

Bu çalışma İtalya'daki yabancı refakatsiz çocukların yetişkinliğe geçiş süreçlerine ve bu süreçte gönüllü vasilik uygulamasının mevcut durumunu ve karşılaşılan zorlukları derinlemesine incelemektedir. 2017 tarihli Zampa Yasası ile hukuki bir zemine oturtulan gönüllü vasilik sistemi, çocukların korunması, yönlendirilmesi ve toplumsal yaşama entegrasyonu açısından kritik bir mekanizma sunmaktadır. Araştırma, bu kritik geçiş döneminde gönüllü vasiliğin rolünü, işleyişini ve etkilerini çok paydaşlı bir perspektiften analiz etmektedir. Nitel araştırma yöntemine dayanan bu çalışmada, 4 Çocuk Ombudsmanı, 2 akademisyen, 1 gönüllü vasi ve 3 sivil toplum uzmanı ile derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler, vasilik uygulamasının kurumsal kapasitesi, sahadaki işleyişi, karşılaşılan zorluklar ve çocukların geleceğine etkisi üzerine odaklanmıştır. Bulgular, gönüllü vasilik uygulamasının kurumsal ve toplumsal boyutta kabul edilebilirliğinin zaman içinde geliştiği, İtalya'nın farklı bölgeleri arasında kaynak ve uygulama farklılıkları olsa da genel bir prosedürün görece hakim olduğu, Çocuk ve Ergenlik Garantörlüklerinin (Çocuk Ombudsmanlıklarının) finansal kaynak farklılıklarının eğitim prosedürünü etkilediği, vasi eğitiminin tatmin edici olduğu ancak geliştirilmesi gerektiği, gönüllü vasi destek mekanizmalarının iyileşmesinin önemi ve ayrıca, çocukların 18 yaşına ulaşmalarıyla birlikte koruma mekanizmalarının zayıfladığı ve vasilerin bu boşluğu çocukla kurduğu bireysel çabalarla kapatmaya çalıştığı gözlemlenmiştir. Ayrıca gönüllü vasilik uygulaması, bir çocuğun bir kişi ya da ailenin evinde kalmasını değil barınma merkezinde yaşamaya devam ederek vasilik altına girmesini ifade etmektedir. Dahası kamusal vasiliğin işleyişinin büyük sıkıntılar içermesinden dolayı gönüllü vasiliğin çocuğa yönelik daha bireysel çabaların hayata geçirilmesine vesile olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelime: Uluslararası Göç, Refakatsiz Çocuklar, Gönüllü Vasilik, Yetişkinliğe Geçiş

Apak Kerem Altıntop

Transition to Adulthood Experiences of Unaccompanied Foreign Minors: The Practice of Voluntary Guardianship in Italy

Abstract

This study provides an in-depth analysis of the transition to adulthood experiences of unaccompanied foreign minors in Italy and examines the current state and challenges of the voluntary guardianship system. Established by the Zampa Law (2017), this system provides a crucial legal and institutional framework for protecting, guiding, and facilitating the social integration of unaccompanied minors. The research investigates the role, functioning, and impact of voluntary guardianship during this critical transition period from a multi-stakeholder perspective. Based on a qualitative research design, the study includes in-depth interviews with four Child Ombudspersons, two academics, one volunteer guardian, and three civil society experts. The interviews focus on the institutional capacity of the guardianship system, its implementation in practice, the challenges faced, and its effects on the children's future prospects. The findings reveal that the social and institutional acceptance of voluntary guardianship has improved over time. Although differences exist among Italian regions in terms of resources and implementation, a relatively consistent general procedure has emerged. It was also observed that disparities in the financial capacities of Child and Adolescent Ombudspersons (Garantori) affect training procedures, that the training of guardians is satisfactory but requires further enhancement, and that strengthening support mechanisms for volunteer guardians is essential. Moreover, when children reach the age of 18, the protection mechanisms weaken significantly, leaving volunteer guardians to fill this gap through their individual efforts. Importantly, the voluntary guardianship model does not imply that a child resides with the guardian or their family; rather, the child continues to live in a reception center while being under the guardian's responsibility. Furthermore, given the serious shortcomings in the operation of the public guardianship system, voluntary guardianship has been found to provide more personalized care and attention to the needs of the children.

Keywords: International Migration, Unaccompanied Minors, Voluntary Guardianship, Transition to Adulthood.

Gamze Bulut

Mevsimlik Gezici ve Geçici Tarımda Çalışan Çocukların Yaşam ve Çalışma Koşulları: Adana Ovası Saha Çalışması

Tarımda aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma biçimi, Türkiye'de çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik mücadelede öncelikli hedef gruplar arasında yer almaktadır. Mevcut ekonomik ve sosyal göstergelerin yarattığı sonuçlar yanı sıra (en temelde yoksulluk) öngörülemeyen riskler olarak Covid-19 pandemisi, doğal afetler ve uluslararası yaşanılan savaşların etkisi ile Türkiye'ye yönelen kayıt-dışı göç akını mevcut sorunu daha katmanlı bir duruma getirmiştir. Bu çalışmada, geçmişten günümüze mevsimlik tarımsal üretimde önemli bir yeri olan ve Orhan Kemal'in Bereketli Topraklar olarak adlandırdığı Adana Ovası'nda mevsimlik tarımsal üretimde çalışan çocukların yaşam ve çalışma koşullarına ilişkin nitel bulgular elde edilmesi amaçlanmıştır. Mevsimlik tarım işçisi çocukların en yoğun yaşadıkları yerler: Karataş, Sarıçam, Seyhan, Yumurtalık ve Yüreğir ilçeleri olarak belirlenmiştir. Belirtilen beş ilçedeki çadır alanlarında yaşayan toplamda yetmiş (5-12, 12-14 ve 15-17 yaş grupları olarak sınıflandırılmıştır) mevsimlik tarım işçisi çocuklar ile yüz yüze derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Covid-19 pandemi koşullarında altı ay süren çalışma planı içerisinde çalışmanın saha çalışması tamamlanmıştır. Çocukların aile yapıları, göç süreçleri, çalışma koşulları, çadır işleri ve bakım emekleri, barınma koşulları, sağlık, bakım ve beslenme durumları, eğitim durumları, duygusal ve psikososyal durumları, kurdukları ilişkilerin görünümleri, eğlence, kültürel ihtiyaçları ve geleceğe yönelik beklentilerine ilişkin temalar çalışmanın bulgularını oluşturmaktadır. Çalışma, mevsimlik tarımsal üretimde salt çalışan çocuklara odaklanarak ve çocukların anlatımlarına yer vererek özgünlük kazanmaktadır. Araştırma konusu ile ilgili literatür taramaları sonucunda ortaya çıkan eksiklikler ve boşluklar çalışmada öne çıkarılmıştır. Saha çalışması sonrası elde edilen bulguların tartışılması üzerinden önümüzdeki yola dair sosyal politika önerileri getirilmiştir.

Anahtar kelime: Çocuk, Çocuk İşçiliği, Mevsimlik Tarımsal Üretim, Yaşam ve Çalışma Koşulları, Adana Ovası.

Gamze Bulut

Living and Working Conditions of Children in Seasonal Migrant and Temporary Agricultural Work: A Field Study in the Adana Plain

Abstract

Working in seasonal and temporary agricultural jobs for wages—outside of family-based agricultural labor—remains one of the priority areas in Türkiye's struggle against child labor. Alongside structural economic and social factors such as poverty, unforeseen risks including the Covid-19 pandemic, natural disasters, and conflicts leading to irregular migration flows into Türkiye have further deepened and complicated the problem. This study aims to obtain qualitative findings on the living and working conditions of children engaged in seasonal agricultural production in the Adana Plain—an important center of agricultural activity historically referred to by Orhan Kemal as the "Fertile Lands." The research focuses on five districts where seasonal agricultural child labor is most prevalent: Karataş, Sarıçam, Seyhan, Yumurtalık, and Yüreğir. In these districts, in-depth face-to-face interviews were conducted with seventy children living in tent settlements, categorized into three age groups: 5–12, 12–14, and 15–17. The fieldwork was carried out over a six-month period during the Covid-19 pandemic. The study explores themes such as family structures, migration processes, working conditions, household and care labor, housing, health and nutrition, education, emotional and psychosocial well-being, social relationships, leisure and cultural needs, and expectations for the future. By focusing exclusively on working children in seasonal agricultural production and incorporating their direct narratives, the research gains a distinctive qualitative depth. The study also identifies gaps and deficiencies in the existing literature on the subject and, based on the discussion of fieldwork findings, offers social policy recommendations for addressing child labor in seasonal agricultural production.

Keywords: Child, Child Labor, Seasonal Agricultural Production, Living and Working Conditions, Adana Plain.

Zeynep Şahin & Hatice Zehra Şahin

Growth Mindset in Practice: A Framework for Digital Innovation Implementation

This research presents an applied model that integrates growth mindset pedagogy with a comprehensive digital innovation program tailored for international university students. The study was carried out over a ten-week period through the "Digital Innovation Workshop" (DIW), a structured initiative comprising a diverse curriculum of interdisciplinary modules such as Future Design, Metaverse Systems, Artificial Intelligence Tools, Digital Entrepreneurship, Social Innovation, and Design Thinking. The primary objective of the study was to examine the extent to which growth mindset principles—when embedded in a technology-rich, participatory learning environment—could enhance learners' adaptive capacity, digital literacy, and personal development. The methodology employed a mixed-methods approach combining pre- and post-program surveys, reflective diaries, and real-time classroom observations. Findings revealed that many participants initially demonstrated a fixed mindset orientation and lacked confidence in using emerging digital tools. By the conclusion of the program, participants showed significant growth in self-efficacy, digital creativity, and collaborative problem-solving. Notably, the shift toward a growth mindset enabled students to approach technological challenges with resilience, curiosity, and a proactive attitude. This study proposes a scalable and inclusive model for integrating mindset-based frameworks into digital education, especially within multicultural learning environments. The model not only supports individual transformation but also contributes to building an adaptable, future-ready academic community. It provides meaningful implications for educators, curriculum designers, and policymakers seeking to cultivate innovation, digital fluency, and psychological resilience in higher education.

Keywords: Growth Mindset, Digital Innovation, Artificial İntelligence, Active Learning

Hayide Işıl

Demokrasi ve İnsan Haklarının Aşınması: Dini Otoriterlik Örneği Olarak Taliban

Bu çalışma, radikal dini otoriterlik altında demokrasi ve insan haklarının nasıl aşındığını, Taliban örneği üzerinden incelemektedir. Taliban'ın 2021 yılında Afganistan'da yeniden iktidara gelişi, demokratik kurumların çökmesine, kadınların siyasi katılımdan dışlanmasına ve Şeriat odaklı otoriter bir yönetişim modelinin kurulmasına yol açarak yerel demokrasi krizini derinleştirmiştir. Demokrasiyi bir "cehalet sistemi" olarak niteleyen Taliban, uluslararası insan hakları normlarını reddetmekte ve cihadist ideolojisi aracılığıyla bölgesel güvenlik krizlerini körükleyerek küresel demokrasi söylemlerine meydan okumaktadır. Nitel bir yaklaşım benimsenen çalışmada, Taliban liderlerinin birincil kaynakları ve Deobandi geleneğine bağlı metinler içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Teorik çerçevede "Durumsal Biliş" kuramı kullanılmış ve Taliban'ın demokrasi karşıtı teolojisinin Pashtunwali kültürel normları ve Deobandi eğitimiyle nasıl şekillendiği ortaya konmuştur. Araştırma, din temelli yönetişim modellerinin hem yerel demokrasileri hem de küresel barış düzenini tehdit ettiğini göstermeyi ve bu krizlere karşı etkili stratejiler geliştirilmesine katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelime: Taliban, Siyasal Teoloji, Demokrasi Krizi, İnsan Hakları, Radikalizm, Küresel Demokrasi

Hayide Işıl

The Erosion of Democracy and Human Rights: The Taliban as an Example of Religious Authoritarianism

Abstract

This study examines how democracy and human rights are eroded under radical religious authoritarianism, using the Taliban as a case study. The Taliban's return to power in Afghanistan in 2021 led to the collapse of democratic institutions, the exclusion of women from political participation, and the establishment of a Sharia-based authoritarian governance model, thereby deepening the local democracy crisis. Characterizing democracy as a "system of igno-

rance," the Taliban rejects international human rights norms and, through its jihadist ideology, fuels regional security crises while challenging global democratic discourses. Adopting a qualitative research approach, the study employs content analysis of primary sources, including Taliban leaders' statements and texts rooted in the Deobandi tradition. Within the theoretical framework of situated cognition theory, the research explores how the Taliban's anti-democratic theology is shaped by Pashtunwali cultural norms and Deobandi religious education. The findings reveal that faith-based governance models not only undermine local democratic structures but also pose a significant threat to the broader global peace order. The study aims to contribute to the development of effective strategies to counter these crises by offering insights into the ideological, cultural, and theological mechanisms underpinning the Taliban's authoritarian rule.

Keywords: Taliban, Political Theology, Democracy Crisis, Human Rights, Radicalism, Global Democracy.

5. Oturum / Session 5: 12:00 – 13:30

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Fatih Altun

Kyounghun Lee:

Güney Kore'de Hikikomori Sorunu ve İşgücü Piyasasına Etkisi

Mehmet Gündüz:

Türkiye'de Eğitim Gören Uluslararası İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Türkiye'yi Tercih Sebepleri

Mariam Ahmed Mohamed Mansour:

Revolution on the Screen: Youth, Digital Activism, and Social Change in Post-Revolution Egypt

Ismail Nazari:

Yapay Zekâ Tabanlı İnsansız Hava Sistemlerinin Gözetim ve Bilgi Toplama Kullanımında Hava Hukukunun Yeni Yönelimleri

Mehtap Demir & Merve Yosunkaya:

Yaşlanan Dünya Nüfusunda Emekli Yoksulluğu: Sosyal Güvenlik Politikalarına İnsan Onuru Odaklı Bir Bakış

Özlem Küçük:

Shaping Futures: The World Bank's Engagement with Global Social Policies

Kyounghun Lee

Güney Kore'de Hikikomori Sorunu ve İşgücü Piyasasına Etkisi

Over the past 70 years, South Korea has experienced remarkable growth, becoming a globally recognized country. However, today, South Korea faces serious challenges such as population decline and the withdrawal of young people from the labor market. Moreover, the increasing number of young hikikomori further exacerbates labor shortages, leading to significant economic losses and increasing dependence on foreign labor across various sectors. The phenomenon of hikikomori is considered the most extreme example of youth social isolation. Initially emerging among young people in Japan during the 1990s, the hikikomori phenomenon has been on the rise not only in South Korea but also worldwide in recent years. This study aims to examine the impact of the young hikikomori issue, which stems from both individual and structural societal factors, on South Korea's labor market, which is already facing various challenges.

Anahtar kelime: South Korea, Japan, Youth, Hikikomori, Labor Market, Foreign Labor, Social withdrawal

Mehmet Gündüz

Türkiye'de Eğitim Gören Uluslararası İletişim Fakültesi Öğrencilerinin Türkiye'yi Tercih Sebepleri

Bu çalışma, Türkiye'de devlete bağlı üniversitelerdeki ve vakıf üniversitelerindeki iletişim fakültelerinde eğitim alan yükseköğretim öğrencilerinin Türkiye'yi hangi motivasyonlarla ve beklentilerle tercih ettiklerini; okudukları bölümlerden mezun olduktan sonra kendilerine nasıl bir kariyer yolu çizeceklerini ve kültürel entegrasyon süreçlerinin nasıl geliştiğini göstermeyi hedeflemektedir. Çalışma için yirmi bir farklı öğrenciyle derinlemesine görüşme yapılmış, kendilerinin verdikleri cevaplar bu çalışma için önemli bir veri tabanı oluşturmuştur. Elde edilen verilere göre uluslararası öğrencilerin Türkiye'yi tercih sebepleri başlıca Türkiye'ye ve Türk halkına duydukları dinî ve kültürel yakınlık ve erişilebilir burs imkanlarıdır. Yükseköğretim sürecinin sonunda, Türkiye'de eğitim almış olan uluslararası öğrenciler, mezuniyet sonrası kariyer hedeflerine nasıl ulaşacaklarını düşünmektedirler. Yapılan derinlemesine görüşmeler ve YÖK verilerinden elde edilen sonuçlar, Türkiye'de eğitim almış uluslararası öğrencilerin önemli bir kısmının, mezuniyet sonrasında iş arayışlarını Türkiye'de sürdüreceklerini belirtmektedir. Öğrencilerin Türkiye'deki iş piyasasına olan ilgisi, özellikle sektörlere göre değişen taleplerle paralel olarak artmaktadır. İletişim ve medya alanında eğitim gören öğrencilerin çoğunluğu, Türkiye'deki medya sektöründe çalışma arzusunu taşımaktadır. Bu sektördeki kariyer fırsatları, öğrencilerin hem akademik hem de pratik becerilerini geliştirmelerine olanak tanımaktadır. Ayrıca, Türkiye'deki birçok üniversite, yabancı öğrenciler için mezuniyet sonrası iş bulma süreçlerinde destek sağlamaktadır. Bu destekler, uluslararası öğrencilerin Türkiye'de kariyerlerine başlamalarını kolaylaştırmaktadır.

Anahtar kelime: Uluslararasılık, Yükseköğretim, İletişim, Kültürel Entegrasyon

Mehmet Gündüz

The Reasons for Choosing Türkiye Among International Communication Faculty Students Studying in Türkiye

Abstract

This study aims to explore the motivations and expectations of international students enrolled in communication faculties at both public and foundation universities in Türkiye, as well as to understand their career aspirations after graduation and their processes of cultural integration. For the research, in-depth interviews were conducted with twenty-one students, and their responses formed a valuable qualitative data set for the analysis. The findings reveal that the main reasons international students choose Türkiye for higher education are their religious and cultural affinity with Türkiye and its people, along with accessible scholarship opportunities. By the end of their university education, many international students who studied in Türkiye express the intention to pursue career opportunities within the country. Data obtained from interviews and the Council of Higher Education (YÖK) indicate that a significant portion of these students plan to remain in Türkiye after graduation to seek employment. Interest in the Turkish labor market is increasing, particularly in alignment with the sector-specific demand. A majority of students studying in communication and media-related fields express a strong desire to work within Türkiye's media industry, which provides opportunities to enhance both their academic knowledge and practical skills. Furthermore, many Turkish universities offer career support services that assist international students in finding employment after graduation, thereby facilitating their career integration into the Turkish job market.

Keywords: Internationalization, Higher Education, Communication, Cultural Integration.

Mariam Ahmed Mohamed Mansour

Revolution on the Screen: Youth, Digital Activism, and Social Change in Post-Revolution Egypt

As a result of the revolution that took place in 2011, Egypt has witnessed a significant shift in the ways in which its youth participate in civic activities. This research investigates the ways in which digital platforms, particularly social media, have redefined social involvement, activism, and the relationship between the state and society. Moving beyond the initial euphoria of the Arab Spring, the article investigates the emergence of digital authoritarianism, content restriction, and surveillance, as well as the ways in which young Egyptians continue to adapt and resist through the use of memes, short-form video, and encrypted texting. This research sheds light on the dual role that digital tools play, namely as both instruments of control and enhancers of agency, by examining them through the prism of cultural politics. The paper contends that digitalization in Egypt cannot be understood apart from its sociopolitical environment, which is characterized by the intersection of generational transition, repression, and global technological trends.

Anahtar kelime: Digital Activism, Youth, Social Change, Surveillance, Egypt

Ismail Nazari

Yapay Zekâ Tabanlı İnsansız Hava Sistemlerinin Gözetim ve Bilgi Toplama Kullanımında Hava Hukukunun Yeni Yönelimleri

Günümüzde teknolojinin hızla gelişmesi, yapay zekâ tabanlı sistem ve araçların pek çok alanda etkin şekilde kullanılmasını mümkün kılmıştır. Bu dönüşüm ve değişimin en çarpıcı örneklerinden biri, insansız hava araçlarının (İHA) yapay zekâ ile entegre edilerek gözetim ve bilgi toplama alanlarında stratejik bir araç hâline gelmesidir. Fakat bu teknolojik ilerlemeler, yalnızca operasyonel verimlilikle sınırlı kalmamaktadır, aynı zamanda uluslararası hava hukuku, veri güvenliği, özel hayatın gizliliği ve devlet egemenliği gibi çok katmanlı hukuki ve etik meselelerini de gündeme taşımaktadır. Bu çalışma öncelikle İHA teknolojilerinin tarihsel gelişimi ve yapay zekâ ile olan entegrasyon süreci incelenmekte ve bu sistemlerin gözetim ve veri toplamadaki kullanım biçimlerini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ardından, uluslararası hava hukuku çerçevesinde İHA'ların mevcut statüsü analiz edilerek devletlerin hava sahası üzerindeki egemenliği, sınır ihlalleri ve yapay zekâ destekli İHA'ların uluslararası hava sahasında kullanımı gibi konulara odaklanılacaktır. Ayrıca, mevcut düzenlemelerin günümüz ihtiyaçlarını karşılamadaki yeterliliği sorgulanmaktadır. Çalışmanın devamında yapay zekâ tabanlı İHA'ların özel hayatın korunması, veri işleme süreçleri ve hukuki sorumluluk bakımından doğurduğu riskler ele alınacak ve bu sistemlerin bireysel haklar ve kamu düzeni üzerindeki etkileri irdelenecektir. Bu bağlamda hem ulusal hem de uluslararası hukukta yapılması gereken düzenlemeler, etik kodların oluşturulması ve teknolojiyle uyumlu hukuk politikalarının geliştirilmesi gerektiği vurgulanacaktır. Netice olarak hava hukukunun yapay zekâ destekli insansız sistemler karşısındaki dönüşümünü ele alarak, bu alandaki hukuki boşluklara dikkat çekecek ve geleceğe yönelik çözüm önerileri sunarak alana teorik ve pratik katkılar sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelime: İnsansız Hava Araçları, Yapay Zekâ, Hava Hukuku, Bilgi Toplama, Uluslararası Hukuk

Ismail Nazari

New Trends in Air Law Regarding the Use of Artificial Intelligence-Based Unmanned Aerial Systems for Surveillance and Data Collection

Abstract

The rapid advancement of technology has enabled the effective use of artificial intelligence (AI)-based systems and tools in various fields. One of the most striking examples of this transformation is the integration of unmanned aerial vehicles (UAVs) with AI, turning them into strategic instruments for surveillance and data collection. However, these technological developments extend beyond operational efficiency and raise complex legal and ethical challenges concerning international air law, data security, privacy, and state sovereignty. This study first examines the historical development of UAV technologies and their integration with AI, aiming to evaluate their modes of use in surveillance and information-gathering activities. It then analyzes the current status of UAVs under international air law, focusing on issues such as state sovereignty over airspace, border violations, and the use of AI-powered UAVs in international airspace. The adequacy of existing legal frameworks in meeting contemporary needs is also questioned. Subsequently, the study discusses the risks associated with AI-based UAVs in terms of privacy protection, data processing, and legal liability, and examines their implications for individual rights and public order. In this context, it emphasizes the necessity of enacting new legal regulations, developing ethical codes, and formulating technology-aligned legal policies at both the national and international levels. Ultimately, the research highlights the transformation of air law in the face of AI-driven unmanned systems, drawing attention to existing legal gaps and proposing forward-looking solutions to contribute both theoretically and practically to the evolving legal landscape.

Keywords: Unmanned Aerial Vehicles (UAVs), Artificial Intelligence, Air Law, Data Collection, International Law.

Mehtap Demir & Merve Yosunkaya

Yaşlanan Dünya Nüfusunda Emekli Yoksulluğu: Sosyal Güvenlik Politikalarına İnsan Onuru Odaklı Bir Bakış

Bu çalışma, dünya genelinde artan yaşlı nüfusun karşı karşıya olduğu emekli yoksulluğu sorununu ele almaktadır. Artan enflasyon ve yaşam maliyetleri, yaşlı bireylerin ekonomik kırılganlıklarını artırmakta ve sosyal güvenlik sistemlerinin yeterliliğinin sorgulanmasını gündeme getirmektedir. Emekli yoksulluğu sadece ekonomik bir mesele değil, aynı zamanda sosyal adalet, eşitlik ve insan hakları açısından da önemli bir sorundur. Bu bağlamda çalışma, yaşlı bireylerin insan onuruna yaraşır bir yaşam sürdürebilmeleri için sosyal güvenlik sistemlerinin yeninden değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çalışmanın amacı, emekli yoksulluğuna insan hakları perspektifinden yaklaşarak, mevcut sosyal güvenlik politikalarının eksikliklerini ortaya koymak ve iyileştirme önerileri sunmaktır. Araştırmada, uluslararası sözleşmeler ve ikincil veriler kullanılarak insan hakları temelli bir metodoloji izlenmiştir. Emekli yoksulluğunun sadece ekonomik boyutlarıyla değil, sosyal ve hukuki boyutlarıyla da ele alınması gerektiği ortaya konmuştur. Çalışmada elde edilen bulgular, emekli yoksulluğunu azaltmak için sosyal güvenlik sistemlerinin kapsayıcılığının artırılması ve emekli aylıklarının yaşam maliyetlerindeki artışa uyumlu şekilde düzenlenmesi gerektiğini göstermektedir. Ayrıca yaşlı bireylerin toplumsal yaşama aktif katılımının da teşvik edilmesi önem arz etmektedir. Bu doğrultuda, gerek politika yapıcıların gerekse akademisyenlerin insan hakları temelli ve sürdürülebilir sosyal politikalar geliştirmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Anahtar kelime: Emekli Yoksulluğu, Sosyal Güvenlik, Yaşlılık, İnsan Hakları

Mehtap DEMİR & Merve Yosunkaya

Elderly Poverty in an Aging World: A Human Dignity–Centered Perspective on Social Security Policies

Abstract

This study addresses the growing problem of elderly poverty faced by an increasingly aging global population. Rising inflation and living costs have intensified the economic vulnerability of older adults, bringing into question the adequacy and sustainability of social security systems worldwide. Elderly poverty is not merely an economic issue; it is also a matter of social justice, equality, and human rights. In this context, the study emphasizes the need to reassess social security frameworks to ensure that older individuals can live lives consistent with human dignity. The main objective of this research is to approach the issue of elderly poverty from a human rights–based perspective, identifying the shortcomings of existing social security policies and offering recommendations for reform. Utilizing international conventions and secondary data sources, the study adopts a rights-based methodological approach. The analysis highlights that elderly poverty must be examined not only in its economic dimension, but also through its social and legal aspects. Findings indicate that reducing elderly poverty requires enhancing the inclusiveness of social security systems and adjusting pension benefits in alignment with rising living costs. Moreover, encouraging the active participation of older adults in social life is deemed essential for both well-being and societal cohesion. Consequently, the study underscores the need for policymakers and scholars alike to design human rights–oriented and sustainable social policies that uphold the dignity of aging populations.

Keywords: Elderly Poverty, Social Security, Aging, Human Rights.

Özlem Küçük

Shaping Futures: The World Bank's Engagement with Global Social Policies

Shaping Futures: The World Bank’s Engagement with Global Social Policies Abstract. As a leading supranational financial institution, the World Bank has played a pivotal role in shaping global social policies. Initially established in 1946 as the International Bank for Reconstruction and Development (IBRD) with 38 member countries, the institution now encompasses 189 members under the World Bank Group, comprising five entities that collectively influence global economic systems. Primarily serving middle- and low-income nations, the World Bank provides diverse financial instruments, facilitates private-sector lending, and mobilizes investments for domestic enterprises and international investors. Its strong credit rating enables advantageous lending terms, reinforcing its influence on national economies, often surpassing domestic policymakers in economic expertise. The publication of the first World Development Report in 1978 under Robert McNamara’s leadership marked a strategic shift, integrating poverty reduction and economic growth as core objectives. The introduction of lending conditionality further solidified its role in social policy. During the 1990s, the Bank expanded its initiatives in education, health, and social protection, yielding advancements in educational access, gender equity, and healthcare resilience. The launch of the Human Capital Index in 2018 underscored its commitment to strengthening global well-being. However, lending conditions have faced scrutiny for potentially exacerbating socioeconomic disparities and reducing public spending on essential services. Criticism also surrounds the Bank’s interventions, which at times insufficiently account for local contexts. While its contributions to social policy are significant, a more context-sensitive and balanced approach remains essential for fostering equitable and sustainable development. Keywords: World Bank, global social policies, global governance, education, health equity, sustainable development, conditionality.

Anahtar kelime: World Bank, Global Social Policies, Global Governance, Education

6. Oturum / Session 6: 12:00 – 13:30

Oturum Başkanı: Dr. Öğretim Üyesi Ersin Eraslan

Kemal Çek:

Evaluating Economic Freedom in Türkiye and Europe

Ummühani Uslu:

Türkiye'de Yaşlı Refah Alanında Sosyal Hizmet Uygulamaları

Enes Atay:

How Old is an Older Worker? A Conceptual Review

Meradi Ikrem Wafa:

Sovereignty Fragmentation and Security Adaptation: Algerian Responses to Geopolitical Transformation in the Post-2011 Maghreb

Selin Başer Özgen:

Çocuk Askerlerin Topluma Kazandırılması: Hukuki ve Sosyal Yaklaşımlar

Renad Almajdalawi & Neşet Şavamreh:

Diplomatic Paralysis: A Critical Analysis of the United Nations' Response to the 2023–2025 Gaza War

Kemal Çek

Mitigating Climate Policy Uncertainty: Moderating Effect Of Audit Quality

This research analyses the effect of climate policy uncertainty and audit quality on corporate financial performance with the moderating effect of ESG performance. 100 Oil and gas firms from the United States were analysed from 2009 to 2021. The results suggest that CPU has a negative impact on financial performance. Nevertheless, the findings suggest that ESG practices can mitigate this negative association, aligning with the idea that ESG performance is a crucial hedge mechanism when firms compete in settings with high CPU exposure. Furthermore, the paper shows that high audit quality enhances the benefits of ESG due to the enhanced credibility of disclosures in mitigating perceived risks of CPU. Both ESG and high audit quality are significant in enhancing the future stability of corporations' finances. Several practical implications have been suggested: for corporate managers, investors, and policymakers to define the circumstances that can promote sustainable practices. Companies can invest more to improve ESG and audit quality to mitigate the CPU.

Anahtar kelime: Climate Policy Uncertainty, Audit Quality, ESG Financial Performance

Ummühani Uslu

Türkiye'de Yaşlı Refah Alanında Sosyal Hizmet Uygulamaları

Günümüzde yaşlı nüfus oranının her geçen gün artması ve düşen doğum oranlarıyla birlikte nüfus yaşlanmaya başlamıştır. Yaşlı nüfus oranındaki artış devam ederken toplumsal değişimler, kentleşme ve modernleşme gibi gelişmeler neticesinde yaşlı bakımında esas role sahip olan aile desteği giderek azalmıştır. Türkiye'de son dönemlerde yaşanan toplumsal değişimler ile bakım ve barınma konusunda temel rolleri üstlenen aile işlevini yerine getirememekte ve bu durum devlet desteği ve profesyonel hizmetlere olan gereksinimi arttırmaktadır. Bu durum da sosyal devletin yaşlı refah alanında sosyal politikalar oluşturmasını ve uygulamasını gerekli kılmıştır. Sosyal devlet olmanın gereği olarak dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yaşlılara yönelik birçok farklı alanda sosyal hizmetler sunulmaktadır. Türkiye'de yaşlı refah alanında sosyal politika uygulamalarını sosyal hizmetler ve sosyal güvenlik hizmetleri şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Yaşlılara yönelik sosyal politika hizmetleri yaşlanmayla beraber ortaya çıkan sorunları çözmeye yöneliktir. Günümüzde yaşlılar için sunulan hizmetlerin başında bakım hizmetleri yer almaktadır. Bakım hizmetleri dışında ülkemizde kendi imkanlarıyla yaşayan yaşlı bireyler için sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler sunulmaktadır. Evde yalnız yaşayan yaşlılar için de evde bakıma destek hizmetleri Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve yerel yönetimlerce sunulmaktadır. Bu çalışmada özellikle 1980'ler sonrası Türkiye'deki toplumsal değişimler sonucunda yaşlılara yönelik uygulan ve günümüzde devam eden politikalar ve uygulamalar analiz edilmiştir. Öncelikle yaşlı refah alanındaki politikalardan sorumlu birim Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünün sunduğu hizmetler üzerinde durulmuştur. Daha sonra diğer bakanlıklar ve son yıllarda yaşlı refah alanında rol alan yerel yönetimlerin uygulamalarına değinilmiştir. Yöntem olarak yaşlı refah alan yazınındaki kaynaklar taranmış ve sayısal verileri içeren ikincil kaynaklar incelenmiştir.

Anahtar kelime: Türkiye, Yaşlılık, Sosyal Hizmet ,Sosyal Devlet

Ummühani Uslu

Social Service Practices in the Field of Elderly Welfare in Türkiye

Abstract

Today, the proportion of elderly individuals in the population is steadily increasing, while declining birth rates have accelerated the process of population aging. As this demographic shift continues, social transformations, urbanization, and modernization have significantly weakened the traditional family-based care system, which historically played a central role in elderly care. In Türkiye, recent social changes have led to the erosion of the family's caregiving capacity, thereby increasing the need for state support and professional care services. Consequently, the social state has become a key actor in developing and implementing social policies for elderly welfare. In accordance with its social state responsibilities, Türkiye—similar to other countries—provides a wide range of social services for older adults. Social policy practices in the field of elderly welfare can generally be categorized into social services and social security programs. These policies aim to address challenges that emerge with aging, particularly through the provision of care services, which remain at the core of elderly welfare interventions. In addition to institutional and home-based care, Türkiye also offers social assistance and community-based support for elderly individuals living independently. For instance, home care support services are provided by the Ministry of Family and Social Services and local governments for older adults living alone. This study analyzes the evolution of elderly welfare policies and practices in Türkiye, particularly following the social transformations of the 1980s. The research primarily focuses on the services provided by the General Directorate of Services for Persons with Disabilities and the Elderly, under the Ministry of Family and Social Services. It also examines the contributions of other ministries and the increasing role of local governments in elderly welfare initiatives in recent years. The study employs a literature review methodology, supported by the analysis of secondary data sources containing statistical information.

Keywords: Türkiye, Aging, Social Work, Welfare State.

Enes Atay

How Old is an Older Worker? A Conceptual Review

Demographic transformations and increasing life expectancy have caused the ageing population to become more visible in the labour force. This change has led to the 'older workers' concept being discussed more frequently in policy documents and academic literature. However, there are significant differences in the definition of 'older workers' both among international organisations and societies. This study questions from what age the age of older workers starts; in this context, it aims to evaluate the conceptual framework through the definitions of international organisations (ILO, OECD, WHO, Eurofound, etc.), academic discussions and social perceptions. In this literature-based review, the chronological, biological, social and functional dimensions of old age will be considered, and the varying approaches to when old age begins in the context of the labour force will be discussed comparatively. In addition, the risks of rigid age thresholds that may lead to age discrimination will be discussed. In this respect, the study demonstrates the need for a more inclusive and flexible definition of older workers, going beyond age-based labelling.

Keywords: Ageing Workforce, Older Workers, Ageism

Meradi Ikrem Wafa

Sovereignty Fragmentation and Security Adaptation: Algerian Responses to Geopolitical Transformation in the Post-2011 Maghreb

My dissertation examines how sovereignty fragmentation in the post-2011 Maghreb has challenged established security doctrines and compelled institutional adaptation by regional powers. The central question asks: How do regional powers reconcile sovereignty-centric security doctrines with threats emerging from spaces of contested governance, and what explains variation in institutional versus doctrinal adaptation? The collapse of state authority in Libya represents a critical case of sovereignty fragmentation with regional implications. Armed non-state groups now control territory, resources, and transnational networks that operate beyond traditional state-centric frameworks. This development holds particular significance for neighboring states whose security doctrines are grounded in classical sovereignty norms. Algeria provides a useful case for examining these dynamics. Its security doctrine emphasizes territorial integrity, non-intervention, and resistance to external penetration—principles directly challenged by cross-border threats from ungoverned spaces. The tension between doctrinal continuity and security imperatives creates an opportunity to analyze how states modify security approaches when foundational principles clash with emerging threats. As such, this research addresses four interrelated questions: 1. How do transformations in regional authority structures affect the relationship between sovereignty principles and security practice? 2. What institutional mechanisms facilitate adaptation to threats from spaces of contested governance? 3. What factors determine whether states respond through doctrinal revision versus operational adjustment within existing frameworks? 4. How do domestic political constraints influence security adaptation to regional threats? By examining these questions, the study contributes to debates on sovereignty norms, mechanisms of security adaptation, and the "two-level game" (domestic and international) of security policy formulation.

Anahtar kelime: Sovereignty, Security Adaptation, Geopolitical Transformation, Algeria, Maghreb.

Selin Başer Özgen

Çocuk Askerlerin Topluma Kazandırılması: Hukuki ve Sosyal Yaklaşımlar

Silahlı çatışmalarda çocukların silah altına alınması ve asker olarak kullanılması, insan hakları açısından son derece ciddi bir sorun olup, uluslararası hukukta savaş suçu olarak kabul edilmektedir. Bu bildiride, çocuk askerlerin çatışma sonrası yaşadıkları toplumsal dışlanma, travma ve eğitimden kopma gibi sorunlar çerçevesinde, bu bireylerin topluma yeniden kazandırılmasına yönelik hukuki ve sosyal yaklaşımlar ele alınacaktır. Çalışmada Roma Statüsü, Paris İlkeleri ve ILO'nun 182 sayılı sözleşmesi başta olmak üzere uluslararası belgeler temel alınarak, çocuk askerlik olgusunun normatif çerçevesi çizilecektir. Ardından farklı ülkelerde uygulanan rehabilitasyon ve yeniden entegrasyon programları incelenecek; eğitim, psikososyal destek ve mesleki uyum gibi sosyal politika araçlarının etkinliği değerlendirilecektir. Nitel yöntemle hazırlanan çalışmanın amacı, çocuk askerlerin yalnızca hukuki değil, sosyal anlamda da korunması gerektiğini ortaya koymak ve bu alandaki iyi uygulamaları tartışmaya açmaktır.

Anahtar kelime: Çocuk Askerler, Geçiş Dönemi Adaleti, Sosyal Politika, Uluslararası Hukuk

Selin Başer Özgen

Reintegrating Child Soldiers into Society: Legal and Social Approaches

Abstract

The recruitment and use of children in armed conflicts constitute a grave human rights violation and are recognized as a war crime under international law. This paper examines the legal and social approaches to the reintegration of former child soldiers into society, focusing on issues such as social exclusion, psychological trauma, and educational disruption that these individuals face in post-conflict contexts. Drawing on key international legal instruments—including the Rome Statute, the Paris Principles, and the ILO Convention No. 182—the study outlines the normative framework surrounding the phenomenon of child soldiering. It then analyzes rehabilitation and reintegra-

tion programs implemented in various countries, assessing the effectiveness of social policy tools such as education, psychosocial support, and vocational adaptation. Employing a qualitative research methodology, the study emphasizes that protecting former child soldiers requires not only legal safeguards but also comprehensive social interventions. The research aims to highlight best practices and promote a broader understanding of the multidimensional strategies needed for the successful reintegration of child soldiers into their communities.

Keywords: Child Soldiers, Transitional Justice, Social Policy, International Law.

Renad Almajdalawi

Diplomatic Paralysis: A Critical Analysis of the United Nations' Response to the 2023–2025 Gaza War

One of the most catastrophic periods in the Israeli- Palestinian conflict`s history, the ongoing Israeli genocide on the Gaza Strip 2023-2025 caused unheard-of-humanitarian catastrophes and instability in the regional area. This paper critically analyzes the diplomatic response of the United Nations (UN), contending that a significant stalemate in world diplomacy was caused by systematic structural flaws, politicized decision-making, and geopolitical rivalries, inside the Security Council. This study examines the inability of important UN entities, especially the Security Council and the General Assembly, to carry out prompt and successful interventions, drawing on resolutions, official UN reports, and secondary scholarly assessments. The study emphasizes how the difficulty to reach an agreement on ceasefire agreements and humanitarian supply corridors was made worse by the permanent Security Council members` (P5) veto power (United Nations, 2024a; Bennis, 2024). Although the United Nations has historically played a significant role in the Palestinian cause—most notably through the issuance of the 181 Partition Plan, Resolution 194, and Resolution 242—a lasting solution to the Israeli-Palestinian conflict has yet to be achieved.

Anahtar kelime: United Nations, Gaza War, diplomatic paralysis, Security Council, international law

7. Oturum / Session 7: 12:00 – 13:30

Oturum Başkanı: Dr. Öğretim Üyesi Muhammed Erkam Kocakaya

Nasra Gedi:

Digital Transformation and Gender Inequality: Women's Position in the Technology Sector

Büşra Ökten:

Dijital Çağda Ailevi Değer Aktarımı ve Kimlik İnşası: Sosyal Politika Perspektifiyle Kuramsal Bir İnceleme

Halil Zafer:

Dijital Mahremiyetin Erozyonu: Gözetim Toplumunda Bireyin Gönüllü Görünürlüğü

Vusal Mammadov:

Digital Privacy in The Context Of Personal Protection Legislation

İbrahim Veli:

Bireysel Gönüllülük 4.0

Fredinant Hasmuça:

Geçmiş ile Gelecek Arasında Covid-19 Süreci ve Sivil Hareketlerin Sorunları

Nasra Gedi

Digital Transformation and Gender Inequality: Women's Position in the Technology Sector

Digital transformation has brought profound changes to the labor market, presenting both opportunities and risks for women's employment. While technological advancements have the potential to increase women's participation in the workforce, they also tend to reproduce gender-based inequalities. This study examines the structural challenges faced by women in the technology sector, including underrepresentation in employment, gender pay gaps, limited access to STEM education, and disparities in digital literacy. Data reveal that women are predominantly employed in supportive roles within the technology sector, while they remain underrepresented in decision-making and leadership positions. Although digitalization offers significant opportunities for promoting gender equality, ensuring equitable access to these opportunities necessitates the reformulation of current social policies. In this context, inclusive social policy frameworks that enhance digital accessibility and literacy are vital for enabling women's active engagement in technological transformation. Empowering women in the tech industry is not only crucial for individual advancement but also strategic for achieving sustainable development and broader societal well-being. This paper analyzes the gendered dimensions of digital transformation and proposes policy recommendations aimed at fostering a more inclusive and equitable future.

Anahtar kelime: Digital transformation Gender equality Women's employment Technology sector Social policy STEM

Büşra Ökten

Dijital Çağda Ailevi Değer Aktarımı ve Kimlik İnşası: Sosyal Politika Perspektifiyle Kuramsal Bir İnceleme

Dijitalleşmenin hayatın her alanında yer aldığı günümüzde, aile içi ilişkiler zamansal ve mekansal olarak bölünmekte, bu durum aile değerlerinin kuşaklar arası aktarımında ciddi kopukluklara yol açmaktadır. Dijitalleşmenin büyük etkisiyle aile bireyleri giderek daha fazla bireyselleşmekte ve bu zihniyet değişimi başta yaşam tarzları olmak üzere, geleneksel değerlerin ve kimlik aktarımlarının da zayıflamasına yol açmaktadır. Bu çalışma dijital çağda gelinen noktada aile kavramının dönüşümü değer aktarımı ve kimlik inşası bağlamında kuramsal bir yaklaşımla ele almakta ve sosyal politika bakış açısıyla çözüm önerileri sunmaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden döküman analizi yöntemi kullanılmıştır. İlgili literatür taraması kapsamında ailede değer aktarımı, dijitalleşmenin aile temelli toplumsal etkileri, kimlik inşası ve sosyal politika çalışmalarını aile yapısına etkileri üzerine akademik yerli ve yabancı kaynaklar incelenmiştir. Ayrıca sosyal politika kapsamında medya politikaları ve aile dostu yayın politikaları üzerine yapılan kuramsal analizlerle çalışmanın öneriler bölümüne katkı sağlanmıştır. Çalışmanın literatüre özgün katkısı, sosyal politika alanının dijital dönüşüme olan duyarlılığı ve sonucunda gelinen noktada alacağı yapıcı konum tartışılmıştır. Ailede değer aktarımını destekleyen eğitim programları, dijital medya kullanım farkındalığı ve kuşaklar arası etkileşimi teşvik eden projeler önerilmektedir. Ayrıca medya politikalarının ailenin sağlıklı birlikteliğini teşvik eden içeriklerle zenginleştirilmesi, toplumda değer temelli pozitif paylaşımların görünürlüğünü artırmak açısından önem arz etmektedir. Televizyon ve dijital platformlarda yer alan içeriklerin sağlıklı ve uzun ömürlü aile temsillerini güçlendiren içeriklerle çeşitlendirilmesi, toplumsal bağları kuvvetlendirecek anlatılar sunması, sosyal politikalarla bütünleşik bir medya yaklaşımını zorunlu kılmaktadır. Bu çalışma, sosyal politikanın sadece parasal destek olmaktan çıkarak aynı zamanda kültürel, psikososyal, medya ve iletişim alanlarına da yayılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar kelime: Dijitalleşme, Aile, Sosyal Politika, Kimlik Aktarımı

Büşra Ökten

Transmission of Family Values and Identity Formation in the Digital Age: A Theoretical Analysis from a Social Policy Perspective

Abstract

In today's world, where digitalization permeates every aspect of life, family relationships are increasingly fragmented across time and space. This fragmentation has caused significant disruptions in the intergenerational transmission of family values. The pervasive influence of digital technologies has led to growing individualization among family members, resulting in shifts in mindsets and lifestyles that weaken traditional values and identity transmission processes. This study theoretically examines the transformation of the family structure in the digital era, focusing on value transmission and identity formation, and offers solutions from a social policy perspective. The research employs document analysis, a qualitative research method, and draws on both national and international academic sources concerning value transmission within the family, the social impacts of digitalization on family dynamics, identity construction, and the implications of social policy for family well-being. Additionally, the study incorporates theoretical analyses of media and family-oriented broadcasting policies within the broader framework of social policy, contributing to its proposals section. The originality of this research lies in discussing the sensitivity of social policy to digital transformation and exploring its potential constructive role in addressing emerging challenges. The study proposes educational programs that support value transmission within families, digital media literacy initiatives, and intergenerational interaction projects. It also emphasizes the importance of enriching media policies with content that promotes healthy family cohesion and enhances the visibility of value-based positive narratives in society. Strengthening representations of stable, long-lasting families in television and digital platforms is seen as essential for reinforcing social bonds and for developing an integrated media approach aligned with social policy objectives. Ultimately, the study underscores that social policy should expand beyond financial assistance to encompass cultural, psychosocial, media, and communication dimensions, ensuring a holistic approach to sustaining family values and identity in the digital age.

Keywords: Digitalization, Family, Social Policy, Identity Transmission.

Halil Zafer

Dijital Mahremiyetin Erozyonu: Gözetim Toplumunda Bireyin Gönüllü Görünürlüğü

Küreselleşme mefhumuyla iç içe geçen dijitalleşme, bireylerin mahremiyet algısını kökten dönüştürmüştür. Gözetim toplumu kavramı çerçevesinde, bireylerin kişisel verilerini "gönüllü" olarak paylaşması, mahremiyetin ticarileşmesine ve kitle kontrol mekanizmalarının normalleşmesine yol açmaktadır. Çalışmada dijital görünürlüğün psikolojik, ekonomik ve toplumsal güdülenme süreçleri Foucault, Zuboff ve Han'ın kuramları üzerinden analiz edilerek, mahremiyet erozyonunun sonuçları ve çözüm önerileri tartışılmaktadır.

Anahtar kelime: gözetim toplumu, gönüllü görünürlük, panoptikon, dijital manipülasyon

The Erosion of Digital Privacy: Voluntary Visibility of the Individual in the Surveillance Society

Abstract

Digitalization, intertwined with the phenomenon of globalization, has profoundly transformed individuals' perception of privacy. Within the framework of the surveillance society, the "voluntary" sharing of personal data by individuals has led to the commodification of privacy and the normalization of mass control mechanisms. This study analyzes the psychological, economic, and social motivations behind digital visibility through the theoretical perspectives of Michel Foucault, Shoshana Zuboff, and Byung-Chul Han, and discusses both the consequences of privacy erosion and potential solutions to this growing dilemma.

Keywords: Surveillance Society, Voluntary Visibility, Panopticon, Digital Manipulation.

Vusal Mammadov

Digital Privacy In The Context Of Personal Protection Legislation

The Concept of personal data encompasses a broad and dynamic scope, as it includes any information that identifies or can be associated with a specific or identifiable individual. İn this regard, the phrase “any identifying information related to a specific person” presents interpretative challenges due to its inherently expansive natüre. Consequently, there are no strict limitations preventing the inclusion of ana individual’s ecomomic, physical, material, moral, or even abstract values within the definition of personal data. In the contemporay era, both public institutions and private sector organizations are daily access to the personal data of hundreds of thousands of processed, transferred, and analyzed thorugh automated systems. This has significantly heightened the need to develop robust mechanisms for the protection of personal data. The rapid evolution of information and communication Technologies has fundamentally transformed the Notion of personal privacy, especially within digital environments. In recent years, personal data is increasingly disseminated across online platforms in digital formats, resulting in privacy acquiring new dimensions such as longer limited to physical seclusion; it has become a broader concept involving the protection of digital identites, socila media interactions, and the use of cloud-based services. This shift necessitates a reevaluation of data protection frameworks and governance models. Consequently, issues such as surveillance, data breaches, algorithmic profiling, and the ethical use of personal data are now being discussed within the broader framework of data governance. In this context, the protection of personal data has emerged not only as a legal obligation but also a criticial component of ensuring individual autonomy and societal trsut in digital systems

Anahtar kelime: Digital Data, Law on the Protection of Personal Data, Personal Data, Digital Privacy

İbrahim Veli

Bireysel Gönüllülük 4.0

BİREYSEL GÖNÜLLÜLÜK 4.0 Gönüllüler, nitelikli katkılarını verimli kullanabilen bireysel modellerle inisiyatif almaya odaklanmaktadır. Bu durum, "bireysel ya da kayıtdışı gönüllülüğün geliştirilmesi" alanında yeni çalışmaların yapılmasını gerekli kılmaktadır. Son dönemde "profesyonel gönüllülük" kapsamında mesleki bilgi ve yeteneklerini sergilemek isteyen gönüllüler, bunu sunarken kendine has modeller geliştirmek ve bu modeller sayesinde birikim odaklı bireysel gönüllülük uygulamaları gerçekleştirmektedirler. Afetler ve pandemi sonrası kurumsal olmayan, resmileşmiş bir ilişki gerektirmeyen, herhangi bir sivil toplum kuruluşu, dernek veya örgütün aracılığı olmaksızın tamamen bireysel olarak yürütülen gönüllülük türlerindeki artış, bu alanda yeni strateji, model ve iyi örneklerin sergilenmesine yönelik adımlara ihtiyaç olduğunu göstermiştir. Bu adımlar sayesinde kayıtdışı gönüllüler, serbest iradesiyle kurulan, uzmanlığı ile aktif hale gelen ve yetkinliklerle sona eren bir yolculuğa yeniden hazırlanacaklardır. Görüldüğü gibi "gönüllü yönetimi" ekseninden "bireysel gönüllülük" eksenine doğru bir yönelim var. Günümüzde bireysel gönüllüler en iyi yaptığı şeye yeniden odaklıyor. Bu odaklanma gönüllülüğün yeni dinamiğini anlamlamakla başlıyor. Böylece insan onurunu koruma ve hayata tutunmaya yardımcı olma bilinci artıyor. Ve görüyoruz ki; gönüllülük dördüncü evresinde! Gönüllülük 1.0; yardımlaşma temelinde "basitlik odaklı" yapılıyor. Gönüllülük 2.0; dayanışma temelinde "birliktelik odaklı" gerçekleştiriliyor. Gönüllülük 3.0; iş birliği temelinde "beceri odaklı" ve "gönüllü yönetimi" ekseninde ilerliyor. Gönüllülük 4.0 ise; teknoloji temelinde "birikim odaklı" ve "bireysel gönüllülük" ekseninde yapılanıyor. Beceri ve birikim odaklı bireysel gönüllüleri fikir/ilham/yön/yöntemlerle buluşturarak gönüllülüğü yeniden konumlandıran çalışmalar gerekiyor. "Gönüllülük Ajandası" ile bireysel gönüllüleri sosyal değer üretmenin ayrıcalığına ulaştıran "Gönüllülük Okuryazarlığı" farkındalık uygulamalarına yer vermek önem taşıyor. Böylece bireysel başarı hikayeleriyle gönüllüler, serbest iradesiyle kurulan, uzmanlığı ile aktif hale gelen ve yetkinliklerle sona eren rotalar oluşturulacaktır.

Anahtar kelime: Bireysel, Gönüllülük, Yöntem, Rota

İbrahim Veli

Individual Volunteering 4.0

Abstract

Volunteers today focus on taking initiative through individual models that enable them to use their skills and contributions efficiently. This shift highlights the growing need for new studies in the field of individual or informal volunteering development. In recent years, within the scope of professional volunteering, individuals seeking to utilize and showcase their professional knowledge and competencies have begun developing personalized models, thereby engaging in experience- and expertise-based individual volunteering practices. The rise of non-institutional, informal, and self-directed forms of volunteering—conducted independently without the mediation of any NGO, association, or organization, particularly after disasters and the pandemic—demonstrates the necessity for new strategies, models, and best practices in this area. Through such initiatives, informal volunteers can embark on a journey built on free will, activated by expertise, and culminating in competence. A clear shift is observable from the volunteer management axis toward the individual volunteering axis. Modern individual volunteers are refocusing on what they do best, driven by a new understanding of the dynamic nature of volunteering. This shift enhances awareness of human dignity and strengthens the motivation to contribute meaningfully to life. In this sense, volunteering has entered its fourth phase. Volunteering 1.0, based on mutual aid, is characterized by simplicity-focused actions. Volunteering 2.0, grounded in solidarity, emphasizes togetherness-focused efforts. Volunteering 3.0, built on cooperation, highlights skill-oriented and volunteer management-based practices. Finally, Volunteering 4.0, emerging in the digital age, is driven by technology and structured around experience-focused and individually centered volunteering models. To reposition volunteering in this new phase, it is essential to create platforms that connect skill- and experience-based individual volunteers with ideas, inspiration, direction, and methods. Initiatives such as the "Volunteering Agenda" and "Volunteering Literacy" awareness programs play a crucial role in helping individual volunteers reach the privilege of creating social value. Ultimately, through personal success stories, volunteers will be able to establish paths defined by free will, expert activation, and competence-based accomplishment, marking a new era in the evolution of volunteering.

Keywords: Individual, Volunteering, Method, Pathway.

Fredinant Hasmuça

Geçmiş ile Gelecek Arasında Covid-19 Süreci ve Sivil Hareketlerin Sorunları

Covid-19 pandemisi, küresel düzeyde yalnızca sağlık sistemlerini değil, aynı zamanda demokratik katılım mekanizmalarını, toplumsal mobilizasyonu ve sivil toplum örgütlerinin işleyişini derinden etkilemiştir. Salgına karşı alınan önlemler çerçevesinde uygulanan sosyal mesafe, karantina ve toplanma yasağı gibi kısıtlamalar, özellikle fiziksel temasa dayalı sivil hareketlerin faaliyet alanını ciddi biçimde daraltmıştır. Bu süreçte, sistemin merkeziyetçi eğilimleri güç kazanırken, sivil alan daha da kısıtlanmış, katılımcılık ve ifade özgürlüğü gibi temel haklar zayıflamıştır. Buna karşın, dijital mecraların etkin biçimde kullanılması yoluyla alternatif örgütlenme biçimleri ortaya çıkmış, çevrim içi aktivizm yeni bir direnç hattı olarak gelişmiştir. Pandemi süreci, sivil toplumun kırılgan yönlerini açığa çıkarmakla birlikte, kriz koşullarında dayanışma ağlarının yeniden inşa edilme kapasitesini de gözler önüne sermiştir. Bu bağlamda, pandemi dönemi sivil toplum açısından hem yapısal bir sınav hem de dönüşümün habercisi niteliğinde olmuştur. Post-pandemi dönemi için, daha kapsayıcı, dijital uyumlu ve krizlere karşı dirençli sivil toplum yapılarının inşası, demokratik istikrarın sürdürülebilirliği açısından elzem görünmektedir. İşte bu çalışma, teorik ve bilimsel araştırmalar üzerine covid-19 sürecini, bu süreçte ortaya çıkan yeni kolektif hareketlerin özellikleri ve sorunları ele alma amacıyla ortaya çıkmıştır. Yani bu çalışmanın amacı Geçmiş ile Gelecek arasında Covid-19 sürecini başlatan sosyal sorunlar ve bu süreçte ortaya çıkan yeni kolektif hareketlerin nedenleri ve sorunlarını araştırıp ortaya koymaktır. Araştırma özet, giriş, Covid-19 Süreci ve Yeni Kolektif Hareketlerini Ortaya Çıkaran Nedenler, bu süreçte ortaya çıkan Yeni Kolektif Hareketlerin Sorunları ve sonrası, Sonuç ve Kaynakça alt başlıklardan oluşturulmuştur.

Anahtar kelime: Geçmiş, Gelecek, Covid-19, Sivil, Toplumsal, Hareket

Fredinant Hasmuça

Between Past and Future: The Covid-19 Period and the Challenges of Civil Movements

Abstract

The Covid-19 pandemic profoundly affected not only global health systems but also mechanisms of democratic participation, social mobilization, and the functioning of civil society organizations. Measures such as social distancing, quarantine, and bans on public gatherings, implemented to curb the spread of the virus, significantly restricted the operational scope of civil movements that relied heavily on physical interaction. During this period, centralized governance tendencies gained strength, further shrinking civic space and weakening fundamental rights such as participation and freedom of expression. Conversely, the pandemic also spurred the emergence of alternative organizational models through the active use of digital platforms, where online activism evolved as a new form of resistance. The crisis exposed the vulnerabilities of civil society but simultaneously highlighted its capacity for resilience and reconstruction through networks of solidarity. In this regard, the pandemic period served as both a structural test and a turning point for civil society, signaling potential transformations in the ways collective action and participation are organized. For the post-pandemic era, building inclusive, digitally adaptive, and crisis-resilient civil society structures appears vital for ensuring the sustainability of democratic stability. This study, grounded in theoretical and empirical research, aims to examine the Covid-19 period as a bridge between the past and the future, focusing on the emergence, characteristics, and challenges of new collective movements during the pandemic. The study investigates the social issues that triggered these movements, the problems they encountered, and their broader implications for civil participation and democratic governance. The research is structured under the following sections: Abstract, Introduction, The Covid-19 Process and the Causes of New Collective Movements, The Problems and Aftermath of These Movements, Conclusion, and References.

Keywords: Past, Future, Covid-19, Civil, Social, Movement.

8. Oturum / Session 8: 12:00 – 13:30

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Fatih Kucur

Toghrul Mammadov:

Tarım Kooperatiflerinin Kırsal Yoksullukla Mücadeledeki Rolü: Sosyal Politika Perspektifiyle Bir Değerlendirme

Kemal Çek:

Mitigating climate policy uncertainty: Moderating effect of audit quality

Mahir İsmayilzada:

Türkiye'de Bankacılık Sektöründe Dijitalleşme ve İnsan Kaynakları Uygulamaları

Ergash Juma:

Özbekistan'da Dijital Dönüşümün Sosyoekonomik Eşitsizlik Üzerindeki Etkisi: Teknolojiye Erişim ve Dijital Uçurumun Analizi

Pascal Stiefenhofer & Cafer Deniz:

The Role of AI in the Rise of the Ethical Consumer

Iliasu Abdallah Abdallah:

The Impact of Macroeconomic Conditions on ESG Social Scores: An Empirical Study of the Turkish Banking Sector

Toghrul Mammadov

Tarım Kooperatiflerinin Kırsal Yoksullukla Mücadeledeki Rolü: Sosyal Politika Perspektifiyle Bir Değerlendirme

Kırsal yoksulluk, yalnızca gelir düşüklüğünü değil, aynı zamanda sosyal dışlanma, eğitime ve sağlığa erişim eksikliği, istihdam güvencesizliği ve mekânsal eşitsizlikleri de içeren çok boyutlu bir sorundur. Tarım kooperatifleri, kırsal alanda yaşayan bireylerin kolektif üretim ve dayanışma temelinde ekonomik ve sosyal hayata daha etkin katılımını sağlayan yapılardır. Bu çalışma, tarım kooperatiflerinin kırsal yoksulluğun azaltılmasındaki rolünü sosyal politika perspektifinden ele almaktadır. Kooperatiflerin kırsalda sürdürülebilir istihdam yaratmadaki potansiyeli, sosyal güvenceye erişimi kolaylaştırma işlevi ve sosyal sermayeyi güçlendirme yönü değerlendirilmektedir. Literatür taramasına dayalı bu çalışma, tarım kooperatiflerinin yalnızca ekonomik kalkınma değil, aynı zamanda sosyal bütünleşme ve refah politikaları açısından da kritik bir araç olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarım Kooperatifleri Kırsal Yoksulluk Sosyal Politika Kırsal Kalkınma Kooperatifçilik

Toghrul Mammadov

The Role of Agricultural Cooperatives in Combating Rural Poverty: A Social Policy Perspective

Abstract

Rural poverty is a multidimensional issue that encompasses not only low income but also social exclusion, limited access to education and healthcare, employment insecurity, and spatial inequalities. Agricultural cooperatives play a crucial role in enabling rural populations to participate more effectively in economic and social life through collective production and solidarity-based organization. This study examines the role of agricultural cooperatives in reducing rural poverty from a social policy perspective. The analysis focuses on the potential of cooperatives to generate sustainable employment in rural areas, facilitate access to social protection, and strengthen social capital. Based on an extensive literature review, the study highlights that agricultural cooperatives

serve not only as instruments of economic development but also as vital tools for social integration and welfare policy implementation in rural contexts. By fostering collective resilience and inclusive growth, cooperatives contribute to building stronger, more equitable rural communities.

Keywords: Agricultural Cooperatives, Rural Poverty, Social Policy, Rural Development, Cooperative Movement.

Demet Beton Kalmaz & Kemal Çek

Evaluating Economic Freedom in Türkiye and Europe

Understanding that economic freedom is vital to a country's growth and success is critical. This study attempts to analyse Türkiye's economic freedom against EU criteria with the help of the Economic Freedom Index (EFI) prepared by the Heritage Foundation. Thus, the EFI evaluated Türkiye's legal structure, property rights, freedom of trade at the international level, monetary stability, size of government, and the presence of regulations. Evidence shows that Türkiye is below the EU's mean regarding government consumption, property rights, and regulatory quality. The domains where upgrades in the sphere of Türkiye's economic performance and globalisation may be produced have been pointed out. Thus, it has been highlighted that the members obtain higher growth rates because of robust legislation, good governance and clear regulations in the EU. Türkiye needs to enhance property rights and the legal framework's productivity, reduce the government's size, and provide more freedom to invest and engage in trade activities to conform to EU standards. Such changes may enhance social flexibility, raise FDI flows, and stimulate long-term development. Therefore, the study's findings could benefit policy-makers since the outlined analysis reveals the possibility of Türkiye bringing more changes and improving its status by enacting EU practices.

Keywords: Economic Freedom Index; Freedom To Trade; Property Rights; Size Of Government

Mahir İsmayilzada

Türkiyede Bankacılık Sektöründe Dijitalleşme ve İnsan Kaynakları Uygulamaları

Bu çalışma, Türkiye'de bankacılık sektöründe dijitalleşmenin insan kaynakları (İK) uygulamaları üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Dijital dönüşüm, bankacılık sektörünü köklü bir şekilde yeniden şekillendirmekte; bu durum insan kaynakları fonksiyonlarını da stratejik bir boyuta taşımaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın temel problemi, dijitalleşme sürecinin bankacılıkta İK uygulamalarını nasıl dönüştürdüğü ve bu dönüşümün çalışanlar ile kurumlar üzerindeki etkileridir. Çalışmanın amacı, Türkiye'de faaliyet gösteren bankalarda dijitalleşmenin İK süreçlerine (işe alım, eğitim, performans yönetimi, uzaktan çalışma gibi) yansımalarını analiz etmek ve bu süreçlerin hangi fırsatlar ve zorluklarla karşılaştığını ortaya koymaktır. Araştırma kapsamında hem literatür taraması yapılacak hem de nitel araştırma yöntemi olarak yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılacaktır. Mülakatlar, çeşitli banka çalışanları ve İK profesyonelleriyle gerçekleştirilecektir. Elde edilen veriler içerik analizi yöntemiyle değerlendirilecek ve sektörde dijital İK uygulamalarına ilişkin güncel bir tablo sunulacaktır. Çalışma, dijital dönüşüm sürecinde insan kaynakları yönetiminin rolünü anlamaya katkı sağlamayı ve uygulayıcılara stratejik öneriler sunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: İnsan Kaynakları, Dijitalleşme, Bankacılık.

Mahir İsmayilzada

Digitalization and Human Resources Practices in the Turkish Banking Sector

Abstract

This study aims to examine the impact of digitalization on human resources (HR) practices in the Turkish banking sector. The process of digital transformation has profoundly reshaped the banking industry, elevating HR functions to a strategic dimension within organizational management. The main research problem addressed in this study is how digitalization has transformed HR practices in banking and what effects this transformation has had

on both employees and institutions. The study seeks to analyze the reflections of digitalization on HR processes—such as recruitment, training, performance management, and remote work—in banks operating in Turkey, while identifying the opportunities and challenges encountered in this transition. The research will employ a mixed approach consisting of a comprehensive literature review and qualitative research based on semi-structured interviews conducted with bank employees and HR professionals. The collected data will be evaluated through content analysis, providing an up-to-date overview of digital HR practices in the sector. Ultimately, the study aims to contribute to understanding the evolving role of human resource management in the digital transformation process and to offer strategic recommendations for practitioners seeking to align HR practices with the demands of the digital era.

Keywords: Human Resources, Digitalization, Banking.

Pascal Stiefenhofer & Cafer Deniz

The Role of AI in the Rise of the Ethical Consumer

This paper introduces Ethical Resonance Design (ERD), a the-oretical framework that reconceptualizes AI systems through the lens of ethi-cal consumerism. Drawing on resonance theory and hermeneutics, ERD ad-vances five interrelated constructs—ethical resonance, transparency as moral intelligibility, pluralistic value alignment, moral agency facilitation, and con-sumer co-governance. From these, the paper derives six normative proposi-tions: (P1) AI systems should foster ethical resonance with users; (P2) trans-parency must respect moral autonomy through layered and meaningful explanations; (P3) value alignment should be pluralistic and participatory; (P4) AI should facilitate rather than replace moral agency; (P5) consumers must be recognized as co-governors of AI systems; and (P6) governance should be reflexive, evolving with social norms rather than fixed in static checklists. These propositions constitute the theoretical results of the study. The policy implications are clear: regulators and institutions should embed consumer par-ticipation into AI governance, require transparency practices that enable moral deliberation, and adopt adaptive governance frameworks that can respond to shifting ethical horizons. By positioning consumers as normative agents, ERD reframes AI ethics as a dialogical and participatory process, offering a concep-tual foundation for both scholarly inquiry and policy innovation.

Keywords: Ethical Consumerism, AI Ethics, Resonance Theory

Iliasu Abdallah Abdallah

The Impact of Macroeconomic Conditions on ESG Social Scores: An Empirical Study of the Turkish Banking Sector

Environmental, Social, and Governance (ESG) criteria have become widely adopted tools for assessing the sustainability performance of companies in today's business environment. The "Social" dimension of ESG ratings specifically evaluates how companies manage their relationships with employees, customers, and society at large. A company's financial success is inherently tied to the macroeconomic conditions in which it operates, and similarly, its performance in the social domain is also likely to be influenced by these conditions. This study aims to examine the macroeconomic factors that influence the Social Scores (S) of banks operating in Turkey. To this end, a balanced panel dataset is constructed, covering the 2013–2022 period for six banks listed in the BIST Bank Index (XBANK). In the model, the dependent variable is the banks' Social Score, while the independent variables are Real GDP Growth Rate (GDP), Interest Rate (INTR), Exchange Rate (EXCR), and Inflation Rate (INFR). The empirical findings indicate that both GDP and EXCR have a statistically significant and negative impact on the Social Scores of banks at the 95% confidence level.

Keywords: ESG, Social Dimension, Banking Sector, Panel Data Analysis, Türkiye

9. Oturum / Session 9: 14:00 – 15:30

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Hakan Kalkavan

Şevket Ercan Kızılay:

Kentsel Dönüşümde Veri Tabanlı Planlama: Mekânsal ve Sosyal Verilerin Dijital Teknolojilerle Entegrasyonu

Muhammad Salah Uddin:

Achieving Sustainable Development: Integrating Circular Economy and Natural Capital for Environmental Sustainability in Europe

Abdulkerim Gün:

The Effects Of Pornography Addiction on Family Institution and Parent-Child Relationships

Saras Alfiasari:

Assessing the Opportunities and Challenges in Advocacy by International Non-Government Organisations: Study case Greenpeace Climate Advocacy in Indonesia

Akhror Karjanov:

Türkiye's Geopolitical Identity Narratives and Their Role in Soft Power Projection: A Case of Central Asian Regional Dynamics

Yusuf Doruk:

İlköğretimde Değerler Eğitimi

Yusuf Doruk

İlköğretimde Değerler Eğitimi

Özet

Değer, kişi ya da toplulukların ideal kabul ettiği var olma ya da hareket etme tarzları olarak tanımlanabilir. Eğitimin asıl amaçlarından biri değerlerin kazanımıdır. Değerler okulda genelde örtük program kapsamında verilmeye çalışılır. 2011 yılında Antalya Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğü, okullarda değerler eğitimiyle ilgili bir proje başlatmış ve bu proje kapsamında okulöncesi, ilköğretim ve ortaöğretime yönelik "değerler eğitimi" program kitapları hazırlamıştır. Bu kitaplar (tasarılar) ile bir örtük program konusu olarak görülen değerler eğitimi, "yazılı" veya "açık" bir program olarak tasarlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Bu araştırmada, değerler eğitimi program tasarılarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Tarama modeliyle yapılan araştırmada programın dört temel öğesi (hedef, içerik, eğitim durumları, değerlendirme), incelenerek program tasarısı değerlendirilmiştir. Araştırma bulguları, değerler eğitimine yönelik hazırlanan program tasarılarının uygulanabilirliği açısından önemli ipuçları sağlayacağı için önemlidir. Değerlerin ne olduğunu daha iyi anlayabilmek için özelliklerinin bilinmesi gerekir. Bu araştırmada, değerler eğitimi program tasarılarının programın öğeleri açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu genel amaca uygun olarak aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır: 1) Değerler eğitimi program tasarıları hangi değer yaklaşımına göre hazırlanmıştır? 2) Değerler eğitimi etkinlikleri okul program bütünlüğüne uygun olarak yapılandırmacı yaklaşımı ne derece dikkate almıştır? Bu araştırmada Antalya Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğü Tarafından Okulöncesi, İlköğretim, Ortaöğretim, kurumları için yayınlanan (2011) Değerler Eğitimi Kılavuz Kitapları/Program Tasarıları doküman incelemesi yöntemine göre analiz edilmiştir. Program tasarıları programın temel öğeleri (hedefler, içerik, eğitim durumları, ölçme-değerlendirme) esas alınarak değerler eğitimine ve yapılandırmacı yaklaşımlarına göre betimsel olarak analiz edilmiştir. Bu özelliği ile araştırma, nitel bir çalışmadır. Bulgularda değerler eğitimi program tasarısı olarak hazırlanan kılavuz kitaplar incelenmiş ve bu dokümanların önemli özellikleri aydınlatılmaya ve program geliştirme ilkeleri çerçevesinde eleştirilmeye çalışılmıştır. Program tasarısı, genel özellikler ve programın temel öğeleri açısından incelenmiştir. Değerler eğitimi, örtük ve resmî programların bütünleşmesi ile gerçekleştirilebilecek bir eğitim türüdür. Bundan dolayı değerler eğitimi program tasarılarının geliştirilmesinde

yerel çalışmalar önemsenmektedir. Antalya İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nün çalışması da bu kapsamda değerlendirilmelidir. Ancak bu tür program tasarılarının hazırlanmasında tam veya yarı zamanlı program tasarımcılarına da ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: İlköğretim, Değerler, Eğitim

Yusuf Doruk

Values Education in Primary Education

Abstract

Value can be defined as the ways of being or acting that individuals or communities consider ideal. One of the main purposes of education is the acquisition of values. In schools, values are generally taught through the hidden curriculum. In 2011, the Antalya Provincial Directorate of National Education launched a project on values education in schools and, within this framework, prepared "values education" program books for preschool, primary, and secondary education. Through these books (drafts), values education, which had previously been treated as part of the hidden curriculum, was designed and implemented as a "written" or "explicit" curriculum. This study aims to evaluate the values education program drafts. Using a survey model, the program was examined through its four basic elements—objectives, content, learning experiences, and evaluation—and assessed accordingly. The findings of the study are significant, as they offer insights into the applicability of the program drafts prepared for values education. Understanding what values are requires knowing their characteristics. In this research, values education program drafts were evaluated in terms of the main elements of the curriculum. The study sought to answer the following questions: (1) According to which value approach were the values education program drafts prepared? (2) To what extent did the values education activities take the constructivist approach into account within the integrity of the school curriculum? For this study, the Values Education Guidebooks/Program Drafts published in 2011 by the Antalya Provincial Directorate of National Education for preschool, primary, and secondary institutions were analyzed using the document analysis method. The program drafts were descriptively analyzed based on the fundamental elements of curriculum design (objectives, content, learning experiences, and assessment) and

in relation to values education and constructivist approaches. With this feature, the study is qualitative in nature. In the findings, the guidebooks prepared as values education program drafts were examined, and their significant features were clarified and critiqued within the framework of curriculum development principles. Values education is a type of education that can be realized through the integration of hidden and formal curricula. Therefore, local initiatives play an important role in developing values education program drafts. The study by the Antalya Provincial Directorate of National Education should be evaluated within this context. However, it is observed that in preparing such program drafts, there is a need for full- or part-time curriculum designers to be involved.

Keywords: Primary Education, Values, Education

Şevket Ercan Kızılay

Kentsel Dönüşümde Veri Tabanlı Planlama: Mekânsal ve Sosyal Verilerin Dijital Teknolojilerle Entegrasyonu

Kentsel dönüşüm politikalarının etkinliği, yalnızca fiziksel mekânların yeniden düzenlenmesiyle değil; mekânsal, sosyal ve dijital verilerin bütüncül biçimde analiz edilmesiyle sağlanabilir. Bu bildiride, çok ölçekli planlama süreçlerinde veri kullanımının rolü hem teknik hem de toplumsal boyutlarıyla ele alınmaktadır. Coğrafi bilgi sistemleri (CBS), karar destek sistemleri (DSS) ve sosyal medya analitiği gibi dijital araçlar; arazi kullanım uygunluğu, risk haritalaması ve senaryo modellemelerinde kullanılmakta, böylece mekânsal veriler teknik planlamaya entegre edilmektedir. Bununla birlikte, sosyal veriler—kullanıcı deneyimleri, katılımcı geri bildirimleri, sosyal sürdürülebilirlik göstergeleri ve toplumsal kırılganlık ölçütleri—dönüşümün sosyal etkilerinin değerlendirilmesinde belirleyici olmaktadır. Çalışmada, Çin, Hindistan, Hong Kong ve Türkiye gibi bağlamlarda geliştirilen veri tabanlı modeller üzerinden, dijital teknolojilerin hem teknik verimliliği hem de toplumsal katılımı nasıl güçlendirdiği analiz edilmiştir. Bildiri, sosyal verilerin dönüşüm projelerine entegrasyonunun, yalnızca fiziksel iyileşmeyi değil, aynı zamanda sosyal adalet, kapsayıcılık ve yaşam kalitesi hedeflerini de gerçekleştirmek için kritik olduğunu savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Dönüşüm, Veri Tabanlı Planlama, Sosyal Veri, Dijital Teknolojiler, Karar Destek Sistemleri

Şevket Ercan Kızılay

Urban Renewal and Data-Based Planning: Integration of Spatial and Social Data through Digital Technologies

Abstract

The effectiveness of urban renewal policies can be achieved not only through the physical reorganization of urban spaces but also by integrating spatial, social, and digital data into a comprehensive analytical framework. This paper explores the role of data utilization in multi-scale planning processes from both technical and social perspectives. Digital tools such as Geograph-

ic Information Systems (GIS), Decision Support Systems (DSS), and social media analytics are used in land-use suitability analysis, risk mapping, and scenario modeling, thereby integrating spatial data into technical planning. At the same time, social data—including user experiences, participatory feedback, social sustainability indicators, and measures of community vulnerability—play a decisive role in evaluating the social impacts of transformation processes. Drawing on case studies from China, India, Hong Kong, and Turkey, the paper analyzes how data-driven models enhance both technical efficiency and social participation. It argues that integrating social data into urban transformation projects is essential not only for achieving physical improvement but also for promoting social justice, inclusivity, and quality of life.

Keywords: Urban Renewal, Data-Based Planning, Social Data, Digital Technologies, Decision Support Systems.

Muhammad Salah Uddin

Achieving Sustainable Development: Integrating Circular Economy and Natural Capital for Environmental Sustainability in Europe

Natural capital stock (NCS) is the center of our living and economic development, yet it poses significant environmental threats. Preventing environmental degradation is undoubtedly vital for sustainable development. The circular economy (CE) can resolve the dilemma at this critical juncture. Therefore, the study aims to investigate the dynamics between natural capital stock (NCS), CE, and environmental sustainability (ENS) to identify effective pathways for achieving sustainable development. It establishes three fundamental pillars: (1) efficient use of NCS, (2) sustainable production and consumption through CE, and (3) securing ENS to achieve UN's Sustainable Development Goals -8, 12 & 13 (SDGs 8, 12 & 13). The research underscores a trinity solution, emphasizing the interplay between NCS, CE, and ENS for sustainable development. In the investigation, the study applies the method of moments quantile regression (MMQR), including the mean group estimation (MG), augmented mean group estimation (AMG), fully modified ordinary least square (FMOLS), and Canonical Cointegration Regression (CCR). The findings demonstrate that while direct extraction of NCS harms ENS, integrating NCS into CE practices significantly mitigates these adverse effects and promotes ENS. Our research provides valuable insights for policymakers and recommends the 'active' economic policy to achieve sustainable development through enhancing ENS.

Keywords: Circular Economy, Environmental Sustainability, Natural Resources, Capital, Sustainable Development

Abdulkerim Gün

The Effects Of Pornography Addiction on Family Institution and Parent-Child Relationships

Pornography addiction has come to the forefront with the increasing use and accessibility of technology and has become an addiction that attracts the attention of mental health professionals, educators and social researchers. Research in the literature on this problem, which is characterised by the inability to control the consumption of pornographic content, reveals that it negatively affects the mental and physical health of individuals, damages interpersonal relationships and family life, and reduces marital satisfaction (Yazıt & Köktürk, 2023). Considering that technological developments such as the widespread use of smartphones and high-speed internet have significantly increased access to pornographic content, pornography addiction ranks among the top addiction categories that need to be prevented. This study was conducted in order to examine the effects of pornography addiction on family institution and marital relationships and to reveal the results to be obtained from the discussion and findings on its negative effects and the measures that can be taken. A literature review and secondary data analysis approach was adopted as the methodology. Data sources include reports of international health organisations, academic articles, psychological case studies and usage statistics collected from research platforms. Undoubtedly, the institution of family and parent-child relationships have an important place among the spheres of influence of pornography addiction. Various sexual problems and problematic pornography use reduce marital satisfaction, and according to the results of the research, watching pornography leads to deterioration in the perception of sexuality, sexual satisfaction, the importance attributed to monogamy, the attitude towards the adoption of the principles of the institution of marriage and the desire to have children. In a study on how pornography viewing affects each family member, Manning (2004) concluded that pornography stands out primarily as a threat to relational stability; this threat is not limited to the emotional dimension, but also includes financial and general relational balance. In addition, according to the study, pornography use can negatively affect sexual satisfaction and emotional intimacy between couples, which can lead to serious problems in relationship dynamics. In this context, both women and men often consider pornography use as a form of infidelity and relational betrayal. Finally, it was emphasised that the consumption of pornography by

parents also has negative effects on children, and that the direct or indirect presentation of such content to children has the potential to cause developmental harm. In conclusion, pornography addiction is a major problem that requires serious academic, clinical and policy-based attention and needs to be studied since it negatively affects both individual mental and physical health and the institution of family and marital satisfaction. In order to reduce the negative consequences of pornography addiction, it will be useful to develop inclusive educational content for parents, especially for parents, and to develop protective and preventive policies that adopt transparent information methods, especially for adolescents and young people, in order to prevent addiction and its possible harms. In addition, it would be useful for public institutions and non-governmental organisations to provide frequent information on issues such as ways to protect from harmful content that leads to pornography addiction, the importance and protection of the family institution and the marriage bond, especially in digital environments and social media platforms that are used intensively by children and young people. Keywords: Pornography Addiction, Protection of the Family, Technology, Addiction References: Yazıt, H. (ed), Köktürk, N. (ed) (2023). Sosyal Bilimler Üzerine Araştırmalar-VIII. Özgür Publications. DOI: https://doi.org/10.58830/ozgur.pub239. License: CC-BY-NC 4.0 Manning, J.C. (2004). The impact of internet pornography on marriage and the family: A review of the research. Sexual Addiction & Compulsivity, 13(2), 131-165.

Keywords: Pornography Addiction, Protection of the Family, Technology, Addiction

Saras Alfiasari

Assessing the Opportunities and Challenges in Advocacy by International Non-Government Organisations: Study case Greenpeace Climate Advocacy in Indonesia

International non-government organisations (INGOs) are vital in strengthening global development, especially in responding to the issue of climate change. In advocating the global climate issue, the INGOs have significantly played a crucial role in identifying the urgency of climate change and empowering citizens to protect the environment. However, in Indonesia, the role of INGOs is challenged by complex constraints such as the socio-political landscape and accountability. This paper aims to analyse the opportunities and challenges of INGOs, specifically Greenpeace Indonesia, in advocating climate issues in Indonesia. This study utilises qualitative content of secondary data from Greenpeace's reports, academic publications, policy papers, and media articles. This paper identifies comprehensive resources, substantial expertise, and global legitimacy as opportunities for climate advocacy by Greenpeace Indonesia. However, the limitation on regulations, public ignorance, and lack of collaboration with local civil society organisations challenge Greenpeace Indonesia in advocating climate issues. Ultimately, this paper concludes that a deeper collaborative advocacy strategy between stakeholders is recommended for international non-government organisation to implement effective advocacy.

Anahtar kelime: Advocacy, Climate change, INGOs, Greenpeace, Indonesia

Akhror Karjanov

Türkiye's Geopolitical Identity Narratives and Their Role in Soft Power Projection: A Case of Central Asian Regional Dynamics

This study examines Turkey's strategic deployment of soft power and identity building in Central Asia, exploring their interaction in shaping regional dynamics. Analysing the formation of identity in cultural, individual, and social dimensions, the study examines how Turkey's self-designed geopolitical narratives are used to promote its soft power goals in the region. The study places Turkey's policy in Central Asia within broader frameworks of cultural diplomacy and strategic interaction, emphasizing multifunctional resources - educational networks, religious closeness, economic partnerships, and sociocultural exchanges - which underlie its influence. The study conducts a systematic content analysis of political documents, cultural outcomes, and regional discourse using a qualitative, comparative methodological framework, to reflect the convergence of narrative about Turkey's identity with its soft power mechanisms. The article contributes to the theoretical debate on soft power and identity policy, offering a nuanced perspective on how state narrative of identity is used to consolidate transnational influence. By contextualizing Turkey's 21st-century foreign policy within the context of the region's historical, cultural, and geopolitical characteristics, the study illuminates the dual processes of identity projection and power diffusion. Ultimately, it seeks to give a holistic assessment of Turkey's regional role by considering both the opportunities and limitations inherent in its soft power strategies, while emphasizing the consequences for the developing political and cultural diversity of Central Asia.

Keywords: Identity, Soft Power, Central Asia, Education

10. Oturum / Session 10: 14:00 – 15:30

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Osman Akgül

Dražo Milutinčević:

Liyakat Krizi, Kamu Güvenliği ve Yönetişim Açığı Üzerine Bir Değerlendirme

Youssef El-Mazhari:

The Quest for Identity Among Young Muslims in the Digital World: Social Media and Dynamics of Belonging

Zorica Paneva:

Kırılgan Güç: Yeni Erkeklik Biçimleri, Emek Kültürü ve Toplumsal Beklentilerin Çatışması

Fatima Zahra El-Hajoui:

From Rural to Global: The Social Impacts of Climate Change on Local Communities in Morocco

Andrei Ciobanuș:

Yerel Kökler, Küresel Etkiler: Romanyalı Gençlerin Kimlik İnşasında Küreselleşmenin Rolü

Dražo Milutinčević

Liyakat Krizi, Kamu Güvenliği ve Yönetişim Açığı Üzerine Bir Değerlendirme

Kamu yönetiminin temel ilkelerinden biri olan liyakat, yalnızca teknik bir personel seçimi kriteri değil; aynı zamanda toplumsal adalet, demokratik temsil ve kamuya duyulan güvenin taşıyıcısıdır. Ancak günümüzde pek çok ülkede gözlemlenen işe alım süreçlerindeki kayırmacılık, partizanlık ve sosyal çevre temelli tercih mekanizmaları, bu ilkenin sistematik biçimde aşındırıldığını göstermektedir. Bu çalışma, kamu görevlerine seçilme süreçlerinde liyakat ilkesinin ne ölçüde işlediğini ve bunun vatandaşların devlete, hukuka ve yönetime olan güveni üzerindeki etkilerini analiz etmektedir.

Araştırma, çeşitli düzeylerde kamu çalışanlarıyla yapılan görüşmeler, işe alım ilanları, atama prosedürleri ve kamuoyu algılarına dair anket sonuçları üzerinden yürütülmüştür. Bulgular, özellikle gençler arasında kamu mesleklerine yönelik motivasyonun azaldığını; liyakat yerine sadakat temelli yapılan atamaların hem içsel kurumsal işleyişi zayıflattığını hem de dışsal meşruiyet krizine neden olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, liyakatsizlik algısının toplumda adalet duygusunu zedelediği ve meritokratik yapıların çökmesiyle birlikte sosyal hareketliliğin sınırlı hale geldiği gözlemlenmiştir.

Çalışma, şeffaflık, hesap verebilirlik ve denetlenebilirlik ilkelerinin yönetişim süreçlerine entegre edilmediği durumlarda, kamu hizmetlerinin etkinliği kadar demokrasinin de zarar gördüğünü savunmaktadır. Liyakat yalnızca bir yönetim ilkesi değil; yurttaşlık haklarının eşitliğine dayanan bir demokratik sorumluluktur.

Keywords: Liyakat, Kamu Yönetimi, Yönetişim, İşe Alım Süreçleri, Demokratik Temsil, Toplumsal Güven, Adalet Algısı

Dražo Milutinčević

A Critical Evaluation of the Meritocracy Crisis, Public Trust, and Governance Deficit

Abstract

Meritocracy, one of the fundamental principles of public administration, is not merely a technical criterion for personnel selection but also a cornerstone of social justice, democratic representation, and public trust. However, in many countries today, recruitment processes characterized by favoritism, partisanship, and social network-based preferences reveal a systematic erosion of this principle. This study analyzes the extent to which the merit principle functions in public appointments and its impact on citizens' trust in the state, law, and governance. The research is based on interviews with public employees at various levels, analyses of recruitment announcements and appointment procedures, and public perception surveys. Findings indicate that motivation among young people to pursue public service careers is declining; loyalty-based appointments, rather than merit-based ones, undermine both internal institutional efficiency and external legitimacy. Furthermore, perceptions of favoritism erode the public sense of justice, and the collapse of meritocratic systems limits social mobility. The study argues that when transparency, accountability, and auditability principles are not integrated into governance processes, both the effectiveness of public services and the quality of democracy suffer. Ultimately, meritocracy should be understood not only as an administrative principle but also as a democratic responsibility grounded in the equality of citizenship rights.

Keywords: Meritocracy, Public Administration, Governance, Recruitment Processes, Democratic Representation, Social Trust, Perception of Justice

Youssef El-Mazhari

The Quest for Identity Among Young Muslims in the Digital World: Social Media and Dynamics of Belonging

The processes of globalization and digitalization deeply affect the identity formation and sense of social belonging, especially among young individuals. This study aims to understand the identity and belonging experiences of Moroccan youth through their social media usage practices. Digital platforms not only provide spaces for individual expression but also transform into social arenas that make visible the tensions between cultural norms, religious values, and modernization. In the study, through semi-structured interviews conducted using qualitative data collection methods, the representation strategies of young people in the digital environment, the connections they establish with online communities, and the relationships they form between local and global identities have been analyzed. The findings reveal that young people in Morocco are both seeking individual visibility on social media and trying to hold on to a collective cultural identity. The study indicates that digitalization should be regarded not only as a technological tool but also as a means of social transformation.

Keywords: Morocco, Digital Youth, Identity, Social Media, Cultural Belonging, Social Change

Zorica Paneva

Kırılgan Güç: Yeni Erkeklik Biçimleri, Emek Kültürü ve Toplumsal Beklentilerin Çatışması

Toplumsal cinsiyet tartışmaları çoğu zaman kadınların görünürlüğü ve eşit temsili üzerinden yürütülse de, erkeklik halleri de toplumsal dönüşümlerin sessizce şekillendirdiği dinamik alanlardan biridir. Bu çalışma, özellikle ekonomik güvencesizliğin arttığı ve geleneksel üretim biçimlerinin çözüldüğü çağdaş toplumlarda, erkeklik kimliğinin nasıl yeniden tanımlandığını araştırmaktadır. Endüstriyel üretimin yerini hizmet ve bilişim sektörlerinin almasıyla birlikte "fiziksel güce dayalı" ataerkil erkeklik normları çözülürken, yeni erkeklik modelleri de net biçimde tanımlanamamaktadır. Ortaya çıkan boşluk, birçok erkeği hem sosyal hem psikolojik anlamda kırılgan hale getirmekte; işsizlik, yalnızlık ve başarısızlık hissiyle birleştiğinde ise bu durum toplumsal çatışmalara zemin hazırlamaktadır.

Çalışma, düşük gelirli erkeklerle yapılan derinlemesine görüşmelere dayanmaktadır ve "çalışamamanın utancı", "ev içi rol karmaşası" ve "kendini kanıtlama baskısı" gibi temaları analiz etmektedir. Katılımcıların anlatıları, yeni toplumsal rollerle başa çıkmakta zorlandıklarını, ancak geleneksel rollerin de artık işlemediğini ortaya koymaktadır. Bu erkeklerin sosyal politikalarda çoğu zaman görünmez kılındığı, özellikle psikososyal destek sistemlerinden dışlandığı görülmektedir. Çalışma, toplumsal cinsiyet politikalarının yalnızca kadınların değil, erkeklerin de dönüşen rollerini dikkate alan çok yönlü yaklaşımlarla yeniden düşünülmesi gerektiğini savunur.

Keywords: Emek Kültürü, Toplumsal Roller, Kırılganlık, Sosyal Politika, Ekonomik Güvensizlik

Zorica Paneva

Fragile Power: New Forms of Masculinity, Work Culture, and the Conflict of Social Expectations

Abstract

Although gender debates are often framed around women's visibility and equal representation, the concept of masculinity is also a dynamic domain

silently reshaped by social transformations. This study explores how male identity is being redefined in contemporary societies characterized by economic insecurity and the dissolution of traditional modes of production. As industrial labor gives way to the service and information sectors, the patriarchal norms of "physical strength–based" masculinity have eroded, yet new models of manhood remain undefined. This ambiguity renders many men socially and psychologically vulnerable, and when combined with unemployment, loneliness, and a sense of failure, it fuels broader social tensions. The study is based on in-depth interviews with low-income men and analyzes themes such as the "shame of being unable to work," "domestic role confusion," and "the pressure to prove oneself." Participants' narratives reveal difficulties in adapting to new social roles while also acknowledging that traditional masculine roles no longer provide meaning or stability. It is further observed that these men are often rendered invisible within social policy frameworks and excluded from psychosocial support mechanisms. The paper argues that gender policies should be rethought through multidimensional approaches that consider not only women's empowerment but also the evolving roles and vulnerabilities of men in a rapidly changing social and economic context.

Keywords: Work Culture, Social Roles, Vulnerability, Social Policy, Economic Insecurity

Fatima Zahra El-Hajoui

From Rural to Global: The Social Impacts of Climate Change on Local Communities in Morocco

Climate change is not just an environmental crisis but also a global transformation process that has profound social consequences. This study aims to analyze the social solidarity networks and adaptation strategies developed by local communities living in the rural areas of Morocco in response to climate change. Particularly, it has been examined how livelihoods based on agricultural production are affected by climatic uncertainties and the implications of this situation on social structure, migration trends, and intra-community relationships. The research, based on qualitative fieldwork, emphasizes the necessity of sustainable social policies by focusing on the experiences of vulnerable groups within the context of environmental justice. The data obtained show that local communities are not only victims in the face of climate change but also active actors of resistance and adaptation. In this context, the study emphasizes the importance of addressing the social dimension of environmental crises from a social sciences perspective.

Keywords: Climate Change, Morocco, Rural Communities, Environmental Justice, Social Impact, Sustainability

Andrei Ciobanuş

Yerel Kökler, Küresel Etkiler: Romanyalı Gençlerin Kimlik İnşasında Küreselleşmenin Rolü

Küreselleşme, özellikle genç nesillerin kimlik oluşum sürecini derinden etkileyen çok katmanlı bir olgudur. Bu çalışma, Romanya'daki üniversite öğrencilerinin yerel kültürel değerlerle küresel yaşam tarzı arasında nasıl bir denge kurduklarını ve bu süreçte ortaya çıkan aidiyet ikilemlerini incelemektedir. Görgül veriler, gençlerin sosyal medya, popüler kültür ve göç etkileşimleri aracılığıyla farklı kültürel kimliklerle ilişki kurduklarını göstermektedir. Ancak bu etkileşim, aynı zamanda ailevi değerlerle çatışma, ulusal kimliğe yabancılaşma ve toplumsal aidiyette kırılmalar gibi sosyal sonuçlar da doğurmaktadır. Nitel görüşmelerden elde edilen bulgular, Romanyalı gençlerin hem Avrupa kimliğine entegre olma arzusu taşıdıklarını hem de yerel geleneklerden bütünüyle kopamadıklarını ortaya koymaktadır. Bu araştırma, kimlik politikalarının küreselleşme çağında sadece devlet politikalarıyla değil, gençlerin bireysel pratikleriyle de yeniden tanımlandığını savunmaktadır.

Keywords : Romanya, Gençlik, Kimlik, Küreselleşme, Kültürel Çatışma, Toplumsal Aidiyet

Andrei Ciobanuş

Local Roots, Global Influences: The Role of Globalization in the Identity Construction of Romanian Youth

Abstract

Globalization is a multidimensional phenomenon that profoundly influences the identity formation processes of younger generations. This study examines how university students in Romania balance local cultural values with global lifestyles and explores the resulting dilemmas of belonging. Empirical findings reveal that young people engage with multiple cultural identities through social media, popular culture, and migration experiences. However, these interactions also produce social consequences such as conflicts with family values, alienation from national identity, and fractures in social belong-

ing. Qualitative interview data indicate that Romanian youth aspire to integrate into a broader European identity while simultaneously maintaining connections to their local traditions. The study argues that in the age of globalization, identity politics are redefined not only through state policies but also through the everyday practices of young individuals.

Keywords: Romania, Youth, Identity, Globalization, Cultural Conflict, Social Belonging

11. Oturum / Session 11: 14:00 – 15:30

Oturum Başkanı: Dr. Öğretim Üyesi Furkan Düzenli

Elena Văduva:

Algoritmaların Gölgesinde Aktivizm: Romanya'da Gençlerin Dijital Direniş Pratikleri ve Yapay Zekâ

Mihai Drăgoi:

Kentsel Yeşil Alanlara Erişimde Eşitsizlik: Romanya'da Sürdürülebilirlik Politikalarının Sosyal Boyutu

Dragan Cvetanoy:

Eşitsizliğin En Sessiz Biçimi: Kırsal Bölgelerde Eğitime Erişimde Kapsayıcılığın Sınırları

Jakub Havelík:

Dijital Göçmenlik Çağında Kimlik Arayışları: Çekya'da Gençlerin Kültürel Uyum Deneyimleri

Ljubica Radeva:

Esnek mi, Güvencesiz mi? Platform Ekonomisinin Gölgesinde Yeni Emek Biçimleri

Elena Văduva

Algoritmaların Gölgesinde Aktivizm: Romanya'da Gençlerin Dijital Direniş Pratikleri ve Yapay Zekâ

Sosyal medya platformları, günümüzde toplumsal hareketlerin en önemli araçları arasında yer almakta; ancak bu platformları şekillendiren algoritmalar, katılım pratiklerini sessizce dönüştürmektedir. Bu çalışma, Romanya'daki genç aktivistlerin dijital ortamda toplumsal meselelere nasıl müdahil olduklarını ve yapay zekâ temelli algoritmaların bu süreci nasıl etkilediğini araştırmaktadır. Araştırmada, özellikle son yıllarda artan çevrim içi protesto kampanyaları, hashtag eylemleri ve dijital dayanışma pratikleri incelenmiş; aynı zamanda sosyal medya algoritmalarının görünürlük, erişim ve ifade özgürlüğü üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Nitel içerik analizi ve yarı yapılandırılmış görüşmelere dayanan çalışma, gençlerin dijital aktivizmin hem fırsatları hem de sınırlarıyla yüzleştiğini ortaya koymaktadır. Çalışma, dijitalleşme çağında sosyal bilimlerin yalnızca teknolojik gelişmeleri değil, bu gelişmelerin etik ve toplumsal yansımalarını da analiz etme sorumluluğuna vurgu yapmaktadır.

Keywords: Romanya, Yapay Zekâ, Sosyal Medya, Gençlik Aktivizmi, Algoritmalar, Dijital Etik, Toplumsal Hareketler

Elena Văduva

In the Shadow of Algorithms: Youth Digital Resistance Practices and Artificial Intelligence in Romania

Abstract

Social media platforms have become one of the most significant tools of contemporary social movements; however, the algorithms that shape these platforms silently transform modes of participation. This study explores how young activists in Romania engage with social issues in digital environments and how AI-driven algorithms influence these processes. Focusing on the rise of online protest campaigns, hashtag movements, and digital solidarity practices in recent years, the research analyzes the effects of social media algorithms on visibility, accessibility, and freedom of expression. Based on qualitative

content analysis and semi-structured interviews, the study reveals that young people are confronting both the opportunities and the limitations of digital activism. It emphasizes that in the age of digitalization, social sciences bear a responsibility not only to examine technological progress but also to assess its ethical and social implications. By examining Romania's youth-led digital resistance, this study contributes to the broader understanding of how algorithmic governance and artificial intelligence are reshaping activism, visibility, and civic engagement in the digital public sphere.

Keywords: Romania, Artificial Intelligence, Social Media, Youth Activism, Algorithms, Digital Ethics, Social Movements

Mihai Drăgoi

Kentsel Yeşil Alanlara Erişimde Eşitsizlik: Romanya'da Sürdürülebilirlik Politikalarının Sosyal Boyutu

Özet

Sürdürülebilir şehircilik politikaları, yalnızca çevresel değil aynı zamanda toplumsal bir adalet meselesidir. Bu çalışma, Romanya'da farklı sosyo-oekonomik bölgelerde yaşayan bireylerin kentsel yeşil alanlara erişim düzeylerini karşılaştırarak çevresel eşitsizliğin boyutlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Kent planlamasında sürdürülebilir kalkınma hedeflerine atıf yapılmasına rağmen, uygulamada düşük gelirli bölgelerde yaşayan bireylerin park, bahçe ve açık alanlara erişimde ciddi kısıtlamalar yaşadığı gözlemlenmektedir. Nitel saha gözlemleri ve mekânsal veri analizine dayalı araştırma, çevresel adaletin sosyal bilimsel araçlarla izlenmesi ve değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir. Bu bağlamda çalışma, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin yalnızca teknik değil, aynı zamanda sosyal eşitlik ilkeleri çerçevesinde yeniden ele alınmasının zorunluluğuna dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Romanya, Sürdürülebilir Kalkınma, Çevresel Adalet, Yeşil Alanlar, Kent Planlaması, Sosyal Eşitsizlik, Toplumsal Sürdürülebilirlik

Mihai Drăgoi

Inequality in Access to Urban Green Spaces: The Social Dimension of Sustainability Policies in Romania

Abstract

Sustainable urban policies are not only environmental initiatives but also matters of social justice. This study aims to reveal the dimensions of environmental inequality by comparing the levels of access to urban green spaces among individuals living in different socioeconomic areas of Romania. Although sustainable development goals are frequently referenced in urban planning, in practice, residents of low-income neighborhoods experience significant limitations in accessing parks, gardens, and open spaces. Based on qualitative field observations and spatial data analysis, the research demonstrates

that environmental justice must be monitored and evaluated through social science perspectives and methodologies. In this context, the study emphasizes the necessity of reinterpreting sustainable development goals not merely as technical or ecological targets but within the broader framework of social equality and inclusiveness.

Keywords: Romania, Sustainable Development, Environmental Justice, Green Spaces, Urban Planning, Social Inequality, Social Sustainability

Dragan Cvetanoy

Eşitsizliğin En Sessiz Biçimi: Kırsal Bölgelerde Eğitime Erişimde Kapsayıcılığın Sınırları

Özet

Eğitim politikaları sıklıkla yapısal reformlar, dijitalleşme ya da müfredat içerikleri üzerinden tartışılmakta; ancak kapsayıcılık ve eşitlik gibi temel ilkeler, özellikle mekânsal eşitsizliklerin yoğun olduğu bölgelerde yeterince sorgulanmamaktadır. Bu çalışma, kırsal bölgelerde yaşayan çocukların eğitime erişim süreçlerinde karşılaştıkları fiziksel, kültürel ve sosyal engelleri analiz etmektedir. Devlet politikaları çoğunlukla merkezî ihtiyaçlara göre şekillenmekte; bu durum, kırsal bölgelerde yaşayan öğrencilerin ulaşım, altyapı, dil, teknoloji ve öğretmen niteliği gibi temel alanlarda ciddi dezavantajlar yaşamasına yol açmaktadır.

Araştırma, kırsal bölgelerde görev yapan öğretmenlerle yapılan görüşmelere ve yerel okul gözlemlerine dayanmaktadır. Bulgular, eğitimde eşitlik söyleminin pratikte ne ölçüde gerçekleştiğini sorgulamakta; "fırsat eşitliği" ile "gerçek eşitlik" arasındaki farkın altını çizmektedir. Öğrencilerin yalnızca akademik değil, aynı zamanda kültürel sermaye açısından da dışlandığı; öğretmenlerin çoğu zaman yapısal yetersizliklerle baş başa bırakıldığı tespit edilmiştir.

Çalışma, kırsal eğitim politikalarının yalnızca kaynak tahsisiyle değil, aynı zamanda pedagojik yaklaşımlar, yerel dil ve kültürle ilişki kurma biçimleri ve katılımcı eğitim modelleriyle yeniden tasarlanması gerektiğini savunmaktadır. Eşitlik, yalnızca okula kayıtlı olmak değil; öğrenme hakkının, saygınlığın ve temsilin eşit düzeyde deneyimlenmesidir.

Keywords: Eğitimde Eşitlik, Kırsal Alanlar, Kapsayıcılık, Yapısal Eşitsizlik, Toplumsal Dışlanma, Eğitim Politikası

Dragan Cvetanoy

The Most Silent Form of Inequality: The Limits of Inclusivity in Access to Education in Rural Areas

Abstract

Education policies are often discussed in terms of structural reforms, digitalization, or curriculum design; however, fundamental principles such as inclusivity and equality remain insufficiently examined, particularly in regions where spatial inequalities are pronounced. This study analyzes the physical, cultural, and social barriers faced by children living in rural areas in their access to education. Public policies are frequently shaped by central priorities, which leads to significant disadvantages for rural students in areas such as transportation, infrastructure, language, technology, and teacher quality. The research is based on interviews with teachers working in rural schools and on-site observations. The findings question how far the discourse of equality in education is realized in practice, highlighting the gap between "equality of opportunity" and "substantive equality." The study reveals that students are excluded not only academically but also in terms of cultural capital, and that teachers are often left to cope with structural deficiencies on their own. It argues that rural education policies should be redesigned not only through better resource allocation but also through pedagogical approaches that engage with local languages and cultures, and through participatory education models. Equality in education is not merely about school enrollment; it is about ensuring equal experiences of learning, dignity, and representation.

Keywords: Educational Equality, Rural Areas, Inclusivity, Structural Inequality, Social Exclusion, Education Policy

Jakub Havelík

Dijital Göçmenlik Çağında Kimlik Arayışları: Çekya'da Gençlerin Kültürel Uyum Deneyimleri

Küresel dijitalleşme süreci, yalnızca teknolojik bir dönüşüm değil, aynı zamanda toplumsal yapıların yeniden şekillendiği bir çağın kapılarını aralamaktadır. Bu çalışma, Çekya'daki dijital göçmen gençlerin — yani ülkeye son on yılda gelen ve dijital araçlarla yoğun şekilde bağlantı kuran bireylerin — kültürel kimlik inşası ve toplumsal entegrasyon süreçlerini incelemektedir. Sosyal medya ve dijital iletişim platformları, göçmen gençlerin hem kendi kültürel miraslarını korudukları hem de ev sahibi toplumla bağ kurdukları hibrit bir alan işlevi görmektedir. Nitel görüşmelere dayanan araştırma, dijital mecraların kimlik politikaları üzerindeki etkisini, kültürel çeşitlilik karşısında geliştirilen bireysel stratejileri ve Çek toplumunun bu etkileşimlere verdiği yanıtları analiz etmektedir. Bulgular, dijitalleşmenin göçmen gençlerin entegrasyonunu kolaylaştırıcı olduğu kadar, toplumsal ayrışmayı da derinleştirebilecek çelişkili bir alan sunduğunu ortaya koymaktadır.

Keywords: Çekya, Dijital Göçmenlik, Gençlik, Kültürel Kimlik, Dijitalleşme, Toplumsal Entegrasyon, Kültürel Çeşitlilik

Jakub Havelík

Identity Searches in the Age of Digital Migration: Cultural Adaptation Experiences of Youth in the Czech Republic

Abstract

The global process of digitalization represents not only a technological transformation but also the beginning of a new era in which social structures are being reshaped. This study examines the processes of cultural identity construction and social integration among digital migrant youth in the Czech Republic—young individuals who have migrated to the country within the past decade and maintain strong connections through digital tools. Social media and digital communication platforms serve as hybrid spaces where these young migrants both preserve their cultural heritage and establish links with the host society. Based on qualitative interviews, the research analyzes the

influence of digital media on identity politics, the individual strategies developed in response to cultural diversity, and the reactions of Czech society to these interactions. The findings reveal that digitalization offers a paradoxical space—one that facilitates the integration of migrant youth while simultaneously having the potential to deepen social divisions.

Keywords: Czech Republic, Digital Migration, Youth, Cultural Identity, Digitalization, Social Integration, Cultural Diversity

Ljubica Radeva

Esnek mi, Güvencesiz mi? Platform Ekonomisinin Gölgesinde Yeni Emek Biçimleri

Küresel düzeyde dijitalleşme ve neoliberal ekonomi politikalarının etkisiyle şekillenen yeni ekonomik sistemler, "esnek çalışma" kavramını merkezine alırken, emek süreçlerini hem yapısal hem de kültürel anlamda yeniden tanımlamaktadır. Bu çalışma, gig economy (parça başı iş ekonomisi) ya da platform ekonomisi olarak adlandırılan modelin çalışanlar üzerindeki sosyal etkilerini analiz etmektedir. Özellikle yemek taşıyıcıları, çağrı üzerinden çalışan sürücüler veya ev hizmetleri sağlayan dijital emekçiler, klasik iş güvencesinden uzak, sosyal güvenlikten yoksun ve sendikal temsilden dışlanmış bir yapıda emek harcamaktadır.

Araştırma, bu sektörde çalışan bireylerle yapılan derinlemesine görüşmelere ve platform şirketlerinin işleyiş modellerine dayanmaktadır. Bulgular, platform çalışanlarının "bağımsız girişimci" olarak tanımlanmalarına rağmen, fiilen bağımlı ve denetimli bir yapıda çalıştıklarını ortaya koymaktadır. Çalışma, yeni ekonomik sistemlerin sunduğu esnekliğin, çoğu zaman güvencesizliğe dönüşerek emekçileri korumasız hale getirdiğini ve sosyal politikaların bu yeni sınıf için yetersiz kaldığını vurgulamaktadır. Çalışma ayrıca, dijital emek formlarının sınıfsal ayrışma, toplumsal dışlanma ve bireysel yıpranma süreçlerine nasıl zemin hazırladığını tartışmakta ve bu bağlamda sosyal bilimlerin yeni emek biçimlerini kavramsallaştırmadaki sorumluluğuna dikkat çekmektedir.

Keywords: Platform Ekonomisi, Dijital Emek, Güvencesizlik, Esnek Çalışma, Yeni Iş Modelleri, Sosyal Dışlanma, Emek Politikaları

Ljubica Radeva

Flexible or Precarious? New Forms of Labor in the Shadow of the Platform Economy

Abstract

Globally, the new economic systems shaped by digitalization and neoliberal economic policies have placed the notion of "flexible work" at their core,

redefining labor processes both structurally and culturally. This study analyzes the social impacts of the gig economy—or platform economy—on workers. Food couriers, app-based drivers, and digital laborers providing home services represent a growing workforce that operates outside the bounds of traditional job security, social protection, and union representation. Based on in-depth interviews with platform workers and an analysis of corporate operation models, the study reveals that although these workers are labeled as "independent contractors," they in practice work under dependent and highly controlled conditions. The findings emphasize that the flexibility promised by new economic systems often transforms into precarity, leaving workers vulnerable while social policies fail to adequately protect this emerging labor class. Moreover, the research discusses how digital labor forms contribute to class stratification, social exclusion, and individual burnout. It calls attention to the responsibility of the social sciences to reconceptualize new labor forms and to develop theoretical and policy frameworks that address the realities of platform-based work.

Keywords: Platform Economy, Digital Labor, Precarity, Flexible Work, New Work Models, Social Exclusion, Labor Policies

12. Oturum / Session 12: 14:00 – 15:30

Oturum Başkanı: Dr. Öğretim Üyesi Abdullah Miraç Bükey

Tereza Malovcová:

Yeni Neslin Yeşil Tepkisi: Çekya'da Üniversite Gençliğinin İklim Krizi Karşısındaki Sosyal Tutumları

Šimon Královec:

Dijital Vatandaşlık ve Sessiz Katılım: Yeni Kamusal Alanın Sınırları Üzerine Bir Değerlendirme

Klára Benešová:

Dijital Bağlantının Paradoksu: Yalnızlığın Yeni Biçimleri Üzerine Sosyal Bir İnceleme

Zoltán Várhelyi:

Dijitalleşen Eğitimde Görünmeyen Uçurum: Kırsal-Kentsel Öğrenci Deneyimlerinin Karşılaştırmalı Analizi

Blagoj Ristov:

Karar Sürecinde Vatandaş Olmak: Katılımcı Bütçeleme ve Yerel Yönetişimin Dönüşen Yüzü

Tereza Malovcová

Yeni Neslin Yeşil Tepkisi: Çekya'da Üniversite Gençliğinin İklim Krizi Karşısındaki Sosyal Tutumları

İklim değişikliği, yalnızca bilimsel değil, aynı zamanda derin sosyal dönüşümler gerektiren küresel bir meseledir. Bu çalışma, Çekya'da üniversite öğrencilerinin iklim değişikliği konusundaki farkındalık düzeylerini, çevre politikalarına yaklaşımlarını ve bireysel/kollektif eylem pratiklerini incelemektedir. Gençlerin sürdürülebilirlik anlayışı, sosyal medya kampanyalarından yerel çevre hareketlerine kadar çok çeşitli biçimlerde tezahür etmektedir. Nitel veriye dayanan araştırma, öğrencilerin çevresel adalet, bireysel sorumluluk ve devlet politikalarına dair görüşlerini analiz ederek, sosyal bilimlerin bu süreçte nasıl bir dönüştürücü rol oynayabileceğini tartışmaktadır. Elde edilen bulgular, gençlerin yalnızca tepkisel değil, aynı zamanda proaktif ve politik farkındalığı yüksek bir çevresel bilinç geliştirdiklerini göstermektedir. Çalışma, sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin hayata geçirilmesinde gençliğin temel bir sosyal aktör olarak ele alınması gerektiğini savunmaktadır.

Keywords: Çekya, Üniversite Gençliği, Iklim Değişikliği, Çevresel Farkındalık, Sürdürülebilirlik, Sosyal Eylem

Tereza Malovcová

The Green Response of the New Generation: Social Attitudes of University Youth in the Czech Republic Toward the Climate Crisis

Abstract

Climate change is not only a scientific concern but also a global issue that demands profound social transformations. This study examines the awareness levels of university students in the Czech Republic regarding climate change, their approaches to environmental policies, and their individual and collective actions. The sustainability understanding of young people manifests in various forms, ranging from social media campaigns to local environmental movements. Based on qualitative data, the research analyzes students' perspectives on environmental justice, individual responsibility, and state policies, discussing the transformative role that the social sciences can play in this process. The

findings reveal that young people have developed an environmental consciousness that is not only reactive but also proactive and politically aware. The study argues that youth should be recognized as a key social actor in achieving sustainable development goals.

Keywords: Czech Republic, University Youth, Climate Change, Environmental Awareness, Sustainability, Social Action

Šimon Královec

Dijital Vatandaşlık ve Sessiz Katılım: Yeni Kamusal Alanın Sınırları Üzerine Bir Değerlendirme

Sosyal politikaların geleceği, dijitalleşme süreciyle birlikte vatandaşlık anlayışında da köklü dönüşümleri gündeme getirmiştir. Bu çalışma, dijital vatandaşlık pratiklerinin yalnızca aktif siyasal katılımla sınırlı olmadığını, aynı zamanda "sessiz katılım" biçimlerinin — örneğin algoritmalarla etkileşim, çevrimiçi veri üretimi ve içerik paylaşımı gibi — yeni bir kamusal alan inşasına katkı sunduğunu ileri sürmektedir. Bireylerin sosyal medyada görünürlük stratejileri, dijital kimlik sunumu ve pasif katılım formları, çağdaş yurttaşlık anlayışının yeniden tanımlanmasını gerekli kılmaktadır. Nitel veri analizi ve dijital gözlem yöntemleriyle yapılan bu araştırma, kamusal alanın geleneksel sınırlarının bulanıklaştığını ve "dijital kamusallığın" farklı toplumsal gruplarca nasıl deneyimlendiğini ortaya koymaktadır. Çalışma, sosyal bilimlerin, görünürde politik olmayan dijital etkileşimlerin de politik değer taşıdığı yönündeki güncel yaklaşımlarını desteklemektedir.

Keywords: Dijital Vatandaşlık, Sessiz Katılım, Dijital Kamusal Alan, Sosyal Medya, Toplumsal Etkileşim, Siyasal Sosyoloji

Šimon Královec

Digital Citizenship and Silent Participation: Reflections on the Boundaries of the New Public Sphere

Abstract

The future of social policy, shaped by ongoing digital transformation, has brought fundamental changes to the concept of citizenship. This study argues that digital citizenship practices are not limited to active political participation but also include forms of "silent participation" — such as algorithmic interaction, online data production, and content sharing — which collectively contribute to the construction of a new public sphere. Individuals' strategies of online visibility, digital self-presentation, and passive engagement necessitate a redefinition of contemporary understandings of citizenship. Using qualitative data analysis and digital ethnography methods, the research reveals how the

traditional boundaries of the public sphere are becoming increasingly blurred and explores how “digital publicness” is experienced by different social groups. The study supports current perspectives in the social sciences that view seemingly apolitical digital interactions as carrying inherent political value and significance in shaping civic life.

Keywords: Digital Citizenship, Silent Participation, Digital Public Sphere, Social Media, Social Interaction, Political Sociology

Klára Benešová

Dijital Bağlantının Paradoksu: Yalnızlığın Yeni Biçimleri Üzerine Sosyal Bir İnceleme

Dijitalleşme, bireyler arasındaki iletişimi hızlandırmış ve sosyal etkileşim kanallarını çeşitlendirmiştir. Ancak bu gelişmelerin insan ilişkilerini niteliksel olarak nasıl dönüştürdüğü konusu hâlâ tartışmalıdır. Bu çalışma, dijital çağda bireylerin deneyimlediği yalnızlık biçimlerini, sosyal medya kullanımı ve çevrimiçi etkileşim alışkanlıkları çerçevesinde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Görünüşte "bağlantılı" bireylerin, gerçekte yüz yüze sosyal bağlardan uzaklaştığı ve anlamlı ilişkilerin yerini yüzeysel dijital temasların aldığı gözlemlenmektedir. Araştırma, genç yetişkinlerle yapılan derinlemesine görüşmelere dayalı olarak, dijital yalnızlık, aidiyet eksikliği ve psikososyal yalıtılmışlık gibi kavramları tartışmaya açmaktadır. Elde edilen bulgular, dijital çağın sunduğu iletişim olanaklarının, bireylerin toplumsal tatmin ve psikolojik denge arayışında çelişkili sonuçlar doğurduğunu ortaya koymaktadır.

Keywords: Dijital Yalnızlık, Sosyal Medya, Gençlik, Psikososyal Etkileşim, Dijital Toplum, Toplumsal Bağlar

Klára Benešová

The Paradox of Digital Connection: A Social Inquiry into New Forms of Loneliness

Abstract

Digitalization has accelerated communication and diversified channels of social interaction among individuals. However, the qualitative transformation of human relationships in this process remains a subject of debate. This study aims to analyze the emerging forms of loneliness experienced by individuals in the digital age within the framework of social media use and online interaction habits. Although individuals appear to be "connected," observations reveal a growing detachment from face-to-face relationships, where meaningful connections are increasingly replaced by superficial digital contacts. Based on in-depth interviews with young adults, the research explores concepts such as digital loneliness, lack of belonging, and psychosocial isolation. The findings

indicate that while the digital era offers unprecedented opportunities for communication, it simultaneously produces paradoxical effects on individuals' pursuit of social fulfillment and psychological balance.

Keywords: Digital Loneliness, Social Media, Youth, Psychosocial Interaction, Digital Society, Social Bonds

Zoltán Várhelyi

Dijitalleşen Eğitimde Görünmeyen Uçurum: Kırsal-Kentsel Öğrenci Deneyimlerinin Karşılaştırmalı Analizi

Küresel dijitalleşme eğilimleri, eğitim alanında önemli fırsatlar kadar derinleşen eşitsizlikleri de beraberinde getirmiştir. Bu çalışma, dijital eğitim süreçlerinin kırsal ve kentsel bölgelerde yaşayan öğrenciler üzerindeki farklı etkilerini karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Pandemi sonrası uzaktan eğitim uygulamaları, altyapı yetersizlikleri, dijital beceri eksikliği ve sosyal izolasyon gibi faktörlerin, özellikle kırsal öğrenciler için eğitime erişimde ciddi dezavantajlar yarattığı gözlemlenmiştir. Nitel görüşmelere dayanan bu araştırma, öğrencilerin eğitim sürecine katılım biçimlerini, psikososyal etkilerini ve uzun vadeli akademik beklentilerini analiz etmektedir. Bulgular, dijital teknolojilerin fırsat eşitliği sağlamaktan ziyade var olan sosyoekonomik farkları pekiştirme riski taşıdığını göstermektedir. Bu bağlamda çalışma, sosyal politika yapıcılarının dijital dönüşüm süreçlerini sadece teknolojik değil, eşitsizlikleri azaltmaya yönelik sosyal bir müdahale olarak da değerlendirmesi gerektiğini savunmaktadır.

Keywords: Dijital Eğitim, Eşitsizlik, Kırsal-Kentsel Farklar, Sosyal Politika, Öğrenci Deneyimi, Dijital Dönüşüm

Zoltán Várhelyi

The Invisible Divide in Digitalized Education: A Comparative Analysis of Rural and Urban Student Experiences

Abstract

Global digitalization trends have introduced significant opportunities in education while simultaneously deepening existing inequalities. This study aims to comparatively examine the differing effects of digital education processes on students living in rural and urban areas. Post-pandemic remote learning practices have revealed that infrastructural deficiencies, lack of digital skills, and social isolation have created severe disadvantages for rural students in accessing education. Based on qualitative interviews, this research analyzes students' modes of participation in education, the psychosocial impacts of

digital learning, and their long-term academic expectations. The findings indicate that rather than promoting equal opportunity, digital technologies risk reinforcing existing socioeconomic disparities. In this context, the study argues that policymakers should approach digital transformation processes not merely as technological innovations but as social interventions aimed at reducing inequality.

Keywords: Digital Education, Inequality, Rural-Urban Divide, Social Policy, Student Experience, Digital Transformation

Blagoj Ristov

Karar Sürecinde Vatandaş Olmak: Katılımcı Bütçeleme ve Yerel Yönetişimin Dönüşen Yüzü

Demokrasi yalnızca seçimlerle sınırlı bir temsil rejimi olmaktan çıkarak, yurttaşların karar süreçlerine doğrudan katılımını içeren daha kapsayıcı bir modele evrilmektedir. Bu çalışma, yerel yönetim düzeyinde uygulanan katılımcı bütçeleme örneklerini inceleyerek, yeni yönetişim modellerinin hem demokratik meşruiyeti artırma potansiyelini hem de toplumsal etkilerini analiz etmektedir. Katılımcı bütçeleme, yurttaşların yalnızca taleplerini dile getirdiği değil, aynı zamanda kamu kaynaklarının nasıl kullanılacağına dair karar süreçlerinde söz sahibi olduğu bir araç olarak değerlendirilmektedir. Araştırma, küçük ve orta ölçekli belediyelerde uygulanan bütçe süreçlerine yurttaşların nasıl katıldığını, bu katılımın hangi toplumsal grupları dışarda bıraktığını ve kararların ne ölçüde toplumsal ihtiyaçları yansıttığını analiz etmektedir. Veriler, halkın sürece dâhil olmasının yalnızca hizmet kalitesini değil, aynı zamanda aidiyet duygusunu, şeffaflık talebini ve yerel düzeyde toplumsal dayanışmayı da artırdığını göstermektedir. Ancak bu süreçlerin sürdürülebilir ve kapsayıcı olabilmesi için, teknik kapasitelerin güçlendirilmesi, bilgiye erişimin kolaylaştırılması ve katılımın temsiliyetle dengelenmesi gerekmektedir. Çalışma, yeni yönetişim modellerinin, yurttaşlığı yalnızca hak değil, aynı zamanda sorumluluk çerçevesinde yeniden tanımladığını ve sosyal bilimlerin bu dönüşümü hem yerel hem küresel ölçekte ele alması gerektiğini ileri sürmektedir.

Keywords: Katılımcı Bütçeleme, Yerel Demokrasi, Yönetişim, Yurttaşlık, Toplumsal Katılım, Karar Alma Süreçleri

Blagoj Ristov

Being a Citizen in the Decision-Making Process: Participatory Budgeting and the Changing Face of Local Governance

Abstract

Democracy is evolving from a mere system of electoral representation into a more inclusive model that enables citizens' direct participation in deci-

sion-making processes. This study examines participatory budgeting practices implemented at the local government level, analyzing how these emerging governance models enhance democratic legitimacy and shape social outcomes. Participatory budgeting is understood as a tool through which citizens not only express their needs but also play an active role in determining how public resources are allocated. The research analyzes how citizens engage in budgeting processes in small and medium-sized municipalities, which social groups remain excluded from participation, and to what extent the resulting decisions reflect community needs. The findings indicate that citizen involvement improves not only the quality of public services but also fosters a stronger sense of belonging, transparency, and local social solidarity. However, to ensure that these processes remain sustainable and inclusive, it is essential to strengthen technical capacities, facilitate access to information, and maintain a balance between participation and representation. The study argues that new models of governance redefine citizenship as not only a right but also a responsibility, emphasizing that social sciences must address this transformation at both local and global scales.

Keywords: Participatory Budgeting, Local Democracy, Governance, Citizenship, Social Participation, Decision-Making Processes

13. Oturum / Session 13: 14:00 – 15:30

Oturum Başkanı: Öğretim Görevlisi Ersel Ertürk

Snežana Velkova:

Gıda Güvencesizliğiyle Mücadelede Mikro Dayanışma Ağlarının Rolü

Márton Szigeti:

Değişen Roller, Dönüşen Temsil: Genç Kadınların Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Kamusal Alandaki Yeri Üzerine Bir İnceleme

Vasko Milev:

Güvencesizliğin Gölgesinde: Görünmeyen Yoksulluk, Sessiz Toplumsal Çöküş ve Politik Duyarsızlık

Réka Bodnár:

İki Dünya Arasında: Göçmen Kökenli Gençlerin Kimlik ve Aidiyet Deneyimleri Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme

Goce Nikolov:

Erişemediğin Hak Senin Değildir: Engelli Bireylerin Görünmeyen Mücadelesi ve Sosyal Politikalarda Sessizlik

Snežana Velkova

Gıda Güvencesizliğiyle Mücadelede Mikro Dayanışma Ağlarının Rolü

Gıda güvencesizliği, sadece düşük gelirle ilişkilendirilen bir sorun değil, aynı zamanda sosyal dışlanmanın, görünmez yoksulluğun ve kırılgan toplumsal ilişkilerin de somut bir göstergesidir. Bu çalışma, özellikle kentsel yoksulluk yaşayan bireyler arasında gelişen küçük ölçekli dayanışma ağlarının, gıda teminini nasıl yeniden örgütlediğini ve bu pratiklerin sosyal politika tartışmalarına ne tür katkılar sunabileceğini incelemektedir.

Araştırma, mahalle düzeyinde işleyen komşu destek ağları, gönüllü aşevleri ve gıda paylaşım inisiyatiflerine odaklanmaktadır. Görüşmeler ve gözlemler, bu ağların yalnızca fiziksel ihtiyaçları karşılamakla kalmayıp, aynı zamanda dayanışma, onur, aidiyet ve karşılıklılık gibi değerleri yeniden inşa ettiğini ortaya koymaktadır. Çalışma, geleneksel sosyal yardım politikalarının bürokratik, yukarıdan-aşağıya yapısına alternatif olarak, yatay ilişkiler temelinde şekillenen yerel ağların dönüştürücü potansiyelini vurgular. Bu bağlamda sosyal bilimlerin, yoksullukla mücadeleyi sadece makro göstergelerle değil, topluluk pratikleri ve insan onuruna dayalı modeller üzerinden değerlendirmesi gerektiği savunulmaktadır.

Keywords: Gıda Güvencesizliği, Mikro Dayanışma, Kentsel Yoksulluk, Yerel Pratikler, Sosyal Dışlanma, Topluluk Temelli Sosyal Politika

Snežana Velkova

The Role of Micro Solidarity Networks in Combating Food Insecurity

Abstract

Food insecurity is not merely a problem associated with low income; it is also a tangible manifestation of social exclusion, invisible poverty, and fragile community relations. This study examines how small-scale solidarity networks emerging among individuals experiencing urban poverty reorganize food provision and what contributions these practices can offer to broader social policy debates. The research focuses on neighborhood-level support systems, volunteer soup kitchens, and food-sharing initiatives. Findings derived from interviews and observations reveal that these networks not only meet physical

needs but also reconstruct values such as solidarity, dignity, belonging, and reciprocity. The study highlights the transformative potential of locally organized, horizontally structured networks as alternatives to the bureaucratic, top-down nature of traditional social assistance policies. In this context, it argues that the social sciences should approach poverty alleviation not solely through macroeconomic indicators but through community-based practices and models rooted in human dignity.

Keywords: Food Insecurity, Micro Solidarity, Urban Poverty, Local Practices, Social Exclusion, Community-Based Social Policy

Márton Szigeti

Değişen Roller, Dönüşen Temsil: Genç Kadınların Toplumsal Cinsiyet Algısı ve Kamusal Alandaki Yeri Üzerine Bir İnceleme

Toplumsal cinsiyet rolleri, tarihsel ve kültürel bağlamlarda şekillense de küresel dönüşümlerle birlikte yeniden tartışılmaya başlanmıştır. Bu çalışma, genç kadınların toplumsal cinsiyet algılarını, kamusal alandaki temsillerini ve sosyal politikaların bu algılar üzerindeki etkisini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Özellikle eğitim, siyaset ve işgücü piyasası gibi alanlarda genç kadınların karşılaştığı görünmez engeller, cinsiyet normlarının hala ne kadar dirençli olduğunu göstermektedir. Derinlemesine mülakatlara ve sosyal analizlere dayalı araştırma, genç kadınların hem bireysel özgüven geliştirme çabalarını hem de yapısal eşitsizliklerle mücadele stratejilerini ortaya koymaktadır. Bulgular, toplumsal cinsiyet politikalarının yalnızca hukuki düzenlemelerle değil, kültürel dönüşümlerle de desteklenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çalışma, toplumsal değişimin öncü aktörlerinden biri olarak genç kadınların deneyimlerine dikkat çekmektedir.

Keywords: Toplumsal Cinsiyet, Genç Kadınlar, Temsil, Kamusal Alan, Sosyal Normlar, Eşitlik Politikaları, Dönüşüm

Márton Szigeti

Changing Roles, Transforming Representation: An Analysis of Young Women's Perceptions of Gender and Their Place in the Public Sphere

Abstract

Although gender roles are shaped by historical and cultural contexts, they have been redefined and reinterpreted in light of ongoing global transformations. This study aims to analyze young women's perceptions of gender, their representations in the public sphere, and the impact of social policies on these perceptions. Particularly in fields such as education, politics, and the labor market, the invisible barriers faced by young women reveal the persistent strength of traditional gender norms. Based on in-depth interviews and social analysis, the research highlights both young women's efforts to build individual self-confidence and their strategies for confronting structural inequalities.

The findings emphasize that gender equality policies must be supported not only through legal frameworks but also through cultural transformations. The study underscores the role of young women as key agents of social change, whose lived experiences shed light on the evolving dynamics of gender and representation in contemporary societies.

Keywords: Gender, Young Women, Representation, Public Sphere, Social Norms, Equality Policies, Transformation

Vasko Milev

Güvencesizliğin Gölgesinde: Görünmeyen Yoksulluk, Sessiz Toplumsal Çöküş ve Politik Duyarsızlık

Küresel dönüşümler yalnızca teknolojik yenilikler, dijital ağlar ya da iklim politikaları etrafında şekillenmemektedir; aynı zamanda görünmezleştirilen toplumsal kesimlerin yaşadığı yapısal güvencesizlikle de derinleşmektedir. Bu çalışma, sosyal bilimlerde sıklıkla veriyle temsil edilen ancak yaşam deneyimiyle yeterince kavranmayan bir olguya, yani "görünmeyen yoksulluk" ve onun neden olduğu sessiz toplumsal çöküşe odaklanmaktadır. Özellikle düşük gelirli kent sakinlerinin yaşadığı kronik güvencesizlik, geçim kaygısı ve sosyal yalnızlık, neoliberal ekonomik yapıların ürettiği ama sosyal politikaların yeterince tanımlayamadığı bir kırılma alanıdır. Bu bireyler devlet destek sistemlerinin radarına nadiren girer, çünkü ölçülebilir yoksulluk çizgisinin hemen üzerinde yer alırlar ve "yardım alabilecek kadar yoksul, desteklenemeyecek kadar görünmez" bir konumda yaşarlar.

Nitel araştırma verilerine dayanan bu çalışma, sessiz kalmayı seçmiş bireylerin anlatılarına dayanarak, yapısal yoksulluğun psikolojik, kültürel ve ilişkisel boyutlarını analiz etmektedir. Katılımcılar, toplumsal faydadan kopmuş, kamusal alana güvensizlikle yaklaşan ve kendi içinde kapanan bireyler haline gelmişlerdir. Bu durum, sadece maddi değil; aidiyet, saygınlık ve dayanışma yitimine de işaret etmektedir. Çalışma, sosyal politikaların yalnızca ihtiyaçları değil, aynı zamanda görünmezlik ve sessizlik biçimlerini de hesaba katması gerektiğini savunmaktadır.

Kamu destek sistemlerinin salt ekonomik göstergelere dayalı inşasının ötesine geçerek, mikro düzeydeki toplumsal deneyimleri anlayabilen, yerel odaklı, insan merkezli bir sosyal politika yaklaşımına ihtiyaç vardır. Sessizlik, bir tepkisizlik değil; sistemsel işleyişe duyulan derin güvensizliğin ve aidiyet kaybının ifadesidir. Bu nedenle, toplumsal çöküş her zaman dramatik patlamalarla değil, sessiz dağılmalarla gelir.

Keywords: Görünmeyen Yoksulluk, Güvencesizlik, Toplumsal Yalnızlık, Sessizlik, Sosyal Politika, Kamusal Görünürlük, Aidiyet Kaybı

Vasko Milev

In the Shadow of Precarity: Invisible Poverty, Silent Social Collapse, and Political Indifference

Abstract

Global transformations are not shaped solely by technological innovations, digital networks, or climate policies; they are also deepened by the structural precarity experienced by marginalized social groups rendered invisible within contemporary systems. This study focuses on a phenomenon often represented in social sciences through quantitative data but insufficiently understood through lived experience — "invisible poverty" and the silent social collapse it engenders. Chronic insecurity, livelihood anxiety, and social isolation among low-income urban residents constitute a fracture zone produced by neoliberal economic structures yet inadequately addressed by existing social policies. These individuals rarely appear on the radar of welfare systems, as they live just above the measurable poverty threshold — "too poor to cope, yet too invisible to be supported." Drawing on qualitative research data, the study analyzes the psychological, cultural, and relational dimensions of structural poverty through the narratives of individuals who have chosen silence as a survival strategy. Participants describe themselves as detached from collective life, distrustful of public institutions, and increasingly isolated within their own micro-worlds. This situation signals not only material deprivation but also the erosion of belonging, dignity, and solidarity. The study argues that social policies must take into account not only material needs but also the dimensions of invisibility and silence. Moving beyond welfare systems constructed purely on economic indicators, there is a need for localized, human-centered policy approaches capable of grasping micro-level social experiences. Silence, in this context, is not mere apathy; it is an expression of profound mistrust toward systemic functioning and a manifestation of lost social belonging. Hence, social collapse does not always arrive with explosive crises — sometimes it unfolds quietly, through gradual disintegration.

Keywords: Invisible Poverty, Precarity, Social Isolation, Silence, Social Policy, Public Visibility, Loss of Belonging

Réka Bodnár

İki Dünya Arasında: Göçmen Kökenli Gençlerin Kimlik ve Aidiyet Deneyimleri Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme

Küresel göç hareketlerinin artışıyla birlikte çokkültürlü toplum yapıları daha da belirgin hale gelmiş, bu durum özellikle genç kuşak göçmenler için karmaşık kimlik oluşum süreçlerini beraberinde getirmiştir. Bu çalışma, göçmen kökenli gençlerin ailevi kültürel miras ile içinde yaşadıkları toplumun normları arasında kurdukları dengeyi ve bu süreçte yaşadıkları aidiyet sorunlarını ele almaktadır. Görüşmeler ve yaşam öykülerine dayalı nitel veriler, gençlerin hem etnik kimliklerini koruma çabalarını hem de dışlanma, ötekileştirme ve ayrımcılıkla yüzleşme biçimlerini ortaya koymaktadır. Kimlik çatışmaları, yalnızca bireysel psikolojik süreçler değil, aynı zamanda sosyal politika yetersizliklerinin ve kültürel kapsayıcılığın eksikliğinin bir sonucu olarak değerlendirilmiştir. Çalışma, çokkültürlü toplumlarda sosyal uyumun yalnızca göçmenlerin entegrasyonu ile değil, ev sahibi toplumun da dönüşüm kapasitesiyle mümkün olabileceğine dikkat çekmektedir.

Keywords: Göç, Gençlik, Kimlik, Çokkültürlülük, Sosyal Çatışma, Aidiyet, Entegrasyon

Réka Bodnár

Between Two Worlds: A Sociological Analysis of Identity and Belonging Experiences Among Young People of Migrant Origin

Abstract

With the rise of global migration movements, multicultural social structures have become increasingly pronounced, bringing about complex identity formation processes, particularly for second-generation and migrant-origin youth. This study explores how young people of migrant descent navigate the balance between their familial cultural heritage and the social norms of the societies in which they live, while also addressing the challenges of belonging and identity formation. Drawing on qualitative data from interviews and life stories, the research reveals both the efforts of young migrants to preserve their ethnic identities and their experiences of exclusion, othering, and discrimina-

tion. Identity conflicts are interpreted not merely as individual psychological struggles but as reflections of broader deficiencies in social policies and cultural inclusivity. The study argues that in multicultural societies, social cohesion cannot be achieved solely through the integration of migrants; it also requires the host society's willingness and capacity for transformation.

Keywords: Migration, Youth, Identity, Multiculturalism, Social Conflict, Belonging, Integration

Goce Nikolov

Erişemediğin Hak Senin Değildir: Engelli Bireylerin Görünmeyen Mücadelesi ve Sosyal Politikalarda Sessizlik

İnsan hakları evrensel bir değer olarak benimsenmiş olsa da, bu haklara erişim pratikte tüm bireyler için eşit biçimde mümkün olmamaktadır. Özellikle engelli bireyler söz konusu olduğunda, erişilebilirlik yalnızca fiziksel değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve siyasal alanlarda da ciddi bir soruna dönüşmektedir. Bu çalışma, engelli bireylerin eğitim, istihdam, sağlık ve kamusal yaşama katılım gibi temel haklara erişimlerini analiz ederek, sosyal politikaların bu alandaki yapısal eksikliklerini ve uygulama düzeyindeki sessizliğini tartışmaktadır.

Araştırma, hem engelli bireylerle hem de kamu kurumlarında çalışan sosyal hizmet uzmanlarıyla yapılan derinlemesine görüşmelere dayanmaktadır. Bulgular, mevzuatta tanımlı birçok hakkın, uygulamada ya bütçe yetersizliği, ya bürokratik karmaşa, ya da toplumsal önyargılar nedeniyle etkisiz kaldığını ortaya koymaktadır. Engelli bireyler için toplumsal katılım yalnızca bir hedef değil, aynı zamanda insan onurunun ayrılmaz bir parçasıdır. Ancak bu katılımın gerçekleşebilmesi için yalnızca fiziksel rampalar değil, zihinsel ve kurumsal bariyerlerin de kaldırılması gerekmektedir. Çalışma, sosyal bilimlerin insan haklarını yalnızca ilkesel düzeyde değil, yaşam deneyimi üzerinden okuması gerektiğini savunmakta ve sosyal politikalarda "erişilebilirlik" kavramının yeniden tanımlanmasını önermektedir. Erişilemeyen hak, fiilen var olmayan bir haktır.

Keywords: Engelli Hakları, Insan Hakları, Toplumsal Katılım, Sosyal Politika, Erişilebilirlik, Yapısal Eşitsizlik, Sosyal Dışlanma

Goce Nikolov

A Right You Cannot Access Is Not Yours: The Invisible Struggle of Persons with Disabilities and the Silence in Social Policies

Abstract

Although human rights are universally recognized, access to these rights is not equally attainable for all individuals in practice. For persons with disa-

bilities, accessibility becomes not only a physical issue but also a profound social, cultural, and political challenge. This study analyzes the access of individuals with disabilities to fundamental rights such as education, employment, healthcare, and participation in public life, while critically examining the structural shortcomings and policy silences within this field. The research is based on in-depth interviews conducted with both persons with disabilities and social service professionals working in public institutions. Findings reveal that many legally defined rights remain ineffective in practice due to budget constraints, bureaucratic complexity, or persistent social prejudices. For persons with disabilities, social participation is not merely a goal but an essential component of human dignity. However, achieving such participation requires removing not only physical barriers but also mental and institutional ones. The study argues that social sciences must approach human rights not only as abstract principles but as lived experiences, and it calls for a redefinition of "accessibility" within social policy frameworks. A right that cannot be accessed is, in effect, a right that does not exist.

Keywords: Disability Rights, Human Rights, Social Participation, Social Policy, Accessibility, Structural Inequality, Social Exclusion

SEPDER
SOSYAL VE EKONOMİK
PERSPEKTİF DERNEĞİ

ULUSLARARASI SOSYAL POLİTİKALAR KONGRESİ
INTERNATIONAL SOCIAL POLICIES CONGRESS

TAM METİN BİLDİRİLER I
FULL TEXT PAPERS

17-18 Mayıs 2025 | Saraybosna
17-18 May 2025 | Sarajevo

Çalışma Meclisi Ve Türkiye'de Sosyal Politika Yapımındaki Rolü: Son Dört Toplantı Üzerinden Bir Doküman Analizi

Doç. Dr. Muhammet Enes Kayagil,
İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi,
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü,
İstanbul, Türkiye.
E-posta: muhammet.kayagil@istanbul.edu.tr
ORCID: 0000-0002-5906-3968

Özet

Bu çalışma, Türkiye'de sosyal diyalogun önemli bir kurumsal bileşeni olan Çalışma Meclisi'nin tarihsel gelişimini, kurumsal işlevlerini ve sosyal politika yapım sürecine katkı düzeyini incelemektedir. İlk olarak 1947 yılında toplanan ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı koordinasyonunda yürütülen Meclis, zaman içerisinde sadece istihdam ve endüstri ilişkileriyle sınırlı kalmayıp, sosyal güvenlik, dijital dönüşüm, yeşil işler ve toplumsal cinsiyet gibi alanlara da açılarak politika gündemini genişletmiştir. Çalışmanın yöntemi nitel olup, veri kaynağını 10., 11., 12. ve 13. Çalışma Meclisi toplantılarına ait resmi raporlar oluşturmaktadır. Doküman analizi yoluyla yapılan değerlendirmede, Meclis'in danışma ve müzakere işlevi öne çıkmakta; ancak kararlarının bağlayıcı olmaması, düzensiz toplanması ve uygulama süreçlerine sınırlı etkisi, kurumsal kapasite açısından zayıf yönler olarak belirlenmektedir. Sonuç olarak Meclis, Türkiye'de katılımcı sosyal politika geliştirme bakımından önemli bir platform olmakla birlikte, etkinliğinin artırılması için daha düzenli işleyiş, geniş katılım ve izleme-değerlendirme mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çalışma Meclisi, Sosyal Politika, Sosyal Diyalog, Doküman Analizi, İstihdam, Sendikal Haklar

The Labor Assembly and Its Role in Social Policy-Making in Türkiye: A Document Analysis of the Last Four Meetings

Abstract

This study examines the historical development, institutional functions, and contribution level of the Labor Assembly (*Çalışma Meclisi*), one of the key institutional components of social dialogue in Türkiye, to the social policy-making process. Established in 1947 and coordinated by the Ministry of Labor and Social Security, the Assembly has evolved beyond its original focus on employment and industrial relations to encompass broader areas such as social security, digital transformation, green jobs, and gender equality, thereby expanding its policy agenda. The study adopts a qualitative research design, with the primary data source consisting of official reports from the 10th, 11th, 12th, and 13th Labor Assembly meetings. Through document analysis, the study identifies that the Assembly primarily functions as a consultative and deliberative body. However, the non-binding nature of its decisions, the irregularity of its meetings, and its limited influence on implementation processes are identified as institutional weaknesses. In conclusion, while the Labor Assembly serves as an important platform for participatory social policy development in Türkiye, enhancing its effectiveness requires a more regular operational structure, broader stakeholder participation, and stronger monitoring and evaluation mechanisms.

Keywords: Labor Assembly, Social Policy, Social Dialogue, Document Analysis, Employment, Trade Union Rights.

Giriş

Sosyal politika, yalnızca refah devletinin sunduğu hizmetlerle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda toplumsal uzlaşıyı tesis etmeye yönelik kurumsal mekanizmaları da içerir. Bu bağlamda, Türkiye'de sosyal taraflar arasında diyalogun geliştirilmesi, toplumsal taleplerin karar alma süreçlerine yansıtıl-

ması ve özellikle istihdam, sosyal güvenlik, sendikal haklar gibi alanlarda fikir birliği oluşturulması için kurulan platformların başında Çalışma Meclisi gelir.

İlk olarak 1947 yılında toplanan ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın çağrısıyla bir araya gelen bu yapı, zamanla sadece danışma düzeyinde değil, aynı zamanda sosyal politikanın oluşturulmasına yön veren bir araç olma potansiyeline de sahip olmuştur. Bu çalışma, Çalışma Meclisi'nin tarihsel gelişimini, kurumsal işlevlerini ve politika yapımına katkı düzeyini ele almakta; son dört toplantı (2013, 2015, 2019, 2024) üzerinden eleştirel bir değerlendirme sunmaktadır.

Yöntem olarak nitel araştırma tekniklerinden doküman analizi benimsenmiştir. 10., 11., 12. ve 13. Çalışma Meclisi toplantılarına ait raporlar ile birlikte resmi kamu belgeleri, akademik literatür ve ILO verileri analiz edilerek, Meclis'in sembolik mi yoksa etkili mi olduğu sorusuna cevap aranmaktadır.

Çalışma Meclisi: Tanım ve İşlevi

Çalışma Meclisi, ILO'nun "üçlü yapı" (tripartite structure) ilkesine dayanan, Türkiye'de çalışma hayatını ilgilendiren tarafların (işçi ve işveren sendikaları, kamu görevlileri, akademisyenler, STK'lar ve kamu otoritesi) bir araya geldiği danışma ve istişare niteliğinde bir sosyal diyalog platformudur (Kaya, 1999). Yasal dayanağını, 1946 tarihli Çalışma Bakanlığı Teşkilat Kanunundan alır. Meclis, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın koordinasyonunda faaliyet göstermektedir. Anayasal bir kurum olmamasına rağmen, sahip olduğu işlev ve temsil gücü sayesinde stratejik bir danışma organı niteliğindedir. Meclis'in toplantıya çağrılması yetkisi, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı'nın takdirindedir. Toplantıların ana hedefi, sosyal taraflar arası iş birliğini güçlendirmek ve politika yapım süreçlerine rehberlik etmektir (Görmüş, 2007).

Çalışma Meclisi'nin işlevleri arasında sosyal diyalogun kurumsallaşması, politika geliştirme, görüş birliği sağlama, güncel sorunlara ortak çözüm arama ve sosyal politikanın kapsamını genişletme yer almaktadır. Ayrıca, kurumsal hafıza oluşturarak Türkiye'nin çalışma hayatına dair dönüşüm süreçlerini belgeleyen önemli bir tarihsel kaynak işlevi de görmektedir. Meclis, Türkiye'de "katılımcı sosyal politika" anlayışının önemli bir temsil alanı olup, devlet, işveren ve işçi temsilcileri arasındaki üçlü yapının sürekliliği, ekonomik sürdürülebilirlik ve toplumsal bütünlüğün temel güvencelerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Tarihsel Arka Plan ve Yapısal Gelişim

Çalışma Meclisi, Türkiye'de ulusal düzeyde oluşturulan ilk sosyal diyalog mekanizmasıdır ve kökenleri 1946 yılına dayanmaktadır (Yıldız, 2022). Meclis, 28 Ocak 1946 tarihinde kabul edilen ve 30 Ocak 1946 tarihinde yürürlüğe giren 4841 sayılı Çalışma Bakanlığının Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanun'un 17. maddesinde yer alarak kurulmuştur (Baydere, 1966). Bu ilk düzenlemeye göre, Çalışma Meclisi "Çalışma Bakanının veya Müsteşarın başkanlığı altında bakanlıklardan gönderilecek tam yetkili birer temsilci ile 4792 sayılı kanunun 12. maddesinde gösterilen işçi ve işveren temsilcilerinden" oluşmuştur. Henüz Türkiye'de işçi ve işveren sendikaları kurulmadan önce çalışma hayatına girmiştir (Yıldız, 2022).

Meclisin yapısı ve işleyişi, tarihsel süreç içerisinde meydana gelen gelişmelere bağlı olarak farklı dönemlerde yasal düzenlemelerle değişikliklere uğramıştır. İlk olarak 1985 yılında, 18639 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 3146 sayılı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun ile yeniden düzenlenmiştir (Görmüş, 2007). 3146 sayılı Kanun'un 26. maddesine göre Meclisin oluşumu: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı veya Müsteşarı başkanlığında; Çalışma Genel Müdürü, İşçi Sağlığı Daire Başkanı, Bakanlıklardan ve Devlet Planlama Teşkilatından birer temsilci, üniversitelerin ilgili dallarından Yüksek Öğretim Kurulunca seçilecek beş öğretim üyesi, en fazla işçi ve işvereni temsil eden konfederasyonlarda her iş kolunda seçilecek işçi ve işveren temsilcilerinden meydana gelmiştir (Kaya, 1999).

Daha sonraki yıllarda da Çalışma Meclisi'nin yapısında 2000, 2003, 2018 ve 2021 yıllarında çeşitli yasal değişiklikler yapılmıştır. Özellikle 2003 yılındaki değişiklik, Meclis'in yapısının daha demokratikleşmesine katkı sağlamıştır. Bu değişikliklerle, işçi ve işveren temsilcilerinin yanı sıra ilgili kamu ve özel kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarının (STK) da Meclis'e katılımı sağlanmıştır. Kamu görevlileri sendikaları da 2003 yılından itibaren Çalışma Meclisi'ne dâhil olmuştur, zira kamu görevlilerinin sendika adı altında örgütlenmeleri ancak 2001 yılında başlamıştır (Yıldız, 2022; Yıldız, 2024).

Çalışma Meclisi'nin İşlevleri

Danışma Organı Olma: Çalışma Meclisi, Türkiye'de çalışma hayatının sorunlarını ele almak üzere oluşturulmuş, işçi, işveren, hükümet temsilcileri ve bilim adamlarının bir araya geldiği, Çalışma Bakanlığına bağlı bir danışma organıdır. Kararları bağlayıcı nitelikte olmamakla birlikte, siyasal erki

bağlayıcı değil, sadece yol göstericidir. Ancak, Meclisi oluşturan unsurların niteliği ve aldığı kararlar, demokratik bir ülkenin kamuoyunu etkileyecek güce sahiptir; hatta kamuoyunun bizzat kendisi olarak da nitelendirilebilir (Görmüş, 2007; Kaya, 1999).

Sorunların Çözümüne Katkı Sağlama: Meclisin temel amacı, çalışma hayatına ilişkin sorunların çözümlenmesi için farklı bakış açısı ve perspektiflerle bilgi alışverişi, danışma ve müzakerelerin gerçekleştirilmesini sağlamaktır. Türk çalışma hayatına uzlaştırma sistemini getirmeye çalışmıştır (Kaya, 1999; Yıldız, 2022).

Görüş Bildirme ve İnceleme Yapma: Meclis, Bakanlıkça belirlenen gün ve gündeme göre toplanarak, gündemdeki konular hakkında inceleme ve görüşmelerde bulunarak görüş bildirmekle görevlidir (Kaya, 1999; Yıldız, 2022).

Türk Çalışma Mevzuatının Geliştirilmesi: Meclis, bağlayıcı nitelikte kararlar alma yetkisi olmamasına rağmen, Türk Çalışma Mevzuatı'nın geliştirilmesinde ve çalışma hayatının diğer sorunlarının tespitinde önemli rol oynamıştır. Özellikle ilk dönem toplantılarında ele alınan konuların, Türk çalışma mevzuatının gelişip olgunlaşmasına ve çalışma barışının güçlenmesine doğrudan katkı verdiği görülmektedir (Kaya, 1999; Yıldız, 2022; Görmüş, 2007).

Politika Oluşturulmasına Katkı: Özellikle ilk dönemlerde uzman bilim adamlarından yararlanarak, çalışma hayatının dünya ve ulusal gündemindeki sorunlar arasında ilişki kurmaya ve etkin çözümler aramaya çalışmıştır. Örneğin, 5. Çalışma Meclisi'nin (1971) gündemi, doğrudan 1969'daki 54. Uluslararası Çalışma Konferansı'nın gündemindeki istihdam konusundan seçilmiştir (Kaya, 1999).

Son Dört Çalışma Meclisi Toplantısının Detaylı Analizi

10. Çalışma Meclisi (2013)

Dokuz yıl aradan sonra toplanan 10. Çalışma Meclisi, endüstri ilişkileri aktörlerini bir araya getirerek sosyal diyaloğu güçlendirmeyi amaçlamıştır. Dönemin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Faruk Çelik, toplantıdan çıkan görüş ve önerilerin çalışma hayatı sorunlarına katkı sunmasını beklemiştir. Meclis'in gündeminde alt işverenlik, kıdem tazminatı, İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası sonrası sorunlar, özel istihdam büroları, sendikal örgütlenmenin önün-

deki engeller ve istihdam politikaları gibi altı ana başlık yer almıştır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2013).

Tarafların Bakış Açıları

Hükümetin Yaklaşımı

Hükümet, toplantının sosyal diyalog için önemini vurgularken, emek ve sermayeyi tamamlayıcı bir unsur olarak görmüştür. Bakan Çelik, alt işverenlik ve kıdem tazminatının uzun süredir tartışılan "kronik" sorunlar olduğunu ve çalışanların haklarını korurken müteşebbislerin rekabet gücünü kırmayacak bir denge aradıklarını ifade etmiştir. Başbakan Erdoğan da çalışma hayatındaki barış ve istikrarın Türkiye'nin geleceği için hayati olduğunu, işçi-işveren ilişkilerinde "yol arkadaşlığı" kavramının esas alınması gerektiğini vurgulamıştır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2013).

İşçi Konfederasyonlarının Görüşleri

DİSK: Çalışma Meclisi'nin olumlu sonuçlar getirmesini umut etmekle birlikte, gündemdeki konuların (taşeron, kıdem tazminatı, özel istihdam büroları) işçi yaşamını esnekleştirme ve maliyetleri düşürme amacı taşıdığını belirtmiştir. Daha esnek bir emek piyasası ve ucuz işçiliği hedefleyen hiçbir düzenlemeyi onaylamayacağını kesin bir dille ifade etmiştir. Taşeron işçilerin kadrolu olması gerektiğini ve kıdem tazminatının fona devredilmesine karşı çıktığını, bunun "güvencesiz iş" anlamına geleceğini vurgulamıştır. ILO sözleşmelerine uyulması ve sendikal barajların kaldırılması çağrısında bulunmuştur. (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2013).

Hak-İş: Meclis'in toplanmasını önemli bulduğunu ve her yıl yapılmasını desteklediğini belirtmiştir. Sorunların müzakere ve uzlaşma ile çözülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Özellikle kıdem tazminatı konusunda, mevcut sistemde sadece %10'unun tazminat alabildiğini belirterek tüm çalışanların tazminat alabileceği bir mekanizma kurulmasını istemiştir. Alt işverenlikteki istismarın önlenmesi ve özel istihdam büroları konusunda ihtiyatlı olduklarını ifade etmiştir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2013).

Türk-İş: Kıdem tazminatı ve özel istihdam bürolarını "kırmızı çizgi" olarak gördüğünü ve bu konularda tartışmaya girmeyeceğini belirtmiştir. Kıdem tazminatına yönelik olumsuz yaklaşımları "genel grev nedeni" sayan

genel kurul kararını hatırlatmış ve iş kazalarındaki yüksek oranı kabul edilemez bulduğunu vurgulamıştır.

İşveren Konfederasyonlarının Görüşleri

TİSK: Türk işverenlerinin dünya rekabetindeki başarısında çalışanların emeği olduğunu vurgulamıştır. Sanayi ihracatında rekabet edebilmek için kıdem tazminatının OECD ortalamasına çekilmesi gerektiğini savunmuş ve mevcut sistemi "ayağımızdaki pranga" olarak nitelemiştir. Özel istihdam bürolarına yönelik düzenlemelerin istihdama olumlu katkı sağlayacağını belirtmiştir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2013).

TOBB: Alt işveren uygulamalarının tüm dünyada yaygınlaştığını ve Türkiye'de kayıtlı istihdamı artırdığını ifade etmiştir. Alt işverenlikte muvazaaya yol açan unsurların kaldırılması gerektiğini, ancak her konunun muvazaa sayılmaması gerektiğini savunmuştur (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2013).

TESK: Esnaf ve sanatkâr işletmelerinde geleneksel usta-çırak ilişkilerinin yaygın olduğunu belirtmiştir. Yargı kararlarının uygulanması ve çelişkili kararların tek noktada toplanmasının sorunları çözeceğini düşündüğünü ifade etmiştir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2013).

Analiz ve Tartışma Sonuçları

Çalışma Meclisi, kıdem tazminatı, alt işverenlik ve özel istihdam büroları gibi konularda sosyal taraflar arasında belirgin bir uzlaşı eksikliği olduğunu ortaya koymuştur. Güven eksikliği, uzlaşma kültürünün oluşmasını zorlaştırmıştır. İşçiler aleyhine kıdem tazminatı gün sayısını düşürme gibi girişimler kabul görmemiş, sorunların çözümüne yönelik ortak bir yol bulunamamıştır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2013). Meclis'in danışma ve müzakere işlevi öne çıksa da, alınan kararların tavsiye niteliğinde olması ve uygulamaya yansımasının yürütmenin takdirine bağlı olması, etkinliğini sınırlamıştır.

11. Çalışma Meclisi (2015)

İki yıl sonra toplanan 11. Çalışma Meclisi, Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2023) çerçevesinde "istihdam politikaları" gündemiyle düzenlenmiştir. Meclis, işgücü piyasasının yapısal sorunlarına çözüm bulmayı, büyümenin istihdama katkısını artırmayı ve işsizliği kalıcı olarak gidermeyi amaçlamıştır. Hükümetin 2023 hedefleri arasında işsizlik oranını %5'e, kayıt dışılığı %15'in

altına çekmek ve istihdam oranını %55'e yükseltmek yer almıştır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2015).

Tarafların Bakış Açıları ve Talepleri

Hükümetin Yaklaşımı

Dönemin Bakanı Süleyman Soylu, toplantının diyalog düzeyinde önemini belirtmiş, Ulusal İstihdam Stratejisi'nin işgücü piyasasındaki yapısal sorunları çözmeyi, büyümeyi ve işsizliğe kalıcı çözümler geliştirmeyi hedeflediğini vurgulamıştır. Stratejinin, işverene ek yük getirmemek, fırsat eşitliği sağlamak ve insanı korumak gibi temel ilkeleri olduğunu ifade etmiştir. Başbakan Davutoğlu, çalışma hayatının en büyük ihtiyacının diyalog olduğunu ve asgari ücretin 1.300 TL olacağını, bu yükün vergilerden ve primlerden düşürülmesiyle hafifletileceğini açıklamıştır. Taşeron sistemini "istismara dönüşmüş" ve "çağ dışı" olarak nitelemiş, reforme edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2015).

İşçi Konfederasyonlarının Görüşleri

DİSK: Ulusal İstihdam Stratejisi'ni işçi haklarının "son kalesi" olarak nitelemiş ve kıdem tazminatlarının kaldırılması halinde iş güvencesinin kalmayacağını savunmuştur. Esnek ve güvencesiz istihdama, işçilerin kazanılmış haklarının yok edilmesine karşı olduğunu açıkça ifade etmiştir. Taşeron işçi sayısındaki artışı eleştirmiş, özel istihdam bürolarına geçici iş ilişkisi yetkisi verilmesini "kiralık işçilik" ve "modern kölelik" olarak tanımlamıştır. Kıdem tazminatının fona devrinin asıl amacının iş güvencesini ortadan kaldırmak olduğunu iddia etmiş, çalışma sürelerinin kısaltılmasıyla işsizliğin azalacağını belirtmiştir. Tüm taşeron işçilere kadro verilmesi ve sendikal hakların önündeki engellerin kaldırılmasını talep etmiştir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2015).

Hak-İş: Sosyal diyaloğun önemini vurgulayarak kadın ve genç istihdamını artırmaya yönelik teşvikleri, esnek çalışma modellerini ve iş sağlığı güvenliği önlemlerini içeren yeni politikalar gerektiğini belirtmiştir. Kadınların kayıt dışı ve düşük ücretli işlerde istihdam edildiğini, kreş yetersizliğini dile getirmiştir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2015).

Türk-İş: İstihdam politikalarının ülkenin gelecek güvencesi olduğunu belirtmiştir. İş Kanunu'nun zaten esnek olduğunu, özel istihdam bürolarının

işçiyi koruyan hükümleri devre dışı bırakacağını savunmuştur. Kıdem tazminatında bir yıllık koşulun kaldırılması gerektiğini ve taşeron işçilerin kadro sorunlarının çözülmesini talep etmiştir. İş sağlığı ve güvenliği konusunda maliyet yerine güvenli istihdamı desteklemiştir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2015).

İşveren Konfederasyonlarının Görüşleri

TİSK: İstihdam politikalarının sürekli gözetilmesi gereken bir alan olduğunu vurgulamış, işgücü piyasasının düşük katılım, yüksek kayıt dışılık, genç işsizliği ve vergi yükleri gibi yapısal sorunları olduğunu belirtmiştir. Ulusal İstihdam Stratejisi'ni bu sorunlara bütüncül yaklaşan bir yol haritası olarak görmüştür. Mesleki eğitimin kalitesinin artırılması gerektiğini ifade etmiştir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2015).

TOBB: Kayıt dışılığın azaltılması hedefinin hayati önem taşıdığını ifade etmiştir. Tehlikeli işlerde mesleki eğitim belgesi almış işçi bulmanın zorlaştığını, bunun işverenleri "işyerini kapatma veya kayıt dışı çalıştırma" seçenekleriyle karşı karşıya bıraktığını belirtmiştir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2015).

TESK: Esnaf ve sanatkârların istihdamdaki önemini vurgulamış, Ahilik anlayışının çalışma yaşamını sosyal adaletle düzenlediğini ifade etmiştir. Geçici iş ilişkisinin esnaf ve sanatkâra uygun olmasa da esneklik ihtiyacı için gerekli olduğunu kabul etmiştir. Suriyeli sığınmacıların istihdam piyasalarına etkilerine dikkat çekerek kayıt dışılığın önlenmesi gerektiğini belirtmiştir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2015).

Analiz ve Tartışma Sonuçları

Çalışma Meclisi, istihdam politikaları, Ulusal İstihdam Stratejisi, asgari ücret ve taşeronluk gibi konularda farklı paydaşların bakış açılarını ortaya koymuştur. Hükümet reform ve diyalog vurgusu yaparken, işçi kesimi esnek çalışma ve hak kayıplarına karşı "kırmızı çizgilerini" net bir şekilde ifade etmiştir. İşverenler ise rekabetçilik ve yüklerin azaltılması konularına odaklanmıştır. Toplantı, sosyal diyaloğun önemini teyit etmiş olsa da, temel konularda tam bir uzlaşıya varılamadığı ve çözüm bekleyen yapısal sorunların devam ettiği görülmüştür.

12. Çalışma Meclisi (2019)

"Daha Parlak Bir Gelecek İçin Çalışmak" temasıyla düzenlenen 12. Çalışma Meclisi, küresel dijitalleşme ve yapay zekâ gelişmelerinin çalışma hayatına etkilerini tartışmıştır. Geleceğin işi, beceri dönüşümü ve eğitim politikaları Meclis'in merkezinde yer almış, aynı zamanda ILO'nun 100. kuruluş yıl dönümü kutlanmıştır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019).

Tarafların Bakış Açıları ve Talepleri

Hükümetin Yaklaşımı

Bakan Selçuk, günümüzde var olmayan işlere bugünden hazırlanmak için yaşam boyu öğrenme ve yumuşak becerilerin önemini vurgulamıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, ILO'nun sosyal adalet ilkesine dayandığını hatırlatarak Türkiye'nin insan ve değer odaklı bir dönüşümü yönetmesi gerektiğini ifade etmiştir. Üretim merkezli büyüme stratejisinin önemine değinmiş, son 17 yılda istihdamda 9 milyonluk artış sağlandığını ve kadın, genç, engelli işgücü katılımında büyük gelişme kaydedildiğini belirtmiştir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019).

İşçi Konfederasyonlarının Görüşleri

Türk-İş: ILO'nun 100. yılını kutlamış ve örgütün işçi haklarını korumadaki rolünü takdir etmiştir. Sanayi 4.0'ın getireceği işsizlik sorunlarından endişe duyduğunu ifade etmiş, teknolojiyi kendi haline bırakmanın milyonların işsizliğine yol açabileceği konusunda uyarmıştır. Artan verimlilikle birlikte işçilerin çalışma saatlerinin azaltılması gerektiğini savunmuştur (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019).

DİSK: Türkiye'nin ILO üyesi olmasına rağmen sendikalaşma, toplu pazarlık ve grev hakkı gibi temel hak ihlallerinin yaşandığını hatırlatmıştır. Küresel işgücü piyasasının ILO ilkelerinden uzak olduğunu, güvencesiz ve esnek istihdam politikalarının işsizliğe çözüm olmadığını savunmuştur. Kıdem tazminatının fona devri tartışmalarına karşı çıkmış, asıl sorunun işsizlik olduğunu ve kıdem tazminatı tartışmasının "rafta kalması" gerektiğini ifade etmiştir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019).

Memur-Sen: Geleceğe dair her tasarımın insanı, emeği, onuru ve adaleti öncelemesi gerektiğini vurgulamıştır. ILO raporunun "Daha Parlak Bir Gelecek İçin Çalışmak" temasını önemsediğini ifade etmiş, ancak sendika ve

emek örgütlerinin rolünün göz ardı edilmesini eksiklik olarak görmüştür. İşgücünün geleceğinin insan merkezli olması gerektiğini savunmuştur (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019).

Türkiye Kamu-Sen: Dördüncü Sanayi Devrimi'ne hazırlanmak gerektiğini belirtmiştir. Endüstri 4.0 döneminin "insan onuruna yakışır iş"in tartışıldığı bir dönem olduğunu, işsizlik ve sosyal güvenlik konularında insani ve reel çözümler bulma mecburiyetinde olduklarını dile getirmiştir. Dijitalleşmenin kamuda uzmanlaşmayı artıracağını ve genel hizmetlerdeki işleri azaltacağını öngörmüştür (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019).

İşveren Konfederasyonlarının Görüşleri

TOBB: Dijitalleşme, robotik üretim ve yapay zekâ gibi gelişmelerin işgücü piyasasını derinden sarstığını ancak önemli fırsatlar sunduğunu belirtmiştir. Endüstri 4.0 sürecine hazır bireyler yetiştirebilen ekonomilerin kazançlı çıkacağını ifade etmiştir. Yaşam boyu eğitimin gerekliliğini vurgulamış, girişimciliğin desteklenmesi ve KOBİ'lerin önemini belirtmiştir. ILO'dan küresel çalışma barışının gelişimine ve istihdam olanaklarının artırılmasına yönelik destek beklediklerini ifade etmiştir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019).

TESK: Dünyadaki servet dağılımındaki adaletsizliğin kabul edilemez olduğunu belirtmiştir. Hayat boyu öğrenmenin insan sermayesi olduğunu ve geliştirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Esnaf ve sanatkârların önemli bir kesimi temsil ettiğini ancak mesleki eğitimi yeterince oturtamadıklarını belirtmiştir. Emek ve girişimci arasında denge bulunması gerektiğini ve çalışma hayatında "barış üslubu"na ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019).

Analiz ve Tartışma Sonuçları

Çalışma Meclisi, dijitalleşme ve yapay zekâ gibi geleceğin çalışma hayatını şekillendirecek konulara odaklanarak tematik bir dönüşüm sinyali vermiştir. Taraflar, bu dönüşümün getirdiği fırsat ve tehditler konusunda fikir birliği içinde olsa da, sosyal etkileri (işsizlik, gelir eşitsizliği) ve çözüm yaklaşımları konusunda farklılıklar sürmüştür. ILO'nun "insan odaklı gündem" ve "insana yakışır iş" vurgusu, hükümet ve işveren temsilcileri tarafından da dile getirilmiş; ancak işçi kesimi, mevcut esneklik politikalarının işsizliği ve güvencesizliği artırdığı eleştirisini sürdürmüştür.

13. Çalışma Meclisi (2024)

Beş yıl aradan sonra "Türkiye Yüzyılında Çalışma Hayatı: Emeğin, Sendikal Örgütlenmenin ve İstihdamın Geleceği" temasıyla toplanan 13. Çalışma Meclisi, yeşil dönüşüm, insana yakışır iş ve sendikal hakların güçlendirilmesi gibi konulara odaklanmıştır. Toplantı, sosyal diyalog mekanizmalarını canlandırma ve ortak bir vizyon oluşturma hedefiyle düzenlenmiştir.

Tarafların Bakış Açıları ve Talepleri

Hükümetin Yaklaşımı

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Vedat Işıkhan, "insanı yaşat ki devlet yaşasın" ilkesiyle insan ve emek odaklı politikalar izlendiğini belirtmiştir. Küresel zorluklara rağmen Türkiye'nin büyüdüğünü ve istihdamda tarihi seviyelere ulaşıldığını ifade etmiştir. Dijitalleşme ve yapay zekâ dönüşümünde insan ve emeğin merkezde olması gerektiğini vurgulayarak, sendikaların rolünün "vazgeçilmez" olduğunu ve sosyal diyaloğun sürekli canlı tutulacağını taahhüt etmiştir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2024).

İşçi Konfederasyonlarının Görüşleri

TÜRK-İŞ: Asgari ücret belirlenir belirlenmez alım gücünün erimesini eleştirmiş, kamuda uzun süre çalışan işçilerin dahi asgari ücrete yakın maaş almasının kabul edilemez olduğunu belirtmiştir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2024).

HAK-İŞ: Türkiye'nin gelir adaletsizliğinde son sıralarda yer almasının ve emeğin milli gelirden düşük pay almasının yakışmadığını vurgulamıştır. Sendikalaşmanın önündeki en büyük engelin iş güvencesi eksikliği olduğunu, işçilerin sendikaya üye olduklarında işlerini kaybetme riskiyle karşı karşıya kaldıklarını ifade etmiştir. Vergi sisteminde adaletsizlik olduğunu ve yükün emekçilerin sırtında olduğunu savunmuştur (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2024).

DİSK: Çalışma Meclisi'nin tarihsel işlevini yerine getiremediğini belirtmiştir. Türkiye'nin, Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (ITUC) tarafından işçi hakları açısından en kötü on ülkeden biri olarak gösterilmesini utanç verici bulmuştur. Adil bir bölüşüm politikası talep etmiş, asgari ücretin

sembolik olması gerekirken "asgari ücretliler toplumu" oluşmasını eleştirmiştir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2024).

KESK: Kamu emekçilerinin ekonomik zorluklarına dikkat çekmiş, grev hakkı olmadan toplu sözleşmelerin gerçek bir pazarlık olmadığını savunmuştur. Kadınların istihdamının önündeki yapısal engellerin toplumsallaştırılarak çözülmesi gerektiğini ifade etmiştir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2024).

İşveren Konfederasyonlarının Görüşleri

TİSK: Sosyal diyaloğun önemini vurgulayarak "güvenceli esnek çalışma" modellerinin geliştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Pandemi sonrası uzaktan çalışmanın yaygınlaşmasını buna kanıt göstermiştir. Çalışanlara yapılan sosyal yardımların vergiden muaf tutulmasını önermiş, iş sağlığı ve güvenliğini "kırmızı çizgi" olarak tanımlamıştır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2024).

TOBB: İş dünyasının en büyük sorununun personel bulamamak olduğunu, gençlerin sanayi ve tarım yerine hizmetler sektörünü tercih ettiğini ifade etmiştir. İstihdam üzerindeki vergi ve prim yüklerinin yüksekliğini eleştirmiş, istihdam teşviklerinin basitleştirilmesi ve Mesleki Yeterlilik Kurumu (MYK) belge desteğinin yeniden başlatılmasını savunmuştur (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2024).

Diğer Sosyal Tarafların Görüşleri

Memur-Sen ve Türkiye Kamu-Sen: Mevcut Kamu Personel Rejimi ve Toplu Sözleşme Kanunu'nun yetersizliğine dikkat çekmişlerdir. Kamu çalışanlarının grev hakkı olmamasını ve toplu sözleşme süreçlerinin kısıtlılığını eleştirmişlerdir. Liyakatin esas alınması, vergide adalet ve emeklilik haklarındaki adaletsizliklerin giderilmesi gibi taleplerde bulunmuşlardır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2024).

Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB): Tarım sektöründeki en büyük problemin işgücü eksikliği olduğunu, gençlerin kırsaldan göç ettiğini ve sektörün dış işgücüne bağımlı hale geldiğini belirtmiştir. Çiftçilerin sosyal güvenlik prim gün sayısının düşürülmesi gerektiğini vurgulamıştır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2024).

Analiz ve Tartışma Sonuçları

Çalışma Meclisi, tarafların sosyal diyaloğa açık olduğunu göstermiştir. Ancak işçi tarafı gelir adaleti ve sendikal güvencelere odaklanırken, işveren tarafı rekabet gücü ve nitelikli işgücü açığını ön plana çıkarmıştır. Hükümet ise büyüme, istihdam ve sosyal diyaloğu dengelemeye çalışmıştır. Gündemin "yeşil ve dijital dönüşüm" gibi geleceğe dönük konuları içermesi önemli bir gelişme olmakla birlikte, bu dönüşümün maliyeti ve "adil geçişin" nasıl sağlanacağı konusunda tartışma potansiyeli devam etmektedir.

Çalışma Meclisi'nin Politika Yapımına Katkısı: Etkili mi, Sembolik mi?

Çalışma Meclisi, Türkiye'de katılımcı sosyal politika geliştirme açısından önemli bir platform olarak kabul edilse de, etkinliğinin artırılması gereken yönleri bulunmaktadır. Meclis, ne tam anlamıyla bir politika yapıcı organdır ne de yalnızca sembolik bir vitrin; danışma ile katılım arasında konumlanan melez bir mekanizmadır. Etkisi, toplantıların kalitesi ve siyasi iradenin dikkate alma düzeyine göre değişmektedir.

Çalışma Meclisi, kararları bağlayıcı olmamasına rağmen, Türk çalışma mevzuatının gelişiminde önemli ve somut katkılar sağlamıştır. Özellikle ilk dönem toplantılarında ele alınan konular, Türk çalışma mevzuatının gelişip olgunlaşmasına ve çalışma barışının güçlenmesine doğrudan katkıda bulunmuştur.

Meclis, ilk dönemlerinde uzman bilim adamlarından yararlanarak, çalışma hayatının dünya ve ulusal gündemindeki sorunlar arasında ilişki kurmaya ve etkin çözümler aramaya çalışmıştır. Örneğin, 5. Çalışma Meclisi'nin (1971) gündemi, doğrudan 1969'daki 54. Uluslararası Çalışma Konferansı'nın gündemindeki istihdam konusundan seçilmiştir. Meclis, hükümeti, çalışanları ve çalıştıranları eşit şartlar ve haklarla toplayarak Türk iş hayatına yön verebilecek yeterlilikte görülmüştür. Devletin aracılık ettiği bir uzlaştırma kurulu olarak, pasif bir danışma organından çok daha ötesinde bir rol oynamıştır (Kaya, 1999; Baydere, 1966):

Çalışma Meclislerinin mevzuata yaptığı başlıca katkılar şunlardır (Kaya, 1999; Yıldız, 2022; Baydere, 1966):

- İş Kanununun oluşturulması.
- Asgari ücretin tespiti.
- Ücretli yıllık izin hakkının tanınması.
- Sosyal sigortalar sisteminin oluşturulması.

- Hizmet akdinin feshi ve çalışma süreleri gibi konuların düzenlenmesi.
- İşçi ücretlerinin ödenmesini garanti altına alan önlemler.
- Sendikal örgütlenme hakkı ve bu çerçevede 1963 yılında çıkarılan 274 sayılı Sendikalar Kanunu ile 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanununun oluşturulması. Üçüncü Çalışma Meclisi, ILO'nun 87 ve 98 sayılı sözleşmeleri dikkate alınarak örgütlenme özgürlüğü, grev ve lokavt gibi konularda somutlaşmıştır.
- Kıdem tazminatı.
- Sakatların çalıştırılması zorunluluğu.
- İşçi sağlığı ve iş güvenliği.

Örneğin, 1475 sayılı İş Kanunu'nda yer alan "bir hizmet akdine dayanarak herhangi bir işte ücret karşılığı çalışan kişiye işçi denir" tanımı 3. Çalışma Meclisi'nde tanımlanmıştır. Benzer şekilde, 1475 sayılı yasanın 26. maddesindeki sakat çalıştırma zorunluluğu 2. Çalışma Meclisi'nde ifade edildiği şekilde yer almıştır (Kaya, 1999).

Son toplantılar incelendiğinde ise 11. Çalışma Meclisi'nde "istihdam politikaları" teması altında yapılan tartışmalar, Ulusal İstihdam Stratejisi (2014-2016) belgesine yön vermiş ve eylem planlarının içeriği sosyal taraf katkılarıyla geliştirilmiştir. Özellikle kadın ve genç istihdamına yönelik hedeflerin belirlenmesinde sosyal tarafların görüşleri etkili olmuştur.

12. Çalışma Meclisi'nde ise öne çıkan dijitalleşme ve yapay zekâ temaları, aktif işgücü programlarının güncellenmesine ve mesleki yeterlilik alanındaki yeni tanımlamalara zemin hazırlamıştır. Meclis'te gündeme gelen teknolojik değişim ve yeni beceri ihtiyaçları, Mesleki Yeterlilik Kurumu'nun alan güncellemeleri, İŞKUR'un dijital beceri kursları gibi uygulamalara yansımıştır

Tüm bu olumlu katkılara rağmen, Çalışma Meclisi'nin politika yapımına katkısı zamanla tartışmalı ve sembolik bir nitelik kazanmıştır. En büyük eleştiri, mevzuatta belirtildiği şekilde düzenli olarak toplanamamasıdır. 2003 yılında yılda en az bir kez toplanması kararlaştırılmasına rağmen, 2003-2023 arası 21 yıllık dönemde sadece 4 kez toplanabilmiştir. Son toplantısının üzerinden beş yıl geçmiştir. Bu düzensizlik, Meclis'in işlevsiz hale gelmesine yol açmış, sosyal diyalog kültürünün ve iletişimin zayıflamasına neden olmuştur. Özellikle sendikalar tarafında sosyal barışı sağlayıcı olarak üçlü yapının düzenli şekilde toplanması yönünde talepler yer almaktadır (Kayagil vd., 2021). Toplantıların düzensiz ve az sayıda yapılması, hükümetlerin kendi ekonomik ve sosyal politikalarını sosyal taraflara kabul ettirmeye yönelik

"monologlardan öteye geçmediği" şeklinde yorumlanmaktadır (Kaya, 1999; Yıldız, 2024; Yıldız, 2022).

Çalışma Meclisi, Türkiye'deki sosyal diyalog mekanizmalarının en köklüsü olmasına ve özellikle kuruluşunun ilk dönemlerinde çalışma mevzuatının şekillenmesinde çok etkili bir rol oynamış olmasına rağmen, günümüzde düzensiz toplanması ve kararlarının bağlayıcı olmaması nedeniyle etkinliği tartışmalı hale gelmiş ve kısmen sembolik bir kurum görünümü kazanmıştır. Bununla birlikte, Türkiye'nin 1992 yılında kabul ettiği ILO'nun 144 sayılı "Uluslararası Çalışma Normları Uygulamasının Geliştirilmesinde Üçlü Danışma Hakkında Sözleşme"sinin uygulama şansı bulduğu tek kurum olma özelliğini taşımaktadır (Kaya, 1999). Meclisin yeniden düzenli toplantılar yapması ve sosyal diyalog göstergelerinin oluşturularak performansının izlenmesi, etkinliğinin artırılması için önerilmektedir.

Sonuç

Türkiye'deki Çalışma Meclisi, 1947'den bu yana uzun bir tarihsel süreçten geçerek önemli bir sosyal diyalog platformu haline gelmiştir. İncelenen Çalışma Meclisi toplantıları, bu platformun çalışma hayatının kronik sorunları (kıdem tazminatı, alt işverenlik) gibi geleneksel gündemlerden, istihdam politikaları, dijital dönüşüm ve işin geleceği gibi daha geniş ve ileriye dönük temalara yöneldiğini göstermiştir. Bu genişleme, Meclis'in ülkenin ve dünyanın değişen sosyo-ekonomik dinamiklerine uyum sağlama çabasının belirgin bir göstergesidir.

Meclis, sosyal güvenlik reformu, iş sağlığı ve güvenliği yasası gibi önemli mevzuat çalışmalarına zemin hazırlayarak ve Ulusal İstihdam Stratejisi gibi belgelerin oluşumuna katkıda bulunarak somut faydalar sağlamıştır. Ancak, bu olumlu katkılara rağmen, Çalışma Meclisi'nin etkisi her zaman güçlü olamamış ve zaman zaman "göstermelik" nitelikte kalabildiği eleştirileri haklılık kazanmıştır. Bu sınırlılıklar, tavsiye kararlarının bağlayıcı olmaması, toplantıların düzensizliği (1947'den bu yana yalnızca 13 kez toplanması gibi), siyasi atmosferin etkisi altında kalabilmesi ve bazı sosyal tarafların yeterince temsil edilememesi veya katılamaması şeklinde sıralanabilir. Nitekim sosyal taraflar arasında, özellikle işçi ve işveren kesimleri arasında, temel konularda (esneklik, güvencesizlik, sendikal haklar, kıdem tazminatı) derin görüş ayrılıkları devam etmekte ve bu durum, uzlaşı kültürünün oluşumunu zorlaştırmaktadır.

Özetle, Çalışma Meclisi, Türkiye'de katılımcı sosyal politika geliştirme açısından güçlü bir potansiyele sahip olmakla birlikte, bu potansiyelin tam

olarak hayata geçirilmesi için yapısal iyileştirmelere ihtiyaç duymaktadır. Meclis'in etkinliğini artırmak amacıyla, tavsiye kararlarının bağlayıcılığının parlamentoya sunulma zorunluluğu gibi yollarla artırılması, toplanma aralığının yasal çerçevede (örneğin yılda en az bir kez) sıklaştırılması, alınan kararların uygulama sürecini takip edecek izleme-değerlendirme komitelerinin kurulması ve tüm paydaşların aktif katılımını ve etkin temsilini sağlayacak mekanizmaların geliştirilmesi gerekmektedir. Bu adımlar, Çalışma Meclisi'nin "Daha Parlak Bir Gelecek İçin Çalışmak" vizyonunu gerçekleştirmesine ve Türkiye'nin çalışma hayatında kalıcı bir sosyal barış ve refah ortamı tesis etmesine olanak tanıyacaktır.

Kaynaklar

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2019). *12. Çalışma Meclisi Raporu*. Ankara: AÇSHB.

Baydere, F. (1966). İş Mevzuunda Tesirleri Bakımından Çalışma Meclisleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*. Sayı: 17, 212 – 222.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2013). *10. Çalışma Meclisi Raporu*. Ankara: ÇSGB.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2015). *11. Çalışma Meclisi Raporu*. Ankara: ÇSGB.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2024). *13. Çalışma Meclisi Raporu*. Ankara: ÇSGB.

Görmüş, A. (2007). Türkiye'de Sosyal Diyaloğun Gelişimi. *Çalışma ve Toplum*, 3(14), 115-140.

Kaya, P.A. (1999). Türk Çalışma Mevzuatının Geliştirilmesinde Çalışma Meclislerinin Katkısı. *"İş,Güç" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*. Haziran/June 1999, Cilt/Vol: 1, Sayı/Num: 1, 13-16.

Kayagil, M.E., Kalkan, M. ve Doğan, A.S. (2021). Covid-19 ve Sendikalar: Türkiye'de İşçi Sendikalarının Salgın Dönemindeki Tutum ve Faaliyetleri. *Covid-19 Sürecinde Türkiye'de Sosyal Politika*. Ed. Çelik, A. 209-242. Ankara: Orion Kitabevi.

Yıldız, N. (2022). Türkiye'deki Ulusal Sosyal Diyalog Mekanizmalarının Değerlendirilmesi ve İzlenmesine Yönelik Bir Model Önerisi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 24/1 (2022) 199-229.

Yıldız, N. (2024). *Sosyal Diyalog Mekanizmalarının Kamu Yönetimindeki Yeri ve Kamu Görevlileri Sendikalarının Sosyal Diyalog Mekanizmalarındaki Rolünün Güçlendirilmesi*. Ankara: Memur-Sen Akademi.

Determinants of The Social Dimension of ESG: Evidence from Industrial Companies in Türkiye

Halil İbrahim AKPINAR[1], Reşitcan Ari[2], Mehmet Sabri TOPAK[3]

[1]Fixup Finansal Danışmanlık ve Yönetim Hizmetleri A.Ş (Chairman), akpinarhalilibrahim@gmail.com

[2]Undergraduate student at Istanbul University. Faculty of Economics, Department of Business Administration, ariresitcann@gamail.com

[3]Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Business Administration, msabri@istanbul.edu.tr

Abstract: The purpose of this study is to investigate the determinants of the social dimension of ESG in Turkish industrial companies during the period of 2013-2023. For this purpose, a balanced panel data set has been formed for 10 companies in Borsa Istanbul Industrial Index (XUSIN), with each observation representing an annual period. The dependent variable is the Social Score (S) of ESG, which serves as a proxy for corporate practices related to labor rights, community engagement, and customer relations. The explanatory variables include firm-specific indicators (Return on Assets (ROA), and Net Sales Growth Rate (NSG)) as well as macroeconomic indicators (Real Gross Domestic Product Growth (GDP), Interest Rate (INT), Inflation Rate (INF), and Real Exchange Rate Index (EXC)). According to the empirical results, ROA and EXC variables are found to be statistically significant at a 99% confidence level in explaining variations in the Social Score (S). Specifically, ROA exhibits a positive relationship with the Social Score (S). Conversely, the study found that EXC has a negative impact on S. The other variables, NSG, GDP, INT, and INF, have no statistically significant effect on the social dimension of ESG in this context.

Keywords: Sustainability, ESG, Social Dimension, Panel Data, Türkiye
Jel Codes : Q56, Q01, A13, C23

1. Introduction

Sustainability is the ability to sustain economic growth and social welfare within ecological limits (Daly, 1990). There are many definitions in academic studies on the concept of sustainability. Some of these definitions are given below.

- Sustainability is the process of improving the quality of life of current and future generations by ensuring environmental integrity, economic security and social equality (Kates et al., 2005).
- Sustainability is an approach that aims to secure living conditions for future generations by maintaining the long-term health and balance of environmental, economic and social systems (Hopwood et al., 2005).
- Sustainability is a management and policy framework that integrates the protection of natural resources, economic growth and social equality (Gladwin et al., 1995).
- Sustainability is a transformation process aimed at achieving economic growth and social justice while maintaining ecological balance (Sneddon et al., 2006).

Sustainability is a process that includes environmental, economic and social dimensions, aiming to secure human well-being in the long term by preserving the functioning of ecosystems (Elkington, 1997).

The phrase "sustainable development" was first defined by G. Harlem Brundtland in the report "Our Common Future" compiled for the World Commission on Environment and Development in 1987. In this report, today's people have the ability to make development sustainable while meeting their own daily needs without endangering the needs of future generations. Again, the report states that the main condition for an economy compatible with the environment is "sustainable development" (Brundtland, 1987). Neoclassical economists, on the other hand, define sustainable development as the maximization of welfare over time (Harris, 2000). The United Nations (UN) Millennium Summit was held at the UN Headquarters in New York on September 6-8,

2000, and aimed to create a common vision on global development, peace and human rights at the beginning of the 21st century.

This summit was a significant turning point where world leaders expressed their determination to reduce poverty, achieve sustainable development and strengthen global peace. The most important output of the summit, the Millennium Declaration and Millennium Development Goals (MDGs), consisted of eight main articles aiming to accelerate global development by 2015 (Sachs, 2005). 1- Preventing poverty and hunger, 2- Universalizing primary education all over the world, 3- Supporting women in society, 4- Preventing child mortality in the world, 5- Improving the health of mothers, 6- Combating communicable diseases, malaria and HIV/AIDS, 7- Ensuring environmental sustainability, 8- Developing partnerships for global development. These goals aimed to strengthen cooperation between governments, international organizations and non-governmental organizations in the development process and were monitored with measurable criteria (Hulme, 2009).

Based on the definition in the Brundtland Report, the business version of the concept of sustainability is called "Corporate Sustainability" (CS) and means "meeting the needs of direct and indirect stakeholders such as shareholders, employees, customers, pressure groups, communities, etc., without compromising the ability to meet the needs of future stakeholders" (Dyllick and Hockerts, 2002). Corporate Sustainability is an alternative approach that offers management styles that address economic, social and environmental issues in a holistic way in order to protect the rights of future generations (Lozano et al., 2015). Corporate Sustainability is perceived and adopted as the mandatory fulfillment of compliance with laws and regulations, a strategy to minimize costs or a way to gain competitive advantage (Hubbard, 2009).

Carroll defined corporate social responsibility as “society’s expectations from companies in terms of economic, legal, ethical and philanthropic aspects” (Carroll, 1979). Although the importance given by businesses to these four different areas of responsibility in their social responsibility activities is at certain levels, the weight of ethical and philanthropic dimensions is increasing day by day.

Corporate social responsibility is a phenomenon that observes social benefit beyond the mere understanding of profit (Davis, 1973). In this context, corporate social responsibility is to make efforts for a better society and a cleaner environment on the basis of hearts on the part of companies (Carroll, 1999). In addition, being socially responsible does not mean that a company

gives up its profit. Or its profit is not less than companies with less social responsibility. Essentially, social responsibility is the balanced balance between profitability and the costs incurred to achieve this profitability (Wood, 1991).

In the 1960s and 1970s, economists viewed corporate social responsibility activities negatively, saying that companies should only focus on profitability and that companies' attention to social problems would harm the economy. In essence, this understanding was based on the belief that companies fulfill their tax obligations and that the costs of addressing social problems would harm the company's competitive advantage in the market. However, studies on this subject have shown that corporate social responsibility activities provide companies with benefits on the contrary and that there is a positive relationship between social performance and economic performance (Robbins et al., 2002).

The ESG (Environmental, Social, Governance) scores announced in the sustainability report of companies are performance measures that show the extent to which companies comply with certain criteria regarding sustainability. While the environmental factor among the ESG components covers issues related to gas emissions, innovation and resource consumption, the social factor covers issues related to society and product awareness, human rights and labor, and the governance factor covers corporate social responsibility, shareholder and management issues. The ESG report is a report showing 186 main metrics and 10 main themes (Şişman & Çankaya, 2021).

It is expected that the economic conditions of the country will also have an effect on the score (S) in the social dimension area regarding the sustainability of companies, in addition to the financial data of the company. This study, which was conducted to determine the factors affecting the success of companies operating in Turkey and operating in the manufacturing industry in the social area (the score in the social dimension area), consists of 5 sections. After the introduction section, which constitutes the first section of the study, the literature study, data and variables, methodology and conclusion sections are included, respectively.

II. Literature

There are many studies in the literature investigating the impact of ESG and its components, E (Environmental), S (Social) and G (Governance) scores on company performance. When these studies are examined, we have determined that in studies investigating the impact of ESG and/or ESG components on companies' financial data (such as company profitability, market value,

fund cost, credit risk premiums and dividend distributions), the majority of studies are investigating the relationship between the company's financial performance and ESG. A few of these studies that are considered important are summarized in this section.

Peiro et al. (2013) examined the extent to which ESG scores are related to company performance. In the study, they analyzed the ESG scores and financial data of 984 companies operating in the USA between 2006 and 2010. Return on assets (ROA), income per employee, earnings before interest and taxes (EBITDA), net current assets and cash flow per share were used as dependent variables. Environmental (E), governance (G), and social (S) scores were used as independent variables. According to the final result of the study, it was understood that US companies selected from the bottom 25% of their sectors according to ESG scores performed significantly better than the top 25%.

Ortas et al. (2015) examined the data of 198 companies operating in three countries, Japan, France and Spain, between the years 2008-2013 using ESG scores and financial data using panel data analysis. They analyzed the ESG scores and financial results of the companies' commitment to the United Nations Global Compact (UNGC). Return on assets (ROA) and Tobin's Q were considered as dependent variables, while environmental (E), social (S) and governance (G) scores were considered as independent variables. In the study, it was seen that ESG performance had a significant effect on financial performance in companies that adopted UNGC principles.

Sassen et al. (2016) presented a study examining the effects of sustainability performance on company risk. They used the period between 2002-2014 as the study period of 8752 companies across Europe. The study has an unbalanced panel structure with the number of company-year observations. For company risk, three different dependent variables were used: total risk, systematic risk and unsystematic risk. ESG score and social, environmental and governance dimensions were used as explanatory variables for sustainability performance. In the study, only the negative effect of the social dimension on all types of risk was observed, while the effect of other dimensions was observed to be insignificant in all models.

In this study, unlike the studies mentioned above, the factors affecting the sub-component of ESG, S (social area score), were investigated. No study in this direction was found in the literature. In this respect, we believe that our study will add innovation to the field.

III. Data and Variables

The study used data from 10 companies operating in Turkey and listed in the BIST Industrial Index for the period 2013-2023. The reason for the limited number of companies in the study is that the number of companies that regularly publish their sustainability reports every year is 10.

The S score obtained from the sustainability reports of the companies includes the company's responsibilities towards its employees, customers, suppliers and society. It includes themes such as employee rights and occupational safety, diversity and inclusiveness, customer satisfaction, community relations, social investments and respect for human rights. The S score was included as a dependent variable in the established model. The natural logarithm of S was taken.

Company-specific financial performance indicators and selected macroeconomic variables were used as independent variables in the model to explain the variability in the S score. The company's Total Assets Profitability (ROA) and the Real Growth Rate in Net Sales Revenue are the company-specific independent variables used in the model. Real Economic Growth Rate, Interest Rate, Inflation Rate and Real Exchange Rate Index are included in the model as indicators of the economy in which the company operates.

The sustainability data used in the study, ESG data, were obtained from the Thomson Reuters Eikon database. Company-specific financial data were obtained from the FINNET2000 https://www.finnet2000.com/F2000Plus data provider. Macroeconomic data were obtained from the Central Bank of the Republic of Türkiye database (https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/tr/tcmb+tr/main+menu/istatistikler).

IV. Methodology

In the study where panel data analysis was used, the model in which the S value, which is the score in the social dimension of the ESG value, is the dependent variable is given below.

$$LnS_{it} = \beta_0 + \beta\ ROA_{it} + \beta_2\ NSG_{it} + \beta_3\ GDP_{it} + \beta_4\ INT_{it} + \beta_5\ INF_{it} + \beta_6\ LnEXC_{it} + u_{it} \quad \text{(Model 1)}$$

In the model, ROA represents the Average Return on Assets; NSG represents the Real Growth Rate in Net Sales; GDP represents the Real Economic Growth Rate; INT represents the Benchmark Rate; INF represents the Annual Change Rate in CPI; EXC represents the Real Exchange Rate Index. Some tests were conducted in the study to find the appropriate model for the panel data set. F test, LR test and one-sided ALM test were conducted to test the unit and/or time effect. According to the results of these tests, it was determined that there was a one-way unit effect in the model. Hausman test was conducted to find out whether the unit effect was fixed or random. According to the results of this test, it was decided that the model was a fixed effects model. VIF test was used to test the multiple linear connection problem in the model. Since the model is a fixed effect model, D'Agostino, Belanger and D'Agostino Test (1990) was used for the Normal Distribution Test, Wald Test (1999) was used to test the existence of Heteroskedasticity, DW Test (1999) was used for Autocorrelation, Friedman Test (1999) was used for the inter-unit correlation. Ramsey RESET test was used for the specification test..

Since deviations from the assumptions of heteroskedasticity, autocorrelation and inter-unit correlation were detected in the model, the model was estimated with the Driscoll-Kraay Estimator, which is resistant to these assumptions. The estimation results are given in Table 1.

Table 1: Final Models Estimated with the Driscoll-Kraay Estimator

Variables	Coefficient	Std.Dev.	t	P>|t|
ROA	0.6889	0.1947	3.54	0.005***
NSG	0.0164	0.0388	0.42	0.682
GDP	-1.7450	0.9502	-1.84	0.096*
INT	0.2038	0.3801	0.54	0.604
INF	0.1279	0.2198	0.58	0.573
LnEXC	-1.4481	0.2605	-5.56	0.000***
Constant	6.7156	0.5016	13.39	0.000***
	Prob > F = 0.0000*** Within R-squared = 0.4263			

Note: ***, **, and * symbols indicate that the coefficients are significant at the 1%, 5%, and 10% significance levels, respectively.

V. Conclusion

Sustainability reports are reports that show non-financial performance measures of companies. The importance of data on sustainability of companies

for investors, managers, employees, customers, suppliers and credit institutions is increasing day by day. Manufacturing companies operating in Turkey are of vital importance for the Turkish economy. E, S and G scores obtained from sustainability reports can affect the decisions to be made by financial statement users. However, the number of studies on what can affect these scores is quite limited. The study differs from previous studies on the subject in this respect. In the study conducted to investigate which factors can be determinant on the score (S) of companies in the manufacturing sector regarding the Social Dimension of ESG, a panel data set was created from the data of 10 companies included in the Borsa Istanbul Industrial Index (XUSIN) for the periods of 2013-2023.The dependent variable is the Social Score (S) of ESG, which serves as a proxy for corporate practices related to labor rights, community engagement, and customer relations. ROA (Varlıkların Ortalama Karlılığı), NSG (Net Satışlardaki Reel Büyüme Oranı),GDP (Reel Ekonomik Büyüme Oranı), INT (Benchmark rate), INF (enflasyon oranı) ve EXC(Reel Döviz Kuru Endeksi), bağımsız değişkenleridir. According to the empirical results, ROA and EXC variables are found to be statistically significant at a 99% confidence level in explaining variations in the Social Score (S). Specifically, ROA exhibits a positive relationship with the Social Score (S). Conversely, the study found that EXC has a negative impact on S. The other variables, NSG, GDP, INT, and INF, have no statistically significant effect on the social dimension of ESG in this context.

References

KATES, R. W., PARRİS, T. M., LEİSEROWİTZ, A. A.: 2005	What is Sustainable Development? Goals, Indicators, Values, and Practice. **Environment: Science and Policy for Sustainable Development**, 47(3), 8-21.
DALY, H. E.: 1990	"Toward Some Operational Principles of Sustainable Development," **Ecological Economics**, 2(1), s. 1-6.
HOPWOOD, B., MELLOR, M., O'BRIEN, G.: 2005	**Sustainable Development: Mapping Different Approaches. Sustainable Development**, 13(1), s. 38-52.
GLADWIN, T. N., KENNELLY, J. J., KRAUSE, T. S.: 1995	"Shifting Paradigms for Sustainable Development: Implications for Management Theory and Research," **Academy of Management Review,** 20(4), 874-907.
SNEDDON, C., HOWARTH, R. B., NORGAARD, R. B.: 2006	Sustainable Development in a Post-Brundtland World, **Ecological Economics**, 57(2), 253-268.
ELKINGTON, J.: 1997	**Cannibals With Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business**. Capstone.
HARRIS, J.M.: 2000	**Basic principles of Sustainable Development (Global Development and Environment Insitute Working Paper** 00-04). Retrieved from https://sites.tufts.edu/gdae/files/2019/10/00-04Harris-BasicPrinciplesSD.pdf
BRUNDTLAND, G. H.: 1987	**Our Common Future: The World Commission on Environment and Development**. Oxford University Press. p. 23-30.
SACHS, J. D.: 2005	**The end of poverty: Economic possibilities for our time** (pp. 78-102). Penguin Press.
HULME, D.: 2009	**The Millennium Development Goals (MDGs): A Short History of the World's Biggest promise** (pp. 12-34). Brooks World Poverty Institute.
DYLLICK, T., HOCKERTS, K.: 2002	"Beyond the Business Case for Corporate Sustainability," **Business Strategy and The Environment**, 11(2), s. 130-141.

HUBBARD, G.: 2009	"Measuring Organizational Performance: Beyond the Triple Bottom Line," **Business Strategy and the Environment**, 18(3), 177–191.
CARROLL, A.B.: 1979	**A Three Dimensional Conceptual Model of Corporate Performance**, The Academy of Management Review, Vol. 4, No.4: 497-505.
CARROLL, A. B.: 1999	"Corporate Social Responsibility - Evolution of a Definitional Construct," **Business & Society**, 38(3): 268-295.
DAVIS, K.: 1973	"The Case For and Against Business Assumption of Social Responsibilities," **Academy of Management Journal**, 16(2), 312-322.
WOOD, D. J.: 1991	**'Corporate Social Performance Revisited'**, Academy of Management Review, 16(4): 691-718.
ROBBINS, S. P., COULTER, M. A. R. Y., DE CENZO, D. A.: 2002	**Organizational Structure and Design**. Management, New York: PrenticeHall. s. 116.
ŞİŞMAN, E. M., ÇANKAYA, S.: 2021	Çevresel, Sosyal ve Kurumsal Yönetişim (ESG) Verilerinin Şirketlerin Finansal Performansına Etkisi: Hava Yolu Sektörü Üzerine Bir Çalışma, **Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi**, 25(1), s. 73–91.
PEİRÓ-SİGNES, A., SEGARRA-OÑA, M. D. V.: 2013	**Trends in ESG Practices: Differences and Similarities Across Major Developed Markets**. Sustainability Appraisal: Quantitative Methods and Mathematical Techniques for Environmental Performance Evaluation.
ORTAS, E., ÁLVAREZ, I., GARAYAR, A.: 2015	**The Environmental, Social, Governance, and Financial Performance Effects on Companies that Adopt the United Nations Global Compact**, Sustainability, 7(2), 1932-1956.
SASSEN, R., HINZE, A. K., HARDECK, I.: 2016	"Impact of ESG Factors on Firm Risk in Europe," **Journal of Business Economics**, 86, s. 867-904.

Dijital Çağda Ailevi Değer Aktarımı ve Kimlik İnşası: Sosyal Politika Perspektifiyle Kuramsal Bir İnceleme

Büşra Ökten[1]

[1] *Dr. Büşra Ökten, İstanbul Medeniyet Üniversitesi; busraokten@gmail.com*

Öz: Dijitalleşmenin hayatın her alanında yer aldığı günümüzde, aile içi ilişkiler zamansal ve mekansal olarak bölünmekte, bu durum aile değerlerinin kuşaklar arası aktarımında ciddi kopukluklara yol açmaktadır. Dijitalleşmenin büyük etkisiyle aile bireyleri giderek daha fazla bireyselleşmekte ve bu zihniyet değişimi başta yaşam tarzları olmak üzere, geleneksel değerlerin ve kimlik aktarımlarının da zayıflamasına yol açmaktadır. Bu çalışma dijital çağda aile kavramını değer aktarımı ve kimlik inşası bağlamında kuramsal bir yaklaşımla ele almakta ve sosyal politika bakış açısıyla çözüm önerileri sunmaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden döküman analizi yöntemi kullanılmıştır. İlgili literatür taraması kapsamında ailede değer aktarımı, dijitalleşmenin aile temelli toplumsal etkileri, kimlik inşası ve sosyal politika çalışmalarının aile yapısına etkileri üzerine akademik yerli ve yabancı kaynaklar incelenmiştir. Ayrıca sosyal politika kapsamında medya politikaları ve aile dostu yayın politikaları üzerine yapılan kuramsal analizlerle çalışmanın öneriler bölümüne katkı sağlanmıştır. Çalışmanın literatüre özgün katkısı, sosyal politika alanının dijital dönüşüme olan duyarlılığı ve sonucunda gelinen noktada alacağı yapıcı konum tartışılmıştır. Ailede değer aktarımını destekleyen eğitim programları, dijital medya kullanım farkındalığı ve kuşaklar arası etkileşimi teşvik eden projeler önerilmektedir. Ayrıca medya politikalarının ailenin sağlıklı birlikteliğini teşvik eden içeriklerle zenginleştirilmesi, toplumda değer temelli pozitif paylaşımların görünürlüğünü artırmak açısından önem arz etmektedir. Televizyon ve dijital platformlarda yer alan içeriklerin sağlıklı ve uzun ömürlü aile

temsillerini güçlendiren içeriklerle çeşitlendirilmesi, toplumsal bağları kuvvetlendirecek anlatılar sunması, sosyal politikalarla bütünleşik bir medya yaklaşımını zorunlu kılmaktadır. Bu çalışma, sosyal politikanın sadece parasal destek olmaktan çıkarak aynı zamanda kültürel, psikososyal, medya ve iletişim alanlarına da yayılması gerektiğini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Aile Değerleri, Kimlik İnşası, Sosyal Politika, Kuşaklararası Etkileşim

Jel Kodları: I31, J12, H53

Family Value Transmission And Identity Construction In The Digital Age: A Theoretical Examination From A Social Policy Perspective

Abstract: In today's world, where digitalization permeates all aspects of life, family relationships are becoming fragmented in terms of time and space. This leads to significant disruptions in the intergenerational transmission of values. The increasing individualization of family members due to digital influences weakens traditional values and identity construction, especially regarding lifestyle and shared experiences. This study adopts a theoretical approach to explore the impact of digitalization on the family, particularly in the context of value transfer and identity formation. It also proposes solutions from a social policy perspective. The qualitative method of document analysis was used, reviewing both national and international academic sources related to family-based value transmission, identity construction, and the social impacts of digital transformation. Furthermore, theoretical perspectives on media policies and family-friendly broadcasting were included to enhance the study's policy recommendations. The study's original contribution lies in its emphasis on the need for the social policy field to be responsive to digital transformation and to adopt a proactive, constructive role in addressing its effects on family structures. Key recommendations include developing educational programs that support value transmission within families, raising awareness about responsible digital media use, and initiating projects that foster intergenerational interaction. Additionally, media policies should be enriched with content that supports family cohesion and promotes positive, value-based representations. Strengthening narratives that emphasize enduring family bonds on television and digital platforms requires a media approach aligned with social policy.

The study underscores that social policy must extend beyond financial aid to encompass cultural, psychosocial, and media strategies that reinforce family unity in the digital age.

Keywords: Digitalization, Family Values, Identity Construction, Social Policy, Intergenerational Interaction

Jel Codes: I31, J12, H53

1. Giriş

Modernleşme ile birlikte toplumlarda değişimler bir çok alana yayılmıştır. Günümüzde gelinen noktada toplumlar dijitalleşme ile birlikte bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu dönüşüm toplumda sosyokültürel yapıları ve bireylerin kimlik inşa süreçlerini şaşırtıcı şekilde etkilemektedir (Castells, 2010). Dijital dünyanın hayatımıza girmesiyle toplumsal etkileşim biçimleri de köklü değişikliklere uğramıştır. Değer aktarımı, aidiyet hissi, bilgi aktarımı, iletişim gibi alanlar geleneksel kalıpların dışına çıkmıştır. Dijital dönüşüm üretim, ekonomi, eğitim, hizmet sektörü ile birlikte aile kurumunu da derinden etkilemiştir. Özellikle değerlerin aktarımı ve nesiller arası etkileşim konuları dijital araçların hayatlarımıza girmesiyle farklı bir boyuta geçmiştir. Dijital dönüşümle birlikte aile değerlerinin aktarımı büyük oranda olumsuz etkilense de olumlu etkileri de göz ardı edilmemelidir. Aile üyeleri dijital araçları aktif kullanarak daha yüzeysel olsa da daha sık ve mekandan münferit bir şekilde iletişim kurabilmektedir (Enstitü Sosyal, 2025). Fakat aile içi iletişim dijitalleşme ile zarar görmüş ve bireyler aynı mekanda bulunmalarına rağmen farklı evrenlerede yaşayabilmektedirler.

Türkiye özelinde incelediğimiz dijitalleşme ve aile kavramları küresel olandan ayrı fakat tamamen kopuk olmayan bir düzlemde var olmaktadır. Nitekim Türk toplumunda aile her zaman merkezi bir öneme sahiptir. Türk toplumunda kültürel yapı olarak aile, devletin temeli sayılacak kadar kıymetli, sevgi, saygı ve geleneksel değerleri nesilden nesile aktaran temel bir kurumdur (Aktaş, 2019). Geleneksel aile yapısı değişime uğrayan Türk ailesi, iletişim kalıpları, rol ve sorumluluk paylaşımları ve normatif değerleri boyutunda farklılaşmaya başlamıştır. Yapılan araştırmalar göstermektedir ki, nesiller arası dijital beceriler, iletişim tarzları ve tutumlar bakımından belirgin farklar oluşmuş, ailenin değer ve normlarının yanı sıra işlev ve işleyiş biçimleri de

değişim ve dönüşüme uğramıştır (Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), 2022). Bu durum aile bağları hala çok kuvvetli olan Türk toplumu için hem kuramsal hem toplumsal açıdan incelenmesi gereken bir husustur.

Dijital yerliler ile önceki nesiller arasındaki değer ve kimlik algılarındaki farklılaşma, araştırmamızın temel motivasyonlarından biridir. Dijital araçların içerisine doğup bu araçlarla büyüten nesiller önceki nesillere göre farklı iletişim üslupları, şekilleri ve araçları kullanmakta, bilgiye erişim, mahremiyet algısı, yaratıcılık, kimlik ve aidiyet konularında önceki nesillere göre farklı yaklaşımlar geliştirmektedirler. Aile içinde kuşaklar arası mesafe oluşturan çevrimiçi dünyanın küresel akımları, etkileşimleri gençlerin aidiyet ve benlik inşasında görev almaktadır (Livingstone & Helsper, 2007). Bireylerin aynı evin içerisinde güvenli bir ortamda görülmelerine rağmen sanal dünyanın tehlikelerine açık şekilde maruz kalmaları durumu tedirgin edici hale gelmiştir. Ebeveynlik rollerinden olan, rehberlik etme, yönlendirme, bilinmeyeni bilme gibi meziyetler dijital araçlara devredilmiştir (Prensky, 2001). Bu şekilde ailede bilgi ve değer aktarımı konusunda saygı duyulan büyükler konumlarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu durumda aile içi değer aktarımı ve geleneksel değerlerin devamlılığı konuları belirsiz hale gelmiştir.

Çalışmada dijitalleşmenin aile kurumu üzerindeki etkilerini Türkiye özelinde incelenmektedir. Çalışmanın odak noktası, dijital teknolojilerin kullanımının aile içi değerlerin nesiller arası aktarımı ve nesiller arası etkileşimlerin niteliği dolayısıyla genç nesillerin kimlik ve aidiyet duygularının oluşumları üzerinde etkilerini ortaya koymaktadır (Çelik & Sönmez, 2021). Bu bağlamda çalışmada Türkiye'deki çeşitli nesillerin aile bireylerinin dijitalleşme deneyimleri incinmekte, aile içi etkileşimde meydana gelen dönüşümler incelenmektedir.

Çalışma disiplinler arası bir yaklaşımla sosyal politika, sosyoloji, iletişim ve kültürel çalışmalar alanındaki kuramsal tartışmalardan faydalanmakta, dijitalleşme, toplumsal değişme ve aile sosyolojisini öne çıkaran bir analizi içermektedir. Kuramsal önemi itibariyle, bu çalışma dijitalleşen toplumda aile dinamiklerinin nasıl yeniden şekillendiğine dair Türkiye odağında özgün bir çalışma olmayı hedeflemektedir. Mevcut literatürde çoğunlukla Batı toplumlarına odaklanan dijitalleşme ve aile ilişkileri çalışmalarına, Türkiye gibi doğu batı arasında bir köprü vazifesi gören toplum bakış açısıyla bakarak, kuramsal bilgi birikimini zenginleştirmek amaçlanmaktadır. Toplumsal olarak ise dijital dönüşüm sürecinde aile kurumunun güçlendirilmesine yönelik politikalar, kuşaklar arası uyumu artırma, gençlerin kimlik ve aidiyet sorunlarını

yönetme konularında önemli katkılar sağlamayı hedeflemektedir (UNICEF Türkiye, 2021). Sonuç olarak çalışma hem akademik literatüre katkı sağlayarak hem de Türkiye'nin kültürel yapsına uygun şekilde sosyal politika önerileriyle sağlıklı katkılar sağmaya çalışmaktadır.

2. Kuramsal Arka Plan: Dijital Çağda Aile İlişkileri

2.1 Ailede Değer Aktarımı ve Kuşaklararası İlişki

Toplumda aile değerlerinin aktarımı, kültürel ve tarihi bir öneme sahiptir. Ailede değer aktarımı ile bireyler sosyalizasyon sürecine adapte olarak aynı zamanda kültürel normaları, inanç öğelerini ve kimlik yönelimlerini de aktarmaktadırlar (Umut, 2022; Gülnar & Öztat, 2020). Kuşaklararası değer aktarımı, toplumsal sürekliliği devam ettirmede merkezi bir rol almakta ve fertlerin toplumsal aidiyet hissini sağlamlaştırmaktadır.

Türkiye özelinde yapılan araştırmalarda, geleneksel aile yapısında var olan aile büyüklerinin önderliğinde gerçekleştirilen aile değerleri aktarımının günümüzde yerini dijital araçlara ve ortamlara bıraktığı görülmektedir (Kıroğlu, 2024). Nitekim dijitalleşme ile birlikte ebeveynler ve çocuklar arasında bulunan büyükten küçüğe doğru aktarılan bilgi ve değer evreni yerini dijital araçlara bırakmıştır. Bu durum, aile içinde sözlü kültürle yapılan değer aktarımının yerini, genellikle tüketim kültürünü temel alan dijital kodlara bırakmıştır (Umut, 2022). Nitekim dijitalleşme ile birlikte kuşaklararası teknolojik uyum ve bilgi eksikliği etkisiyle iletişim ve değer aktarımı zayıflamıştır. Aynı evin içinde yaşayan bireyler teknoloji etkisiyle farklı zihin ve algılardan etkilenerek ailenin değerlerinin dışına çıkabilmektedir (Tarhan, 2022).

Ev içi dijital araçların artması, fiziksel aile birlikteliğine rağmen zihinsel uzaklaşmalara neden olmuştur. Araştırmalar, aynı evde yaşayan bireylerin kişisel dijital cihazları vasıtasıyla zihinsel ve duygusal olarak ayrı dünyalarda yaşadıklarını ifade etmektedir (Turkle, 2011). Ayrı ekranlarda yaşayan bireylerin mekansal birlikteliğin iletişimsel, zihinsel ve duygusal olarak ortak birlikteliğe yol açmamasına sebep olmakta ve aile içi değer alışverişlerini zayıflatmaktadır. Ayrıca bu durum aile bireylerinin yüz yüze etkileşimini azaltmakta ve ortak zaman sorunları ve yabancılaşma gibi sorunlara yol açabilmektedir (Romanowski & Lally, 2024).

Geleneksel otoritenin dijitalleşme karşısında zayıflaması, kuşaklar arası etkileşimi büyükten küçüğe değil eşit hale getirmiştir. Geleneksel olarak

otoriteye dayalı olan değer aktarımı yeni çağda dijital eşitlik içerisinde arkadaş ebeveynlik şekline dönüş yapmıştır. Bu yeni hiyerarşik yapı özgürlük ve demokratiklik olarak algılanabilirken, çocukların büyük rehber ebeveyn ihtiyaçlarını sekteye uğratmıştır.

2.2 Gelenekselden Dijitale Aile Tipleri ve Roller

Modernleşme ile birlikte çekirdek aileye geçişle başlayan dönüşüm, dijitalleşmenin etkisiyle daha da ivme kazanmıştır. Geleneksel aile tipleri yerini daha bireyselleşmiş, sanal dünyaya açık, kendi komünitesine benzeyen dijital dünya ürünü ailelere bırakmıştır. Bu dönüşüm, aile içinde rollerin yeniden tanımlanmasına, bilinen ebeveynlik, eş ve çocukluk hallerinin farklılaşarak yeni medyaya uygun biçimlenmesine yol açmıştır. Özellikle ebeveylik, partnerlik ve çocukluk gibi rollerin yeniden dizayn edildiği yeni yüzyılda dijitalleşme, hem roller arası sınırların bulanıklaşmasına hemde yeni rollerin icat edilerek statü değeri kazanmasına sebep olmuştur (Prot et al., 2015). Dolayısıyla dijital dünyanın hayatlarımıza dahil olmasıyla aile bireylerinden beklenen geleneksel rol ve sorumluluklarda farklılaşmıştır.

Bilgiye doğrudan ulaşım sağlaması sebebiyle dijital araçlar, ebeveynlerin bazı rollerini çalmıştır. Ebeveynlerin bilgi kaynağı olma, bilinmeyeni bilme, yönlendirme ve rehberlik etme gibi rollerini zayıflatarak, dijital mecralar devralmıştır. Bu durum ebeveyn çocuk ilişkilerinde "dijital otorite boşluğu" olarakta ifade edilebilen yeni bir problemin oluşmasına sebep olmuştur (Kurtoğlu Erden & Uslupehlivan, 2021). Gelinen noktada bilgiye ulaşımı daha hızlı ve yoğun olan küçük aile bireyleri büyüklere rehberlik eder hale gelmiştir. Otorite kavramı bilinen eski anlamını yitirmiş yerini yapay zeka veya dijital mecralar almıştır. Çocuklarda da aşırı özgüven, özgürlük gibi kavramların oluşmasına sebep olmuştur.

Dijitalleşme aile rollerinde dikey etkiler meydana getirdiği gibi yatay olarakta bazı değişikliklere sebep olmuştur. Geleneksel aile rolleri olan cinsiyet rolleri farklılaşmış, erkek ve kadın işi olarak algılanan bir çok iş cinsiyetsiz hale gelmiştir. Yeni dijital çağda kadınlar ekonomik olarak erkekler kadar aktif hale gelmişken, erkekler de ev içi işlerde gelişen araçların da etkisiyle daha fazla rol almaktadırlar (Hu & Qian, 2024). Rol belirsizliği farklı bir boyuta geçerek mükemmel annelik, mükemmel ebeveynlik gibi kavramlarla farklı norm ve ideallere doğru dönüşmüştür. Nitekim dijitalleşme aile içi rolleri farklılaştırmış, tüm bireyleri rollerden ve hiyerarşik bir yapıdan farklılaştırarak ortak bir zemine çekmeyi hedeflemektedir.

2.3 Kimlik İnşası ve Dijital Kültür

Kimlik inşası bireyin kendisini yaşadığı zaman diliminde sosyal, kültürel ve bireysel olarak tanımladığı, anlamlandırdığı aktif bir süreçtir. Aile bu sürecin ilk ve en temel yapı taşıdır (Dalbay & Avcı, 2018). Ancak dijitalleşme ile birlikte bireylerin kimlik inşası aileden uzaklaşarak sosyal medya ve teknolojik imkanlarla bireyin kendisine yakın gördüğü platformlara ve bu platformlardaki benzer bireylere kaymaktadır (Kaya, 2021).

Özellikle genç nesiller gerçek kimliklerini arka plana atarak sosyal medya, dijital oyunlar ve sanal toplulukları dijital bir benlik inşa etmektedirler. Dijital kimlikler bireylerin mevcut var olan kimliğinden apayrı olarak, benimsediği topluluklar, seçtiği değerler, temsiller ve etkileşimde bulunduğu içerikler üzerinden biçimlenmektedir (Yıldırım & Becan, 2018). Nitekim Türkiye özelinde yapılan araştırmalarda da görülmektedir ki, gençlerin aidiyet geliştirdiği topluluklar var olan gerçek aile kimliklerinden bambaşka bir yapıda olabilmektedir (Terzi, 2025). Bu durumda aile merkezli kimlik aktarımının zayıfladığını göstermektedir.

2.4 Dijital İletişimle Zayıflayan Aidiyet Duygusu

Ailede aidiyet duygusu, fertlerin doğdukları ve içerisinde yaşadıkları ailelerine olan bağlılık, aidiyet hissi, içinde güvende ve kabul gördüklerini bilmeleridir. Geleneksel olarak aidiyet kavramı aile üyelerinin geçmişten gelen ortak ritüelleri, ortak anıları biriktirmeleri, ortak değerleri paylaşmalarıyla öne çıkmaktadır. Dijitalleşme ile birlikte ise ortak alan kesişimleri azalmış, ortak paylaşımlar sınırlı hale gelmiştir (Duman, 2021). Bu bağlamda dijitalleşen aile kültüründe bireylerin aidiyet hissi bir çok yönden etkiler meydana getirmektedir (Qian & Hu, 2024).

Dijitalleşme ailede aidiyet hissini olumsuz etkilediği gibi olumlu da etkileyebilmektedir. Geleneksel ailede sadece fiziki yakınlığa bağlı olan ortak ritüel, önemli günler dijital imkanlarla uzaktan paylaşılabilmektedir. Aile üyeleri uzak mekanlarda olsalar da doğum günü, yıl dönümü, mezuniyet gibi önemli günlerde görüntülü görüşme yaparak gerçek zamanlı şekilde duygu ortaklığı yapabilmektedir. Fiziksel mesafe olmasına rağmen bireyler duygusal olarak yakınlaşmakta ve ortak duygu hissine erişebilmektedirler (Haberli, 2023).

2.5 Sosyal Politika Perspektifi

Sosyal politika sadece ekonomik olarak bireylerin eksikliklerini telafi etmek için çalışan bir alan olmayıp aynı zamanda bireylerin kültürel, sosyal ve psikolojik bütünlüğünü destekleyici bir araç olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda aile politikaları da dijital çağda kimlik ve değer aktarımını inşa edecek şekilde yapılandırılmalıdır (Alper, 2016).

Dijitalleşmenin kültürel etkilerini dikkate alan sosyal politika, bireylerin eriştikleri içeriklerde aileyi kötüleyen içeriklere sürekli maruz kalmasının önüne geçmeli, aileyi koruyucu kamu hizmetlerinin dijitalleştirilmesi ve aile eğitimlerinin yaygınlaştırılması gibi adımlar atmalıdır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2025).

Türkiye'de RTÜK, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, belediyeler, bakanlıklar arasında ortak protokollerle çeşitli programlar düzenlenmektedir (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK), 2023). Fakat bu politika metinlerinde çoğu zaman geleneksel ve koruyucu yaklaşımlarla sınırlı kalınmaktadır. Oysa genç nesle hitap eden dijitalleşmenin diline hitap eden, kapsayıcı, güncel ve yenilikçi sosyal politika çözümleri gerekmektedir.

3. Yöntem

3.1. Araştırma Yöntemi ve Veri Kaynakları

Bu çalışma, dijitalleşme sonucu ailede değer aktarımı ve kimlik inşası dönüşümünü sosyal politika perspektifinden incelemek maksadıyla nitel araştırma yöntemlerinden döküman analizi tekniğini kullanmıştır. Döküman analizi; yazılı meteryaller olan kitaplar, akademik makaleler, politika belgeleri ve raporlar gibi yazılı dökümanları sistematik bir şekilde incelemeye olanak tanıyan bir yöntemdir (Bowen, 2009). Sosyal bilimler alanında oldukça sık kullanılan döküman analizi yöntemi sayesinde bilhassa kavramsal çerçevelerin geliştirilmesi ve sosyal olguların disiplinler arası incelenmesine imkan tanınmaktadır.

Çalışmada incelenen belgeler, aile, dijitalleşme, kimlik, kuşaklararası iletişim ve sosyal politika temalarını doğrudan tartışan yerli ve yabancı kaynaklardır. Belge seçiminde öncelikle son 5 yıl tercih edilecek şekilde 2000 sonrası yayınlanmış, akademik hakemli yayın ya da resmi politika belgesi taşıyan belgeler, içerik olarak da aile yapısı, aidiyet, kimlik oluşumu, değer

aktarımı, dijital dönüşüm ve medya politikaları gibi temaları içeren dökümanlar incelenmiştir.

Araştırma kapsamında Türkiye'de hali hazırda yürürlülükte olan medya ve aile politikaları, MEB, Aile ve Sosyal hizmetler Bakanlığı, RTÜK ve TÜİK gibi kurumlardan elde edilen güncel rapor ve veriler incelenmiştir. Ayrıca uluslararası çeşitli kuruluşların yayınladıkları aile politikası, dijitalleşme vb belge ve araştırma raporları da yayınlanmıştır.

3.2. Doküman Analizi Süreci

Analiz sürecinde ilk olarak belge toplama ve seçme süreci gerçekleştirilmiştir. Literatür taraması sonucunda elde edilen 40'tan fazla belge incelenmiş, içerik uyumu ve çalışmaya katkı potansiyeli görülen belgeler çalışmaya dahil edilmiştir. Daha sonraki aşamada Nvivo yazılımıyla açık ve eksenle kodlama yapılmıştır. Kodlama süreci hem içerik analizine hem de tematik sınıflandırmaya imkan tanımıştır. Tematik sınıflandırma aşamasında ise elde edilen kodlar araştırmanın kuramsal alt yapısına uygun şekilde değer aktarımı, kimlik ve aidiyet, dijital riskler, aile politikaları, ailede dijitalleşme gibi üst temalar altında kategorize edilmiştir. Analiz ve yorum kısmında ise, bulgular, bağlantılı temalar çerçevesinde kuramsal ve sosyal politika perspektifiyle yorumlanmış, disiplinler arası bütünlük sağlanarak analiz yapılmıştır. Bu yöntemsel metod ile çalışmanın sadece kuramsal teorik bir tartışma ile sınırlı kalmayıp aynı zamanda ülkemizin sosyal politika üretimine katkı sağlayan uygulamaya dönük bir çalışma ortaya koyması hedeflenmiştir.

4. Sosyal Politika Perspektifiyle Değerlendirme ve Öneriler

4.1. Ailede Değer Aktarımı Aidiyeti Güçlendirecek Eğitim ve Medya Politikaları

Dijitalleşme aile içi değer aktarımı, kültürel miras, aidiyet ve kimlik gibi konular olağan eski akışından farklılaşarak aile dışı etkenlerden etkilenir hale gelmiştir. Bu nedenle dijital nesil özelinde aile içi değer aktarımları, aidiyet ve kimlik konularında hem aileye destek olacak politikalar geliştirilmeli, hem de dijital medya okuryazarlığı farkındalığının kazandırılması sağlanarak aile dijital çağa uyum sağlamış fakat kendi kültürüne de uzaklaşmamış bir kurum olarak varlığını devam ettirmelidir (Haberli, 2023). Aile odaklı eğitim pro-

gramları, ebeveynlerin çocuklarıyla etkili etkileşimde olmasını sağlayacak dijital araçlar konusunda bilinç kazandırılmalıdır (UNICEF, 2021). Milli eğitim Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı iş birliğiyle yürütülebilecek medya okuryazarlığı, dijital aile rehberi gibi konular ailede büyükten küçüğe tüm bireylere yönelik olmalıdır (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, 2022).

Ayrıca sadece eğitim yoluyla değil aynı zamanda televizyon, dijital izleme platformları vasıtasıyla da ailede aidiyet, kimlik, değer aktarımı gibi konulardan içerikler hazırlanmalı ve yaygınlaştırılmalıdır. RTÜK'ün 2022 yılında başlattığı "Aile ve Çocuk Dostu Yapımlar" teşvik programı bu kapsamda hayata geçirilen önemli ve etkili projelerden biridir (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, 2023).

4.2. Kuşaklararası Etkileşimi Artıracak Sosyal Politika Araçları

Kuşaklar arası iletişim, aile içi bireyler boyutunda teşvik edileceği gibi, kamusal alanlarda da geliştirilebilecek sosyal programlarla desteklenmelidir. Belediyeler, kamu kurumları, STK'lar, nesiller arası ortak üretim ve paylaşımı teşvik eden proje ve mekanlar tasarlanabilir. Yurt dışında bu konuda bir çok örnek bulunmaktadır (Lee et al., 2025). Fakat kültürel olarak bize tam uygun bir tasarım bulunmamaktadır. Bu bağlamda kendi kültürümüze uygun kuşaklar arası etkileşim araçları, alanları ve şekilleri üretmemiz gerekmektedir. Misal aile kampları, ortak gönüllülük projeleri, atölyeler, nesiller arası kaynaşmayı teşvik eden yarışmalar yapılabilir. Bu tarz fiziksel ve dijital organizasyonlar farklı kuşakların birbirlerine yakınlaşmasına ve ortak değerler üretmesine, anı biriktirmesine vesile olacaktır. Kuşaklar arası iletişim konusunda çok yönlü bakış açılarıyla dikey ve yatay kuşaklar arası etkileşimleri sağlamamız uzun vadede faydalı olacaktır.

4.3. Aile Dostu Dijital Ekosistem İçin Stratejik Adımlar

Ailelerin dijital dünyanın zararlı etkilerinden korunabilmesi için ulusal düzeyde "aile dostu dijital ekosistem" yapıcı politikaları geliştirmeleri gerekmektedir. Bu kapsamda bazı çalışmalar ve önlemler etkili olacaktır.

- Dijital platformlara yönelik olarak etik düzenlemeler getirilerek, çocuk ve gençlerin ahlaki erozyonuna sebep olan, zihinsel gelişimlerini sekteye uğratan içerikler sınırlandırılmalıdır (Kopuz et al., 2022).

- Dijital ebeveynlik konusunda ailelere bilinç ve farkındalık kazandırılması için yüz yüze eğitim, sosyal medya reklamı, influencerlar yoluyla çalışmalar yapılmalıdır (Enstitü Sosyal, 2025).
- Kamu spotu, sosyal medya reklamları, sosyal kampanya ve yarışmalarla aile değerlerinin vurgusu yapılmalıdır.
- Sosyal medya fenomenlerinin aile değerleri, aidiyet ve kimlik devamlılığı konusunda sorumluluk alarak gençleri ve aileleri teşvik etmesi sağlanmalıdır.
- Ailelerde dijital sözleşme gibi dijital araç kullanımı konusunda sınırlandırma ve bilinçlendirme sağlayacak uygulamalar yaygınlaştırılmalıdır.

Bunlar ve benzeri çalışmalar hem bireysel hem de toplumsal düzeyde dijital dünyanın aile yapısına olan negatif etkileri azaltılabilecektir.

5. Sonuç

Dijital çağda ailevi değer aktarımı ve kimlik inşasını Türkiye özelinde ve sosyal politika perspektifinden inceleyen bu çalışma dijitalleşmenin aile içi değer aktarımı, nesiller arası ilişkiler, kimlik ve aidiyet inşasındaki etkilerini incelemektedir. Çalışma sonucunda elde edilen bulgular genel hatlarıyla, dijital teknolojilerin aile yapısını çok boyutlu, bir çok yönden etkilediğini göstermektedir. Bir yandan dijital iletişim araçları aile bireylerinin birbirleri ile iletişimini kolaylaştırmakta ve mekansal uzaklıkları önemsiz kılarak akrabalar arasında anlık iletişim ve bilgi paylaşımı sağlamaktadır. Fakat bu olumlu etkisinin yanında dijital iletişim araçları çoğunlukla aile içi iletişimi olumsuz etkilemektedir. Dijital araçlar kontrolsüz ve sınırsız şekilde kullanılarak aile içinde geçirilen nitelikli zamanın azalmasına, yüz yüze iletişimin ve geleneksel aile ritüellerinin zayıflamasına yol açmaktadır. Aile üyeleri aynı çatı altında yaşamalarına rağmen dijital ekranlar vasıtasıyla farklı alemlerde gezinebilmektedirler. Yaşanan bu zihinsel ve ruhsal uzaklık duygusal mesafeye ve karşılıklı empati eksikliğine sebep olmaktadır. Çalışmada özellikle, fark edilen diğer bir bulgu ise nesiller arasında oluşan teknoloji okur yazarlığının yol açtığı aile içi hiyerarşi ve otorite algısının açılmasıdır. Geleneksel ailelerde var olan büyüklerin rehberlik ve önderlik etmesi, büyüklerin küçüklerden daha bilgili ve etkin olması gibi durumlar teknolojik yeteneklerinin gelişmiş olmaması sebebiyle tersine işlemektedir. Ayrıca anne babalar çocuklarının dijital kullanım ve maruz kaldıkları içerikleri kontrol

edememekte, bu durum ebeveynlik rollerinin yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmaktadır. Dijital çağ gelinen noktada aile içi değer aktarımını olumsuz etkilemektedir.

Araştırmamızda öne çıkan diğer önemli bir husus ise genç kuşakların dijitalleşme ile kimlik inşası ve aidiyet tanımlarını dönüştürdüğü gerçeğidir. Bireyler internet ortamı ile birlikte kendi beğenilerine göre bir kültürel akım ve farklı yaşam tarzları ile bağlantı kurabilmektedirler. Bu durum gençlerin çok katmanlı hibrit kimlikler geliştirmelerine sebep olabilmektedir. Bir yandan aile yerel kültürün geleneksel değerleri ile büyürken, diğer yandan küresel popüler kültürün ve çevrimiçi fantastik toplulukların etkisi altına girerek kendilerine yeni bir aidiyet ve kimlik oluşturabilmektedirler.

Özellikle mevcut ailesi ile anlaşmazlıklar yaşayan ergenlik dönemindeki bireyler kendileri için sığınak olan alternatif bir aidiyet alanına kaçmaktadırlar. Alternatif aidiyet alanı ile bireyler ortak ilgi ve deneyimlere sahip gençleri buluşturmakta fakat bireyler aile bağları, ulusal kimlik ve aile değerleri konusunda kendi köklerine yabancılaşmaktadırlar. Bu şekilde gençler milli ve manevi değerlerine uzaklaşmakta, dijital eğlence ve küresel trendlere daha çok yönelmektedir. Tüm olumsuz etkilerine rağmen dijitalleşmeyi kendini geliştirmek, eğitim olanaklarını çeşitlendirmek için kullanan kişilerde mevcuttur. Bu noktada dijital okuryazarlık konusu ve farkındalıklı bir dijital platform kullanımı önem arz etmektedir.

Çalışmamızın dikkat çektiği bir diğer nokta ise Türkiye'nin milli, manevi ve kültürel değerlerine uygun bazı sosyal politika önerileri geliştirmek mümkündür. Dijital çağda aile müessesesinin sağlıklı sürdürülebilirliği ve sağlam bir zemine oturabilmesi için hem devlet kurumlarına hem sivil topluma çeşitli görevler düşmektedir.

Dijital okuryazarlık ve nesiller arası eğitim: Ebeveynlerin hatta alenin büyükleri olan büyük anne ve babaların dijital okuryazarlık seviyelerinin artırılması için çeşitli eğitim programları düzenlenmelidir. Bu şekilde yaşlı nesiller gençlerin dijital eğilimlerini daha kolay anlayabilecek ve empati yapabileceklerdir. Dolayısıyla nesiller arası iletişimde daha kolay hale gelecektir. Resmi kurumlarda ve özellikle okullarda aile katılımını içeren dijital okuryazarlık eğitimleri ve atölyeleri düzenlenerek, teknoloji kullanımı konusunda ortak bir dil geliştirilmesi önerilmektedir.

Değer odaklı dijital içerik ve platformlar: Türk kültürünü destekleyen dijital içerik üretimini teşvik eden politikalar geliştirilmelidir. Özellikle genç nesiller için yerli ve kültürel olarak daha duyarlı dijital platformlar, uygulama-

lar ve medya içerikleri oluşturularak, dijital sahada milli ve manevi değerlere uyumlu bir aidiyet ve kimlik gelişimi sağlanmalıdır. Bu bağlamda kamu, özel ve sivil toplum kuruluşları ile ortak çalışmalar yaparak kültürümüze uygun eğitici ve kültürel içerikler geliştirme projeleri teşvik edilmelidir.

Aile içi iletişimi ve ortak zaman geçirmeyi teşvik: Aile bireylerinin günün belli vakitlerinde dijital cihazlardan uzaklaşarak ortak aile zamanı geçirmelerinin uzun vadede aileye ve bireylere olan faydası vurgulanmalıdır. Aile etkinlikleri, aile atölyeleri, aile yarışmaları, atölyeler, oyun günleri, aile katılım şartlı organizasyonlar yapılarak kuşakların bir araya daha sık gelmesi sağlanmalıdır. Ayrıca medya, influencerlar ve örnek aile profilleri vasıtasıyla ev içi ekransız zaman geçirme, dijital aile sözleşmesi temalı etkinlikler gerçekleştirilmelidir.

Danışmanlık ve destek hizmetleri: Dijitalleşmenin getirdiği sorunlardan biri olan çevrimiçi bağımlılıklar, siber zorbalıklar, aile içi değer çatışmaları konusunda ailelere rehberlik edecek psikososyal danışmanlık hizmetleri yaygınlaştırılmalıdır. Aile danışma merkezleri, psikososyal danışmanlık merkezleri veya okullardaki rehberlik birimleri, ebeveynlere dijital dünyanın çocuklar üzerine etkileri, değer aşılama ve mahremiyet sağlama konularında destek sağlamalıdır. Özellikle ergenlik döneminde yaşanan çatışmalarda dijital dünyanın etkileri konusunda uygulanabilir öneriler verilmelidir.

Sonuç olarak dijitalleşme Türkiye'de aile içi ilişkileri, değer aktarımını ve kimlik aidiyet dinamiklerini köklü şekilde etkilemektedir. Bu etki hem olumlu hem olumsuz şekilde olabilmektedir. Dolayısıyla dijital çağda aile kurumunu destekleyici politikalar sıklaştırılmalı, olumlu etkilerini çoğaltma üzerine bir yönlendirme yapılmalıdır. Teknolojik yeniliklerin sağladığı iletişim ve eğitim imkanlarını en verimli şekilde değerlendirirken aynı zamanda ailevi dayanışma ve kültürel devamlılığı korumaya yönelik adımlar atılmalıdır. Bu çalışma dijital dönüşüm sürecinde olan Türkiye'de ailenin değişen yapısını anlamaya yönelik bir analiz sunarken, elde edilen bakış açısı, gelecek aile bağlarını ve toplumsal uyumu güçlendirecek stratejiler geliştirmede rehberlik etmeyi hedeflemektedir. Günümüzün temel konularından biri haline gelen dijitalleşme ve aileye etkileri konusunda akademik ve saha çalışmalarının devam etmesi, hem kuramsal zenginleşme hem de sağlıklı toplum yapısının tesisi için büyük öneme sahiptir. Türk aile yapısının güçlü yönlerini koruyarak dijitalleşmenin getirdiği olumsuz yönlerle başa çıkabilmek, gelecek nesillerin kültürel aidiyet ve kimlik hislerini sağlam temeller üzerine inşa etmenin temeli olacaktır.

KAYNAKÇA:

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2025). Ailenin korunması ve güçlendirilmesine ilişkin iş birliği protokolü imzalandı. https://www.aile.gov.tr/haberler/ailenin-korunmasi-ve-guclendirilmesine-iliskin-is-birligi-protokolu-imzalandi/

Aktaş, H. (2019). Ailenin Türk kültüründeki yeri ve önemi. *Uluslararası Aile Araştırmaları Dergisi, 2*(1), 25–36.

Alper, Y. (2016). Sosyal güvenlik sistemlerinin bireylerin yaşam kalitesine etkisi. *Sosyal Güvenlik Dergisi, 6*(1), 207–208. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3789043

Bowen, M. (2009). *Family therapy in clinical practice*. Jason Aronson.

Castells, M. (2010). *The rise of the network society*. Wiley-Blackwell.

Çelik, R., & Sönmez, S. (2021). Dijitalleşme çağında kuşaklararası değer çatışması: Sosyal medya perspektifi. *Sosyoloji Dergisi, 41*(1), 45–62.

Dalbay, R. S., & Avcı, N. (2018). Kimlik inşasına ilişkin temel yaklaşımlar ve bu yaklaşımların Türkiye'ye yansımaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23*(1), 17–39. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1002698

Duman, M. Z. (2021). Üniversitede okuyan Z kuşağının değişen aile algısı ve aile içi ilişkilerde yaşadığı sorunlar. *Sosyolojik Bağlam, 2*(1), 20–36.

Enstitü Sosyal. (2025, Eylül 29). *Ebeveynler için Dijital Farkındalık Atölyesi tamamlandı*. https://enstitusosyal.org/etkinliklerimiz/enstituden-haberler/ebeveynler-icin-dijital-farkindalik-atolyesi-tamamlandi

Gülnar, B., & Öztat, F. (2020). Aile içi yüz yüze iletişim, internet ve sosyal medya kullanım ilişkisi. *eKurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 28*(1), 30.

Haberli, M. (2023). Dijital çağda aile: Ebeveynleriyle ilişkisi çerçevesinde gençlik ve din. *Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi, 7*(3), 374–389. https://doi.org/10.32711/tiad.1245065

Hu, Y., & Qian, Y. (2024). Gendering digital labor: Work and family digital communication across 29 countries. *Community, Work & Family, 27*(5), 588–611. https://doi.org/10.1080/13668803.2024.2373852

Kaya, S. (2021). Sosyal medya kullanıcılarının dijital kimlik inşası sürecinde kültürel faaliyet ve sanat ile ilgili paylaşımlarının rolü. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication, 11*(4), 1403–1419. https://www.researchgate.net/publication/354551162

Kıroğlu, M. (2024). Ailedeki değer kavramının farklı kuşaklardaki anlamı üzerine karşılaştırmalı bir araştırma: Nitel bir çalışma. *Akademik Platform Eğitim ve Değişim Dergisi, 7*(1), 85–108.

Kopuz, T., Turgut, Y. E., & Aktı Aslan, S. (2022). Dijital ebeveynlik tutumu ile çocukların güvenli internet kullanımları arasındaki ilişki üzerine bir inceleme. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (42), 123–153.

Kurtoğlu Erden, M., & Uslupehlivan, E. (2021). Dijital çağda değişen ebeveynlik rolleri: Teknoloji kullanımında anne babalar rehber mi engel mi olmalı? *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 21*(51), 447–474. https://doi.org/10.21560/spcd.vi.671929

Lee, L. Z. Y., Nicholson, P., Gerber, K., Naicker, R., & Hutchinson, A. M. (2025). PROTOCOL: Understanding intergenerational programmes to improve the psychosocial health and well-being of older adults in residential aged care: A rapid realist review protocol. *Campbell Systematic Reviews, 21*(2), e70023. https://doi.org/10.1002/cl2.70023

Livingstone, S., & Helsper, E. J. (2007). Gradations in digital inclusion: Children, young people and the digital divide. *New Media & Society, 9*(4), 671–696. https://doi.org/10.1177/1461444807080335

Qian, Y., & Hu, Y. (2024). The digitalization of family life: A multilevel conceptual framework. *Journal of Marriage and Family, 86*(5), 1160–1183. https://doi.org/10.1111/jomf.12983

Prot, S., Anderson, C. A., Gentile, D. A., Brown, S. C., & Swing, E. L. (2015). Media as agents of socialization. In P. D. Hastings & E. E. Maccoby (Eds.), *Handbook of socialization: Theory and research* (pp. 276–300). The Guilford Press.

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu. (2022, Mayıs 30). *RTÜK ve Milli Eğitim Bakanlığı arasında "Medya Okuryazarlığı İş Birliği Protokolü" imzalandı*. https://www.rtuk.gov.tr/rtuk-ve-milli-egitim-bakanligi-arasinda-medya-okuryazarligi-is-birligi-protokolu-imzalandi-/4324

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu. (2023). *Aile ve çocuk dostu yapım ve dizi teşvik ödülleri 2023 duyuru metni* [PDF]. https://www.rtuk.gov.tr/Media/FM/1aile_ve_cocuk_dostu_yapim_ve_dizi_tesvik_odulleri_2023_duyuru_metni.pdf

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK). (2023). *Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile RTÜK'ten çocukların dijital mahremiyetine yönelik önemli iş birliği protokolü*. https://www.rtuk.gov.tr/aile-ve-sosyal-hizmetler-bakanligi-ile-rtukten-cocuklarin-dijital-mahremiyetine-yonelik--onemli-is-birligi-protokolu/4591

Romanowski, H., & Lally, C. (2024). Digital disengagement and impacts on exclusion (POSTnote 725). UK Parliament. https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/POST-PN-0725/POST-PN-0725.pdf

Tarhan, N. (2022). Kültürel aktarımı aile değil sosyal medya yapıyor. *Üsküdar Üniversitesi*. https://uskudar.edu.tr/tr/icerik/7925/prof-dr-nevzat-tarhan-kulturel-aktarimi-aile-degil-sosyal-medya-yapiyor

Terzi, Ş. D. (2025). Gençlerin dijital çağda kimlik inşasında aile bağları çok önemli. *İLKHA*. https://ilkha.com/roportaj/aile-danismani-terzi-genclerin-dijital-cagda-kimlik-insasinda-aile-baglari-cok-onemli-456485

Turkle, S. (2011). *Alone together: Why we expect more from technology and less from each other*. Basic Books.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2022). *Hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması*. *https://data.tuik.gov.tr*

Umut, T. N. (2022). Dijital dünyada aile değerlerini korumak. In F. Özkan (Ed.), *Türkiye'de aile değerlerinin bugünü ve geleceği* (pp. 19–35). Nobel Yayınları. https://www.academia.edu/102704877/Dijital_D%C3%BCnyada_Aile_De%C4%9Ferlerini_Korumak

UNICEF. (2021). *Dijital dünyada çocukların korunması: Türkiye örneği*. https://www.unicef.org/turkiye

Wikipedia contributors. (n.d.). *Homeshare*. Wikipedia. Retrieved May 14, 2025, from https://en.wikipedia.org/wiki/Homeshare

Yıldırım, M., & Becan, C. (2018). Dijitalleşen iletişim ortamlarında kimlik inşası ve sosyal medya. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6*(68), 157–172. https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/736244

Dijitalleşme Çağında Çalışma Sürelerinin Evrimi: Esneklik, Belirsizlik ve Toplumsal Sonuçlar

Ersel Ertürk
Öğretim Görevlisi,
İstanbul Esenyurt Üniversitesi,
Bankacılık ve Sigortacılık Programı,
erselerturk@esenyurt.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-6932-1193

Özet

Dijital teknolojilerin hızla yaygınlaşmasıyla birlikte çalışma biçimleri ve süreleri köklü bir dönüşüm geçirmektedir. Bu çalışma, dijitalleşmenin etkisiyle değişen çalışma sürelerini, esnek çalışma modellerini ve bu dönüşümün toplumsal yansımalarını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Özellikle pandemi sonrası dönemde hız kazanan uzaktan çalışma, platform ekonomisi ve gig çalışma biçimleri, emek sürecinde yeni belirsizlikleri beraberinde getirmiştir. Çalışmada, dijitalleşmenin sunduğu teknolojik esnekliğin, çalışanların iş-yaşam dengesi, sosyal güvenceye erişim ve psikososyal refah üzerindeki etkileri çok boyutlu olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, dijital çağda ortaya çıkan yeni emek biçimlerinin toplumsal cinsiyet rolleri, gelir eşitsizliği ve iş güvencesi üzerindeki etkileri tartışılmıştır. Disiplinler arası yaklaşımla yürütülen bu analiz, hem niteliksel saha verileri hem de güncel istatistiksel bulgularla desteklenmiştir. Sonuç olarak, dijitalleşmenin sunduğu olanaklara rağmen, çalışma sürelerinin esnekleşmesi ile birlikte artan belirsizlikler, emeğin korunması ve sosyal politika yapıcılar açısından yeni zorluklar doğurmaktadır. Bu bağlamda, dijital çağın çalışma rejimlerine uyumlu ve hak temelli düzenlemelerin gerekliliği öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Esnek Çalışma, Çalışma Süreleri, Platform Ekonomisi, İş Güvencesi, İş-Yaşam Dengesi, Toplumsal Cinsiyet, Belirsizlik, Uzaktan Çalışma, Dijital Emek

The Evolution of Working Hours in the Digital Age: Flexibility, Uncertainty, and Social Consequences

Abstract

With the rapid spread of digital technologies, working patterns and hours have undergone a profound transformation. This study aims to analyze the changing nature of working time, the rise of flexible work models, and the broader social implications of this transformation under the influence of digitalization. Especially in the post-pandemic period, remote work, the platform economy, and gig work models have accelerated, introducing new forms of uncertainty into the labor process. The study evaluates, in a multidimensional framework, how the technological flexibility brought by digitalization affects employees' work-life balance, access to social protection, and psychosocial well-being. It also discusses the impact of emerging forms of digital labor on gender roles, income inequality, and job security. Conducted through an interdisciplinary approach, the analysis is supported by both qualitative field data and up-to-date statistical findings. In conclusion, despite the opportunities offered by digitalization, the increasing uncertainty accompanying flexible working hours poses new challenges for labor protection and social policymaking. In this context, the need for rights-based regulations compatible with the working regimes of the digital era becomes particularly evident.

Keywords: Digitalization, Flexible Work, Working Hours, Platform Economy, Job Security, Work-Life Balance, Gender, Uncertainty, Remote Work, Digital Labor.

Özet

Dijital teknolojilerin hızla yaygınlaşması, çalışma biçimlerinde ve sürelerinde köklü dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Bu çalışma, dijitalleşmenin etkisiyle değişen çalışma sürelerini, esnek çalışma modellerini ve bu dönüşümün toplumsal yansımalarını incelemektedir. Özellikle pandemi sonrası dönemde ivme kazanan uzaktan çalışma, platform ekonomisi ve gig çalışma-

ları, emek sürecinde yeni belirsizlikler yaratmıştır. Çalışmada, teknolojik esnekliğin çalışanların iş-yaşam dengesi, sosyal güvenceye erişim ve psikososyal refah üzerindeki etkileri çok boyutlu bir perspektifle değerlendirilmiştir. Ayrıca, dijital çağda ortaya çıkan yeni emek biçimlerinin toplumsal cinsiyet rolleri, gelir eşitsizliği ve iş güvencesi açısından sonuçları tartışılmıştır. Disiplinler arası bir yaklaşım benimseyen bu analiz, hem niteliksel saha verileri hem de güncel istatistiksel bulgularla desteklenmiştir. Sonuç olarak, dijitalleşmenin sunduğu fırsatlara karşın, esnekleşen çalışma sürelerinin yarattığı belirsizlikler emeğin korunması ve sosyal politika yapıcılar açısından yeni zorluklar doğurmaktadır. Bu bağlamda, dijital çağın çalışma rejimlerine uyumlu, hak temelli düzenlemelerin gerekliliği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dijitalleşme, Esnek Çalışma, Çalışma Süreleri, Platform Ekonomisi, Iş Güvencesi, Iş-Yaşam Dengesi

Giriş

Günümüz iş yaşamı, dijital teknolojilerin hızlı gelişimi ve yaygınlaşmasıyla birlikte derin bir dönüşüm sürecinden geçmektedir. Son yirmi yılda hızla ivme kazanan, özellikle de 2020 sonrası dönemde belirginleşen bu teknolojik değişimler, yalnızca işin nasıl yapıldığını değil, aynı zamanda ne zaman, nerede ve hangi koşullar altında yürütüldüğünü de köklü biçimde dönüştürmüştür. Sabit çalışma saatleri, fiziksel ofis mekânları ve uzun vadeli iş güvencesiyle tanımlanan geleneksel istihdam modelleri, eşi benzeri görülmemiş bir esneklik sunarken aynı zamanda yeni belirsizlik biçimleri de yaratan, daha akışkan ve teknoloji aracılı iş düzenlemelerine yerini bırakmaktadır.

Bu dönüşüm, mevcut sistemlere yapılan basit bir teknolojik eklemeden ziyade, çalışanlar, işverenler ve daha geniş ekonomik yapı arasındaki ilişkinin temel bir yeniden yapılanmasını ifade etmektedir. Dijital platformlar; kıtalar arası kesintisiz işbirliğini mümkün kılan uzaktan çalışma araçlarından, görev atamalarını yapan ve performansı gerçek zamanlı olarak izleyen algoritmik yönetim sistemlerine kadar, yeni iş organizasyonu biçimlerini mümkün kılmıştır. Bu değişimler, daha fazla özerklik ve iş-yaşam entegrasyonu için fırsatlar yaratırken, aynı anda gözetim uygulamalarının, performans baskısının ve ekonomik kırılganlığın da artmasına yol açmıştır.

Söz konusu dönüşümlerin anlaşılması, yalnızca bireysel çalışan deneyimlerinin ötesinde, daha geniş toplumsal ve ekonomik sonuçlar açısından da önem taşımaktadır. Geleneksel istihdam yapılarının zayıflamasıyla birlikte, toplumların sosyal uyumu nasıl sürdüreceği, ekonomik güvenliği nasıl sağlayacağı ve dijital ekonomide fırsatların ve risklerin adil dağılımını nasıl gerçekleştireceği soruları gündeme gelmektedir. COVID-19 pandemisi, hâlihazırda devam eden eğilimleri hızlandırmış ve dijital aracılı çalışma düzenlemelerinin hem potansiyel faydalarını hem de görünmeyen maliyetlerini açığa çıkarmıştır.

Bu analiz, dijital teknolojilerin çalışma saatlerini ve istihdam modellerini nasıl yeniden şekillendirdiğini, özellikle de bu değişimlerin toplumsal sonuçlarını kapsamlı bir biçimde incelemeyi amaçlamaktadır. Teknolojik kapasite, ekonomik teşvikler ve toplumsal sonuçların kesişiminde yapılacak değerlendirmeler, dijital dönüşümün sunduğu fırsat ve tehditleri daha iyi anlamamıza yardımcı olacak; aynı zamanda teknolojik ilerlemenin insan refahını desteklemesini, onu zayıflatmamasını sağlamak için gerekli politika yanıtlarının belirlenmesine katkı sunacaktır.

Dijital Teknolojiler ve İstihdam Dönüşümü

Dijital teknolojiler aracılığıyla istihdamın dönüşümü, küresel işgücü piyasalarında işin nasıl örgütlendiğine, erişildiğine ve yürütüldüğüne dair temel bir değişimi temsil etmektedir. Dijital platformlar ve bilgi teknolojileri, geleneksel işveren-çalışan ilişkilerinin dışında işleyen tamamen yeni istihdam kategorilerinin ortaya çıkmasına imkân tanımıştır (Yashchyk, Shevchenko, Kiptenko, Razumova, Khilchevska, & Yermolaieva, 2021). Bu teknolojik ilerlemeler, birçok sektörde tam zamanlı çalışanların yerini giderek daha fazla alan serbest çalışanlar, bağımsız gazeteciler (stringers) ve gig çalışanlarının yükselişini kolaylaştırırken; dış kaynak kullanımı (outsourcing), dış personel istihdamı (outstaffing) ve kitle kaynak kullanımı (crowdsourcing) gibi örgütsel stratejiler de şirketlerin tüm departmanlarının ve şubelerinin yerini almaya başlamıştır (De Stefano, 2016).

Dijital emek piyasası, işçiler ile fırsatlar arasında aracılık eden internet tabanlı etkileşimler ve çevrimiçi bilgi platformlarıyla karakterize edilen ayrı bir segment olarak ortaya çıkmıştır. Bu dijital ekosistem, bağımsızlık, esneklik ve düzenlenmiş çalışma saatlerinin yokluğu üzerine kurulu yapısıyla, geleneksel istihdam düzenlemelerinden temel farklılıklar göstermekte; aynı za-

manda konvansiyonel işyeri hiyerarşilerinin belirleyici unsuru olan çalışan-yönetici bağımlılığını azaltmaktadır.

Dijitalleşmenin getirdiği en önemli değişimlerden biri, zamansal çalışma düzenlemelerinin dönüşümüdür. Sabit programlarla tanımlanan geleneksel istihdam modellerinin aksine, günümüzün dijital çalışanları kendi çalışma saatlerini seçebilmekte ve iş faaliyetlerinin süresini ve zamanlamasını bağımsız olarak yönetebilmektedir (Messenger & Gschwind, 2016). Bu zamansal esneklik, çalışanların aynı anda birden fazla projeye katılmasına, çalışma sürelerini kişisel tercihlerine göre optimize etmesine ve iş ile boş zaman arasındaki entegrasyonu daha iyi sağlamasına imkân tanımaktadır (Yashchyk ve ark., 2021).

Bununla birlikte, bu esneklikler bazı bedelleri de beraberinde getirmektedir. Özellikle, profesyoneller arasında artan rekabet ve kariyer sonuçları ile finansal güvenliğin sorumluluğunun daha fazla bireyselleşmesi bu dönüşümün dikkat çekici yan etkilerindendir. Dijital dönüşüm aynı zamanda ölçülebilir verimlilik artışlarına da katkıda bulunmuş; yapılan araştırmalar, ekonomik ve toplumsal dijitalleşme düzeyi ile işgücü verimliliği arasında gelişmiş ekonomilerde güçlü pozitif korelasyonlar olduğunu ortaya koymuştur (De Stefano, 2016).

Dijitalleşme, iş arayanlarla işverenleri buluşturan süreçlerin optimize edilmesi ve yeni istihdam düzenlemelerinin oluşumu yoluyla farklı toplumsal gruplar için de yeni fırsatlar yaratmıştır. Dijital platformlar, coğrafi engelleri azaltarak beceriler ile talepler arasında daha verimli eşleşmeler sağlayarak iş fırsatlarına erişimi demokratikleştirmiştir. Bu teknolojik değişimler, özellikle büyük ekonomik sarsıntıların ardından hız kazanmış; işgücüne katılım için daha fazla olanak yaratırken, aynı zamanda geleneksel istihdam ilişkilerine dayalı düzenleyici çerçeveler açısından yeni zorluklar doğurmuştur.

Pandemi Sonrası Dönemde Uzaktan Çalışma ve Platform Ekonomisi

COVID-19 pandemisi, uzaktan çalışma ve platform temelli istihdam modellerinin benimsenmesinde eşi benzeri görülmemiş bir katalizör işlevi görmüş ve önceki on yıl boyunca kademeli olarak gelişen eğilimleri köklü biçimde hızlandırmıştır. Kapanmalar ve sosyal mesafe önlemleri, dünya genelindeki örgütleri hızla uzaktan çalışma düzenlemeleri uygulamaya zorlamış; araştırmalar, 2020 yılı itibarıyla birçok gelişmiş ülkede tam zamanlı olarak evden çalışanların oranının yaklaşık %5'ten %40'ın üzerine çıktığını

göstermiştir. Bu geniş ölçekli deney, dağıtık çalışma düzenlemelerinin teknolojik olarak uygulanabilirliğini kanıtlarken, fiziksel birlikteliğin olmadığı ortamlarda verimliliği ve işyeri kültürünü sürdürmenin örgütsel zorluklarını da açığa çıkarmıştır (OECD, 2021).

Pandemi döneminde platform ekonomisi de patlayıcı bir büyüme göstermiştir. Hem çalışanlar hem de tüketiciler ekonomik ihtiyaçlarını karşılamak için dijital platformlara yönelmiş; yemek dağıtım hizmetleri, araç paylaşım uygulamaları, serbest çalışma pazar yerleri ve çevrimiçi görev bazlı iş platformlarında hem çalışan kaydında hem de tüketici talebinde dramatik artışlar yaşanmıştır (OECD, 2021). Geleneksel işlerinden çıkarılan birçok çalışan, hayatta kalma stratejisi olarak gig çalışmaya yönelmiş; çoğu zaman önceki tam zamanlı gelirlerini ikame edebilmek için birden fazla platform temelli gelir kaynağını bir arada kullanmıştır.

Pandemi sonrası dönemde bu değişimlerin çoğu geçici uyarlamalar olmaktan çıkarak işgücü piyasasının kalıcı özelliklerine dönüşmüştür (Eurofound & International Labour Office, 2021). Birçok sektörde hibrit çalışma modelleri standart hale gelmiş; çalışanlar zamanlarını ev ve ofis ortamları arasında bölüştürürken, diğerleri internet bağlantısının olduğu her yerden çalışma imkânı sunan tamamen uzaktan düzenlemelere geçmiştir. Bu coğrafi esneklik, çalışanların yerel pazarlarının ötesindeki iş fırsatlarına erişimini kolaylaştırırken, şirketlerin de küresel yetenek havuzlarına ulaşmasına olanak tanımıştır.

Bununla birlikte, platform temelli çalışmanın hızlı genişlemesi, bu istihdam modellerinde doğası gereği var olan kırılganlıkları da gözler önüne sermiştir. Platform çalışanları genellikle işsizlik sigortası, sağlık yardımları, ücretli hastalık izni ve geleneksel çalışanların doğal kabul ettiği diğer korumalara erişememektedir. Pandemi sürecinde hastalanan veya kapanmalar nedeniyle çalışamayan gig çalışanlarının gelir ve sağlık güvencesinden yoksun kalmaları, bu boşlukları dramatik biçimde açığa çıkarmıştır. Ayrıca, birçok platformda kullanılan algoritmik yönetim sistemleri, çalışanların performans göstergeleri ya da müşteri değerlendirmelerine dayalı olarak iş fırsatlarına erişimlerinin aniden azaltılması ya da tamamen ortadan kaldırılmasıyla yeni belirsizlik biçimleri yaratmıştır (Schor, Attwood-Charles, Cansoy, Carfagna, Eddy, Fitzmaurice, Ladegaard, & Wengronowitz, 2020).

Pandemi sonrası dönem, platform temelli çalışmanın işçiler arasındaki rekabeti nasıl yoğunlaştırabileceğini ve işletme risklerinin şirketlerden bireysel çalışanlara nasıl aktarıldığını da göstermiştir (Eurofound & International La-

bour Office, 2021). Daha fazla kişinin platform çalışmalarına yönelmesiyle, artan rekabet çoğu zaman iş başına ya da sürüş başına kazançların düşmesine yol açmış; bu durum, çalışanları gelir seviyelerini koruyabilmek için daha uzun saatler veya birden fazla platformda çalışmaya zorlamıştır. Böylece, platform çalışmasının vaat ettiği esneklik, mali istikrar sağlamak için sürekli çalışmayı gerektiren yeni bir "zaman yoksulluğu" biçimiyle gölgelenmiştir.

İş-Yaşam Dengesi ve Psikososyal Refah Üzerindeki Etkisi

Dijitalleşen çalışma, çalışanların mesleki ve kişisel yaşamları arasındaki ilişkiyi deneyimleme biçimlerinde karmaşık bir paradoks yaratmıştır. Bir yandan, dijital teknolojilerin sunduğu esneklik, birçok çalışanın iş sorumluluklarını aile yükümlülükleri, kişisel ilgi alanları ve yaşam koşullarıyla daha iyi bütünleştirmesine imkân tanımaktadır. Uzaktan çalışma düzenlemeleri, ebeveynlerin çocuklarını okuldan alabilmelerine, çalışanların yaşlanan yakınlarına bakım sağlamalarına ve bireylerin kariyerlerini sürdürürken yaşam tarzı tercihlerine daha uygun mekânlarda yaşamalarına olanak tanımaktadır. Ancak bu esneklik çoğu zaman iş ve kişisel zaman arasındaki net sınırların ortadan kalkması pahasına gerçekleşmektedir.

Esnek çalışma düzenlemelerini mümkün kılan aynı teknolojiler, sürekli erişilebilirlik beklentisini de beraberinde getirmekte; araştırmacıların "sürekli bağlantılılık" (continuous connectivity) olarak adlandırdığı olguyu doğurmaktadır. Çalışanlar, e-postalara, mesajlara ve iş taleplerine geleneksel mesai saatleri dışında yanıt verme baskısı hissetmekte; böylece iş günü fiilen akşam saatlerine, hafta sonlarına ve tatil dönemlerine taşmaktadır (Tarafdar, Cooper, & Stich, 2019). Bu durum özellikle ev ve ofis arasındaki fiziksel ayrımın ortadan kalktığı uzaktan çalışma ortamlarında belirginleşmiş; çalışanların zihinsel olarak iş sorumluluklarından kopmasını zorlaştırmıştır.

Dijitalleşmiş iş düzenlemelerinin psikolojik etkileri, bireysel koşullara ve işin niteliğine bağlı olarak önemli farklılıklar göstermektedir. Özellikle bilgiye dayalı mesleklerde çalışanlar için dijital araçlar, işe gidip gelme stresini azaltmış, iş süreçleri üzerinde daha fazla özerklik sağlamış ve ofis ortamındaki dikkat dağıtıcı unsurların azalması sayesinde daha iyi odaklanma imkânı sunmuştur. Buna karşın, platform çalışanları ve gig ekonomisi kapsamında yer alanlar, gelir belirsizliği, öngörülemez çalışma programları ve sürekli yeni iş fırsatları arayışı nedeniyle daha yoğun stres yaşamaktadır (Derks & Bakker, 2014).

Tamamen uzaktan çalışanlar açısından sosyal izolasyon, önemli bir sorun olarak öne çıkmıştır. Meslektaşlarla düzenli yüz yüze etkileşimlerin yokluğu, bu çalışanlar için zorlayıcı olmakta; çevrim içi toplantı ve dijital işbirliği araçları profesyonel iletişimi kolaylaştırsa da, paylaşılan fiziksel iş ortamlarında gelişen gayriresmî sosyal bağları çoğu zaman ikame edememektedir. Bu durum, özellikle erken kariyer dönemindeki çalışanlar için zorlu bir süreç yaratmakta; mentorluk fırsatlarının ve gündelik işyeri etkileşimlerinden doğan öğrenme imkânlarının kaybına yol açmaktadır.

Platform çalışmalarda yaygın olarak kullanılan algoritmik yönetim sistemleri ise şeffaf olmamaları ve öngörülemezlikleri nedeniyle özgün psikolojik stres kaynakları yaratmaktadır. Çalışanlar, performans puanlamalarına ilişkin kaygılar, platformlardan ani dışlanma korkusu ve algoritmik sistemlerin çalışmaları nasıl değerlendirdiğini anlayamamaktan doğan stres yaşadıklarını bildirmektedir. Bu belirsizlik, performans beklentileri ve geri bildirim mekanizmalarının genellikle daha şeffaf ve tutarlı olduğu geleneksel istihdam ilişkileriyle keskin bir tezat oluşturmaktadır.

Sosyal Sonuçlar: Cinsiyet Rolleri, Ekonomik Eşitsizlik ve İş Güvenliği

Dijital dönüşüm, tüm çalışanları eşit biçimde etkilememiş; toplumsal cinsiyet, ekonomik sınıf ve istihdam statüsüne dayalı mevcut eşitsizliklerle kesişen yeni toplumsal tabakalaşma biçimlerini ortaya çıkarmıştır. Bu teknolojik değişimler, kimi zaman öngörülmeyen biçimlerde geleneksel toplumsal hiyerarşileri hem zorlamış hem de pekiştirmiş; dolayısıyla sonuçlarının tüm boyutlarını anlamak için dikkatli bir analizi gerekli kılmıştır.

Toplumsal cinsiyet rolleri, özellikle uzaktan ve esnek çalışma düzenlemelerine geçişle önemli ölçüde etkilenmiştir. Dijital çalışmanın sunduğu esneklik, başlangıçta kadınlara kariyer gelişimini aile sorumluluklarıyla dengeleme konusunda daha fazla fırsat sunar gibi görünse de, araştırmalar uzaktan çalışmanın çoğu zaman kadınların ücretsiz ev içi emek yükünü yoğunlaştırdığını göstermektedir. Her iki eşin de evden çalıştığı durumlarda, hane içi işler ve çocuk bakım sorumlulukları genellikle kadınlara yüklenmekte; her iki eşin de tam zamanlı çalıştığı koşullarda dahi bu dengesizlik sürmektedir (Hipp & Bünning, 2021). Bu dinamik, özellikle okul kapanmaları ve uzaktan eğitim dönemlerinde belirginleşmiş; anneler, babalara kıyasla daha sık çalışma saatlerini azaltmak ya da işgücünden tamamen çekilmek zorunda kalarak çocukların eğitim sorumluluklarını üstlenmiştir (Rubery & Tavora, 2020).

Ekonomik eşitsizlik de dijital dönüşümle birlikte derinleşmiş; farklı beceri düzeyleri ve ekonomik arka planlara sahip çalışanlar arasında belirgin avantaj ve dezavantajlar yaratmıştır. Yüksek beceri gerektiren bilgi temelli işlerde çalışanlar, uzaktan çalışma fırsatlarından genel olarak daha fazla fayda sağlamış; coğrafi sınırlardan bağımsız olarak daha yüksek ücretli işlere erişim kazanmış ve işe gidip gelme ya da ofis giderleri gibi maliyetleri azaltabilmiştir. Buna karşılık, düşük beceri gerektiren işlerde çalışanlar, sosyal haklardan ve iş güvencesinden yoksun, kendi ekipman, ulaşım ve diğer iş maliyetlerini üstlenmelerini gerektiren platform temelli gig çalışmalara yönelmek zorunda kalmıştır. Bu durum, teknolojik erişim ve dijital okuryazarlığın, istikrarlı ve iyi ücretli iş fırsatlarına erişimi belirleyen temel faktörler haline geldiği ikili bir sistem yaratmıştır.

Dijital ekonomide iş güvencesi de köklü biçimde yeniden tanımlanmış; işverenlerin sağladığı istikrardan bireysel risk yönetimine doğru bir kayma yaşanmıştır. İşsizlik sigortası, işçi tazminatı ve kıdem gibi geleneksel istihdam korumaları, çalışanların giderek artan oranda bağımsız yüklenici (independent contractor) olarak sınıflandırılmasıyla anlamını yitirmeye başlamıştır. Bu değişim, işçilerin sürekli yeni fırsatlar aramak zorunda kaldığı, fakat önceki kuşakların sahip olduğu güvenlik ağlarından yoksun olduğu yeni bir ekonomik kırılganlık biçimi yaratmıştır (Kalleberg, 2018).

Birçok dijital platformun algoritmik yapısı, bu kırılganlığı daha da artırmış; çalışanların gelir fırsatlarına erişimi, genellikle şeffaf olmayan ve itirazı zor olan otomatik kararlarla sınırlandırılmıştır. Ayrıca, dijital platformların az sayıda büyük teknoloji şirketinin elinde yoğunlaşması, yeni bir ekonomik bağımlılık biçimi doğurmuştur. Milyonlarca çalışan, geçimlerini sürdürebilmek için sınırlı sayıdaki platformun politikalarına ve algoritmalarına bağımlı hale gelmiştir. Bu güç yoğunlaşması, çalışanların daha iyi çalışma koşulları için pazarlık gücünü azaltmış; işçi kategorilerinin tamamını, platform politikalarında ya da iş modellerinde yapılacak ani değişimlere karşı savunmasız bırakmıştır.

Sonuç olarak, ekonomik riskin çalışanlar ve işverenler arasında paylaşıldığı geleneksel model, yerini esasen bireysel çalışanların sırtlandığı bir yapıya bırakmış; bu durum yeni toplumsal ve ekonomik istikrarsızlık biçimlerini doğurmuş ve politika yapıcıların müdahalesini zorunlu kılmıştır.

Politika Etkileri ve Öneriler

Dijital çağda emeğin geçirdiği köklü dönüşüm, teknolojik ilerlemenin yeni eşitsizlikler ve güvencesizlikler yaratması yerine daha geniş toplumsal hedeflere hizmet etmesini sağlamak amacıyla politika çerçevelerinde ve yasal düzenlemelerde aynı derecede köklü değişiklikleri gerekli kılmaktadır. Günümüzde çoğu ülkenin iş kanunları, geleneksel istihdam ilişkileri üzerine inşa edilmiş olup; platform çalışması, uzaktan istihdam ve dijital aracılı iş düzenlemeleri gibi yeni gerçeklikleri karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Düzenleyici çerçeveler ile fiili çalışma koşulları arasındaki bu uyumsuzluk, politika yapıcıların acil müdahalesini gerektiren ciddi koruma boşlukları yaratmıştır.

En acil ihtiyaç, geleneksel "çalışan" (employee) ve "bağımsız yüklenici" (independent contractor) kategorileri arasındaki boşluğu kapatacak yeni hukuki sınıflandırmalardır. Bazı ülkeler, "bağımlı yüklenici" ya da "çalışan" (worker) gibi ara kategorilerle deneyler yapmaya başlamış; bu sınıflandırmalar, platform çalışanlarına tam zamanlı istihdam statüsü gerektirmeksizin temel korumalara erişim sağlamayı amaçlamaktadır. Bu hibrit yaklaşımlar, asgari ücret korumaları, toplu pazarlık hakları ve sosyal sigorta programlarına erişim gibi faydaları genişletebilirken, platform çalışmasını birçok çalışan için cazip kılan esnekliği de koruyabilmektedir.

Sosyal koruma sistemleri, giderek daha fazla çalışanın kariyerleri boyunca birden çok gelir kaynağına, düzensiz çalışma programlarına ve geleneksel olmayan istihdam ilişkilerine sahip olacağı gerçeğine yanıt verecek şekilde kapsamlı reformlara ihtiyaç duymaktadır. İşverenlere değil, çalışana bağlı "taşınabilir haklar" sistemleri bu bağlamda umut vadeden bir yaklaşımdır. Böyle bir sistem, çalışanların ister geleneksel işverenler için ister dijital platformlar üzerinden çalışsınlar; sağlık sigortası, emeklilik birikimi ve diğer sosyal haklarını korumalarına imkân tanıyacaktır (OECD, 2020).

Dijital emek piyasalarında ortaya çıkan güç dengesizliklerini ele almak için algoritmik yönetim ve platform yönetişimine ilişkin düzenleyici yaklaşımlar da kritik öneme sahiptir. Algoritmik şeffaflığı zorunlu kılan, otomatik kararların insan incelemesine tabi tutulmasını sağlayan ve adil performans değerlendirmesi için standartlar belirleyen politikalar, platform çalışanlarının karşı karşıya olduğu psikolojik baskıların ve keyfi uygulamaların bir kısmını hafifletebilir. Buna ek olarak, işyerinde gözetim ve izlemeye odaklanan veri koruma düzenlemeleri, dijital teknolojilerin çalışanların izlenmesi ve değerlendirilmesinde kullanımına sınırlar koyarak önemli bir güvence sağlayabilir.

Dijital emek piyasalarının etkin biçimde düzenlenebilmesi için uluslararası iş birliği de hayati öneme sahiptir; zira birçok platform ulusal sınırların ötesinde faaliyet göstermekte ve çalışanlar giderek daha fazla küresel iş havuzlarında rekabet etmektedir. Vergilendirme, işçi sınıflandırması ve asgari standartlar konularında koordine edilmiş yaklaşımlar, platformların en zayıf işçi korumalarına sahip ülkelere kayarak "aşağıya doğru yarış" dinamiğini tetiklemesini önleyebilir. Dijital çalışmaya özgü uluslararası iş standartlarının geliştirilmesi, teknolojik ilerlemenin onlarca yıldır elde edilen işçi hakları ve korumalarını aşındırmamasını güvence altına alacak bir çerçeve sunabilir. Dijital altyapıya ve beceri geliştirme programlarına yapılacak yatırımlar da kritik bir politika önceliği olarak öne çıkmaktadır (OECD, 2021). Güvenilir internet erişimi ve dijital okuryazarlık, ekonomik fırsatlara erişimi giderek daha fazla belirleyen faktörler haline gelmiştir. Evrensel geniş bant erişimini garanti eden, dijital beceri eğitimleri sağlayan ve çalışanların farklı istihdam biçimleri arasında geçişlerini destekleyen kamu programları, dijital dönüşümün faydalarının daha adil paylaşılmasına katkıda bulunabilir. Bu yatırımlar, özellikle coğrafi konum, gelir düzeyi ve eğitim seviyelerine dayalı olarak derinleşen dijital bölünmelerin giderilmesinde hayati önem taşımaktadır.

Kaynakça

De Stefano, V. (2016). The rise of the "just-in-time workforce": On-demand work, crowd work and labour protection in the "gig economy." *Comparative Labor Law & Policy Journal, 37*(3), 471–504. https://ssrn.com/abstract=2682602

Derks, D., & Bakker, A. B. (2014). Smartphone use, work–home interference, and burnout: A diary study on the role of recovery. *Applied Psychology: An International Review, 63*(3), 411–440. https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2012.00530.x

Eurofound & International Labour Office. (2021). *Working anytime, anywhere: The effects on the world of work in the COVID-19 era.* Publications Office of the European Union & International Labour Office.

Hipp, L., & Bünning, M. (2021). Parenthood as a driver of increased gender inequality during COVID-19? Exploratory evidence from Germany. *European Societies, 23*(sup1), S658–S673. https://doi.org/10.1080/14616696.2020.1833229

Kalleberg, A. L. (2018). Job insecurity and well-being in rich democracies. *Economic and Social Review, 49*(3), 241–258. https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1045391

Messenger, J., & Gschwind, L. (2015, September 7–11). *Three generations of telework: New ICTs and the (r)evolution from home office to virtual office* [Conference paper]. 17th ILERA World Congress, Cape Town, South Africa. International Labour Organization.

OECD. (2020). *COVID-19: Protecting people and societies* (Policy brief). OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/9870c393-en

OECD. (2021). *Bridging digital divides in G20 countries* (OECD report for the G20 Infrastructure Working Group). OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/35c1d850-en

OECD. (2021). *Teleworking in the COVID-19 pandemic: Trends and prospects.* OECD Publishing.

Rubery, J., & Tavora, I. (2020). The Covid-19 crisis and gender equality: Risks and opportunities. In S. Vanhercke, D. Ghailani, & B. Sabato (Eds.), *Social policy in the European Union: State of play 2020* (pp. 71–99). European Trade Union Institute (ETUI).

Schor, J. B., Attwood-Charles, W., Cansoy, M., Carfagna, L. "Luka," Eddy, S., Fitzmaurice, C., Ladegaard, I., & Wengronowitz, R. (2020). *After the gig: How the sharing economy got hijacked and how to win it back* (1st ed.). University of California Press. https://doi.org/10.2307/j.ctv125jrwn

Tarafdar, M., Cooper, C. L., & Stich, J.-F. (2019). The technostress trifecta: Techno - eustress, techno - distress and design—Theoretical directions and an agenda for research. *Information Systems Journal, 29*(1), 6–42. https://doi.org/10.1111/isj.12169

Yashchyk, O., Shevchenko, V., Kiptenko, V., Razumova, O., Khilchevska, I., & Yermolaieva, M. (2021). The impact of the informatization of society on the labor market. *Postmodern Openings, 12*(3Sup1), 155–167. https://doi.org/10.18662/po/12.3Sup1/357

Geçmiş İle Gelecek Arasında Covid-19 Süreci Ve Sivil Hareketlerin Sorunları

Fredinant Hasmuça;

fredinant.hasmuca21@aybu.edu.tr;
fredinant.hasmuca@hotmail.com ;
ORCID No; 0000-0003-0526-274X

Özet; Covid-19 pandemisi, küresel düzeyde yalnızca sağlık sistemlerini değil, aynı zamanda demokratik katılım mekanizmalarını, toplumsal mobilizasyonu ve sivil toplum örgütlerinin işleyişini derinden etkilemiştir. Salgına karşı alınan önlemler çerçevesinde uygulanan sosyal mesafe, karantina ve toplanma yasağı gibi kısıtlamalar, özellikle fiziksel temasa dayalı sivil hareketlerin faaliyet alanını ciddi biçimde daraltmıştır. Bu süreçte, sistemin merkeziyetçi eğilimleri güç kazanırken, sivil alan daha da kısıtlanmış, katılımcılık ve ifade özgürlüğü gibi temel haklar zayıflamıştır. Buna karşın, dijital mecraların etkin biçimde kullanılması yoluyla alternatif örgütlenme biçimleri ortaya çıkmış, çevrim içi aktivizm yeni bir direnç hattı olarak gelişmiştir. Pandemi süreci, sivil toplumun kırılgan yönlerini açığa çıkarmakla birlikte, kriz koşullarında dayanışma ağlarının yeniden inşa edilme kapasitesini de gözler önüne sermiştir. Bu bağlamda, pandemi dönemi sivil hareketler açısından hem yapısal bir sınav hem de dönüşümün habercisi niteliğinde olmuştur. Post-pandemi dönemi için, daha kapsayıcı, dijital uyumlu ve krizlere karşı dirençli sivil toplum yapılarının inşası, demokratik istikrarın sürdürülebilirliği açısından elzem görünmektedir. Bu çalışma, teorik ve bilimsel araştırmalara dayalı olarak Covid-19 sürecini, bu süreçte ortaya çıkan yeni sivil hareketlerin özelliklerini ve karşılaştıkları sorunları ele alma amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışmanın temel amacı, geçmiş ile gelecek arasında bir köprü kurarak Covid-19 sürecini başlatan sosyal sorunları ve bu süreçte ortaya çıkan yeni

sivil hareketlerin nedenleri ile karşılaştıkları sorunları analiz etmek ve ortaya koymaktır.

Araştırma özet, giriş, Covid-19 Süreci ve Yeni Sivil hareketlerini Ortaya Çıkaran Nedenler, bu süreçte ortaya çıkan Yeni Sivil hareketlerin Sorunları ve sonrası, Sonuç ve Kaynakça alt başlıklardan oluşturulmuştur.

***Anahtar kelimeler**; Covid-19, Post-Pandemi, Dijital Mecralar, Sivil hareketler, Çevrim İçi Aktivizm…*

***JEL Kodları:** I18, D72, Z13, L31, O33*

Between the Past and the Future: The COVID-19 Process and the Challenges of Civil Movements

Abstract; The Covid-19 pandemic has deeply affected not only global health systems but also mechanisms of democratic participation, social mobilization, and the functioning of civil society organizations. Restrictions such as social distancing, quarantine, and bans on gatherings, implemented as part of measures against the outbreak, significantly narrowed the operational space of civil movements that rely on physical interaction. During this process, the centralizing tendencies of systems were strengthened, while civic space became more limited and fundamental rights such as participation and freedom of expression were weakened. On the other hand, the effective use of digital platforms led to the emergence of alternative forms of organization, and online activism developed as a new line of resistance. While the pandemic period revealed the fragile aspects of civil society, it also demonstrated its potential to reconstruct solidarity networks under crisis conditions. In this context, the pandemic period represented both a structural test and a sign of transformation for civil society. For the post-pandemic era, building more inclusive, digitally adaptive, and crisis-resilient civil society structures appears to be essential for the sustainability of democratic stability.

This study, based on theoretical and scientific research, aims to examine the COVID-19 period, the characteristics of new collective movements that emerged during this time, and the challenges they faced. The main goal is to build a bridge between the past and the future by analyzing the social problems that triggered the COVID-19 process, as well as the reasons behind the emergence of these new movements and the difficulties they encountered. The

study is structured under the following sections: abstract, introduction, the causes behind the emergence of new collective movements during the COVID-19 process, the challenges faced by these new movements, conclusion, and references.

Keywords: *COVID-19, Post-Pandemic, Digital Platforms, Civil Society, Collective Movements, Online Activism*

JEL Codes: *I18, D72, Z13, L31, O33*

Giriş

19. yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında hâkim olan ideolojiler, merkezi otorite ve düzenlemeler ile sınıfsal ve ulusal mantık, 1960'lı yıllardan sonra kırılmaya başlamış ve bunun sonucunda bireysel ve toplumsal hayat düzeni çok daha çeşitli bir döneme girmiştir (Touraine, 1985). Bu çeşitliliklerden biri, insanların grup halinde bir araya gelerek belli bir düzene, duruma, norma veya otoriteye karşı çıkması ya da bu tür durumlarda destek amaçlı organize ettiği kolektif hareketlerde ortaya çıkan ortak davranış biçimleridir. Başka bir deyişle, insanların grup, kolektif veya daha geniş çapta ortaya koydukları tepkisel/protest ya da destekleyici/yanlı hareketler, sosyal bilimlerde toplumsal hareketler kavramıyla açıklanmaktadır (Tilly, 2004).

Yeni sol, liberal, radikal hareketler; çevreciler (Yeşil hareketleri), feminist hareketler; cinsiyet ve cinsel yönelim temelli hak arayışları (LGBT) gibi oluşumlar bu dönemin toplumsal hareketleri arasında yer almaktadır (Demiroğlu, 2014). Özellikle 1989'da sosyalist bloğun çöküşüyle başlayan küreselleşme süreci, ulusal mantığın kırılmasını kolaylaştırmış ve yukarıda bahsedilen sosyal hareketler başta olmak üzere birçok değişim ve dönüşüme tanıklık edilmiştir.

Eskinin parçalandığı, farklılıkların belirginleştiği ve çeşitliliğin kök saldığı bu dönemde, refah toplumlarında yeni hareketlenmeler ortaya çıkmıştır. Fransız Devrimi, Rusya Devrimi ve İran Devrimi gibi geniş çaplı toplumsal hareketler, ulusal ya da milli mantık temelinde şekillenmiş olsalar da tüm dünyanın gidişatını etkilemişlerdir. Buna karşılık, "yeni" olarak adlandırılan toplumsal hareketlerde devrimci mantık esnemiş, onun yerine evrimci bir mantık öne çıkmıştır. Evrimci mantıkla hareket eden toplumsal hareketlerin en belirgin yönü, sistemin veya düzenin kökten değişmesini talep etmekten ziyade,

belirli olumsuzlukların, engellerin ya da normların ortadan kaldırılmasını istemeleridir (Bennett & Segerberg, 2013).

Dolayısıyla sistemin radikal biçimde dönüştürülmesinden çok, hoşnutsuzluk yaratan, rahatsız edici veya engelleyici normların kaldırılması ya da düzeltilmesi talepleri, yeni toplumsal hareketlerin karakteristik özellikleri arasında yer almaktadır. Bunun yanı sıra, bu hareketlerin diğer belirgin yönleri arasında kamuoyu oluşturma, dikkat çekme, görünür olma ve gündem yaratma bulunmaktadır. Ortak amaç, inanç veya çıkar etrafında şekillenen ortak bilinç, tepki ve davranış biçimlerinin en ayırt edici özelliği ise zorlayıcı değil, gönüllü katılımlara dayanmasıdır (Demiroğlu, 2014; Castells, 2012).

Eski ideolojik, tek yanlı, kapalı ve şeffaflıktan uzak katılımların yerini; hoşgörü, kabul, saygı, performans, seçme hakkı, tarz ve eğilimler almıştır (Della Porta & Diani, 2006). Çıplak yürüyüşler, oturma eylemleri, tencere-tava çalma, ağız bantlama, beyaz bayraklı gösteriler ve barışçıl eylemler gibi hareketler, hoşgörü, kabul, saygı ve gönüllülük esasına dayalı hareket tiplerine örnek olarak gösterilebilir (Çolak, 2016).

Toplumsal hareketlerin kolektif geçmişine bakıldığında, 1900'lü yıllarda dünyayı sarsan ideolojik, radikal, sosyalist, Marksist ve devrimci hareketlerin 1960'lardan itibaren evrildiği, dönüştüğü ve değiştiği görülmektedir (Touraine, 1985; Türkdoğan, 2013). Yani eski toplumsal hareketlerde belirgin olan cemaatleşme, cemiyetleşme, sendikalaşma, dernekleşme ve kooperatifleşme gibi ideolojik, yerel, ulusal, sistematik ve kurumsal organizasyon biçimleri, yeni toplumsal hareketlerde esnetilmiştir (Della Porta & Diani, 2006).

Özellikle sosyal medyanın ortaya çıkması ve yaygınlaşmasıyla birlikte toplumsal tepkiler yeni bir alana taşınmış, böylece klasik hareketlerin birçok özelliği ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla eski ile yeniyi ayıran en temel noktalardan biri budur. Bununla birlikte, yeni toplumsal hareketlerde radikal, devrimci, yıkıcı, panik ve tehdit unsurları öne çıkmasa da tamamen ortadan kalkmadığı da görülmektedir (Çolak, 2016).

Örneğin, refah toplumlarında devrimci, radikal ve aşırı hareketlerin kaybolduğu tartışılırken, Doğu'da 1979 İran Devrimi veya 2000'li yıllardan sonra Arap Baharı sürecinde görüldüğü üzere, başlangıçta barışçıl olan hareketlerin zamanla çatışmacı nitelik kazandığı gözlemlenmiştir (Çolak, 2016; Kiremitçi, 2012). Nitekim, 2009 yılında İran'da gerçekleşen 'Yeşil Devrim'in sosyal medya aracılığıyla anbean dünya ile paylaşılması (Dolgun & Sütlüoğlu, 2014) ve 2011'de Mısır'da Hüsnü Mübarek rejimine karşı Tahrir Meydanı'nda başlayan protestoların önce dijital platformlarda örgütlenip ardından fiziksel

alana taşınması (Kiremitçi, 2012), yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkış biçimlerinin klasik toplumsal hareketlerle önemli benzerlikler taşıdığını göstermektedir.

Başka bir ifadeyle, sosyal medyanın ve dijital platformların yaygınlaştığı bu dönemde toplumsal alan da kaçınılmaz olarak fiziksel mekândan dijital ortama taşınmış ve önceki dönemlerden farklı olarak yeni bir alan ortaya çıkmıştır. Son yıllarda ise toplumsal hareketlerin önemli bir kısmı fiziksel alandan geri çekilerek dijital ortamlarda görünürlük kazanmıştır. Bu noktada bazı hareketler yalnızca dijital platformlarda varlığını sürdürürken, bazıları ise hem dijital ortamda hem de fiziksel mekânda tepkilerini ortaya koymaya devam etmektedir (Castells, 2012; Bennett & Segerberg, 2013; Babacan, 2014).

Benzer şekilde, bilgi akışının sosyal medya aracılığıyla hızlı ve yaygın biçimde dolaşıma girmesi, toplumsal hareketlerin yerelden küresele evrilmesine zemin hazırlamıştır (Rosamond, 2016). Örneğin, Türkiye'de 2013 yılında yaşanan ve "Gezi Parkı Olayları" olarak anılan toplumsal hareket, başlangıçta küçük ölçekli bir çevreci protesto olarak ortaya çıkmışken, kısa sürede geniş kitlelere ulaşmış ve küresel medyada yankı bulmuştur (Babacan, 2014). Sosyal medyanın aktif kullanımı hem bilgi yayılımını hızlandırmış hem de uluslararası kamuoyundan destek talep edilmesini mümkün kılmıştır.

Bununla birlikte, bu süreç Gezi Parkı örneğinde görüldüğü üzere, kimi sivil hareketlerin ortaya çıkış amaçlarının dışına kayarak farklı dinamikler üzerine inşa edilmesine yol açmıştır. Bir yandan hareketin başlangıçtaki ıslah edici ve reformcu talepleri zamanla daha radikal ve yıkıcı eylemlere dönüşmüş; diğer yandan ise sivil hareketlerin küresel sistemin çıkarlarına hizmet eden araçlara dönüştüğü yönünde eleştiriler gündeme gelmiştir. Nitekim emperyalist sistemin, kendi içsel çatışmalarını yönetmek ve yönlendirmek amacıyla sivil hareketleri manipüle edebilme kapasitesi, bu tartışmaları daha da görünür kılmıştır.

2019 yılına kadar yukarıda bahsi geçen toplumsal hareketlerle tanıklık eden toplumlar, bu yılın sonunda ve 2020 yılının başında daha önce karşılaşmadıkları bir durumla yüz yüze gelmiştir. Covid-19 ya da diğer adıyla pandemi sürecinde, resmi otoriteler tarafından alınan tedbirlere karşı tepki gösteren bir dizi kolektif hareket ortaya çıkmıştır. Bu hareketlerin özellikleri incelendiğinde, bazı yönleriyle yeni toplumsal hareketlere, bazı yönleriyle ise eski toplumsal hareketlere benzedikleri görülmektedir. Ancak sistematik, kurumsallaşmış ve belirli bir yönetim yapısına sahip olmadıklarından dolayı bu

hareketlerin ideolojik, dini-inanç temelli, siyasi bir yönelimden beslendiklerini ya da belirli bir mitolojiye dayandıklarını söylemek mümkün değildir.

Dolayısıyla klasik dönemde gözlemlenen toplumsal hareketler ideolojik, radikal, sosyalist ve devrimci nitelikler taşırken, 2019'un sonu ve 2020'nin başında ortaya çıkan Covid-19 pandemisi, yeni bir toplumsal dinamik doğurmuştur. Ancak bu hareketler, yeni toplumsal hareketlerin özellikleri açısından değerlendirildiğinde, önceki kolektif hareketlerle karşılaştırıldığında bazı farklılıklar göstermektedir (Nowak, Brzóska, Piotrowski ve ark., 2020). Eski kolektif hareketlerin sahip olduğu sistematik, kurumsal ve merkezi yapılardan yoksun olan bu yeni hareketler, ideolojik, dini veya siyasi bir kimlikten ziyade daha çok heterojen ve belirsiz bir karakter sergilemektedir (Flesher, 2014).

Pandemi döneminde ortaya çıkan toplumsal hareketler, önceki hareketlerden farklı olarak yeni organizasyon biçimleri ve yönlendirme dinamikleriyle şekillenmiştir. Bu yeni biçimlenmenin temelinde, bir yandan komplo teorisyenlerinin yaydığı dezenformasyon, uzmanlık alanı dışındaki kişilerin spekülatif yorumları ve sosyal medyanın etkin rolü yer almaktadır (Iacoella, Justino & Martorano, 2024). Diğer yandan ise Dünya Sağlık Örgütü ile ulusal kurumların zaman zaman yaptığı çelişkili açıklamalar ve pandemi yönetimindeki tutarsızlıklar, toplumda ciddi bir güven bunalımına yol açarak kitlesel tepkileri tetiklemiştir (Ophir & Jamieson, 2020). Ayrıca geleneksel ve görsel medyada yayılan korku ve panik havasına karşı çıkan bazı gruplar, sosyal medya aracılığıyla aktif biçimde tepki göstermiştir (Brennen, Simon, Howard & Nielsen, 2020).

Bu süreçte sosyal medya, hem söz konusu hareketlerin örgütlenmesinde hem de kamuoyunun yönlendirilmesinde merkezi bir rol üstlenmiştir. Dijital ortamda gelişen bu hareketlilik kısa sürede sokak eylemlerine dönüşmüş ve bazı ülkelerde şiddet olaylarının yaşanmasına yol açmıştır (Fuchs, 2021; Tufekci, 2020). Ancak bu yeni sivil hareketler, taleplerinde çoğunlukla tutarsız ve bilimsel temelden yoksun görüşlere yer verdikleri için geniş çaplı toplumsal meşruiyet sağlayamamışlardır (Sunstein, 2021).

Aslında Covid-19'un ortaya çıktığı ilk dönemlerden itibaren görsel ve geleneksel medyada pompalanan panik, korku ve psikolojik baskılara karşı direnen bazı kimseler, sosyal medya üzerinden tepkilerini dile getirmiş ve bu alanı aktif kullanan kitlelerin ilgisini çekmeyi başarmıştır. Daha sonra bu kişiler yine sosyal medya aracılığıyla organize olarak uygulanan kısıtlamalara, engellere ve düzenlemelere karşı harekete geçmiştir. Ancak kitlelerin ilgisini çekmeyi başarmış olsalar da, ileri sürdükleri iddialarında ikna edici ve gerçekçi

olamadıkları, ayrıca taleplerini net biçimde ortaya koyamadıkları için toplum nezdinde geniş kabul görmemişlerdir. Dolayısıyla Covid-19 sürecinde ortaya çıkan bu yeni hareketler, dayandıkları fikirleri ve iddiaları bilimsel yöntemlerle temellendiremediklerinden, toplumsal hareketlerden çok kitlesel veya kolektif hareketlere benzemektedir (Nowak, Brzóska, Piotrowski ve ark., 2020).

Bu bağlamda, toplumsal hareketlerin tarihsel süreç içerisinde geçirdiği dönüşüm, hem eylem biçimleri hem de örgütlenme yapıları açısından önemli bir çeşitlilik ve karmaşıklık kazandığını göstermektedir. Klasik, sınıf temelli ve ideolojik yönelimli kolektif hareketlerden; kimlik, kültür ve yaşam tarzı odaklı yeni toplumsal hareketlere doğru yaşanan evrim, toplumsal taleplerin kapsamını genişletmiş ve hareketlerin daha çoğulcu, esnek ve dijitalleşmiş bir karakter kazanmasına zemin hazırlamıştır (Bennett & Segerberg, 2013; Castells, 2012).

Dijitalleşmenin sunduğu imkânlar, toplumsal hareketlerin hızla örgütlenmesine ve küresel ölçekte etkili olmasına olanak sağlamıştır. Ancak aynı zamanda dijital ortam, dezenformasyonun yayılması, bilgi kirliliği ve toplumsal kutuplaşma gibi yeni zorlukları da beraberinde getirmiştir (Goodman, 2022; O'Sullivan & Knight, 2023). Bu nedenle pandemi gibi küresel krizlerin, mevcut toplumsal hareket dinamiklerini farklı biçimlerde tetiklediği ve taleplerin çeşitlenmesine yol açtığı gözlemlenmektedir.

Bu çerçevede, toplumsal hareketler alanı hem geleneksel paradigmaları hem de yeni dijital ve küresel unsurları içeren karmaşık bir süreç olarak değerlendirilmektedir (Stott, Drury & Barr, 2022). Gelecekte teknolojik gelişmelerin, küresel siyasal-ekonomik dönüşümlerin ve kültürel dinamiklerin bu hareketlerin şekillenmesinde belirleyici olmaya devam edeceği öngörülmektedir. Dolayısıyla toplumsal hareketlerin analizinde çok boyutlu ve disiplinlerarası yaklaşımlar benimsenmeli; değişen dünyaya uyum sağlayacak yeni teorik ve metodolojik çerçeveler geliştirilmelidir (Della Porta & Diani, 2006; Flesher Fominaya, 2014).

Özetle, yeni sivil hareketlerin biçimlenmesinde, yayılmasında ve meşruiyet kazanmasında sosyal medya ile dijital platformlar kritik bir rol üstlenmektedir. Bu platformlar, toplumsal eylemliliği yerelden küresele taşıyan temel araçlar olarak değerlendirilmektedir (Bennett & Segerberg, 2013; Castells, 2012). Bunun en çarpıcı örneği Covid-19 sürecinde yaşanmıştır. Toplumların karşı karşıya kaldığı yaptırımlar, uygulamalar, kısıtlamalar, zorlamalar ve dayatmalara ilişkin olarak yapılan çelişkili, yanıtsız, tutarsız ve mantıksal temelden yoksun açıklamalar, dünya genelinde geniş çaplı tepkilere yol açmış ve

birçok yeni sivil hareketin doğmasına zemin hazırlamıştır. Bu hareketlerin küresel ölçekte yayılmasında ise sosyal medya başat bir rol oynamıştır.

Bununla birlikte, Covid-19'un pandemi olarak ilan edilmesinin ardından ortaya çıkan siyasal, sosyolojik, psikolojik, ekonomik, jeostratejik ve jeopolitik sorunlar dikkate alındığında, sürecin yalnızca bir sağlık krizi olmanın ötesine geçtiği; kapitalist-emperyalist sistemin yeniden yapılandırılması ve dönüşümü için bir araç hâline geldiği ileri sürülmüştür (Schwab & Malleret, 2020). Bu çok boyutlu dönüşümün farkına varamayan bazı kolektif hareketler ise zamanla etkisini yitirmiştir.

Bu durumun temel nedenlerinden biri, söz konusu yeni sivil hareketlerin ortaya çıkışında etkili olan unsurların büyük ölçüde söylentilere, komplo teorilerine ve bilimsel temelden yoksun sahte uzman görüşlerine dayanmasıdır. Bu nedenle, bu hareketler ne geniş toplum kesimleri tarafından benimsenebilmiş ne de sivil hareketler düzeyinden toplumsal hareketlere dönüşebilmiştir. Zira sivil hareketler, toplumsal hareketlerden farklı olarak ani biçimde ortaya çıkan, sürdürülebilirliği sınırlı, kurumsal değil durumsal nitelikte oluşumlardır ve çoğu zaman amaçlarına ulaşamadan dağılma riski taşırlar. Covid-19 sürecinde ortaya çıkan sivil hareketlerin en belirgin zaafı da bu noktada kendini göstermiştir.

Bu anlayışla yola çıktığımız bu çalışmada, nitel bir perspektif ile, şu alt başlıklardan oluşmaktadır: Özet, Giriş, Covid-19 Süreci ve Yeni Sosyal hareketlerin Ortaya Çıkış Nedenleri, Geçmiş ile Gelecek Arasında Yeni Sivil Hareketlerin Sorunları, Sonuç ve Değerlendirme, Kaynakça

Covid-19 Süreci ve Yeni Sivil hareketlerin Ortaya Çıkış Nedenleri

21. yüzyılın ilk çeyreğinde, dünya genelinde yaşanan ekonomik krizler, Arap Baharı ve ardından ortaya çıkan göç krizi, Suriye'de uluslararası güç odakları arasındaki anlaşmazlıklar, Avrupa'da İslam karşıtı ve radikal hareketlerin tavan yapması, Amerika'da Donald Trump'ın başkan seçildikten sonra dünya üzerinde baskıcı, mantıksız, fevri ve daha önceki diplomatik kurallarla bağdaşmayan uygulamalarda bulunması, Birleşik Krallık'ta Trump'a benzeyen bir profilde olan Boris Johnson'un 2019'da başbakan seçilmesiyle birlikte Brexit süreciyle ortaya çıkan Avrupa Birliği'nin dağılma endişeleri, dünyada karşı karşıya kalınan siyasi krizlerin, bunalımların ve çözümsüzlüklerin habercisi olmuş ve küresel ölçekte işlerin yolunda

gitmediğini gözler önüne sermiştir (Rosamond, 2016; McIntyre, 2019; Goodman, 2022).

Öte yandan, tüm bu krizlerin eşliğinde halkların üretken bir konumdan tüketici bir pozisyona sürüklendiği, dünya sermayesinin tek elde toplandığı, küresel ya da ulus-üstü şirketlerin ulus-devletleri tahakküm altına aldığı, toplumların kredi yöntemleriyle borçlandırıldığı, vergi yükünün giderek arttığı ve vergi kaçırmanın yaygınlaştığı, kâğıt paranın karşısında mülkiyetin değer kaybettiği bir süreç yaşanmıştır. Ayrıca demokrasiye ve hukuka olan inancın zayıfladığı; sosyal medyanın yarattığı yeni bir dijital totalitarizm biçiminin geliştiği ve bu dijital platformlara karşı sosyal, kamusal ve hukuki boşlukların ortaya çıktığı gözlemlenmiştir.

Tüm bu gelişmeler, dünya genelinde kapitalist-emperyalist sistemin çözülmeye başladığını, krize girdiğini ve çöküş sürecine girdiğini göstermektedir. Buna karşılık, yükselişe geçen yeni solun oluşturduğu tehdidin artmasıyla birlikte mevcut egemen düzenin yeniden tanımlanma ve tescil edilme ihtiyacını ortaya koymaktadır (Arslan, 2011; Han, 2021; Case, 2024).

Aslında bu güç odaklarıe direnecek, alternatif üretecek, baş eğmeyecek, sorunları dille getirip farklı çözümler üretecek milli, dini veya geleneksel, yani homojen toplumsal hareketlerin olmaması düzeni ayakta tutan güç odaklarıin vahşiliğini daha da artırmaktadır. Dolaysıyla egemen ve hâkim güçler kurudukları kapitalist-emperyalist sömürü dünya düzenine muhalefet edenlere ve düzene alternatif oluşturan toplumsal hareketlere uyguladığı çökertme politikaları araştırıldığında covid-19 süreci bir hastalık sürecin başlangıcından çok bir ekonomik, hukuki, siyasal, sosyolojik, psikolojik ve her şeyden bir stratejik yenileme süreci olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Örneğin; kapitalist-emperyalist düzene alternatif bir düzen sunan Bosna Hersek'te 1993 yılında Alija İzzetbegoviç hareketine, Türkiye'de Millî Görüş ya da Erbakan hareketine, Mısır'da İhvan hareketi, Afganistan'da Taliban, Pakistan ve Bangladeş'te Cemaat-i Müslimin gibi siyasal ve toplumsal hareketlere karşı yapılan çökertme, çözülme ve sekülerleştirme operasyonları, mevcut sömürü sisteminin devamı ve korunması için yapılan operasyonlardır. Hatta uzun zamandan beri mevcut düzenden beslenen, fakat düzenin yeniden yapılanma sürecine gelindiğinde kendi iktidarlarını kurma pahasına düzene kafa tutan Saddam Hüseyin, Muammer Kaddafi ve Zeynel Abidin gibi totaliter rejimlerin dağıtılması, hatta Türkiye'ye yönelik 15 Temmuz 2016 darbe girişimi de dâhil olmak üzere, dünyaya hâkim olan düzene muhalefet edecek ve ona kafa tutacak hareketlerin ve rejimlerin ortadan kaldırılmasıyla, mevcut

düzene ancak sıfırlanıp yeniden yapılandırılma fırsatı doğmuştur (Ali, 2002; Akdoğan, 2004; Roy, 2004; Luizard, 2013; Chomsky, 2017; Akyıldız, 2019; Zuboff, 2019; Schwab, & Malleret, 2020).

Aynı zamanda, Batı'da refah bunalımları yaşanırken, Batı dışındaki toplumlar ise Batı refahına kavuşmak uğruna kendi dinlerinden, inançlarından, gelenek, görenek, örf ve adetlerinden vazgeçerek, emperyalist sistemin de uzun zaman yatırım yaptığı ayrı bir bunalıma girmişlerdir. Diğer yandan, dünyaya hâkim olan güçler ekonomik, askeri ve hâkimiyet savaşına girmişlerdir. Dolayısıyla düzene hâkim olan güçler açısından fiziksel bir savaşın ortaya çıkması kimsenin işine gelmezdi; fakat refahta ve refaha kavuşma uğruna homojenliğini kaybeden ve direnecek güce sahip olmayan toplumları sakinleştirecek tek yöntem ölüm paniği ve korkusuydu. Psikolojik, sosyopsikolojik ve sosyolojik yöntemler üzerinde durulduğunda, egemenliğini ve hâkimiyetini korumak isteyen, yani kapitalizmin koruyucuları olan küresel güçler için Covid-19 süreci zaruri bir ihtiyaç olmuş iddiasında bulunulursa, bu iddia boş çıkmış olmaz; ya da Schwab ve Malleret'in dediği gibi, "bundan daha uygun bir icat bulunamazdı" ifadesi yerindedir (Harvey, 2005; Luizard, 2013; Chomsky, 2017; Schwab & Malleret, 2020).

Yani, bahsi geçen siyasi, ekonomik, hukuki ve sosyal sorunlar dünya gündemini işgal etmekteyken, toplumların beklemediği, hazırlıksız yakalandığı, kısa da olsa eski sorunları unutturan ve daha önce tecrübe edilmemiş, yepyeni bir sorun ortaya çıkmıştır. Bu da tüm dünyanın gidişatını değiştirmiş, belirsizlikleri beraberinde getirmiş ve yeni bunalımlara ve krizlere yol açacak olan Covid-19 hastalığıdır. Yani toplumları endişelendiren, korkutan, paniğe sürükleyen ve evlerine kapattıran bu hastalık, sisteme ve düzene hâkim olan güç odakları için ise bir "kurtarıcı", bir "fırsat" ve bir "şifacı" olarak algılanmış gibidir. Eğer bu durum "Great Reset (Büyük Sıfırlama)" projesinin bir parçası olarak değerlendirilirse, bu da yerinde bir tespit olur. Dolayısıyla hastalık süreci 2019 yılının sonunda Covid-19 virüsünün Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkmış gibi görünse de; yukarıda bahsi geçen siyasi, sosyolojik, ekonomik, hukuki ve düzen krizleri, tıkanma ve çözümsüzlük durumları hesaba katıldığında, sürecin çok daha eskiye dayandığı söylenebilir.

Nitekim, bir yanda Covid-19'un gündeme getirdiği bağışıklık sorununun bireysel ve toplumsal alanı işgal etmesi, diğer yanda da ulus-devletlerin kendi sınırlarını karantinaya almasıyla birlikte; diplomatik, siyasi ve gelmekte olan yeni dünya düzenine göre stratejik ve jeo-stratejik gelişmelerle uğraşılırken, Covid-19 öncesi var olan sorunlar gündemden düşmüş ve çoktan unu-

tulmuştur. Yerine ise toplumların kafalarını hem karıştıracak hem de kışkırtacak birtakım sanılar, bilimsel olmayan iddialar, komplo teorileri ve akademik dışı bilgiler gelmiştir (Han, 2015; Sirman, 2020; Petersen et al., 2020; Barutçu, Çay & Evliyaoğlu, 2021). Bu kafa karıştırıcı ve provoke edici komplo teorilerine, Dünya Sağlık Örgütü ve ona bağlı bilim kurullarının çelişkili, tutarsız ve birbiriyle uyuşmayan açıklamaları da eklenince, toplumların hastalığın gerçekliğine olan inancı sarsılmış ve çeşitli şüpheler doğmuştur.

Bu durum, bazı sivil hareketlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Özellikle refah içinde yaşayan Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri toplumları, alışık olmadıkları kısıtlamalar ve otoriter tedbirlere karşı kitlesel ve sivil hareketler başlatmıştır. Aynı zamanda bu süreçte, sosyal medya ve dijital platformlar üzerinden kamuoyunun sınırlandırılması, komplo teorilerinin, doğrulanmamış fikirlerin ve bu fikirlerden beslenen kolektif hareketlerin küresel ölçekte daha hızlı yayılmasına neden olmuştur (Büken, 2020; Salalı, 2020; Nowak, Brzóska, Piotrowski ve diğ., 2020).

Sivil anlamda, dünyanın farklı ülkelerinde ortaya çıkan bu kolektif hareketler, Fransa ve ABD'yi hesaba katmadığımızda, genelde birbirini tetiklediğinden dolayı aralarında eylemsel, davranışsal, organizasyon ve sürdürülebilirlik konusunda fark yoktur. Göze çarpan, farklılık gösteren ve sokağa çıktıkları amaçlarından sapan Fransa ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki hareketlerdir. Bu ülkelerde ortaya çıkan kolektif hareketler, barışçıl ve sivil yürüyüşler dışında; kamu mallarına zarar verme, yağmalama, çevik kuvvetle çatışma, yasal ve etik kuralları aşan davranışlar sergileme gibi şiddete başvuran eylemlere dönüşmüştür.

Özellikle ABD'deki "nefes alamıyorum" eylemleri, oldukça çatışmalı ve şiddetli hâle dönüşen bir kolektif hareket olarak tüm dünyanın ilgisini çekmeyi başarmış, o güne dek tepkisel kolektif hareketlerin henüz görünmediği ülkelerde de kolektif gösterilerin başlamasına sebep olmuştur. Fakat diğer ülkelerde bu tür şiddet ve çatışmalı durumlara tanık olunmamıştır. Siyasi anlamda ise Tanzanya, Belarus ve Brezilya pandemi uygulamalarını sadece uygulamamakla kalmamış, aksine bu uygulamaların bir oyun olduğunu savunarak kendi toplumlarıyla birlikte tepkilerini ortaya koymuşlardır (Salalı, 2020; Žižek, S., 2020).

Pandeminin ilk başında bir oyun olduğunu ve görevinin başında olduğu süre içerisinde karantina uygulamayacağını, maske taktırmayacağını ve "sosyal mesafe" kuralını korumayacağını söyleyen Tanzanya Cumhur-

başkanı'nın, kısa bir süre sonra Covid-19 hastalığına yakalanıp vefat ettiği haberleri tüm dünyaya duyurulmuştur. Aynı tutumu ortaya koyan Belarus Cumhurbaşkanı ise ülkedeki muhalif grupların ülkeyi karıştırmasıyla karşı karşıya kalmıştır. Brezilya Cumhurbaşkanı ise kendi toplumunun taraftarlarıyla birlikte pandemi uygulamalarına karşı sokaklara dökülmüştür.

Bu üç ülkenin yanında, siyasi olarak Kanada seçimlerinde muhalif lider, seçim kampanyası boyunca seçimleri kazanırsa pandemi uygulamalarını kaldıracağını ve toplumu aşılatmayacağını ifade etse de, seçimde başarılı olamamıştır. Fakat seçimden sonra Kanada halkı, pandemi uygulamalarına ve zorunlu aşıya karşı dünyanın diğer ülkelerinde olduğu gibi sokağa çıkmıştır. Söz konusu ülkelerin bu durumları; Balkanlar'da, Türkiye'de, Avrupa ülkelerinde, İngiltere'de, ABD'de ve diğer ülkelerde ortaya çıkan kolektif oluşumlar tarafından, kendi iddialarını doğrulamak, beğeni toplamak ve takipçi sayılarını artırmak amacıyla sosyal medyada paylaşılmıştır. Benzer gösterilere kamyon şoförlerinin de başlattığı "Özgürlük Konvoyu" (Freedom Convoy) dını verdikleri protestolarla küresel ölçekte dikkat çekmiştir. Söz konusu hareketler, yalnızca yerel yönetimlere değil, aynı zamanda küresel sağlık otoritelerine ve neoliberal yönetişim biçimlerine karşı bir direnç formu olarak da okunmuştur.

Dolayısıyla kolektif hareketlerin sokağa inmeleri açısından bu olaylar oldukça etkili olmuştur. Aslında, Covid-19 sürecinde ortaya çıkan kolektif hareketlerin en önemli ortak noktalarından biri, sosyal medyada "Plandemi", "ThePlandemic", "plandemic" vb. benzer isimlerle hesaplar oluşturup birbirlerinin paylaşımlarından beslenmeleridir. Fakat daha sonra sosyal medyanın, pandemi ve aşı karşıtlarını sahtecilikle suçlayarak bu hesapları askıya alması veya kapatmasıyla birlikte, birçok hesap isim değiştirmiştir. Türkiye'de ise sosyal medya "Plandemi" hesaplarının yerine "5G Virüs News - Platformu" adını kullanmış ve bu platformu takip edenlerin toplam sayısı yüz binlerce kişiye ulaşmıştır. (Büken, 2020; Doğan, 2020; Salalı, 2020; Žižek, 2020; https://www.5gvirusnews.com/).

Türkiye'de de Covid-19 ile ilgili pek çok komplo teorisi ortaya atılmıştır. Bu teoriler, sanılara dayalı söylemlerle uzmanlık iddiasında bulunan sahte bilgi kaynakları ve mitsel anlatılardan etkilenen kitleler tarafından yayılmıştır. Aynı zamanda Bilim Kurulu'nun kamuoyuna sunduğu açıklamaların tutarsız, çelişkili, birbiriyle zıt, uyuşmaz ve aykırı olması bu güvensizliği daha da artırmıştır (Büken, 2020; Barutçu, Çay & Evliyaoğlu, 2021). Bunun sonucu olarak maske, mesafe, PCR testi gibi pandemi uygulamalarına ve özellikle

zorunlu aşılama politikalarına karşı kolektif tepkiler ortaya çıkmıştır. Özellikle Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın pandemi sürecinde bir parti kongresinde salonları "lebaleb" dolduran kalabalığa yönelik övgü dolu ifadeleri, sosyal medyada uzun süre "lebaleb" kelimesi üzerinden gündem olmuş ve kamuoyunun geniş kesimlerinden tepki almıştır.

Ayrıca Covid-19 hastalığının başlangıçta bazı kesimlerce dinle bağlantılı bir sorunmuş gibi sunulması, buna karşın eğlence mekânları, turistik bölgeler ve lüks otellerde kısıtlama olmaksızın faaliyetlerin devam etmesi, fakat camilerde ve toplu dini ibadetlerde sıkı önlemlerin uygulanması, dini gruplar başta olmak üzere çeşitli toplumsal kesimlerin tepkilerine neden olmuştur. Bu tepkiler İstanbul ve Ankara başta olmak üzere çeşitli şehirlerde sokağa çıkan kalabalıklarla ifade edilmeye çalışılmış, ancak bu hareketler süreklilik gösterememiştir. Bunun yerine bu tepkiler, söz konusu sivil hareketlerin ana mecrası hâline gelen sosyal medya platformlarında dile getirilmeye devam etmiştir (Nowak et al., 2020; Doğan, 2020; Sirman, 2020; BBC Türkçe, Mart 2021; Korkut & Yüksel, 2021; Yılmaz, 2022).

Sonuç olarak, Covid-19'un pandemi olarak ilan edilmesiyle başlayan süreç yalnızca bir sağlık krizi olmaktan çıkmış; siyasal, sosyolojik, psikolojik, ekonomik, jeostratejik ve jeopolitik boyutlarıyla küresel düzeyde derinleşmiş ve kapitalist-emperyalist sistemin yeniden yapılandırılması için bir araç hâline gelmiştir (Schwab & Malleret, 2020; Žižek, 2020; Han, 2015). Pandemi sürecinde uygulanan yaptırımlar, kısıtlamalar, zorunluluklar ve çeşitli dayatmalar; çelişkili, tutarsız ve çoğu zaman bilimsel temele dayanmayan açıklamalarla gerekçelendirildiğinde, toplumlarda ciddi bir güvensizlik ortamı oluşmuş ve bu da küresel ölçekte birçok sivil hareketin doğmasına neden olmuştur (Salalı, 2020; Büken, 2020; Barutçu et al., 2021).

Ancak bu sivil hareketlerin birçoğu, komplo teorileri, doğrulanmamış bilgiler, sahte uzman görüşleri ve medya manipülasyonları temelinde şekillenmiş olduğundan, geniş kitleler nezdinde meşruiyet kazanamamış ve dolayısıyla yapısal dönüşümler yaratabilecek birer toplumsal harekete dönüşememiştir. Pandemiyle birlikte dijital medyada hızla yayılan dezenformasyon, bilgi kirliliği ve otorite karşıtı söylemler; bu hareketlerin tutarlılığını zayıflatmış ve halk içinde güvensizlik yaratmıştır (). Bu durum, dijital alanda ortaya çıkan sivil itirazların uzun soluklu, yapılandırılmış ve sürdürülebilir kolektif hareketlere dönüşmesini büyük ölçüde engellemiştir (Castells, 2012; Tilly & Tarrow, 2015; Cinelli et al., 2020).

Nitekim, sivil hareketler; toplumsal hareketlerden farklı olarak aniden ortaya çıkan, genellikle geçici, tepkisel ve kurumsal olmayan yapılardır. Bu hareketlerin liderlik mekanizmaları net değildir; hedefleri ise çoğu zaman dağınık ve kısa vadelidir. Ayrıca, pandemi gibi olağanüstü dönemlerde otoriter müdahalelerin artması ve bilgiye erişimin sınırlandırılması, bu hareketleri daha kırılgan hâle getirmiştir. Covid-19 sürecinde dijital platformlar üzerinde örgütlenen pek çok sivil oluşum, güçlü bir ideolojik, sosyal ya da politik tabana dayanmadan ortaya çıktığı için, gerçek anlamda bir kolektif bilinç geliştirememiş ve kısa sürede etkisini yitirmiştir (Smelser, 2011; Snow & Soule, 2010; Gerbaudo, 2020).

Sivil muhalefet, pandemi boyunca biçimsel olarak varlığını sürdürmüş olsa da, kalıcı bir toplumsal değişim yaratacak yapısal potansiyeli ortaya koyamamıştır. Gerçek anlamda etkili bir toplumsal hareketin oluşabilmesi için yalnızca dijital görünürlük yeterli değildir. Aynı zamanda hareketlerin sahici taleplere dayanması, örgütlenme kapasitesine sahip olması ve meşruiyet üretme gücünü barındırması gerekmektedir (Della Porta & Diani, 2020).

Sivil hareketlerin bu zaafları yalnızca pandemiyle sınırlı kalmamış, günümüz küresel krizlerinde de gözlemlenmiştir. Bu duruma en çarpıcı örneklerden biri, İsrail'in Gazze'de gerçekleştirdiği vahşi katliamlara ve soykırıma karşı dünya genelinde yükselen sivil tepkilerdir. “Filistin özgür olsun”, “katliam dursun” gibi sloganlarla meydanlara çıkan milyonlarca insan, kendi devletlerini İsrail’e verdiği diplomatik, ekonomik ve askerî desteği durdurmaya ikna edememiştir. Bu durum, çağdaş sivil hareketlerin devletlerin dış politikasında caydırıcı bir rol oynayamamasıyla ilgili yapısal sınırlarını ortaya koymaktadır. Halklar öfkeli, sokaklar dolu olsa bile karar alma mekanizmaları büyük ölçüde merkezî ve ulus üstü güç yapılarına bağlıdır. Bu da, sivil hareketlerin etki gücünün sınırlı kaldığını bir kez daha gözler önüne sermektedir (Chomsky & Pappé, 2022; Butler, 2023).

Yeni Sivil Hareketlerin Sınıflandırma ve Özellikleri

Yeni sivil hareketler, amaçları, örgütlenme biçimleri ve katılım dinamiklerine göre çeşitli sınıflara ayrılabilmektedir. Bu sınıflandırma, hareketlerin farklı karakterlerini ve toplumsal etkilerini kavramayı kolaylaştırmaktadır (Bennett & Segerberg, 2013; Castells, 2012).

Aşağıdaki tablo, başlıca yeni sivil hareket türlerini ve temel özelliklerini özetlemektedir:

Sınıf / Tür	Tanım	Örnekler	Özellikler / Katılım Biçimi
Çevreci Hareketler	*Doğa, çevre ve ekolojik dengenin korunmasını amaçlayan hareketler*	*Yeşil Hareketler, Fridays for Future*	*Barışçıl eylemler, yerel ve küresel etki, farkındalık artırma*
Dijital Hareketler	*Sosyal medya ve dijital platformlar aracılığıyla örgütlenen hareketler*	*#MeToo, #BlackLivesMatter*	*Hızlı yayılım, çevrimiçi kampanya, küresel katılım*
Yaş Temelli Hak Hareketleri	*Yaş Temelli Hak Hareketleri*	*Yaş Temelli Hak Hareketleri*	*Yaş Temelli Hak Hareketleri*
Politik / Siyasi Hareketler	*Siyasi değişim, reform veya iktidar eleştirisi amacı taşıyan hareketler*	*Gezi Parkı Olayları, Yeşil Devrim*	*Dijital ve fiziksel katılım, kısa veya uzun süreli örgütlenme, belirli talepler*
Sağlık ve Pandemi Karşıtı Hareketler	*Pandemi önlemleri, aşılar veya kısıtlamalara karşı çıkan hareketler*	*Covid-19 karşıtı protestolar*	*Dijital ve fiziksel katılım, heterojen yapılı, çoğunlukla geçici ve bilimsel temelden yoksun talepler*

Bu sınıflandırma, pandemi süreci ve sosyal medyanın yükselişiyle birlikte ortaya çıkan yeni toplumsal hareketlerin çeşitliliğini ve özelliklerini net bir şekilde göstermektedir. Özellikle dijital platformlar, hareketlerin yerelden küresele hızla yayılmasına ve kamuoyu oluşturmasına olanak sağlamıştır (Brennen, Simon, Howard & Nielsen, 2020; Fuchs, 2021). Bununla birlikte, sağlık ve pandemi karşıtı hareketler gibi bazı yeni hareketler, bilimsel temelden yoksun ve geçici nitelikleri nedeniyle toplumsal meşruiyet kazanmakta zorlanmıştır (Nowak, Brzóska, Piotrowski ve ark., 2020; Sunstein, 2021).

Geçmiş ile Gelecek Arasında Yeni Sivil Hareketlerin Sorunları

Yeni sivil hareketler, çağdaş toplumların geçirdiği dönüşümler sonucunda ortaya çıkan ve klasik toplumsal hareketlerden yapısal ve işlevsel açıdan farklılık gösteren kolektif eylem biçimleridir. Tarih boyunca toplumsal hareketler, bireylerin ve toplulukların adalet, özgürlük ve eşitlik gibi idealler uğruna bir araya gelmesiyle şekillenmiştir. 20. yüzyılda özellikle sınıf temelli,

ideolojik ve örgütlü yapılarla kendini gösteren bu hareketler, 21. yüzyılın toplumsal, teknolojik ve kültürel koşulları içinde yeni formlara bürünmüştür. Bu yeni hareketler, bireysellik, kimlik, ifade özgürlüğü, çevre bilinci, cinsiyet sapkınlıklara karşı Aile kurumunun korunması ve dijitalleşme gibi temeller üzerinde yükselmektedir.

Yani bu yeni sivil hareketlerin ortaya çıkışını anlamak için tarihsel ve sosyolojik bağlam incelendiğinde, modern öncesi dönemlerde daha çok dini ya da geleneksel normlara dayalı kolektif eylemler görülmektedir. Sanayi toplumlarıyla birlikte ise işçi sınıfı hareketleri, sendikal direnişler ve ideolojik mücadeleler ön plana çıkmıştır. Ancak 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, post-endüstriyel toplum yapısının ortaya çıkması, iletişim teknolojilerinin hızla gelişmesi ve küreselleşmenin birey üzerindeki etkileriyle birlikte, toplumsal hareketlerin niteliğinde önemli değişiklikler yaşanmıştır (Touraine, 1985; Melucci, 1996; Tarrow, 2011; Luizard, 2013; O'Sullivan, & Knight, 2023).

Bu değişimi açıklayan önemli çalışmalardan biri Zygmunt Bauman'ın "akışkan modernlik" kavramıdır (Bauman, 2000). Akışkan modernlik olarak adlandırılan bu çağda bireyler ve toplumlar artık daha belirsiz, kırılgan ve değişken bir dünyada yaşamaktadır. Dolayısıyla bu dönemde sorumluluklar, kolektif ya da vicdani kimliklerden ziyade bireysel aidiyetler ve gündelik çıkarlar temelinde şekillenmektedir. Bunun sonucunda bir yandan ahlaki bir çöküş, diğer yandan ise toplumsal bir çözülme ile karşı karşıya kalınmaktadır. Daha doğrusu, bir toplumda çözülme başladıysa, bu durumun öncesinde mutlaka ahlaki bir çöküş yaşanmış demektir. Çünkü bir toplumda birlik, beraberlik, huzur ve sağduyuyu koruyan temel unsur ahlaki değerlerdir.

Ancak bu değerler bireyler tarafından içselleştirilmiş birer iç-değer olmaktan çıkarak yalnızca soyut kararlar ve hukuki dayatmalar hâline geldiğinde, ahlak dışı yönelimlerin etkisine açık hale gelinir. İşte bu durumu en iyi şekilde yansıtan örneklerden biri, yeni sivil hareketlerin doğasıdır. Vicdani veya insani değerlere sahip bireyler, yaşadıkları içsel rahatsızlıkları dışa vurmak ve tepkilerini ifade etmek amacıyla anlık ve spontan eylemler gerçekleştirme yoluna gitmektedir.

Bu eylemler, bireyin yalnızca kendi kimliğiyle değil, aynı zamanda evrensel etikle kurduğu bağ üzerinden şekillenmektedir. Dolayısıyla, yeni sivil hareketlerin yapı ve doğasını anlamak ve açıklamak amacıyla çeşitli teoriler geliştirilmiştir. Alain Touraine, Alberto Melucci ve Manuel Castells gibi düşünürler, bu hareketleri kimlik temelli mücadelelerin yükselişi olarak tanımlamış ve bu yönde dikkat çekmişlerdir (Bauman, 2000; Castells, 2012).

Bu teorilere göre, yeni toplumsal hareketler yalnızca ekonomik temelli değil, aynı zamanda kültürel ve sembolik boyutlara da sahiptir. Hareketlerin talepleri çoğunlukla kimlik, tanınma, görünürlük, katılım ve hak temelli olup, klasik sınıf mücadelesinden farklı bir yapıya işaret etmektedir. Yeni sivil hareketler, klasik modern dönemde bulunmayan bazı imkânlardan da yararlanarak, küresel çağda farklı bir karakter kazanmıştır. Bu farklılıkları karşılaştırdığımızda, yani klasik ve çağdaş toplumsal hareketler arasındaki farklar incelendiğinde, bunları dört ana başlık altında toplamak mümkündür: Birincisi, çağdaş hareketler dijital teknolojilerden yoğun biçimde yararlanmaktadır. Sosyal medya platformları, bu hareketlerin örgütlenme, yayılma ve kamuoyu oluşturma süreçlerinde temel araçlar hâline gelmiştir (Della Porta & Diani, 2006; Juris, 2008; Bennett & Segerberg, 2013; Tilly & Wood, 2013).

Twitter, Facebook, Instagram ve TikTok gibi dijital mecralar, hem bilgi akışını hızlandırmakta hem de alternatif bir kamusal alan yaratmaktadır. İkincisi, bu hareketler çoğunlukla yatay ve hiyerarşik olmayan bir örgütlenme yapısına sahiptir. Liderlikten yoksun olmaları, karar alma süreçlerinde katılımcılık ve çoğulculuğun ön planda tutulmasını beraberinde getirmektedir. Üçüncüsü, çağdaş hareketlerin talepleri genellikle kimlik temellidir. Ekonomik çıkarların ötesinde tanınma, görünürlük, cinsiyet sakınlıkların yanlıları ve karşıtları, etnisite, çevre duyarlılığı gibi kültürel ve sembolik talepler ön plana çıkmaktadır. Dördüncüsü, bu hareketler süreklilikten çok geçicilik, ani mobilizasyon gücü ve dalgalar hâlinde ortaya çıkma eğilimi göstermektedir. Ayrıca, küresel düzeyde şekillenseler de yerel bağlamlarla bütünleşme yeteneğine sahiptirler (Bauman, 2000; Castells, 2012; Ophir, & Jamieson, 2020; O'Sullivan, & Knight, 2023).

Bu tür hareketlerin örnekleri arasında *Occupy Wall Street*, *Gezi Parkı protestoları*, *Black Lives Matter*, *Fridays for Future* ve *#MeToo* gibi küresel ölçekte etkili olmuş mobilizasyonlar yer almaktadır. *Occupy* hareketi, gelir eşitsizliğine ve finansal sistemin adaletsizliklerine karşı kolektif bir tepki olarak doğmuş; liderlikten yoksun ancak geniş katılımlı bir direniş pratiği ortaya koymuştur. *Gezi Parkı hareketi*, Türkiye'de çevreyi koruma talebiyle başlayıp kısa sürede otoriterleşmeye karşı bir halk hareketine dönüşmüştür . *Fridays for Future*, Greta Thunberg'in öncülüğünde başlatılan ve iklim krizine karşı farkındalık yaratmayı amaçlayan bir gençlik hareketidir. *Black Lives Matter*, ırkçılığa ve polis şiddetine karşı yükselen güçlü bir toplumsal tepkiyi temsil etmektedir. Kadın hareketleri ise *#MeToo* kampanyasıyla cinsel şiddet ve tacize karşı küresel bir farkındalık yaratmıştır (Gitlin, 2013; Yörük, 2014; Taylor, 2016; Gill & Orgad, 2018).

Yakın dönemde, yukarıda bahsi geçen yeni sivil hareketler arasında Filistin'de yaşanan ve uluslararası hukuk çevrelerinde soykırım olarak nitelendirilen insanlık dramı da güçlü bir biçimde gündeme gelmiştir. İsrail'in Gazze Şeridi ve işgal altındaki topraklarda uyguladığı sistematik saldırılar; sivillere yönelik kitlesel şiddet, altyapının tahribi ve temel insani ihtiyaçlara erişimin engellenmesi gibi uygulamalar, dünya genelinde milyonlarca insanın dijital platformlar aracılığıyla tepkisini ortaya koymasına neden olmuştur.

Sosyal medyada "Free Palestine" etiketiyle başlayan kampanyalar, üniversitelerde düzenlenen oturma eylemleri, kamu kurumlarına yönelik boykot çağrıları ve sanatçıların, akademisyenlerin, öğrencilerin oluşturduğu dayanışma ağları bu sürecin önemli unsurları arasında yer almıştır. Bu tepkiler, klasik siyasal mekanizmaların dışında gelişen, yatay örgütlenmeye dayalı ve vicdani temellere oturan yeni bir küresel farkındalık dalgasını temsil etmektedir. Gazze'ye destek amacıyla dünyanın birçok ülkesinde gerçekleştirilen kitlesel gösteriler, aynı zamanda ana akım medya tekelinin dışında alternatif bilgi akışını örgütlemeye çalışan yeni nesil aktivizmin de bir yansıması niteliğindedir (UN Human Rights Council, 2024; Roy, 2024).

Görüldüğü gibi bu sivil hareketlerin yansımaları en güçlü yönleri arasında hızlı örgütlenme kapasitesi, çoğulculuk, yaratıcı protesto biçimleri, simgesel güç ve küresel etkileşim imkânı sağlanmasıdır. Zayıf yönleri ise sürdürülebilirlik sorunu, liderlik ve yön eksikliği, strateji geliştirme yetersizliği, dış müdahalelere açıklık ve hedef birliğinin eksikliği öne çıkmasıdır. Ayrıca, devlet baskısı, dijital gözetim ve dezenformasyon gibi tehditler bu hareketlerin etkinliğini azaltabildiğini görmekteyiz.

Bu da gösteriyor ki yeni sivil hareketlerin geleceği, yalnızca bugünkü taleplerle değil, uzun vadeli toplumsal dönüşüm potansiyelleriyle de ilgilidir. Bu hareketler, geleneksel siyasal yapılar dışında yeni bir siyasal alan yaratmakta, yurttaşların katılımını artırmakta ve yeni nesil aktivizmin doğuşunu simgelemektedir. Çünkü dijital vatandaşlık, ağ toplumu, yatay örgütlenme ve etik temelli eylem gibi kavramlar, bu hareketlerin teorik zeminini oluşturmaktadır (Morozov, 2011; Castells, 2012; Della Porta, 2015). Ancak bu hareketlerin daha kalıcı ve etkili olabilmesi için stratejik planlama, kurumlaşma ve yerel-toplumsal bağlantılarını güçlendirmeleri gerekmektedir.

Sonuç olarak, yeni sivil hareketler çağımızın siyasal ve kültürel dinamiklerini yansıtan önemli toplumsal olgulardır. Geleneksel siyaset yapma biçimlerinin ötesinde, bireylerin yeni ifade ve direniş biçimleri geliştirdiği bu hareketler, hem umut hem de sınama içermektedir. Toplumsal eşitsizliklerin, otoriter

eğilimlerin ve küresel adaletsizliklerin arttığı bir dünyada, Filistin örneğinde olduğu gibi bu hareketlerin varlığı yalnızca bir protesto değil, aynı zamanda insanlık vicdanının sesi olma işleviyle de büyük önem taşımaktadır (Butler, 2021). Fakat bu yeni sivil hareketlenmelerin etki alanı, bir görünürlükten ve gürültünün ötesine geçememektedir.

Başka bir ifadeyle, Filistin'de yaşanan soykırım ve tarihte benzeri görülmemiş cani katliamlara karşı alevlenen sivil hareketlerin herhangi bir yaptırım gücü olmadığı; hatta etki alanlarının giderek daraldığı gözlemlenmektedir. Yani, Filistin'de yaşanan soykırıma ve zulümlere karşı sessiz kalan, hatta bu katliamları gerçekleştiren İsrail'e destek veren mevcut sömürü düzenine karşı bu hareketlerin ne bir baskı yapma gücü vardır ne de bulundukları ülkelerdeki iç siyaseti yönlendirme imkânları bulunmaktadır. Fakat buna rağmen, ne mevcut sömürü sistemi ne de ülkelerdeki iç siyasi oluşumlar bu sivil hareketlerden tamamen rahattır. İşte bu açıdan bakıldığında, sivil hareketlerin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

21. yüzyılın ilk çeyreğine gelindiğinde, dünya sermayesinin büyük oranda tek elde toplandığı, küresel ya da ulus-üstü şirketlerin ulus devletler üzerinde belirleyici bir tahakküm kurduğu gözlemlenmektedir. Toplumlar, kredi yöntemleriyle sistematik biçimde borçlandırılmış; vergi yükü altında ezilmiş; vergi kaçakçılığı artmış; karşılıksız hâle gelen kâğıt para sisteminde mülkiyetin değeri gitgide düşmüştür. Bu süreçte demokrasiye ve hukuka duyulan inanç zayıflamış; sosyal medya aracılığıyla yeni bir dijital totalitarizm doğmuş ve bu yeni düzene karşı sosyal, kamusal ve hukuki boşluklar derinleşmiştir.

Tüm bu gelişmeler, kapitalist-emperyalist sistemin küresel ölçekte ciddi bir kriz, çözülme ve çöküş sürecine girdiğini göstermektedir. Bu çöküş karşısında, yeni solun yükselişiyle birlikte oluşan toplumsal ve ideolojik tehdit dikkat çekerken; ekonomik, sosyal ve siyasal birçok sorunla baş edemeyen egemen düzen, kendi varlığını yeniden meşrulaştırma ihtiyacı hissetmiştir. Bu bağlamda, sistemin yeniden yapılandırılması sürecinde Covid-19 pandemisi gibi küresel sağlık krizleri, işlevsel bir araç hâline gelmiştir. Bu bakış açısıyla değerlendirildiğinde, Covid-19 yalnızca bir sağlık meselesi değil; aynı zamanda tarihsel köklere dayanan siyasal, ekonomik, toplumsal ve jeostratejik bir sorunun güncel yansımasıdır.

Pandemi sürecinde, resmi otoriteler tarafından alınan kısıtlama ve düzenlemelere karşı çeşitli kolektif hareketler ortaya çıkmıştır. Bu hareketlerin bazı

yönleri klasik (eski) toplumsal hareketlere; bazı yönleri ise yeni toplumsal hareketlere benzemektedir. Ancak sistematik bir örgütlenme kapasitesinden yoksun olmaları, kurumsallaşmamış yapıları, sürdürülebilir mekanizmalar geliştirememeleri ve belirgin bir ideolojik, inançsal ya da siyasal zeminden beslenmemeleri nedeniyle, bu hareketleri klasik anlamda birer toplumsal hareket olarak nitelendirmek zordur.

Pandemi sürecinde ortaya çıkan hareketlilikte, geçmiş toplumsal hareketlerde görülmeyen yeni organizasyon biçimleri, yönlendirme stratejileri ve eylem tarzları dikkat çekmektedir. Komplo teorisyenlerinin öne sürdüğü varsayımlar, uzmanlık alanı dışındaki kişilerin medya aracılığıyla yaptığı spekülatif açıklamalar ve kendilerini stratejist ya da analist olarak tanıtan kişi ve çevrelerin etkisiyle geniş kitleler yönlendirilmiştir. Aynı zamanda Dünya Sağlık Örgütü ve bağlı bilim kurullarının çelişkili açıklamaları ile ulusal otoritelerin keyfî uygulamaları toplumda güven bunalımını derinleştirmiş ve kitlesel/kolektif tepkilerin doğmasına neden olmuştur.

Ancak bu yeni hareketler, örgütlenme kapasitesinden yoksun kalmış; sürdürülebilirlik sağlayamamış; gerçekçi, ikna edici ve tutarlı bir söylem geliştirememiştir. Bu temel zaaflar nedeniyle toplum nezdinde meşruiyet kazanamamış, geniş kitleleri mobilize edememişlerdir. Esasen bu hareketlerin en büyük sorunu da budur: Ne kendilerini geniş kesimlere kabul ettirebilmişler ne de toplumsallaşarak kalıcı bir etki yaratabilmişlerdir. Dolayısıyla, pandemi sürecinde ortaya çıkan bu hareketler, beklenen ölçüde kamuoyu etkisi oluşturamamış ve zamanla sönümlenmişlerdir.

Covid-19 pandemisi, yalnızca sağlık alanında değil; aynı zamanda toplumsal, siyasal, kültürel ve dijital düzlemlerde de derin dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Bu küresel kriz, klasik toplumsal hareket anlayışının ötesine geçerek, yeni biçimlerde ortaya çıkan sivil ve kolektif hareketlerin zeminini hazırlamıştır. Pandemi döneminde gözlemlenen eylemler, ne tamamen ideolojik temellere dayanmaktadır ne de kurumsal bir örgütlenmeye sahiptir. Bu yönüyle söz konusu hareketler, belirsiz, heterojen ve dijitalleşmiş yapılarıyla yeni toplumsal hareketlerin karakterine yaklaşmakta; ancak tutarsız talepleri, sınırlı süreklilikleri ve bilimsel temelden yoksun olmaları sebebiyle sivil hareket düzeyinde kalmaktadırlar.

Bu dönemde sosyal medya ve dijital platformlar yalnızca iletişim aracı değil, aynı zamanda kolektif bilincin oluştuğu, mobilizasyonun sağlandığı ve eylem çağrılarının yayıldığı yeni kamusal alanlara dönüşmüştür. Bilgi akışının hızlı ve yaygın oluşu, hareketlerin kısa sürede küresel görünürlük kazanmasına

olanak tanımıştır. Ancak bu hız, aynı zamanda dezenformasyonun, spekülasyonun ve komplo teorilerinin yayılmasına da zemin hazırlamış; toplumsal kutuplaşmayı ve güvensizlik ortamını pekiştirmiştir. Pandemi sürecinde ortaya çıkan bu hareketlerin en belirgin zayıflığı ise sürdürülebilir bir kurumsallık ve meşruiyet temeli geliştirememeleridir.

Araştırmanın ortaya koyduğu üzere, toplumsal hareketler artık klasik ideolojik temellerden ziyade; kimlik, yaşam tarzı, kültürel farklılıklar ve dijital ağlar etrafında şekillenmektedir. Bu bağlamda, yeni toplumsal hareketler daha yatay, esnek ve çoğulcu yapılara sahiptir; katılım esasen gönüllülük temelinde gerçekleşmektedir. Ancak bu yapı, aynı zamanda stratejik derinlikten, kolektif hafızadan ve hedef odaklılıktan uzaklaşma riskini de beraberinde getirmektedir.

Covid-19 süreci, sivil hareketlerin doğasını ve işleyişini yeniden düşünmeyi gerektiren bir laboratuvar işlevi görmüştür. Bu süreçte bazı hareketler küresel ölçekte dikkat çekmeyi başarsa da çoğu, hedeflerini netleştiremeden dağılmış ve etkisini kaybetmiştir. Hareketlerin sürdürülebilirlik ve başarı elde edebilmeleri için yalnızca tepkisel değil; aynı zamanda yapısal dönüşüm vizyonuna, bilgi temelli, tutarlı ve meşru taleplere sahip olmaları gerekmektedir.

Gelecekte toplumsal hareketlerin analizinde klasik yaklaşımların yanında dijitalleşme, iletişim sosyolojisi, medya çalışmaları, siyaset bilimi ve psikoloji gibi çok disiplinli perspektiflerin birlikte değerlendirilmesi kaçınılmaz görünmektedir. Bu çalışma da pandemi sürecinde ortaya çıkan sivil hareketlerin, toplumsal hareket kuramları çerçevesinde nasıl konumlandırılabileceğine dair teorik ve ampirik katkılar sunmayı amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

ABD'de sosyal medya şirketleri aşı karşıtı hesapları kapatıyor. (2021, 11 Ağustos). Perspektif. https://perspektif.eu/2021/08/11/abdde-sosyal medya sirketleri asi karsiti hesaplari kapatiyor/

Agamben, G. (2020). *Where are we now? The epidemic as politics*. ERIS Press.

Akdoğan, Y. (2004). *Muhafazakâr Demokrasi*. Alfa Yayınları.

Akyıldız, Y. (2019). *Sömürgenin Gücü Modern*. Kadim.

Akyıldız, Y. (2019). Sömürgenin gücü: Modern devşirmeler ve dönekler. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (71), 44–56.

Ali, T. (2002). *The Clash of Fundamentalisms: Crusades, Jihads and Modernity*. Verso.

Arslan, M. O. (2011). Vergi cennetleri ve küresel yoksulluk. *Vergi Raporu Dergisi*, 142, 42–49.

Babacan, M. E. (2014). Sosyal medya sonrası yeni toplumsal hareketler. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 135–160.

Ball, J. (2021). *Post-truth: How bullshit conquered the world*. Biteback Publishing.

Barutçu, A., Çay, E., & Evliyaoğlu, N. (2020). Çiçek hastalığı epidemisinden COVID-19 pandemisine; aşı kararsızlığı ve aşı reddi. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 30(4), 243–250.

Barutçu, A., Çay, E., & Evliyaoğlu, N. (2021). Pandemi sürecinde bilgi kirliliği ve komplo teorileri: Dijital toplumun yeni sınavı. Akademik Kitaplar.

Barnard, M., Iyer, R., Del Valle, S. Y., & Daughton, A. R. (2021). Impact of COVID-19 policies and misinformation on social unrest. *arXiv preprint*. https://arxiv.org/abs/2103.03814

Baumgarten, B. (2021). Pandemic protest: The case of Germany's Querdenken movement. *Globalizations*, 18(7), 1275–1291. https://doi.org/10.1080/14747731.2021.1929001

Bennett, W. L., & Segerberg, A. (2013). *The logic of connective action: Digital media and the personalization of contentious politics*. Cambridge University Press.

Bodnar, P., & Salát, O. (2021). Challenges in organizing collective action during COVID-19 pandemic. *Journal of Social Issues*, 77(4), 998–1015.

Bruns, A., Harrington, S., & Hurcombe, E. (2020). 'Corona? 5G? or both?': The dynamics of COVID-19/5G conspiracy theories on Facebook. *Media International Australia*, 177(1), 12–29. https://doi.org/10.1177/1329878X20946113

Büken, N. (2020a). COVID-19 pandemisi ve sağlıkta etik sınav. *Hacettepe Tıp Dergisi*, 51(1), 15–20.

Büken, N. Ö. (2020b). COVID-19 pandemisi ve etik konular. *Sağlık ve Toplum*, COVID-19 Özel Sayısı, 15–26.

Butler, J. (2023). *Who's Afraid of Gender?* Farrar, Straus and Giroux.

Case, S. R. (2024). To protest for Black life during the pandemic: Resistance and freedom in a settler state. *Canadian Journal of Law and Society*, 39(1), 105–124. https://doi.org/10.1017/cls.2024.5

Castells, M. (2012). *Networks of outrage and hope: Social movements in the internet age*. Polity Press.

Chomsky, N. (2017). *Who Rules the World?* Penguin Books.

Chomsky, N., & Pappé, I. (2022). *Israel and Palestine: The return of the settler*. Haymarket Books.

Chul Han, B. (2015a). *Şeffaflık toplumu* (Y. Alptekin, Çev.). Versus Kitap.

Chul Han, B. (2015b). *Yorgunluk toplumu* (S. Yalçın, Çev.). Açılım Kitap.

Cinelli, M., Quattrociocchi, W., Galeazzi, A., Valensise, C. M., Brugnoli, E., Schmidt, A. L., Zola, P., Zollo, F., & Scala, A. (2020). The COVID-19 social media infodemic. *Scientific Reports*, 10, 16598. https://doi.org/10.1038/s41598-020-73510-5

Çolak, Ç. D. (2016). Yeni toplumsal hareketlere 'yeni' niteliği kazandıran özellikler üzerine bir değerlendirme. *SOBİDER*, 3(6), 529–537.

Della Porta, D., & Diani, M. (2006). *Social movements: An introduction* (2. Baskı). Blackwell Publishing.

Della Porta, D., & Diani, M. (2020). *Social movements: An introduction* (3rd ed.). Wiley-Blackwell.

Dolgun, U., & Sütçüoğlu, T. (2014). Sosyal medya ve yeni toplumsal hareketler. In V. Bozkurt (Ed.), Atatürk Üniversitesi (Erişim: 28 Ocak 2022).

Doğan, O. (2020a). Pandemide sosyal medya denetimi ve dijital sansür. *Yeni Medya ve Etik*, 6(2), 102–115.

Doğan, O. (2020b). Koronavirüs salgınında sosyal medya kullanıcılarının sahte haberler karşısındaki tutumu; İstanbul örneği (Yüksek lisans tezi). İbn Haldun Üniversitesi.

Dressen, V., Tota, A. L., & Rivetti, P. (2023). Disobedience in pandemic times: Protests for and against distance learning in Italy. In A. Gatti & C. Marchetti (Eds.), *Democratic protests and new forms of collective action* (pp. 191–209). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-07252-6_11

Douglas, K. M. (2021). COVID-19 conspiracy theories. *Group Processes & Intergroup Relations*, 24(2), 270–275.

Gerbaudo, P. (2020). *The digital party: Political organisation and online democracy*. Pluto Press.

Goodman, T. (2022). Latency and crisis: Mutual aid activism in the COVID-19 pandemic. *Qualitative Sociology*, 45, 413–431. https://doi.org/10.1007/s11133-021-09483-1

Goodwin, J., Jasper, J. M., & Polletta, F. (2009). *The social movements reader: Cases and concepts*. Wiley Blackwell.

Han, B. C. (2020). *Toplumu şeffaflıkla zehirlemek: COVID 19 sonrası*. Matthes & Seitz.

Han, B. C. (2021). *Kapitalizm ve ölüm dürtüsü* (Ç. Tanyeri, Çev.). Anka Yayınları.

Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. Oxford University Press.

Haßler, J., Kümpel, A. S., & Maurer, M. (2021). Influence of the pandemic lockdown on Fridays for Future's hashtag activism. *New Media & Society*, 23(6), 1484–1506. https://doi.org/10.1177/1461444820959011

Hoşoğlu, S. (2020). Pandemide tıbbi açıdan son durum ne? YouTube. TR724 kanalı. https://www.youtube.com/watch?v=CqYRiSfDLOI (Erişim: 28 Ocak 2022)

Iacoella, F., Justino, P., & Martorano, B. (2024). Lockdown and unrest: Inequality, restrictions and protests during COVID-19. *Journal of Conflict Resolution*, 68(1), 89–118. https://doi.org/10.1177/00220027231210008

Imhoff, R., & Lamberty, P. (2020). A bioweapon or a hoax? The link between distinct conspiracy beliefs about the Coronavirus disease (COVID-19) outbreak and pandemic behavior. *Social Psychological and Personality Science*, 11(8), 1110–1118. https://doi.org/10.1177/1948550620934692

Jolley, D., & Douglas, K. M. (2014). The social consequences of conspiracism: Exposure to conspiracy theories decreases intentions to engage in politics and to reduce one's carbon footprint. *British Journal of Psychology*, 105(1), 35–56.

Koirala, B. (2021). The sociology of pandemic protests: COVID-19 collective action in the United States. *Sociological Forum*, 36(1), 120–140.

Kepel, G. (2002). *Jihad: The Trail of Political Islam*. Harvard University Press.

Korkut, U., & Yüksel, E. (2021). COVID-19 pandemisinin dinî yaşantıya etkisi: Türkiye örneği. *Din ve Toplum*, 5(2), 89–112.

Luizard, P. J. (2013). *Çökmekte Olan Orta Doğu* (Çev. B. D. Dedeoğlu). İletişim Yayınları.

McAdam, D., McCarthy, J. D., & Zald, M. N. (1996). *Comparative perspectives on social movements: Political opportunities, mobilizing structures, and cultural framings*. Cambridge University Press.

McIntyre, L. (2019). *Hakikat sonrası* (M. F. Biçici, Çev.). Can Sanat Yayınları.

Miller, J. M. (2020). Psychological, political, and situational factors combine to boost COVID-19 conspiracy theory beliefs. *Canadian Journal of Political Science*, 53(2), 327–334.

Nasr, V. (2006). *The Shia Revival: How Conflicts within Islam Will Shape the Future*. W. W. Norton & Company.

Nowak, B., Brzóska, P., Piotrowski, J., Sedikides, C., Żemojtel Piotrowska, M., & Jonason, P. K. (2020). Adaptive and maladaptive behavior during the COVID 19 pandemic: The roles of Dark Triad traits, collective narcissism, and health beliefs. *Personality and Individual Differences*, 167, 110232. https://doi.org/10.1016/j.paid.2020.110232

Nowak, B., Brzóska, P., Piotrowski, J., et al. (2020). Social media use and public opinion during COVID-19. *Journal of Public Health Research*, 9(S1), 45–60.

Ophir, Y., & Jamieson, K. H. (2020). The effects of media coverage and political leadership on public trust in institutions during pandemics. *Health Communication*, 35(14), 1832–1841. https://doi.org/10.1080/10410236.2020.1847441

O'Sullivan, M., & Knight, A. (2023). The right to protest during a pandemic: Using public health ethics to bridge the divide between public health goals and human rights. *Journal of Bioethical Inquiry*, 20(1), 37–48. https://doi.org/10.1007/s11673-022-10174-1

Petersen, E., Koopmans, M., Go, U., Hamer, D. H., Petrosillo, N., Castelli, F., ... & Simonsen, L. (2020). Comparing SARS CoV-2 with SARS CoV and influenza pandemics. *The Lancet Infectious Diseases*, 20(9), e238–e244. https://doi.org/10.1016/S1473-3099(20)30484-9

Pleyers, G. (2010). *Alter-globalization: Becoming actors in the global age*. Polity Press.

Petersen, E., Koopmans, M., Go, U., et al. (2020). Comparing SARS CoV-2 with SARS CoV and influenza pandemics. *The Lancet Infectious Diseases*, 20(9), e238–e244.

Romer, D., & Jamieson, K. H. (2020). Conspiracy theories as barriers to controlling the spread of COVID-19 in the US. *Social Science & Medicine*, 263, Article 113356.

Rosamond, B. (2016). Brexit and the problem of European disintegration. *Journal of Contemporary European Research*, 12(4).

Rohlinger, D. A., & Bunnage, L. A. (2022). Protest in a time of pandemic: Movement building through disruption and virtual networks. *Social Movement Studies*, 21(1), 1–18. https://doi.org/10.1080/14742837.2021.1889530

Roy, O. (2004). *Globalized Islam: The Search for a New Ummah*. Columbia University Press.

Ruiu, M. (2020). Compliance, resistance and politics of the COVID-19 'lockdown' in Italy. *European Journal of Cultural and Political Sociology*, 7(2), 180–198.

Salalı, G. D. (2020a). Komplo teorileri, COVID-19 aşısı ve Türkiye'de aşı kararsızlığının yükselişi: COVID-19 aşısına yönelik endişelerin kaynağı ne? *Bilim ve Ütopya*, 305, 36–39.

Salalı, G. D. (2020b). Pandemi döneminde toplumsal tepkiler ve kolektif davranışlar. *Bilim ve Gelecek Dergisi*, 319, 22–28.

Santos, F. G., Chenoweth, E., & Choi-Fitzpatrick, A. (2020). The global pandemic has spawned new forms of activism—and they're flourishing. *The Guardian*. https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/oct/12/covid-activism-digital-protest

Schmidt, H., & Etches, V. (2020). Public health ethics and COVID-19. *Canadian Journal of Public Health*, 111, 387–390.

Schwab, K., & Malleret, T. (2020a). *COVID 19: The great reset*. World Economic Forum.

Schwab, K., & Malleret, T. (2020b). *The Great Reset*. World Economic Forum.

Sirman, A. (2020a). İnsanlık sendromu: Evde, okulda, sokakta ve işyerinde insan. Hümanist Kitap.

Sirman, A. (2020b). Toplum ve bilim. (Makale)

Smelser, N. J. (2011). *Theory of collective behavior*. Free Press.

Snow, D. A., & Soule, S. A. (2010). *A primer on social movements*. W.W. Norton.

Stott, C., Drury, J., & Barr, D. (2022). A law unto themselves: On the relatively autonomous operation of protest policing during the COVID-19 pandemic. *Justice, Power and Resistance*, 5(1), 47–66. https://doi.org/10.1332/263169021X16268731264384

Tarrow, S. (2011). *Power in movement: Social movements and contentious politics*. Cambridge University Press.

Tilly, C. (2004). *Social movements, 1768–2004*. Paradigm Publishers.

Tilly, C., & Tarrow, S. (2015). *Contentious politics*. Oxford University Press.

Tufekci, Z. (2021). *Twitter and tear gas: The power and fragility of networked protest*. Yale University Press.

Türkdoğan, O. (2013). *Sivil hareketlerin sosyolojisi*. Bilge Kültür Sanat Yayıncılık.

Van Prooijen, J. W., & Douglas, K. M. (2017). Conspiracy theories as part of history: The role of societal crisis situations. *Memory Studies*, 10(3), 323–333. https://doi.org/10.1177/1750698017701615

Van Bavel, J. J., Baicker, K., Boggio, P. S., Capraro, V., Cichocka, A., Cikara, M., Crockett, M. J., Crum, A. J., Douglas, K. M., Druckman, J. N., Drury, J., Dube, O., Ellemers, N., Finkel, E. J., Fowler, J. H., Gelfand, M. J., Han, S., Haslam, S. A., Jetten, J., … Willer, R. (2020). Using social and behavioural science to support COVID-19 pandemic response. *Nature Human Behaviour*, 4(5), 460–471. https://doi.org/10.1038/s41562-020-0884-z

Wicke, P., & Bolognesi, M. M. (2020). Framing COVID-19: How we conceptualize and discuss the pandemic on Twitter. *PLOS ONE*, 15(9), e0240010. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0240010

Yelken, R. (2021a). COVID-19 ve sivil hareketler: Türkiye örneği. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(3), 112–130.

Yelken, R. (2021b, 21 Aralık). Aybu Sosyoloji Bölümü, Sosyoloji Teorilerinde Çağdaş Konular Dersi [Ders notları].

Yılmaz, F. (2022). Pandemi döneminde siyasal iletişim ve toplumsal algı: Türkiye örneği. *Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 30(1), 125–144.

Žižek, S. (2020a). *Pandemic!: COVID 19 shakes the world*. OR Books.

Žižek, S. (2022). Çevrimiçi içerik (yayınevi olmadan).

Zuboff, S. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism*. PublicAffairs.

İkale Sözleşmelerinde İrade Tespitinin Değerlendirilmesi

Yavuz Selim Kaymaz

KTO Karatay Üniversitesi,
İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi,
Sigortacılık ve Sosyal Güvenlik Bölümü,
Doktor Öğretim Üyesi,yavuzselimkymz@gmail.com,
https://orcid.org/0000-0002-0698-9011

Öz: Çalışma hayatında belli başlı sebeplerden iş sözleşmelerinin sona ermesi gündeme gelmektedir ve bu sebeplerden biri ikale sözleşmeleridir. Karşılıklı anlaşma yolunu ifade eden ikale kavramı doğrudan iş kanununda yer almasa da borçlar kanunda yer edinmektedir. İkale sözleşmeleri ayni zamanda yargı kararlarıyla açıkça belirli yükümlülükler ekseninde uygulanmaktadır. İşçinin işverene göre daha zayıf konumda olduğu kabul edildiğinden ikale sözleşmelerinde de işçinin menfaatlerinin korunması gerektiği yargı kararlarında güvence altına alınmıştır. İşçinin güvencesi olarak düzenlenmiş kurumlar ikale sözleşmeleriyle bertaraf edilmesi önlenmelidir. Söz konusu durum sözleşmelerin önemli bir kurumu olan "icap" noktasında yoğunlaşmaktadır, icabın hangi taraftan geldiği ikale sözleşmelerinde talep edilecek menfaatleri somutlaştırmaktadır. İcap(öneri) doğrudan irade ilişkisiyle ilişkili olduğundan ikale sözleşmenin sıhhati bakımından icap önem arz etmektedir. İşverenin ikale sözleşmesi yaparken icabın "işçiden" gelmemesine rağmen işçiden geliyormuş gibi belge imzalatmasını sağlayan "matbu" formlar önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu durum kanunen işçiyi koruyan iş güvencesi haklarının bertaraf edilmesine neden olmaktadır. Her ne kadar işçinin kendi imzası alınmış olsa dahi icabın hangi taraftan geldiği konusunda sıhhatin sağlanamaması durumunda işçi açısından önemli mağduriyetler oluşmaktadır. Farklı kanunlardaki uygulamalara değinmek suretiyle ikale sözleşmelerinde irade tespitine yönelik değerlendirme yapmak çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İkale Sözleşmesi, İrade, Geçerlilik, İş güvencesi, İcap, İşçi, İşveren

Jel Kodları: J53, J010, J33

Assessment of Will Determination in Mutual Agreements

Abstract: In work life, business contracts may be terminated for identified reasons and one way for these reasons is mutual agreement. Although the concept of mutual agreement is not directly emphasized in Turkish Labor Law it takes place in Turkish Code of Obligations. Also, mutual contracts explicitly applied in judicial decisions based on specific obligations. Since it is acknowledged that the employee is in a weaker position compared to the employer, court decisions ensure that the employee's interests are protected in mutual agreements. Institutions established to safeguard the employee's interests should not be undermined by settlement agreements. This situation is concentrated on the "offer" clause, which is significant part of the contract therefore the offer clarifies the benefits to be requested in mutual agreements. The offer directly has adherence to will, so it is important for the validity of the severance agreement. Printed forms that allow the employer to have the employee sign a document as if the offer originated from the employee, even though it did not, generates significant problems. This situation causes the elimination of job security rights that legally protect workers. Even if the employee's signature is obtained, if the validity of the offer cannot be established regarding which party made it, this may result in a significant loss to the employee. The purpose of this study is to evaluate determination of intent in mutual agreements by referring to the practices in different laws.

Keywords: Mutual Agreement, Will, Validity, Job security, Offer, Employee, Employer

Jel Codes: J53, J010, J33

1. Giriş

Çalışma hayatında işçi devri diğer bir ifadeyle işe giriş ve işten ayrılmalar olağan ve sürekli karşılaşılan bir durumdur. Bu döngü, emek piyasasının di-

namik yapısının doğal bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. Terfiler, boş zaman tercihlerinin değişmesi, ücret dışı gelirlerin artışı ya da azalışı, emeklilik, malullük, daha iyi koşullarda iş bulma vb. durumlardan dolayı çalışanlar işlerinden ayrılmaktadırlar. Bahsedilen süreçlerin tümü hem bireysel hem de kurumsal seviyede hukuki, ekonomik ve sosyal sonuçlar doğurmaktadır. Hukuki açıdan değerlendirildiğinde çalışma hakkı uluslararası sözleşmeler, Anayasa ve ilgili kanunlarla güvence altına alınmış temel haklardan biridir. İşe giriş süreci, iş sözleşmesinin kurulması ve çalışılan işin niteliğine göre tabi olunan kanunun (örneğin, İş Kanunu, Deniz İş Kanunu, Basın İş Kanunu) belirlenmesi bu kapsamda hem işveren hem de işçi açısından çeşitli hukuki yükümlülükler doğmaktadır. Emek, diğer mal ve hizmetler gibi alınıp satılabilen bir meta olmadığından dolayı işçinin işten ayrılması durumunda ya da işverenin işçiyi işten çıkarması durumunda belli başlı prosedürlerin uygulanması hukuken düzenlenmelere tabiidir dolayısıyla taraflar açısından zorunluluktur.

İş sözleşmesinin sona ermesi de tıpkı iş sözleşmesinin kurulması gibi çalışma yaşamının doğal bir sonucu olup; iş güvencesi bu durumun temel unsurlarından biridir. İşçinin ölümü, istifa veya fesih gibi durumlar sözleşmenin sona ermesine yol açan sebepler arasında yer alırken, ikale (karşılıklı sonlandırma/anlaşma) uygulaması da bu kapsamda önem arz eden ve iş sözleşmesini sona erdiren bir uygulamadır. Anayasal bir hak olarak düzenlenen sözleşme özgürlüğü, iş hukukuna da sirayet ettiği gibi ve sözleşme özgürlüğünün bu bağlamda ikale sözleşmeleriyle doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir ve tarafların ikale sözleşmelerini kurmaları da bu özgürlüğün bir sonucudur. 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu uyarınca, sözleşmeler kural olarak herhangi bir şekle tabi olmamakla birlikte, ispat açısından yazılı şekil önem kazanmaktadır. Bazı özel sözleşme türlerinde ise şekil, doğrudan geçerlilik şartı olarak öngörülmektedir. TBK hükümlerinde "genel işlem koşulları" düzenlenmiştir. TBK'ya göre *"Genel işlem koşulları, bir sözleşme yapılırken düzenleyenin, ileride çok sayıdaki benzer sözleşmede kullanmak amacıyla, önceden, tek başına hazırlayarak karşı tarafa sunduğu sözleşme hükümleridir. Bu koşulların, sözleşme metninde veya ekinde yer alması, kapsamı, yazı türü ve şekli, nitelendirmede önem taşımaz. Aynı amaçla düzenlenen sözleşmelerin metinlerinin özdeş olmaması, bu sözleşmelerin içerdiği hükümlerin, genel işlem koşulu sayılmasını engellemez. Genel işlem koşulları içeren sözleşmeye veya ayrı bir sözleşmeye konulan bu koşulların her birinin tartışılarak kabul edildiğine ilişkin kayıtlar, tek başına, onları genel işlem koşulu olmaktan çıkarmaz. Genel işlem koşullarıyla ilgili hükümler, sundukları hizmetleri kanun veya yetkili makamlar tarafından verilen izinle yürütmekte olan kişi ve kuruluşların hazırladıkları sözleşmelere de, niteliklerine bakılmaksızın uygulanır"* (6098 sayılı

kanun,md.20) Bu durumdan işverenin genel olarak yaptığı tek başına hazırladığı ikale sözleşmelerinin diğer tüm işten ayrılan/ayrılacak olan çalışanlar ile yapması da içinde farklılıklar olsa dahi genel işlem koşulu ikale sözleşmeleri(nitelik şartı aranmadığından) için geçerli olacağı çıkarımı yapılabilir. Fakat ilgili maddenin devamında 21. Madde ve 22. Madde düzenlenen yazılmamış sayılma ve bunun sonuçları düzenlenmiştir *"koşulların varlığı hakkında açıkça bilgi verip, bunların içeriğini öğrenme imkânı sağlamasına ve karşı tarafın da bu koşulları kabul etmesine bağlıdır."* (6098 sayılı kanun/md.21) İkale sözleşmesi için düşünüldüğünde işçinin bazı haklarından feragat ederek bu sözleşmeyi imzalaması başka bir deyişle ilgili bilgileri edinmesi ve buna bağlı şartların kabul edilmesi hususu genel işlem koşulu özelliğinin gerçekleşip gerçekleşmemesine etki eden faktörler olarak kabul edilebilir.

Bu çalışmanın amacı, farklı yasal düzenlemelerde öngörülen geçerlilik şartlarına değinmek suretiyle ikale sözleşmelerinin hem işçi hem işveren açısından doğurabileceği sonuçları değerlendirmek; özellikle "icab" unsurunun, yani sözleşme teklifinin hangi taraftan geldiği, irade beyanının tespiti bakımından önem arz etmektedir. Çalışmanın amacı elde edilmesi gereken menfaatler açısından ortaya koymak ve kanuni boşluk olarak değerlendirilebilen bu alan hakkında yargı kararları ışığında değerlendirme yapmaktır.

4857 sayılı kanunda düzenlenen iş güvencesi işçi hak ve menfaatlerini koruyan ve işverenin yönetim hakkını keyfi kullanmasına engel olan önemli bir düzenlemedir ve feshin geçerli sebebe dayandırılması kanunda güvence altına alınmıştır. Şartlara bağlı olarak işçi kanundan doğan ihbar tazminatı, kıdem tazminatı, işe başlatmama tazminatı gibi yasal alacakları bulunmaktadır ve bu alacaklardan feragat ederek ayrılması hayatın olağan akışına uygun değildir. Ayrıca karşılıklı anlaşma olsa dahi ikale yöntemiyle bu hakların işveren tarafından bertaraf edilmesi riski özellikle işveren karşısında zayıf konumda bulunan işçi açısından önemli bir mağduriyetler doğurabilir. Bu bağlamda iş güvencesi normlarının bertaraf edilmemesi ve işçinin korunması ilkesi doğrultusunda, uygulamada karşılaşılan ikale sözleşmesinin geçerliliği sorunu çalışmada vurgulanmıştır.

Özellikle borçlar kanunu gereği her ne kadar şekil serbestisine kanunen cevaz verilmiş olsa da belli başlı sözleşmeler için çeşitli kanunlarda şekil şartları mecburi kılınmıştır; söz konusu kanunlara ilişkin örneklere çalışmada değinilmiştir. Dolayısıyla yargıtay kararlarında makul yarar şartının sağlanması ikalenin geçerliliği konusunda icabın tarafı mihenk noktası niteliğindedir ve icabın hangi taraftan geldiği hususu menfaatlerin belirlenmesinde farklılık oluşturmaktadır ve konu hakkında sıhhatin tesis edilmesi konusunda yasal bir

boşluk bulunmakla birlikte yargı kararları konuya ışık tutmaktadır, yargı kararları ekseninde durum somutlaştırılmıştır.

2. İş Güvencesi ve Yönetim Hakkı

Terimsel bakımından değerlendirildiğinde iş güvencesi *"işçinin kapasitesine veya iş yürütümüne veya işyeri gereklerine dayalı geçerli bir son verme sebebi olmadıkça, hizmet(iş) ilişkisinin son verilmesine imkân tanımayan, işçi lehine bir güvence"* olarak tanımlanmıştır. (Seyyar, 2007:203) Tanımda anlaşılacağı üzere keyfi olarak işverenin iş akdini sonlandırma durumun engelleme amacına değinildiği anlaşılmaktadır. Konuyla ilişkili değinilmesi gereken diğer önemli bir husus işverenin yönetim hakkıdır. Yönetim hakkı *"... organizasyonunu sağlayabilmesi için kendinden hiyerarşik olarak üstte bulunan kaynaklara aykırı olmamak şartıyla, işverenin işçilere talimat verme, verilen talimatlara uyulup uyulmadığını denetleme ve uyulmadığı takdirde yaptırım uygulama yetkisi"* şeklinde tanımlanmıştır. (Yuvalı, Yaba, 2022: 1688) Bir yönüyle işverenin terfi, ödül, disiplin yaptırımı ve işten çıkarma gibi uygulamaların yönetim hakkıyla ilişkili olduğu anlaşılmaktadır ve aynı zamanda yönetim hakkının sınırlı bir hak olduğu da ifade edilmiştir. (Çatalkaya, 2021: 862) Dolayısıyla yönetim hakkı hukuken belirli sınırlar içinde kullanabilen bir hak olduğundan hareketle ikale sözleşmeleriyle de bir bağlantı kurulabilir; ikale teklifi işverenden gelebileceği yönetim hakkı bağlamında düşünülebilir ve çalışanın ayrılmasını isteyen işveren onunla çalışmama niyetinden dolayı bir ikale teklifinden bulunması olağandır. Fakat iş güvencesi hükümleri bakımından işçinin mağduriyeti önemli bir sorun teşkil edebileceği öngörülmektedir. İş güvencesiyle 4857 sayılı İş Kanunu'nda düzenlemeler bulunmaktadır nitekim kanunun 18-21. maddeleri arasında iş güvencesi düzenlenmiştir.

Feshin geçerli sebebe dayandırılması:

"Otuz veya daha fazla işçi çalıştıran işyerlerinde en az altı aylık kıdemi olan işçinin belirsiz süreli iş sözleşmesini fesheden işveren, işçinin yeterliliğinden veya davranışlarından ya da işletmenin, işyerinin veya işin gereklerinden kaynaklanan geçerli bir sebebe dayanmak zorundadır. Altı aylık kıdem hesabında bu Kanunun 66 ncı maddesindeki süreler dikkate alınır. Özellikle aşağıdaki hususlar fesih için geçerli bir sebep oluşturmaz:

a) Sendika üyeliği veya çalışma saatleri dışında veya işverenin rızası ile çalışma saatleri içinde sendikal faaliyetlere katılmak.

b) İşyeri sendika temsilciliği yapmak.

c) Mevzuattan veya sözleşmeden doğan haklarını takip veya yükümlülüklerini yerine getirmek için işveren aleyhine idari veya adli makamlara başvurmak veya bu hususta başlatılmış sürece katılmak. (*) d) Irk, renk, cinsiyet, medeni hal, aile yükümlülükleri, hamilelik, doğum, din, siyasi görüş ve benzeri nedenler.

e) 74 üncü maddede öngörülen ve kadın işçilerin çalıştırılmasının yasak olduğu sürelerde işe gelmemek.

f) Hastalık veya kaza nedeniyle 25 inci maddenin (I) numaralı bendinin (b) alt bendinde öngörülen bekleme süresinde işe geçici devamsızlık…" (4857 saylı kanun/md.18)

ilgili kanun maddesinden anlaşılacağı üzere feshin geçerli sebebe dayandırılması belli başlı şartlar; 30 işçi ve 6 aylık kıdem şartının yanı sıra hangi unsurların fesih sebebi olmayacağı kanunda net olarak belirtilmiştir. Ayrıca İş kanunun "*İşçinin haklı nedenle derhal fesih hakkı Madde 24"* ve aynı zamanda *"İşverenin haklı nedenle derhal fesih hakkı Madde 25"* fesih kurumu ile ilgili taraflar (işçi/işveren) ait haklı sebeple fesih sebepleri düzenlenmiştir.

Ayrıca iş kanunda düzenlenmiş diğer bir unsur ihbar tazminatıyla ilişkili olan "süreli fesihtir". *"Süreli fesih- belirsiz süreli iş sözleşmelerinin feshinden önce durumun diğer tarafa bildirilmesi gerekir*" (4857 sayılı kanun/md.17) dolayısıyla işçinin elde edeceği bir hak olarak iş arama izni ya da ihbar tazminatı ödemesi yükümlüğü bulunmaktadır. Ayrıca geçici 6. Madde gereği kıdem tazminatı uygulaması bulunmaktadır. Kıdem tazminatının şartları sağlanması durumun işverenin işçiye ödeme gereken dolayısıyla işçinin elde edebileceği önemli haklar arasındadır. (4857 sayılı kanun/geçici 6.md) Feshin geçerli sebebe dayanmaması durumunda ayrıca tazminat kanunen doğmaktadır. *"İşverence geçerli sebep gösterilmediği veya gösterilen sebebin geçerli olmadığı mahkemece veya özel hakem tarafından tespit edilerek feshin geçersizliğine karar verildiğinde, işveren, işçiyi bir ay içinde işe başlatmak zorundadır. İşçiyi başvurusu üzerine işveren bir ay içinde işe başlatmaz ise, işçiye en az dört aylık ve en çok sekiz aylık ücreti tutarında tazminat ödemekle yükümlü olur*". (4857 sayılı kanun/md.21)

Özetlemek gerekirse işverenin ve işçinin belirli şekillerde iş akdini sonlandırma hakları bulunmaktadır fesih kurumu iş kanununda yer alan önemli bir uygulama olup işçi veya işveren tarafına hak tanıyan haklı nedenle fesih uygulamaları kanunda düzenlenmiştir. İşçinin hak etmesi durumunda ihbar tazminatı, kıdem tazminatı ve işe iade davasına bağlı olarak dört maaş tutarında hakları bulunmaktadır ve söz konusu haklardan feragat ederek işten ayrılması hayatın olağan akışına uygun görünmemektedir.

3. İkale Sözleşmelerinin Hukuki Niteliği

İş sözleşmelerini sona erdiren hallerden biri ikale sözleşmeleridir. Mecvut kanunlarda ikale ile ilgili bir tanım bulunmamaktadır. (Astarlı, 2015:42) İkale uygulaması ilgili tanım "*bir sözleşmenin ve bu sözleşme ile kurulan hukuki ilişkinin sözleşme özgürlüğü kapsamında tarafların karşılıklı iradelerine dayanan yeni bir sözleşme ile ortadan kaldırılmasına bozma, buna ilişkini sözleşmeye de bozma sözleşmesi veya diğer bir ifadeyle ikale denir*" şeklinde ifade edilmiştir. (Mollamahmutoğlu, Astarlı, Baysal, 2019:216) Kelime anlamı olarak ikale "*akdi veya alışverişi bozmak*", "*affetmek*" gibi sözlük anlamları bulunmaktadır. (Gerek, 2011:44) Ayrıca başka bir tanımda, ikale fesihten farklı olarak mevcut sözleşmeyi sona erdirdiği ve yeni bir sözleşme özelliğinin bulunduğu ifade edilmiştir. (Vatansever Yanık, 2023:76) İş kanununda doğrudan ikale sözleşmesi ile bir düzenleme bulunmadığından aynı zamanda 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu (TBK)'ya göre "hizmet sözleşmesi" olan iş sözleşmelerinde olduğu gibi ikale sözleşmelerinde de TBK hükümlerinin geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla aynı kanunun sözleşmenin kurulmasına ilişkin düzlenmeleri ikale sözleşmeleri için mesnet oluşturmaktadır. Kanunun ilgili hükümlerine değinildiğinde "*Sözleşme, tarafların iradelerini karşılıklı ve birbirine uygun olarak açıklamalarıyla kurulur. İrade açıklaması, açık veya örtülü olabilir*" iradenin önemine kanunda değinilmiştir. (6098 sayılı kanun, md.1) Ayrıca 6098 sayılı kanuna göre "*Sözleşmelerin geçerliliği, kanunda aksi öngörülmedikçe, hiçbir şekle bağlı değildir. Kanunda sözleşmeler için öngörülen şekil, kural olarak geçerlilik şeklidir. Öngörülen şekle uyulmaksızın kurulan sözleşmeler hüküm doğurmaz*" anlaşılacağı üzere bazı sözleşmelerde şekil şartı bulunurken bazı sözleşmelerde şekil serbestisi bulunmaktadır. (6098 sayılı Kanun/ md.12.) Anayasa'nın 48. maddesine göre "*Herkes, dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetlerine sahiptir. Özel teşebbüsler kurmak serbesttir. Devlet, özel teşebbüslerin millî ekonominin gereklerine ve sosyal amaçlara uygun yürümesini, güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayacak tedbirleri alır.*" (T.C. Anayasası /md.48) Anlaşılacağı üzere ikale sözleşmesinin tarafları olan işçi ve işveren bakımından değerlendirildiğinde "irade serbestisi" sözleşmelerin geçerliliğine tesir etmektedir ve "irade serbestisi "*Kişilerin, hür iradeleri ile serbest bir biçimde kural koyma veya uygulanmasını istedikleri kuralları belirleme yetkisi*" olarak tanımlanmıştır. (Karaç, 2022:386) Sözleşme niteliğine sahip ikale tarafların (işçi, işveren) iradelerini ikale sözleşmesi kurma yönünde göstermeleri germektedir, dolayısıyla iki taraflı hukuki işlem ile kurulan bir sözleşme olmasının yanı sıra "*tasarruf işlemi*" ve "*karşılıklılık*

ilişkisi" gibi özellikleri bulunan bir sözleşme olduğu ifade edilmiştir. (Soysal, 2025:135-136)

4. İkale Sözleşmelerinin Geçerlilik Şartları

Anayasada sözleşme özgürlüğü güvence altına alındığı gibi aynı zamanda 6098 sayılı Türk Borçlar kanununda sözleşme özgürlüğü kapsamında taraflar borçlar kanunda belirtilen sınırlar kapsamında sözleşme yapabilmekte serbesttir. Aynı zamanda yargıtay tarafından da ikale geçerlilik şartlarının Türk Borçlar Kanunu'na göre değerlendirildiği ifade edilmiştir. (Vatansever Yanık, 2023:78) Fakat sonuç olarak ikale yöntemiyle zayıf konumda olan ve sözleşmenin bir tarafı olan işçi açısından iş güvencesi hükümlerinin işveren tarafından bertaraf edilmesi riski bulunmaktadır. Başka bir deyişle işçinin kanunen elde edebileceği ihbar tazminatı, kıdem tazminatı vb. birçok menfaatten feragat etmesi hayatın olağan akışına uygun bir durum değildir. Dolayısıyla ikale sözleşmelerinin geçerlilik şartları "*Dar Yorum İlkesi"*, "*Makul Yarar Ölçütü"*, "*İşverenin İşçiyi Bilgilendirme ve Aydınlatma Yükümlülüğü"*, "*İşçinin Eğitim Seviyesi ve İşyerindeki Konumu", "İşçinin Korunması İlkesi"*, *"İrade Bozukluklarının Bulunmaması ve İkalenin Gabin Teşkil Etmemesi Gerekliliği*" gibi bileşenlere dayandırılmıştır. (Bayram, Yıldırım-Coşkun, 2023:436-446) Bu bağlamda ikale konusunda karşılaşılan durum ise "makul yarar" uygulamasıdır makul yararın öğreti tarafından geliştirildiği ve yargı organlarınca kabul gördüğü ifade edilmiştir. (Karaç, 2022:402)

Makul yarar kavramında özellikle yargıtay bakımından değerlendirildiğinde icabın "işçiden" ya da "işverenden" gelmesine bağlı olarak iki temel alanda şekillendiği görülmektedir; başka bir deyişle icabın işçiden ya da işverenden gelmesine bağlı olarak menfaatlerin değiştiği ifade edilmiştir. *"Makul yararın en az kaç aylık ücret olabileceği konusunda Yargıtay Daireleri arasında görüş birliği bulunduğunu söylemek güç olsa da çoğunlukla yasal ihbar ve kıdem tazminatının yanı sıra en az 4 aylık ücrete tekabül eden ek menfaat yeterli bulunmaktadır. Yargıtay'ın 1, 1.5 ve 2 aylık ek menfaati yetersiz gören kararlarında; ikale sözleşmesi üzerine 1 aylık ücret tutarında yapılan ödemenin makul yarar şartı için yeterli olmadığı; kıdem ve ihbar tazminatları ile yıllık izin ücreti dışında 1.5 aylık ücret karşılığı ödeme yapılmasının ve 35 kıdem ve ihbar tazminatları dışında 2 aylık brüt ücret ödemesinin makul yararı karşılamadığı sonucuna varıldığı görülmektedir"*. (Bayram, Coşkun, 2023:439-440)

5. Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar

Çalışma hakkı anayasal güvence altına alınmış bir hak olmakla birlikte aynı zamanda sözleşme özgürlüğü ile de karşılığı bulunmaktadır. Bireysel özgür iradeleriyle çalışma tercihinde bulunabileceği gibi aynı zamanda farklı sebeplere dayanan çalışmama tercihinde bulunması da olağan bir durumdur. İstifa, fesih, işçinin ölümü gibi durumlar doğrudan iş sözleşmesini bitiren uygulamalar olduğu ve iş kanununda düzenlendiği üzere aynı iş kanununda düzenlemeyen, mesnedi borçlar kanuna dayanan ikale yöntemi de iş sözleşmesini sona erdiren bir uygulamadır ve çalışma hayatında sıkça rastlanılan bir durumdur. Ayrıca yargıtaya göre 4857 sayılı kanun sonrasında ikale sözleşmelerinin daha çok uygulandığı ve iş güvencesi hükümlerinin bertaraf edilme riski bulunduğu ifade edilmiştir. (Kulaç, 2023:390)

Dolayısıyla daha çok başvurulan bir yöntem olması sebebiyle mahkeme süreçlerine yansıması muhtemel bir uygulama görünümü vermektedir. Burada yerleşik yargıtay kararlarına göre makul yarar kavramı ve icabın hangi taraftan geldiği konusu ikale sözleşmesinin geçerliliğine ve olası bir dava durumunda hangi hakların talep edilebileceği konularına ışık tutmaktadır. Önemli bir unsur geçerlilik şartlarıyla yakından alakalı olan "matbu formlardır". Matbu formlar aslında işten ayrılma konusunda herhangi bir iradesi olmayan işçinin ayrılma iradesi varmış gibi matbu yazı imzalaması ve bu uygulamanın standart olarak bazı işverenler tarafından uygulanması önemli bir sorun teşkil etmektedir; işçinin ikale teklifinde bulunması işçinin menfaatinin sağlandığı anlamı taşımamaktadır. (Duman, 2019:66)

Somutlaştırmak gerekirse işveren tarafından hazırlanarak işçiye belli başlı hakları alabilmesi için imzalatılan formlarda irade tespiti konusu daha fazla önem kazanmaktadır. İlk görünüşte işten ayrılma teklifinde bulunan ve bazı haklardan feragat ettiğini belirterek imzalayan işçinin söz konusu durumu somut olaya göre değişebilmekle olağan hayat akışına aykırıdır. Aslında işveren tarafından hazırlanarak müvekkile imzalatılan (müvekkilin kendi el yazısı ile hazırlamadığı) form aslında iş sözleşmesini sona erdirmeye ve ikale sözleşme niyetinin işverene başka bir deyişle icabın işçiden değil işverenden geldiği konusunda önemli bir delil teşkil etmektedir. Elde edilmesi gereken menfaatler bakımından yargıtay kararları ekseninde bir değerlendirme yapılacak olursa icabın işçiden ya da işverenden gelmesine bağlı olarak asgari dört maaş tutarında bir farklılık göstermektedir. Başka bir deyişle ikale sözleşmesi işçi tarafından mı imzalandı yoksa işçiye imzalatıldı mı sorunu menfaat bakımından dört maaş tutarında bir farka mal olacağı görülmektedir.

6. Farklı Kanunlarda Bulunan Uygulamalar

İrade hukuken muhtelif alanlarda görülebilen ve hakkında muhtelif kanunlarda düzenleme yapılmış önemli bir hukuk alanıdır farklı kanunlarda da tezahürleri bulunmaktadır dolayısıyla kanun koyucu irade sıhhatinin sağlanması için belli başlı şekil şartlarını zorunlu kılmıştır. 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nda değinildiği üzere aksi belirtilmediği takdirde herhangi bir şekil zorunluluğu sözleşmeler için geçerli değildir. Fakat değinildiği üzere uygulamada farklılık görülmektedir. Söz konusu duruma çok net bir örnek teşkil eden sözleşme türü "kefalet sözleşmeleridir". İlgili kanunda kefalet sözleşmesi şartlarıyla geçerlilik sözleşmeleri belirtilmiştir.

Farklı kanunlarda bulunan doğrudan ikale konusuyla doğrudan ilişkili olmasa da irade konusunda önemli bir yol örnek olarak görülmektedir. *"Kefalet sözleşmesi, yazılı şekilde yapılmadıkça ve kefilin sorumlu olacağı azamî miktar ile kefalet tarihi belirtilmedikçe geçerli olmaz. Kefilin, sorumlu olduğu azamî miktarı, kefalet tarihini ve müteselsil kefil olması durumunda, bu sıfatla veya bu anlama gelen herhangi bir ifadeyle yükümlülük altına girdiğini kefalet sözleşmesinde kendi el yazısıyla belirtmesi şarttır."* (6098 Sayılı Kanun/md.583) Anlaşılacağı üzere her ne kadar imza alınmış olsa dahi tutar, tarih, kefalet türü kefilin kendi el yazısıyla yazması gerekmektedir, bu şartlar sağlanmadığı taktirde yani matbu forma imza alınmış olması durumda kanun kefaleti geçerli kılmamaktadır.

Örnek olarak 4857 sayılı iş kanununda yapılan düzenleme iş sözleşmeleriyle ilgili bir geçerlilik şartı getirmiştir. "*İş sözleşmesi, Kanunda aksi belirtilmedikçe, özel bir şekle tâbi değildir. Süresi bir yıl ve daha fazla olan iş sözleşmelerinin yazılı şekilde yapılması zorunludur"* şeklinde yazılı şekil şartı bulunmaktadır. *(*4857sayılı kanun/md.8) Yazılı şekil şartı varken farklı kanunlarda " el yazısı" doğrudan konu edilmiştir.

Ayrıca 4271 sayılı Türk Medeni Kanunu benzer geçerlilik şartlarına ilişkin bir örnek teşkil etmektedir. Vasiyet Türk Medeni Kanunu'nda düzenlenmiş ve vasiyetnamenin bir yolu da "el yazılı vasiyetnamedir". İlgili kanunda *"El yazılı vasiyetnamenin yapıldığı yıl, ay ve gün gösterilerek başından sonuna kadar mirasbırakanın el yazısıyla yazılmış ve imzalanmış olması zorunludur. El yazılı vasiyetname, saklanmak üzere açık veya kapalı olarak notere, sulh hâkimine veya yetkili memura bırakılabilir".* (4271 sayılı kanun/md.538) Anlaşılacağı üzere matbu forma imzalatılan el yazılı vasiyetname her ne kadar mirasbırakan kendi imzalamış dahi olsa dahi kanuna göre geçerlilik şartı sağlanmamıştır.

El yazısı ile uygulamasına örnek gösterilecek hüküm içeren ayrı bir kanun ise 6502 sayılı "Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun" dur. Kanunun ilgili

maddesinde irade sıhhatinin sağlanmasına yönelik bir uygulama bulunmaktadır. İlgili kanunda "*İş yeri dışında kurulan sözleşmeler yazılı olarak kurulmadıkça geçerli olmaz. Geçerli bir sözleşme kurmamış olan satıcı veya sağlayıcı, sonradan sözleşmenin geçersizliğini tüketicinin aleyhine olacak şekilde ileri süremez. Satıcı veya sağlayıcı; tüketicinin kendi el yazısı ile sözleşme tarihini yazmasını ve sözleşmeyi imzalamasını sağlamak, sözleşmenin bir nüshasını tüketiciye vermek ve mal veya hizmeti tüketiciye sunmakla yükümlüdür. Sözleşmenin tüketiciye teslim edildiğinin ve mal veya hizmetin sunulduğunun ispatı satıcı veya sağlayıcıya aittir*" düzenlemesi bulunmaktadır. (6502 sayılı kanun/md.74-4) Açıkça işyeri dışında kurulan sözleşmeleri geçerlilik şartı olarak yazılı olması ayrıca tüketicinin kendi el yazısıyla tarih bölümünü yazması ve sözleşmeyi imzalaması zorunlu olarak getirilmiştir.

Yargıtay "matbu forma" dayanan bir uygulama hakkında değerlendirme bulunmuştur. Somut olayda *"... matbu olarak hazırlanan müracaat formu imzalattırılarak iş sözleşmesinin sona erdirildiği, davacıya sadece kıdem tazminatının ödendiği, ödeme belgesine davacının ihtirazı kayıt koyarak yasal haklarını saklı tuttuğu, bu süreçten sonra davalı işverenin yazılı bildirim ve düzenlediği işten ayrılma bildirgesi ile iş sözleşmesinin özelleştirme uygulamaları nedeni ile feshettiğini bildirdiği anlaşılmaktadır."* (2017/23731 E. 2020/7611 K) Karardan anlaşılacağı üzere esasen herhangi bir şekil şartı zorunluğu içermeyen ikale sözleşmesinde yargıtayın tutumu özellikle çalışmanın odak noktasında yer alan "irade" kavramı açısından önem arz etmektedir, mahkeme kararı matbu formların irade sıhhatinin tespiti konusunda yol gösterici niteliktedir.

7. Sonuç

Çalışma hayatında işçi devri; bir işe girme ve bir işten ayrılma doğal olarak görülen ve bireylerin çalışma/çalışmama tercihlerine göre rastlanılması muhtemel bir durumdur. Ücret ayrıca bazı ücret dışı faktörlerden (emeklilik vb.) dolayı çalışanların iş değişikliği yapma, işten ayrılma tercihinde bulunması olağan bir durumdur. Dolayısıyla işe giriş ve dolayısıyla iş sözleşmesinin kurulması gibi işten ayrılmalar ve iş sözleşmesinin sona ermesi çalışma hayatında görülmesi olağandır. İş sözleşmesi belirli şekillerde sona erebilir, belirli iş sözleşmesinde sürenin bitmesi, istifa, fesih (haklı/haksız) işçinin ölümü iş sözleşmesini sona erdiren durumlara örnek teşkil etmektedir. İkale sözleşmesi de iş kanununda yer almayan fakat çalışma hayatında iş sözleşmesini sona erdiren bir sözleşmedir. Ayrıca söz konusu durum hem anayasa da he de borçlar kanununda "özgürlük" ekseninde güven altına alınmış haklardır. İkale sözleşmeleri çalışma hayatında sıklıkla karşılaşılan önemli bir uygulama alanı

bulan ve taraflara muhtelif sonuçlar doğurması olağan bir sözleşmedir. Bu esnada işçi hakları bakımından çıkan önemli bir durum "iş güvencesidir". 4857 sayılı İş Kanunu'nda iş güvencesi hükümleri bulunmaktadır. Sağlanan şartlara bağlı olarak ihbar tazminatı, kıdem tazminatı, işe başlatmamadan doğan tazminat dahil işçinin yasal hakları bulunmaktadır ve bu haklardan vazgeçerek ve herhangi bir işte çalışmamayı göze alarak işten ayrılması hayatın olağan akışına aykırılık teşkil etmektedir. Ayrıca işveren ve işçi açısından haklı fesih sebepleri de kanunen güvence altına alınmış haklardır; şartlara bağlı olarak taraflar fesih yöntemiyle iş sözleşmelerini sonlandırabilirler.

Özellikle kanunda belirli bir şekil şartı zorunluluğu bulunmaması bir boşluk olarak görülse de yerleşik yargıtay kararları diğer geçerlilik şartları (yanılma, hata vb.) yanı sıra "makul yarar" şartını aramaktadır. Esasen işçinin işverene göre zayıf konumda olduğu da düşünüldüğünde iş güvencesi haklarından ikale yoluyla feragat eden bir çalışanın önemli mağduriyetlerle karşılaşacağı görülmektedir. İhbar tazminatı, kıdem tazminatı, kullanılmayan izinler ayrıca işe iade davası durumunda işe başlatmama tazminatı gibi birçok işçiyi koruyan düzenlemenin ikale yöntemiyle işveren açısından bertaraf edilmesi görülebilir. Aynı zamanda ikale sözleşmesiyle ayrılan işçi 4447 sayılı kanunda belirtilen işsizlik sigortasından yararlanma şartlarını sağlamamış olduğundan işsizlik ödeneğinden de yararlanmamaktadır. İkale uygulamasının özellikle 4857 sayılı kanundan sonra yaygınlaşarak uygulandığı düşünüldüğünde mağduriyetlerin yaşanmaması için belli başlı yönlerden dava açılabileceği muhtemel makul yarar kıstaslarına göre öngörülmektedir ve yargıtayın bu konuda yerleşik kararları bulunmaktadır.

Doğrudan herhangi bir kanunda düzenlenmemiş olduğundan bir sözleşme olarak mesnedinin borçlar kanuna dayanması bir yönüyle şekil serbestisi algısını doğursa da söz konusu kanunlarda yargı kararlarında yerleşik uygulamalar mevcuttur ve bu şekilde denetim sağlanmaktadır. Sözleşmenin kurulması için gereken unsulardan biri olan icaba davet ve icab kabul ikale sözleşmelerinde makul yarar kıstasıyla birlikte önem arz etmektedir. Makul yarar ölçütü bir yönüyle aslında işçinin haklarından feragat etme isteğiyle yakından ilişkilidir, herhangi bir iş değişikliği, terfi vb. gerçekleştirmeden bir kişinin herhangi bir alacağından vazgeçerek işsiz statüsüne geçmek suretiyle işinden ayrılması ayrıca işsizlik sigortasından da yararlanmayacağı düşünüldüğünde hayatın olağan akışına aykırıdır. Nitekim özellikle hayat şartlarının zorlaştığı, işsizlik oranının yükseldiği başka bir deyişle iş bulmanın güçlüğü düşünüldüğünde çalışanın çalışmama tercihinde bulunması kolay kabul edilebilir bir durum olarak görülmemektedir. 4857 sayılı iş kanunda fesih durumları (işçi tarafından /işveren tarafından haklı ya da haksız) düzenlenmiştir aynı zamanda çalı-

şanın kıdemi, sözleşmenin sona erme şekilleri gibi düzenlemelere bağlı olarak işçinin kıdem tazminatı, ihbar tazminatı, eşitlik ilkesine aykırı davranmaktan doğan ayrımcılık tazminatı, işe iade davasına bağlı olarak işe başlatmama tazminatı gibi iş güvencesi hükümleri bulunmaktadır. Yargıtayın yerleşik kararları ikale sözleşmelerinde makul yarar kıstasını söz konusu iş güvencesi hükümlerine göre uygulamaktadır.

Sözleşmenin doğası gereği ikale de bir sözleşme olduğu için icabın tarafları ikale sözleşmelerinde kilit bir rol oynamaktadır. İcabın hangi taraftan geldiği (işçi/işveren) oluşacak makul yarar ölçütlerini belirlemektedir. İcabın işçiden gelmesi durumunda ihbar ve kıdem tazminatı tutarında ödeme işveren tarafından gelmesi durumunda ihbar ve kıdem tazminatına ek olarak dört maaş tutarında ödemenin makul yararı karşıladığı yargıtay kararlarına göre kabul edilmektedir. Bu esnada icabın hangi taraftan geldiği elde edilecek menfaat tutarının belirlenmesinde rol oynamaktadır. Uygulamada görülen önemli bir sorun "matbu formlardır" her ne kadar işçinin imzası alınmış olsa dahi işçinin ayrılmak istediğini belirten, alacaklarından feragat ettiğini gösteren fakat işveren tarafından tek taraflı hazırlanarak çalışana imzalatılmış olan matbu formlar işçiye mağduriyet yaşamaktadır. Alacaklarından feragat ettiği gibi işsizlik sigortasından yararlanamayacak olan işçinin makul yarar içermeyen bir ikale teklifinde bulunması hayatın olağan akışına aykırı bir durumdur.

Esasen işveren tarafından tek taraflı hazırlanarak çalışana belli haklardan yararlanması için imzalatılan matbu form üzerinden değerlendirildiğinde tutar işveren tarafından belirlendiğinden icabın işverenden geldiği çıkarımı yapılabilir ve bu durumda makul yarar ihbar ve kıdem tazminatının yanı sıra dört maaş tutarında ödeme ile yargıtay kararlarına göre sağlanmaktadır. Farklı kanunlarda bulunan uygulamalara bakıldığında belli başlı geçerlilik şartlarının iradenin sıhhati için sağlandığı görülmektedir. Örnek olarak Türk Borçlar Kanuna göre kefalet sözleşmelerinde kanunda belirtilen unsurların tamamının el yazısı olma zorunluğu önemli bir örnektir. Türk Medeni Kanun'da el yazılı vasiyetnamede imzanın yanı sıra mirasbırakanın el yazısı olma şartı bulunmaktadır; el yazılı olmayan vasiyetname geçersizdir. Ayrıca diğer bir örnek 6502 sayılı Tüketici kanununda yer almaktadır; belirli şartlarda *"tüketicinin kendi el yazısı ile sözleşme tarihini yazmasını ve sözleşmeyi imzalamasını sağlamak*" şeklinde matbu formların geçerli olmayacağı konusu açıkça kanun tarafından zorunlu kılınmıştır.

Kaynakça

Astarlı, M. (2015). "İkale İçeriğinde Yer Alan İbra Hükümlerinin Geçerliliği Sorunu", Sicil İş Hukuku Dergisi, s.34, ss.41-46

Bayram, F., Yıldırım; Coşkun, A. (2023). "Türk İş Hukukunda İkale", *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c.18, S.2, ss.425-464.

Çatalkaya, D. U. (2021). "İş Hukukunda Eşitlik İlkesinin İki Bileşeni: İşverenin Dar Anlamda Eşit Davranma Borcu ve Ayrım Yasağı", *Çalışma ve Toplum Dergisi*, c.2, s.69, ss.859-898.

Duman, B. (2019). Türk İş Hukukunda İkale, Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gerek, N. (2011). "İş Sözleşmesinin İkale Sözleşmesi ile Sona Ermesi", *Çalışma ve Toplum*, c.4, S.31, ss.43-58.

Karaç, S. T. (2022). "Türk İş Hukuku Bağlamında İkale Sözleşmelerinin Geçerlilik Ölçütleri ve "Makul Yarar" Kavramı"", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, S.50, ss.385-416.

Kulaç, C. (2023). "İş Sözleşmesinin İkale ile Sona Ermesi", *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. 10, S. 2, ss.383-414.

Mollamahmutoğlu, H., Astarlı, Baysal, M. (2019). İş Hukuku Ders Kitabı Cilt:1 Bireysel İş Hukuku, LYKEION Yayınları

Resmî Gazete, 4271 sayılı Türk Medeni Kanunu, c.41, S.24607, 22/11/2001.

Resmî Gazete, 4857 sayılı İş Kanunu, S.25134, 10/06/2003.

Resmî Gazete, 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu, c.50, S.27836, 4/2/2011.

Resmî Gazete, 6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun, C.54, S.28835, 28/11/2013.

Resmî Gazete, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, S.17844, 18.10.1982.

Seyyar, A. (2008). Sosyal Siyaset Terimleri Ansiklopedik Sözlük, Sakarya Yayıncılık.

Soysal, E. (2025). "İkale Sözleşmesinin Hukuki Niteliği ve Geçerlilik Koşulları", *KLÜHFD*. c.3, S.1, ss.129-68.

Vatansever Yanık, B. (2023). "Yargıtay Kararları Işığı Altında İkalenin Geçerlilik Şartları", *Konya Barosu Dergisi*, c.1.S.1, ss.73-125.

Yuvalı, E.; Yaba, T. (2022). "İşverenin Yönetim Hakkının ve İşçinin Talimatlara Uyma Borcunun Bir Sınırı Olarak Çalışma Koşullarında Esaslı Değişiklik", *YBHD, c. Prof. Dr. M. Fatih UŞAN'a Dekanlıkta 10. Yıl Anısına Teşekkür Armağanı*, ss.1685–1714.

İnternet Kaynakları

www.yargıtay.gov.tr

Küreselleşme ve Sosyal Politika: Üçlü Dönüşümü Yönetmek

Tuğba Gücenmez[1]

[1]*Dr. Öğr. Üyesi. Adıyaman Üniversitesi,*
Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.
tgucenmez@adiyaman.edu.tr

Öz: Küreselleşme, ekonomik, siyasi ve kültürel boyutlarıyla sosyal politikaları derinden etkileyen bir süreçtir. Bu süreç, sosyal, çevresel ve teknolojik dönüşümleri (üçlü dönüşüm) beraberinde getirmekte ve sosyal politikaların bu değişimlere uyum sağlamasını zorunlu kılmaktadır. Ancak, bu dönüşümleri yönetmek, sosyal refah sistemlerini korurken sürdürülebilirlik ve eşitlik hedeflerini de karşılamak gibi karmaşık zorluklar sunmaktadır. Bu çalışmanın amacı, küreselleşmenin sosyal politikalar üzerindeki dönüştürücü etkisini analiz etmek ve üçlü dönüşümü (sosyal, çevresel ve teknolojik) yönetmek için stratejik yaklaşımlar önermektir. Çalışma, küreselleşmenin sosyal, çevresel ve teknolojik dönüşümlerinin sosyal politikada yarattığı zorlukları ve fırsatları; sosyal politikaların, sürdürülebilirlik, eşitlik ve teknolojik dönüşümle entegrasyon boyutlarında nasıl yeniden yapılandırılabileceğine dair bir tartışma ve politika çerçevesi sunmayı hedeflemektedir. Çalışmada, konu ile ilgili literatürü tanımlamak ve değerlendirmek amacı ile sistematik literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca, uluslararası kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin rolü gibi konulara odaklanılacaktır. Çalışmada, küreselleşmenin sosyal risklerin kurumsallaşmasına etkisi, uluslararası kuruluşların sosyal politikaları şekillendirmedeki rolü, teknolojik gelişmelerin sosyal politikalar üzerindeki etkisi ve çevresel sürdürülebilirliği dikkate alan kapsayıcı sosyal politikaların gerekliliği gibi konular incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Sosyal Politika, Üçlü Dönüşüm

Jel Kodları: I30, J00, Q54.

Globalization and Social Policy: Managing The Triple Transformation

Abstract: Globalization is a process that deeply affects social policies with its economic, political and cultural dimensions. This process brings with it social, environmental and technological transformations (the triple transformation) and requires social policies to adapt to these changes. However, managing these transformations presents complex challenges, such as meeting sustainability and equity goals while preserving social welfare systems. The aim of this study is to analyze the transformative impact of globalization on social policies and propose strategic approaches to manage the triple transformation (social, environmental and technological). The study aims to provide a discussion and policy framework on the challenges and opportunities created by the social, environmental and technological transformations of globalization in social policy and how social policies can be restructured in terms of sustainability, equity and integration with technological transformation. In this study, a systematic literature review method was used to identify and evaluate the relevant literature on the subject. It will also focus on issues such as the role of international institutions and civil society organizations. The study will examine issues such as the impact of globalization on the institutionalization of social risks, the role of international organizations in shaping social policies, the impact of technological developments on social policies and the necessity of inclusive social policies that consider environmental sustainability.

Keywords: Globalization, Social Policy, Triple Transformation

Jel Codes : I30, J00, Q54.

1. Giriş

Küreselleşme, ekonomik entegrasyon, siyasi karşılıklı bağımlılık ve kültürel akışkanlıkla karakterize edilen, ulus-devlet sınırlarını aşan ve dünya genelinde toplumları derinden etkileyen önemli bir megatrenddir (Held ve McGrew, 2007). Bu süreç, geleneksel olarak ulusal düzeyde şekillenen sosyal politika alanını da köklü bir şekilde dönüştürmekte, sosyal refah sistemlerinin

tasarımı, finansmanı ve uygulanması konularında yeni tartışmalar başlatmaktadır (Yeates, 2014). Küreselleşme, kaçınılmaz olarak iç içe geçmiş üç temel dönüşümü tetiklemekte veya hızlandırmaktadır: Sosyal, Çevresel ve Teknolojik Dönüşüm (Üçlü Dönüşüm). Bu dönüşümler, sosyal politikaların bu yeni gerçekliklere uyum sağlamasını zorunlu kılmaktadır:

Sosyal dönüşüm, çeşitli demografik değişimler (yaşlanma, göç), işgücü piyasalarının esnekleşmesi ve parçalanması, gelir ve servet eşitsizliğinde küresel ölçekte artış (Piketty, 2014), bakım krizleri ve yeni sosyal risklerin (uzun süreli işsizlik, düşük ücretli/atipik istihdam, göçmenlik) belirginleşmesi ile karakterize edilmektedir (Taylor & Gooby, 2004).

Çevresel dönüşüm, iklim değişikliği, biyoçeşitlilik kaybı ve kaynak kıtlığı gibi ekolojik krizlerin neden olduğu sosyo-ekonomik etkiler (iklim göçü, tarımsal üretimde düşüş) ve yeşil ekonomiye geçişin (yeşil dönüşüm) istihdam ve bölgesel kalkınma üzerindeki sonuçları olarak açıklanabilir.

Teknolojik dönüşüm; dijitalleşme, otomasyon, yapay zekâ ve platform ekonomisi gibi unsurların etkisiyle istihdamın niteliğini, beceri taleplerini, çalışma ilişkilerini ve dolayısıyla sosyal koruma ihtiyaçlarını köklü bir şekilde değiştirmektedir (Frey & Osborne, 2017; ILO, 2021).

Bu bağlamda, sosyal politikaların ulusal parametrelerin yanı sıra küresel dinamikler ve üçlü dönüşümün kesişimleri dikkate alınarak yeniden düşünülmesi önemlidir. Sürdürülebilirlik (mali, çevresel, sosyal), eşitlik (fırsat, sonuç, nesillerarası, bölgelerarası) ve teknolojik ilerlemenin kapsayıcı entegrasyonu (dijital uçurumun kapatılması, yeni risklere karşı koruma), sosyal politika reformunun temel unsurları olarak ele alınmalıdır (Gough, 2013). Bu çalışmanın amacı, küreselleşmenin çok boyutlu etkilerinin sosyal politikalara yansımalarını sistematik olarak analiz ederek, sosyal refahı koruyan ve geliştiren, geleceğe yönelik stratejik yaklaşımlar sunmaktır.

Bu çalışmanın temel amacı:

1. Küreselleşmenin sosyal, çevresel ve teknolojik dönüşümlerinin sosyal politikada yarattığı zorlukları (eşitsizlikler, yeni riskler, sürdürülebilirlik) ve fırsatları (uluslararası iş birliği, yenilikçi çözümler) literatür ve karşılaştırmalı analizle değerlendirmek.
2. Sosyal politikaların, sürdürülebilirlik, eşitlik ve teknolojik dönüşümle entegrasyon boyutlarında nasıl yeniden yapılandırılabileceğine dair bir tartışma ve politika çerçevesi sunmak.

2. Yöntem

Çalışma, nitel araştırma paradigmasına uygun olarak, sistematik literatür taraması yöntemi tercih edilmiştir. Sistematik literatür taraması, mevcut araştırmaların detaylı bir şekilde analiz edilerek sonuç ve bulguların sistemli, şeffaf ve tekrar edilebilir bir biçimde sentezlenmesini sağlayan etkili bir araştırma yöntemi olarak görülmektedir. Bu yöntem, geleneksel literatür incelemelerinden farklıdır; çünkü şeffaflık ve tekrarlanabilirliğe öncelik verir, önyargıyı azaltır ve geniş çaplı bir sentez sunmaktadır (Yıldız, 2022). Küreselleşme, sosyal politika, sosyal riskler, refah devleti dönüşümü, çevresel sürdürülebilirlik, teknolojik değişim ve istihdam/refah, sosyal eşitsizlikler konularını kapsayan temel teorik yaklaşımlar (örneğin, Beck'in Risk Toplumu, Esping-Andersen'in Refah Rejimleri) ve güncel ampirik akademik çalışmalar incelenmiştir. Uluslararası kuruluşların (ILO, OECD, Dünya Bankası, UNDP, AB Komisyonu) raporları, politika belgeleri, istatistik verileri ve değerlendirmeleri önemli birincil kaynaklar olarak ele alınmıştır (örneğin, ILO Dünya Sosyal Koruma Raporları, OECD Sosyal Bakım ve İstihdam Veritabanları). Ayrıca, farklı gelir düzeylerindeki (gelişmiş/gelişmekte olan) ve farklı refah rejimi modellerine sahip (örneğin, İskandinav/Sosyal Demokrat, Kıta Avrupası/Muhafazakâr, Liberal/Anglo-Sakson, Güney Avrupa, Doğu Asya) seçili ülkelerin (örneğin, İsveç, Almanya, İngiltere, Güney Kore, Brezilya, Türkiye) küreselleşme ve üçlü dönüşüm karşısında geliştirdikleri sosyal politika uyum stratejileri ve reformları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Analiz, dört temel tema üzerinden yapılandırılmıştır:

Sosyal Risklerin Kurumsallaşması: Küreselleşmenin geleneksel ve yeni sosyal riskleri, örneğin uzun süreli işsizlik, düşük ücretli/atipik istihdam, bakım sorumlulukları ve göçmenlik gibi konular üzerinde nasıl çeşitlilik yarattığı ve bu riskleri derinleştirdiği tartışılmaktadır (Bonoli, 2005).

Uluslararası Aktörlerin Rolü: Uluslararası kuruluşların (ILO, OECD, AB) norm koyucu, düzenleyici ve kapasite geliştirici rolü ile sivil toplum örgütlerinin (STK'lar) savunuculuk, hizmet sunumu ve alternatif modeller geliştirmedeki etkisi (Deacon, 2007; Kaasch, 2015) incelenmektedir.

Teknolojik Dönüşümün Etkileri: Dijitalleşme, otomasyon ve platform ekonomisinin istihdam yapısına, çalışma koşullarına, sosyal güvenlik sistemlerinin kapsayıcılığına ve gelir dağılımına olan etkileri ile bu bağlamda geliştirilen veya önerilen politika yanıtları değerlendirilmektedir (Standing, 2021; ILO, 2021).

Çevresel Sürdürülebilirlik ile Sosyal Politika Entegrasyonu: iklim değişikliğinin sosyo-ekonomik etkileri (iklim adaleti, iklim göçü) ve yeşil dönüşümün sosyal boyutunun (Adil Dönüşüm) sosyal politikalara entegrasyonunun gerekliliği ve modellerini (ILO, 2015; Schlosberg, 2013) ele almaktadır.

3. Bulgular ve Tartışma

Çalışma sonucunda, üçlü dönüşümün sosyal politikalar üzerinde çok katmanlı ve karmaşık etkilerini ortaya koyulmuştur:

Sosyal risklerin çeşitlenmesi, kurumsallaşması ve eşitsizliklerin derinleşmesi çok önemlidir. Küreselleşme, özellikle finansal serbestleşme ve üretimin küresel reorganizasyonu, gelir ve servet eşitsizliğinde artışa neden olmuştur (Piketty, 2014). Bu durum ulusal sınırlar içinde de belirginleşmekte; vasıfsız işgücü, gençler, kadınlar ve göçmenler gibi gruplar arasında yeni sosyal risklere (uzun süreli işsizlik, düşük ücretli/güvencesiz atipik işler, bakım yükü) maruz kalma olasılığını artırmaktadır (Bonoli, 2005; Taylor-Gooby, 2004). Karşılaştırmalı analizler, İskandinav ülkelerinin kapsayıcı aktif işgücü piyasası politikaları ve evrensel hizmetlerle bu riskleri daha iyi yönetebildiğini, liberal rejimlerde ise eşitsizliklerin daha belirgin olduğunu göstermektedir (Esping-Andersen, 1990; Huber & Stephens, 2001). Aşağıdaki tablo refah rejimlerine göre üçlü dönüşüme yönelik sosyal politika stratejilerini özetlemektedir.

Tablo 1: Üçlü Dönüşüme Yönelik Sosyal Politika Uyum Stratejileri: Refah Rejimlerine Göre Karşılaştırma

Refah Rejimi	Sosyal Dönüşüm	Çevresel Dönüşüm	Teknolojik Dönüşüm	Kaynaklar
İskandinav (İsveç)	Evrensel kapsayıcılık: Ücretsiz çocuk bakımı, aktif işgücü politikaları. Yüksek kadın istihdamı destekleri.	Yeşil vergi reformları + sosyal transferlerle adil geçiş. Fosil yakıt işçileri için yeniden eğitim.	Yaşam boyu öğrenme merkezleri (Komvux). Dijital okuryazarlık eğitim.	Buğra & Keyder (2006); Şenses (2013)
Kıta Avr. (Almanya)	Sigorta temelli koruma: Atipik işçiler için mini işler reformu. Göçmen entegrasyon programları.	Enerji Dönüşümü (Energiewende): Kömür bölgelerine yatırım + erken emeklilik seçenekleri.	Endüstri 4.0 Stratejisi: Mesleki eğitimde dijitalleşme.	Adaman & Gökşen (2018)
Liberal (İngiltere)	Hedefli yardımlar: Universal Credit sistemi. Özelleştirilmiş sosyal hizmetler	Net Sıfır Politikası: Yeşil istihdam fonurum. (kısıtlı sosyal koruma).	Dijital vergi → Teknolojiye yatırım. "Gig ekonomisi" işçileri için sınırlı haklar.	Buğra (2012)
Güney Avr. (İtalya)	Aile dayanıklılığı + koşullu nakit transferleri (Redditodi Cittadinanza). Genç işsizliğine karşı sübvansiyonlar.	Ulusal İklim Uyum Planı: Tarım işçilerine sigorta. Bölgesel eşitsizliklerde artış.	Güney-Kuzey dijital uçurumunu kapatma projeleri. KOBİ'lere teknoloji desteği.	Öniş (2019)
Doğu Asya (G.Kore)	Seçici evrensellik: Temel emeklilik ağı (2008). Kadın istihdamını artırma hedefleri.	Yeşil Yeni Anlaşma: Kamu işe yaratma. Fosil sektör çalışanları için sınırlı destek.	Sosyal Koruma 4.0: Platform işçileri için kaza sigortası. Robot vergisi tartışmaları.	Şahin (2020)
Türkiye	Koşullu sosyal yardımlar (Şartlı Eğitim/Sağlık). Kayıt dışı ekonomi nedeniyle kapsayıcılık sorunu	İklim Şurası (2022) → Sosyal politika entegrasyonu eksik. Maden bölgelerinde sınırlı istihdam.	Dijital Dönüşüm Ofisi kurulumu. Esnek çalışanlara yönelik düzenleme yok.	Buğra & Candaş (2011); Adaman vd. (2021)

Yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 1, her rejimin özgün dinamiklerini vurgularken, Türkiye'nin geç kapitalistleşen ülke sınırlılıklarına (kayıt dışılık, kurumsal zayıflık) dikkat çekmektedir.

Uluslararası kuruluşların ve STK'ların rolü de önem kazanmaktadır. Ulus-aşırı düzeyde, ILO'nun asgari sosyal standartları (örn., Sosyal Koruma Zemin Tavsiyesi, No. 202), OECD'nin istihdam ve sosyal politika tavsiyeleri, AB'nin sosyal sütun ilkeleri ve koordinasyon mekanizmaları, ulusal sosyal politika gündemlerini şekillendirmektedir (Deacon, 2007; Zeitlin & Vanhercke, 2018). Ancak, bu normların uygulanması genellikle ulusal ekonomik rekabet kaygıları ve siyasi irade ile sınırlıdır ve bazen de ulusal egemenlikle gerilim yaratmaktadır. STK'lar ise küresel düzeyde savunuculuk (örn., iklim adaleti hareketleri) ve yerel düzeyde dezavantajlı gruplara hizmet sunumu ve alternatif modeller geliştirme yoluyla (örn., göçmen destek ağları, dijital okuryazarlık programları) hem denetleyici hem de yenilikçi bir rol oynamaktadır (Kaasch, 2015).

Teknolojik dönüşümün karmaşık etkileri ve sosyal koruma zorlukları göz ardı edilmemelidir. Teknolojik ilerlemeler, verimlilik artışına ve yeni iş alanlarının (özellikle yüksek beceri gerektirenler) oluşumuna katkı sağlarken, aynı zamanda önemli ölçüde iş kayıplarına (özellikle rutin görevlerde- Frey & Osborne, 2017), gelir kutuplaşmasına, platform ekonomisi aracılığıyla güvencesiz istihdamın yaygınlaşmasına ve dijital uçurum sorununa sebep olmaktadır. Mevcut sosyal güvenlik sistemleri, çoğunlukla standart tam zamanlı istihdam ve sigorta primine dayalı olduğundan, kendi hesabına çalışan, serbest çalışan ve platform işçisi gibi atipik çalışanları kapsamakta yetersiz kalmaktadır (Standing, 2021). Bu durum, Evrensel Temel Gelir (UBI), portföy sosyal hakları (bireysel hesaplar), sonuç garantili istihdam programları ve yaşam boyu öğrenme sistemlerinin güçlendirilmesi gibi yenilikçi modellerin tartışılmasını ve uygulanmasını gerekli kılmaktadır (Van Parijs & Vanderborght, 2017; ILO, 2021). Güney Kore'nin "Sosyal Güvenlik 4.0" girişimleri ve Fransa'nın "Sosyal ve Dayanışma Ekonomisi" destekleri bu bağlamda örnek teşkil etmektedir.

İklim değişikliği, günümüzde en önemli küresel sosyal risklerden biri haline gelmiştir. Çevresel bozulma ve iklim şokları, özellikle yoksul ve kırılgan grupları (kadınlar, çocuklar, yerli halklar, küçük çiftçiler) olumsuz etkileyerek "iklim adaleti" sorununu gündeme getirmektedir (Schlosberg, 2013). Bunun yanı sıra, fosil yakıt sektörlerinden yenilenebilir enerji ve sürdürülebilir altyapıya geçiş (yeşil dönüşüm), bazı sektörler ve bölgelerde istihdam

kayıplarına neden olabilir. Bu bağlamda, "Adil Dönüşüm" (Just Transition) kavramı büyük önem kazanmaktadır (ILO, 2015). Bulgular, etkilenen işçilerin yeniden becerilendirilmesi, sosyal koruma ağlarıyla desteklenmesi, yeşil yatırımların istihdam yaratıcı etkisinin maksimize edilmesi ve iklim şoklarına karşı sosyal korumanın bir tampon mekanizması olarak kullanılması için sosyal politikaların çevre ve iklim politikaları ile stratejik düzeyde bütünleştirilmesinin zorunlu olduğunu ortaya koymaktadır. AB'nin "Avrupa Yeşil Mutabakatı"nın sosyal boyutu ve "Adil Dönüşüm Mekanizması", bu entegrasyon için somut bir politika çerçevesi sunmaktadır.

4. Sonuç ve Öneriler

Küreselleşmenin beraberinde getirdiği sosyal politikaların durağan kalmasını zorlaştırmaktadır. Bu çalışma, bu dönüşümlerin sosyal politika alanında neden olduğu çeşitli zorlukları (artan eşitsizlikler ve yeni sosyal riskler, teknolojik işsizlik olasılığı, çevresel krizin sosyal maliyetleri) ve bazı fırsatları (yenilikçi çözümler, uluslararası iş birliği potansiyeli) sistematik bir şekilde incelemiştir. Sosyal refah sistemlerinin sürdürülebilirliğini ve eşitlik hedeflerini koruyarak bu dönüşümlere uyum sağlaması için şu politika önerileri sunulabilir:

Sosyal, çevresel ve teknolojik dönüşümlerin getirdiği olumsuzluklar karşısında kapsayıcı ve evrensel sosyal koruma güçlendirilmelidir. Sosyal güvenlik ağları, atipik çalışma biçimlerini ve platform işçilerini içerecek şekilde genişletilmeli ve özellikle kırılgan grupları (göçmenler, iklim mağdurları) kapsamalıdır. Evrensel Temel Hizmetlere (kaliteli sağlık, eğitim, erken çocukluk bakımı, dijital erişim) yatırım yapılmalı ve bu hizmetler hedefli nakit transferleri ile desteklenmelidir (ILO Tavsiye No. 202; UNRISD, 2016).

Teknolojik değişim ve yeşil dönüşümün işgücü piyasası taleplerine uyum sağlamak için, erişilebilir, etkin ve sürekli yaşam boyu öğrenme sistemlerinin kurulması önemlidir. Bu yaklaşım, teknolojik işsizlik riskini azaltmak ve "yeşil beceriler" kazandırmak için kullanılır (OECD, 2019). İsveç'in "Yetişkin Eğitimi Girişimi" (Komvux) ve Singapur'un "SkillsFuture" programları örnek olarak gösterilebilir.

Adil dönüşüm sürecinde çevre/iklim politikaları ile sosyal politikalar arasında güçlü koordinasyon sağlanmalıdır. Yeşil dönüşümün sosyal maliyetlerini azaltmak için işgücü piyasası politikaları, hedefli sosyal koruma önlemleri ve bölgesel kalkınma stratejileri geliştirilmelidir. Sosyal koruma sistemleri, iklim şoklarına karşı koruyucu bir mekanizma olarak tasarlanmalıdır (ILO, 2015).

Dijital teknolojiler, sosyal hizmetlerin sunumunu iyileştirmek (e-devlet, tele-sağlık), sosyal yardımların hedeflenmesini ve dağıtımını etkinleştirmek, erişilebilir yaşam boyu öğrenme platformları oluşturmak amacıyla aktif bir şekilde kullanılmalıdır. Aynı zamanda, dijital uçurumu kapatmaya yönelik politikalar (dijital altyapı yatırımı, dijital okuryazarlık eğitimleri) uygulanmalıdır (World Bank, 2016).

Vergi kaçakçılığı, iklim değişikliği ve göç gibi küresel sorunlara etkili yanıtlar vermek için uluslarüstü düzeyde koordinasyon ve iş birliği gerekmektedir. Uluslararası kuruluşların norm koyucu, veri sağlayıcı ve kapasite geliştirici rolü desteklenmeli ve ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerde politika uyumu sağlanmalıdır (Deacon, 2007). Küresel minimum kurumlar vergisi gibi girişimler bu yönde önemli adımlar olarak değerlendirilmektedir.

Sosyal ihtiyaçları ve yeni riskleri karşılamak için, ekonomik rekabeti baltalamadan sosyal adaleti sağlayacak yenilikçi finansman kaynakları araştırılmalıdır. Karbon vergisi gelirlerinin sosyal yatırımlara aktarılması, dijital ekonomiden adil pay almayı sağlayacak vergi düzenlemeleri ve mali sürdürülebilirliği gözeten reformlar düşünülmelidir.

Sonuç olarak, küreselleşme çağında sosyal politikaların geleceği, üçlü dönüşümün getirdiği çok boyutlu zorlukları proaktif ve bütünleşik bir şekilde yönetebilme kapasitesine sahip, sürdürülebilirliği, derinleşen eşitsizliklerle mücadeleyi ve teknolojik ilerlemenin fırsatlarını sosyal faydaya dönüştürmeyi merkezine alan esnek ve uyarlanabilir stratejilere bağlıdır. Bu çalışma, akademik tartışmaları ve politika geliştirme süreçlerini bu doğrultuda desteklemeyi amaçlamaktadır.

5. Kaynakça

Adaman, F. & Gökşen, F. (2018). *Refah Devletleri ve Kapitalizm*. İletişim Yayınları.

Adaman, F., Arsel, M. & Akbulut, B. (2021). *Türkiye'de Çevre Politikaları*. İstanbul üret Üniv. Yayınları.

Bonoli, G. (2005). The politics of the new social policies: Providing coverage against new social risks in mature welfare states. *Policy & Politics,* 33(3), 431-449.

Buğra, A. & Candaş, A. (2011). *Yeni Refah Rejimi: Sosyal Yardımlar*. İletişim Yayınları.

Buğra, A. & Keyder, Ç. (2006). *Sosyal Politika Yazıları.* İletişim Yayınları.

Buğra, A. (2012). *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye'de Sosyal Politika*. İletişim Yayınları.

Deacon, B. (2007). *Global Social Policy and Governance*. Sage Publications.

Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism.* Princeton University Press.

Frey, C. B., & Osborne, M. A. (2017). The future of employment: How susceptible are jobs to computerisation? *Technological Forecasting and Social Change,* 114, 254-280.

Gough, I. (2013). *Climate change and social policy: A stormy relationship.* Içinde G. Ramia, K. Farnsworth, & Z. Irving (Eds.), Social Policy Review 25, 63-82. Policy Press.

Held, D., & McGrew, A. (2007). *Globalization/Anti-Globalization: Beyond the Great Divide* (2nd ed.). Polity Press.

Huber, E., & Stephens, J. D. (2001). *Development and Crisis of the Welfare State: Parties and Policies in Global Markets.* University of Chicago Press.

ILO. (2015). *Guidelines for a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all.* International Labour Office.

ILO. (2021). *World Social Protection Report 2020-22: Social protection at the crossroads – in pursuit of a better future.* International Labour Office.

Kaasch, A. (2015). *Shaping Global Health Policy: Global Social Governance Actors and Conceptions.* Palgrave Macmillan.

OECD. (2019). *Getting Skills Right: Future-Ready Adult Learning Systems*. OECD Publishing.

Öniş, Z. (2019). *Küreselleşme, Kalkınma ve Sosyal Politika.* Koç Üniv. Yayınları.

Piketty, T. (2014). *Yirmi Birinci Yüzyılda Sermaye.* çev. Hande Koçak. İstanbul: İş Bankası Yayınları.

Schlosberg, D. (2013). Theorising environmental justice: The expanding sphere of a discourse. *Environmental Politics,* 22(1), 37-55.

Standing, G., (2021). *Temel Gelir*. Çev. Ceren Demirdöğdü. İstanbul: Tellekt Yayınevi.

Şahin, A. (2020). *Asya Refah Modeli: Kore ve Japonya*. Siyasal Kitabevi.

Şenses, F. (2013). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*. İmge Kitabevi.

Taylor-Gooby, P. (Ed.). (2004). *New Risks, New Welfare: The Transformation of the European Welfare State.* Oxford University Press.

UNRISD. (2016). *Policy Innovations for Transformative Change: Implementing the 2030 Agenda for Sustainable Development.* United Nations Research Institute for Social Development.

Van Parijs, P., & Vanderborght, Y. (2017). *Basic Income: A Radical Proposal for a Free Society and a Sane Economy.* Harvard University Press.

World Bank. (2016). *World Development Report 2016: Digital Dividends.* World Bank.

Yeates, N. (Ed.). (2014). *Understanding Global Social Policy* (2nd ed.). Policy Press.

Yıldız, A. (2022). Bir Araştırma Metodolojisi Olarak Sistematik Literatür Taramasına Genel Bakış. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(Özel Sayı 2), 367-386. https://doi.org/10.18037/ausbd.1227366

Zeitlin, J., & Vanhercke, B. (2018). Socializing the European Semester: EU social and economic policy co-ordination in crisis and beyond. *Journal of European Public Policy,* 25(2), 149-174.

Liyakat Kavramı Üzerine Bir Bakış Ve Çözüm Önerileri: Kamu Kurumları Örneği

Alper ESNEMEZ[1]*, Mehtap DEMİR[2]

[1] Bağımsız araştırmacı; alper_esnemez@hotmail.com, Orcid: 0009-0006-8363-6961

[2] Doç. Dr., Kırklareli Üniversitesi, mehtapmemis34@hotmail.com Orcid: 0000-0002-7009-0385

** alper_esnemez@hotmail.com*

Öz: Liyakat, bireylerin, sahip oldukları bilgi, beceri ve başarılarına dayalı olarak belirli bir pozisyona veya ödüle hak kazanmalarını ifade eden bir kavramdır. Modern toplumlarda ise liyakat, özellikle devlet yönetimi, eğitim ve çalışma hayatı başta olmak üzere birçok alanda etkin bir biçimde uygulanması gereken evrensel bir ilke olarak kabul görmektedir. Bu bağlamda, liyakatin önem kazandığı temel sektörlerden biri de kamu kurumlarıdır. Nitelikli bireylerin bilgi ve becerileri doğrultusunda görev almalarının, kamu hizmetlerinde verimliliği artırma açısından büyük bir katkı sağladığı düşünülmektedir. Ancak, kamu yönetiminde liyakat ilkesine dayalı görevlendirmelerin yetersiz olduğu yönünde bir algı da bulunmaktadır. Liyakat ilkesinin doğru uygulanmaması/uygulanamaması, kamu hizmetlerinin etkinliğini ve vatandaşların devlete olan güvenini olumsuz etkileyebilir. Liyakat; adalet, eşitlik ve verimlilik sağlama amacı güderken, eleştirel bir bakış açısıyla incelendiğinde toplumsal eşitsizlikleri derinleştirebilir. Siyasi partizanlık ve nepotizm gibi uygulamaların liyakat ilkesini zedelemesi, kamu kurumlarında iş süreçlerinin zamanında ve etkin bir biçimde yürütülememesine, dolayısıyla kamu hizmetlerinde ciddi aksamaların meydana gelmesine neden olabilir. Ancak bu durum yalnızca hizmet sunumundaki aksaklıklarla sınırlı olmayıp, liyakat ilkesinden sapılması, toplumsal adalet algısını derinden sarsarak vatandaşların kamu kurumlarına, dolayısıyla devlete duyduğu güveni ciddi ölçüde zayıflatabilir. Bu güvensizlik,

zamanla kamu kurumlarının meşruiyetini sorgulanır hale getirerek, demokratik yönetim yapısının temel dinamiklerini tehdit edebilecek bir kırılganlık yaratabilir. Bu çalışma, liyakat ilkesinin kamu yönetimindeki rolünü, toplumsal eşitsizliklerle ilişkisini ve uygulanabilirliğini incelemeyi; liyakat dışı görevlendirmelerin kamu hizmetleri ve adalet algısı üzerindeki olumsuz etkilerini tartışarak çözüm önerileri sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Liyakat, Kamu Yönetimi, Kamu Kurumları, Devlet.

Jel Kodları: jel kodu 100, jel kodu 70

A Look At The Concept Of Merit And Solution Suggestions: The Example Of Public Institutions

Abstract: Merit refers to the concept of individuals earning a particular position or reward based on their knowledge, skills, and achievements. In modern societies, merit is widely regarded as a universal principle that should be effectively applied in various domains, especially in state administration, education, and professional life. In this context, one of the primary sectors where merit gains significant importance is public institutions. It is believed that the appointment of qualified individuals based on their competencies significantly contributes to the efficiency of public services.

However, there is a prevailing perception that merit-based appointments in public administration remain insufficient. The improper or inadequate implementation of the merit principle can negatively affect both the effectiveness of public services and citizens' trust in the state. While merit aims to ensure justice, equality, and efficiency, from a critical perspective, it also has the potential to deepen social inequalities under certain conditions.

Practices such as political partisanship and nepotism undermine the merit principle, leading to inefficiencies in institutional workflows and causing serious disruptions in public service delivery. Yet, the consequences of this issue go beyond service delays. Deviation from the merit principle deeply damages the sense of social justice and significantly erodes public trust in government institutions, and by extension, the state itself. Over time, this growing distrust may challenge the legitimacy of public institutions and create a fragility that threatens the core dynamics of democratic governance. This study aims to examine the role of the merit principle in public administration, its relationship

with social inequalities, and its applicability, while also offering solutions by discussing how non-merit-based appointments harm public services and perceptions of justice.

Keywords:, Public, Administration, Public Institutions, State

Jel Codes: jel code 100, jel code 70

1. GİRİŞ

Liyakat, genellikle bireylerin, sahip oldukları bilgi, beceri ve başarılarına dayalı olarak belirli bir pozisyona veya ödüle hak kazanmalarını ifade eden bir ilkedir. Modern toplumlarda, liyakat, kamu ve özel sektör gibi pek çok alanda etkin bir şekilde uygulanması gereken bir değer olarak kabul edilir. Liyakat, adalet, eşitlik ve verimlilik sağlama amacını ele alıyor gibi görünse de bazen yalnızca belirli bir grubu veya elit kesimi ödüllendirerek toplumsal eşitsizlikleri derinleştirebileceği ve fırsat eşitsizliğine yol açabileceği eleştirileri de bünyesinde barındırmaktadır. Bu durum, beraberinde bazı toplumsal ve yapısal sorunları da ortaya çıkarmaktadır. Bahse konu sorunlar, kamu açısından işlerin bir noktada tıkanmasına yol açacağı gibi, zaman zaman yapılacak işlerin birikerek bazı kişiler üzerinde iş yükünün artmasına da neden olmaktadır. İşe alım süreçlerinde yapılan siyasi partizanlık, nepotizm, kronizm ve hemşehricilik gibi tutumlar zamanla yapılan işlerde aksamaların yaşanmasına neden olduğundan, liyakat kavramının önemi tekrardan ortaya çıkmaktadır. Bu araştırma "Kamu kurumlarında liyakat ilkesine uyulmaması/uyulamaması, kamu hizmetlerinin kalitesini ve vatandaşın devlete olan güvenini nasıl etkilemektedir?" sorusuna cevap aramaktadır. Araştırma, liyakat ilkesinin tanımına, uygulanabilirliğine ve etkilerine odaklanarak, liyakat ilkesinin adalet, eşitlik ve verimlilik gibi temel unsurları üzerine kurulu bir perspektiften hareket etmeye çalışmıştır. Aynı zamanda liyakat sisteminin kamu yönetimindeki rolü, etkinliği ve sınırları ele alınmıştır. Araştırma, teorik olarak liyakatın kamu hizmetlerindeki etkinliği artıracağı ve adaleti sağlayacağı varsayımından hareketle, uygulamadaki eksiklikleri, subjektif değerlendirme süreçlerini ve liyakat ilkesinin toplumsal eşitsizlikleri nasıl etkileyebileceğini tartışmaktadır. Ayrıca araştırmada "Kamu kurumlarında liyakat ilkesine uyulmaması/uyulamaması gibi durumlarda kamu hizmetlerinin kalitesini ve vatandaşın devlete olan güvenini nasıl etkilediği" sorusuna da odaklanmaktadır. Araştırmanın amacı, liyakatın önemini, uygulama alanlarını ve eleştirilerini inceleyerek, bu

ilkenin, toplumsal eşitsizlikleri pekiştirebileceği ve subjektif değerlendirmelerle zedelenebileceği yönündeki tartışmaları ele almak ve çözüm önerilerinde bulunmaktır.

1.1 Liyakat ve Bürokrasi İçin Önemi

Liyakat, bir kimsenin, kendisine iş verilmeye uygunluk, yaraşırlık durumu; değim olarak tanımlanmaktadır. (TDK). Liyakat, bireylerin yetenek ve çabalarının bir arada değerlendirilmesini öne çıkararak, yalnızca doğal yeteneklerin değil aynı zamanda çalışma ve azmin de önemli olduğunu ifade eder. Bu yaklaşım, toplumda adaletin sağlanması ve doğru kişilerin doğru pozisyonlarda yer alması için kritik bir unsur olarak görülür. Liyakatin uygulanabilirliğinin, bireylerin yetenek ve çabasını ölçme ve değerlendirme mekanizmalarının oluşturulmasına bağlıdır. Bu, kamu yönetimi ve diğer alanlarda objektif ve adil bir sistemin gerekliliğine işaret ederken, özellikle anayasal ve yasal bir ilke olduğundan başkaca bir kriterin aranması hukuku da aykırılık teşkil etmektedir (Çalışır, 2020: 17). Liyakat sistemi yalnızca bireysel başarıyı teşvik etmekle kalmaz, bunun yanı sıra kurumsal verimliliği ve toplumsal güveni de artırır. Liyakatin bütünüyle hayata geçirilmesi, sürdürülebilir kalkınma ve demokratik değerlerin güçlendirilmesi açısından da önemlidir.

Modern kamu yönetiminin oluşumunda büyük etkisi olan Weber, yasal-rasyonel otorite anlayışı üzerinden bürokrasiyi açıklarken temelinde "ideal tip"in olduğunu bildirmekte ve böylelikle Weber'in bürokrasi kuramının liyakate dahil olduğu görülmektedir. Ona göre bürokratik yapıların istikrarı, öngörülebilirliği ve verimliliği için göreve getirilen kişilerin liyakat sahibi olması gerekmektedir.

Kamu sektöründe liyakat, devlet memurlarının işe alımında, terfi ettirilmesinde ve pozisyonlarda belirleyici bir faktördür. Özellikle bürokratik sistemlerde liyakat, devletin etkinliğini artıran önemli bir ilkedir. Max Weber, bürokratik yapıları ve liyakatın kamu yönetimindeki rolünü vurgulamıştır. Weber, liyakatın sağlanmasının, devletin etkinliğini ve şeffaflığını artıracağını savunur. Liyakat ilkesinin etkinliği, kamu görevlilerinin sadece kendi yeteneklerine ve başarılarına göre değerlendirilmesini, dolayısıyla adaletsiz kayırmaların önlenmesini sağlar. (Çamur, 2020:469). Bu bağlamda, liyakat sisteminin uygulanması, kamu hizmetlerinde kaliteyi artırarak vatandaş memnuniyetini de olumlu yönde etkileyeceği düşünülmektedir. Aynı zamanda kamu kaynaklarının verimli kullanılmasına katkı sağlayacağı beklenmektedir. Liyakat esaslı atamalar, kurumsal sadakati güçlendirirken politik etkilerden arındırılmış bir yönetim yapısının oluşmasına olanak tanır. Bu da kamu yö-

netiminde uzun vadeli istikrarın sağlanmasına zemin hazırlar. Liyakat ilkesi, demokratik ve adil bir yönetim anlayışının temel taşlarından biri olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda kamu hastaneleri, kamu eğitim kurumları, belediyeler ve yerel yönetimler, emniyet ve askeri kurumlar ve diğer kamu kurumlarında da aranan bir kriterdir. Nihai olarak demir kafes eleştirilerine maruz kalsa da modern bürokratik kurumlarda liyakat, verimliliğin bir aracı, örgütsel hedeflere ulaşmada doğru bir yol, ve sistemdeki keyfiliği engelleyen bir kapan olarak görmek mümkündür.

Türkiye'de kamu personel alım sürecinin temel aşamalarından biri, KPSS'dir. KPSS, adayların genel kültür, genel yetenek ve alana özgü yetkinliklerine göre puan aldığı merkezi bir sınavdır. Kamu kurumları, adayları bu sınavla değerlendirerek, hangi pozisyonlar için personel alacaklarını belirler. KPSS'den elde edilen puanların ardından, başvuru yapılan pozisyona bağlı olarak mülakatlar yapılır. Bu mülakatlar, genellikle adayların kişisel becerileri, iletişim yetenekleri ve karar alma becerilerini değerlendirmek amacıyla yapılır. KPSS ve mülakat süreçlerinin ardından, belirli kamu kurumları ve kuruluşları, başarılı adayları atamak için bir değerlendirme yapar. Yine de kamu hizmetine giriş için bir ön şart olan KPSS personel seçimi aşamasında objektifliği sağlayacağı ve personel seçimine şeffaflık getireceği düşüncesiyle düzenlenmesine rağmen bazı eleştirileri de bünyesinde barındırmaktadır. Bu eleştirilerin başında yetenekleri ve eğitim seviyeleri farklı olmasına rağmen kişilerin aynı sınava tabii tutulmaları gelmektedir (detaylı bilgi için bkz. Şahin, 2016). Bu durum kişilerin yeteneklerinden bağımsız değerlendirilmelerinin önünü açarken kişinin sınav başarısı yeteneklerine aykırı bir pozisyona da yerleşmesine sebep olabilmektedir (Yıldız, 2016:46). Aşağıda uygulamada yaşanan bazı aksaklıklar sıralanmaktadır:

Türkiye'deki en büyük aksaklıklardan biri, mülakatların objektif ve şeffaf olmaması veya olmaması düşüncesidir. Mülakatlar bazı zamanlarda, KPSS'den alınan puanların önüne geçebilmekte ve bireysel ilişkiler, siyasi görüşler veya kişisel beğeniler gibi faktörler rol oynayabilmektedir. Bunların başında nepotizm düşüncesi gelmektedir.

Nepotizm, kronizm ve siyasal kayırmacılık, kamu personel alım süreçlerinde karşılaşılan temel yapısal sorunlar arasında yer almaktadır. Özellikle siyasi iktidara yakın bireylerin veya belirli kişi ve gruplarla olan ilişkileri dolayısıyla tercih edilmesi, kamu hizmetlerinde liyakat ilkesinin ihlaline yol açmaktadır. Seçimlerin ardından iktidara gelen siyasi partilerin, mevcut üst düzey bürokratları görevden alarak yerlerine kendi politik yandaşlarını atamaları, kamu kurumlarında partizanca kadrolaşmaya neden olmaktadır. (Diler,

2018: 14-15). Bu tür uygulamalar, kamu personel sisteminin kurumsal bütünlüğünü zedelemekte; etkinlik, tarafsızlık ve kamu yararı ilkeleri üzerinde ciddi tahribatlara yol açmaktadır.

KPSS gibi, adayları genel yetenekleri ve bilgileri açısından değerlendirirken, alan bilgisi ve pratik deneyim gibi faktörleri yeterince ölçememektedir. Bu da bazı adayların yalnızca sınav başarısı üzerinden seçilmelerini sağlar, ancak bu kişiler her zaman işin gerektirdiği niteliklere sahip olmayabilir. Ayrıca kamu personel alımında performans değerlendirmeleri genellikle ön planda tutulmaz. Atamaların ve terfilerin büyük ölçüde KPSS ve mülakatla yapılıyor olması, performansın göz ardı edilmesine de yol açabilmektedir.

a. Liyakata Dair Eleştiriler

Liyakat ilkesinin teorik olarak adalet ve eşitlik sağladığı kabul edilse de pratikte bazı ciddi sorunlar ortaya çıkmaktadır. Bu sorunlar, liyakatın adaletli bir şekilde uygulanabilmesi için gerekli olan toplumsal yapıları ve fırsat eşitliğini tehdit etmektedir. Liyakat kavramı öncelikle yetkinlik, uygunluk ve şartlara uygunluğuyla ilişkili olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde liyakat, kamu hizmetine alım ve görevde yükseltme süreçlerinde eşitlik ve şeffaflığın sağlanması için kritik bir önem taşımaktadır. (Karatepe ve Kurnaz, 2019:93). Siyasal kayırmacılık ve nepotizm, şüphesiz ki kamu kurumlarındaki şeffaflığı azaltarak vatandaşların devlete olan güvenini sarsmaktadır. Örneğin, İlhan ve Aytaç (2010), kamu görevlerinde liyakatın esas alınmamasının, şahsi çıkarların öne çıkarılmasına yol açtığını ifade etmektedir. Kamu hizmetine giriş hakkı, Tanzimat Fermanı ile anayasal bir prensip haline gelmiş ve zamanla geliştirilmiştir. (Özhazinedar, 2023:771). Ancak, günümüzde dahi, liyakat ilkesi uygulamaları yeterince benimsenmemiş ve bu durum çeşitli yargı kararlarında eleştirilmiştir. Danıştay, liyakat ilkesi ihlallerini hukuka aykırı bularak, kamu kurumlarında şeffaflık ve hesap verebilirliğin sağlanması gerektiğini vurgulamıştır.

- **Değerlendirme Kriterlerinin Belirsizliği**

İşe alım süreçlerinde kullanılan ölçütlerin net olmaması, liyakat sistemine olan güveni zayıflatmaktadır. Bu durum, hak eden bireylerin dışlanmasına ve liyakatsiz kişilerin görevlere getirilmesine neden olabilir. Liyakat ilkesinin sağlanabilmesi için yapılacak sınav ya da mülakatların objektif olarak değerlendirme esaslarına uygun olması gerekir. (Diler, 2018: 153-154). İşe alım süreçlerinde şeffaflık ve nesnellik sağlanmadıkça, liyakat sisteminin işleyişi hem kurumların verimliliğini hem de kamu güvenini olumsuz etkileyebilir.

- **Denetim Eksikliği**

Liyakat ilkelerinin uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek için etkili mekanizmaların eksikliği, sistemin başarısız olmasına yol açmaktadır. Bu eksiklik, liyakatsizlikten kaynaklanan düşük performansı ve kaynak israfını artırır. Sistemin başarıya ulaşması ve liyakat ilkesine uygun olup olmadığının gözlemlenebilmesi için denetim komisyonlarının oluşturulması uygun olacaktır. (Çamur, 2020: 470). Ancak; etkili izleme ve değerlendirme mekanizmalarıyla liyakat kültürü kurumlarda kalıcı hale getirilebilir.

- **Sistemin Politikaya Aşırı Bağımlılığı**

Liyakat sisteminin siyasi müdahalelerden bağımsız olarak işleyememesi, bu ilkenin uygulanabilirliğini ciddi şekilde sınırlar. Siyaset ile liyakat arasında dengeli bir ilişki kurulamadığında, kamu yönetiminde etkinlik ve adalet hedeflerinden sapma görülür. Dünyada tek elden bir liyakat sistemi olmayıp her ülke sosyal yapı farklılıklarından dolayı farklı şekillerde yollar izlenmektedir. (Şahin, 2016: 232). Liyakat sistemlerinin siyasal etkilere karşı korunması için kurumsal mekanizmaların güçlendirilmesi gerekmektedir. Ayrıca, farklı sosyal ve kültürel dinamikler çerçevesinde esnek ve yerel ihtiyaçlara duyarlı yaklaşımlar benimsemek, liyakat ilkesinin sürdürülebilirliğini artıracaktır.

- **İçsel Çelişkiler ve Çatışmalar**

Liyakat sisteminin uygulanması sırasında kurum içi dengelerin ve çıkar gruplarının etkisi, adil bir süreç yürütülmesini zorlaştırır. Bu durum, liyakat sisteminin kurum kültürü ve sosyal dinamiklerle uyum sorunları yaşamasına yol açabilir. (Diler, 2018: 31). Kurum içi güç dengelerinin liyakat süreçlerine müdahalesi, sistemin şeffaflık ve tarafsızlık ilkelerini zayıflatmakta, böylece kamu hizmetlerinde güven sorunlarına neden olmaktadır. Bu nedenle, liyakat uygulamalarının etkinliği için kurum kültürünün demokratikleşmesi ve çıkar gruplarının etkisinin minimize edilmesi kritik bir gerekliliktir.

- **Fırsat Eşitsizliği ve Yapısal Engeller**

Liyakatın doğru bir şekilde uygulanabilmesi için, tüm bireylerin eşit fırsatlara sahip olması gerekmektedir. Ancak, çoğu toplumda fırsat eşitsizliği vardır. Eğitim, ekonomi, cinsiyet ve ırk gibi faktörler, liyakatın adaletli bir şekilde işlemesine engel olabilir. (Şahin, 2016:239). Bu nedenle, liyakat sisteminin etkinliği ancak yapısal eşitsizliklerin giderilmesi ve kapsayıcı politikaların hayata geçirilmesiyle mümkün olacaktır.

- **Liyakatın Subjektif Olması**

Liyakat, genellikle bireylerin başarılarını objektif kriterlere göre değerlendirmeyi savunsa da gerçek dünyada liyakatın ölçülmesi çoğu zaman subjek-

tif bir süreçtir. (Diler, 2018: 155). İnsanların başarıları, değerlendiren kişinin kişisel önyargılarına, kültürel normlara ve sosyal bağlama bağlı olarak farklı şekillerde yorumlanabilir. Bu da liyakatın objektifliğini tehlikeye atar.

- **Toplumsal Cinsiyet ve Irk Ayrımcılığı**

Liyakatın uygulanmasında karşılaşılan diğer bir engel de toplumsal cinsiyet ve ırk ayrımcılığıdır. Kadınlar ve etnik azınlıklar, iş gücüne katılımda ve toplumsal fırsatlarda genellikle erkeklere ve çoğunluk gruplarına göre daha az fırsata sahiptirler. (Diler, 2018: 144). Bu durum, liyakat ilkesinin işlerliğini engeller. Bu nedenle, liyakatın adaletli bir şekilde uygulanabilmesi için, toplumsal cinsiyet ve ırk ayrımcılığının ortadan kaldırılması gerekmektedir.

2. Liyakat Sisteminin Etkinliğini Artırmaya Yönelik Çözüm Önerileri

2.1 Yaşanan Aksaklıkların Olası Sonuçları

Liyakat ilkesinin zayıflaması ve nepotizm gibi kayırmacı uygulamaların yaygınlık kazandığına dair algılar, toplumsal güven duygusunu ciddi biçimde aşındırmaktadır. Kamu kurumlarında görev ve pozisyonların ehliyet ve yeterlilikten ziyade kişisel ilişkiler veya siyasi bağlantılar üzerinden belirlendiğine dair kanaat, yalnızca bireyler arası adalet duygusunu değil, aynı zamanda devlete olan kurumsal güveni de olumsuz etkilemektedir. (Gürkaynak, 2025:1-29) Türkiye'de son yıllarda kamu atamalarında liyakatten sapmalar yaşandığı yönündeki eleştiriler sıklıkla kamuoyunun gündeminde yer almaktadır. Bu tür kayırmacı uygulamalar, kamu yönetiminin tarafsızlığına dair şüpheleri artırarak, devletin meşruiyet temelini zayıflatma potansiyeli taşımaktadır.

a. Çözüm Önerileri

Liyakat sistemi, kamu yönetiminde adaletin ve verimliliğin sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır. Ancak, uygulamada karşılaşılan çeşitli engeller, bu sistemin etkinliğini azaltmaktadır. Bu bağlamda, liyakatın güçlendirilmesi için aşağıdaki çözüm önerileri öne çıkmaktadır:

Eşit Fırsatların Sağlanması: Kamu hizmetlerine girişte ve terfilerde eşit fırsatların sunulması, liyakat sisteminin temel ilkelerindendir. Bu, tüm bireylerin yetkinliklerine göre değerlendirilmesini sağlar. (Şen, 1995:77-92). Kamu hizmetlerinde liyakat ilkelerine dayalı bir sistem bireylerin yalnızca nitelik ve yetkinliklerine göre değerlendirilmesini mümkün kılarak, kurumsal adaletin ve toplumsal güvenin pekişmesine olanak tanır.

Bağımsız Denetim Mekanizmaları: Liyakat uygulamalarının denetlenmesi, sistemin şeffaflığını artırır ve kayırmacılığın önüne geçer. (Çamur, 2020: 470). Etkin bir denetim mekanizması, liyakat ilkesinin kurumsal düzeyde sürdürülebilirliğini sağlarken, kamu yönetiminde hesap verebilirliği ve güvenilirliği artırır.

Siyasi Müdahalelerin Azaltılması: Kamu yönetiminde liyakat ilkesinin uygulanabilmesi için siyasi müdahalelerin minimize edilmesi gerekmektedir. Bu, objektif değerlendirme süreçlerinin önünü açar. (Yıldız, 2016:169). Siyasal etkinin azaltılması, kamu personel sisteminde nesnel ve adil değerlendirme ölçütlerinin yerleşmesini sağlayarak, liyakat esaslı bir yönetim anlayışının kurumsallaşmasına zemin hazırlar.

Objektif Değerlendirme Kriterleri: Performans değerlendirmelerinde objektif ve ölçülebilir kriterlerin kullanılması, liyakat sisteminin adaletli işlemesini sağlar. (Yılmazöz, 2009, 300). Bu tür ölçütlerin kurumsal düzeyde standartlaştırılması, personel değerlendirme süreçlerinde keyfiliği azaltarak, yönetsel kararların meşruiyetini ve kabul edilebilirliğini artırır.

Toplumsal Cinsiyet ve Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması: Kamu hizmetlerine alımlarda ve terfilerde toplumsal cinsiyet ve ırk ayrımcılığının ortadan kaldırılması, liyakat ilkesinin evrensel bir değer olarak kabul edilmesini sağlar. (Şahin, 2016:233). Fırsat eşitliğine dayalı kapsayıcı personel politikaları, kamu yönetiminde adalet duygusunu güçlendirirken, liyakat ilkesinin sadece bireysel değil, toplumsal düzeyde de içselleştirilmesine katkı sunar.

Kolektif Başarıya Odaklanmak: Bireysel başarıların yanı sıra, kurumların genel başarısına odaklanmak, liyakat sisteminin sürdürülebilirliğini artırır. (Demir, 2011:76). "Kurumsal hedeflerle uyumlu performans ölçütlerinin geliştirilmesi, yalnızca bireysel yeterliliklerin değil, örgütsel verimliliğin de liyakat sistemi içerisinde dengeli bir biçimde değerlendirilmesini mümkün kılar.

Eğitimde Fırsat Eşitliğinin Sağlanması: Kamu hizmetine girişte ve terfilerde liyakat ilkesinin etkili olabilmesi için, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması gerekmektedir. (Uz, 2011: 90). "Eğitime erişimde eşitliğin sağlanması, bireylerin kamu görevlerine hazırlanma sürecinde benzer imkânlara sahip olmasını garanti altına alarak, liyakat temelli personel alımının toplumsal adaletle uyumlu hale gelmesini sağlar.

Şeffaf ve Objektif Değerlendirme Kriterleri: Performans değerlendirmelerinde şeffaf ve objektif kriterlerin kullanılması, liyakat sisteminin adaletli işlemesini sağlar. (Yılmazöz, 2009:300). Bu doğrultuda, değerlendirme sü-

reçlerinin açık ve denetlenebilir yapıda kurgulanması, çalışanlar arasında güven ortamının oluşmasına ve yönetsel kararların meşruiyet kazanmasına katkı sağlar.

3. SONUÇ

Bu araştırma, kamu kurumlarında liyakat ilkesinin uygulanma biçimini ve bu ilkenin göz ardı edilmesinin kamu hizmetlerinin etkinliği üzerindeki etkilerini irdelemiştir. Liyakatın doğru ve sistemli bir şekilde uygulanması, kamu hizmetlerinde verimlilik artışı sağlayabileceği gibi, görev alan personelin sorumluluklarını daha etkin ve düzenli biçimde yerine getirmesine de katkı sunabilir. Ancak mevcut uygulamalar, bu idealden oldukça uzaktır. Liyakatin ihmal edildiği durumlarda, kurumsal işleyişte aksaklıklar, görevde yığılmalar, verimsizlik ve karar alma süreçlerinde keyfiyet ön plana çıkmakta; bu da kamu yönetiminin temel işlevlerini zayıflatmaktadır.

Teorik olarak eşitlik, adalet ve verimlilik gibi ilkeleri esas alan liyakat anlayışı, uygulamada çeşitli yapısal ve siyasal engellerle karşı karşıyadır. Değerlendirme süreçlerindeki objektiflikten uzaklık, denetim mekanizmalarının zayıflığı, siyasi müdahalelerin yaygınlığı ve fırsat eşitsizliği, liyakat ilkesinin etkisizleşmesine neden olmaktadır. Özellikle işe alım ve terfi süreçlerinin saydam olmaması hem bireysel adalet duygusunu zedelerken hem de kamu kurumlarının meşruiyetine gölge düşürmektedir.

Çalışmada dikkat çekilmesi istenen bir diğer husus ise, liyakatın kendisinin de belirli koşullarda toplumsal eşitsizlikleri yeniden üretebileceği ihtimalidir. Yeterli fırsat eşitliği sağlanmadan uygulanan bir liyakat sistemi, mevcut yapısal eşitsizlikleri meşrulaştırabilir. Bu nedenle liyakatın adil bir şekilde işlerlik kazanabilmesi için yalnızca değerlendirme sistemlerinin değil; eğitimde fırsat eşitliğinin, cinsiyet ve etnik eşitliğin de sağlanması gerekir. Aksi halde, liyakat ilkesi, biçimsel bir süsleme olmaktan öteye geçemez.

Sonuç olarak, liyakat ilkesi, kamu yönetiminin teknik bir boyutu değil; doğrudan toplumsal adalet, kurumsal güven ve siyasal meşruiyetle ilişkili bir yapıdır. Bu nedenle liyakatin kurumsal düzeyde işler hale getirilmesi, siyasi etkiden arındırılmış denetim sistemlerinin kurulması, değerlendirme kriterlerinin şeffaf ve standart hale getirilmesi zorunludur. Aksi durumda, liyakatın yokluğu yalnızca bireysel mağduriyetler değil; kamu yönetiminin bütününde kalıcı bir güven kaybı yaratacaktır. Liyakatin adil, objektif ve kapsayıcı bir zeminde yeniden inşa edilmesi, kamusal işleyişin onarımı için ertelenemez bir zorunluluktur.

KAYNAKÇA

Adıgüzel, R. (2022). *Yargının siyasallaşması: Kavramsal bir çerçeve*. Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 27(47), 563-593.

Akçakaya, M. (2016). *Weber'in bürokrasi kuramının bugünü ve geleceği*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Özel Sayı, 275-295.

Akpınar, Y. (2011). *Gün ışığında yönetim açısından Türk kamu yönetiminde açıklık ve şeffaflık sorunu*. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 16(2), 235-261.

Aktaş, S. (2021). *Asgari adalet kavramlaştırması üzerine: Adaletin asgari ilkeleri*. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 12(1), 209-225.

Çalışır, C. (2020). *Kamuda liyakat ve liyakatın önemi* (Yüksek lisans tezi). İstanbul Esenyurt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Çamur, Ö. (2020). *Kamu yönetiminde liyakatin önemi: Adalet temelinde bir değerlendirme*. Gaziantep University Journal of Social Sciences, 19(2), 459-474.

Demir, F. (2011). *Bürokrasi-demokrasi ilişkisi ve bürokratların seçilmişlerce kontrolü sorunu*. Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 18(2), 63-84.

Diler, K. İ. (2018). *Kamu personel hukukunda liyakat ilkesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Duran, L. (1982). *İdare hukuku ders notları*. İstanbul: Fakülteler Matbaası.

Eren, V. (2006). *Personel rejiminde bürokratik modelden işletmeci anlayışa geçiş*. Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 6(11), 130-154.

Eryılmaz, B. (2013). *Bürokrasi ve siyaset: Bürokratik devletten etkin yönetime* (5. Baskı). İstanbul: Alfa Yayınları.

Gönülaçar, Ş. (2014). *İnsan kaynakları yönetiminde kayırmacılık kuşatması ve liyakatsizlik çıkmazı*. Yayımlanmamış makale.

Gürkaynak, G. (2025). *Türkiye'de toplumsal güven sorunu*. Yayımlanmamış çalışma.

Hatipoğlu, O. G. (2019). *Kamu yönetiminde liyakat dışı uygulamalar: Kamu etiği kuramlarına göre bir değerlendirme*. Akademik Hassasiyetler, 6(12), 1-15.

İlhan, S. ve Aytaç, Ö. (2010). *Türkiye'de kayırmacı eğilimlerin oluşmasında toplumsal ve kültürel yapının rolü*. Yönetim ve Örgüt Açısından Kayırmacılık ss.61, 83.

Karatepe, S. & Kurnaz, S. (2019). *Kamu yönetiminde liyakat ilkesi: İngiltere örneği üzerinden Türkiye için bir değerlendirme*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 33(46), 77-104.

Özçelik, E. ve Yılmaz, S. (2019). *İstihdam politikalarında ehliyet ve liyakat unsurlarının kapsam derlemesi*. Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2(1), 87-100.

Özhazinedar, T. (2023). *Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, Adalet Fermanı ve Kanun-i Esasi'nin Tahlili.* 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, 12(36), 759-786.

Şahin, B. (2016). *Kamu personel sisteminde işe girme ve yükselmede çağdaş liyakat kavramları*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 25(1), 231-242.

Şen, M. L. (1995). *Liyakat ilkesi ve Türk kamu personel sisteminde uygulanması*. Amme İdaresi Dergisi, 28(1), 77-92.

Tdk (2020). *Liyakat*. Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/

Tortop, N. (1992). *Personel yönetimi*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.

Uz, A. (2011). *Anayasal bir hak olarak kamu hizmetine girme hakkı ve liyakat ilkesi*. İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2(1), 59-94.

Yıldız, G. (2016). *Türk kamu yönetiminde liyakat ilkesi*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Özel Sayı, 3(8), 140–180.

Yılmazöz, M. (2009). *Türkiye'de kamu personel yönetimi sorunu*. Maliye Dergisi, 157, 293–302.

Mevsimlik Gezici ve Geçici Tarımda Çalışan Çocukların Yaşam ve Çalışma Koşulları: Adana Ovası Saha Çalışması[1]

***Gamze Bulut*[1],**

[1] 1. Dr. Gamze Bulut ;
bulutgamzebulut@hotmail.com
ORCİD: 0000-0002-9990-3634.

Öz: Tarımda aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışan çocuklar, Türkiye'de çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik mücadelede öncelikli hedef gruplar arasında yer almaktadır. Mevcut ekonomik ve sosyal göstergelerin yarattığı sonuçların yanı sıra Covid-19 pandemisi, doğal afetler ve uluslararası savaşlar gibi öngörülemeyen riskler, Türkiye'ye yönelen kayıt-dışı göç akını, mevzubahis sorunun daha katmanlı bir hale gelmesine yol açmıştır. Bu çalışmada, geçmişten günümüze mevsimlik tarımsal üretimde önemli bir yeri olan Adana Ovası'nda mevsimlik tarımsal üretimde çalışan çocukların yaşam ve çalışma koşullarına ilişkin nitel bulguların elde edilmesi amaçlanmıştır. Mevsimlik tarım işçisi çocukların en yoğun yaşadıkları ilçeler: Karataş, Sarıçam, Seyhan, Yumurtalık ve Yüreğir olarak belirlenmiştir. Çocukların aile yapıları, göç süreçleri, çalışma koşulları, çadır işleri ve bakım emekleri, barınma koşulları, sağlık, bakım ve beslenme durumları, eğitim durumları, duygusal ve psiko-sosyal durumları, kurdukları ilişkilerin görünümleri, eğlence ve kültürel ihtiyaçları ve geleceğe yönelik beklentileri gibi temalar araştırmanın sorularını oluşturmuştur. Belirtilen beş ilçedeki çadır alanlarında yaşayan toplamda yetmiş (5-12, 12-14 ve 15-17 yaş grupları olarak sınıflandırılmıştır) mevsimlik tarım işçisi çocuklar ile yüz yüze derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılara uygulanan görüşme

[1] Bu çalışma doktora tezinden üretilmiştir. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından 20/115/02/5 No'lu Doktora Tez Projesi (DTP) olarak desteklenmiştir.

tekniğinin %70'i not alma yöntemiyle ve %30'u ses kayıt cihazı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırma konusuna katılım gönüllülük ile sağlanmış ve kartopu örneklem modeli ile yürütülmüştür. Covid-19 pandemi koşullarında gerçekleştirilen bu çalışmanın saha çalışması altı ay süre zarfında tamamlanmıştır. Görüşme soru formuna göre toplanan verileri araştırmacı bilgisayarda her çocuk için microsoft word dosyası oluşturarak girmiştir, ses kaydı kullanılarak yapılan görüşmeler dinlenilmiştir ve aktarılmıştır. Çalışma, mevsimlik tarımsal üretimde salt çalışan çocuklara odaklanarak ve çocukların anlatımlarına yer vererek özgünlük kazanmaktadır. Hane halkı düzeyinde yapılan araştırmalardan farklı olarak yalnızca tarım işçisi çocuklara odaklı olması ve çocukları birer birey olarak ele alması, çocukların gözünden ampirik ve kalitatif bir çalışma olması yönüyle çalışma önem kazanmaktadır. Araştırma konusu ile ilgili literatür taramaları sonucunda ortaya çıkan eksiklikler ve boşluklar çalışmada öne çıkarılmıştır. Yoksullukla mücadelede temel gelir uygulamaları, Tarım İş Kanun'un oluşturulması, yazına yönelik ILO sözleşmelerinin onaylanması, kayıtlı ve sistematik veri toplama sisteminin, denetim ve takip mekanizmalarının oluşturulması, eğitime erişim ve katılımda çözümler, tarımsal üretime yeni bir bakış getiren agroekolojinin yaygınlaşması, mevsimlik tarımsal üretim ve tüketim zincirinde yer alan aktörlerin görev ve sorumluluklardan oluşan güncel sosyal politika önerileri getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk İşçiliği, Mevsimlik Tarımsal Üretim, Yaşam ve Çalışma Koşulları, Adana Ovası.

Jel Kodları: D60, E24, J81.

Living and Working Conditions of Seasonal Migrant Child Laborers in Agricultural Sector: Field Study in Adana Plain

Abstract: Children working in paid mobile and temporary agricultural jobs outside of family business in agriculture are among the priority target groups in the fight against child labor in Turkey. In addition to the results created by current economic and social indicators, unforeseen risks such as the Covid-19 pandemic, natural disasters and international wars, and the influx of unregistered migration to Turkey have caused the issue in question to become more multi-layered. This study aims to obtain qualitative findings regarding

the living and working conditions of children working in seasonal agricultural production in the Adana Plain, which has an important place in seasonal agricultural production from past to present. The districts where seasonal agricultural worker children live most densely are determined as: Karataş, Sarıçam, Seyhan, Yumurtalık and Yüreğir. The themes of the research included the children's family structures, migration processes, working conditions, tent work and care labor, housing conditions, health, care and nutrition status, educational status, emotional and psycho-social status, appearances of their relationships, entertainment and cultural needs and future expectations. Face-to-face in-depth interviews were conducted with a total of seventy seasonal agricultural worker children (categorized as 5-12, 12-14 and 15-17 age groups) living in tent areas in the five districts mentioned. 70% of the interview technique applied to the participants was carried out using the note-taking method and 30% using a voice recorder. Participation in the research topic was provided voluntarily and was conducted with the snowball sampling model. The field work of this study, which was carried out under Covid-19 pandemic conditions, was completed in a period of six months. The researcher entered the data collected according to the interview questionnaire by creating a Microsoft Word file for each child on the computer, and the interviews were listened to and transferred using voice recording. The study gains originality by focusing solely on children working in seasonal agricultural production and including the children's narratives. Unlike studies conducted at the household level, the study gains importance by focusing solely on agricultural worker children and considering children as individuals, and by being an empirical and qualitative study from the eyes of children. The deficiencies and gaps that emerged as a result of the literature review related to the research topic were highlighted in the study. Basic income practices in the fight against poverty, the establishment of the Agricultural Labor Law, the approval of ILO conventions regarding literature, the establishment of a registered and systematic data collection system, audit and follow-up mechanisms, solutions in access to and participation in education, the spread of agroecology that brings a new perspective to agricultural production, and current social policy recommendations consisting of the duties and responsibilities of the actors in the seasonal agricultural production and consumption chain were presented.

Keywords: Child Labor, Seasonal Agricultural Production, Living and Working Conditions, Adana Plain.

Jel Codes: D60, E24, J81.

1. GİRİŞ

Çocuk ve işçi kelimeleri neden yan yana gelmektedir? Çocuk emeğinin sömürülmesi sürecinden çocukları çıkarmak neden bu kadar zordur ve neden hâlâ bu soru oldukça yaygın ve geçerlidir? Olağanüstü durumlarda önce çocuklar ve kadınlar denilirken iş çocukların çalışmasına geldiğinde neden öncelikli olmamaktadırlar? Çocukların emeğinin sömürülmesi normal bir durum mudur? Bu sorular oldukça romantik bir yaklaşım gibi dursa da gerçekte oldukça politiktir, sınıfsaldır. Kapitalist yeni dünya düzeninde sermaye ve emek sınıfı arasındaki gerilimlerden; korunmaya ve desteklenmeye en çok ihtiyaç duyan grup olan çocuklar etkilenmektedir. Çocukların doğdukları aileyi, bakım verenlerini, mezzo ilişki ağlarını ve makro boyutta temsil edildikleri vatandaşlık kimliklerini seçememesi "kadercilik" ile geçiştirilemeyecek kadar önemli bir konudur. Önemlidir çünkü, çocuğun iyi olma halini ve çocuğun üstün yararını gözetme sorumluluğunu almayı gerektirir. Bir çocuğun çocuk olabilme hakkını savunurken diğer tüm çocukların hakları savunulur. Elbette ki nihai veya ideal amaç her bireyin "insan onuruna yaraşır yaşam ve çalışma koşullarını" elde edebilmesi olsa da çocuklar bu amacın gerçekleşmesinde "önceliklidir."

Geçmişten günümüze çocuk emeğinin kullanım biçimleri toplumsal olaylar, politikalar ve teknolojik gelişmelerle değişse de çocuk emeğinin sömürüldüğü gerçekliği değişmemiştir. Aynı zamanda emek yoğun, kirli ve tehlikeli işlerin kayıt-dışı, güvencesiz ve kötü çalışma koşullarında çalışan işçiler tarafından karşılandığı gerçekliği de değişmemiş ve yeni sorunlar eklenmiştir. İşçiler, gündelik sorunlarla mücadele edebilme ve hayatta kalabilme amaçlarına çocuklarını da dâhil etmek zorunda kalmaktadırlar ve/veya bırakılmaktadırlar. Bu çalışma koşullarının görünümlerini tarımsal üretimde görmek mümkündür çünkü tarım işi hâlâ emek-yoğun bir sektördür. İşçinin artı değerinden olabildiğince kâr elde edilmesi ile devam eden kapitalist sistemin çarkları arasında çocuk işçilerin dolaştığını da görmemiz gerekmektedir.

2. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Günümüz dünyasında, ülkelerin üzerinde uzlaştıkları az sayıdaki konulardan biri çocukların çalışmaması konusundaki yasal düzenlemelerdir. Bu konuda tanımlanmış ve çok net olarak belirlenmiş kurallar bulunmaktadır. Bu kurallara rağmen çocuk işçiliği çoğu zaman bu yasal düzenlemelerin, denetlemelerin ve yaptırımların dışında, kayıt dışılığın gölgesinde varlığını sürdürmektedir. Bütün bu düzenlemelere karşın çocuk işçiliğinin hâlâ önlenememiş olması ve bu sorunla mücadeleye yeteri kadar önem verilmemesi; ilgi alanı çocuklar ve çocuğun iyi olma hali olan araştırmacıları bu alanda nelerin yapılabileceği konusunda düşünmeye yönlendirmektedir. Türkiye'de en yoksul ve en dezavantajlı gruplardan birinin mevsimlik tarım işçilerinin çocukları olduğu görülmektedir. Şu anda mevsimlik tarım işçisi olan insanların ebeveynleri de bir zamanlar mevsimlik tarım işçisiydi ve eğer şimdi bir müdahalede bulunulmazsa torunları da mevsimlik tarım işçisi olarak hayatlarına devam edeceklerdir (İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2017).

Aile işleri dışında, ücret karşılığı gezici ve geçici tarım işlerinde çalışma biçimi Uluslararası Çalışma Örgütü'ne (ILO) göre Türkiye'deki çocuk işçiliğinin en kötü biçimlerinden biri olarak konumlanmaktadır. Türkiye'de çocukların mevsimlik gezici ve geçici tarım işçisi olarak en çok çalıştırıldığı iki bölge Ordu ve Adana illeridir. Adana Ovası yılın bütün aylarında bitkisel üretim yapılabiliyor olması nedeniyle diğer illerden farklılaşmaktadır. Bu nedenle mevsimlik tarım işçiliğine yönelik mevcut durum araştırmaları, işçilerin çalışma ve yaşam ortamlarını iyileştirme çabaları ve işçi ailelerin çocuklarına yönelik eğitim, sağlık ve çocuk koruma faaliyetleri için Ova, adeta bir laboratuvar konumundadır. Çocuklar ailelerinin yaşam mücadelesine katkı vermek için bu emek süreçlerine aktif olarak katıldıklarından, Ova çocuk işçiliğinin yaygın olarak rastlandığı bir yer olmuştur (Kalkınma Atölyesi, 2017). Araştırmanın "bereketli topraklar" olarak bilinen çocuk işçiliğinin en yaygın görüldüğü Adana Ovası'nda yapılmış olması daha fazla sayıda çalışan çocuğa erişebildiği için araştırmanın temsil gücünü artırmaktadır. Her çocuk özel olmakla beraber çocukların yaşam ve çalışma koşulları aynı temalarda gruplandırılabilmektedir. Bir çocuğun sesi tüm çocukların sesi olabilmektedir. Araştırmanın temel amacı bu sesi duyurmak, hafızada tutmak, eyleme geçmek ve en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin önlenmesi hedefine katkı sağlamaktır.

Adana Ovası'nda belirlenen beş ilçedeki çadır alanlarında yaşayan (Karataş, Sarıçam, Seyhan, Yumurtalık ve Yüreğir) mevsimlik gezici ve geçici tarım işçisi çocukların yaşam ve çalışma koşullarının mevcut durumunun ortaya çıkarılması, ihtiyaçların ve sorunların tespit edilmesi ve sosyal politika çözüm önerilerinin getirilmesi araştırmanın amacını oluşturmaktadır. Çocukların aile yapıları, mevsimlik göç süreçleri, çalışma koşulları, çadır işleri ve bakım emeği, barınma koşulları, sağlık, beslenme ve bakım alma durumları, eğitim durumları, duygusal ve psiko-sosyal durumları, kurdukları ilişkilerin görünümleri, eğlence ve kültürel ihtiyaçları ve gelecek beklentileri temalarına göre araştırma soruları oluşturulmuştur.

Çocuk işçiliği ilgili yazında hukuksal süreçlere odaklı yoğun bir çalışma olduğu görülmektedir. Çocukların gözünden ampirik ve kalitatif çalışmaların eksikliği yazındaki ihtiyaçlardan birisini oluşturmaktadır. Araştırma bu ihtiyacın karşılanmasına katkı sağlaması yönü ile önemli olmaktadır. Çocukların yaşam ve çalışma koşullarının temalara göre oluşturulan bulguları çocukların anlatımlarıyla ortaya çıkarılmıştır.

Çocukların etraflarında olup bitenleri algılayamadıklarını ve anlamlandıramadıklarını düşünmek yaygın bir davranış türüdür. Modernist aklın çocuğa atfettiği yetersizlik dayanağı ile çocuğun hukuki, ekonomik ve politik haklarının yetişkinlere devredilmesi sonucu bir sınıfın çıkarlarının başka bir sınıfa emanet edilmesi durumunu yaratmıştır. "Paternalizm" olarak adlandırılan bu durum, yetişkinlerin çocuklar üzerindeki tasarruflarının, çocukların iyiliği için olduğu sürece, onların rızası hilafına da olsa genel kabul görmesi ve toplumsal olarak desteklenmesi anlamına gelmektedir. Locke'un yaklaşımının bir uzantısı olan paternalizm, modern dünyada çocukların yaşamlarını, kendi yaşamlarına dair söz söyleme haklarını kısıtlayan, çocuğu yetişkine aşırı bağımlı halde tutan ve bireyselliğini yok eden en temel algısal engellerden biridir (Kalkınma Atölyesi, 2018a).

Hak sahibi olmak kendini etkileyen karar süreçlerine katılmayı talep etmeyi de getirmektedir. Haklar; karar süreçlerinde kişinin ihtiyaçlarını, görüşlerini, isteklerini, tercihlerini, bakış açısını, deneyimlerine ilişkin algısını ve yorumunu kendine özgü iletişim yoluyla ifade etmesi için olanak sağlanmasının da talep edilmesini içermektedir. Kararların paternalist bir yaklaşımla alınıp, açıklama yapılmadan dikte edildiği ve uygulanmasının beklendiği ilişki tarzı bu taleplere cevap vermemektedir. Karar süreçlerinin; farklı seslerin, ihtiyaçların, bakış açılarının dile getirildiği, can kulağıyla dinlendiği ve insanların birlikte çözüm üretebildiği karşılıklı etkileşimi içeren

diyalog ortamları haline gelmesi gerekmektedir. Çocukların çözüm üretme, ihtiyaçların karşılanması için alternatif yollar bulma konusundaki kapasitelerine güvenmek ve bu kapasitenin ortaya çıkabilmesi için uygun ortamı oluşturmak gerekmektedir. Çocukların çözüme ilişkin görüşlerini ifade edebilmesi daha nitelikli kararlar alınmasını sağlayabilmektedir. Bu; sorunların çözümlerini bulma yükünü çocuklara bırakmak anlamına gelmemektedir. Yetişkinlerin sahip olduğu geçmiş olduğu deneyimler ve bilgi bazen çerçevenin dışındaki görmeyi engelleyebilmektedir. Çocuklar ise şimdi ve burada olanı net algılayışlarıyla, yaratıcılıklarıyla ve teknolojinin sağladığı geniş araştırma olanaklarıyla yetişkinlerin düşünmediği diğer bakış açıları ve çözümler getirebilmektedir (Karabekir, 2023: 414-415).

Savunuculuk uygulamasında karşılaşılan bir diğer mesele de karar alma kapasitesi ile görüş oluşturma kapasitesinin farklı olduğunun dikkate alınmamasıdır. Çocukların kendi yaşamlarını etkileyecek süreçlerine katılmaları ve karara konu olan durumla ilgili görüşlerini ifade etmeleri ile karar vermeleri arasında fark vardır. Bir çocuk kendi yaşamını etkileyen kararı verme kapasitesinde olmayabilmektedir. Bununla birlikte karar sürecine katılıp kendini ifade edebilme hakkı olmalıdır (Karabekir, 2023: 422).

Halihazırda sektörel çocuk işçiliği yazınına bakıldığında; ayakkabıcılık, deri sektörü, mobilya işkolu, tekstil sektörü, küçük ölçekli işletmeler, sokakta, sanayi ve çıraklık eğitim merkezi gibi sektörler ile ilgili çalışmalar bulunduğu görülmektedir. Mevsimlik tarımsal üretim yazınına bakıldığında mevsimlik tarım işçilerinin yaşam ve çalışma koşulları ile ilgili detaylı çalışmalar yapıldığı ve mevsimlik tarım işçilerinin çocuklarının genel olarak hane içerisinde özellikle kadın teması ile ele alındığı görülmektedir. Geçmişten günümüze Türkiye'de salt mevsimlik tarımsal üretimde çocuk işçiliğine odaklanan yüksek lisans ve doktora tezlerinin oldukça sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Boşlukların tespit edilmesinden hareket eden bu araştırma literatüre bu yönüyle katkı sağlamaktadır.

Öyle ki Altın (2014), yüksek lisans tezinde çocukların algılama kapasitelerinin yetersiz olacağı düşüncesinden hareket ederek 15 yaş altı çocukların eğitim seviyelerinin düşük ve okula devamlılığı az olmasından dolayı soruları algılama, anlama ve tutarlı cevaplar veremeyecekleri gerekçesiyle bu grubu örneklem dışı bırakmıştır.

Araştırmanın hane halkı düzeyinde yapılan araştırmalardan farklı olarak yalnızca tarım işçisi çocuklara odaklı olması ve çocukları birer birey olarak ele alması yönüyle araştırma önem kazanmaktadır. Çocukları bakım gördükleri

kişilerden bağımsız olarak düşünmemiz gerekmektedir, yoksa hane içerisinde isimleri duyulmadan görünmez kalmaya devam edeceklerdir. Üstelik bir hanede on bir çocuk olduğu gerçeğini düşündüğümüzde görünmezliğin boyutu derinleşecektir. Çocukların algılama ve kendilerini ifade etme yetkinliğine sahip olmadığı düşüncesi her zaman çocuklarla ilgili söz haklarının ebeveynlerinin elinde olmasına neden olmuştur. Oysa onlar çocuk olmaktan öte çalışan çocuklardır. Çocukluğunu yaşayabilen bir çocuk ile çalışan çocuk arasındaki fark gözetilmeksizin böyle bir genelleme yapılması çalışan çocukların durumlarını kendilerinin anlatmalarının önüne geçmektedir. İsimlerinin önüne geçen bu kimliğin ne anlama geldiğinin de onlar tarafından dinlenilmesi ve aktarılması son derece önemlidir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12. ve 13. maddeleri çocuğun katılım ilkesi ile ilgili olup tam da bu açıdan çocukların haklarını korumaktadır. Madde 12: *"Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar."* Madde 13: *"Çocuk düşüncesini özgürce açıklama hakkında sahiptir; bu hak, ülke sınırlarına bağlı olmaksızın; yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir."* Araştırma ÇHS'inin bu ilkelerinden hareket ederek saha araştırmasında önceliğini çocuklara vermektedir. Çocuk hakları mücadelesinde ve çocuğun iyi olma halinin sağlanmasında bunu çocuklarla yapmanın yolunu bulmayı amaçlamaktadır. Çocuk hangi ülkede hangi sosyo-ekonomik durumlu ailede doğmuş olursa olsun çocukların hakları korunmalı ve çocuklar arasındaki eşitsizlik en aza indirgenmelidir. Çocuğun içine doğduğu ve büyüdüğü koşullar tüm hayatını etkilememelidir. Çocuklar birbirinden farklı olabilir ancak hepsi aynı haklara sahiptir. Asgari düzeyde de olsa haklarını kullanabilmeli ve kendi kaderlerini tayin edebilme hakları olmalıdır. Araştırma bu sonuca ulaşılabilmeye katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Türkiye'de çocuk işçiliğinin nedenleri ve sonuçlarını anlamaya yönelik düzenli ve sistemli veri toplanmamaktadır. TÜİK tarafından toplanan çocuk iş gücü verileri de yıllık olarak yayınlanmamaktadır. Bu veriler bugüne kadar 1994,1998, 2006, 2012 ve son olarak 2019 yılları olmak üzere toplamda beş kez "çocuk iş gücü anketi" başlığı ile yayınlamıştır. Bu çalışmalarda sektörel bazda bir değerlendirme bulunmamaktadır. Bu nedenle mevsimlik gezici tarım işçiliğinde çocukların durumunu yıllık olarak verilere dayalı biçimde takip etmek, TÜİK tarafından yapılan yayınlar üzerinden mümkün olamamaktadır

(Kalkınma Atölyesi, 2018c). Araştırma bu ihtiyacı Adana ili özelinde karşılayarak mevsimlik tarımda çalışan çocuklara yönelik veriler oluşturması ve detaylı bir inceleme içermesi yönünden de önem kazanmaktadır.

Kurumsal bir diğer boşluk ise tarımsal üretimde çalışan mevsimlik gezici tarım işçisi çocukların çeşitli ürünlerde ve üretim süreçlerinde karşılaştıkları çalışma ve yaşam ortamlarından kaynaklanan tehlike ve risklerin tanımlanmamış olmasıdır (Kalkınma Atölyesi, 2018c). Tarımsal üretimde çalışan çocukların karşılaştıkları riskler ve tehlikeler hasat ürünlerine göre değişmektedir. Adana'da beş ilçede yapılmış olan saha araştırması sonucunda çocukların çalıştıkları ürünlere yönelik karşılaştırmalar yapılabilmesi yönüyle araştırma farklılık kazanmaktadır. Yaş gruplarına ve ürünlere göre analiz yapılması ile tehlike ve risklere karşı anlamlı ve tutarlı önlemler alınmasına katkı sağlamaktadır.

2.2. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın saha çalışması Adana Ovası'nda mevsimlik tarım işçilerinin en yoğun yaşadıkları yerler olan Karataş, Sarıçam, Seyhan, Yumurtalık ve Yüreğir ilçelerine ait çadır yerleşim yerlerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırma konusuna katılım gönüllülük ile sağlanmış ve kartopu örneklem modeli ile yürütülmüştür. Mevsimlik tarımsal üretimde gezici ve geçici olarak çalışan toplamda yetmiş çocuk ile yüz yüze derinlemesine görüşmeler altı aylık bir çalışma takvimi içerisinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada 2021 yılında ortaya çıkan Koronavirüs (Covid-19) salgını araştırmanın yöntemini ve araştırmanın verilerini önemli ölçüde değiştirmiştir. Belirlenen ilçelerdeki kaymakamlıklar, muhtarlar ve tarım iş aracıları ile yapılan görüşmelerle saha araştırması desteklenmiştir.

Katılımcılara uygulanan görüşme tekniğinin %70'i not alma yöntemiyle ve %30'u ses kayıt cihazı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Ses kayıt cihazı kullanılmadan önce görüşülen çocuktan ve ebeveynlerinden izin alınmıştır. Görüşmeler yapılırken yüz yüze görüşme yapılabilecek sakin bir ortam genellikle olmadığı için öncelikle araştırmacı not alma yöntemini kullanmıştır.

Saha çalışması sırasında görüşme yapılan her çocuk için ayrı birer poşet dosya oluşturulmuştur. Her bir görüşme soru formu yaklaşık olarak on sayfadan oluşmuştur. Bu poşet dosyada görüşme soruları, notlar ve onaylanmış görüşme formları bulunmaktadır. Görüşme soru formlarındaki verileri araştırmacı bilgisayarda her çocuk için microsoft word dosyası oluşturarak el ile girmiş, ses kaydı kullanılarak yapılan görüşmeler dinlenilmiş ve aktarılmıştır.

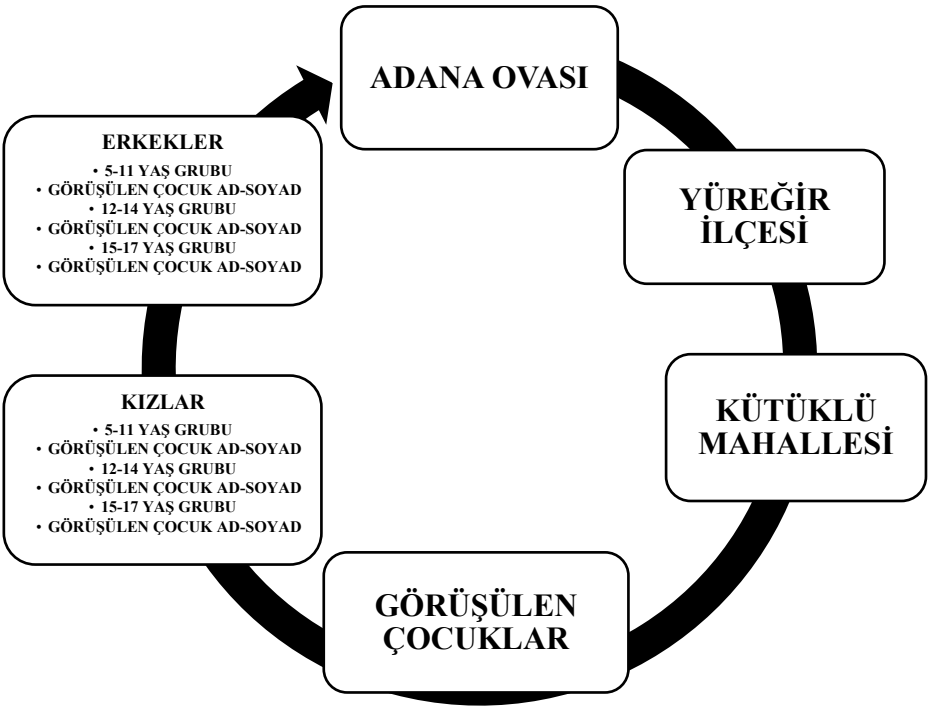
Saha notları ayrı birer microsoft word dosyası şeklinde bilgisayara araştırmacının kendisi tarafından aktarılmış ve dosyalarda saklanmıştır.

Görsel veriler olarak fotoğraf ve video çekimi yapılmıştır. Aynı zamanda mevsimlik tarım işçilerinin yaşadıkları yerlerin tespitine dair haritalandırma yapılmıştır. Adana Ovası'nda mevsimlik tarım işçilerinin yoğun olarak yaşadıkları ilçeler ve buralara ait çadır yerleşim yerleri haritada işaretlenmiştir. Gidilen beş ilçeye dair (Sarıçam, Seyhan, Karataş, Yumurtalık ve Yüreğir) haritada çadır yerleşim yerlerine ait fotoğraflar bulunmaktadır. Çadır yerleşim yerlerine ulaşımda kolaylık sağlaması için karekod uygulaması eklenmiştir. Böylelikle daha sonraki araştırmacılar için erişim sorunu giderilmeye çalışılmıştır.

Miles-Huberman modelinde nitel analizi gerçekleştiren üç aşama (verilerin azaltılması, sunulması ve sonuçların biçimlendirilmesi) eş zamanlı olarak gerçekleşen ve tümleşik bir yapıdadır (Baltacı, 2017: 9-10). Veri sepetinde toplanan benzer özeliklere sahip bilgiler kendi içerisinde kategorilere ayrılmaktadır. Bu süreçte kategoriler isimlendirilmekte ve belirli bir temaya dayalı olarak örgütlenmektedir (Özdemir, 2010: 329). Araştırma üç temel aşamaya göre kurgulanmış, belirlenen temalara göre "kod alma" ve "not alma" aşamaları tamamlanmıştır. Kodlama ve not alma aşaması sonucunda toplanan veriler analiz edilerek bilgiye dönüştürülmüştür (Creswell, 2019: 160).

Veriler tümevarımsal bir şekilde temalar "aşağıdan yukarıya" doğru oluşturulmuştur. Bu tümevarımsal süreç içerisinde kapsamlı bir dizi tema oluşturuluncaya oluşturuncaya dek temalar ve veri tabanları arasında ileri ve geri çalışılmıştır. Daha sonra tüm veriler veri kaynaklarının tamamına karşılık gelen temalar halinde organize edilmiş, gözden geçirilmiş ve anlamlandırmaya çalışılmıştır. Veriler, katılımcıların isimleri dikkatle maskelenerek tümevarımsal bir şekilde analiz edilmiş ve şaşırtıcı verilerden anlam çıkarma işiyle meşgul olunmuştur (Creswell, 2013).

Şekil 1'de verilerin analiz süreci ile ilgili olarak Yüreğir saha çalışması gösterilmiştir. Gösterilen başlıklarda bilgisayarda klasörler oluşturulmuştur, klasörler arasında gidip gelinerek döngüsel bir çözümlenme süreci gerçekleştirilmiştir. Toplanan veriler sürekli olarak analiz edilmiş, geri dönülmüş, tekrar tekrar bütüne ulaşma yolunda yeni veriler elde edilmeye çalışılmıştır (Bulduklu, 2019: 2). Bu döngü içerisinde her bir çadır yerleşim yeri için hareket edip şemalaştırmak oldukça zorlayıcı olmuştur. Nihayetinde çocukların sözcükleri, çocukların seslerine dönüşmüştür.

Şekil 1: Verilerin Analiz Süreci

"Görüşme soru formlarında yazılar size aitken sözlerin başkalarına ait olması. Evet kendi yazınız ama sizin cümleleriniz değil. Başkalarının sesi sizin yazınızda görünür oluyor." (Araştırmacı, Alan Notları).

Şekil 1'de örnek gösterilen verilerin analiz süreci diğer ilçelerdeki verilerin analiz süreci için de geçerli olmuştur.

2.3. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Adana Ovası'nda tarımsal üretimde istihdam edilen mevsimlik tarım işçiliği yaklaşık 180 yıllık bir geçmişe sahiptir ve çocuk işçiliğini de kapsayacak şekilde 180 yıldır bölgenin, ülkenin ve hatta son yıllarda küresel aktörlerin gündeminde yer almaktadır. Adana Ovası, Çukurova Bölgesi'nin en verimli, en bereketli topraklarını oluşturmakta, bitkisel üretimin sürekli yapıldığı ve bundan dolayı yılın bütün aylarında iş gücüne ihtiyaç duyan; bu ihtiyacını çevre iller ve komşu ülkelerden mevsimlik gezici tarım işçileriyle

kapatan coğrafyayı oluşturmaktadır. Yılın bütün ayları bitkisel üretim yapılabiliyor olması nedeniyle de diğer yörelerden farklılaşmaktadır (Kalkınma Atölyesi, 2018b).

Adana ili, Türkiye'nin %24'lük tarımsal üretiminin yapıldığı Akdeniz Bölgesi'nde yer almaktadır. Özellikle Çukurova Ovası'nda yer alan Adana ilinin güney kısmı, bölgenin önemli bir tarım merkezidir. Seyhan ve Ceyhan nehirlerinden su çeken büyük ölçekli sulama sistemi bulunmaktadır. Çok çeşitli emek yoğun ürünler yetiştirilmektedir: Bunların çoğu genellikle elle yapılan emek yoğun işlemlerdir; budama, malçlama, ayıklama, pestisit püskürtme ve hasat. Mevsimlik tarım işçiliğine talep hâlâ yüksektir ve bu talebin büyük bir kısmı Güneydoğu Anadolu'dan gelen işçiler tarafından karşılanmaktadır (Kusadokoro vd., 2016: 52-53).

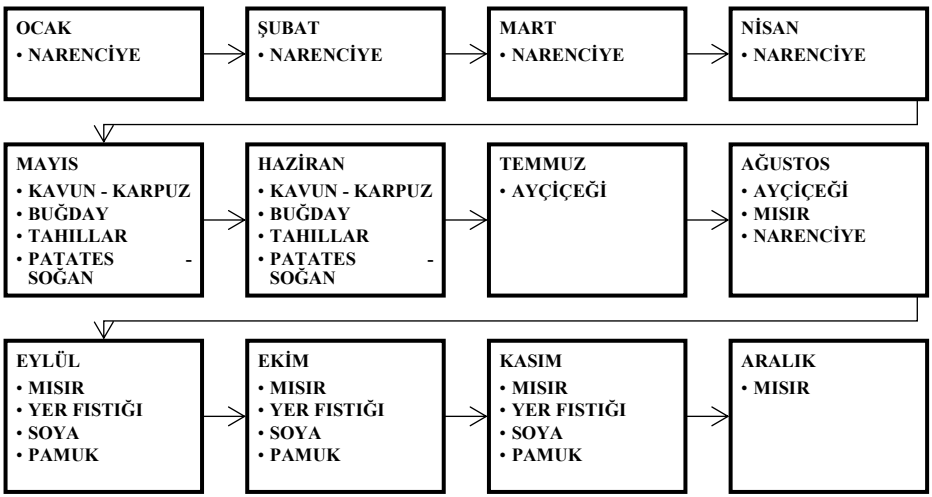

Harita 1: Adana Ovası

Kaynak: Google Earth

Tarım ve Orman Bakanlığı, Adana İl Tarım ve Orman Müdürlüğü ile görüşmeler sonucunda Adana'da mevsimlik tarım işçilerinin mevcut durum raporu araştırmacı ile paylaşılmıştır. 2020 yılını baz alan rapora göre: Mart-Nisan aylarından itibaren diğer illerden Adana'ya 6500-7000 civarında mevsimlik tarım işçisi aileleri ile birlikte gelmekte olup 3000-3500 civarında da Adana'dan diğer illere gidişler söz konusudur. Bu sayı yıllara göre farklılıklar gösterebilmektedir. Mevsimlik tarım işçisi (MTİ) çocukların en

yoğun yaşadığı ilçeler; sırasıyla Yumurtalık, Karataş, Seyhan, Yüreğir ve Sarıçam'dır. Yumurtalık ilçesinde MTİ Kadın 807, MTİ Erkek 865, MTİ Çocuk 955, Karataş ilçesinde MTİ Kadın 655, MTİ Erkek 951, MTİ Çocuk 725, Seyhan ilçesinde MTİ Kadın 251, MTİ Erkek 320, MTİ Çocuk 374, Sarıçam ilçesinde MTİ Kadın 117, MTİ Erkek 128, MTİ Çocuk 104 ve Tufanbeyli ilçesinde sadece MTİ Erkek çalışan sayısı bulunmakla beraber bu sayı 30'dur. Bu ilçelerde toplam çalışan çocuk sayısı 3.850'dir. Mevsimlik tarım işçisi olarak çalışan kadın ve erkeklerin toplam sayısı ise 5.765'dir. Çadırlarda ortalama 4-6 kişi yaşamakta olup 2000-2500 civarında çadır bulunmaktadır. Çalıştıkları tarım ürünleri daha çok narenciye (limon, mandarin, greyfurt, portakal), kavun, karpuz, soğan, patates ve pamuktur. Çadır alanları valilik bünyesinde bulunan METİP bürosu tarafından belirlenmektedir.

Şekil 2: Adana Ovası Tarımsal Ürünlerin Hasat Zamanları (Ay)

Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Adana İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, Tarım Takviminden derlenmiştir. (Tarım ve Orman Bakanlığı, Adana İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2020).

Araştırmanın iş planı ve çalışma takvimi mevsimlik tarımsal üretimde çalışan çocukların en yoğun yaşadıkları yerler ve Şekil 2'de gösterilen tarımsal ürünlerin hasat zamanları dikkate alınarak oluşturulmuştur. Alınan bu dikkate göre saha çalışmasının takvimi 01.04.2021-30.09.2021 olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın evreni Adana Ovası'nda mevsimlik tarımsal üretimde gezici ve geçici olarak çalışan çocukların yoğun olarak yaşadığı (Karataş, Sarıçam, Seyhan, Yumurtalık ve Yüreğir) beş ilçe olarak belirlenmiştir. Mevsimlik çadır alanları için örneklem alınırken olasılıklı olmayan *"Kartopu Örneklem Yöntemi"* kullanılmıştır.

TÜİK, çocuk iş gücü anketi araştırmasında, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün çocuk iş gücü araştırmalarında temel aldığı 5-17 yaş grubu aralığını baz almaktadır. 5-17 yaş aralığı ise 5-11, 12-14 ve son olarak 15-17 olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Bu çalışmada da yaş grupları bu şekilde üç gruba ayrılmıştır. Yüksek bir temsil yeteneğine sahip olmasıyla Tabakalı (Katmanlı) örneklem seçilmiştir. Başlangıçta; örneklem büyüklüğü her mevsimlik çadır alanından 24'er çocuk olmak üzere toplamda 120 çocuk olarak hedeflenmiştir. Yaş grupları ve cinsiyet faktörlerinin eşit dağılım göstermesi amaçlanmıştır.

Tablo 1'de araştırmanın evren ve örneklemi gösterilmiştir.

Tablo 1: Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

	ÖRNEKLEM BÜYÜKLÜĞÜ: 70 ÇOCUK (Ç)						
	CİNSİYET						
	Kız Çalışan Çocuk Sayısı: 37 Çocuk			**Erkek Çalışan Çocuk Sayısı: 33 Çocuk**			
EVREN ADANA İLİ	**Yaş Grupları**			**Yaş Grupları**			
İLÇELER	5-11	12-14	15-17	5-11	12-14	15-17	TOPLAM
Karataş	-	5Ç	9Ç	-	4Ç	9Ç	27 Ç
Sarıçam	-	1Ç	1Ç	-	2Ç	3Ç	7 Ç
Seyhan	-	-	3Ç	-	-	1Ç	4 Ç
Yumurtalık	-	-	3Ç	-	1Ç	1Ç	5 Ç
Yüreğir	2Ç	4Ç	9Ç	1Ç	4Ç	7Ç	27 Ç
TOPLAM	2 Ç	10 Ç	25 Ç	1 Ç	11 Ç	21 Ç	70 Ç

Literatürde katılımcıların belirlenme sayıları farklılık göstermektedir. Bu durumda probleme dayalı ve amaçlı olarak belirlenen katılımcılardan alınan bilgilerin doyuma ulaştığı düşünüldüğü noktaya kadar katılımcılarla görüşmeler devam ettirilmiştir. Katılımcı sayısında en az ya da en çok değer bulunmamaktadır. Araştırmacı görüşmelerden elde ettiği bilgilerin kendini tekrarladığı düşündüğü noktada görüşmelerini bitirmiştir (Tekindal ve Uğuz, 2020: 168). Araştırmanın örnekleminde bulunacak kişilerin sayısı belirlenirken kategorilerin kuramsal doygunluğa ulaşıp ulaşılmadığına dikkat edilmiştir (Ko-

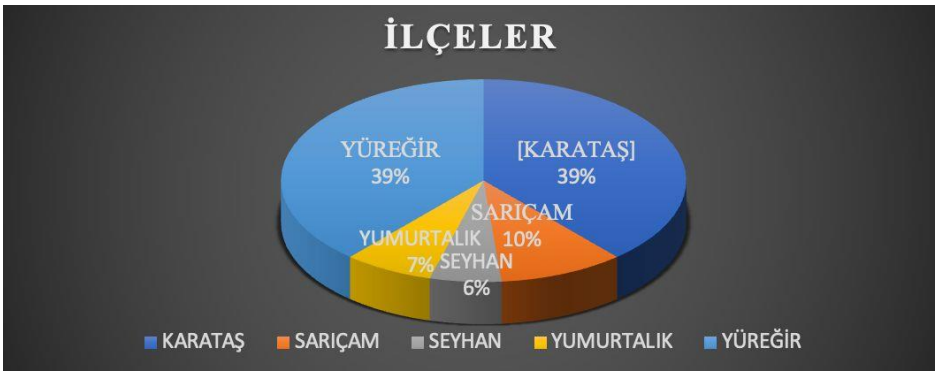
cabıyık, 2016: 63). Nitekim, toplamda 70 çocuk ile yüz yüze derinlemesine görüşmeler yapılarak araştırmanın saha çalışması tamamlanmıştır.

3. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

3.1. Genel Bilgiler

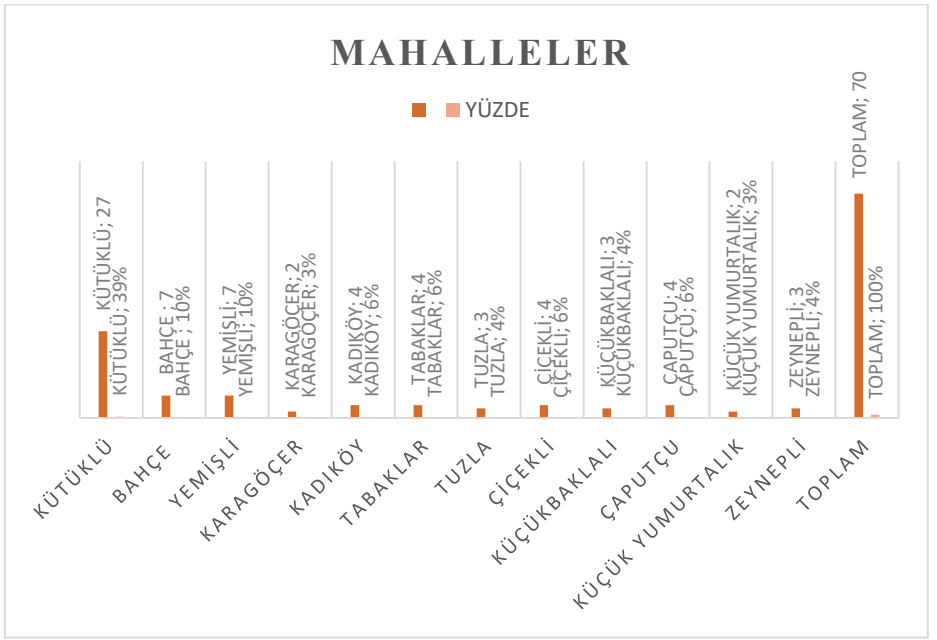
Mevsimlik gezici ve geçici tarımda çalışan çocukların yaşam ve çalışma koşulları: Adana Ovası saha çalışması başlıklı tez çalışmasında hedeflenen beş ilçeye (Sarıçam, Seyhan, Karataş, Yumurtalık ve Yüreğir,) çalışma takvimine uygun bir şekilde gidilmiştir. Mevsimlik gezici ve geçici tarımda çalışan işçilerin en yoğun yaşadıkları iki ilçe Karataş ve Yüreğir ilçeleri olarak saptanmıştır. Özellikle Karataş ilçesinde yılın her ayında tarımsal üretimin yapılabiliyor olmasından dolayı hem yerli hem yabancı mevsimlik tarım işçileri yoğun olarak bu ilçede yaşamaktadır. Bu veri dikkate alınarak bu çalışma alanında veri çeşitliliği sağlanabilmesi amacıyla altı farklı çadır alanında görüşmeler yapılmıştır. Araştırmacı en yoğun bu ilçede saha çalışması yapmıştır. Seyhan, Sarıçam ve Yumurtalık ilçelerinde çalışan işçi ve çadır sayısı az olduğu için gerçekleştirilen örneklem büyüklüğü görece daha az olmuştur. 5-11 yaş grubu aralığında çalışan çocuk gözlenmediği için bu çalışma grubunda görüşmeler yapılamamıştır. Karataş, Sarıçam, Seyhan ve Yumurtalık ilçelerinde toplamda 43 çocuk ve Yüreğir ilçesinde 27 çocuk ile görüşme yapılmıştır. Adana Ovası'nda belirtilen beş ilçede toplamda 70 çocuk ile görüşmeler yapılarak çalışmanın saha kısmı tamamlanmıştır.

Grafik 1'de gösterildiği gibi görüşmelerin %39'u Karataş, %39'u Yüreğir, %10'u Sarıçam, %7'si Yumurtalık ve %6'sı Seyhan'da gerçekleşmiştir.

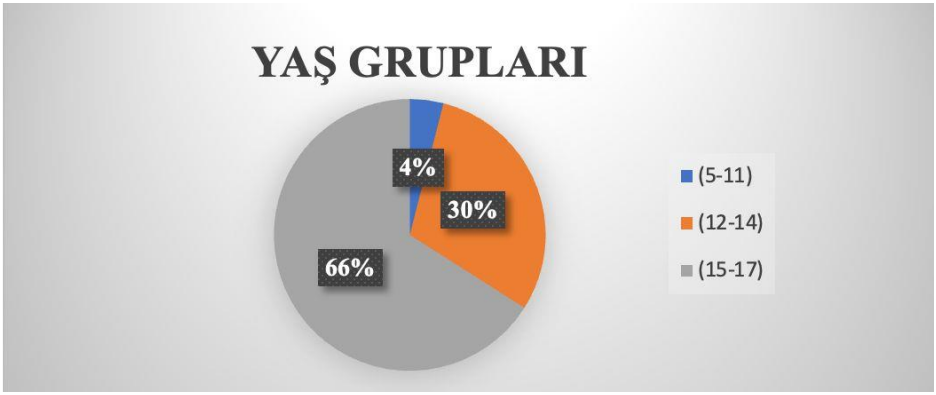
Grafik 1: Katılımcıların İlçelere Göre Dağılımı

Grafik 1'de gösterildiği gibi görüşmelerin yüzdesel dağılımları Sarıçam ilçesi Çiçekli mahallesi %6 ve Küçükbaklalı mahallesi %4, Seyhan ilçesi Çaputçu mahallesi %6, Karataş ilçesi, Bahçe %10, Kadıköy %6, Karagöçer %3, Tabaklar %6, Tuzla %4 ve Yemişli mahallesi %10, Yumurtalık ilçesi Küçük Yumurtalık %3 ve Zeynepli-Kuzupınarı mahallesi %4 ve Yüreğir ilçesi Kütüklü mahallesinde %39 şeklindedir.

Grafik 2: Katılımcıların Mahallere Göre Dağılımı

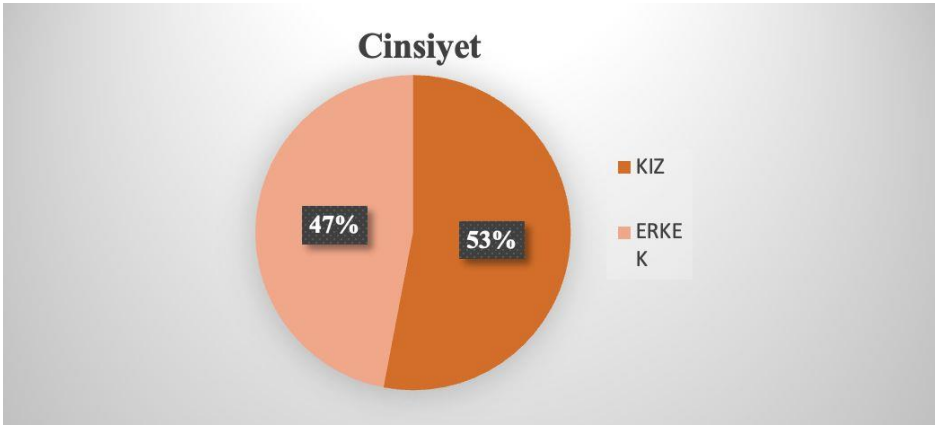
Grafik 3'e göre 5-11, 12-14 ve 15-17 yaş grubunda bulunan katılımcıların oranı sırasıyla %4, %30 ve %66'dür.

Grafik 3: Katılımcıların Yaş Gruplarına Göre Dağılımı

Çocukların yaşları tespit edilmeye çalışıldığında bu soru hem çocuğa hem de aile üyelerine sorulmuş, varsa nüfus cüzdanlarına bakılmıştır. Hanelerin çok çocuk yapılarına sahip olmaları nedeniyle çoğu çocuğun kimlik kartındaki doğum bilgilerinin kardeşleriyle aynı olduğu tespit edilmiştir. Ebeveynlerin çocuklarına kimlik çıkarmak için çok geç davranmaları çoğu kardeşin aynı doğum tarihine sahip olmalarına neden olduğu gözlenmiştir. Genel olarak Suriyeli ailelerin çocuklarında bu durum gözlenmiştir. Örneğin, Küçükbaklalı köyünde görüşme yapılan bir ailenin yaklaşık on çocuğunun da doğum tarihi bilgileri aynı olduğu tespit edilmiştir.

Grafik 4'de gösterildiği gibi görüşme yapılan çocukların %47'sini kız çocukları ve %53'ünü erkek çocukları oluşturmaktadır.

Grafik 4: Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağımı

3.1.1. Adana Ovası: Yüreğir İlçesi

Adana İl Tarım ve Orman Müdürlüğü ile yapılan görüşmeler sonucunda mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı mahallelerin listesi oluşturulmuştur. Mevsimlik tarım işçilerinin yoğun olarak yaşadığı mahalleler şu şekildedir: Abdioğlu Cumhuriyeti, Ağzıbüyük, Çağırkanlı, Çatalpınar, Denizkuyusu, Eğriağaç, Esenler, Gökçeli, Gümüşyazı, Kadıköy, Karaahmetli, Kütüklü, Pekmezli, Sazak, Vayvaylı, Yalnızca ve Yeniköy olmak üzere toplamda 22 mahalledir. Bu mahallelerdeki çadır alanlarının konumuna yakın sokak sayısı 25'i geçmemektedir. Bu durum mekânsal dışlanmanın sayısal göstergelerinden birini oluşturmaktadır. Çadır konaklama alanları ise en yoğun yol kenarını ve drenaj kenarında olmak üzere yamaçta, mahalle içinde ve çiftlik kenarında konuşlanmaktadır. Sadece Eğriağaç mahallesindeki çadır alanında işverenin yapmış olduğu binalarda tarım işçileri konaklamaktadır.

Saha çalışmasının uygulandığı yerleşim yerinin seçiminde çadır konaklama alanlarındaki çocuk sayısı dikkate alınmıştır. Çocukların en yoğun yaşadığı yerleşimler (100 ve üzeri): Karaahmetli, Pekmezli, Yeniköy (2), Çağırkanlı, Sazak (drenaj), Kütüklü ve Yalnızca'dır. Pekmezli ve Çağırkanlı mahallelerinde Suriyeli tarım işçilerinin yoğun olarak yaşadıkları bilgisine ulaşılmıştır. Görüşmeler sırasında dil problemi ile karşılaşılacağından bu iki yerleşim yeri dikkate alınmamıştır. Saha araştırmasının hareket noktası Kütüklü mahallesi olarak belirlenmiştir. Adana'ya ulaşımı ortalama özel araçla bir saat, belediye otobüsü ile bir buçuk saat sürmektedir. Adana, Taşköprü'den hafta içi ile sınırlı olmak üzere Kütüklü mahallesine giden bir otobüs bulun-

makta, günde iki sefer şeklinde çalışmaktadır. Kütüklü mahallesi'ndeki çadır konaklama alanları otobüsün geçtiği yol üzerine oldukça yakın bir şekilde konuşlanmasından dolayı bu çadır alanına ulaşım nispeten daha kolay olmuştur. Kütüklü çadır konaklama alanının sorumluluğu Özler Tarım'a aittir. Özler Tarım sorumlusu ve buradaki elcilerle iletişime geçilmiş ve çadır konaklama alanına dair detaylı bilgiler elde edilmiştir.

Adana Yüreğir ilçesi Kütüklü mahallesindeki çadır alanı 15.04.2021-30.04.2021 tarihleri arasında ziyaret edilmiş ve toplamda 27 çocuk ile görüşme yapılmıştır. Görüşmelerin tamamında araştırmacı yüz yüze derinlemesine görüşmede not alma tekniğini kullanmıştır. Görüşmelerin süresi ortalama bir saat on beş dakika sürmüştür. Görüşmelere katılan çocukların yaş grupları dağılımı sırasıyla 5-11 yaş grubu üç çocuk, 12-14 yaş grubu sekiz çocuk ve 15-17 yaş grubu için on altı çocuk şeklindedir. On beş kız çocuk (%55) ve on iki erkek çocuk (%45) görüşmelere katılmıştır.

3.1.2. Adana Ovası: Karataş İlçesi

Mevsimlik tarım işçilerinin yaşadığı mahalleler gibi şu şekildedir: Tuzla, Yassıören, Dolaplı, İnnepli, Karagöçer, Kapı, Konaklı, Hacıhasan, Çavuşlu, Hasırağacı, Yenimurat, Tabaklar, Damlapınar, Ataköy, Tuzkuyusu, Sarımsaklı, Meletmez, Yemişli, Çakırören, Bahçe, Kırmızıdağ, Bebeli, Çimeli, İsacılı ve Sirken'li olmak üzere toplamda 25'dir. En yoğun olarak konuşlandıkları çadır alanları ise Kabaklar, Karagöçer ve Tuzla'dır. Çadır yerleşim yerleri yola yakın bir şekilde konuşlandıkları için belediye otobüsleri ile ulaşım sağlanabilmektedir.

Sahadan elde edilen bilgiler sonrasında Adana İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden elde edilen tarım işçisi sayılarının gerçeği yansıtmadığı bilgisine erişilmiştir. Düzenli bir veri toplama sistemi olmadığı için mevsimlik tarım işçilerinin sayısı bilinememektedir. Hem geçici olarak hem de kayıt dışı çalıştıkları için bu bilinmezlik devam etmektedir. Karataş ilçesindeki Suriyeli tarım işçi sayısının Türk tarım işçisi sayısının geçtiği gözlemlenmiştir. Dil probleminden dolayı birçok farklı çadır alanına gidilmek zorunda kalınmıştır.

Karataş ilçesindeki altı çadır alanı sırasıyla: (Bahçe, Yemişli, Kadıköy,[2] Karagöçer, Tabaklar ve Tuzla) Haziran-Temmuz aylarında ziyaret edilmiştir. 5-11 yaş grubu aralığında çalışan çocuklara rastlanılmamıştır. Bahçe çadır yerleşim yerinde yedi çocuk, bahçe çadır yerleşim yerinde yedi çocuk, Kara-

[2] Kadıköy Yüreğir ilçesine bağlı olmakla beraber, çadır yerleşim yeri Karataş ilçesinde olduğu için bu ilçede gösterilmiştir.

göçer çadır yerleşim yerinde iki çocuk, Kadıköy çadır yerleşim yerinde dört çocuk, Tabaklar çadır yerleşim yerinde dört çocuk ve son olarak Tuzla çadır yerleşim yerinde üç çocuk ile görüşmeler yapılmıştır. Karataş ilçesinde toplamda 27 çocuk (14 kız çocuk ve 13 erkek çocuk) ile görüşme yapılmış olup hedeflenen örneklem sayısına (24Ç) ulaşılmıştır. Görüşmeler sırasında dokuz çocuk ile görüşme yapılırken ses kayıt cihazı kullanılmıştır.

Yemişli çadır alanında genel gözlemler şu şekildedir: Ailelerin hepsi Şanlıurfa'lıdır ve aşiretlerdir.[3] Görüşme yapılan aile büyüğü büyükannenin on çocuğu ve otuzun üzerinde torunu bulunmaktadır. Çadır alanı su kanalına çok yakın konuşlanmıştır. Elektrik yan komşudan çekilmiştir. Televizyon, buzdolabı, ocak gibi aletler çoğu çadırda bulunurken Yemişli çadır alanında bulunmamaktadır. Su kaynağı musluktur. Kız çocukları okuma-yazma öğrenebilme amacı ile okula gönderilmekte ve ailelerde kız çocukları okutulmaz görüşü hâkimdir. Fotoğraf ve video çekilmesine aileler izin vermemiştir, kız çocukları da çekinmiştir. Kadınların telefonlarının olmadığı gözlenmiştir. Kız çocuklarının kendilerine ait telefon sahibi olmaları evlendikleri zaman kocalarının iznine bağlıdır. Erkek çocukların sosyal medya hesapları bulunmasına rağmen bu iletişim imkânı kız çocuklarına sağlanmamaktadır. Ailelerin Şanlıurfa'da kendilerine ait evleri bulunmaktadır. Ailelerin göç süreçleri şu şekildedir: Adana'ya birkaç aylığına gelip, Şanlıurfa'ya dönmekteler, birkaç ay kaldıktan sonra Ordu'ya fındık toplamaya gitmektedirler. Ordu'da kırk beş gün kaldıktan sonra Şanlıurfa'ya dönmektedirler. Covid-19 pandemisi nedeni ile Adana'ya erken gelmişlerdir. Burada sadece çapalama işlemi yapmaktadırlar. İş olmadığı günlerde çadır alanında dinlenmektedirler.

Karagöçer oldukça büyük bir çadır yerleşim yeridir, yol kenarında bulunmaktadır, çadırlar iki yol halinde dizilmiş ve ortadan su kanalı geçmektedir. Karagöçer çadır yerleşim yerinde Bahçe'den çok daha fazla sayıda Suriyeli tarım işçileri bulunduğu gözlenmiştir. Araştırmacının sadece iki Türk aile ile tanışma fırsatı olmuştur. Görüşme yapılan Türk aile çadırını eve dönüştürmüş olduğu, çadırın kapısının ve pencerelerin olduğu gözlenmiştir. Görüşme yapılan aile 20 yıldan fazladır burada yaşadıklarını söylemiştir.

[3] Aşiretle dayalı sosyal yapı toplumun en küçük birimlerine (sırasıyla aile, sülale, kabile) nüfuz edebilecek ve onları şekillendirebilecek bir etkiye sahiptir (Çınar, 2014: 80).

3.1.3. Adana Ovası: Sarıçam İlçesi

Sarıçam ilçesindeki iki çadır alanı sırasıyla (Çiçekli ve Küçükbaklalı) ağustos ayında ziyaret edilmiştir. 5-11 yaş grubu aralığında çalışan çocuklara rastlanılmamıştır. Çiçekli çadır yerleşim yerinde dört çocukla, Küçükbaklalı çadır yerleşim yerinde üç çocukla görüşme yapılmıştır. Sarıçam ilçesinde toplamda 7 çocuk (2 kız çocuk ve 5 erkek çocuk) ile görüşme yapılmıştır. Görüşmelerin hepsi ses kayıt cihazı kullanarak gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan dört çocuk Suriyeli'dir. Suriyeli çocuklarla görüşmeler yapılırken Türkçe bilen çocuklar aracı olmuşlardır.

3.1.4. Adana Ovası: Seyhan İlçesi

Adana İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, mevsimlik tarım işçileri mevcut durum raporu 2020 yılı itibariyle tarım işçilerinin yaşadıkları yerleşim yerler: Camuzcu, Çaputçu, Köylüoğlu, Dervişler, Mürseloğlu, Salmanbeyli, Kayışlı, Dörtağaç, Karayusuflu, Yolgeçen, Zeytinli, Büyükdikili, Büyükçıldırım, Hadırlı ve Gökçeler'dir. Yerleşim yerlerini ziyaret sonucunda belirtilen birçok yerde çadırların bulunmadığı tespit edilmiştir. Sadece Çaputçu mahallesinde görüşmeler yapılabilmiştir. Adana, Seyhan ilçesindeki Çaputçu çadır alanı eylül ayında ziyaret edilmiştir. 5-11 yaş grubu aralığında çalışan çocuklara rastlanılmamıştır. Çaputçu çadır yerleşim yerinde toplamda 4 çocuk (3 kız çocuk ve 1 erkek çocuk) ile görüşme yapılmıştır. Görüşmelerin üçü ses kayıt cihazı kullanarak gerçekleştirilmiştir.

Seyhan ilçesi Çaputçu mahallesinde bir çocuk başlangıçta araştırmaya katılmayı kabul etse de daha sonradan araştırmanın bir parçası olmayı red etmiştir. Bu duruma ailenin araştırmaya duyarsızlığı ve gizlilik endişesi neden olmuştur. Görüşme yapılan kız çocuğu önce araştırmaya ara vermek istemiş, ailesinin yanına gitmiş ve döndüğünde *"abla benim ismimi oradan siler misin"* diyerek görüşmeyi sonlandırmıştır.

3.1.5. Adana Ovası: Yumurtalık İlçesi

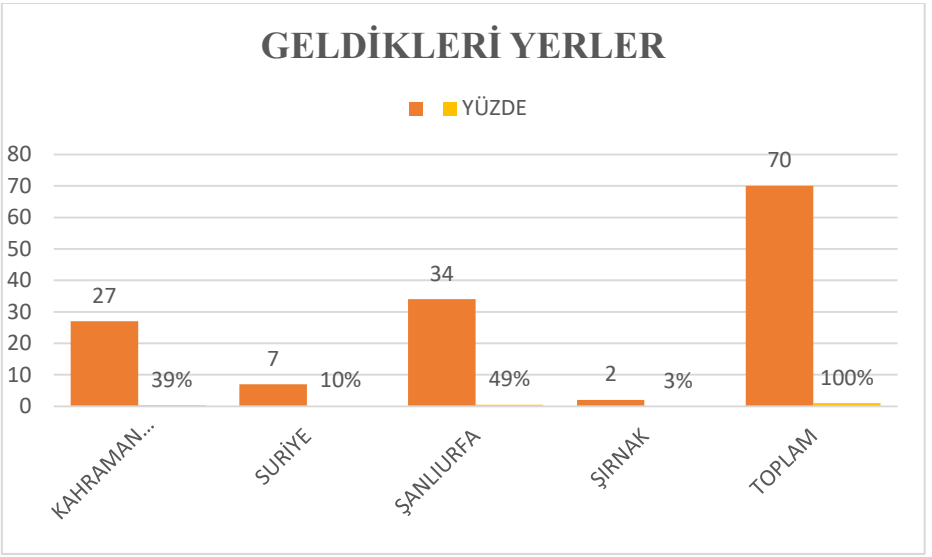
Adana İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, mevsimlik tarım işçileri mevcut durum raporu 2020 yılı itibariyle tarım işçilerinin yerleşim yerleri: Sadiye, Tahiriye, Kaldırım, Zeytinbeli ve Kırmızıdam'dır. Ancak saha çalışması sonucunda bu yerlerin isminin değiştiği, haritada olmadığı ayrıca birçok farklı çadır alanları olduğu bilgisine erişilmiştir.

Yumurtalık ilçesindeki Küçük Yumurtalık ve Zeynepli çadır alanları eylül ayında ziyaret edilmiştir. 5-11 yaş grubu aralığında çalışan çocuklara

rastlanılmamıştır. Küçük Yumurtalık çadır yerleşim yerinde iki çocuk, Zeynepli çadır yerleşim yerinde üç çocuk ile görüşme yapılmıştır. Yumurtalık ilçesinde toplamda 5 çocuk (3 kız çocuk ve 2 erkek çocuk) ile görüşme yapılmıştır. Görüşmelerin tamamı ses kayıt cihazı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan çocukların ailelerinin tamamı Şanlıurfa'lıdır.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Mevsimlik gezici ve geçici tarımda çalışan çocuklarının aile yapılarının kalabalık ve geniş olduğu bilinen bir gerçektir. Nitekim görüşmeye katılan çocukların aileleri ortalama yedi-sekiz kişiden oluşmaktadır. Ailelerin hayatta kalma stratejilerinden biri çalışabilecek durumda olanların *"bir yevmiye bir yevmiyedir"* anlayışıyla mevsimlik tarımsal üretime hep birlikte katılmasıdır elbette buna çocukları da dâhildir.

Grafik 5: Katılımcıların Geldikleri Yerler

Grafik 5'e göre görüşme yapılan çocukların aileleri en yüksek %49 oranla Şanlıurfa'lıdır. Bu oranı %39 oranla Kahramanmaraş, %10 oranla Suriye ve %3 oranla Şırnak takip etmektedir. TÜİK, İstatistiklerle Çocuk, 2022 ADNKS sonuçlarına göre illerin toplam nüfusları içindeki çocuk nüfus oranları

incelendiğinde, 2022 yılında en yüksek çocuk nüfus oranına sahip olan il %44,9 ile Şanlıurfa olarak görülmektedir. Şanlıurfa ilini %41,4 ile Şırnak izlemektedir.

Şanlıurfa ve Kahramanmaraş'lı aileler neden memleketlerini bırakıp Adana Ovası'na mevsimlik tarımsal üretime çocukları ile beraber çalışmaya ve çadırlarda yaşamaya gelmektedirler? Ailelerin eğitim düzeylerinin düşük olduğu gerçeği araştırma bulgularında da ortaya çıkmıştır. Aileler memleketlerinde çocukların çalışmasına ihtiyaç duymadan mevsimlik tarımsal üretime katılamamaktadırlar mı? Tek gelirle geçinebilmekte zorlanmaları veya iş bulamamaları nedenlerinden dolayı mı Adana Ovası'na gelmektedirler? Çok çocuklu aile yapısına sahip olmaları nedeniyle çocuklarından bazılarını eğitime devam etmesi için desteklerken bazılarını da dışarıda bırakmak zorunda mı olmaktadırlar? Ya da çocuklarının tamamen eğitim haklarından vazgeçip çocuklarının tarlalarda kendileri ile beraber çalışmasını kabul etmek zorunda mı kalmaktadırlar? Bu kabule yol açan etmenler nelerdir? Bu ve benzeri sorular sorununun köken olduğu yere bakmakta yarar olduğunu göstermektedir.

ILO'nun küresel tahmin sonuçlarına göre, 160 milyon çocuk işçinin %9,7 oranla 89,3 milyonu 5 ila 11 yaşındaki küçük çocuklardan, 35,6 milyonu %9,3 oranla 12 ila 14 yaşındaki çocuklardan, 35 milyonu ise %9,5 oranla 15 ila 17 yaşındaki çocuklardan oluşmaktadır. Çocuk işçilerin oranı yaş grupları arasında benzerlik göstermektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Çocuk İşgücü Anketi'nin araştırmasında, Uluslararası Çalışma Örgütü'nün çocuk iş gücü araştırmalarında 5-17 yaş grubu aralığını referans almaktadır. 5-17 yaş aralığı ise 5-11, 12-14 ve son olarak 15-17 olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Bu çalışmada da yaş grupları bu şekilde üç gruba ayrılmıştır. 2019 yılı TÜİK tarafından yapılan Çocuk İşgücü Anketi araştırma sonuçlarına göre; bir ekonomik faaliyette çalışan 5-17 yaş grubundaki çocuk sayısı 720 bin kişi olup çalışan çocuklar arasında 5 yaşında çocuk gözlenmezken, yaş grupları açısından incelendiğinde istihdam oranları sırasıyla; 5-11 yaş grubu %4,4, 12-14 yaş grubu 15,9 ve 15-17 %79,7'dir. Saha araştırması bulgularına göre çocukların yaş gruplarına göre katılımı 5-11 yaş grubunda %4, 12-14 yaş grubunda %30 ve 15-17 yaş grubunda %66'dır. ILO'nun ve TÜİK'in yayınladığı rapor sonuçları oranları ve araştırma bulgularının oranları il düzeyinde çıktılar olarak düşünüldüğünde tutarlık göstermektedir. Görüşme yapılan çocukların %47'sini kız çocukları ve %53'ünü erkek çocuklar oluşturmuştur. Cinsiyete göre düşünüldüğünde çocuk işçiliğinin erkek çocuklarında görülme sıklığının kız çocuklarından daha fazla olduğu tespiti araştırma bulgularında da ortaya çıkmıştır.

Mevsimlik gezici ve geçici tarımda çalışan çocuklarının aile yapılarının kalabalık ve geniş aile olduğu bilinen bir gerçektir. Nitekim görüşmeye katılan çocukların aileleri ortalama yedi-sekiz kişiden oluştuğu tespit edilmiştir. Araştırma bulgularına göre çocuklar çok büyük bir oranla Kahramanmaraş (%27) ve Şanlıurfa (%34) şehirlerinde doğmuşlar veya bu iki şehirlerden göç etmişlerdir. Çocukların doğdukları yerler ağırlıklı olarak Kahramanmaraş ve Şanlıurfa olsa da verdikleri yanıt *"kendimi bildim bileli buradayım, ben burada doğmuşum"* şeklinde olmuştur. Aynı zamanda bu iki şehir METİP kapsamında düzenlenen projeler arasında yer almaktadır.

Mevsimlik tarımsal üretimde kökene bağlı algılarda farklılık olduğu bilgisine erişilmiştir. Saha çalışması sırasında tezin bulgular kısmına yansıtılmayan görüşme notlarına göre tarım işi yapan Suriyelere ile mevsimlik tarım işçisi Türk ailelere yönelik algı önemli bir kırılım göstermiştir. Hem yerel bağlantılarda hem de mahalle köy kahvesinde yapılan halkla yapılan sohbetlerde ortaya çıkan genel bakış açısı şu şekilde olmuştur: Türk vatandaşlarının bildikleri tek işin bu olduğu, yevmiye miktarı artsa da başka bir iş yapmayacaklarını ama Suriyelilerin daha iyi bir iş bulduğunda ise toprağı bırakacaklarıdır. Araştırmanın örneklem kapsamında olmamalarından dolayı Suriyeli aileler ve çocuklarla yalnızca temsil edilebilmeleri amacıyla görüşmeler yapılmıştır. Saha araştırması boyunca Suriyeli ailelerin birçok çadır alanında yaşadıkları gözlenmiştir. Suriyeli ailelerin ve çocukların dönecekleri bir ülkeleri ve evleri olmadığı için yaşam ve çalışma koşulları çok daha kırılgandır. Ancak hayatta kalabilmek ve güvende yaşayabilmek öncelikli motivasyonları olduğu için bu kırılganlığa karşı oldukça dayanıklıdırlar. Suriyeliler ulusal göç politikasında geçici koruma kapsamına alınarak farklı bir statüde gruplandırılmaktadır. Nitekim araştırmada Suriyeli çocukların yaşadıkları sorunların ve ihtiyaçların farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Suriyelilerin kayıt-dışı ekonominin önemli bir bölümünü oluşturduğu oldukça açıkken adres kayıtları da bulunmamaktadır. Yeni doğan çocuklara kimlik kartı verilmediği ve çadırlarda kimliksiz çocukların olduğu gözlemlenmiştir.

Yoğun olarak Kahramanmaraş'tan ve Şanlıurfa'dan gelen tarım işçileri önceden kurmuş oldukları akrabalık ve tanıdıklar bağı aracılığıyla bu çadır alanlarında toplanmıştır. Birbirlerini tanıyor olma üzerinden kurulan iletişim ağları bu çalışma ve yaşama biçimini kolaylaştırıcı hale getirmiştir. Çocuklar aileleri ile beraber çadır alanlarında yaşamaktadırlar. Bazı aileler çocuklarını yanlarına alırken bazıları da sadece çocuklarını göndermişlerdir. Nitekim çadır yerlerinde ebeveynsiz çocukların olduğu gözlemlenmiştir. Anne ve babalarıyla gelip geride kardeşleri yalnız yaşayan çocukların da bulunduğu tespit

edilmiştir. Çocukların yaşlı büyüklerinin (babaanne, anneanne, dede) memleketlerinde yaşadıkları gözlenmiştir.

Çocukların kardeşlerinde engeli olan altı çocuk olduğu tespit edilmiştir. Down sendromu, görme ve zihinsel engeli olan çocuklar olduğu görülse de herhangi bir özel koruma ve destek almadıklarına yönünde bulgular ortaya çıkmıştır. Aile ekonomisine katkıda bulunmak amacıyla birkaçının tarlaya gittiği bilgisine erişilmiştir. Engeli bulunan çocuklara tarlada görece "hafif işler" yaptırıldığı tespit edilmiştir.

Kadının sadece kadın olmasından kaynaklı doğal uzantısı olarak görülen ev işleri ve bakım emeği ekonomik olarak karşılık bulmamasına rağmen çoğunlukla "ev hanımlığı" birer meslekmiş gibi algılanmakta hatta bu söylem kadınlar tarafından sıklıkla devam ettirilmektedir. Nitekim çocuklar ailelerin sosyo-ekonomik durumları teması kısmında annen ne iş yapıyor sorusuna çoğunlukla "ev hanımı" yanıtını vermişlerdir. Burada ortaya çıkan temel çarpıklık ise çocukların "evde değil çadırda" yaşıyor olmasıdır. Çocuklar annelerinin yaptıkları işleri çadırda yaşasalar da ev hanımı olarak tanımlarken babalarını mevsimlik tarım işçisi olarak tanımlamışlardır. Çocukların ebeveynlerinin yaptıkları işlerin genel olarak geçmişten bugüne mevsimlik tarım işçiliği olduğu tespit edilmiştir. Babalarının tarım işi ile uğraşmadıkları dönemde inşaat işçiliği yaptıkları bilgisine erişilmiştir. Çocukların aileleri de tarım işçisi olmakla beraber babalar ağırlıklı olarak çalışmamaktadır, kadınlar çadırlarda kalmakta; çocuk bakımı ve çadır işlerinin sorumluluğunu üstlenmektedir. Bu durumda hane gelirleri *"çocukların emekleri"* üzerinden sağlanmakta ve tarlaya gidebilecek olan her kardeş yevmiye elde etmeye çalışmaktadır. Babalarından elcilik yapan çocukların yaşam koşulları görece daha iyi olsa da bu çocukların da tarlaya gittiği ortaya çıkmıştır. Eviniz, arabanız var mı sorusuna "evet" diyen çocukların ağırlıkla tarım iş aracılarının çocukları olduğu tespit edilmiştir.

Ücretler günlük fiş şeklinde ödenmektedir. Her elcinin fişi ayrı olmakla beraber her fiş bir yevmiye anlamına gelmektedir. İş bittiğinde aileler topladıkları fişleri elciye götürmekte ve toplu olarak ödeme almaktadırlar. Yevmiyeler ilçelere göre ve ilçelerde çadırlara göre (70-100 TL arası) değişmektedir. İşler elciler aracılığıyla bulunduğu için yevmiyelerin bir kısmını (5-15 TL arası) elciler almaktadır. Çalıştıkları sürelerin artması ve molaların kısalması söz konusu olduğunda bir miktar ücretlerinin arttığı tespit edilmiştir. Yapılan işin türüne göre de yevmiye miktarı değişmektedir. Sulama ve ilaçlama işlerinin ücreti içerdiği tehlike ve zorluklardan dolayı bir miktar

daha fazladır. Çocukların yevmiyelerinin karşılığını aileleri almaktadır, ihtiyaçları aileleri tarafından karşılanmakta ve kendilerine harçlık verilmektedir.

Çocukların toplam ne kadar para kazanıyorsunuz ve herhangi bir kişiye borcunuz var mı sorularına net olarak yanıt veremedikleri tespit edilmiştir. Yevmiye miktarı konusunda bilgi sahibi olan çocukların 15-17 yaş grubunda olan çocukların olduğu tespit edilmiştir. Hem aldıkları yevmiye miktarını tam olarak bilememeleri hem de paraların ellerine geçmemeleri para kontrolü üzerinde etkilerinin olmadığını göstermiştir. Bu nedenden dolayı çalışmanın bu sorusuyla ilgili detaylı bilgiler elde edilememiştir. Çocuklar borca çalıştıklarını söyleseler de çocukların bu borcun ne kadar ya da kime verileceği hakkında bilgilerinin olmadığı tespit edilmiştir.

Çocukların ve ailelerinin tarlada çalışma nedenleri memleketlerinde ev yaptırma ve borçlarını ödeyebilme olduğu tespit edilmiştir. Borçlu oldukları kişiler genellikle bağlı bulundukları tarım iş aracılarıdır. Memleketlerinden ve çadır yerleşim yerlerinden göç ederken ulaşım masrafları için tarım iş aracılarına borçlanmaktadırlar. Tarım iş aracıları ve tarım işçileri arasında borç ilişkisinin önceden başladığı ve borç ilişkisi biçiminin tarım iş aracılarının işçiler üzerinde kontrol ve güç sahibi olmalarına neden olduğu tespit edilmiştir. Borcun ödenmesi sorumluluğu ve ödenmediği durumlarda iş bulamama endişesi nedeniyle tarım işçileri tarım iş aracılarına karşı bağımlı olmakta, yaşam ve çalışma koşulları hakkında kabullenici bir yaklaşım sergilemelerine neden olmaktadır. Aynı zamanda mevsimlik tarımda iş bittikten sonra toplu ödemeler yapıldığı için işçilerin uzun bir zaman diliminde nakit paraları olmamaktadır. Bu süreçte öngörülemeyen durumlar için de yine tarım iş aracılarından borç para alınmaktadır.

Çocukların aileleri ile beraber yaşadıkları kişilerin mevsimlik göç süreçlerinin itici ve çekici kuvvetleri değişiklik göstermektedir. Kaç kişiyle, yılda kaç kez gidip geldikleri, ne kadar süre kaldıkları, gittikleri diğer yerler gibi soruların cevaplanması da bu değişikliklere göre farklılaşmaktadır. Yaptıkları işin türü ve işin hasat zamanı, çalışma nedenleri, kendilerine ait evlerinin ve dönecekleri yerlerin olup olmaması gibi arka planlar çocukların göç süreçlerini özelleştirmektedir. Adana Ovası'nda mevsimlik tarımsal üretimin yılın bütününe yayılmış olması aynı zamanda ürünlere göre değişen hasat zamanları ailelerin Ova'da ne kadar süre kalabileceklerine karar vermelerini sağlamaktadır. Kimi aileler yıllardır, kimi aileler de yılın bütün aylarında veya yılın bazı aylarında kalmaktadır. Bu durum Ova'nın ailelerin göç yollarında mutlaka işaretlenen konum olmasını sağlamıştır. Çadır alanlarının kaldırılma teh-

likesine göre de çocukların göç süreçleri de değişmektedir. Her an yerli halkın şikâyetleri ile yerlerinden edilebilme korkusu yaşamaktadırlar.

Çocukların mevsimlik göç süreçleri; gezici ve geçici olanlar ve göç etmeyenler olarak iki kategoride incelenmiştir. Gezici ve geçici çalışma biçiminin birçok aile için kalıcılığa dönüşmüş durumda olduğu tespit edilmiştir. Otuz yıla yakın süreyle çadır yerleşim yerinde yaşayan ailelerin bulunduğu tespit edilmiştir. Mevsimlik tarımda "gezicilik ve geçicilik" tıpkı "istenmeyen ve gitmeyen misafirler: Suriyeliler" konusu gibi kalıcılığa dönüşmüştür. Nerelisiniz sorusuna en sık verilen yanıt Kahramanmaraş ve Şanlıurfa illerimiz olmuştur. Daha önce yapılan saha araştırmaları ve buralarda uygulanan projelerin de örneklendirdiği gibi bu iki il üzerinde düşünmemiz gerekmektedir. Aileler neden bu iki ilden evlerini bırakıp çadırda çocukları ile beraber yaşamaya ve çalışmaya geliyorlar? Hayalleri memleketlerinde "ev yaptırmak" olsa da neden hâlâ dönemiyorlar? Bu sorular elbette ki yapısal ekonomik nedenlerle ilişkilidir. İnsan onuruna yaraşır işler ve çalışma koşulları yaratılmadığı sürece, burada yaşayan insanlara iş seçebilme ve değiştirme fırsatı sağlanamadığı sürece adresleri olmayan bu çocukların çocukları yakın gelecekte nereli olduklarını söyleyemeyeceklerdir. Nerelisin? sorusuna verecekleri yanıt "çadırlıyım" olacaktır. Zaten kendilerinin "ben kendimi bildim bileli" ve "doğduğumdan beri buradayım" şeklindeki ifadeleri bu durumun sinyalini göstermektedir.

Çocukların memleketlerinde kalacakları kendilerine ait evleri yoksa çadır alanında yaşamaya devam etmektedirler. Çocuklar yılda 1-2 kez akrabalarının yanlarına misafirliğe gitmektedirler. Çadırların kurulumu kendilerinin deyimiyle geçici veya kalıcı olmalarına göre değişmektedir. Çocuklar bayramdan bayrama, düğün, cenaze olduğunda, iş bittiğinde, olmadığında ve tatil günlerinde aileleri ile beraber memleketlerine dönmektedirler. Okulların açılmasından bir ay sonra memleketlerine dönen ve okullar kapanmadan bir ay önce Adana'ya gelen çocukların göç döngüleri Covid-19 pandemisi ile beraber kesintiye uğramıştır. Çadır alanlarındaki kalış sürelerini artırmıştır. Mevsimlik tarım işçiliğinde Adana Ovası'ndan başka sık gidilen yerlerin Hatay, Konya ve Ordu illeri olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Ordu'ya fındık toplamaya giden çocukların Ordu'daki yaşam ve çalışma koşullarının farklılık gösterdiği öne çıkmıştır.

Çocukların tarlaya gitme nedenlerinin en önemli nedeni "yoksulluk" ile bağlantılı olarak aile ekonomisine katkıda bulunma olduğu tespit edilmiştir. Tarım iş aracılarının tarım işçisi ailelere verdikleri kartlar hanede bi-

riktirilmekte ve ay sonunda bu kartlar karşılığında toplam yevmiye miktarı alınmaktadır. Çoğu hanenin emeğinin karşılığı olan ücreti göremeden borçlarını ödediği bilgisine erişilmiştir.

Saha çalışmasında tarlaya gitme yaşının 11 ile başladığı sonucuna varılmıştır. Tarlaya gitme yaşı 11 ile başlasa da aslında birçok çocuk öncesinde ailelerinin yanlarında tarlaya gitmiş ve narenciye ürünlerini sepetlerde toplamak, su ve yemek taşımak gibi işlerde çalışmışlardır. Ailelerin çocuklarını bırakabilecekleri bir yerin ve kişinin olmaması da çocukların on bir yaşından önce tarlaya gitmelerinin en önemli nedenidir. 11 yaş altı çocuklar yaptıkları bu işleri kendileri birer iş olarak görmemekte aksine aileye yardım ve oyun oynama gibi görmektedirler. Kimi zaman ailelerin çocuklarını tarlada yanlarına almak istemeleri, göz kulak olmaları, kimi zaman da işi öğrenmelerini sağlama itici güç olmuştur. Nitekim çocuklar tarlada ne iş yapıldığı, nasıl yapılması gerektiği, çalışma saatleri gibi konulara hem hâkimlerdir hem de birkaç gün de olsa çalışmayı deneyimlemişlerdir. Tarlaya kimlerin ve kaç kişi gideceğine karar verenlerin tarla sahipleri ve tarım iş aracılarının olduğu tespit edilmiştir. Çocukların yaşlarına bakılmaksızın işi yapabiliyor olmak ve gelişimsel olarak büyük göstermek yeterli bir kriterdir.

Çocukken değil de büyüdükten sonra tarlada çalışmak ister miydin sorusuna verilen yanıt "mecburiyet" kelimesi üzerinden olmuştur. Çalışmak isterdim diyen çocuğa rastlanılmamıştır. Çocukların tarla işini birer meslek olarak görmemeleri hayal ettikleri işlerin tarla işi olmamasına neden olduğu tespit edilmiştir. Tarım iş aracılığı işi yapan bir çocuğun yaptığı işi sahiplendiği, aile işi olarak gördüğü ve kendisini "tarım işçisi sorumlusu" olarak tanımladığı tespit edilmiştir.

Çocuklar aileleri ile beraber tarlada çalışmaya tarım iş aracılarının bulduğu işlerle gitmektedirler. Bu durum yevmiye tutarlarından tarım iş aracılarının kesinti yapmasına neden olmaktadır. Tarım iş aracılarının işçilere iş bulması ve ödeme sözü vermesi haneler için kesinti tutarının göz ardı edilmesine neden olmaktadır. İşlerin bulunması tarım iş aracıları tarafından gerçekleştiği için tarla sahipleri ile bağlantı kuranlar tarım iş aracıları olmaktadır. Çocuklar ve aileleri işleri bulan tarım aracılarını tanımaktadırlar. Çocuklar gittikleri tarlaların sahiplerini birden fazla tarlaya gittikleri için genellikle tanımamaktadır.

Saha çalışmasında çadır alanlarının genel olarak yol kenarına, su kanalına, köylere veya otobüs duraklarına yakın bir şekilde yürüme mesafesinde konuşlandığı tespit edilmiştir. Belediye otobüsleri sefer sayısı az olmakla beraber

çocuklar aileleri ile beraber belediye otobüslerini ulaşım amaçlı kullanmaktadırlar. Tarlaya ulaşım genellikle traktör, römork ile olmakta bazı tarım iş aracıları veya tarla sahipleri otobüs ayarlamaktadır. Bu durum yapılan işin özelliğine ve istenilen işçi sayısına göre değişmektedir. Genellikle çadırlar tarlalara yakın olarak konumlandıkları için tarlaya gidiş ve gelişler römorklar ile olmaktadır. Günün çok erken saatlerinde iş başı yapıldığı için yolda geçirilen sürelerin kısaltılması amaçlanmaktadır. Covid-19 pandemi döneminde sosyal mesafe kurallarına uyma zorunluluğundan dolayı işçiler işe gidiş ve gelişlerde zorluk yaşamışlardır. Maskeye erişimleri zor olduğu için aynı maskenin saklandığı ve ailede birçok kişi tarafından ortak kullanıldığı bilgisine erişilmiştir. Çocuklar zorlu hava koşullarında, yağmur ve güneş altında ve ayakta seyahat etmektedirler ve traktörden düşme tehlikesi yaşamaktadırlar.

Çocukların işe gitme günleri; hava koşullarına, özel durumlara, hastalığa, işin olmasına, tarla sahiplerinin ve tarım iş aracılarının talep ettiği işçi sayısına bağlıdır. Covid-19 pandemi döneminde çocukların çadırda kalma süreleri dolayısıyla çalıştıkları günlerin sayısı artmıştır. Hafta içi ve hafta sonu ayrımı ve mesai saatleri belli olmadan çalışma sürelerinin getirdiği zorluklar katlanmıştır. Çocukların hasta ve yorgun oldukları zaman işe gitmeme kararları ebeveynlerinin vicdani kararlarına bırakılmış olsa da çocuklar ailelerine destek olabilmek için bu kararı en son çare olarak vermektedirler. Kız çocuklarının yaşadıkları menstrual döngü hane içerisinde rahatlıkla konuşulabilen bir konu olmaması nedeninden dolayı tarlada çalışmaya denk gelen bu döngüyü kız çocuklarının genellikle hastalık olarak gösterip gizledikleri tespit edilmiştir.

Gidilen tarlaya ve yapılan işin türüne göre değişse de ağırlıklı olarak çocuklar sabah altı gibi çadır alanından ayrılıp akşam beş buçuk gibi çadırlara dönmektedirler. Bu zaman aralığındaki molaları genel olarak şu şekildedir, sabah dokuzda yarım saatlik kahvaltı molası, öğle yemeği için bir saat mola ve öğleden sonra yarım saat mola (çocuklar buna kuşluk molası demektir) olmak üzere toplamda iki saattir. Çalışırken üç kez mola vermektedirler. Tuvalet ve su ihtiyaçlarının giderilmesi ise bu molalar dışındadır. Tarladayken su ve tuvalet ihtiyaçlarının giderilmesi sık veya uzun olduğunda çavuşlardan azar işittiklerini belirtmişlerdir. Çocukların tarlaya gidiş ve dönüş saatleri çalışma saati olarak düşünüldüğünde çalışma süreleri on saati aşmaktadır.

Mevsimlik tarımsal üretimin yapısını hasat zamanından önce, hasat zamanı ve hasat sonrası olarak üçe ayırdığımızda yapılan iş ve çalışan ürünler ve kullanılan ekipmanlar da üçe ayrılmaktadır. Yılın tüm aylarında tarımsal

üretimin devam edebiliyor olmasından dolayı çocuklar çadırda kaldıkları sürelere göre bu yapı içerisine yer almaktadırlar. Çocukların tarlada yaptıkları işler; ürün toplama, kesim, ürünlerin kontrol edilmesi, çapalama, seyreltme, sulama, ilaçlama, çapa, kazma ve ekim, gübreleme, tel dikme, yardımlaşma işleri ve tarım iş aracılığı olarak gruplandırılmıştır. Çocukların çalıştıkları ürünler şu şekildedir: Ayçiçek, biber, buğday, çilek, domates, karpuz, kavun, marul, mısır, patlıcan, salatalık, soğan, soya, şeker pancarı ve Narenciye ya da turunçgil ürünleri (greyfurt, limon mandalina, portakal, şeftali). Kullandıkları aletler damla sulama, fıskiye, kanca, küfe, makas, merdiven, püskürtücü, sepet, sera naylon ve teldir.

Çocuklar merdivenlerle ağaçlarla tırmanmaktadır. Çocuklar özellikle narenciye ürünlerinin toplanma aşamasında ürünlerin hasara uğramamasından dolayı makaslarla kesim işlemi yapmaktadırlar. Sepetleri kancayla ağaca asmakta diğer elleriyle ağaca tutunurken toplama işlemi yapmaktadırlar. Ürünlerin kontrol edilmesi işlemi daha küçük yaştaki çocuklar ağırlıklı olarak kız çocukları tarafından yapılmaktadır. Çalışma hayatında toplumsal cinsiyete dayalı eşitsizliğinin görünümü olan "kadın işi erkek işi" ayrımcılığının bir başka biçimini tarlada da "kız işi ve erkek işi" olarak görmek mümkündür. Ağırlık kaldırma, gece çalışma, sulama ve ilaçlama yapma işlerini erkek çocukları özellikle daha büyük yaştaki erkek çocukları tarafından yapılmaktadır ve işler çocuklar tarafından da "erkek işi" olarak görülmektedir. Sulama işlemleri sırasında çocuklar tarlaya ulaşım sağladıkları araç içerisinde uyumaktadırlar bu ulaşım aracı çoğunlukla traktör veya römork olmaktadır. Çocuklar gece vardiyasında çalışırken aralıklı olarak nöbet tutmakta ve çocukların uykuları bölünmektedir. İlaçlama işi içerdiği tehlikelerden dolayı daha büyük yaştaki erkek çocuklar tarafından yapılmaktadır. Tel dikme işlemleri de ağırlık kaldırma ve taşıma işlemleri içerdiği için daha tehlikeli bir iş olmakta benzer şekilde erkek çocukları tarafından yapılmaktadır. Çocukların ailelerinde tarım iş aracılığı işi yapan kadınlara rastlanılmamakla beraber çocuklarda da rastlanılmamıştır. Dışarıyla ilişkileri kuran ve sürdüren erkek aile büyükleri olmakla beraber bir erkek çocuğu iş tarım iş aracılığını üstlenmiştir. Ailelerin ve elcilerin çocukları koruma stratejisi olarak daha küçük yaştaki çocukları hafif işlerde çalıştırmaktadır. Ancak tarımsal üretimin kendisinin oldukça zor ve tehlikeli olduğu düşünüldüğünde bu stratejiden yararlanabilen çocukların sayısı azdır öncelik kız çocuklarıdır. Nihayetinde çocuklar da aileleri ile beraber aynı çalışma koşullarında çalıştıkları tespit edilmiştir. Tarlada beraber çalıştıkları kişilerin işlerini kolaylaştırmak, işi hızlandırmak ve işin tamamlanmasına destek olmak amacıyla çalışan çocuklar da bulunmaktadır.

Çocuklar tarlada öğle yemeği olarak akşamdan kalma yemekleri 12:00 ile 13:00 saatleri arasında yemektedir. Sabahın erken saatlerinde tarlaya gittikleri düşünüldüğünde bu yemekler öğle saatine kadar güneşin altında kalmaktadır. Gölgelik bir alan, masa ve sandalye olmadan yerde yemek yemektedirler. Yemeklerin çadır alanında hazırlanması, ne yenileceğine karar verilmesi, traktöre yüklenmesi, tarlada hazırlık işleri ve dönüşte bulaşık işleri kız çocuklarına ve annelerine ait olduğu tespit edilmiştir. Su ihtiyaçları ise tarla sahiplerinin getirdiği tankerler aracılığıyla karşılanmaktadır. Yıllarca temizlenmeden aynı tankerlerin kullanılması yaşanılan en yaygın sorunlardan birisidir. Birçok çocuk aynı bardaktan birçok kişinin su içmesinden dolayı rahatsızlık duymaktadır. Kız çocukları tarlada çalışırken tuvalet ihtiyaçları ile ilgili çok daha özel zorluklar yaşamaktadırlar.

Çocukların çalışırken iş elbisesi, şapka, eldiven, maske, gözlük gibi ekipmanları kullanmadıkları gözlenmiştir. Maske ve eldiven kullanımını işlerini yaparken rahat edemediklerini düşündükleri için çocuklar tercih etmediklerini ifade etmişlerdir. Ekipmanlar tarla sahipleri ve tarım iş aracıları tarafından karşılanmamakta bu ekipmanların aileler tarafından karşılanması beklenmektedir.

Ağaçtan, merdivenden ve traktörden düşme, diken ve tel batması, makasla ellerin kesilmesi, yılan ve eklem bacaklı hayvanların sokması ve şiddet konuları yaşadıkları tehlike ve iş kazalarını oluşturmuştur. En çok ağaçtan düşme ve makasla parmakların kesilmesi kazalarını yaşadıkları çoğu durumda da yevmiyelerinin kesintiye uğramaması için çalışmaya devam ettikleri tespit edilmiştir. Görüşme yapılan çocukların birçoğunun cildinde yara ve ısırık izlerinin ve beyaz lekelerin olduğu gözlenmiştir.

Çocukların çalışırken en sık zorlandığı konulardan birisi ağırlık kaldırma (boru, kasa, küfe, sepet, tel) ve taşıma olmuştur. Gün boyu ve günlerce ağırlık kaldırmaktan dolayı sırt ve bel ağrıları yaşadıkları saptanmıştır. Paslı tellerin kullanımı ve batması tehlikeli işlerden birisini oluşturmuştur. Çocukların en sık zorlandığı konulardan bir diğeri budama makası kullanımıdır. Narenciye ürünlerinin toplanmasında bir ellerinde makas diğer elleriyle ağaca tutunmaya çalışmaktadırlar. Makas kullanımı doğası itibariyle de tehlike içermektedir. Birçok çocuğun çalışırken parmaklarını kestiği ortaya çıkmıştır. Çoğu çocuk parmaklarının kesilmesine alışmıştır ve bu durumu normalleştirmişlerdir. Benzer biçimde tarlayı çapalamak ve toprağı havalandırmak gibi ekim işlerinde çocuklar çapa, kazma ve kürek kullanmaktadır. Çocuklar bu aletlerle bazen ayaklarına vurabilmekte ya da çevresindeki diğer çocukları yaralayabilmekte-

dirler. Kürek ve kazma kullanımına bağlı olarak çocukların elleri nasırlaşmış ve elleri su toplayan çocukların olduğu gözlenmiştir.

İlaçlama yaparken çocuklar kullandıkları kimyasal maddeleri solumaktadır ve bu zararlı maddelerin ciltlerine temas ettiği durumlar oluşmaktadır. Erkek çocukları ilaçlama pompasını sırtlarında iş bitene kadar taşımaktadırlar. Yaptığı ilaçlama işleminden dolayı bir çocuğun tarladan çadıra geldiğinde yüzüne yoğurt sürdüğü gözlenmiştir. Çocuklar yazın sıcağın altında çalışmaktan, kışın da yağmurdan kaynaklı tarlanın çamur olmasından dolayı zorluk çekmektedirler. Sıcağa bağlı baş dönmesi, baş ağrısı ve halsizlik yaşadıkları tespit edilmiştir.

Uzun süreli tarlaya gitme ve uzun sürelerle tarlada çalışmalarından dolayı birçok çocuğun kronik yorgunluk yaşadığı tespit edilmiştir. Kız çocuklarının tarladan çadıra geldiklerinde de bakım ve temizlik işlerinden dolayı dinlenme zamanlarının oldukça kısıtlı olduğu tespit edilmiştir.

Çocukların en sık yaşadıkları işten kaynaklı rahatsızlıklar; bağ ağrısı, baş dönmesi, bayılma, güneş çarpması, ishal, kusma, mide bulantısı, zehirlenme olduğu saptanmıştır. En sık cilt hastalıkları problemleri ile uğraştıkları ortaya çıkmıştır. Çocukların en sık tanık oldukları kazaların ağaçtan, merdivenden, römorktan, traktörden düşme ve makasla yaralanma, en sık tanık oldukları rahatsızlıkların tarlada çalışırken bayılma ve kusma olduğu tespit edilmiştir.

Çocuklar tarlada çalışırken yanlarında aileleri veya tanıdıkları olduğu için ağırlıklı olarak kendileri güvende hissettiklerini, görüşme yapılan kız çocukları erkek çocuklarına göre daha az kendilerini güvende hissettiklerini belirtmişlerdir.

Görüşme yapılan çocukların sadece tarla işinde çalışmış oldukları ortaya çıkmıştır. Ancak bazı erkek çocuklarının "market, fabrika ve lokanta" gibi mekânlarda geçici olarak çalışmayı deneyimlemiş oldukları tespit edilmiştir. Tarlada çalışmadan önce fabrikada çalıştığını söyleyen çocuklar fabrikayı tarlada çalışmaktan daha güvenli bulduklarını ifade etmişlerdir.

Çocukların tarla dönüşü ve tarlaya gitmedikleri durumlarda çadır işlerini ve kardeşlerinin bakım sorumluluğunu da üstlendikleri tespit edilmiştir. Kız ve erkek çocuklarının yaptıkları çadır işleri ayrılmış durumdadır. Odun toplamak, taşımak, kırmak, çadıra getirmek, su toplamak, ateş yakmak, hayvanlara bakmak gibi işlerin erkek çocuklar tarafından; yemek yapmak, bulaşık, çamaşır, çadır yıkamak, çadır süpürmek, küçük kardeş bakmak gibi işlerin kız çocukları tarafından yerine getirildiği tespit edilmiştir. Çadır işlerinin yapılması ve bakım

emeğinin karşılanması çocuklara fazladan iş yükü oluşturmakta ve dinlenmeleri için kısıtlı olan zamanlarının azalması sonucunu doğurmaktadır.

Çocukların barınma koşullarında yaşadıkları en büyük sorunların başında elektrik ve su ihtiyaçlarının karşılanamaması oluşturmuştur. Elektrik ve su kullanımı durumu her çadır alanı için farklılık gösterdiği için çocukların yaşadıkları sorunlar da farklılaşmıştır. Çocukların internete erişememe ve şebeke çekmemesi sorunları da yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu durum özellikle Covid-19 pandemi süresince online gerçekleşen eğitimlere katılamamalarına neden olmuştur. Banyo ve tuvalet ihtiyaçlarının temiz ve güvenli bir şekilde karşılanamadığı tespit edilmiştir.

Eksiklikler, olsa güzel olacaklar, ihtiyaçlar, sorunlar ve istekler temalarından ortaya çıkan bulgulara göre çadırda yaşayan çocukların vurguladıkları en önemli anlatı evlerinin olmamasıdır. Çocuklar yaşam koşullarının iyileştirilebilecek "gerçekçi" eksikliklerini ifade etmişlerdir ve konteynıra sahip olmak hepsinde ortak istek olarak tespit edilmiştir.

Çocukların en çok üst solunum yolu hastalıkları geçirmiş oldukları tespit edilmiştir. En sık ateş, baş ağrısı, baş dönmesi, bronşit, çarpıntı, grip, halsizlik, kansızlık, karın ağrısı, kum düşürme, kusma, mide bulantısı, nefes daralması, nezle, öksürük, sinüzit ve üşüme rahatsızlıkları yaşadıkları ortaya çıkmıştır. Çocukların düzenli olarak doktor kontrolüne gidemedikleri, çok sık hasta olsalar da son çare olarak doktora gittikleri ortaya çıkmıştır.

Çadırdan kaynaklı tehlikeler olarak çocuklar en sık gördükleri hayvanların ısırmasından ve sokmasından bahsetmişlerdir. Özellikle eklem bacaklılar grubundan; akrep, arı, hamamböceği, karınca, kene, kırkayak, yengeç, örümcek, sürüngenler grubundan; kurbağa ve yılandan bahsetmişlerdir. Çadır yerinde yaşadıkları diğer tehlikeler ise elektrik çarpması, araba çarpması ve köpek saldırıları olmuştur.

Çocukların beslenme durumları ilgili olarak sorulan sorularda araştırmacı çocukların üzüldüklerini gözlemlemiştir. Genel olarak öğün sayıları ağırlıklı olarak üç olsa da öğünleri atlayan ve geçiştiren sıklıkla benzer ürünleri (ucuz ve dayanıklı) tüketen çocukların olduğu tespit edilmiştir. Barınma ve çalışma koşullarında açıklandığı üzere su kaynakları temiz ve yeterli olmadığı için çocuklar sağlıklı suya erişememektedir. Çocukların süt ve süt ürünlerine erişiminin et ve et ürünlerine erişimlerine göre nispeten daha iyi durumda olduğu ortaya çıkmıştır. Çocukların genel olarak sağlıklı bir fiziksel gelişim ve büyüme süreci yaşayamadıklarını söylemek mümkündür.

Çocukların hem günlük hayatlarında hem de okul hayatlarında kıyafet ve ayakkabı gibi zorunlu giderlerinin karşılanmasında güçlük yaşadıkları tespit edilmiştir. Saha araştırması boyunca çocukların genel olarak temiz bir görüntüye sahip olmadığı ve daha küçük yaştaki çocukların çıplak ayakla dolaştıkları gözlenmiştir. Çocukların kişisel ihtiyaçlarının (diş fırçası, diş macunu, duş jeli, jilet, ped, sabun, şampuan) yetersiz düzeyde karşılandığı tespit edilmiştir. Birçok kız çocuğunun regl yoksulluğu yaşadığı ortaya çıkmıştır.

Çocukların eğitim durumları okulu bırakanlar ve devam edenler olarak iki alt başlık altında ele alınmıştır. Araştırma Covid-19 pandemi döneminde yapıldığı için çocukların eğitim durumları Covid-19 pandemi koşullarında yaşadıklarına dair anlatılarını da içermiştir. Çocukların eğitimleri Covid-19 pandemi dönemi öncesi ve sonrası olarak ikiye ayrılmış, yerleşik sorunlar daha katmanlı bir hal almıştır. En temelde tablete, bilgisayara, televizyona sahip olmamaları, çadır yerleşim yerinde internet kaynaklarının olmaması, telefonun çekmemesi, elektrik kaynağının yetersiz oluşu veya olmayışı, çok kardeşli aile yapısına sahip olmaları nedeni bu ekipmanların hane içerisindeki dağılımının yetersiz olması uzaktan eğitime katılım gösterememelerine neden olmuştur.

Suriye'de okula gitmiş Türkiye'ye geldikten sonra eğitime devam etmeyen çocukların bulunduğu tespit edilmiştir. Eğitimlerine devam edememelerinin en önemli engellerini yaşlarının büyük olması ve Türkçe bilmemeleri oluşturmuştur. Daha küçük yaştaki okula gidebilme fırsatı bulan çocuklar Türkçeyi de öğrenebilmişlerdir.

Çocukların okula kayıt sistemi çalıştıkları illere ve memleketlerine göre değiştiği için parçalı birer okula kayıt sistemi içerisinde oldukları tespit edilmiştir. Görüşme yapılan okula kaydının olmadığını ve bıraktığını söyleyen çocuklar 5+3 sistemi (ilk beş sınıf ilkokul ve 6.7.8 sınıflar ortaokul) içerisindedir. Çocuklar ağırlıklı olarak ilkokul okudukları, en sık 6. sınıfta ve 8. sınıfta okulu bıraktıkları tespit edilmiştir. Zorunlu ilköğretimi çoğu almış olsa da okuma-yazma bilmediklerini, sınıf atlatıldıklarını ve okula düzenli gidemediklerini ifade etmişlerdir. Birinci sınıfı üç kez okuduğunu söyleyen bir çocuğa rastlanılmıştır.

Çocukların en önemli okula bırakma nedenleri; parasızlık, maddi güçlerinin olmaması, çok kardeşli olmaları nedeni ile ailedeki her çocuğun okul masraflarının karşılanamaması, tarlaya gitme zorunlulukları, gezici ve geçici bir şekilde yaşamak ve çalışmak, okula devamlı gidememek, odaklanmada ve

ders çalışmada zorluk yaşamak, ailelerinin eğitime izin vermemesi ve okula erişimde zorluk yaşamak olarak sıralanmaktadır.

Lise eğitimine devam eden çok az sayıda çocuk olduğu tespit edilmiştir. Görüşme yapılan çocuklardan birisi yaptığı tarla işi ile bağlantılı tarım bölümü okuduğunu belirtmiştir. Çocukların liseye devam edememelerinin en önemli nedeni ise çadır hayatlarının şehir merkezine dolayısıyla okullara uzaklığıdır. Çocukların çoğu okula devam etmeyi istediklerini belirtmişlerdir.

Çocukların kendilerine ait odalarının ve ders çalışabilecek alanlarının olmaması, kaynak yetersizliği (ders çalışma masası, sandalye), fiziksel koşulların elverişli olmaması (ışık, ısı, havalandırma) nedenlerinden dolayı ödevlerini yerine getirmekte ve sınavlara hazırlanmakta zorlandıkları tespit edilmiştir. Çocukların çevrelerinde okula devam etmiş, lise veya üniversite mezunu, tarla işi dışında işler yapan tanıdıklarının ağırlıklı olarak bulunmadığı tespit edilmiştir. Çevrelerinde eğitimli ve eğitime önem veren kişilerle bağlantı kurabilme olanakları sınırlı olduğu için çalışabilmelerine destek olabilecek kişi sayısı da oldukça sınırlı olmaktadır.

Çocukların birçoğu okulda kendilerini "çok iyi hissediyorum" ve "iyi hissediyorum" olarak açıklamışladır. Dışlanmış ve farklı olduklarını hisseden çocuklar kendilerini "çadırcı" olarak tanımlamışlardır. Çadır alanında görüşmeler yapılırken hassas tespitler elde edilmiştir. Bunlardan birisi öğretmenlerden şiddet gören çocuklardır. Aynı çadır yerleşim yerinde birkaç çocuğun aynı öğretmen tarafından şiddete uğradığı yönünde bulgu ortaya çıkmıştır. Bu bulgu çocukların okulda mutlu hissetmemelerine ve okulu bırakma isteklerine neden olmuştur.

Çocukların çadır yerinde ruh halleri memnun olmayanlar, memnun olanlar, iyi hissedenler, mutlu hissetmeyenler, arada kalmışlar ve sıkılanlar, güvende hissedenler ve güvende hissetmeyenler olarak gruplandırılmıştır. Çocukların önemli bir bölümü çadır hayatından memnun olmadığını ifade etmiştir. Çocukların güvende hissetme nedenleriyle bağlantılı olarak memnun ve güvende hissetme nedenleri de aileleriyle bir arada olmaları olarak tespit edilmiştir. Diğer taraftan memnun olmalarını alışmaya ve mecbur olmaya bağlı olarak ifade etmişlerdir. Memnuniyet anlatıları ise şükretmekten gelmektedir. Çadırların renkleri mavi olduğu bir çocuk artık mavi rengi sevmediğini belirtmiştir. Gezici ve geçici tarım işçiliğinden mahalli tarım işçiliğine geçen iki çocuk ile görüşme yapılmış ve kendilerine ait bir eve sahip oldukları için mutlu olduklarını ifade etmişlerdir. Ancak şehir hayatına geçebilme olanağına sahip olamadıkları için arada kalmış oldukları saptanmıştır.

Çocukların sosyal çevreyle etkileşim imkânlarının kısıtlı olmasından dolayı sorunlarını paylaşabileceği kişileri aileleri ve arkadaşları ile sınırlı olmuştur. Okula devam eden çocukların bu etkileşim imkânları öğretmenler ve okul arkadaşları olarak genişlemektedir. Görüşme yapılan çocukların yaşam ve çalışma koşulları ortak paydada buluştuğu için sorunlarının da birbirine benzediği tespit edilmiştir. Çocukların hem sevdikleri kişileri üzmemek hem de sorunların çözülememesi nedenlerinden dolayı sorunlarını kabullendikleri tespit edilmiştir.

Çocukların bir kısmının tarlaya çalışmaya gitmelerine neden oldukları ve eğitim hayatlarından uzaklaştırıldıkları için ailelerine karşı kızgın hissettikleri ortaya çıkmıştır. Aile ile geçirilen vakitlerde çocukların paylaşımları oldukça sınırlıdır. Çocukların arkadaş sayıları sadece çadır yerinde yaşayanlar ve akrabaları olduğu için oldukça sınırlıdır. En çok ihtiyaç duydukları konulardan birisi arkadaş ihtiyacı oluşturmuştur.

Çadır yerlerinin kurulumu aşamasında tanıdıklık ve hemşehrilik önemli bir rol oynamaktadır. Türk tarım işçileri ve Suriyeli tarım işçileri arasında görülen mekânsal çadır yerleşimi ayrımı, Kahramanmaraş ve Şanlıurfa'dan gelen aileler arasında da görülmüştür. Kültürel birlikteliğe dayalı kurulan mekânsal birliktelik aynı zamanda dışlanmayı da beraberinde getirmiştir. Çocuklar çadır yerlerindeki ilişkilerde çoğu zaman çadırlarda kalan kişiler arasında ortaya çıkan tartışmalara tanık olmaktadırlar. Çoğu tartışmaların nedeninin tam da bu dışlanma pratikleri üzerinden oluştuğu gözlenmiştir. Tartışma nedenlerinden bir diğerinin hırsızlık kaynaklı olduğu ortaya çıkmıştır. Jandarma ile ilişkiler de çoğu zaman bu durumda kurulmaktadır. Çocukların anlatılarından genel olarak çocukların dışarı ile kurulan ilişkilere dâhil olamadıkları tespit edilmiştir.

Çocukların eğlence ve kültürel ihtiyaçlarının oldukça sınırlı bir şekilde karşılandığı ortaya çıkmıştır. Çocukların oyun oynayabilecekleri alanlar bulunmamaktadır. Covid-19 pandemisi nedeniyle çocuklar uzun bir süre çadırlarda yaşamak zorunda kalmışlardır. Televizyon (dizi-film) izlemek, müzik dinlemek, uyumak, çadır hayatında yapabildikleri aktiviteler (kovalamaca, saklambaç gibi) dışında uğraşlarının olmadığı gözlenmiştir. Çocuklar gezmeye gidebilme örneği olarak sadece memleketlerine gittikleri seyahatleri örnek verebilmişlerdir. Sağlık sorunları olmadığı ve acil bir durum gelişmediği sürece Adana'ya dâhi gitmelerinin oldukça sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Karataş ve Yumurtalık gibi denize oldukça yakın ilçelerde yaşayan çocuklardan denizi göremeyen çocukların olduğu tespit edilmiştir. Çocukların eğlence

ve kültürel ihtiyaçlarının karşılanması okul ile bağlantıları olduğunda mümkün olduğu ortaya çıkmıştır.

Çocukların geleceğe yönelik beklentileri temasında çocukların hayal kurmakta zorlandıkları gözlenmiştir. Gerçekçi yaşam ve çalışma koşulları onların hayal kurabilmelerini dâhi ellerinden aldığı tespit edilmiştir. Çocukların hayalleri ve sihirli değneklerinin kullanımı özcümle ile tarlaya gitmemek ve okula gitmek şeklindedir.

5. ÖNÜMÜZDEKİ YOL: ÖNCELİKLER VE SOSYAL POLİTİKA ÖNERİLERİ

Mevsimlik tarım işçiliğinde çocuk işçiliği geçmişten günümüze ve nesilden nesile aktarılmaktadır. Sonuçları hem kümülatif olmakta hem de oldukça grift bir yapı göstermektedir. Mevsimlik tarım işçisi olabilmek için göç eden aileler çocukları ile bu göç sürecine katılmaktadır. Aile yapılarında genel olarak anneler çadırda kalmakta ve baba sağlıklıysa çocuklarla beraber tarlaya gitmektedir. Gelir kaynakları yevmiye üzerinden sağlandığı için ne kadar çok kişi tarlaya gidebilirse o kadar gelir elde edilebileceği anlamına gelmektedir. Buradaki kaynağı elbette ki çocuklar karşılamaktadır. Çok çocuk sahibi oldukları için mi gelirleri yetmemekte yoksa gelir elde edilebilmek için mi çok çocuk sahibi olmaktadırlar? Tarlalardan çocukları çıkardığımızda sonuçları çocuklar, aile, toplum ve Devlet üzerinde nasıl olacaktır? Araştırmanın son bölümü önümüzdeki yola dair; öncelikler ve öneriler başlığını taşısa da birtakım yapılması gerekli zorunluluklar olduğu ortaya konulmuştur.

Bu çalışmanın ideal amacı çocukların mevsimlik tarımda gezici/geçici olarak çalışma döngüsünden çıkabilmelerini sağlamaya yönelik öneriler ve müdahaleler getirmektir. Çalışmak yerine eğitimlerine devamını, gelecekte nitelikli işlerde çalışabilmelerini ve meslek hayali kurabilmelerini sağlamaktır. Özcümle, çocukluklarını yaşamalarını sağlamaktır. Okul ile tarla işini uyumlaştırma ya da çalışılmayan zamanlarda okula gitmelerini sağlama amacı taşımamaktadır. Çocukların çalışma koşulları teması araştırmada önemli bir bölümü oluşturmakla beraber *çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik* öneri getirilmesi hedef dışı tutulmuştur. Türkiye'de mevsimlik tarımda gezici ve geçici çalışma biçimi en kötü biçimlerdeki çocuk işçiliğinin görünümlerinden birisini oluşturması nedeninden dolayı 18 yaşın altındaki çocukların hiçbir şekilde "tarlaya çalışmaya" gitmemesi gerekmektedir.

5.1. Sosyal Politikayı Açmak: Yoksullukla Mücadelede Temel Gelir Uygulamaları

Sosyal politika, bireyi yardıma muhtaçlık konumundan çıkarmakta ve bireyi sosyal haklara sahip vatandaş konumuna yerleştirmektedir. Bu konuma gelmek için bir ülkenin vatandaşı olmak yeterlidir. Açlık ve yoksulluk sınırının altında yaşamaya devam insanlar oldukça gelir dağılımı adaletsizliği arasındaki uçurum artmaya devam edecektir. Devletin dezavantajlı konumda olan vatandaşları için gelirin yeniden dağıtılmasını doğrudan sağlaması gerekmektedir. Bu kapsamda son yıllarda "temel gelir" tartışmalarının önem kazandığı görülmektedir.

Temel gelir, herhangi bir araç testi veya çalışma gerekliliği şartı olmaksızın, bireysel olarak herkese koşulsuz olarak verilen periyodik nakit ödeme olarak tanımlanmaktadır. Temel gelirin beş özelliği bulunmaktadır. Bir defaya mahsus hibe olarak değil düzenli aralıklarla "periyodik" (örneğin her ay) ödenmektedir. Uygun bir ortamda "nakit" olarak ödenmekte ve ödemeyi alanların neye harcayacaklarına karar vermelerine izin verilmektedir. Bu nedenle, ayni olarak (yemek veya hizmetler gibi) veya belirli bir kullanıma adanmış kuponlarla ödenmemektedir. "Bireysel" olarak ödenmekte, hanelere ödeme yapılmamaktadır. "Evrensel"dir, gelir testi olmaksızın herkese ödenmektedir. Çalışma veya çalışma isteğini gösterme gerekliliği olmaksızın "koşulsuz" ödenmektedir. Günümüzde çok çeşitli temel gelir teklifleri dolaşmaktadır. Temel gelir miktarı, finansman kaynağı, ona eşlik edebilecek diğer transferlerdeki indirimlerin niteliği ve boyutu gibi birçok boyutta farklılık göstermektedir (Basic Income Earth Network, 2021).

Buğra ve Keyder (2016: 85-114), yoksullukla mücadelede insani ve etkin bir yöntem olarak nakit gelir desteğinin gerekliliğini ve olabilirliğini tartışmaktadır. Nakit gelir desteği uygulamasının kamu kaynakları üzerinde kabul edilemez bir yük oluşturduğu inancının ne ölçüde gerçeği yansıttığı irdelenmiştir. Öne sürülen inançlar bununla sınırlı değildir aynı zamanda böyle bir politikanın "insanları tembelliğe teşvik edeceği" ve "mutlaka suistimal edileceği" gibi inançlar da bulunmaktadır. Çalışmada, Türkiye'de uygulanacak nakit gelir desteği politikasının mali yükünü hesaplayan senaryolar geliştirilmiştir. Yoksullukla mücadelede nakit gelir desteği uygulamasının "tembelliği teşvik" edebileceği endişesine şu şekilde yanıt verilmektedir: Nakit gelir desteği miktarı, desteği alan kimsenin asgari ücretle, "normal" bir işte, yani sosyal güvencesi olan bir işte, çalışmayı reddetmesini teşvik edebilecek kadar yüksek olmamalıdır.

Mevsimlik tarım işçisi ailelere verilecek olan temel gelirin asgari ücrete yakın olması ve çocuklarının yevmiyelerinden elde ettikleri gelir kaybının yerine geçebilecek düzeyde olması gerekmektedir. Çocukların çalışmak yerine eğitime yönlendirilmeleri ailelerin kararına bırakılmamalı, çocuğun durumu Devlet tarafından gözetlenmeli ve gerekirse çocuğu aileden alarak müdahale edilmelidir. Bu müdahaleler çocuklarını okula göndermek yerine tarlaya çalışmaya gönderen ailelerin tespiti durumunda gerçekleşebilir. Uygulamada *"şartlı eğitim yardımı"* olarak gerçekleştirilen uygulamanın ödeme tutarları çocukların tarlaya gitmemeleri yönünde teşvik edici bir tutar olmamaktadır.

Burada dikkat edilmesi gereken nokta, mevsimlik tarım işçisi ailelerin çok çocuklu bir yapıya sahip olmasıdır. Bir hanede 7-8 çocuğun bulunduğu düşünüldüğünde nakit destek aktarımının sürdürülebilir ve eşitlikçi olmayacağı öngörülebilir. MTİ ailelerin "aile ve nüfus planlaması" ile ilgili özel sosyal hizmet destekleri alması gerekmektedir. Çok çocuk sahibi olmanın gerçekte yoksulluğu artırdığının -kaynakların yetersiz ancak çok sayıda çocuğa bölünmesi nedeni- ailelere aktarılması gerekmektedir. Artan çocuk sayısı ile beraber ailelere ödenecek temel gelir desteğinde kotalar getirilebilir ve aileye dâhil olan her çocuk için ödemelerin tutarı azaltılabilir. MTİ aileler çocukların gelirlerine muhtaçlık durumundan çıkarılmadığı sürece çocuk işçiliği sorunu katlanarak devam edecektir.

5.2. ILO Sözleşmelerinin Onaylanması

Türkiye'nin onaylamadığı ILO sözleşmelerinin neler olduğuna ve neden onaylamadığına bakmak, onaylanan sözleşmelere odaklanmaktan daha önemlidir. ILO'nun Yönetişim (öncelik) Sözleşmeleri olarak sınırlandırılan 1969 tarihli 129 No'lu İş Teftişi (Tarım) Sözleşmesi'ni, Teknik Sözleşmeleri olarak sınıflandırılan 1921 tarihli 10 No'lu Asgari Yaş (Tarım) Sözleşmesi'ni, 1952 tarihli 101 No'lu Ücretli Tatil (Tarım) Sözleşmesi'ni, 2001 tarihli 184 No'lu Tarımda Güvenlik ve Sağlık Sözleşmesi'ni ve 1962 tarihli 117 No'lu Sosyal Politika (Temel Amaçlar ve Standartlar) Sözleşmesi'ni onaylaması tarımda çalışma ilişkilerine ve koşullarına uluslararası yasal boyut kazandırması açısından önemli olacaktır. Denetleme, takip ve kontrol mekanizması yasal olarak uygulandığında; kanunsuzluklar cezai yaptırımlarla karşı karşıya kalacaktır. Yetişkin mevsimlik tarım işçilerinin hem bugününü hem de geleceğini güvence altına alacaktır. Kaçınılmaz olarak görülen, kuşaktan kuşağa aktarılan, tarım işçiliğinin iş veya meslek olarak seçilebilmesi sağlanacaktır.

5.3. Kayıtlı ve Sistematik Veri Toplama

Araştırmada çıkarılabilecek en önemli sonuçlardan birisi de MTİ çalışan çocukları mikro düzeyde düşünerek hareket etme gerekliliğidir. Mikro düzeyde atılacak adımlar sonrasında mezzo ve nihayetinde makro boyutta olacaktır. Mevsimlik tarımda çalışan çocuklara yönelik kayıtlı ve sistematik veri toplama nereden başlamalıdır, nerede bitmelidir, hangi aralıklarla verilerin toplanması güncellenmelidir? Başlangıçta örneklemin tümevarımsal bir yaklaşımla belirlenmesi gerekmektedir. Örneğin Kütüklü Mahallesi'ne yönelik vaka araştırması bulguları diğer mahallelerde yaşayan çocuklara yönelik yapılan araştırmalarla birleşecek böylelikle Yüreğir ilçesine yönelik veriler toplanacak ve aynı yöntemle hareket edilerek ilçelere ait veriler Adana iline yönelik verilerin kayıt altına alınabilir ve takip edilebilir hale gelmesini sağlayabilir. Bu örnek mevsimlik tarımda çalışan çocukların yaşadıkları diğer iller ölçeğinde düşünebilir. Mahalleler ilçelerin, ilçeler illerin son olarak iller ise Türkiye'nin fotoğrafını çekecektir. Mahallenin önemi burada önemli rol ve sorumlulukları olan temel taşları satranç tahtasına çıkarmamız gerektiğini göstermektedir. Amacımız şahı yani çocukları korumak. Hamlelerimizi stratejik atmalıyız çünkü bu oyunu kazanmak zorundayız.

5.4. Olay Yerinde Müdahale

Mevsimlik tarımsal üretimde çalışan çocuklar şehir merkezine uzakta, köylerin sınırlarına kurulan çadır alanlarında yaşamaktadır. Dolayısıyla kamusal ilişki kurabildikleri ağlar mekânsal olarak oldukça sınırlı olmaktadır. Yüz yüze görüştükleri ve temas ettikleri aktörler çoğunlukla tarım iş aracıları, jandarma, acil durumlarda gelen sağlık ekipleri ve muhtar olmaktadır. Okula kayıt ve devam söz konusu olduğunda ilişki kurulan ağlara öğretmenler ve idari personeller eklenmektedir. Bu noktada sorunun kaynağında hareket etmek ve çözüm önerileri getirmek tarımsal üretimin değişen ve farklılaşan dinamikleri nedeni ile gerçekçi olacaktır. Yerel düzeyde tarım iş aracılarına ve muhtarlara önemli sorumluluklar düşmektedir.

Çocuk işçiliğinin tarım iş aracılığıyla giriş yapılmasını engelleme öncelikli uygulamalardan birini oluşturmaktadır. Tarım iş aracılarının meslek örgütlenmeleri oldukça yetersiz ve sınırlıdır. Mahalli mülki idare amirlikleri nezdinde gerekli başvurular alınarak tarım iş aracılığı sertifikası takip edilebilir. Tarım iş aracılığı belge geçerliliği üç yıl olsa da birçok durumda bu belge yenilenmemektedir. Her yıl geçerliliği sağlamak için vize yaptırılması gerekmektedir. Tarla sahiplerinin tarım iş aracılığı işini yapan kişiler için tarım iş aracılığı belgesi olmadan tarımsal üretim yapılmasının önüne geçilmelidir.

Çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik, mevsimlik tarımsal üretim ve tüketim zincirinde yer alan aktörler ile ilgili daha fazla çalışma yapılmasına ihtiyaç vardır.

Ortak Sağlık ve Güvenlik Birimi (OSGB) firmalarının verdikleri İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetleri gibi benzer işleyiş Tarım İş Birimleri olarak oluşturulabilir. Tarım iş aracılığı belgesinin verilmesine yönelik eğitim ve sınav programları yaygınlaştırılabilir. Böylelikle tarım iş aracılığının meslek standardı kazanması sağlanabilir.

Mevsimlik tarımsal üretimde çalışan ve yeni işe başlayacak olan işçilere mesleki, iş sağlığı ve güvenliği eğitimleri verilmeli ve sertifikalandırma programları oluşturulmalıdır. Eğitimler, programlar ve sınavlar ulusal düzeyde yaygınlaştırılmalı ve resmi geçerlik kazandırılması gerekmektedir. Tarım işçiliğinin bir meslek dalı olarak görülmesi ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi açısından oldukça önemli bir adım olacaktır.

5.5. Bireysel Mücadeleden Kolektif Mücadeleye

Bir ülkede sivil toplum kuruluşlarının varlığı ve etkinliği siyasi baskı aktörlerinden dolayısıyla politikadan ne kadar bağımsız olduklarına bağlıdır. İyi işleyen bir sivil toplum kuruluşu yapısının oluşması aynı zamanda bir ülkenin vatandaşlarının ne kadar ses çıkarmak isteklerine ve ne kadar dâhil olduklarına göre değişecektir. Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar olarak da literatürde yer bulan bu kuruluşlar neden kâr amacı gütmesinler ki? Sivil toplum kuruluşlarının kaynakları ne kadar dışarıya bağlıysa tarafsız bir şekilde hareket etmeleri o kadar sınırlı olacaktır. Kendi kendilerine hareket edebilen örgütler olmaktan uzaklaşacaklardır. Gönüllülük üzerinden kurgulanan bu destek mekanizmaları tam da bu noktada sekteye uğramaktadır. Temel ihtiyaçların karşılanamadığı, bireyin kendi sınırlı kaynaklarını tükettiği bir oluşumda zor konuları dert edinen bu kuruluşlara katılım ve devamlılık göstermek ne kadar sürdürülebilir olacaktır? Nitekim aktif vatandaşlık "gönüllülük ve sosyal sorumluluk" bilinci ile beraber düşünülmektedir. Ancak bunu yaparken gönüllülük kavramının da sınırlandırıcı bir etkisi olduğunu düşünmek faydalı olacaktır.

Üretim ve tüketim zincirinde yer alan aktörler sivil toplum kuruluşları ile beraber hareket etmelidir. Her vatandaşın aktif üye olduğu bir sivil toplum kuruluşun olması, STÖ'lerinin ülke genelinde güçlü bir pozisyona geçmesini, politika yapıcıdan politika uygulayıcısına dönüştürecektir. Çocuk işçiliğinin

önlenmesine yönelik mücadele veren sivil toplum kuruluşlarına [4] katılım sağlanmalı ve kolektif emekle çalışmalar yapılmalıdır.

5.6. Denetim ve Takip Mekanizmaları

Ülkemizde 2012 yılı itibarıyla 924 iş müfettişi ve yardımcısı görev yapmaktadır. 2017 yılına göre bu oran %64 oranında artırılmıştır. İş müfettişleri görevlerini, doğrudan Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanına bağlı olarak İş Teftiş Kurulu Başkanlığı bünyesinde yerine getirmektedirler (ÇSGB, 2012). Ancak 2012 yılından sonra Türkiye iş müfettişlerinin sayısına yönelik veri paylaşılmamıştır.

ABD Çalışma Bakanlığı, Uluslararası Çalışma İşleri Bürosu (ILAB) tarafından Uluslararası Çocuk İşçiliği ve Zorla Çalıştırma Raporları yayınlanmaktadır. Çocuk iş gücü kanununun uygulanmasından sorumlu kurum olarak iş rehberlik ve teftiş başkanlığı görev yapmaktadır. Çocuklara yönelik çalışma ortamları ve koşullarının düzenlenmesi de dâhil olmak üzere, çocuk işçiliği ve tehlikeli çocuk işçiliğine ilişkin yasaları uygulamaktadır. *"Çocuk İşçiliğinin En Kötü Biçimlerine İlişkin Bulgular: Türkiye"* örneği 2018 yılı raporu güncel olmakla beraber iş müfettişi sayısı ortalama olarak 991 kişi olarak tespit edilmiştir. 2018 yılından bugüne resmî sayı bilinmemekle beraber sayının önemli bir artış göstermediğini varsaymak yerindedir. 2018 yılındaki iş müfettişlerinin sayısı dâhi 32 milyondan fazla işçiyi kapsayan Türkiye'nin iş gücünün büyüklüğüne göre yetersizdir. ILO'nun sanayileşmekte olan ekonomilerde her 15.000 işçi için 1 müfettiş oranına yaklaşan teknik tavsiyesine göre, Türkiye'de yaklaşık 2.066 iş müfettişi istihdam edilmesi gerekmektedir. ILAB'ın yayınladığı raporda çalışma yapılan saha sayısı 15 bin olmakla beraber bulunan çocuk ihlallerinin sayısı, ceza uygulanan çocuk işçiliği ihlallerinin sayısı ve tahsis edilen çocuk işçilik ceza sayısı 50'dir. Çocuk işçiliği ihlalleri nedeniyle kesilen para cezalarının miktarları yıllık olarak ayarlanmaktadır ve son yıllarda küçük artışlar yaşanmıştır, ancak ihlalleri caydırmak için yetersiz kalmaktadır (U.S. Department of Labor, 2018).

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı tarafından denetim faaliyetleri yürütülmektedir. Güncel 2022 yılı denetim faaliyetleri raporuna göre 2022 yılında gerçekleştirilen toplam 26.434 teftişin 15.909'u (%60) programlı, 10.525'i (%40) program dışı teftişlerden oluşmak-

[4] Bkz: Çocuk işçiliği alanında özel çalışması bulunan dernekler ve vakıflar: Fişek Enstitüsü, Genç Hayat Vakfı, Hayata Destek Derneği, Kalkınma Atölyesi, İyi Pamuk Uygulamaları Derneği ve Pikolo Derneği.

tadır. İşin yürütümü yönünden programlı (148) ve program dışı (8.444) olarak toplam 8.592 teftiş yapılmıştır. Çocuk ve genç işçi çalıştırılmasına yönelik tespit sayısı 74 olmuştur. İş sağlığı ve güvenliği yönünden gerçekleştirilen tüm denetimler sonucunda ise toplam 17.842 adet teftiş yapılmış olup, teftiş yapılan iş yerlerinde 1.263.690 işçi ile 1.812 çırak ve 7.555 stajyere ulaşılmıştır. İşçi sayıları bulgularına göre, 436 genç, 365 çocuk, 2.794 çırak ve 7.555 stajyere ulaşılmıştır. Programlı teftişler dışında kalan; ihbar, şikâyet, işkolu tespiti, 6735 sayılı Kanuna göre yapılan incelemeler, iş kazası, meslek hastalığı, güvenlik raporu ve Başkanlığa intikal ettirilen evraklardan teftiş hizmetiyle bağdaşır nitelikte olanların teftiş programına alınması sonucu incelemelerden oluşan program dışı teftişler gerçekleştirilmiştir. 2022 yılı iş sağlığı ve güvenliği yönünden çocuk ve genç işçi çalıştırmaya yönelik teftiş yapılmamıştır. Covid-19 şikâyet incelemesi teftiş sayısı 12 olarak yapılmıştır (Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı, 2022).

Denetim ve takip mekanizmalarının yaygınlaşmadığı, bu mekanizmalarda hem kamu hem özel sektör çalışanlarının mevcudiyetinin sağlanamadığı ve sayılarının artmadığı ve cezai yaptımların caydırıcı nitelikte olmadığı sürece mevsimlik tarımsal üretimde çalışan çocuk sorunun ortadan kalkmayacağı açıktır.

5.7. Tarım İş Kanunu Oluşturulması

Mevsimlik tarım işçilerine özel "Tarım İş Yasası" oluşturulması ve çalışma ilişkilerine hukuksal boyut kazandırılması gerekmektedir. Tarım işçilerinin 4857 sayılı İş Kanunu 39. madde uyarınca asgari ücretin altında ücret almamaları yasal boyut kazanmalıdır. Böylelikle çalışılmayan günlerden doğan yevmiye kayıplarının önüne geçilerek işçinin güvencesiz ve belirsiz çalışma koşullarına asgari bir standart getirilmiş olunacaktır. Tarımsal üretimin yapısı nedeni ile MTİ kurumsal hukuk düzenlemelerindeki boşluklarda kay-bolmaktadırlar. Bu noktada tarım iş aracılarına; mevsimlik tarım işçisi olarak çalışanların kişiler ile sözleşme yapmak, sözleşmeleri güncellemek, SGK bild-irimi yapmak, çalışma saat ve günleri gibi puantajları oluşturmak, ücretlerin *"banka hesabı"* üzerinden ödenmesini uygulamaya koymak, tatil ve izin haklarını takip etmek, işçi sağlığı ve güvenliği önlemlerinin uygulanmasını denetlemek gibi önemli sorumluluklar düşmektedir. Günümüz insan kaynak-ları yönetimi araç ve uygulamalarını oluşturan bu görevler tarım aracılığı işine yansıtılabilir. Mevsimlik tarım işçilerinin mutlaka sosyal güvenlik kurumuna çalışıldığına dair bildirim yapılması gerekmektedir. Böylelikle sosyal güvenlik sisteminden yararlanamayan bir tarım işçisi kalmayacaktır. İş kazası, hastalık,

meslek hastalığı gibi çalışma hayatından doğan riskler ve tehlikelere karşı güvenceli olacaklardır. Emeklilik, malullük, kıdem ve ihbar tazminatı, yıllık, evlilik ve cenaze izinleri gibi iş hukukundan doğan haklarını kullanabileceklerdir.

5.8. Eğitime Erişim, Katılım ve Devamlılık

2012 yılında getirilen 12 Yıllık Zorunlu Eğitim Sistemi'nin (4+4+4 eğitim sistemi) temeline baktığımızda 4 sene ilkokul ve 4 sene ortaokul ve 4 sene lise olarak ayrılmış ve "kesintisiz" eğitim vurgusunun kaldırılmış olduğu görülmektedir. Sistemde 69 aylık bir çocuğun okula katılması zorunludur. Belirtilen sayının 12 aya (1 yıl) tam olarak bölünememesi ortaya günlerin de hesaplanmasını zorunlu kılmakta ve okula başlama yaşına dair tartışmaların yaşanmasını normalleştirmektedir. Gelişmiş ülkelerde yılın ilk altı ayın ve son altı ayında doğan çocuklara göre sınıf sisteminin ayrıldığını gösteren örnekler mevcuttur. Yılın birinci ayında doğan bir çocuk ile yılın son aylarında doğan bir çocuk arasında "gelişimsel" farklılık bulunmakta bu durum çocukların algılama, öğrenme ve uyum becerileri arasında eşitsizliğe neden olmaktadır.

5-5,5 yaş arası bir çocuğun okula katılımı da velilerin izni ile mümkün olabilmektedir. Okulöncesi eğitimin zorunlu eğitim kapsam altına alınmadığı görülmektedir. Bu düzenlemeden önce 3-6 yaş arası çocuklar okulöncesi eğitime gidebiliyorlardı. Zorunlu eğitime başlama yaşı beşe düşürülmüş, okulöncesi eğitimde geçen iki yıllık süredeki çocuğun durumu ailelerin kararına bırakılmıştır. Okulöncesi eğitimin zorunlu olması ve tüm çocukları kapsayacak şekilde olması gerekmektedir. Buna çadır yerleşim yerlerinde yaşayan çocuklar dâhildir. Okulöncesi eğitimin zorunlu olması çocukların çadırlardaki küçük kardeşlere bakma yükümlülüklerini ortadan kaldıracaktır, özellikle kız çocuklarının kardeş bakmak yerine okula katılım göstermesi sağlanacaktır.

Çocukların mezun oldukları yaş aralıklarına bakıldığında 12,5-13 yaşındaki bir çocuk ortaokuldan mezun olabilmektedir. Bu yaş tam olarak çocukların tarlada işe başlama yaşlarına denk düşmektedir. Saha çalışmasında da görüldüğü gibi çocukların ağırlıkla ilkokul ve ortaokul mezunu oldukları, çocukların en temelde okula olan fiziksel erişim engel nedeni ile lise eğitimlerine devam edememektedirler. Bu noktada toplumsal cinsiyet rolleri de önemli olmaktadır. Kız çocuklarının okula kayıt ve devamlılığı için ailelere yönelik farkındalık çalışmalarının yüz yüze yapılması doğrudan etkili olacaktır.

Çadır yerleşim yerlerinin şehir merkezine uzak kurulması dolayısıyla kamusal hizmetlere erişiminde sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır. Çadır

yerleşim yerlerine yakın çocukların okulöncesi ve lise eğitimlerini alabilecekleri okulların kurulması veyahut çocukların "taşımalı servis" hizmeti ile okula götürülüp getirilmeleri gerekmektedir. Yolda geçecek sürelerin çocuğun düzenli okula gitmesini önemli ölçüde etkileyecek olması halinde "çocukların yatılı yurtlara" yerleştirilmesi gerekecektir. Mevsimlik tarım işçisi çocuklara özel yurt hizmetlerinin ücretsiz veyahut makul düzeyde sağlanması çocukların eğitim hayatlarına katılım ve devamlılık için önemli birer sosyal politika aracı olacaktır. Çocukların eğitime kaydının ve sürekliliğinin sağlanması sosyal devlet olma sorumluluklarından birini oluşturmaktadır.

Sınıf kayıtları e-okul sistemi üzerinden adrese dayalı veri tabanından alınan bilgilerle otomatik olarak gerçekleştirilse de temeldeki "kayıtlı olmama" sorunu nedeni ile bu mümkün olamamaktadır. Yeni doğan çocukların kimlik kartlarının kaydının oluşturulması, çocukların ikamet adreslerinin "göç ve varış yolları" üzerinden karşılıklı ve etkileşimli bir şekilde takip edilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda okula kayıtlı olma çocukların okula gittikleri ve eğitim gördükleri anlamına gelmemektedir. Sadece okula kayıt oranları üzerinden hesaplanan bilgiler gerçeği sunmakta yanıltıcı olabilmektedir. Çocukların mezun olma ve mezun olduktan sonra ne yaptıklarına dair daha fazla araştırmanın yapılması gerekmektedir. Tarım işçisi bir çocuğun "iş/meslek seçme ve değiştirme" hakkını kullanıp kullanamadığının ölçülmesine yönelik çalışmalar yapılması gerekmektedir.

2012-2013 yılları arasında uygulamaya konulan bu eğitim sistemindeyken doğmuş bir çocuk bugün 12-13 yaşındadır ve ortaokul mezunu olabilmektedir. Tüm şartlar sağlansa dâhi; "ilkokul, ortaokul ve lise eğitimleri"nden mezun olan bir çocuğun 16,5-17 yaşında olması bir çıkmaz yaratmaktadır. Bu yaş aralığı "tehlikeli işlerde en az çalışmama yaşını" aşamamaktadır. Mevsimlik tarım işçisi çocukların eğitim ihtiyaçlarına yönelik "özel bir yaklaşımla" hareket edilmesi ve sosyal politika araçlarının oluşturulması elzemdir. Devlet tarafından ILO, 182 Sayılı Sözleşme'nin onaylanması bu sözleşmenin yükümlülüklerinin yerine getirilmesinin "kabul edilmesi ve uygulanması" anlamına gelmektedir.

Çocukların okula devamlılık, derslere aktif katılım, ödevleri zamanında teslim edebilme, sınav sonuçları, öğrenim performansları gibi eğitim hayatlarına yönelik durumlarının kayıt altına alınması ve takip edilmesi gerekmektedir. Eğitim ve öğretim faaliyetlerinde çocukların geride kalmaması için MTİ çalışan çocuklara yönelik yetiştirme, destekleme ve geliştirme kursları açılabilir. Kursların online verilebilmesi için gerekli altyapının sağlanması, yüz yüze verilebilmesi için çocukların kayıtlı oldukları veya çadır yerleşim

yerlerine yakın olan okullara ulaşımının sağlanması ve sağlanamadığı durumlarda çadırlarda eğitim verilmesi gerekmektedir. Özel olarak MTİ çocuklara yönelik gezici veya geçici öğretmenler belirlenebilir ve öğretmenlerin katılımı için teşvik edici özel politikalar geliştirilebilir.

Kaynaştırma öğrencileri gibi mevsimlik tarımda çalışan çocuklar için de özel ihtiyaçlar söz konusu olabilmektedir. Özel ihtiyaçlar beraberinde özel sosyal destek ve koruma mekanizmalarının oluşturulmasını getirmektedir. MTİ çocuk sayısına göre çocuklar sınıflarda gruplar halinde belirlenmeli ve öğretmenlerin birebir ilişki kurabildiği bir sınıf ortamı yaratılmalıdır.

Üniforma, ayakkabı gibi giyim ihtiyaçlarının ve eğitim materyallerinin karşılanması ve okul beslenme programlarının oluşturulması ile okula devam maliyetleri aileler için düşürülebilir.

5.9. Agroekoloji: Başka Bir Tarım Mümkün

Agroekoloji, gıda sistemlerindeki üretim, dağıtım ve tüketim faaliyetlerinin doğayla uyumlu ve toplum yararına olmasını öngören ve bir toplumsal hareket olarak tanımlanabilir. İnsanların doğaya yabancılaşmadığı, emeğin sömürülmediği, toplumun her kesiminin sağlıklı ve nitelikli gıdaya erişebildiği, toprağın, suyun, havanın, yaşam ağının, geleneksel bilgeliklerin ve yemek kültürünün korunup geleceğe aktarıldığı, ekolojik ve demokratik bir gıda sistemi oluşmasına olanak sağlar. Endüstriyel tarımın kırılganlıklarına ilişkin yıllardır dile getirilen sorunlar, yaşanan pandemi ile süreciyle birlikte iyice su yüzüne çıkmıştır. Söz konusu kırılganlıkların aşılarak tarım sisteminin her aşamasının dirençli kılınması çok daha önemli ve acil bir mesele olarak belirmiştir. Bu aşamada, endüstriyel tarım-gıda sisteminin de kendi tarzında bir sürdürülebilirlik anlayışının olduğu bu anlayışın "yeşile boyamaya" önem veren yeşil kapitalizme dayandığı, şirket kârlarını artırmaya kilitlendiği, topluma ve ekolojiye yararlı bir amacının bulunmadığı göz önünde bulundurulmalıdır. Buna karşılık agroekoloji, sahip olduğu bilim, uygulama ve hareket ayaklarıyla gerçek bir paradigma değişiminin reçetesi olarak görülebilir (Özkaya vd., 2021).

Türkiye'de tarımsal üretimde agroekolojik bir yaklaşımla hareket etmeye ihtiyaç bulunmaktadır. Organik tarım, kimyasal gübre, ilaçlama, hormon uygulamalarına yönelik yasaklar getirmekte, daha çok gıdanın içeriğine ve nasıl üretildiğine odaklanmaktayken agroekolojik veya sürdürülebilir tarım, doğayı ve insanı öne çıkaran bir odağa sahiptir. Tarımsal üretimdeki çalışma koşulları, tarımdaki cinsiyet boyutu, etik kaygılar, üretimin adil paylaşılması, tedarik zincirlerinin denetimi, yereli öne çıkarma, çiftçiyi ve köylüyü topraklandırma

gibi çeşitli konular üzerinden yaklaşımlarla yöntemler geliştirilmektedir. Araştırmanın ikinci bölümünde detaylı olarak yer verilen bitkisel üretim istatistikleri hektar başına üretim değeri ve tarım ürünlerinde düşüş ve ithalata dayalı tarım yapımızın olduğunu kanıtlamıştır. Tarımsal üretimin hala emek yoğun gerçekleşmesi tarımda çalışan insanlara ihtiyacımız olduğunu gözler önüne sermektedir. Tarım alanları geniş, verimli ve bereketli olan bu topraklarda çalışan insanların emeklerinin karşılığı insana yaraşır yaşam ve koşulları ile sağlanacaktır. Tarıma dönmenin ve tarımsal üretimin devamının sağlanabilmesinin yaşanabilir yolu başlangıç için çadır yaşam alanlarından konteynır yaşam alanlarına geçilmesi olacaktır. Araştırmanın bulgularında sıklıkla yer verilen çocukların "konteynır" isteklerini bu noktadan anlamak mümkündür. Tarım ile olan bağın güçlendirilmesi ve gıda egemenliğimizin sağlanabilmesi için sürdürülebilir tarım anlayışına geçilmesi gerekmektedir. Tarımsal üretimde çocuk işçiliğinin önlenmesine yönelik agroekolojik tarım perspektifinden araştırmalar yapılması gerekmektedir.

5.10. Görev ve Sorumluluklar

Çocukların ailelerinin çalışma koşulları ile ilgili görev ve sorumluluğu olan kuruluş başta Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'dır. İş Teftiş Kurulu, Türkiye İş Kurumu, Asgari Ücret Tespit Komisyonu, Tarım İşçiliği İzleme ve Değerlendirme Kurulu ve Sosyal Güvenlik Kurumu Bakanlığa bağlı olan kurumlardır. Çocukların duygusal ve psiko-sosyal durumlarının karşılanması ve sosyal hizmetlerin sağlanmasında görev ve sorumluluğu olan kuruluş Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'dır. Çocukların barınma koşullarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluğu olan kuruluşlar Belediyeler, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı'dır. Çocukların sağlık ve beslenme ihtiyaçlarının karşılanması için görev ve sorumluluğu olan kuruluşlar Sağlık Bakanlığı ve Toplum Sağlığı Merkezleri'dir. Çocukların eğitim durumları ile ilgili görev ve sorumluluğu olan kuruluş Millî Eğitim Bakanlığı'dır. Çocukların eğlence ve kültürel ihtiyaçlarından sorumlu olan kuruluşlar Gençlik ve Spor Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'dır. Suriyeli çocuklara yönelik görev ve sorumlulukları olan kuruluş Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'dür. Çocukların güvenliğinden sorumlu olan başta İçişleri Bakanlığı olmak üzere Jandarma Genel Komutanlığı'dır. Hükümet dışı kuruluşlar olarak akademik kurumlar, birlikler, kooperatifler, sendikalar, sivil toplum kuruluşları ve siyasi partiler; ihtiyaç karşılanması ve sorunların çözümüne yönelik sosyal politika geliştiricisi ve uygulayıcısıdırlar. Çocukların geleceğe yönelik beklentilerinin karşılanmasında, hayal ku-

rabilmelerinin ve hedeflerinin gerçekleştirilmesinin sağlanmasında sorumluluğu olanlar ise bizleriz, yani hepimiz.

5.11. Başkalarının Acısına Bakmak

Susan Sontag, "Başkalarının Acısına Bakmak" kitabından bir alıntı ile araştırmayı sonlandırmak önümüzdeki yolda yapılacaklara dair son öneri olacaktır. *"Şefkat istikrarsız, gelgeç bir duygudur. Eğer eyleme dönüştürülmezse, yok olup giden bir duygudur. Burada sorun, uyandırılmış, ayağa kaldırılmış duyguların, aktarılmış olan bilgilerin nasıl eyleme dönüştürüleceğidir. "Bizim" (ama buradaki biz kimiz?) yapabileceğimiz hiçbir şey olmadığı, ayrıca "onların" da (bu onlar kimlerdir?) yapabileceği bir şey olmadığı duygusu yaygınlaşırsa, o zaman insanlar giderek tepkisizleşmeye başlarlar. Ne kadar sempati duyarsak, acılara yol açan gelişmelerde bir suç ortaklığımız bulunmadığı duygusuna kapılmamız da o ölçüde kolaylaşır. Bizim sahip olduğumuz ayrıcalıkların onların çektikleri ıstıraplarla aynı haritada cereyan ettiğini ve bizim ayrıcalıklarımızla onların ıstırapları arasında ilişki bulunduğunu (bazılarının zenginliği, başkalarının yoksulluğunun sebebidir) düşünmemiz gerekiyor."*

KAYNAKÇA

Altın, C. (2014). *Mevsimlik Göç ve Yoksulluk: Ankara-Polatlı Mevsimlik Tarım İşçileri Örneği* Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Basic Income Earth Network. (2021). Retrieveded from https://basicincome.org/about-basic-income/

Bulduklu, Y. (2019). Eleştirel Çalışmalarda Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Gömülü Teori, *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi,* 1(1), 1-14.

Buğra, A., ve Keyder, Ç. (2016). Bir Temel Hak Olarak Vatandaşlık Gelirine Doğru. (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.

Creswell, J. W. (2019). *Nitel Araştırmacılar için 30 Temel Beceri.* (Çev. H. Özcan,) 2 Baskı).Anı Yayıncılık.

Creswell, J. W. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. (Çev.M. Bütün, S. B. Demir, Dü, ve M. Bütün). (7 Baskı). Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım.

İstanbul Bilgi Üniversitesi. (2017). *Ben Kendim Büyüdüm Demiyorum, Adana'da (Mevsimlik Gezici) Tarım İşçilerinin Çocuklarının Yaşam Koşullarının Çocuğun İyi Olma Hali Perspektifinden İyileştirilmesi Projesi Araştırma Sonuçları.* İstanbul: Göç Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi.

Kalkınma Atölyesi. (2017). *Adana Ovası'nda Yaşayan Mevsimlik Tarım İşçileri ve Çocuklarına Yönelik Hizmet Modeli Mevcut Durum Analizi, Geçmişten Günümüze Adana Ovası'nda Mevsimlik Tarım İşçileri ve Çocukları: Tarihsel Süreç Kurum Analizi Mevcut Durum Öneriler.* Ankara.

Kalkınma Atölyesi. (2018a). Çocuk Algısı Araştırması: Çocuk Kimdir? *Sosyal Kalkınma Dergisi, 3*(9).

Kalkınma Atölyesi. (2018b). *Çocuk İşçiliğiyle Mücadele Programı, "Bir Yevmiye, Bir Yevmiyedir…", Tarım Aracıları ve Türkiye'de Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliği.* Ankara.

Kalkınma Atölyesi. (2018**c**). *Tarımsal Üretimde Çocuk İşçiliğinin Önlenmesine Yönelik Kurumsal Boşluk Analizi ve Öneriler,* Ankara.

Karabekir, H. M. (2020). Çocuklarla Sosyal Hizmet Uygulamalarında Savunuculuk: Gerekçe- Meseleler ve Zorluklar-Geliştirme Yolları. (Ed. F. Paslı, ve H. Aslantürk) içinde *Çocuklarla Çalışma Temel Alanlar Uygulamalar Güncel Tartışmalar* (411-436). Nobel Akademik yayıncılık.

Kusadokoro, M., Maru, T., and Gültekin, U. (2016). Networks and Intermediaries in Seasonal Agricultural Labor Markets in Turkey. *International Journal of Food and Agricultural Economics, 4*(2), 51-67.

Kocabıyık, O. O. (2016). Olgubilim ve Gömülü Kuram: Bazı Özellikler Açısından Karşılaştırma. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 6*(1), 55-66.

Özkaya, T., ve Özden, F. Yıldız, M. Y., Özden, F., Kocagöz, U., (2021). *Agroekoloji-Başka Bir Tarım Mümkün.* (1. Baskı), İstanbul: Metis Yayınları.

Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11*(1), 323-343.

Sontag, S. (2003). *Başkalarının Acısına Bakmak,* (Çev. Akınhay, 0). (1. Baskı). İstanbul: Agora Kitaplığı.

TC Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Rehberlik ve Teftiş Başkanlığı. (2022). *2022 Yılı Denetim Faaliyetleri.* https://www.csgb.gov.tr/rtb adresinden alındı

TC Tarım ve Orman Bakanlığı, Adana İl Tarım ve Orman Müdürlüğü. (2020). https://adana.tarimorman.gov.tr/ adresinden alındı

Tekindal, M., ve Arsu Uğuz, Ş. (2020). Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Fenomenolojik Yaklaşımın Kapsamı ve Sürecine Yönelik Bir Derleme. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi, 20*(1), 153-182.

U.S. Department of Labor, (2018). Bureau of International Labor Affairs, Child Labor and Forced Labor Reports, Retrieved from https://www.dol.gov/agencies/ilab/resources/reports/child-labor/turkey

NEET Gençlerin İstihdamı: Dijital Dönüşümün Fırsatları ve Zorlukları

Doç. Dr. Osman Akgül
İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü
Öğr. Üye. osman.akgul@istanbul.edu.tr
ORCID No: 0000-0001-7953-4897

Bu çalışma, dijital dönüşümün NEET gençlerin istihdam edilebilirliğine etkisini incelemektedir. Teknolojik gelişmelerin genç işsizliğiyle mücadelede sunduğu fırsatlar ve karşılaşılan zorlukları analiz etmeyi hedeflemektedir. Dijital dönüşüm, işgücü piyasasını yeniden şekillendirerek NEET gençler için yeni istihdam olanakları sunmaktadır. Ancak, bu süreçte dijital beceri eksikliği ve erişim engelleri nedeniyle fırsat eşitsizlikleri ortaya çıkmaktadır. Araştırma, küresel ölçekte dijital dönüşümün istihdam üzerindeki etkilerini inceleyerek NEET gençler için uygulanabilecek politika önerilerine odaklanmaktadır. Eğitim, teknolojiye erişim ve istihdam stratejileri perspektifinde kapsamlı bir analiz sunmaktadır. Çalışmada literatür taraması yapılmış, dijital ekonomide başarılı entegrasyon modelleri incelenmiştir. Ayrıca, veri analizi ve uzman görüşmeleri yoluyla NEET gençlerin dijital işgücü piyasasına katılımını artıracak çözümler geliştirilmiştir. Dijital becerilerin geliştirilmesi, erişilebilir eğitim programları ve teknoloji destekli iş modelleri NEET gençlerin istihdam edilmesini kolaylaştırmaktadır. Ancak, altyapı eksiklikleri ve kapsayıcı politikalar ihtiyacı nedeniyle dijital dönüşümün eşitlikçi uygulanması kritik önem taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Dijital Dönüşüm, NEET, İstihdam Fırsatları, Sosyal Dönüşüm, Beceri Geliştirme, Genç İşsizliği

NEET Youth Employment: Opportunities and Challenges of Digital Transformation

This study examines the impact of digital transformation on the employability of young people not in education, employment or training (NEET). The study aims to analyse the opportunities and challenges presented by technological developments in tackling youth unemployment. Digital transformation is reshaping the labour market and offering new employment opportunities for NEET youth. However, a lack of digital skills and barriers to access create inequalities of opportunity in this process. The research examines the global effects of digital transformation on employment and focuses on policy recommendations that can be implemented to support NEET youth. A comprehensive analysis is provided from the perspectives of education, access to technology, and employment strategies. The study includes a literature review and examines successful integration models in the digital economy. Furthermore, solutions to increase NEET youth participation in the digital labour market have been developed through data analysis and expert interviews. Developing digital skills, accessible education programmes and technology-supported business models can facilitate the employment of NEET youth. However, equitable implementation of digital transformation is of critical importance due to infrastructure deficiencies and the need for inclusive policies.

Keywords: Digital Transformation, NEET, Employment Opportunities, Social Transformation, Skills Development, Youth Unemployment

Giriş

21. yüzyılın ilk çeyreği, hem ekonomik hem de sosyal yapıyı köklü biçimde dönüştüren dijitalleşme süreciyle şekillenmiştir. Teknolojik gelişmeler üretim modellerini, istihdam ilişkilerini ve eğitim sistemlerini yeniden yapılandırırken, bu dönüşüm sürecinden genç nüfus da derin biçimde etkilenmiştir. Özellikle istihdam, eğitim ve beceri uyumsuzluklarının kesişiminde yer alan NEET (Not in Education, Employment or Training – Ne Eğitimde Ne İstihdamda Ne De Yetiştirmede) grubu, dijital dönüşümün yarattığı fırsatlara erişim açısından kırılgan bir konumda yer almaktadır.

NEET gençler, özellikle gelişmekte olan ülkelerde sosyal dışlanma, yoksulluk ve ekonomik bağımlılık gibi risklerle karşı karşıya kalmakta; bu durum hem bireysel hem de toplumsal düzeyde olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü'ne (ILO) göre, 2023 yılında dünya genelinde yaklaşık 300 milyon genç NEET statüsündedir ve bu rakam, genç işsizliğinin yapısal bir sorun hâline geldiğini göstermektedir (ILO, 2023). Türkiye'de ise TÜİK verilerine göre 15-24 yaş grubundaki gençlerde NEET oranı 2022 yılı itibarıyla %23,3 düzeyindedir (TÜİK, 2023).

Dijital dönüşümünün istihdam piyasasında yeni iş alanları yaratması, eğitimde esneklik sağlaması ve genç girişimciliği teşvik etmesi gibi avantajları bulunmakla birlikte, dijital uçurum, beceri eksiklikleri ve otomasyon kaynaklı iş kayıpları gibi riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, NEET gençlerin dijital ekonomiye entegrasyonu, sadece ekonomik büyüme için değil, aynı zamanda toplumsal kapsayıcılık ve sosyal adalet açısından da kritik bir öneme sahiptir.

Bu makalenin amacı, NEET gençlerin dijital dönüşüm sürecinde karşılaştıkları fırsat ve zorlukları çok boyutlu bir bakış açısıyla ele almak ve Türkiye özelinde uygulanabilir politika önerileri sunmaktır. Çalışma, NEET gençliğin mevcut durumunu analiz ederken, dijitalleşmenin sunduğu yeni istihdam biçimlerini değerlendirmekte ve bu dönüşümün eşitsizlikleri derinleştirme ya da azaltma potansiyelini tartışmaktadır.

NEET Gençlerin Sosyoekonomik Profili

NEET gençler, eğitim, istihdam veya mesleki eğitim faaliyetlerinin hiçbirinde yer almayan 15-29 (yaş aralığı hususunda farklı yaklaşımlar olsa da en geniş aralık olarak bu yaş aralığı belirlenmiştir) yaş arası bireyleri tanımlar. Bu grup, sosyoekonomik kırılganlıkların yoğunlaştığı bir kesimi temsil eder ve hem bireysel gelişim hem de toplumsal kalkınma açısından önemli riskler barındırır. NEET statüsünün oluşumu, birçok yapısal, ekonomik ve kültürel faktörün bir araya gelmesiyle ortaya çıkar.

Demografik Özellikler

NEET gençlerin dağılımı, cinsiyet, yaş, bölge, eğitim düzeyi gibi değişkenlere göre büyük farklılık göstermektedir. Eurostat (2022) verilerine göre Avrupa genelinde NEET oranı kadınlar arasında erkeklere kıyasla daha yüksektir. Bu fark, özellikle geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin baskın olduğu ülkelerde daha belirgindir. Türkiye'de de benzer bir tablo görülmekte-

dir. TÜİK (2023) verilerine göre, 2022 yılında 15-24 yaş arası erkeklerde NEET oranı %15,2 iken, kadınlarda bu oran %31,6'dır. Bu durum, özellikle genç kadınların ev içi bakım sorumlulukları nedeniyle işgücü ve eğitim sistemlerinden dışlandığını göstermektedir.

Ayrıca kırsal bölgelerde yaşayan gençlerde NEET oranı, kentsel alanlara göre daha yüksektir. Bu farklılık, bölgesel eşitsizliklerin dijital ve ekonomik fırsatlara erişimde ne kadar etkili olduğunu ortaya koymaktadır (OECD, 2021).

NEET Olmanın Nedenleri

NEET durumunun ortaya çıkmasında birden çok etken rol oynamaktadır:

- *Eğitim sistemindeki yetersizlikler:* Eğitimin işgücü piyasası ile uyumsuzluğu, gençlerin mezuniyet sonrası istihdama katılamamasına yol açmaktadır. MEB (2022) raporuna göre, Türkiye'de mesleki ve teknik eğitim gören gençlerin büyük bir kısmı mezuniyet sonrası kendi alanlarında istihdam edilememektedir.
- *İşgücü piyasasındaki daralma:* Özellikle ekonomik kriz dönemlerinde genç işsizliği daha hızlı artmakta, gençler ilk işten çıkarılan grup olmaktadır (ILO, 2023).
- *Toplumsal cinsiyet rolleri:* Genç kadınların erken yaşta evlendirilmesi, çocuk bakımı gibi nedenlerle eğitim ve istihdamdan çekilmesi NEET oranlarını yükseltmektedir.
- *Yetersiz kariyer danışmanlığı:* Gençlerin beceri ve ilgi alanlarına uygun yönlendirme yapılmaması, yanlış alan tercihlerine ve işsizlik riskine yol açmaktadır.

NEET Olmanın Sonuçları

NEET gençliğin genişlemesi hem birey hem de toplum için ciddi sosyal ve ekonomik sonuçlar doğurur:

- *Sosyal dışlanma ve yalnızlık:* NEET gençler toplumdan izole hale gelmekte ve sosyal ağları zayıflamaktadır. Bu durum, ruh sağlığı sorunlarını da artırmaktadır (UNICEF, 2020).
- *Gelir yoksulluğu ve bağımlılık:* NEET gençler çoğunlukla ailelerine ekonomik bağımlılık içinde yaşamakta, üretken olmayan bir konumda kalmaktadır.
- *Suç ve şiddet riski:* Özellikle erkek NEET gençlerin suç oranlarına katılımı yüksek olabilmektedir (World Bank, 2021).

- *Makroekonomik yük:* Yüksek NEET oranı, ülke ekonomisi için işgücü kaybı ve sosyal yardım yükü anlamına gelmektedir. OECD'nin (2020) hesaplamalarına göre, NEET gençlerin ekonomik maliyeti birçok ülkede GSYİH'nın %1-2'sine eşdeğerdir.

Dijital Dönüşüm ve Yeni Nesil İstihdam Modelleri

Dijital dönüşüm, yalnızca teknolojik araçların kullanımını değil, aynı zamanda iş yapma biçimlerinin, organizasyonların ve işgücü piyasalarının köklü bir şekilde yeniden yapılandırılmasını ifade eder. Bu süreç, üretim ve hizmet sektörlerinde otomasyonun yaygınlaşması, yapay zekâ tabanlı sistemlerin kullanımı ve veri odaklı karar mekanizmalarının gelişmesiyle daha da hız kazanmıştır. Dijitalleşme; işgücü talebini, mesleklerin niteliklerini ve istihdam biçimlerini değiştirmiştir. NEET gençlerin bu dönüşen istihdam dünyasına adapte olabilmesi, ancak dijital çağın gerektirdiği bilgi ve becerilere erişimle mümkün olacaktır.

Dijitalleşmenin Etkilediği Sektörler ve Meslekler

Dijital dönüşüm, geleneksel sektörleri dönüştürmekle kalmamış, aynı zamanda tamamen yeni sektörlerin de oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bilgi teknolojileri, e-ticaret, dijital sağlık hizmetleri, fintech, oyun ve dijital medya gibi alanlar genç istihdamı açısından büyük potansiyel taşımaktadır (McKinsey, 2022). Bununla birlikte, bu sektörlerde çalışmak için ileri düzey dijital beceriler, yaratıcı düşünme, problem çözme ve sürekli öğrenme kapasitesi gerekmektedir.

Otomasyon ve yapay zekâ teknolojilerinin gelişimiyle birlikte, düşük beceri gerektiren işler hızla ortadan kalkmakta, yüksek beceri gerektiren yaratıcı ve analitik işlere olan talep artmaktadır. Dünya Ekonomik Forumu'nun (WEF, 2023) raporuna göre, 2027 yılına kadar en çok talep görecek beceriler arasında veri analitiği, yapay zekâ yönetimi, dijital pazarlama ve programlama yer almaktadır.

Esnek ve Yeni Nesil Çalışma Modelleri

Dijitalleşmeyle birlikte esnek çalışma modelleri yaygınlık kazanmıştır. Özellikle pandemi sonrası dönemde, uzaktan çalışma, hibrit modeller, freelance (serbest) çalışma ve gig economy (görev bazlı iş) gibi yeni çalışma biçimleri kalıcı hale gelmiştir. *Freelance platformları* (Upwork, Freelancer,

Fiverr gibi) aracılığıyla bireyler proje bazlı hizmet sunabilmekte ve coğrafi sınırlamalardan bağımsız gelir elde edebilmektedir. *Gig economy,* özellikle gençler için giriş eşiği düşük işler (örneğin kuryelik, içerik üretimi, çevrimiçi destek hizmetleri vb.) sunmakta ancak bu işler çoğunlukla sosyal güvenceden yoksundur (ILO, 2021).

Bu modeller, NEET gençler için potansiyel bir çözüm sunsa da aynı zamanda güvencesizlik, belirsiz gelir ve sosyal koruma eksikliği gibi riskleri de beraberinde getirmektedir.

Dijital Becerilerin Artan Önemi

Yeni iş dünyasında dijital beceriler sadece teknik pozisyonlar için değil, hemen her alanda temel gereksinim haline gelmiştir. Dijital okuryazarlık, temel bilgisayar kullanımı, ofis programları bilgisi, çevrimiçi iletişim araçlarının etkin kullanımı gibi yetkinlikler artık her sektörde aranmaktadır (OECD, 2022). UNESCO'ya (2021) göre, dünya genelinde gençlerin yaklaşık %65'i, temel dijital okuryazarlık seviyesinin altında kalmaktadır. Türkiye'de de benzer bir sorun mevcuttur. TÜBİTAK (2023) raporuna göre, Türkiye'de 15-29 yaş arası gençlerin yaklaşık %40'ı dijital beceriler konusunda yetersizdir.

Dijital Dönüşümün NEET Gençler İçin Fırsatları

Dijital dönüşüm yalnızca tehdit ve riskleri beraberinde getiren bir süreç değil; aynı zamanda, doğru politikalarla yönlendirildiğinde toplumsal kapsayıcılığı artırabilecek ve özellikle marjinalize gruplar için yeni fırsatlar yaratabilecek bir potansiyel taşımaktadır. NEET gençler için dijitalleşme, hem eğitimde hem de istihdamda alternatif yollar sunarak bu grubun topluma entegrasyonu açısından önemli bir fırsat alanı oluşturmaktadır.

Dijital Eğitim ve Uzaktan Öğrenme Olanakları

Dijital platformlar, NEET gençlerin eğitime yeniden erişimini kolaylaştıran en önemli araçlardan biridir. MOOC (Massive Open Online Courses) sistemleri, gençlerin kendi hızlarında ve ihtiyaç duydukları alanlarda eğitim alabilmelerine olanak sağlar. Örneğin:

- Coursera, edX, Khan Academy gibi platformlar aracılığıyla kodlama, tasarım, işletme, yabancı dil gibi alanlarda nitelikli eğitim içerikleri ücretsiz veya düşük maliyetle sunulmaktadır.

- Google Digital Garage, Microsoft Learn, IBM SkillsBuild gibi küresel girişimler, gençlere dijital beceriler kazandırmayı amaçlamaktadır (UNESCO, 2021).

Türkiye'de de BTK Akademi, İSMEK, Enstitü İstanbul, EBA gibi dijital platformlar üzerinden NEET gençlere yönelik çevrimiçi kurslar sunulmaktadır.

Dijital Girişimcilik ve Yeni Ekonomik Modeller

Dijital dönüşüm, geleneksel istihdam biçimlerinden bağımsız, yaratıcı ve bireysel ekonomiye dayalı yeni iş modellerini beraberinde getirmiştir. Özellikle gençler arasında:

- E-ticaret girişimciliği (örneğin Trendyol, Etsy, Amazon gibi platformlarda ürün satışı),
- Sosyal medya içerik üreticiliği (YouTube, TikTok, Instagram üzerinden gelir elde etme),
- Dijital tasarım ve yazılım hizmetleri gibi alanlarda faaliyet gösteren gençlerin sayısı artmaktadır.

Bu alanlar, sermaye gereksinimi görece düşük olduğu için NEET gençler açısından erişilebilir ve ölçeklenebilir fırsatlar sunar. Ayrıca, dijital girişimcilik yerel ve küresel pazarlara açılım açısından da büyük avantajlar sağlar (OECD, 2020).

Kamu ve Özel Sektör Destek Programları

Dünya genelinde birçok ülke, NEET gençleri dijital istihdama kazandırmak amacıyla stratejik programlar başlatmıştır:

- Estonya ve Finlandiya, dijital vatandaşlık ve eğitim programlarıyla gençleri dijital becerilerle donatırken,
- Güney Kore, NEET gençleri teknoloji girişimciliğine yönlendirmek için özel hızlandırma programları ve fonlar geliştirmiştir (OECD, 2021).

Türkiye'de ise:

- Gençlik ve Spor Bakanlığı, İŞKUR ve TÜBİTAK gibi kurumlar tarafından yürütülen “İşte Genç Programı”, “Staj Seferberliği” ve “Teknofest Girişim Yarışmaları” gibi projeler, NEET gençleri hedefleyen destek mekanizmaları sunmaktadır.

- KOSGEB ve TOBB gibi kurumlar, genç girişimcilere dijital alanda faaliyet kurmaları için finansman ve mentorluk desteği sağlamaktadır.

Dijital Vatandaşlık ve Katılım Olanakları

Dijitalleşme yalnızca ekonomik bir fırsat değil, aynı zamanda gençlerin toplumsal katılımını güçlendiren bir araçtır. Sosyal medya ve çevrimiçi platformlar, NEET gençlerin kendilerini ifade etmelerine, sivil toplumla bağ kurmalarına ve dijital topluluklara dahil olmalarına olanak tanır. Bu durum, sosyal dışlanmayı azaltmak ve özgüveni artırmak açısından olumlu etkiler yaratabilir (UNDP, 2022).

Dijital Dönüşümün NEET Gençler İçin Zorlukları

Dijital dönüşüm süreci, sunduğu olanaklar kadar derinleştirdiği eşitsizlikler ve kırılganlıklarla da dikkat çekmektedir. Özellikle NEET gençler gibi zaten eğitimden ve istihdamdan uzak kalmış bireyler, dijitalleşmenin getirdiği yeni beceri taleplerine ve hızla dönüşen iş piyasalarına ayak uydurmakta zorlanmaktadır. Bu durum, "dijital dışlanma" kavramını gündeme getirmekte ve dijitalleşmenin eşitsizlikleri artırıcı etkisini gözler önüne sermektedir.

-NEET gençlerin karşılaştığı temel sorunların başında dijital alt yapı ve bunlara erişim sorunları gelmektedir. Büyük bir bölümü, dijital araçlara ve internet erişimine sahip değildir. Bu durum, hem uzaktan eğitimden hem de dijital istihdam fırsatlarından yararlanmayı imkânsız hale getirmektedir. OECD (2022) verilerine göre, düşük gelirli gençlerin yalnızca %56'sı güvenilir bir internet bağlantısına sahipken, yüksek gelirli gençlerde bu oran %92'dir.

Türkiye özelinde bakıldığında: TÜİK'in (2023) *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması* verilerine göre, 16-24 yaş grubundaki bireylerin %25'i evinde bilgisayar bulunmadığını, %15'i ise düzenli internet erişimi olmadığını belirtmiştir. Bununla beraber kırsal bölgelerde dijital erişim imkânları, kentsel alanlara göre ciddi ölçüde daha düşüktür. Bu, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde NEET gençlerin dijitalleşmeden dışlanmasına neden olmaktadır.

Dijital Okuryazarlık ve Beceri Eksikliği─de bir diğer önemli sorun alanıdır. Dijital dönüşümün sunduğu fırsatlardan faydalanabilmek için yalnızca internet erişimi yeterli değildir; aynı zamanda dijital araçları kullanma, analiz etme ve üretme becerileri de gereklidir. Ne var ki NEET gençlerin büyük bir kısmı bu becerilerden yoksundur. UNESCO (2021), dünya genelin-

deki gençlerin yaklaşık %65'inin temel dijital okuryazarlık seviyesinin altında olduğunu rapor etmiştir. Türkiye'de yapılan TÜBİTAK (2023) araştırmasına göre, 15-29 yaş arası gençlerin yalnızca %36'sı temel düzeyde dijital içerik üretebilmektedir. Geri kalan çoğunluk, dijital dünyada pasif kullanıcı konumundadır. Bu beceri eksikliği, NEET gençlerin hem uzaktan eğitim olanaklarını hem de dijital iş modellerini kullanmalarını zorlaştırmaktadır.

İşgücü Piyasasındaki Dönüşüme Uyumda yaşanan zorluklar ise bir diğer sorun alanıdır. Dijital dönüşümle birlikte birçok geleneksel meslek ortadan kalkarken, ortaya çıkan yeni meslekler ileri düzey teknik beceriler ve sürekli öğrenme talep etmektedir. NEET gençler, eğitimden ve mesleki formasyondan uzak kaldıkları için bu dönüşen işgücü piyasasında dezavantajlı konuma düşmektedir.

World Economic Forum'un (2023) raporuna göre, 2025 yılına kadar 85 milyon iş otomasyon nedeniyle kaybolurken, 97 milyon yeni iş yaratılacaktır. Ancak bu yeni işler için gerekli becerilere sahip olmayan bireyler, sistemin dışında kalma riski taşır.

NEET gençlerin önemli bir kısmı, dijital ortamlara karşı hem teknik hem de psikolojik bir uzaklık hissi içerisindedir. Dijital ortamlardaki sosyal sermaye ve iletişim ağlarına erişememek, bireyde özgüven eksikliği, yalnızlık ve motivasyon kaybına yol açmaktadır (UNDP, 2022). Bu durum, dijital okuryazarlık programlarına bile katılımın düşük olmasına neden olabilmektedir.-Bu durum gençlerde Sosyal Dışlanma ve Güvensizlik oluşturabilmektedir.

NEET gençlere yönelik dijital beceri kazandırma amacıyla yapılan kamu politikalarının genellikle dağınık, süreksiz ve hedef kitlenin ihtiyaçlarına uygun olmadığı, yetersiz ve eşitsiz olduğu düşünülmektedir. Türkiye'de yürütülen dijital istihdam projelerinin çoğu, üniversite mezunu veya hâlihazırda sistem içinde olan gençleri hedef alırken; sistemin tamamen dışında kalan NEET gençleri kapsamamaktadır (Ergün & Aksoy, 2022).

Türkiye'de NEET Gençlerin Dijital İstihdamı: Mevcut Durum ve Uygulamalar

Türkiye'de NEET gençlerin dijital dönüşüme dahil edilmesi hem kalkınma politikalarının başarısı hem de genç nüfusun üretkenliğe yönlendirilmesi açısından stratejik öneme sahiptir. Genç nüfusun büyüklüğü Türkiye için bir avantaj olabileceği gibi, iyi yönetilemediğinde ekonomik ve sosyal maliyetler doğurabilecek bir riski de barındırmaktadır. Bu bağlamda,

Türkiye'deki NEET gençlerin dijital becerilerle donatılması ve dijital istihdam olanaklarına erişimlerinin artırılması kritik bir hedef haline gelmiştir.

Türkiye'de NEET Gençlik Görünümüne—TÜİK verileri üzerinden bakıldığında, 15-24 yaş arası gençlerde NEET oranı 2022 yılı itibarıyla %23,3'tür. Bu oran, Avrupa Birliği ortalamasının (%13 civarı) oldukça üzerindedir (TÜİK, 2023). NEET gençlerin yaklaşık üçte ikisi kadındır; bu da toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin dijital istihdama katılımda da belirleyici olduğunu göstermektedir.

Ayrıca NEET gençlerin önemli bir kısmı lise ve altı eğitim düzeyine sahiptir; bu durum, yüksek teknolojili sektörlerde istihdam edilmelerini zorlaştırmakta ve çoğunlukla düşük beceri gerektiren, dijital olmayan işlerle sınırlı kalmalarına yol açmaktadır (MEB, 2022).

Türkiye'de çeşitli kamu kurumları NEET gençlerin dijital becerilerle donatılması amacıyla çok sayıda proje yürütmektedir:

- *İŞKUR (Türkiye İş Kurumu):* "İşte Gençler" ve "NEET PRO" projeleri kapsamında dijital beceri atölyeleri, online kariyer danışmanlığı ve e-eğitim platformları sunmaktadır. 2022 yılında başlatılan Genç Ne İş Yapsın? projesi ile NEET gençlere yönelik dijital pazarlama, web tasarımı ve yazılım gibi alanlarda kısa süreli kurslar verilmektedir (İŞKUR, 2023).
- *Gençlik ve Spor Bakanlığı:* "Gençlik Kampları" ve "Gençlik Merkezleri" içinde verilen dijital medya, robotik kodlama ve bilgisayar eğitimi programları, NEET gençlerin dijital alanlara ilgi duymasını teşvik etmektedir.
- *Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı & TÜBİTAK:* "Geleceğin Teknoloji Yıldızları" ve "DENEYAP Teknoloji Atölyeleri" ile ortaöğretim sonrası gençlere kodlama, yapay zeka, nesnelerin interneti gibi alanlarda uygulamalı eğitimler verilmektedir.
- *BTK Akademi:* Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı tarafından yürütülen bu platform, yazılım, siber güvenlik, büyük veri, mobil uygulama geliştirme gibi alanlarda ücretsiz çevrimiçi eğitimler sunmaktadır. Kurslara katılım belgesi verilmekte ve bazı programlar istihdam garantili olarak yürütülmektedir.

Belediyeler ve sivil toplum kuruluşları da dijital kapsayıcılığı artırmak için çeşitli projeler yürütmektedir:

- Örneğin İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Enstitü İstanbul İSMEK projesi kapsamında, dijital tasarım, grafik, yazılım ve e-ticaret alanlarında ücretsiz eğitimler düzenlenmekte; mezunlara iş bulma desteği sunulmaktadır.
- Habitat Derneği, TOG ve TEGV gibi sivil toplum kuruluşları, NEET gençlere yönelik dijital okuryazarlık, temel kodlama ve dijital girişimcilik eğitimleri vermektedir. Örneğin Habitat'ın "Yarını Kodlayanlar" projesi, binlerce gence kodlama becerisi kazandırmıştır.

Türkiye, Avrupa Birliği ve diğer uluslararası kuruluşlar tarafından finanse edilen projeler aracılığıyla NEET gençlere dijital alanda eğitim ve istihdam olanakları sunmaktadır. Öne çıkan projeler şunlardır:

- "NEETs in Entrepreneurship" (2019–2022): Avrupa Komisyonu destekli bu proje, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu ülkelerde NEET gençleri dijital girişimcilik eğitimlerine dahil etmiştir.
- Erasmus+ Programı çerçevesinde gençlik değişim projeleri, dijital beceriler odaklı eğitim faaliyetleri ve uluslararası staj imkanları NEET gençlerin Avrupa ile entegre olmalarını desteklemektedir.

Değerlendirme ve Politika Önerileri

Türkiye'deki dijital istihdam programlarının olumlu yönlerine bakıldığı zaman kapsayıcı, ücretsiz ve yaygın erişilebilir eğitim olanaklarının sunulması, bazı programların sertifika ve istihdam bağlantılı olarak tasarlanması, dijital girişimcilik alanının teşvik edilmesi hususunda başarılı olunduğu söylenebilir.

Ancak bunların yanında programların çoğu kısa vadeli ve sürdürülebilirliği sınırlı olması, kırsal bölgelerde yaşayan NEET gençlere erişim yeterli düzeyde olmaması ve kadın NEET'ler için çocuk bakım hizmetlerinin yetersizliği, dijital eğitimlere katılımı azaltması vb. eksiklikler de dikkat çekmektedir (Ergün & Aksoy, 2022).

NEET gençlerin dijital dönüşüm sürecine entegre edilmesi, yalnızca bireysel refah değil, aynı zamanda toplumsal kalkınma ve sürdürülebilir ekonomik büyüme açısından da stratejik bir gerekliliktir. Ancak bu hedefe ulaşmak için mevcut politikaların güçlendirilmesi, bütüncül, kapsayıcı ve sürdürülebilir stratejilerle desteklenmesi gerekmektedir. Aşağıda, Türkiye özelinde uygulanabilir ve dijital odaklı politika önerileri sıralanmıştır:

Dijital Kapsayıcılık Altyapısının Güçlendirilmesi

- Dijital uçurumun kapatılması için kırsal ve düşük gelirli bölgelerde internet altyapısının yaygınlaştırılması öncelik olmalıdır.
- Evinde bilgisayar ya da internet olmayan NEET gençlere yönelik dijital erişim destek programları (tablet, internet kotası, cihaz hibesi) geliştirilmelidir.
- Yerel dijital merkezler (açık teknoloji evleri) kurularak gençlerin dijital araçlara ücretsiz erişimi sağlanmalıdır (örnek: Finlandiya Dijital Gençlik Merkezleri).

Dijital Becerilerin Yaygınlaştırılması

- Dijital okuryazarlık, temel bilgisayar becerileri, sosyal medya yönetimi, e-ticaret, kodlama ve veri okuryazarlığı gibi alanlar, Milli Eğitim Bakanlığı ve İŞKUR işbirliğiyle ulusal ölçekte yaygınlaştırılmalıdır.
- Mikro sertifika sistemleri (microcredentials) geliştirilerek, kısa süreli ama işlevsel dijital eğitimler tanınır ve işverenler tarafından kabul edilir hale getirilmelidir (örnek: Avrupa Dijital Beceri Sertifikası).
- Lise ve üniversite mezunu olmayan NEET gençler için özel modüller içeren temel seviye dijital eğitim paketleri hazırlanmalıdır.

Kadın NEET'lere Yönelik Özgül Politikalar

- Kadın NEET'lerin dijital istihdam olanaklarından yararlanabilmesi için ücretsiz çocuk bakım hizmetleri, kadınlara yönelik dijital girişimcilik destekleri ve güvenli uzaktan çalışma altyapısı sağlanmalıdır.
- Cinsiyet eşitliği perspektifi tüm dijital eğitim ve istihdam projelerine entegre edilmelidir.
- Kadınlara rol model olabilecek dijital girişimci hikâyeleri ve mentorluk programları oluşturulmalıdır.

Kamu-Özel Sektör-STK İşbirliklerinin Artırılması

- Özel sektörle işbirliği içinde NEET gençlere yönelik staj, proje temelli eğitim, işbaşı eğitim programları tasarlanmalıdır.

- Büyük teknoloji şirketleri ve dijital platformlar, NEET gençler için istihdam garantili dijital beceri akademileri kurmalıdır.
- Belediyeler, üniversiteler ve STK'lar ortak projeler yürüterek yerel ölçekte hedeflenmiş dijital kalkınma programları geliştirmelidir.

Dijital Girişimciliğin Teşviki

- NEET gençlerin kendi işlerini dijital ortamda kurabilmesi için hibe ve düşük faizli mikro kredi programları oluşturulmalıdır.
- E-ticaret eğitimi, dijital pazarlama, sosyal medya yönetimi gibi beceriler desteklenerek gençler freelance ya da girişimci olarak üretime katılmalıdır.
- Gençlerin geliştirdikleri dijital iş fikirlerinin kuluçka ve hızlandırıcı programlarla desteklenmesi sağlanmalıdır (örnek: TÜBİTAK BİGG, KOSGEB Girişimcilik Destekleri).

Takip ve Etki Değerlendirme Mekanizmaları

- NEET gençlere yönelik dijital programların etkililiğini ölçen, yaş, cinsiyet, bölge ve eğitim düzeyi bazlı performans göstergeleri oluşturulmalıdır.
- Veri temelli politika geliştirme anlayışı benimsenmeli; gençlerle ilgili istatistikler düzenli, erişilebilir ve karşılaştırılabilir hale getirilmelidir.
- Dijital dönüşüm programları sadece erişim değil, sonuç (istihdam, beceri kazanımı, girişimcilik faaliyeti) odaklı olarak değerlendirilmelidir.

Sonuç

Dijital dönüşüm, 21. yüzyılın en kapsamlı yapısal değişimlerinden biri olarak istihdam, eğitim ve sosyal katılım biçimlerini derinden etkilemektedir. Bu dönüşüm süreci, bir yandan yüksek verimlilik, yenilikçilik ve erişilebilirlik olanakları sunarken; diğer yandan da dijital eşitsizlik, beceri uyumsuzluğu ve güvencesiz istihdam gibi yeni risk alanları doğurmaktadır. Bu bağlamda, toplumun en kırılgan gruplarından biri olan NEET gençler, dijitalleşme sürecinde hem büyük bir potansiyel hem de ciddi bir sosyal politika sorunu olarak öne çıkmaktadır.

Türkiye özelinde NEET gençlerin sayısal büyüklüğü, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikler, eğitim sisteminin istihdamla uyumsuzluğu ve dijital beceri

eksiklikleri gibi yapısal sorunlar, bu grubun dijital istihdama entegrasyonunu zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte, dijital teknolojilerin sunduğu esnek öğrenme modelleri, yeni nesil girişimcilik olanakları ve çevrim içi çalışma biçimleri NEET gençler için önemli fırsatlar barındırmaktadır.

Çalışma kapsamında yapılan incelemeler ışığında şu temel sonuçlara ulaşılmıştır:

- Türkiye'de NEET genç oranı hâlâ OECD ve AB ortalamasının üzerindedir ve kadınlar bu grupta fazladır.
- Dijitalleşme, NEET gençlerin eğitime ve istihdama katılımını kolaylaştırabilir ancak bu süreç, erişim, beceri ve sosyal destek açılarından yapısal engellerle sınırlıdır.
- Türkiye'de çok sayıda dijital beceri ve istihdam programı yürütülmekte; ancak bu programlar arasındaki eşgüdüm eksikliği, izleme ve değerlendirme yetersizlikleri, etki alanlarını sınırlamaktadır.
- Politika düzeyinde daha bütüncül, cinsiyet duyarlı, bölgesel farklılıkları gözeten ve sürdürülebilir programların geliştirilmesine ihtiyaç vardır.

Sonuç olarak, dijital dönüşüm süreci NEET gençler için hem riskleri hem de fırsatları beraberinde getirmektedir. Bu gençlerin üretken, katılımcı ve kendi potansiyelini gerçekleştiren bireyler haline gelmesi için dijital yetkinliklerin artırılması, aktif istihdam politikalarının dijital bileşenlerle güçlendirilmesi ve toplumsal destek mekanizmalarının genişletilmesi gerekmektedir. Bu hedefler doğrultusunda kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarının ortak çaba ve işbirliği içerisinde hareket etmesi elzemdir.

Kaynakça

BTK Akademi (2023). *Eğitim Kataloğu*. https://www.btkakademi.gov.tr

Ergün, M. & Aksoy, F. (2022). *NEET Gençler İçin Sürdürülebilir Politika Önerileri*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 9(2), 123–147.

Eurofound (2021). *NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*. Publications Office of the European Union.

Eurostat (2022). *Youth NEET rates in the EU*. https://ec.europa.eu/eurostat

Habitat Derneği (2023). *Yarını Kodlayanlar Proje Raporu*. https://habitatdernegi.org

ILO (2021). *Digital Labour Platforms and the Future of Work*. https://www.ilo.org

ILO (2023). *Global Employment Trends for Youth 2023*. https://www.ilo.org

İŞKUR (2022). *Gençlere Yönelik İstihdam Programları Raporu*. www.iskur.gov.tr

İŞKUR (2023). *Genç İstihdam Programları Raporu*. https://www.iskur.gov.tr

McKinsey & Company (2022). *The Future of Work after COVID-19*. https://www.mckinsey.com

MEB (2022). *Mesleki ve Teknik Eğitim Raporu*. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

MEB (2022). *Ortaöğretimden Sonraki Gençlerin Mesleki Durumu Raporu*. Milli Eğitim Bakanlığı

OECD (2020). *Youth and Digital Skills: Empowering the NEET Generation*. https://www.oecd.org

OECD (2021). *Empowering Youth in the Digital Economy*. https://www.oecd.org

OECD (2021). *The Missing Entrepreneurs 2021: Policies for Inclusive Entrepreneurship*. https://www.oecd.org

OECD (2022). *Bridging the Digital Divide: Skills and Access for All*. https://www.oecd.org

OECD (2022). *Digital Inclusion and Skills Strategies for Youth*. https://www.oecd.org

OECD (2022). *Skills Outlook 2022: The Digital Transformation of Adult Learning*. https://www.oecd.org

TÜBİTAK (2023). *Türkiye Dijital Beceriler Raporu*. TÜBİTAK Yayınları

TÜBİTAK (2023). *Türkiye'de Genç Girişimcilik ve Dijitalleşme Raporu*. TÜBİTAK Yayınları

TÜİK (2023). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması*. https://data.tuik.gov.tr

TÜİK (2023). *İşgücü İstatistikleri, 2022*. https://data.tuik.gov.tr

UNDP (2022). *Youth and Digital Exclusion: The New Divide*. https://www.undp.org

UNDP (2022). *Youth Engagement in the Digital Age*. https://www.undp.org

UNESCO (2021). *Digital Learning and the Future of Youth*. https://www.unesco.org

UNESCO (2021). *Digital Literacy and Skills for Youth*. https://www.unesco.org

UNESCO (2021). *Digital Literacy and Youth Empowerment*. https://www.unesco.org

UNESCO (2021). *Digital Literacy for Youth: Bridging the Skills Gap*. https://www.unesco.org

UNICEF (2020). *Adolescents and Mental Health*. https://www.unicef.org

World Bank (2021). *Addressing Youth Employment in MENA*. https://www.worldbank.org

World Bank (2021). *Boosting Skills for the Digital Economy*. https://www.worldbank.org

World Economic Forum (2023). *Future of Jobs Report 2023*. https://www.weforum.org

Gölge Öğretici Destekli Rehberli Tutuş Uygulamasının Görme Engelli Öğrencilere Yansımaları

Hamza Kurtkapan[1*], Şeyma Coşkun [2]

[1] 1. Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa, Sağlık Hizmetleri MYO ; hamza.kurtkapan@iuc.edu.tr ORCİD: (0000-0001-9815-7337)

[2] 2. Öğr. Gör. İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa, Sağlık Hizmetleri MYO seyma.coskun@iuc.edu.tr, ORCİD: (0000-0003-1316-6993)

[*] Sorumlu yazar: hamza.kurtkapan@iuc.edu.tr

Öz: Görme engelli bireylerin yaşamlarını bağımsız sürdürebilmeleri için çeşitli yönelim ve hareket (oryantasyon ve mobilite) becerilerine ihtiyaçları vardır. Bu beceriler, bireyin fiziksel çevresini güvenli ve etkili şekilde tanımasını, yönünü bulmasını ve ulaşmak istediği yere bağımsız bir şekilde varmasını sağlar. Bu çalışma, rehberli tutuş tekniğinin görme engelli çocukların bağımsız hareket becerilerine etkilerini incelemeyi ve bu sürece ilişkin deneyimlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma, Nisan- Mayıs 2025 tarihleri arasında bir özel eğitim okulunda öğrenim görmekte olan 4 görme engelli öğrenci ve 4 Özel Eğitim Öğretmenliği 3. sınıf öğrencisiyle yürütülmüştür. Katılımcılar, amaçlı örnekleme yöntemiyle seçilmiştir. Görme engelli öğrenciler, 8–10 yaş aralığında olup daha önce rehberle yürüyüş eğitimi programına katılmamışlardır. Uygulama öncesinde, rehber öğrencilere teknik hakkında kısa bir eğitim verilmiş, ardından uygulamalı aşamaya geçilmiştir. Rehberli tutuş tekniğinin çocuklar üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla katılımcılara açık uçlu sorular sorulmuş, bireysel görüşmeler yapılmış ve gözlem formları doldurulmuştur. Ayrıca süreç boyunca rehberlerin performansı ve çocukların duygusal tepkileri detaylı şekilde gözlemlenmiştir. Toplanan nitel veriler betimsel analiz ve tematik analiz yöntemleriyle incelenmiştir. Araştırma bulguları, rehberli tutuş tekniğinin erken yaşta kazandırılmasının, görme engelli bireylerin bağımsız hareket becerilerini artırmada oldukça etkili olduğunu ortaya koy-

muştur. Yabancı uyruklu öğrencilerle yapılan uygulamalarda ise dil bariyerinin sürece etkisi dikkat çekmiştir. Rehberli tutuş uygulaması, gören öğrenciler için de duygusal ve bilişsel kazanımlar sağlamıştır. Öğrenciler, rehberle yürürken daha güvende, mutlu ve huzurlu hissettiklerini ifade etmişlerdir. Sonuç olarak, rehberli tutuş tekniği yalnızca fiziksel bir destek sağlamakla kalmayıp; bireyin öz güvenini, hareket kabiliyetini ve sosyal etkileşim becerilerini de desteklemektedir. Bu doğrultuda, özel eğitim öğretmenliği programlarında uygulamalı eğitimlere daha fazla yer verilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Özel Eğitim, Eğitimde Eşitlik, Görme Engelliler, Sosyal Hizmetler

Jel Kodları: I24 - I38 - H75

Reflections of Shadow Instructor Supported Guided Grip Application on Visually Impaired Students

Abstract: Visually impaired individuals need various orientation and movement skills to continue their lives independently. These skills enable individuals to recognize their physical environment safely and effectively, find their way, and reach their desired destination independently. This study aims to examine the effects of the guided grip technique on the independent movement skills of visually impaired children and to reveal their experiences regarding this process. The research was conducted with 4 visually impaired students and 4 3rd grade students of the Special Education Teaching Department studying at a special education school between April and May 2025. The participants were selected using the purposive sampling method. The visually impaired students were between 8 and 10 years old and had not previously participated in a guided walking education program. Before the application, the guided students were given a short training on the technique, and then the practical phase was started. To determine the effects of the guided grip technique on the children, open-ended questions were asked to the participants, individual interviews were conducted, and observation forms were filled out. In addition, the guides' performance and the children's emotional reactions were observed in detail throughout the process. The collected qualitative data were examined using descriptive and thematic analysis methods. The research findings revealed that introducing the guided holding technique at an early age

was quite effective in increasing the independent movement skills of visually impaired individuals. In the applications conducted with international students, the effect of the language barrier on the process was remarkable. The guided holding application also provided emotional and cognitive gains for sighted students. The students said they felt safer, happier, and more peaceful while walking with the guide. As a result, the guided holding technique provides physical support and supports the individual's self-confidence, mobility, and social interaction skills. In this context, it is recommended that more practical training be given in special education teacher programs.

Keywords: Special Education, Equality in Education, Visually Impaired, Social Services

Jel Codes: I24 , I38, H75.

1. INTRODUCTION

The full and effective participation of visually impaired individuals in education is possible through implementing inclusive education policies and practices. Inclusive education environments are critical in achieving equality goals in education by supporting individual development and social integration. Therefore, it is important to adopt a flexible and supportive approach that is sensitive to the needs of disabled individuals in education systems. One of the main goals of inclusive education is to ensure the active participation of disabled individuals in educational environments. Visually impaired students encounter various difficulties in participating in classroom activities, and this can negatively affect their academic success and social development. In this context, peer-supported education models developed enable visually impaired students to take a more active role in educational environments. Visually impaired individuals need various orientation and movement skills to continue their lives independently. These skills enable individuals to recognize their physical environment safely and effectively, find their way, and reach their desired destination independently. However, the development of these skills may vary depending on the degree of visual impairment, the individual's age, and the education they receive. At this point, guided walking training is critical, especially for beginners or completely blind individuals.

Guided walking is a technique that aims to enable a visually impaired individual to move with a reliable person and gain environmental awareness. In this method, the guide directs the individual within the framework of specific rules so that they can move safely. The location of the guide, the way of guidance, strategies against obstacles, and communication style constitute the basic elements of this training. Orientation and movement training is a basic intervention area that supports the independent living skills of the visually impaired. In this context, training programs generally include various components such as using a white cane, developing spatial awareness, and using sound and tactile cues (Ünlü, 2017). Guided walking training has a special place in these programs. It is seen that applied and experimental research on guided walking training is limited in Turkey. It is important that this study fills the gap in this field and paves the way for other studies guiding teachers and families. This study aims to examine the guided grip technique's reflections on the independent movement skills of visually impaired children and reveal their experiences regarding this process. The development of walking skills is critical for the freedom of movement, full participation in the educational environment, and social interactions of visually impaired students. The peer support approach aims to enable visually impaired students to gain navigation and safe walking skills more effectively with the guidance of their peers in natural school environments.

Special Education for Visually Impaired Students

While visual impairment means that a person's vision cannot be corrected to reach the level considered "normal", visual impairment is commonly defined as the inability to use the sense of sight for learning even after maximum correction, or using it to a limited extent and with additional arrangements, as a vision loss that affects learning in the school environment (Killi & Yücesoy, 2023). In the Special Education Services Regulation, on which the operation of special education services in Turkey is based, individuals with visual impairment are defined as "individuals who need special education and support education services due to partial or complete loss of vision" (ÖEHY, 2018).

Education is a fundamental tool for individuals to actively participate in social, cultural, and economic life. Visually impaired individuals can access their education rights fully by providing an inclusive and egalitarian educational environment. Inclusive education allows all individuals to receive quality education under the same roof, regardless of disability. In this context, inclusive education increases interaction between individuals and supports social

integration by ensuring visually impaired individuals receive education with their peers. Inclusive education for visually impaired students enables them to develop their social skills, increase self-confidence, and participate in society as active individuals. However, classroom teachers, support education specialists, and school administration must cooperate for an effective, inclusive process. In this context, peer information activities and structuring the school culture according to inclusive values also increase the success of the process.

In addition, with the critical importance of individuals with disabilities as a group that needs to be supported in the education issue addressed within the scope of the 2030 Vision; the important role of shadow teachers as teacher assistants comes to the fore in terms of supporting the academic development of individuals with special needs (Kurtkapan, 2023). The inadequacy of visually impaired individuals in accessing educational institutions and vocational training opportunities negatively affects their employment processes and, in this sense, prevents their participation in society (Kanyılmaz Polat, Bacak, & Kiroğlu, 2020).

Orientation and Guided Handling in Independent Movement for Visually Impaired Individuals

For children with visual impairments to meet their individual and social needs, they need orientation and independent movement skills. While orientation is the child's association of their position relative to their environment and the positions of other objects in their environment relative to each other through their senses, independent movement is defined as moving safely from one place to another (Killi & Yücesoy, 2023). Independent movement is defined as the experience of safely moving from one place to another, regardless of whether the destination is known at the beginning or whether the journey is purposeless (Killi & Yücesoy, 2023, p. 17).

There are structured teaching approaches in learning environments where students actively contribute to each other's learning processes. The theoretical basis of these approaches is the Social Learning Theory, which argues that learning occurs through individual effort and social interaction, observation, and modeling. This theory, developed by Albert Bandura, suggests that individuals develop knowledge, attitudes, and behaviors by being influenced by their environment. In this context, the peer-supported education model is considered an effective method for concretely applying social learning in the classroom environment.

Bandura (1977) emphasizes that learning can occur not only through direct experiences but also through observation of the behavior of others. The basic components of the theory are the concepts of attention, recall, production of behavior, motivation, and reinforcement. Attention means that the individual focuses on the behavior of the model. Remembering means that the observed behaviors are coded in the mind and become memorable. The production of the behavior means that the individual has the necessary cognitive and physical skills to implement the observed behavior. The display of the learned behavior depends on the individual's internal or external motivation. Reinforcement, on the other hand, increases positive feedback and the repetition of the behavior. These principles emerge naturally in peer-supported learning environments. In particular, observation, feedback, working together, and modeling come to the fore in the learning process. The peer-supported education model aims for students to contribute academically and socially to the learning process. While students guide their peers' learning, they also reinforce their knowledge. This feeds the mutual learning process (Topping, 2005). Peer support in the education of visually impaired individuals is important in terms of academic skills and developing orientation, social communication, and independent living skills. Social learning is a natural result of explanations, directions, or descriptions made by peers. Social Learning Theory provides a strong theoretical basis for peer-supported education models. Especially for visually impaired individuals, peer support ensures that learning becomes more permanent through observation, modeling, and social reinforcement.

In this context, the systematic use of peer-supported strategies in educating individuals with special needs is an effective application area that will support academic development and social adaptation. In this context, this study, which draws attention to the fact that everyone in society is a candidate for a guide, emphasizes that those without visual impairments should also receive social adaptation skills training. In this sense, the peer-supported education model prepares the ground for developing awareness for all disabled people. Especially for children who do not know how to use a cane, the skill of walking with a guide is vital. In cases where there is no cane or if the child is going to walk with a sighted person, even if there is a cane, walking with a guide provides the child with a comfortable journey. There may be situations where guided holding should be preferred over a cane, especially in crowded areas. In the guided walking skill, the person acting as a guide can be the child's peer, or adults can undertake this task (Killi and Yücesoy, 2023: 18). In this sense, the contribution of educated adults to the quality of life of visually impaired students as shadow teachers is important.

METHOD

This research was conducted using the multiple-case study method, one of the qualitative research designs, to examine the experiences of multiple visually impaired individuals in the guided walking education process. According to Yin (2018), multiple case studies increase generalization capacity by providing the opportunity to compare different sample cases and reveal patterns. In this context, each participant was considered a separate "case," and each participant's education process was examined in depth.

The research was conducted with four visually impaired students in a special education school and four third-year students of the Special Education Teaching Department. The participants were selected using the purposive sampling method. There were differences among the participants in terms of age, vision level (complete vision loss / low vision), and previous movement education experiences. Each visually impaired student was between the ages of 8 and 10 and had not previously participated in the guided walking education program.

Peers received half-day training on basic guidance techniques (guide grip, incorrect guide grips and correction, guided walking, verbal guidance, safe passage) and then supported their visually impaired friends in their daily school lives. The participants' walking skills were evaluated with systematic observation forms and student interviews during the application process. Before the application, visual materials were watched, the guide students were given a short training about the technique, and the practical phase was started. Visually impaired students were selected from individuals who were in the second grade of primary school and had not received guided walking training before. Throughout the application, one-to-one matches were provided, and situations such as guided grip, passing through narrow spaces, going up and down stairs, and passing doors were evaluated.

The data collection process began with the teacher candidates providing guided walking training to their visually impaired students. The training was carried out in the school's open and closed areas under the guidance of an experienced mobility trainer in special education. Special Education Teaching students implemented this exercise under the supervision of Associate Professor Dr. Hamza Kurtkapan as part of the "Teaching Orientation and Independent Movement Skills" course. During the exercise, the student first establishes contact by gently grasping the guide's elbow or upper arm. The guide begins walking one step ahead, with the student a half-step behind. When walking on

a level surface, the student follows the guide's body movements and adjusts direction. When passing through narrow spaces, the guide places their arm behind them, and the student slides their arm behind them, moving in a single file. When passing through doorways, the guide positions themselves on the appropriate side of the door, opens the door, and guides the student. On stairs, the guide ascends or descends the first step and verbally informs the student, who then follows the guide's movements and uses the stairs. When changing direction or stopping, the guide informs the student with short and clear verbal expressions. All of these steps ensure the student's safe movement, contribute to their learning of environmental cues, and pave the way for the development of independent movement skills later in life.

At each step, a specific movement skill was focused on; achievements were evaluated through observation. In order to determine the effect of the guided grip technique on children, open-ended questions were asked of the participants, individual interviews were conducted, and observation forms were kept. In addition, observations regarding the implementation process, the guides' performance, and the children's emotional reactions were analyzed in detail. The qualitative data collected were analyzed using descriptive and thematic analysis techniques. The interviews and the systematic observation form were converted into text, then coding was performed. The codes obtained from the data were divided into themes according to their similarities. The observation forms were analyzed in a way that would allow the participants' development to be monitored. The findings obtained from the data were reported with direct quotations. The participants' identities were kept confidential, and their physical and psychological safety was observed throughout the process.

FINDINGS AND COMMENTS

This study was conducted to understand how effective and educational the guided grip technique is for visually impaired children at the primary school level. Four special education teaching students who acted as guides during the application process were paired with four visually impaired students. The aim was to observe the participants' knowledge and application levels about the guided grip technique and to reveal their experiences. This qualitative study aims to examine the reflections of the guided grip technique on the independent movement skills of visually impaired children and to reveal their experiences related to this process.

This study focused on the effect of the guided grip technique on visually impaired children. It aims to clarify the experiences of guided grip in the independent movement skill development processes of visually impaired children. The development of walking skills is critical for the freedom of movement, full participation in the educational environment, and social interactions of visually impaired students. The peer support approach aimed to help visually impaired students gain more effective navigation and safe walking skills with the guidance of their peers in natural school environments.

Before the application, visual materials were watched, a short training session was given to guide students in the technique, and the practical phase was started. Visually impaired students were selected from individuals in the second grade of primary school and had not previously received guided walking training. Throughout the application, one-to-one matches were provided, and situations such as guided holding, passing through narrow spaces, going up and down stairs, and doorways were evaluated. The findings provide useful information for teacher candidates and professionals working with individuals with special needs.

1.1 Qualitative Findings and Participant Quotes

Table 1: Skills Observed in the Guides at the End of the Application

Observed skills	**R 1**	**R2**	**R 3**	**R4**
The guide's arm was in the correct position	Yes	Yes	Yes	Yes
The guide walked at an appropriate distance.	Yes	Yes	Yes	**Partly**
	Yes	Yes	Yes	Yes
The narrow space was passed thanks to the guide's verbal directions.	Yes	Yes	Yes	Yes
The guide warned about changes in stairs or floors.	Yes	Yes	Yes	**Partly**
Incorrect guide grips were corrected appropriately.	Yes	Yes	Yes	Yes
	Yes	Yes	Yes	**No**
The guide was able to help the patient sit on the chair.	Yes	Yes	Yes	**Partly**
The guide was able to help open and close the door.	Yes	Yes	Yes	Yes

According to the data in Table 1, all of the guide students completed the guided grip applications. However, the last guide student was "partially" competent or unsuccessful in some skills, due to not receiving the necessary training before the training. The reason why this guide student was included in the practice phase even though he/she had not completed the pre-practice training was to emphasize the importance of guided grip training.

One of the guides shares his experience as follows:

"As someone who tried guided grip application for the first time, I would like to state that I am very pleased with the existence of such a system." (R4)

This statement shows that the techniques learned in special education can be internalized with one-on-one application in the field. The same participant also emphasized the practicality of such applications, as they do not require any materials:

"The fact that no technological product or material is used in the application shows that this application is easy and generalizable everywhere." (R4)

All participants stated that the children were open to learning and excited, and that teaching was carried out successfully through modeling and repetition. One participant expressed this situation as follows:

"The children were very eager to learn, so we tried to explain and teach them without rushing, in a way they could understand." (R1)

In studies conducted with international students, the effect of the language barrier was noticeable. A guide working with GÖ3 conveyed his observation as follows:

"The guide's directions were clear, but the student had difficulty understanding because he was Syrian. This is where the class teacher stepped in." (R1)

The guided holding application also created emotional and cognitive gains for the students who saw it. The students said they felt safer, happier, and more peaceful walking with a guide. For example, one of the visually impaired participants expressed the following:

"I felt confident. There was no fear of hitting or falling while walking, it made my job easier in this respect." (GÖ1)

Some difficulties were observed in passing through narrow spaces, changing direction, and using stairs. However, these difficulties were overcome with the correct guidance of the guides and repetition.

The following statement of the visually impaired child summarizes the contribution of the application to self-confident living:

"Thanks to this application, my belief in living a more independent life in my daily life has increased." (GÖ4)

CONCLUSION

The guided handling technique is used as an important step in developing the independent mobility skills of visually impaired students. This technique ensures students' safety, increases their self-confidence, helps them understand their environment, and improves their spatial awareness. Thus, it serves as a preparatory step for transitioning to independent mobility skills.

The guided handling technique is a significant method that directly and indirectly impacts the independent mobility skills of visually impaired students.

This study demonstrates that guides reduce their anxiety and increase their self-confidence by enabling them to move safely. By following the guide's movements, students gain spatial awareness by more easily recognizing changes in direction, obstacles, doors, or stairs in their environment. In this process, visually impaired students learn environmental cues and experience directional concepts more concretely. This allows them to transition more easily to cane use or independent mobility techniques in later stages. While guided handling technique can limit students' independence when used consistently, when used correctly, it offers significant contributions as a method that prepares for independent mobility training, increases self-confidence, and supports the process of environmental awareness.

The results of this study show that introducing the guided holding technique at an early age is extremely effective in increasing the independent movement skills of visually impaired individuals. The success of the sighted guides in this application has revealed the decisive power of education and modeling in this process. The interest of the participating children in the application, their openness to learning, and their positive emotional reactions show that peer-supported movement education is both a reassuring and motivating process. The fact that the teaching process was carried out individually, openly, with model support, and with simple materials facilitated learning. It has also been observed that communication-based difficulties, such as language barriers, can be overcome with classroom teachers' support, and the application can be adapted considering cultural differences. In this respect, the study's applicability in multicultural classes or with individuals with different levels of need is relatively high.

As a result, the guided holding technique provides physical support and supports the individual's self-confidence, mobility, and social interaction skills. In this direction, it is recommended that more practical training be given in special education teacher programs.

KAYNAKÇA

Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Killi, A., & Yücesoy-Özkan, Ş. (2023). Görme yetersizliği olan çocuklar için yönelim ve bağımsız hareket becerileri. Turkish Journal of Special Education Research and Practice, 5(2), 12–31. https://doi.org/10.37233/TRSPED.2023.0140

Kanyılmaz Polat, E., Bacak, B., & Kiroğlu, F. M. (2020). Çalışma yaşamında görme engelli bireyler: Çanakkale örneği. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 20(49), 917–960.

Kurtkapan, H. (2023). Özel gereksinimli bireyler için gölge öğreticilik. Muhakeme Journal, 6(2), 50–57. https://doi.org/10.33817/muhakeme.1393589

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. (2018). Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği. Resmî Gazete (Sayı: 30471). https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2018/07/20180707-8.htm

Topping, K. J. (2005). Trends in peer learning. *Educational Psychology*, 25(6), 631–645. https://doi.org/10.1080/01443410500345172

Ünlü, M. (2017). Görme yetersizliği olan bireylerde yönelim ve bağımsız hareket becerileri öğretimi. Ankara: Vize Yayıncılık.

Yin, R. K. (2018). *Case study research and applications: Design and methods* (6th ed.). Sage Publications.

Sosyal Bilimlerde Bilgi Üretiminin Geleceği: Küresel Sorunlar Ve Yeni Araştırma Yöntemleri

***Hülya Gür*[1,*]**

[1] *Prof Dr Hülya Gür;*
International University of Sarajevo,
hgur@ius.edu.ba, ORCİD:0000-0001-8479-8811

[2] *Prof Dr Hülya Gür,*
Balıkesir Üniversitesi,
hgur@balikesir.edu.tr, ORCİD:0000-0001-8479-8811

* *Sorumlu yazar: hgur@ius.edu.ba*

Öz: Bu çalışma sosyal bilimlerde bilgi üretimininn evrimini; paradigma değişimleri, küresel sorunlar, ve yenilikçi araştırma yöntemleri odaklı ele almaktadır Çalışmanın amacı, paradigma değişimlerine, küresel sorunlara ve yenilikçi araştırma yöntemleri odaklanarak sosyal bilimlerde bilgi üretiminin gelişen manzarasını araştırmaktır Çalışma, geleneksel çerçevelerin, özellikle pozitivist paradigmanın, yorumlayıcı, yapısalcı, post yapısalcı ve post modern yaklaşımlar tarafından nasıl kademeli olarak değiştirildiğini veya sorgulandığını ve sosyal bilimlerdeki araştırmalarda teknolojinin etkisini vurgulamaktadır Ayrıca çalışmada, yeni yöntemlerin karmaşık küresel sorunları anlamak için nasıl uygulandığı eleştirel olarak ele alınacaktır Teorik çerçeve, farklı paradigmaların, sosyal yapıların ve bireysel davranışların anlaşılmasını nasıl şekillendirdiğini keşfetmek için kullanılmaktadır Çalışmada, büyük veri ve sosyal medya aritmetiği gibi dijital teknolojilerin sosyal bilimlerde veri toplama ve analizini nasıl devrim niteliğinde değiştirdiği araştırılmaktadır Bu teknolojik değişimler veri toplama ve analiz süreçlerine daha katılımcı esnek ve dinamik hale getirmektedir Sonuç olarak sosyal bilimlerin bilgi üretimi bilgi üretimi süreçleri değişen toplumsal gerçekliklere ve küresel sorunlara uyum

sağlayacak şekilde sürekli olarak yöntemsel ve kuramsal olarak yeniden şekillenmektedir.

Anahtar Kelimeler: 1 Paradigma Değişimi, 2 Kültürel Dönüşüm, 3.Teknoloji

Jel Kodları: I1, B4, Z0, L86

The Future of Knowledge Production in Social Sciences: Global Issues and New Reseach Methods

Abstract: This study explores the evolving landscape of knowledge production in social science, focusing on paradigm shifts, global challenges, and innovative research methods The aim of this study explores the evolving landscape of knowledge production in social sciences focusing on paradigm shifts, global challenges, and innovative research methods The study highlights how traditional frameworks, particularly the positive paradigm, have replaced or challenged by interpretive, structural, post-modern approaches, and the influence of technology in social science research The study critically examines how new methods have applied to understanding complex global issues The theoretical framework used to explore how different paradigms (positivism, interpretivism) have shaped the understanding of social structures and individual behavior The study also investigates how digital technologies, such as big data and social media analytics, are revolutionizing data collection and analysis in social science These technological changes make data collection and analysis processes more participatory, flexible, and dynamic As a result, the knowledge production processes of social sciences reshaped methodologically and theoretically to adapt to changing social realities and global issues.

Keywords: 1 Paradigm change, 2 Cultural transformation, 3 Technology

Jel Codes: I2, B4, Z0, L86

1. Giriş

Teknolojinin artması sosyal bilimlerde biligi üretiminde paradigmaların değişmesine neden olmuştur Geleneksel araştırma paradiğmaları nesnel ve ölçülebilir iken giderek öznel, katılımcı ve teknoloji odaklı paradigmalar işe koşulmaktadır (Van Dijk, 2020) 21.yy küresel zorluklar, iklim değişikliği, göç, eşitsizlik ve teknolojik bozulma gibi konular, yeni araştırma (Bryman, 2012,Fischer, 2018) ve analiz metotlarını ortaya çıkarmıştır

Bu çalışma, pozivitizmin düşüşü ve postmodern ve postkolonyal teorilerin yükselişi gibi paradigma değişimlerinin sosyal bilim araştırmacılarının sosyal olguları anlama ve araştırma biçimini nasıl yeniden şekillendirdiğini **incelemeyi amaçlamıştır** Ayrıca dijital araçlar, büyük veri ve yapay zeka gibi teknolojik gelişmelerin sosyal araştırma yöntemlerini nasıl dönüştürdüğüne ve daha katılımcı ve kapsayıcı yaklaşımlara nasıl olanak tanıdığına **odaklanmı**ştır Ayrıca bu ve benzeri değişiklikler analiz edilerek, küresel sorunların ve kültürel dönüşümün sosyal bilim araştırmalarını nasıl etkilediğine dair daha derin bir anlayış sağlamayı amaçlamaktadır

2. Literatür

Sosyal bilimler, doğa bilimlerinden farklı olarak, gözlemlenebilir ve ölçülebilir olguları değil, insan davranışlarını, etkileşimlerini toplumsal yapıları ve kültürel olguları incelediğinin unutulmaması gerekir Bu nedenle, bilgi üretim süreçleri de farklılaşır ve yorumlama, değerlendirme ve perspektifin öne çıktığı karmaşık bir yapı sergiler Bu makale, sosyal bilimlerde bilgi üretiminin metodolojik çeşitliliğini, teorik çerçevelerin rolünü ve elbette araştırmalarda etik konusunun önemini ele alarak, bu karmaşık sürecin anlaşılmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır

Bilginin oluşumunda paradigma kavramı ele alınmaktadır Paradigma, bilimsel araştırmalarda kabul edilen temel ilkeler, yöntemler ve anlayış biçimlerini tanımlar Paradigma, toplumsal olaylar, doğa bilimlerindeki gibi objektif ve ölçülebilir verilere dayanarak analiz edilmeyi savunmaktadır Sosyal bilimlerde, paradigma değişimleri toplumsal yapıları ve bireysel davranışları anlama şeklimizde devrimsel bir değişiklik yaratabilir Sosyal bilimlerde temel paradigmalar; pozitivist paradigma (19 yy), yorumlayıcı paradigma (20.yy ortaları), yapısalcı ve post-yapıcalcı paradigma (20 yy sonları)dır Pozitivist paradigma, bilimsel yöntemlerle toplumları incelemeyi savunmuştur Pozitivizm, nesnel ölçüm ve bilimsel gözleme odaklanmaktaydı Ancak pozitivizm paradigması, kimlik, göç, ve kültür gibi alanlarda sınırlıklara sahipti

(Giddens, 2009; Erdoğan, 2012) Yorumlayıcı paradigma, toplumsal olayların yalnızca dışsal gözlemlerle değil, bireylerin anlamları, değerleri ve deneyimleriyle de anlaşılabileceği fikri ile ortaya çıkmıştır Max Weber'in "anlamlı aksiyon" anlayışı bu dönemin temelini oluşturmuştur Diğer yandan, Weber (1949) yorumlayıcı yaklaşımları kullanarak, insan deneyiminin öznelliğini vurgulayarak bireylerin eylemlerine yükledikleri anlamlara odaklanmıştır Yapısalcı ve post-yapıcalcı paradigma, toplumsal yapılar ve dilin toplumsal ilişkiler üzerindeki etkisini araştırmak için ortaya çıkmıştır İnsanları, toplumsal yapıları ve dilin şekillendirdiği bireyler olarak görmesi sonucu paradigmada önemli değişiklikler olmuştur Postmodern ve post-kolonyal teorilerin yükselişi batı bilgisinin evrenselliğini sorgulayarak alternatif bakış açılarının ortaya çıkmasını sağlamıştır (Lyotard, 1984) Küresel olarak kültürel dönüşümlerin oluşması ile cinisiyet, ırk, küresel eşitsizlik gibi konular ele alınmaya başlanmıştır (Hooks, 1990).

Paradigma değişimlerine bazı kırılma noktaları (https://infoldia.com/blog-detay-542842-Sosyal-Bilimlerde-Kirilma-Noktalari-ve-Paradigmalarin-Degisimi.html); çevresel faktörler (küresel ısınma, gibi), kültürel sorunlar (göç,mülteci krizleri, eşitsizlik, sağlık sorunları-Covid19, pandemiler,), globalleşme ve teknolojik gelişmeler (dijitalleşme, büyük veriler, internet, yapay zeka, sosyal medya) neden olmuştur Kırılma noktaları genellikle mevcut paradigmaların sorgulanmaya başlamasıyla tetiklenmektedir Paradigma tarafından şekillendirilen düşünsel sınırlar, başka bir bakış açısıyla sorgulanarak büyük bir değişim yaratmaktadır (eski paradigmalara karşı bir tür eleştiri ve direnç oluşturma) Örneğin, postmodernizmin yükselmesi, modernist düşüncenin katı kategorilerini sorgularken; postkolonyalizm, Batı merkezli paradigmaların reddedilmesine yönelik bir tepki olarak ortaya çıkmıştır Bu tür dönüşümler, sadece belirli teorik yaklaşımların geçerliliğini sorgulamakla kalmaz, aynı zamanda sosyal bilimlerin genel yapısını ve metodolojisini de derinden etkilemiştir.

Diğer yandan, teknolojik gelişmelerle birlikte, bilgiye ulaşma, katılımcılara ulaşma, veri toplama ve veri analiz tekniklerinde de değişimler meydana gelmiştir (Van Dijk, 2020) Büyük veri (Tüfekci, 2014) ve sosyal medya analatiği Howard & Parks, 2021) gibi dijital teknolojilerin ortaya çıkması araştırma yöntemlerini ve veri analiz yöntemlerinde değişmelere yol açmıştır Kitle kaynaklarının kullanımı ve dijital etnografya üzerine yapılan çalışmalar, bu araçların sosyal araştırmanın kapsamının nasıl genişlettiğini, araştırmaları daha katılımcı ve çağdaş gerçeklikleri yansıtır hale geldiğini göstermektedir (Jasa-

noff, 2015) Küreselleşme hızlandıkça, sosyal bilimlerde araştırma yöntemlerinin de değişen şartlara karşı gelişmesi de açıktır (Castells, 2010).

3. Teknolojinin yeni araştırmalarda kullanılması

Teknoloji sosyal bilimler araştırmalarını temelinden dönüştürmüştür Teknolojik gelişmler, veri toplama alanından analitik araçlara kadar geniş bir alanda yenilikler getirmiştir Böylece araştırmaların uygulanması, veri toplanması ve veri değerlendirilmesi daha hızla ve global bir şekilde yapılmasını mümkün olmaktadır Sosyal bilimlerde bilgi üretiminde teknolojideki gelişmelerle olan değişimler gruplandırılırsa dört başlık altında toplanmıştır: "Veri toplamada yenilikler"; "Veri analizinde yeni araçların ve yöntemlerin kullanılması"; "Gerçek zamanlı veriler ve küresel işbirliği"; "Araştırmalarda etik"

1. *Veri toplamada yenilikler* dört alt başlıktaincelenebilir:

a. Büyük veri analatiği: Araştırmacılar, sosyal medyadan kamuya açık olan kayıtlara kadar devasa boyuttaki veri setilerine kolayca ulaşabilmektedir Veri setine ulaşım, global eğilimleri ve kültürel değişimleri anlamada araştırmacılara büyük kolaylıklar sağlar Örneğin; sosyal medya platformları aracılığı ile toplumların politik eğilimleri veya sağlık verileri izlenebilir Araştırmacılar, giderek artan şekilde sayısal (computational) yöntemler kullanarak geniş ölçekli davranış verilerini analiz etmekte, geleneksel anketlerin ötesine geçerek gerçek zamanlı ve dinamik veri kaynaklarına yönelmektedir

Örneğin, COVID-19 pandemisi sırasında, araştırmacılar mobil telefon konum verileri ve Twitter etkinliği gibi büyük verileri kullanarak, sosyal mesafe kurallarına uyumu haritalamışlardır (örneğin Gao vd., 2020) Bu veriler, politika yapıcıların hızlı tepki vermesine yardımcı olmuş ve kriz anındaki toplumsal davranışların daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır

Boukes & Trilling (2017) çalışmalarında, Avrupa'daki mülteci söylemlerinin medya analizini incelemişlerdir NLP kullanarak binlerce haber makalesini analiz etmişler ve 2015 Avrupa Göç Krizi sırasında mültecilerin nasıl çerçevelendiğini ortaya koymuşlardır Bulgular, ülkeler arasında insani yardım söylemleri ile güvenlik temelli söylemler arasında belirgin farkların olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Sonuç olarak büyük veri analatiğinin, özellikle pandemiler, göç hareketleri veya iklim olayları gibi zamana duyarlı küresel sorunların incelenmesinde yeni imkanlar ortaya koymaktadır.

b. Dijital etnografi: Geleneksel olarak etnografik çalışmalarda araştırmacılar topluluklarla iletişime girerek veri toplarlar Ancak dijital etnografi çalışmalarında araştrımacılar çevrimiçi topluluklarla etkileşime girerek veriler elde ederler Dijital ortamlar, kimlik inşası, aktivizm ve söylem üretimi açısından kritik alan haline gelmiştir Araştırmacılar, etnografik yöntemleri dijital ortamlara uyarlamaktadır

Örneğin, Kozinets'in (2015) geliştirdiği netnografi yöntemi ile "Qanon" gibi çevrim içi radikal topluluklar veya "Fridays for Future" gibi çevreci hareketlerini analiz etmiştir Bu çalışmalar, dijital anlatıların çevrim dışı davranışları ve kolektif kimlikleri nasıl etkilediğini göstermiştir.

c. Sosyal medya analatiği: Twitte, Facebook, Instagram gibi sosyal medya platformları kamuoyu ve toplumsal hareketler konusunda veri toplama-için kullanılabilmektedir (Barbosa&de Lima, L 2020) Araştrımacılar hashtag hareketlerini takip ederek toplumsal olaylar hakkında veri toplayabilirler (Örneğin #MeToo, #BlackLivesMatter).

Örnek olarak, Kenya'nın Nairobi kentinde yapılan bir çalışmada, araştırmacılar ve yerel halk birlikte katılımcı CBS (Coğrafi Bilgi Sistemleri) kullanarak gecekondu bölgelerini haritalamışlardır (Corbett & Keller, 2005) Bu yaklaşım, hem daha doğru veri elde edilmesini sağlamış hem de temel hizmetlere erişim konusunda politika değişikliklerine katkı sunmuştur.

Bir diğer örnek ise senaryo planlaması ile reaktif değil proaktif politika geliştirme sürecine olan destek verilebilir: "Millennium Project" gibi kuruluşlar, yapay zekânın toplumsal etkilerini öngörmek için senaryo temelli modeller geliştirmiştir Bu modeller, uzman görüşleri ve eğilim analizleri ile birleştirilerek etik politika geliştirme süreçlerine katkı sağlamaktadır.

2. Veri analizinde yeni araçların ve yöntemlerin kullanılması, üç alt kategoride incelenebilir:

a. Yapay zeka ve makine öğrenmesi: verilerin kısa sürede analiz edilmesi ve büyük veri kümelerinden anlamlı desenler çıkarmak için kullanılır Makine öğrenmesi algoritmaları, genellikle görüşme, odak grup görüşme verilerinin analiz edilerek ortak tema veya eğilimlerinin belirlenmesinde kullanılabilir (Binns, 2018, Crawford, 2021).

b. Duygu analizi: yapay zeka araçları kullanılarak sosyal medya paylaşımları, yorumları ve çevrim içi içerikler incelenerek yapılır Ayrıca kamuoyunun politik olaylara bakışının belirlenmesi , sosyal hareketlere veya kültürel değişimlere karşı tutumlarının belirlenmesi için kullanılır.

c. Ağ analizi: Sosyal ağ analizi ve graf teorisi gibi teknolojiler kullanılarak, bireyler, gruplar ve organizasyonlar arasındaki ilişkiler incelenir Örneğin, araştırmacılar toplumsal hareketlerin sosyal medya üzerinden nasıl yayıldığını veya politik fikirlerin ağlar üzerinden nasıl aktığı incelenebilir.

3. Gerçek zamanlı veri ve küresel işbirliği iki alt kategoride ele alabiliriz:

a. *Gerçek zamanlı bilgi:* Dijital araçlar sayesşnde dünyanın her yerinden gerçek zamanlı veriye uaşılabilir Örneğin, twitter analatiği, politik olaylar veya krizler hakkında halkın tepkilerini anında izlemek için kullanılabilir

b. Küresel işbirliği araçları olarak dijital platformlar işbirliğine imkan tanır (Lindgren, 2017) Google dökümanlar, Slack, Trello gibi dijital platformlar zaman dilimlerinden bağımsız olarak işbirliğine imkan sağlar Böylece, hem araştırmalar hızlı bir şekilde uygulanır, hem de farklı bölgelerden gelen veriler birleştirilmiş olur

*4. Araştırmalarda Etik iki alt grupta ele alınabilir (*Madden, 2021*):*

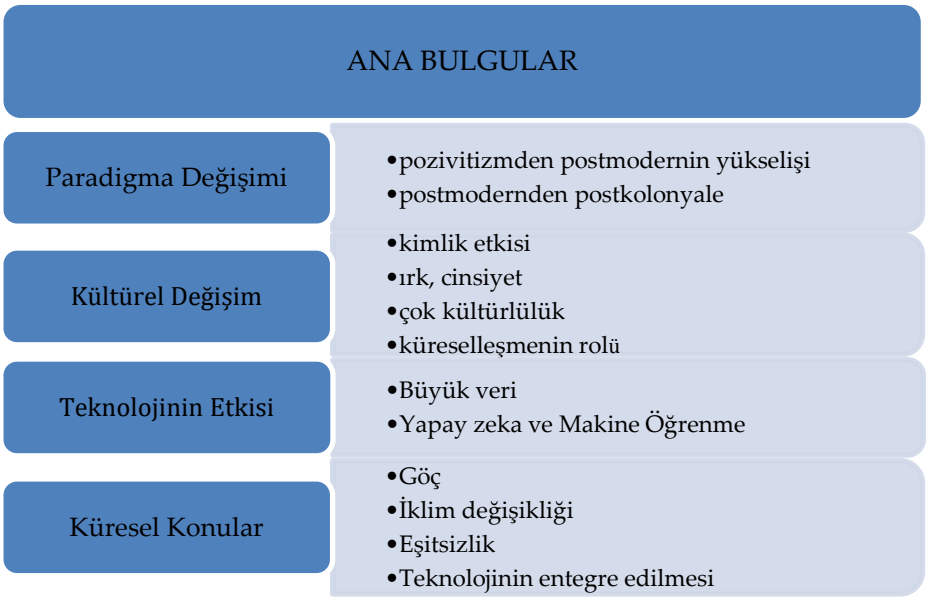
a. *Veri güvenliği ve mahremiyet*: Bu konuda endişeler gün geçtikçe artmaktadır Araştırmacıların etik kurallara uymaları (özellikle dijital platformlardan elde edilen kişisel veriler konusunda) büyük önem taşımaktadır.

b. *Araştırmalara erişilebilirlik ve katılımcılar*: Dijital teknolojilerin kullanılması ile araştırmalara katılımcı sayıları artmaktadır Teknoloji sayesinde, dijital anketler, sanat grupları, sosyal medya, .. yolu ile katılımcılara ulaşılabilmektedir Böylece araştırmacılar geniş kullanıcı kitlesine ulaşabilmektedirler.

4. Teknolojinin, Araştırma Çalışmalarını Yönlendirmesi

Teknolojinin sosyal bilimler araştırmalarına entegre edilmesi ile veri toplama ve verilerin analiz tekniklerinde değişimler, araştırmaların odaklarında değişmelere neden olmuştur Araştırmalar daha çok iklim değişikliği, göç, dijital kültür, global politik hareketler, teknolojini zararları gibi konulara odaklanmıştır (Van Dijk, 2020)

Teknolojini entegrasyonu, büyük veri setlerini analizetmede; hipotez testlerini yapmada; veri doğrulama ve yinelemeli araştırma süreçlerinde de etkili bir şekilde kullanılmaktadır

Şekil 1: Sosyal Bilimlerde Bilginin Oluşumunu Etkileyen Etmenler

Teknolojik gelişmeler sosyal bilimler araştırmaların; yöntemlerini, kültürel dönüşümleri, yapay zeka ve makine öğrenmesini ve erişilebilirlik ve katılımcılığı nasıl etkilediğini inceleyelim (Şekil 1): Küresel sorunlar**,** iklim değişikliği, göç, dijital kültür, global politik hareketler, teknolojini zararları gibi konular araştırmacıları daha disiplinlerarası çalışmaya, dijital ve gerçek zamanlı araştırma yöntemlerine yönlendirmektedir Teknoloji kullanımıyla birlikte sosyal bilim araştırmacıları, daha global veri toplayabilmekte ve sorunları daha geniş bir perspektiften ele alma imkanına sahip olmaktadırlar **Sosyal medya analizleri, Büyük veri setleri, Yapay zeka gibi t**eknolojilerin sosyal bilimler araştırmalarında kullanılması, kültürel dönüşümün gerçek zamanlı ve dijital olarak izlenmesini mümkün kılmaktadır (Tüfekci, 2014) Araştırmacılar, sosyal medya platformlarınında kimlik ve politik hareketlerin gelişimini izleyerek kültürel değişimleri analiz edebilirler Sosyal bilim araştırmalarında hem yapay zeka hem de makine öğrenmesi, veri analizini hızlandırmak ve veri kümelerinin analizinden anlamlı desenler çıkarmak için kullanılmaktadır Toplumsal hareketler, politika davranışları, kültürel değişimlerin analizi için Sentiment analiziş; ağ analizi ve öngörücü modelleme kullanılmaktadır Teknolojinin kullanımı katılımcı sayısını büyük oranda arttırmakta olup

kapsayıcı olmaktadır Dijital anketler, sosyal medya, çeşitli dijital platformlar yolu ile marjinal grupların araştırmalara katılımı sağlanabilmektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Sosyal bilimlerde bilgi üretiminin geleceğini hem veri toplama araçları hem de sosyal olguların yorumlanmasını önemli ölçüde değiştiren teknolojik gelişmeler şekillendirmektedir Teknoloji ile küresel sorunlar için yeni araştırma metadolojileri gerekliliği ortaya çıkmıştır (Van Dijk, 2020) Twitter, Facebook ve Instagram gibi sosyal medya platformları araştırmacıların, seçimler veya pretestolar gibi küresel olaylara anında yanıtlar toplanmasına ve farklı bölfgelerdeki kamuoyunun duygusunu ölçmesine olanak tanımaktadır (Barbosa vd 2020) Kimlik, cinsiyet ve ırkın yeniden şekillenmesi ile oluşan kültürel dönüşüm, dijital etnografya ve sosyal medya analiz yoluyla daha ayrıntılı incelenmektedir (Howard ve Parks, 2021)

Küresel ölçekte sosyal sorunların incelenmesinde, büyük veri, yapay zeka, yaygın olarak kullanılan dijital platformlar kullanılmaktadır Bu teknolojiler hem veri toplamada hem veri analizinde hem de verilerin yorumlanmasında kullanılabilmektedir Sosyal bilimlerde teknoljilerin kullanılması, kültürel dönüşüm, küresel sorunlar ve sosyal davranışlar hakkında ayrıntılı, kapsayıcı ve çok boyutlu veriler sunmaktadır Teknolojinin bu gibi yararlarının yanıda dikkat edilmesi gereken etik, metadolojik ve pratik zorluklar gibi bazı noktaları da gözardı etmemek gerekir (Tablo 1).

Tablo 1: Sosyal Bilimlerde Bilginin Oluşumunu Etkileyen Etmenler e Ait Genel Sonuçlar

Sonuçlar	Uygulama
Sosyal Bilimlerde paradigma	Gelecekteki araştırmalarda, yorumlayıcı ve postmodern yaklaşımların kullanılabilir
Kültürel dönüşün	Sosyal bilim araştırmaları, gelecekteki araştırmalarda küresel bakış açılarını özellikle de marjinal kimlikleri içermelidir
Teknolojik ilerlemeler	Büyük veri, yapay zeka ve dijital araçların entegrasyonu, araştırma metadolojilerini ve veri yorumlamasını yeniden tanımlayacaktır
Küresel sorunlar ve işbirliği	Araştırmacıların, iklim değişikliği, göç, eşitsizlik gibi küresel sorunları ele almak için disiplinlerarası yaklaşımlara odaklanmalıdırlar

Sosyal bilimlerdeki kırılma noktaları ve paradigma değişimleri, alanın dinamik ve dönüşen doğasının bir yansımasıdır Özellikle dijitalleşme, yapay zeka ve biyoteknoloji gibi alanlardaki gelişmelerin sosyal bilimleri nasıl şekillendireceğini şimdiden kestirmek zor olsa da, bu gelişmelerin önümüzdeki yıllarda sosyal bilimlerin evriminde önemli bir rol oynamaya devam edeceği açıktır Sosyal bilimlerin geleceği, eski paradigmalardan daha esnek, çok boyutlu ve disiplinler arası bir yaklaşım geliştirme yolunda ilerleyecektir Bu noktada, akademisyenlerin sadece mevcut paradigmaları değil, aynı zamanda toplumsal değişimlerle paralel bir şekilde yeni paradigmalara dair düşünceleri geliştirmeleri gerekmektedir.

Sosyal bilimlerdeki yöntemsel yeniliklerin, yalnızca daha etkili veri toplama yolları sunmakla kalmayıp aynı zamanda bilgi üretiminin doğasını köklü biçimde dönüştürdüğünü göstermektedir Yeni araştırma araçları özellikle dijital ve katılımcı olanlar daha kapsayıcı, gerçek zamanlı ve çok katmanlı analizler yapılmasına olanak tanımaktadır Değişen sosyal gerçeklikler karşısında sosyal bilimlerin hem teorik hem de metodolojik olarak yeniden yapılanması kaçınılmaz hale gelmiştir

Teknolojik ilerlemeler, sosyal alanlarda bilgi üretimi için geniş metadolojiler sunmaktadır Ancek, sosyal bilim araştırmacıları disiplinlerarası işbirliği yaprak çalışmalı, teknolojiyi etkin ve verimli bir şekilde kullanmalı, etik kurallara uymalı, şeffaf veri analiz yapmalıdır Diğer yandan üniversiteler, yapay zeka, makine öğrenimi, dijital etnografya gibi ortay çıkan yeni teknolojilerle ilgili eğitim programları ve atölyeler düzenlemelidir

Kaynaklar

Barbosa, A., & de Lima, L P (2020) Social Media and Political Sentiment: A Review of Data Mining Techniques *Journal of Political Communication*, 45(3), 100-115.

Binns, A (2018) The Role of Artificial Intelligence in Social Science Research *Journal of Artificial Intelligence*, 22(4), 45-58.

Bryman, A (2012) Social Research Methods (4th ed.), New York: Oxford University Press.

Boukes, M., & Trilling, D. (2017). Political Communication on Social Media: Sentiment and Framing Analysis. Digital Journalism, 5(5), 583–602.

Cinelli, M., Quattrociocchi, W., Galeazzi, A., et al. (2020). *The COVID-19 Social Media Infodemic*. Scientific Reports, 10, 16598.

Corbett, J., & Keller, P. (2005). *Empowered Mapping: A Classification of Participatory Mapping Approaches*. *Cartographica*, 40(4), 17–33.

Crawford, K (2021) Data Bias in Machine Learning *The Journal of Ethics in AI*, 19(1), 12-29.

Erdoğan, İ (2012) Pozitivist Metodoloji ve Ötesi, Ankara: Erk.

Fischer, D (2018) Collaborative Research in the Digital Age *International Journal of Social Science Research*, 36(2), 204-215.

Howard, P N., & Parks, M R (2021) The Digital Public Sphere: Social Media, Culture, and Politics *Social Media Studies*, 9(1), 73-92.

https://infoldia.com/blog-detay-542842-Sosyal-Bilimlerde-Kirilma-Noktalari-ve-Paradigmalarin-Degisimi.html

Kozinets, R. V. (2015). *Netnography: Redefined*. Sage Publications. Lindgren, S (2017) Social Movements and Digital Media: #BlackLivesMatter and #MeToo *Journal of Social Media Studies*, 31(2), 51-63.

Lazer, D., Pentland, A., Adamic, L., Aral, S., Barabási, A. L., Brewer, D., ... & Van Alstyne, M. (2009). *Computational Social Science*. Science, 323(5915), 721–723.

Madden, M (2021) The Ethics of Social Media Research: Privacy and Data Protection in the Digital Age *Ethical Issues in Social Research*, 25(3), 10-17.

Miller, R. (2018). *Sowing the Seeds of the Future: Open Futures and Anticipatory Governance*. In R. Poli (Ed.), *Handbook of Anticipation*. Springer.

Tüfekci, Z (2014) Big Data: The Next Frontier for Social Research *Journal of Information Science*, 39(4), 12-22.

Van Dijk, J (2020) The Digital Divide: The Impact of Technology on Inequality *Journal of Digital Society*, 14(3), 80-92

Sustainability Reporting In Industrial Companies In Turkiye

İzel Kocaman[1], Halil İbrahim Akpınar[2], Mehmet Sabri Topak[3]

[1] 1. Undergraduate student at Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Business Administration, izelkocaman10@gmail.com,

[2] 2. Dr., Fixup Finansal Danışmanlık ve Yönetim Hizmetleri A.Ş (Chairman), akpinarhalilibrahim@gmail.com, ORCİD:0009-0003-2236-7284

[3] 3. Assoc. Prof. Dr., Istanbul University, Faculty of Economics, Department of Business Administration, msabri@istanbul.edu.tr, ORCİD: 0000-0003-2753-9834*

** Sorumlu yazar: msabri@istanbul.edu.tr*

Abstract: The aim of this study is to examine the sustainability reports of companies listed in the BIST Industrial Index. In this research, which covers the period from 2021 to 2023, data were collected from companies' sustainability and financial reports. There has been a significant increase in the number of sustainability reports published by companies within the index in 2022 and 2023 compared to the previous period. While only about 7% of 238 companies published sustainability reports in 2021, approximately 19% did so in 2022. In 2023, 190 companies, about 80% of the total, published sustainability reports. An analysis of the three-year period within the scope of the study reveals that the increase in the number of reports is not limited to certain sub-sectors; rather, there has been a significant increase across all sub-sectors within the BIST Industrial Index.

Keywords: Sustainability, Sustainable Development, Sustainability Report, ESG, Turkiye

Jel Codes : Q56, M14, M40.

1. Introduction

In recent years, discussions on climate change have diminished, despite its frequent prominence due to the increasing frequency of climate-related calamities. Instead, debates have shifted toward how close we are to reaching a point of no return in these changes. In 2007, scientists at the United Nations Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) identified carbon dioxide emissions as the primary contributor to climate change, emphasizing that human activity is responsible for nearly all of the increase in these emissions. This situation has significantly increased the interest of societies, governments, and businesses in the concept of sustainability and has sparked discussions around related policies and strategies.

When it comes to businesses, sustainability can be addressed from various perspectives. For instance, the concept of sustainability in production has typically emerged in response to the environmental damage and negative impacts of manufacturing processes. Strategies and approaches developed by companies as part of their social responsibility efforts to mitigate these negative effects have brought sustainability into focus, particularly in terms of ensuring the long-term continuity of business operations. In this context, it has become essential to develop various strategies and approaches that span from product design to material recovery within the production function. The entirety of these approaches can be defined by the concept of sustainable production.

Sustainable production approaches include minimizing or eliminating the negative impacts of production processes on human factors; reducing waste generated during production; enhancing the recyclability of manufactured products and guiding design processes with this perspective; and developing material- and energy-efficient production methods (Alpagut, 2010).

Sustainability lies at the very heart of the energy-economy-environment triangle. As such, it is a subject of extensive discussion that spans a broad spectrum—from governments and intergovernmental organizations to social scientists, natural and physical scientists, policymakers, and both local and international environmental organizations (Yeni, 2014).

This study is composed of five sections. Following the introduction, the second section explores the concept of sustainability. The third section is dedicated to the topic of sustainable development. The fourth section examines the publication of sustainability reports by manufacturing companies operating in Turkey and listed on the Borsa Istanbul (BIST). The final section presents the conclusions of the study.

2. The Concept of Sustainability

Sustainability is a process that encompasses environmental, economic, and social dimensions, aiming to secure long-term human well-being while preserving the functioning of ecosystems (Elkington, 1997). It refers to the ability to maintain economic growth and social welfare within ecological limits (Daly, 1990). The core idea behind sustainability is to ensure the continued coexistence of humans and nature on Earth, by creating the necessary conditions for living systems to thrive in a productive and harmonious way, thereby supporting both present and future generations.

Sustainability integrates social, environmental, and economic issues, ensuring that no critical element is overlooked. Environmental sustainability includes practices such as reducing a company's carbon footprint, conserving energy and water, adopting waste management and recycling programs, and transitioning to environmentally friendly production and supply processes.

Social sustainability involves respecting employee rights, implementing fair wage policies, providing safe working environments, promoting diversity and inclusion, contributing to community-focused social responsibility projects, and building an ethical supply chain.

In the dimension of economic sustainability, companies are expected to aim for long-term growth and profitability, develop sustainable products and services, adhere to principles of financial transparency and good governance, and establish resilient structures capable of withstanding potential risks and crises.

3. Sustainable Development

Sustainable development is a development model that meets the needs of the present generation without compromising the ability of future generations to meet their own needs. Aiming to create a socio-economic environment integrated with the environment, the sustainable development approach evaluates

the present and the future from a common perspective. All resources used today must be utilized in a way that remains sustainable when future needs are considered. If these resources are not used fairly, equitably, and justly, the resulting environment will inevitably become endangered.

In the business world, sustainable development includes environmental responsibilities such as adopting environmentally conscious production methods, increasing energy and resource efficiency, and promoting recycling practices. At the same time, social responsibilities such as ensuring fair working conditions, respecting employee rights, contributing to social projects, and adhering to ethical business practices are also vital components of this process. From an economic perspective, key goals include long-term growth, development of sustainable products and services, financial transparency, and building business models that are resilient to crises. Through this multi-dimensional approach, companies can both gain a competitive edge and actively contribute to sustainable development by generating societal and environmental value.

In a broader sense, sustainability enhances efficiency across sectors such as agriculture, transportation, energy, industry, and services. In recent years, population growth and rapid urbanization have led to a significant increase in energy demand. To address this, concrete steps that support sustainability in the energy sector include reducing the use of fossil fuels, promoting thermal insulation in buildings, increasing the share of renewable energy sources, and advancing R&D efforts.

The transportation sector, which significantly affects societal life, encompasses infrastructure systems such as highways, airways, and railways. A sustainable transportation system is characterized by reduced greenhouse gas emissions from individual vehicle use, promotion of rail transport through infrastructure development and public adoption, and route optimization to shorten air travel distances.

In agriculture, sustainability practices include ensuring food security, protecting biodiversity, preserving existing forest areas (by preventing forest fires and avoiding rezoning), efficiently using water resources through effective irrigation methods, and safeguarding agricultural lands.

In the industrial sector, steps that need to be taken include increasing the use of clean technologies, expanding recycling and recovery processes, producing and utilizing environmentally friendly technological equipment, and reducing pollution caused by the sector.

The services sector—particularly in Turkey—has shown a rising trend in recent years. Sub-sectors such as healthcare, education, urban infrastructure, tourism, finance, information technology, and consultancy directly incorporate applications related to the components of sustainable development. To support this aim, consumer awareness must be raised, sustainability criteria should be adopted in financial lending, and environmentally friendly tourism activities should be promoted. (Source: Sustainable Development Report in Turkey: Owning the Future, Ministry of Development)

4. ESG and Sustainability Standards

Although sustainability was originally an environment-focused concept, over time it has evolved into a multidimensional framework. Today, sustainability is structured around three key pillars: Environmental (E), Social (S), and Governance (G). For businesses to maintain credibility and gain the trust of stakeholders, it is essential that their reporting is transparent and clear (Altınay, 2016).

Environmental Dimension (E): Environmental sustainability includes topics such as natural resource use, waste management, environmental pollution, biodiversity conservation, climate change and carbon footprint, as well as environmental education and awareness (Yanık, 2024). The environmental dimension of ESG refers to a company's impact on nature and its policies for ecological sustainability. By fulfilling their environmental responsibilities, companies not only comply with legal regulations but also minimize their long-term risks (Clark et al., 2015).

As one of the most critical parts of sustainability reports, environmental sustainability addresses questions such as: How much energy is consumed? How is carbon emission reduced? How is water use managed? How is waste recycled? In essence, the company discloses what it is doing to protect the environment, providing accountability to stakeholders such as investors, customers, and governments.

Social Dimension (S): Social sustainability aims to create livable and sustainable environments by identifying and addressing societal needs, and by enhancing the well-being of the places people live and work. In this process, identifying and addressing the needs of society accurately is crucial (Çolak, 2024). The social dimension of ESG evaluates how companies manage relationships with their employees and the broader society. A company's sense of

social responsibility is not only an ethical necessity but also a strategic advantage for long-term sustainability (Clark et al., 2015).

Social sustainability includes topics such as fair wages and working conditions, diversity, respect for human rights, and community investment. In their sustainability reports, companies respond to questions like : What is the gender distribution among employees? Are child labor practices present? Are there contributions to socially beneficial projects? In short, companies use these reports to explain what they are doing to support social well-being and to remain accountable to their stakeholders.

Governance Dimension (G): Governance refers to how a company is managed, how decisions are made, and whether principles of transparency and fairness are upheld in those processes. It includes the company's board structure, ethical guidelines, and risk management practices. In their sustainability reports, companies address questions such as: What are the company's ethical principles? What policies are in place to combat bribery and corruption? Globally accepted corporate governance emphasizes a participatory management approach that involves all societal actors, in contrast to a hierarchical model where authority is concentrated at the top (DPT, 2007).

GRI (Global Reporting Initiative): The Global Reporting Initiative (GRI) is an independent worldwide standards organization that assists corporations, governments, and other entities in comprehending and conveying their influence on matters such as climate change, human rights, and corruption. GRI offers the most extensively utilized sustainability reporting standards globally. Faced with mounting pressure from various stakeholders, including governments, consumers, and investors, to enhance transparency regarding their environmental, economic, and social impacts, numerous companies issue a sustainability report, commonly referred to as a corporate social responsibility (CSR) or environmental, social, and governance (ESG) report. The GRI framework for sustainability reporting assists firms in identifying, collecting, and presenting this information clearly and comparably. The GRI Standards, created by the worldwide Sustainability Standards Board (GSSB), are the inaugural worldwide standards for sustainability reporting and are available as a free public resource (Wikipedia).

GRI helps businesses measure their impacts in the field of sustainability and report these impacts accurately. This is of great importance in terms of long-term value creation, stakeholder trust, and environmental and social responsibility (GRI, 2024). The organization works to develop the GRI Stand-

ards and to promote their use by organizations around the world. These standards, used by approximately 14,000 organizations in more than 100 countries, advance the practice of sustainability reporting and enable organizations and their stakeholders to take actions that create economic, environmental, and social benefits for all (GRI, 2024).

GRI Standards consist of three main categories: General Standards, Sector Standards, and Topic Standards. GRI General Standards explain critical concepts and how they should be applied. They provide the basic principles that organizations must follow when reporting their sustainability performance. GRI Sector Standards aim to improve the quality of reporting. They cover 40 sectors such as gas, agriculture, aquaculture, and fishing. When preparing a report, if there is a sector standard relevant to the organization, it is mandatory to prepare the report in accordance with the GRI Standards. GRI Topic Standards include disclosures on specific issues such as waste management or taxation. Organizations select the relevant standards based on the topics they identify and use them in their reports.

5. Sustainability Reporting Status of Companies in the BIST Industrial Index (2021–2023 Period)

As of the end of 2023, the number of companies listed on BIST All Shares (XUTUM) was 521, and this figure rose to 552 by the end of 2024. By the end of 2024, the total market capitalization of these companies was approximately USD 378 billion. When the total market value of companies in selected indices is compared to the overall market capitalization, companies in the BIST Financials Index (XUMAL) account for approximately 33%, those in the BIST Industrials Index (XUSIN) represent 29%, and those in the BIST Services Index (XUHIZ) make up 23% (Borsa Istanbul Report-51).

The focus of this study is on companies operating in Turkey and listed under the BIST Industrials Index (XUSIN). As of the end of 2023, there are 238 companies in the BIST Industrial Index. These companies operate across 8 sub-sectors. Table 1 presents the number of companies in each sub-sector within the BIST Industrials Index and the number of companies that published sustainability reports by year.

The figures in the table were manually calculated by the authors through meticulous research. During the data collection process, the official websites of the companies and the web pages of the Public Disclosure Platform (KAP)

(https://www.kap.org.tr/tr/Endeksler and https://www.kap.org.tr/tr/Sektorler) were used.

Table 1: Number of Companies Publishing Sustainability Reports in the BIST Industrial Index (2021–2023)

Index Code	Index Names	Number of Firms	2023	2022	2021
XMANA	BIST Basic Metal	28	23	6	1
XTEKS	BIST Textile Leather	27	20	5	3
XGIDA	BIST Food Beverage	47	34	3	2
XKAGT	BIST Wood Paper Printing	13	13	10	0
XKMYA	BIST Chem. Petrol Plastic	45	39	7	1
XMESY	BIST Metal Products Mach.	45	34	10	5
XMADN	BIST Mining	6	3	1	1
XTAST	IST Nonmetal Mın. Product	26	23	3	3
-	Other Industrial Index	1	1	0	0
XUSIN	BIST Industrials (Totals)	238	190	45	16

Source: Prepared by the author based on company-specific reports obtained from the Public Disclosure Platform.

A significant increase has been observed in the number of companies within the BIST Industrials Index that published sustainability reports from 2021 to 2023. In 2021, only 16 companies released sustainability reports. This number rose to 45 in 2022 and surged to 190 in 2023.

When examining the sub-sectors within the manufacturing industry, the most notable increase occurred in the BIST Chemicals, Petroleum, and Plastics sector. In this sector, while only 1 company published a report in 2021, by 2023, 39 out of 45 companies had issued sustainability reports—representing approximately 90% of the sector.

In the BIST Food & Beverage sector, only 2 companies published reports in 2021, whereas this number reached 34 by 2023. In the BIST Basic Metals sector, only 1 company reported in 2021, but this number rose significantly to 23 by 2023. Similarly, in the BIST Textile & Leather sector, the number of reporting companies increased from 3 in 2021 to 20 in 2023. Notably, in the BIST Wood, Paper & Printing sector, no companies published sustainability reports in 2021, yet by 2023, all 13 companies in the sector had issued such reports.

Upon reviewing the data related to sustainability reporting, it becomes evident that although companies are not yet legally required to report, the im-

portance they place on sustainability within the manufacturing sector has increased considerably in recent years. Companies have taken voluntary steps in the name of corporate transparency and published sustainability reports for the benefit of their stakeholders.

6. Conclusion

There has been a significant increase in the number of companies within the BIST Industrials Index that published sustainability reports from 2021 to 2023. Among the 238 companies included in the index, only 16 published sustainability reports in 2021. This number rose to 45 in 2022 and then sharply increased to 190 in 2023.

An analysis of the sub-sectors reveals that the greatest increase occurred in the BIST Chemicals, Petroleum, and Plastics sector. In this sector, while only 1 company published a report in 2021, this number rose to 39 out of 45 companies by 2023. As shown in Table 1, there has been a notable rise in the number of companies publishing sustainability reports across all sub-sectors of the manufacturing industry in recent years.

This outcome represents a highly significant development for all stakeholders. Sustainability reports provide valuable insights into the rise in public awareness, increasing sensitivity toward environmental and social issues, and the growing importance investors place on sustainability criteria. In line with stakeholder demands, the importance attached to sustainability reporting is also steadily increasing among companies operating in Turkey that are not listed on Borsa Istanbul.

7. References

ALTINAY, A. T.: 2016 "Entegre Raporlama ve Sürdürülebilirlik Muhasebesi," **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 3(25), s. 47- 64.

ELKINGTON, J.: 1997 **Cannibals With Forks: The Triple Bottom Line of 21st Century Business**. Capstone.

DALY, H. E.: 1990 "Toward Some Operational Principles of Sustainable Development," **Ecological Economics**, 2(1), s. 1-6.

CLARK, G., FEINER, A., VIEHS, M.: 2015 "From the Stockholder to the Stakeholder," **How Sustainability Can Drive Financial Outperformance**, s. 55-60.

DPT.: 2007 **Dokuzuncu Kalkınma Planı Kamuda İyi Yönetişim Özel İhtisas Komisyonu Raporu**, Ankara.

Sürdürülebilirlik ve İşverenler: Geleceği İnşa Eden Bir Yaklaşım

Elif Özge Gürdal*[1]

[1] *Dr. Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri ;*
eozgegurdal@gmail.com,
ORCİD: 0000-0002-8642-6138

Öz: 1970'li yıllardan itibaren artan çevresel kaygılar, doğayı korumaya yönelik çabaların önemini gündeme getirmiştir. Küresel ölçekte çeşitli toplantılar yapılmış, bildiriler yayınlanmış ve önlemler alınması için harekete geçilmiştir. Bu bağlamda, doğal kaynakların verimli kullanılması, çevresel dengenin korunması ve toplumsal refahın sağlanması ilkelerini temel alan bütüncül, kapsayıcı bir sürdürülebilirlik anlayışı ön plana çıkmıştır. Böylelikle yalnızca çevresel değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik sorumlulukları da kapsayan sürdürülebilir kalkınma kavramının temeli oluşturulmuştur. Kalkınma politikalarının, gelecek nesillerin ihtiyaçlarını da göz önünde bulunduran, dengeli ve uzun vadeli bir yaklaşımla ele alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında yalnızca devlet politikaları değil, özel sektörün ve işverenlerin atacağı adımlar önem taşımaktadır. İşverenlerin çevreye duyarlı ve toplumsal faydayı gözeten uygulamaları, kalkınmanın sürdürülebilir hale gelmesinde kilit rol oynamaktadır. İşverenler, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşılmasında stratejik planlamalar yaparak, kurumsal sosyal sorumluluk projeleri ve iş süreçlerini uzun vadeli çevresel ve toplumsal etkileri göz önünde bulundurarak yeniden yapılandırmalıdır. Böylelikle işverenler, sadece ekonomik büyümeye katkı sağlamış olmayacak, aynı zamanda çevresel koruma ve sosyal refahın artırılmasına da katkı sunarak sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleşmesine öncülük edebileceklerdir. Bu doğrultuda çalışma, sürdürülebilirlik kavramının iş dünyasındaki yansımalarını ve işverenlerin üstlendikleri sorumlulukların sonuçlarını çok boyutlu olarak ele almak amacıyla nitel araştırma yöntemi çerçevesinde tasarlanmıştır. Araştırmanın metodolojik temeli kavramsal analiz ve kapsamlı literatür taramasına dayanmaktadır. Ulusal

ve uluslararası makaleler, raporlar ve resmi kurumların belgelerinden yararlanılarak kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. Sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilirlik kavramları üzerinden işverenlerin rol ve potansiyelleri incelenmiştir. İşverenlerin çevresel, sosyal ve ekonomik sorumlulukları çerçevesinde sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkıları kavramsal olarak ele alınmış; işletmeler açısından sürdürülebilirliğin önemi ortaya konması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Sürdürülebilir Kalkınma, İşverenler, İş dünyası, Sürdürülebilir İşletme

Jel Kodları: Q01, Q56, M14, M12, L21

Sustainability and Employers: A Future-Building Approach

Abstract: Since 1970s, increasing environmental concerns have brought the importance of efforts to protect nature. Various international meetings have been held, declarations have been published, and actions have been taken to implement necessary measures on global scale. In this context, holistic and inclusive understanding of sustainability based on the principles of efficient use of natural resources, preservation of environmental balance, and the provision of social welfare has come to the forefront. Thus, the concept of sustainable development, which encompasses not only environmental but also social and economic responsibilities, has been established. It has become evident that development policies must be addressed with balanced and long-term approach that also considers the needs of future generations. In ensuring sustainable development, not only state policies but also the steps taken by the private sector and particularly by employers are of great importance. Employers' environmentally conscious and socially beneficial practices play key role in making development sustainable. Employers should take strategic steps toward achieving sustainable development goals by developing corporate social responsibility projects and restructuring business processes with consideration of their long-term environmental and social impacts. In this context, the study framework of qualitative research method in order to examine the reflections of the concept of sustainability in business world and the outcomes of the responsibilities undertaken by employers from a multidimensional perspective. The methodology is based on conceptual analysis and extensive literature review. Theoretical framework has been established by utilizing national and

international articles, reports, and documents from official institutions. The roles and potential of employers have been examined through the concepts of sustainable development and sustainability. Within the scope of employers' environmental, social, and economic responsibilities, their contributions to sustainable development goals have been addressed conceptually and comparatively, aiming to highlight the importance of sustainability from a business perspective.

Keywords: Sustainability, Sustainable Development, Employers, Business World, Sustainable Business

Jel Codes: Q01, Q56, M14, M12, L21

Giriş

Günümüzde iklim değişikliğinin yoğun biçimde etkisini göstermesi, mevcut kaynakların sınırsızlığının farkına varılması ve bunların hızla tükendiğinin gözlemlenmesi sürdürülebilirlik kavramını ön plana çıkartmıştır. Bu sebeple çeşitli uluslararası örgütlerin de katkılarıyla iş dünyasında yıllar içerisinde sürdürülebilirlik kavramı çevresel kaygıların ötesine geçerek aynı zamanda ekonomik ve toplumsal sorumlulukları odak noktasına alan bir kavram haline gelmiştir.

İş dünyasında sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir uygulamalara yönelik ilgi her geçen gün artmaktadır. Bu durum, sadece ekonomik başarıyı değil, aynı zamanda çevresel duyarlılığı ve toplumsal sorumluluğu da öncelikli hale getirmektedir. Bu bağlamda iş dünyasında da sürdürülebilirlik uygulamaları uzun vadeli olarak başarının yakalanması, şirketlerin itibarları, mâli olarak dayanıklılığı ve kalıcılıklarının sağlanması noktasında ve çalışan memnuniyet ve bağlılıklarının arttırılmasında önemli bir faktör haline gelmiştir.

Çalışmada sürdürülebilirlik tarihsel süreçteki gelişimiyle başlayarak, bütüncül olarak yalnızca bir çevre politikası olarak kalmayıp, stratejik bir yönetim anlayışı, rekabet avantajı ve uzun vadede maliyet avantajı sağlayan bir unsur olarak değerlendirilmiştir. Bu araştırma, söz konusu boşluğu doldurmayı amaçlamakta ve sürdürülebilirlik kavramının iş dünyasındaki yansımalarını kapsamlı bir şekilde incelemeyi hedeflemektedir. Ayrıca, işverenlerin sürdürülebilir kalkınma sürecindeki sergiledikleri rolleri ve katkılarının bireylerin ve

kurumların sürdürülebilirlik algılarını ve iş süreçlerine nasıl entegre ettiklerini anlamaya yönelik olarak yapılandırılmıştır. Literatürde sürdürülebilirlik ve işverenlerin rolleri üzerine çalışma bulunmasına rağmen, bu çalışmaların çoğu belirli alanlara odaklanmakta ve çok boyutlu bir yaklaşım eksikliği göstermektedir. Bu sebeple, çalışmada sürdürülebilirlik kavramının işletmelerdeki yansımaları, işverenlerin çevresel, sosyal ve ekonomik sorumlulukları nasıl benimsedikleri ve uygulamaya geçirdikleri, çok boyutlu bir bakış açısıyla ele alınarak, işverenlerin sürdürülebilirlik stratejilerini şekillendiren içsel ve dışsal faktörler analiz edilerek, kuramsal ve pratik düzeyde önerilere yer verilmiştir.

Sonuç olarak işverenlerin sürdürülebilirlik sürecindeki tutum ve davranışlarının, sadece çevresel ve toplumsal sorumluluklarını yerine getirmekle kalmayıp, aynı zamanda işletmelerinin gelecekteki varlıklarını korumaları ve piyasa koşullarında ayakta kalabilmeleri açısından kritik bir rol oynadığı sonucuna varılmıştır. Bu tutum ve davranışlar, işletmelerin uzun vadeli başarısı, rekabet gücü ve sürdürülebilir büyüme hedeflerine ulaşmalarında belirleyici faktörler arasında yer aldığı görülmüştür.

1. Sürdürülebilirliğin Tanımı ve Önemi

Sürdürülebilirlik, bir toplumun bugünkü gelişimi, gelecekteki nesillerin refahını ve kaynaklara erişimini engellemeyecek şekilde inşa edilmesi (Tuncer, Sezgin ve Dulupcu, 2021: 30) olarak tanımlanmaktadır. Sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir kalkınma düşüncesinin ortaya çıkışı ve uluslararası düzlemde yer bulması bir çok uluslararası kurum ve kuruluşun yapmış olduğu yoğun çalışmalar ve işbirliklerinin sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Söz konusu çalışmalar arasında öncelikle 1972 yılında Roma Kulübü girişimi ile hazırlanıp yayımlanan Büyümenin Sınırları başlıklı çalışma ile başlamış olup sonrasında 1980 yılında Birleşmiş Milletler Çevre Programı ve Dünya Koruma Stratejisi ile devam etmiştir (Şen, Kaya ve Alpaslan, 2018:13). Sürdürülebilir Kalkınma kavramı 1987 yılında Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan Ortak Geleceğimiz adlı Bruntland Raporu'nda, doğanın gelecek kuşakların gereksinimlerine cevap verme yeteneğini tehlikeye atmaksızın, günlük ihtiyaçları temin ederek, kalkınmayı sürdürülebilir kılma yeteneği (United Nations Bruntlant Report, 1987) şeklinde tanımlanarak bügün en yaygın olarak bilinen ve kullanılan tanıma ulaşılmıştır. Böylelikle, sürdürülebilir kalkınma anlayışının da temeli oluşturulmuştur. 1992 yılında gerçekleştirilen Rio Zirvesi'nde kabul edilen "Agenda 21" ve "Rio Bildirgesi" gibi belgelerle çevre ile kalkınma arasında denge kurulması gerektiği vurgulanmıştır. 1994

yılında Kahire'de düzenlenen Birleşmiş Milletler Nüfus ve Kalkınma Konferansı (ICPD 30 Bölgesel Konferansı, https://turkiye.unfpa.org/tr/news/icpd30-bolgesel-konferansi, Erişim Tarihi: 14.04.2025), 1996 yılında İstanbul'da gerçekleşen Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Konferansı-Habitat II sürdürülebilir kalkınma ve insan yerleşimleri konularında küresel stratejilerin geliştirilmesine katkı sağlamıştır (Habitat, 1996). 1997'de Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun gerçekleşen Rio + 5 Forumu, 1992 Rio Zirvesi'nin 5. yılında, Rio'da alınan kararların uygulama düzeyinin değerlendirildiği bir forum olmuştur (United Nations, Rio+5, https://www.un.org/en/conferences/environment/newyork1997, Erişim Tarihi 14.04.2025). 2000 yılına gelindiğinde Birleşmiş Millet tarafından New York'ta düzenlenen Binyıl Zirvesi'nde kabul edilen Binyıl Kalkınma Hedefleri, sürdürülebilir kalkınmanın sosyal boyutunu vurgulamıştır (United Nations, Millenium Summit, https://www.un.org/en/conferences/environment/newyork2000, Erişim Tarihi 14.04.2025). Çevre ve kalkınma arasında denge kurulmasının gerektiğine yönelik yaklaşım 2002'de gerçekleşen Johannesburg Zirvesi'nde Rio+10 ile uygulamaya yönelik adımlarla güçlendirilmiştir. 2005 Dünya Zirvesi'nde bu hedeflerin ilerleyişi değerlendirilmiş ve küresel iş birliği vurgulanmıştır (United Nations, World Summit 2005, https://www.un.org/en/conferences/environment/newyork2005, Erişim Tarihi 14.04.2025). 2012'de düzenlenen Rio+20 Zirvesi'nde "İstediğimiz Gelecek" başlıklı bildirge ile sürdürülebilirliğin sosyal, ekonomik ve çevresel boyutları yeniden ele alınmıştır (United Nations, United Nations Conference on Sustainable Development, https://www.un.org/en/conferences/environment/rio2012, Erişim Tarihi 14.04.2025). Bu süreç, 2015 yılında New York'ta düzenlenen Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi, sürdürülebilirlik alanında bugüne kadarki en kapsamlı küresel hedeflerin belirlendiği önemli bir dönüm noktası olmuştur. 2015 yılında kabul edilen ve 2030 yılına kadar ulaşılması hedeflenen 17 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi ile daha somut bir yapıya kavuşmuştur (United Nations, United Nations Sustainable Development Summit 2015, https://www.un.org/en/conferences/environment/newyork2015, Erişim Tarihi: 14.04.2025). Bugüne kadarki en kapsamlı yol haritasını oluşturmuştur. Bu gelişmeler, sürdürülebilir kalkınmanın yalnızca çevresel değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik boyutlarıyla birlikte ele alınması gerektiğini açıkça ortaya koymuştur. Günümüzde sürdürülebilirlik, küresel politikaların şekillendirilmesinde temel bir ilke haline gelmiştir.

2. Sürdürülebilirliğin Boyutları

Günümüzde sürdürülebilirlik çevresel bir yaklaşım olmanın ötesine geçerek daha bütüncül bir yaklaşımı içermektedir. Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nun tanımından hareket edildiğinde sürdürülebilirlik, insan faaliyetlerinin bütünü üzerinden sağlanabilmekte, bu ise çok farklı konuları kapsamaktadır (Yavuz, 2010: 65). Birleşmiş Milletlerin 2005 Dünya Zirvesinde sürdürülebilir kalkınma üç alt başlıkta belirlemiştir (United Nations 2005 World Summit, 2005: 11-12) bunlar; ekonomik kalkınma, sosyal kalkınma ve çevrenin korunması olarak sıralanmıştır. Bu üçlü yapı, sürdürülebilir kalkınmanın üç temel ayağını oluşturmaktadır.

Sürdürülebilirliğin ekonomik boyutuyla, dünya kaynaklarının sınırlı olması sebebiyle ekonomik faaliyetler açısından kaynak kullanımında duyarlılığı gerektirmektedir (Yavuz, 2010: 65). Bu açıdan, işverenlerin kârlılığı ve finansal olarak gelişimi, kısa vadeli kâr hedeflerinin yanı sıra uzun vadeli ekonomik büyüme ve istikrarını içermektedir. Ekonomik sürdürülebilirlik, sürdürülebilirliğin diğer yönleriyle ilgili olarak en ihtiyatlı ve akıllı olarak verilen kararları ifade eder. Standart iş yöntemlerinde, işletmeler yalnızca kazanç elde etme arzusu gütmektedirler ancak sürüdürülebilir uygulamaların hayata geçirilmesiyle yeşil kalkınma için akıllı büyüme, vergi muafiyetlerinin ve teşviklerin sağlanması gibi kavramlar ekonomik sürdürülebilirlik içerisinde yer almaktadır (Şen, Kaya ve Alpaslan, 2018: 30).

Sosyal boyutuyla sürdürülebilirlik, tüketim merkezli toplumdan çevreye duyarlı ve bilinçle tüketim yapan toplumlara dönüşümü ifade etmektedir. Sosyal sürdürülebilirlik iş dünyasında, işverenlerin toplumun refahına katkıda bulunmasını, çalışan haklarını önemsemesi ve toplumsal açıdan sorumluluk taşımasını ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitliği, hesap verebilirlik ve katılım gibi ilkeler temelinde; eşitlik, sağlık ve eğitim gibi alanlarda yeterli sosyal hizmetlerin sunulması sağlanmalıdır. (Gedik, 2020: 197).

Sürdürülebilirliğin çevresel boyutu ise, yenilenebilir kaynakların tüketiminde aşırı kullanımından kaçınılması, yenilenebilir olmayan kaynakların kullanımında ise sadece yerine geçebilecek yeterlilikte olan yatırımlar yoluyla tüketilmesini içermektedir. Böylelikle, biyoçeşitliliğin, atmosfer dengesinin ve diğer ekosistem fonksiyonlarının korunmasını sağlamayı amaçlamaktadır (Tuncer, Sezgin ve Dulupcu, 2021: 32). Çevresel boyutta bir işletme veya kuruluşun toprak, hava, su ve ekosistemlerin dahil olduğu canlı ve cansız doğal çevre üzerinde odaklanmaktadır. Bu boyut kapsamında kullanılan ham maddeler, enerji ve su tüketimleri ile atık suların nasıl yönetileceği, biyoçeşit-

liliğin korunmasının sağlanması, emisyonların azaltılması, atıkların yönetimi, yasal boyutta çevresel uyum konuları ile tedarikçilerin çevresel değerlendirmesi yer almaktadır (Yurdakul, 2024: 288). Çevresel boyutun ana hedefi kurumların üretim faaliyetleri esnasında ve toplumun da tüketim esnasında ortaya çıkan sorunlarını azaltmak ve zararı hafifletmektir (Karaboğa, 2022: 288). Çevresel sürdürülebilirlik, işverenler açısından doğayı korumalarının arttırılması ve çevresel etkileri minimize etme sorumluluğudur. Bu boyut, doğal kaynakların verimli kullanımı ve çevre dostu uygulamaları içermekte olup, daha yeşil çevreye duyarlı bir sistemin kurulmasını amaçlamaktadır.

Sürdürülebilirliğin üç boyutu olan çevresel, ekonomik ve sosyal unsurların dengeli bir şekilde kullanılması, toplum açısından uzun vadeli kalkınma ve toplumun yaşam kalitesinin arttırılması için büyük öneme sahiptir. Bu dengeli kullanım iş dünyası içerisinde de uzun vadeli başarı sağlarken aynı zamanda toplumun ve çevrenin de korunmasına katkı sağlacaktır. Bu nedenle işverenlerin sürdürülebilirlik stratejilerinde bu üç boyutu eşit derecede önemsemeleri gerekmektedir. Zira bunlar birbirini tamamlamakta ve biri ihmal edildiğinde diğerlerini de olumsuz etkileyen alanlardır.

3. İşverenler İçin Sürdürülebilirliğin Önemi

Sürdürülebilirlik konusu iş dünyasında geleceğinin şekillenmesi açısından önem taşımaktadır. Günümüzde sürdürülebilirlik, şirketlerin uzun vadeli başarılarını güvence altına alabilmeleri ve değişen küresel ve toplumsal beklentilere uyum sağlayabilmeleri, adapte olabilmeleri açısından stratejik bir gereklilik haline almıştır. İşletmelerin sürdürülebilirliklerini sağlayabilmeleri için, paydaşlarla ekonomik, sosyal ve toplumsal boyutta ilişkiler ve iş birliği geliştirmek suretiyle, haksız rekabet, çalışan hakları, çevre kirliliği, eğitim, sağlık, kültür ve sanat gibi alanlarda toplum refahını arttırıcı proje ve uygulamalara destek vermeleri gerekmektedir (Noyan, 2022: 22).

İşletmelerin yalnızca ekonomik çıkarlarını gözetmeleri yeterli olmamakta toplumsal fayda üretme sorumluluğunu da üstlenmeleri zorunlu hale getirmektedir. Bu sebeple günümüzde iş dünyası için önemli bir konu haline gelmiş olan kurumsal sürdürülebilirlik, sadece çevresel ve ekonomik performansla değil, aynı zamanda sosyal sorumluluk bilinciyle de şekillenmektedir. Paydaşlarla geliştirilen çok boyutlu ilişkiler, işletmelerin toplumsal meşruiyetini perçinlerken, aynı zamanda uzun vadede işletmenin marka değerini ve rekabet gücünü de artırmaktadır. Bu nedenle, işletmelerin toplum refahını önceleyen

projelere proaktif olarak katılımı, sürdürülebilir kalkınmanın temel dinamiklerinden biri olarak değerlendirilmektedir.

Bu bağlamda sürdürülebilir uygulamaların işverenlere sağladığı avantajlar incelendiğinde,(Şirketlerde Sürdürülebilirlik: İş Dünyasının Geleceği Nasıl Şekilleniyor?https://gefsgp.com/sirketlerde-surdurulebilirlik-is-dunyasinin-gelecegi-nasil-sekilleniyor, Erişim Tarihi 28.05.2025);

- **Rekabet Avantajı**: Çevre dostu ürünler geliştiren ve enerji verimliliğini artırmaya yönelik stratejiler benimseyen işletmeler, hem tüketiciler hem de yatırımcılar nezdinde daha yüksek tercih edilme oranına sahip olmaktadır. Rakiplerine kıyasala piyasada daha çok rağbet görmektedirler.
- **Müşteri Sadakati**: Çevreye duyarlı davranan, etik ilkelere bağlı ve sosyal sorumluluk projelerine aktif katkı sunan işletmeler, tüketiciler tarafından daha olumlu algılanmakta ve tercih görmektedir. Bu durum, müşteri sadakatinin güçlenmesine ve uzun vadeli olarak müşteri ilişkilerinin tesis edilmesine katkı sağlamaktadır.
- **Finansal Kazançlar**: İşletmelerin enerji verimliliğini artırmak, geri dönüşüm süreçlerini etkinleştirmek ve atık yönetimini optimize etmek, işletmelerin operasyonel giderlerini azaltmalarına olanak tanımaktadır. Bu tür sürdürülebilirlik odaklı uygulamalar, çevresel fayda sağlamanın yanı sıra finansal performansı da olumlu yönde etkileyerek işletmelere ekonomik kazanç sağlamaktadır.
- **İşveren Markası ve Çalışan Memnuniyeti**: İşletmelerin benimsediği sürdürülebilirlik yaklaşımları, işveren markasının değerini artırarak nitelikli iş gücünü cezbetme ve elde tutma konusunda önemli avantajlar sağlamaktadır. Çevresel ve toplumsal sorumluluk bilinciyle hareket eden kurumlarda çalışmak, çalışanlar açısından hem anlamlı bir aidiyet duygusu yaratmakta hem de motivasyonu ve bağlılığı güçlendirmektedir.
- **Yatırımcı İlgisi**: Sürdürülebilirlik, yatırımcıların ilgisini çeken önemli bir etkendir. Çevreye duyarlı, etik değerlere saygılı ve sosyal sorumluluk projelerine destek veren şirketler, yatırımcılar tarafından daha güvenilir ve tercih edilir olarak görülür. Bu durum, şirketlerin yatırım alma şansını artırır ve uzun vadeli finansal başarılarını desteklemektedir.

Bu bağlamda, sürdürülebilirlik, işletmelerin rekabet gücünü artırmada ve paydaşların güvenini kazanmakta önemli bir etken olmaktadır. Çevre dostu ürünlerin kullanımı ve enerji verimliliği stratejilerinin gözetilmesi, hem tüketicilerin hem de yatırımcıların tercihlerini olumlu yönde etkilerken aynı zamanda sürdürülebilir uygulamalar, müşteri sadakatini güçlendirerek uzun vadeli ilişkilerin tesisinde kilit bir rol oynamaktadır. Finansal açıdan değerlendirildiğinde ise enerji tasarrufu ve atık yönetimi gibi uygulamalar, işletmelerin maliyetlerini düşürerek ekonomik fayda yaratmaktadır. Bu doğrultuda, sürdürülebilirlik odaklı yaklaşımlar işveren markasını güçlendirmekte ve çalışan bağlılığını artırırmaktadır. Çevreye önem veren ve topluma duyarlı kurumlarda çalışmak, çalışanların motivasyonunu yükseltmektedir ve kurumların marka değerini arttırmaktadır. Son olarak, yatırımcılar sürdürülebilirliğe önem veren ve sürdürülebilirlik performansı yüksek işletmeleri daha güvenilir ve cazip görmekte, böylelikle de şirketlerin finansal başarısını desteklemektedir. Bu nedenle, sürdürülebilirlik stratejileri işletmeler için hem sosyal hem ekonomik hem de çevresel açıdan vazgeçilmez bir unsurdur.

4. İşverenlerin Sürdürülebilirlik Sürecindeki Sorumlulukları

Sürdürülebilirlik, günümüzde yalnızca bir çevre meselesi olmayıp yaşamın ve geleceğin bütününü oluşturmakta olup ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla bütüncül bir strateji haline gelmiştir. İşverenler bu noktada yalnızca üretim ve kâr odaklı değil, aynı zamanda çevresel, toplumsal ve ekonomik ektkileri yöneten aktörler olarak yer almaktadır. Bu doğrultuda işverenlerin sorumlulukları da önemli ölçüde genişlemiştir. Yalnızca kâr hedefli politikaların ötesine geçerek toplumsal faydayı ve gezegenin geleceğini dikkate alan bir anlayışa dönüşmüştür. Sürdürülebilir bir gelecek inşa etme noktasında işverenler, hem çalışanlarına hem topluma hem de doğaya karşı sorumlu aktörler haline gelmiştir. Bu doğrultuda işverenlerin sorumlulukları incelenmiştir.

4.1 İşverenlerin Ekonomik Sorumlulukları

İşletmeler, paydaşlarının mal, hizmet ve ekonomik gereksinimlerini karşılamak amacıyla faaliyet gösteren organizasyonlardır. Bu tanım doğrultusunda, işletmelerin temel hedefleri, ekonomik ihtiyaçları karşılayacak mal ve hizmetleri üretmek olduğu görülmektedir (Tüyen, 2020: 94). Ekonomik sorumluluk bilinciyle hareket eden işverenler, yalnızca bugünkü kârı maksimize etmeyi değil, gelecekte de değer üretebilecek iş modelleri geliştirmeyi hedeflemekte-

dirler. Bu bağlamda işverenlerin ekonomik sorumluluğu, kaynakları verimli kullanarak, yenilikçi yatırımlarla ve sürdürülebilir iş stratejileriyle şirketin uzun ömürlü olmasını sağlamaktır. Kısa vadeli kâr hedeflerinin ötesine geçerek topluma, paydaşlara ve hissedarlara sürekli fayda sağlamak temel ilkeleri olmaktadır.

İşverenlerin ekonomik sorumluluğu; kaynakların verimli kullanılması, istihdamın desteklenmesi, adil ücret politikalarının benimsenmesi ve yerel ekonomik kalkınmaya katkı sağlanması gibi unsurları kapsamaktadır. Carroll'un Kurumsal Sosyal Sorumluluk Piramidi'nde (Carroll, 1991: 40-42) ekonomik sorumluluk, işletmelerin diğer tüm sorumluluklarının temelinde yer almaktadır. Burada, işverenler açısından işletmenin öncelikle kârlı olmasının, diğer sosyal ve çevresel sorumlulukları sürdürebilir kılmak açısından zorunlu olduğu vurgulanır. Ekonomik sorumluluğun sürdürülebilir kalkınma hedefleriyle uyumlu olması, işletmelerin hem rekabet gücünü artırmakta hem de topluma olan katkılarını daha anlamlı kılmaktadır. Bu nedenle işverenlerin, sadece kısa vadeli kâr hedefleri yerine, işletmeler açısından uzun vadeli ekonomik değer yaratmaya odaklanmaları sürdürülebilirliğin temel bir gereğini oluşturmakdır.

İşverenlerin temel ekonomik sorumluluklarından biri de sürdürülebilir ve nitelikli istihdamı sağlamaktır. Böylelikle, iş gücünün yetkinliklerinin arttırımı sağlanacak hem de iş sürekliliği korunacaktır. Birleşmiş Milletler'in 8 numaralı Sürdürülebilir Kalkınma Hedefi (United Nations Transforming Our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development, 2015), "insana yakışır iş ve ekonomik büyüme" ilkesini benimsemekte ve işverenlerin kapsayıcı, üretken ve insana değer veren iş ortamları sağlamasını teşvik etmektedir. Sürdürülebilir ekonomik sorumluluk, işverenlerin finansal şeffaflık gözeterek, şeffaf, açık muhasebe uygulamaları ve vergi sorumluluğu gibi konuları içermekte, işverenlerin mali raporlama süreçlerinde dürüstlük ve hesap verebilirlik ilkelerine uygun davranması, hem yasal zorunluluk hem de sürdürülebilir iş yapma anlayışının gereği olmaktadır.

Günümüz iş dünyasında işverenlerin ekonomik sorumlulukları, klasik finansal performans ölçütlerinin ötesine geçerek çevresel, sosyal ve yönetişimsel faktörler çerçevesinde değerlendirilmektedir. Şirketler; bu kriterlere uygun olarak yapıları ve faaliyetlerini, kurumsal politikalarını ve çevresel, sosyal ve yönetişimsel konulardaki performansları hakkında halkın farkındalığını arttırmak için faaliyetleri konusunda şeffaf şekilde halkın giderek artan bilgi taleplerine cevap vermeleri önem arz etmektedir (OECD, 2011: 21). Bu faktörler işletmeler açısından piyasa mekanizması içerisinde güvensizlik ve belirsizlik

durumunu ortadan kaldırmada önemli bir rol oynamaktadır. İşletmeler; çevreye verdiği önemi gösteren, sosyal sorumluluk bilinciyle hareket ettiğini gösteren ve kurumsal yönetime sahip olduklarını paydaşlarına hissettiren açıklamalara değer vermeye ve bunları raporlamaya başlamışlardır (Şeker ve Şengür, 2022 :355). Bu kapsamda bu ölçütlerden çerçevesinde değerlendirildiğinde;

- **Çevresel Faktörler:** işletmenin karşılaşabileceği çevresel riskleri ve bu riskleri nasıl yönettiğini değerlendirmede kullanılmaktadır (Doğan, 2024: 106). Bu uygulamalar, yalnızca çevrenin korunmasına katkı sağlamakla kalmaz, aynı zamanda uzun vadede işletmenin operasyonel maliyetlerini düşürerek ekonomik sürdürülebilirliği desteklemektedir.
- **Sosyal Faktörler:** İşverenlerin bu alanlarda gösterdiği özen, iş gücünün motivasyonunu ve verimliliğini artırırken, toplumsal kabul ve marka itibarını güçlendirir.
- **Yönetişimsel Faktörler:** ise şirket yönetiminin şeffaflığı, etik standartlara bağlılığı ve hesap verebilirlik mekanizmalarını içermektedir.

Bu bağlamda çevresel, sosyal yönetişim uygulamaları işletmelere rekabet avantajı sağlamakta, yatırımcıların dikkatini çekmekte, finansal performansı iyileştirme, müşteri sadakati oluşturma ve işletme operasyonlarını sürdürülebilir kılma gibi avantajlar sağladığı görülmektedir (Doğan, 2024: 108). Bu nedenle işverenlerin ekonomik sorumluluklarını yerine getirirken bu kriterleri uygulamalarına entegre etmeleri, sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşılmasında stratejik bir avantaj sağlamaktadır.

4.2 İşverenlerin Çevresel Sorumluluğu

İşletmelerin ekonomik sürdürülebilirlik sağlama amacına paralel olarak işverenlerin çevresel sorumlulukları da bulunmaktadır. Bu doğrultuda işverenlerin çevresel sorumluluğu, işletmeler için çevreye zarar vermemeyi, çevresel etkileri en aza indirmeyi ve doğayı korumaya yönelik politikaları benimsemeyi içeren bir yaklaşımı ifade etmektedir (Özdemir ve Mutlu, 2024: 7).

İşverenlerin sürdürülebilirlik kapsamındaki çevresel sorumlulukları, üretim ve hizmet süreçlerinde doğal kaynakları verimli kullanmayı, çevreye olan olumsuz etkileri en aza indirmeyi ve iklim değişikliğiyle mücadele etmeyi kapsar. Bu sorumluluk, yalnızca yasal zorunlulukların yerine getirilmesiyle sınırlı kalmamakta, işletmelerin gönüllü olarak çevresel performanslarını iyileştirme yönünde stratejik adımlar atmalarını da içerir. Enerji ve su tasarrufu, atık yönetimi, karbon ayak izinin azaltılması, geri dönüşüm sistemlerinin uygulanması ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı bu kapsamda öne

çıkan uygulamalardır. Çevresel sorumluluk ilkelerine bağlılık, yalnızca ekolojik sürdürülebilirliğe katkı sağlamakla kalmaz; aynı zamanda işletmenin uzun vadeli maliyetlerini düşürerek rekabet gücünü artırır. ISO 14001 Çevre Yönetim Sistemi standardı ve Avrupa Birliği'nin Yeşil Mutabakat politikaları, çevre dostu kurumsal yönetim anlayışının kurumsallaşmasını teşvik etmektedir (ISO, 2015; European Commission, 2019).

Bu bağlamda işverenlerin sorumlulukları sıralanacak olduğunda;

- Doğal kaynakların sürdürülebilir şekilde kullanılmasının sağlanması,
- Enerji tasarrufu sağlayıcı uygulamalara öncelik verilerek kullanımının artırılması,
- Geri dönüşüm ile ilgili uygulamaları çoğaltmak,
- İklim değişikliği ile mücade kapsamında karbon ayak izinin salınımının azaltılması,sera gazı salınımlarının seyretilmesi için hedeflerin belirlenmesi.
- Enerji kullanımında yenilenebilir enerji kaynaklarına öncelik vermek,
- Atık yönetiminin yönetiminin yapılması olarak sıralamak mümkündür.

Bu tür çevresel uygulamalar, işletmelerin ekolojik ayak izini azaltarak sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkı sunmasını sağlarken; aynı zamanda yasal uyum, paydaş güveni ve kurumsal itibar açısından da işletmelere stratejik avantajlar yaratmaktadır.

4.3 İşverenlerin Sosyal ve Yönetimsel Sorumlulukları

Sürdürülebilirlik anlayışının ve uygulamalarının önem kazanmasıyla birlikte, işletmelerin yönetim yaklaşımlarında da çeşitli değişiklikler yaşanmıştır. Bu değişiklikler; işletmenin hedeflerinden temel değerlerine, ürettiği ürünlerden üretim sistemlerine, örgüt yapısından çevre ile kurduğu ilişkilere ve temel işletme fonksiyonlarına kadar pek çok alanda kendini göstermektedir. Geçmişte işletmelerin yönetim anlayışında temel hedefler arasında işletme performansının artırılması, kârlılık ve hissedarların çıkarlarının korunması ön plandayken; günümüzde benimsenen yeni anlayışta yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve tüm paydaşların refahının gözetilmesi öncelik haline gelmiştir.

Aynı şekilde, geleneksel yönetim anlayışında işletme değerleri daha çok rasyonellik, bilgiye dayalı karar alma ve kendi kendine yeterlilik gibi unsurlar üzerine kuruluyken; yeni sürdürülebilir yönetim anlayışının yaygınlık kazanmasıyla birlikte bu değerlerin yerini sezgi, empati ve etkili iletişim gibi daha

insani ve ilişki odaklı değerler almıştır (Tüyen, 2020: 95). Bu değişim ve dönüşüm işverenlerin de sosyal ve yönetimsel olarak sorumluluklarını farklılaştırmıştır ve yeniden tanımlamıştır.

Sosyal açıdan işverenlerin sürdürülebilirlik konusundaki sorumlulukları,

- Ücret politikasının adil bir şekilde oluşturulmasının sağlanması,
- İş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının işyerinde sağlanması,
- Çalışma saatlerinde uygun koşulların sağlanması,
- İşyerinde sendikal hakların uygulanmasının sağlanması,
- Toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemek ve uygun politikaları oluşturmak,
- Ayrımcılık karşıtı politikalar geliştirmek,
- Engelli bireyler için politika ve uygulamalar geliştirmek,
- Çalışanların mesleki gelişimini desteklemek ve eğitim olanakları sunmak,
- Sürekli öğrenmeyi destekleyen kurumsal kültür oluşturmak ve bunu yaymak,
- Sosyal sorumluluk projelerine katılımların sağlanması olarak yer almaktadır.

İşverenler, yalnızca çalışanlarına karşı değil; faaliyet gösterdikleri toplumlara, çevreye ve kurumsal paydaşlarına karşı da yönetimsel açıdan sorumluluk taşımaktadır. Bu ilkelerin uygulanması, sadece kurumsal etik açısından değil, aynı zamanda uzun vadeli sürdürülebilirlik, çalışan bağlılığı, toplumsal güven ve marka itibarı açısından da stratejik bir önem taşımaktadır. ISO 26000 Sosyal Sorumluluk Rehberi, Avrupa Komisyonu'nun Kurumsal Sosyal Sorumluluk Stratejileri ve Birleşmiş Milletler Küresel İlkeler Sözleşmesi gibi uluslararası belgeler, bu ilkeleri küresel düzeyde standartlaştırarak işverenler için yol gösterici bir rota sunmaktadır (ISO, 2010; European Commission, 2011; United Nations Global Compact, 2004).

Yönetimsel açıdan işverenlerin sürdürülebilirlik konusundaki sorumlulukları ise,

- Etik kurallara uyum sağlanması ve uygun politikaların oluşturulması,
- Paydaşlara düzenli işletmenin uygulamaları hakkında bilgilendirmelerde bulunmak,
- Kurumsal sürdürülebilirlik stratejilerini geliştirmek olarak sıralamak mümkündür.

Bunlara uygun hareket eden işverenler, aynı zamanda kurumsal itibarlarını güçlendirmekte, çalışan memnuniyetini ve bağlılığını artırmaktadır. İşverenlerin sosyal sorumluluğa duyarlılığı, sadece iç paydaşlara değil, kamuoyuna ve yatırımcılara da güven vermekte; bu durum uzun vadeli sürdürülebilirlik açısından kritik bir unsur haline gelmektedir. Bugün iş dünyasında bugün sosyal sorumluluk gönüllü bir tercih olmanın ötesine geçerek, iş dünyasında stratejik bir zorunluluk niteliği kazanmıştır.

5. Sonuç

Başlangıçta sürdürülebilirlik konusu ağırlıklı olarak sanayileşme açısından gelişmiş olan ülkelerin gündeminde yer alırken bugün ise küresel bir konu haline gelmiştir. Bu düzeye ulaşılması bir çok uluslararası kuruluşun yoğun işbirliği ve çalışmalarıyla mümkün olmuştur. Birleşmiş Milletler, OECD, Dünya Bankası ve Avrupa Birliği gibi aktörlerin geliştirdiği sürdürülebilirlik konusundaki küresel politikalar ve oluşturulan standartlar bugün sürdürülebilirlik anlayışının hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde zemine oturtulup kurumsallaşmasının inşaasını önemli rol oynamıştır.

Günümüzde sürdürülebilirlik ve sürdürülebilir uygulamaların kullanılması iş dünyası için sadece bir tercih türü olmanın ötesine geçerek aynı zamanda uzun vadeli başarı için bir zorunluluk halini almıştır. Sürdürülebilirlik, günümüz iş dünyasında sadece çevresel bir duyarlılık göstergesi olarak kalmayıp aynı zamanda toplumsal sorumluluk ve ekonomik stratejiyle bütünleşen kapsamlı bir yaklaşım haline gelmiştir.

Bütüncül bir yaklaşım olan sürdürülebilirlik, ekonomik açıdan işletmelerin kaynaklarını israf etmeden, verimliliği esas alarak uzun vadeli büyümeyi hedeflerken; çevresel sürdürülebilirlik ise, üretim ve tüketim süreçlerinin doğayla uyumlu şekilde yeniden yapılandırılmasını; enerji tasarrufu, atık yönetimi ve karbon salınımının azaltılmasını zorunlu kılar. Sosyal boyutta ise çalışan refahının gözetilmesi, eşitlik ilkesinin benimsenmesi ve toplumla kurulan ilişkinin etik değerler temelinde sürdürülmesi ön plana çıkarmaktadır. Bu üç temel alanın bir arada ele alınması, yalnızca işletmelerin çevre ve toplumla uyum içinde faaliyet göstermesini sağlamakla kalmaz, aynı zamanda kurumsal dayanıklılığı ve itibarını da güçlendirirmektedir. Bu nedenle sürdürülebilirlik, işverenler için gelecek odaklı bir zorunluluk halini almıştır.

Sürdürülebilirlik uygulamalarının şirketlere entegre edilmesi iş dünyasında rekabet avantajı sağlamaktadır. Bu uygulamalar işverenlerin ve işyerlerinin toplum ve küresel piyasalar içerisinde itibarını güçlendirmekte ve toplumla

daha güçlü bir bağ kurmasına olanak tanıyan bir faktör olarak öne çıkmaktadır. İş yerlerinde sürdürülebilirlik uygulamaları aynı zamanda işverenler için uzun vadeli başarı açısından vazgeçilmez bir stratejik gereklilik haline gelirken, çalışanlar için de prestij ve çalışan bağlılığı açısından önemli bir faktör olarak yer almaktadır. Bu noktada işverenler işletmelerin çevre üzerindeki etkilerini asgari düzeye indirmek ve bu doğrultuda hedefler belirleyerek çalışmalar yapmak, kurumsal sürdürülebilirlik adına sosyal sorumluluk projelerine katılmak ve toplum sağlığına katkı sunmak için sürdürülebilir iş proje ve stratejilerine yönelmelerini arttırmaları gerekmektedir.

Sonuç olarak, sürdürülebilirlik uygulamalarını günümüz küresel dünya düzeninde bir gereklilik halini aldığından bu uygulamaları hayata geçiren ve önem veren işletmelerin gelecekte ekonomik, çevresel ve sosyal dayanıklılığı artacaktır. İşverenlerin sürdürülebilirlik odaklı yönetim anlayışlarını benimsemeleri, kurumsal itibarlarını güçlendirmekte ve paydaş güvenini artırmaktadır. Bu da işletmelere hem kriz anlarında esneklik sağlayacak hem de sürdürülebilir büyüme imkânı sunacaktır. Sürdürülebilirlik, artık sadece çevresel bir sorumluluk değil, aynı zamanda stratejik bir zorunluluktur. Bu doğrultuda hareket eden işletmeler, hem yasal düzenlemelere uyum sağlama hem yasal düzenlemelere uyum sağlama hem de yasa, mevzuata uyum ve politik riskleri azaltma konusunda önemli avantajlar elde etmektedir. Uzun vadede sürdürülebilirlik anlayışını benimseyen şirketler, sadece mevcut performanslarını değil, gelecek nesillerin yaşam kalitesini de güvence altına alma yönünde önemli bir rol üstlenmiş olacaktır.

Kaynakça

Carroll, A. B. (1991). *The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders. Business Horizons*, 34(4), 39–48.

Doğan, S. (2024). İşletmeler Perspektifinden Çevresel, Sosyal ve Yönetişim (ÇSY) Uygulamalarının Önemi. *Scientific Journal of Finance and Financial Law Studies*, 4 (2), 103-113.

European Commission (2011). *A Renewed EU Strategy 2011–14 for Corporate Social Responsibility*. Brussels: EC.

European Commission (2019). *The European Green Deal*. Brussels: EC.

Gedik,Y. (2020). Sosyal, Ekonomik ve Çevresel Boyutlarla Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma. I*nternational Journal of Economics, Politics, Humanities & Social Sciences*, 3(3), 196-215.

Habitat Gündemi ve Habitat Deklarasyonu. (1996).

ICPD 30 Bölgesel Konferansı. Erişim adresi: https://turkiye.unfpa.org/tr/news/icpd30-bolgesel-konferansi

ISO. (2010). *ISO 26000 – Guidance on Social Responsibility*. International Organization for Standardization.

ISO. (2015). *ISO 14001 – Enviromental Management Systems*. International Organization for Standardization.

Karaboğa,F. (2022). Sürdürülebilirliğin Üç Temel Boyutu: On Birinci Kalkınma Planı İçerik Analizi. *Sürdürülebilir Çevre Dergisi*, 2 (2), 76-84.

Noyan, E. (2022). İşletmelerde Sürdürülebilirlik Uygulamaları. *Eurasia Journal of Social Sciences & Humanities*, 27(9), 19-28.

OECD. (2011). *OECD Guidelines for Multinational Enterprises*. OECD Publishing.

Özdemir, A. T.; Mutlu, M. D. (2024). Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir İşletmeler *Sürdürülebilir Yönetim* içinde, Ed., Akay, E.,Palabıyık, N., Özgür Yayınları, ss. 1-22.

Şeker, Y.; Şengür, E.D. (2022). Çevresel, Sosyal ve Kurumsal Yönetim (Esg) Performansı: Uluslararası Bir Araştırma. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi,* 15(2), 349-387.

Şen, H.; Kaya,A.; Alpaslan, B. (2018). Sürdürülebilirlik Üzerine Tarihsel ve Güncel Bir Perspektif. *Ekonomik Yaklaşım,* 29(107), 1-47.

Şirketlerde Sürdürülebilirlik: İş Dünyasının Geleceği Nasıl Şekilleniyor?. Erişim adresi: https://gefsgp.com/sirketlerde-surdurulebilirlik-is-dunyasinin-gelecegi-nasil-sekilleniyor

United Nations; (1987). *Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future*.

United Nations Rio+5. Erişim adresi: https://www.un.org/en/conferences/environment/newyork1997

United Nations Millenium Summit. Erişim adresi: https://www.un.org/en/conferences/environment/newyork2000

United Nations World Summit 2005. Erişim adresi: https://www.un.org/en/conferences/environment/newyork2005

United Nations United Nations Conference on Sustainable Development. Erişim adresi: https://www.un.org/en/conferences/environment/rio2012

United Nations, United Nations Sustainable Development Summit 2015. Erişim adresi: https://www.un.org/en/conferences/environment/newyork2015

United Nations. (2015). Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development.

United Nations Global Compact. (2004). *The Ten Principles of the UN Global Compact*. United Nations.

Tuncer, T.; Sezgin, A.; Dulupçu, M.A. (2021). Sürdürülebilir Kalkınma: Sanayi, Yenilikçilik Ve Altyapı Hedefinde Türkiye'deki Gelişmeler. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 27-46.

Tüyen, Z.; (2020). İşletmelerde Sürdürülebilirlik Kavramı ve Sürdülebilirliği Etkileyen Etmenler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 91-117.

Yavuz, V.A. (2010). Sürdürülebilirlik Kavramı ve İşletmeler Açısıdan Sürdürülebilir Üretim Stratejileri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 63-86.

Yurdakul, M. (2024). Şirketlerde Sürdürülebilirliği Stratejik Olarak Gündeme Getiren Dinamikler. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 22(52), 282-307.

The Impact of Macroeconomic Conditions on ESG Social Scores: An Empirical Study of the Turkish Banking Sector

Iliasu Abdallah[1]

[1] *PhD Candidate, Institute of Social Sciences, Department of Islamic Economics and Finance, Istanbul University, Istanbul, Türkiye;*

E-mail: iliasu.abdallah@ogr.iu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-8615-1349

Abstract: This study examines how macroeconomic conditions influence ESG social scores in the Turkish banking sector, using panel data from six major publicly listed banks over the period 2013 to 2022. While ESG performance has become a benchmark for responsible banking globally, the social component remains unevenly studied, particularly in emerging economies where financial systems operate under persistent macroeconomic stress.

Along with macroeconomic data such as inflation, interest rates, GDP growth, and the real effective exchange rate, the study makes use of ESG social scores obtained by Thomson Reuters Eikon (LSEG). A linear panel regression model with Driscoll-Kraay standard errors is employed to correct for heteroskedasticity, autocorrelation, and cross-sectional dependence. The results demonstrate that GDP growth and the real effective exchange rate negatively affect ESG social scores. This suggests that Turkish banks may increase their social ESG efforts amid economic downturns and currency devaluation to retain public trust and investor confidence.

The study contributes to ESG literature by highlighting how sustainability behaviors intersect with macroeconomic cycles. It provides policymakers, investors, and bank managers with a more dynamic comprehension of the way in which ESG strategies adapt to the economic realities of emerging markets.

Keywords: ESG, Social Dimension, Banking Sector, Panel Data Analysis, Turkiye.

Jel Codes : Q56, Q01, A13, C23

1. Introduction

The incorporation of Environmental, Social, and Governance (ESG) factors into financial decision-making has moved from the margins of global investment discourse to the center of attention over the course of the previous two decades. This transition originated with voluntary initiatives, including the United Nations Principles for Responsible Investment (UN PRI), but it is currently being fortified by an ever-changing risk environment, stronger regulation, and increasing stakeholder expectations (Zhang et al., 2024). Social concerns linked to labor rights, workplace safety, community participation, and human capital management have received little empirical attention among the three pillars of environmental, social, and governance (ESG) sustainability standards. The financial systems of emerging nations are particularly susceptible to this phenomenon (Omar & Ilham, 2025).

Regulatory frameworks, massive fluctuations in inflation and currency depreciation, and other macroeconomic variables are all contributing to an already challenging situation in Türkiye's banking sector (World Bank, 2024). These systemic forces provide a complex array of incentives and disincentives for social responsibility. Research has shown it is difficult to separate strategic signals from real commitment and its effect. Turkish banks have progressed in their ESG ratings, yet Zeraktave et al (2023) discover that social dimension financial materiality on the dimensions of human capital development, community involvement, as well as workplace towards diversity remain unpredictable. Furthermore, these dimensions are mostly unrelated to the core competencies of the firm.

In the banking industry, unlike most industries, everything runs on credibility. Depositors, investors, and regulators have a reliance on institutional integrity in ways that make the ESG-social score an especially sensitive barometer of strategic alignment with stakeholder expectations. According to Liu et al. (2023), a firm's ESG performance, notably in banking, can affect outcomes like loan quality and nonperforming loan rates, which indicate managerial quality and borrower scrutiny. However, this correlation is rarely linear or stable over time. Furthermore, Bouattour et al. (2024) propose that the link

between environmental, social, and governance (ESG) factors and financial stability may be governed by a non-linear, regime-dependent logic. According to this logic, intermediate scores would result in marginal returns, whereas severely low or high involvement would alter stability profiles in opposite directions.

This study examines how macroeconomic factors affect Turkish financial institutions' ESG-social ratings between 2013 and 2022. By focusing specifically on the social dimension, this study avoids the aggregation error present in ESG studies that obscures the different logics of environmental, social, and governance actions. The empirical method uses a panel data framework that includes important macroeconomic variables like GDP growth, inflation, changes in the exchange rate, and capital inflow, as well as controls at the firm level. This helps with the empirical mapping of ESG performance and adds to the theoretical discussion about when institutional environments affect the signaling value and financial outcomes of sustainability efforts.

ESG-social ratings now more fully reflect adaptive, strategic responses to macroeconomic swings than fixed ethical indicators. It is important to understand these forms of interaction in an industry characterized by trust, regulatory backing, and reputational equity. This study aims to examine whether the ESG-social scores of Turkish banks imply an institutional change or merely compliance.

II. Literature

Recent years have witnessed much empirical focus on the relationship between environmental, social, and governance (ESG) performance and its financial or economic consequences. Nevertheless, there is a paucity of research that examines the individual pillars, particularly the social component, and assesses their interaction with macroeconomic data. This is particularly applicable in emerging economies (Avramov et al., 2021). This section presents a synthesis of prior evidence on ESG-social performance, examines the theoretical mechanisms involved, and identifies significant gaps that inform the empirical objectives of this study.

The Social Pillar: Corporate Strategy or Stakeholder Compliance?

Environmental and governance concerns are frequently addressed in ESG discussions as a result of their clear risk and compliance implications. Nonetheless, social performance remains ambiguous. Social pillar refers to Employee welfare, Human Rights, Community investment, Customer Relationship, and Health and safety at the workplace. Many of these categories are subjective and prone to variable disclosure, unlike emissions data or board composition (Ersoy et al., 2022).

Nevertheless, the literature is increasingly showing that social metrics are not only altruistic. According to a meta-analysis including over 2000 empirical studies, there is a positive but heterogeneous link between social ESG activities and financial performance (Friede et al., 2015). The mechanisms are reputational and operational: firms with strong social performance enjoy increased loyalty from employees, improved risk management, and greater brand value; all these benefits can come in handy during crises.

The interpretation is extended through institutional logics (Ioannou and Serafeim, 2015). As time passed, analysts' perception of CSR evolved from viewing it as an unnecessary cost to one that can generate long-term shareholder value. Reframing, social ESG activities move from mere compliance to value-protection tools, especially under a reputational or economic challenge. Based on longitudinal data from U.S. companies, they show that this change happens slowly, with higher-status analysts adjusting faster than lower-status analysts (Lins et al., 2017).

This shift in perspective is evident in the research conducted on the banking industry. A U-shaped relationship between profitability and ESG initiatives was discovered by Yuen et al. (2022), who examined 487 international banks in 51 countries between 2006 and 2021. According to the trade-off concept, initial investments in ESG, particularly social efforts, usually reduce short-term profitability. However, profitability recovers at higher ESG commitment levels, suggesting that advanced ESG integration ultimately improves resilience. Their results are especially important during the COVID-19 epidemic and are constant across many different groups of people throughout the world, including in poor nations.

The relationship between macroeconomic conditions and ESG conduct is still being debated. Inflationary pressures might reduce the capacity to spend

on initiatives such as Corporate Social Responsibility (CSR) and community investment. Alternatively, companies may increase social activities during periods of uncertainty as a way to protect stakeholder trust and legitimacy (Korzeb et al., 2025). Goss and Roberts (2011) referred to this dual option as a "conditional ESG premium," which describes a situation in which the financial value of environmental, social, and governance factors varies depending on the external risk environment.

According to Özer et al. (2023), the environmental pillar of the ESG score exhibits a statistically consistent positive impact on both market and accounting-based performance measures in a study of publicly listed companies in Türkiye from 2009 to 2019. However, the social and governance components yield more ambiguous results. There was a lack of substantial correlation between performance and some subcomponents of the social score, such as employee training or community activities. This finding suggests that there may be disjunctions between social investment and financial outcomes in the context of Türkiye.

Similarly, Aydoğmuş et al. (2022) found a significant positive relationship between social and governance ESG scores and firm value and profitability. The study looked at a large sample but found the predictive power of the social pillar was intact even in a market with opaque regulation and unstable economic fundamentals. Nonetheless, they refrained from linking ESG developments with macroeconomic data, a gap that highlights the significance of the current research.

Outside of Türkiye, data from Italy depict that different banking systems may use ESG-social measures with varying degrees of success. Menicucci and Paolucci (2023) found that certain social activities, particularly disclosures about product responsibility, had a negative relationship with accounting performance in Italian banks. This suggests that if ESG initiatives are not in line with core banking competencies, they may result in operational costs or inefficiencies. Their segmented approach to ESG aspects offers a valuable methodological comparison for the empirical framework of this study.

Likewise, Ersoy et al. (2022) examined the ESG scores in the banking sector of the United States and established an inverted U-shaped effect of social ESG scores on market value. Their use of nonlinear models revealed that social performance might produce falling or even bad returns at excessive levels, presumably attributed to overinvestment difficulties or mismatch with shareholder expectations. This is the case although the geographical settings in

which they operate are different. These curvilinear patterns indicate that the macroeconomic environment, particularly during inflationary or contractionary phases, may significantly influence the perception of social activities as either value-enhancing or wasteful.

These dynamics matter more in emerging markets. Zhou et al. (2020) found that firm-level social ESG activities increase GDP per capita, especially in nations with poor or fragmented public welfare infrastructure. Corporate social activities typically augment state services in employment, education, and health, taking quasi-public responsibilities. ESG performance-enhancing method detractors warn against assuming uniform advantages. ESG integration is generally positioned as a way to harmonize stakeholder interests, yet markets value and communicate not all ESG initiatives equally. Inconsistent ESG data definitions, rating agency uniformity, and insufficient separation between material and immaterial ESG concerns continue to confound causal inference, according to the NYU Stern meta-review.

The situation becomes more intricate when ESG ratings are combined with macroeconomic data. According to research, corporations may strengthen their social responsibility in order to protect their reputation during economic downturns or crises. Lins et al. (2017) provide evidence that stakeholder goodwill, which was established during periods of calm, becomes more robust during periods of crisis, thereby supporting the idea that social ESG ratings may be reactive rather than predictive. Zeraktave et al. (2023) also assert that ESG initiatives enhance company performance; however, this effect is not consistent across time or score dimensions. In comparison to environmental metrics, the social pillar exhibited a reduced correlation with Tobin's Q and return on equity. This implies that firms prioritize specific ESG dimensions as a result of external pressures, including inflation, investor sentiment, or exchange rate volatility.

The literature reveals not a singular causal mechanism, but rather a series of interconnected processes. ESG social ratings consider institutional positioning, financial constraints, and the perceived validity of sustainability as a long-term strategic advantage, with ethical orientation. An empirically based and institutionally nuanced model is needed to understand how macroeconomic conditions impact ESG-social performance in Türkiye, where banks are important nodes in the financial markets and public trust infrastructure.

Three significant gaps in the literature still exist despite its growth. Few studies isolate the social pillar in empirical models that incorporate macroeco-

nomic factors, especially concerning financial institutions. Secondly, the majority of current research either generalizes across geographies or confines its study to developed nations characterized by robust ESG regulatory frameworks. In the Turkish context, the relationship between macroeconomic forces and banks' social ESG ratings is not well understood or assessed.

This study fills existing gaps by employing a panel regression model on Turkish banks, analyzing macroeconomic factors like GDP growth, inflation, interest rates, and the real effective exchange rate.

The objective is not only to ascertain the correlation between these elements and social ESG ratings but also to examine how banks modify their social responsibility initiatives in reaction to economic fluctuations.

This study aims to explain the determinants influencing the continuation, expansion, or contraction of banks' social ESG investments in emerging economies. It accomplishes this by examining both theoretical rationales and discrepancies within the literature. This article enhances the existing research on ESG and contributes to broader discussions about the political economics of corporate social responsibility, reputational capital, and economic resilience.

III. Data and Methodology

This study investigates how macroeconomic conditions affect the social dimension of ESG performance. The quantitative technique is used in this study, which spans a decade from 2013 to 2022 and includes balanced panel data from six major Turkish banks: AK Bank, Vakıf Bank, Halk Bank, Türkiye İş Bank, Yapı Kredi Bank, and Garanti Bank. A total of 60 observations (6 banks × 10 years) make up the dataset, guaranteeing uniformity in both time and cross-sectional units. The dependent variable, Social Pillar Scores (SPS), represents the performance of each bank on social responsibility criteria and is derived from Thomson Reuters Eikon (LSEG). Rates of gross domestic product growth, benchmark interest rates, inflation, and the real effective exchange rate (log-transformed) are the four important macroeconomic indicators that serve as independent variables in the model. In order to study the impact of changing economic conditions on banks' social ESG performance over time, the study selected these independent variables to represent the larger economic context in which banks operate.

The empirical model uses a linear panel regression:

$$SPS_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 GDP_{i,t} + \beta_2 INT_{i,t} + \beta_3 INF_{i,t} + \beta_4 log(EXCH_{i,t}) + u_{i,t}$$

Where $SPS_{i,t}$ represents the ESG Social Score for bank i in year t, $GDP_{i,t}$, $INT_{i,t}$, $INF_{i,t}$, $log(EXCH_{i,t})$ are the macroeconomic predictors, and $u_{i,t}$ is the composite error term, capturing both individual-specific effects and idiosyncratic shocks.

The ESG Social Score from Refinitiv, which measures how well banks perform in areas like diversity, employee welfare, and community involvement, is the dependent variable in this study. Key economic indicators that track changes in Türkiye's macroeconomic environment are the independent variables, which include GDP growth (GDP), inflation (INF), interest rates (INT), and the real effective exchange rate (logEXCH). These factors are combined to evaluate the impact of changing economic conditions on Turkish banks' social responsibility initiatives.

Potential heteroskedasticity, autocorrelation, and cross-sectional dependency are addressed using Driscoll-Kraay standard errors. Fixed effects address time-invariant disparities among banks. Diagnostic assessments encompass Variance Inflation Factor (VIF) for multicollinearity and robustness evaluations utilizing lagged variables.

This method allows for an evaluation of whether Turkish banks regard social ESG commitments as enduring components of strategic identity or as reactive tools during times of economic hardship.

IV. Analysis of Results

Correlation Analysis

The correlation matrix reveals several notable patterns among the key variables. Most prominently, the Social Pillar Score (SPS) exhibits a moderately strong positive correlation with inflation (r = 0.5266) and interest rates (r = 0.52), suggesting that banks may intensify their social responsibility activities during periods of economic tightening or rising cost pressures. This finding aligns with the view that social initiatives often serve reputational or stakeholder management purposes in uncertain economic conditions, as suggested by Goss and Roberts (2011) and further echoed in Korzeb et al. (2025). However, the SPS is negatively correlated with GDP growth (r = –0.1545) and, more strongly, with the real effective exchange rate (r = –0.7186). The latter implies that as the Turkish lira weakens in inflation-adjusted terms, banks

appear more likely to strengthen their ESG-social posture, potentially as a signaling strategy in response to investor anxiety or heightened currency risk. This is consistent with Lins et al. (2017), who argue that ESG activity often reflects a form of "crisis insurance" when institutional trust is at stake.

Notably, inflation and the real effective exchange rate are themselves negatively correlated (r = –0.7637), reinforcing Türkiye's well-documented macro-financial instability during the study period. The observed intercorrelations do not indicate immediate collinearity threats, though further diagnostics were necessary to confirm the stability of the regression estimates.

Table 1: Correlation Analysis

	SPC	GDP	INFLATION	INTEREST	REAL EFFECTIVE EXCHANGE RATE
SPC	1				
GDP	-0.1545	1			
INFLATION	0.5266	0.2324	1		
INTEREST	0.52	0.0506	0.3439	1	
REAL EFFECTIVE EXCHANGE RATE	-0.7186	-0.1859	-0.7637	-0.6463	1

Diagnostic Test Results

The diagnostic checks indicate that several key assumptions of classical linear panel regression are violated in this dataset. First, there is evidence of heteroskedasticity, autocorrelation, and cross-sectional dependence, each of which can bias standard error estimates and lead to misleading inference if left uncorrected. Additionally, the model fails tests for specification error, suggesting potential omitted variables or functional form issues. However, the test confirms there is no problem of perfect multicollinearity, and although normality is violated, this is not uncommon in macro-financial data, particularly with small sample panel structures.

These results validate the decision to use Driscoll-Kraay standard errors, which are robust to heteroskedasticity and autocorrelation and adjust for cross-sectional dependence. By relying on this correction, the model achieves more reliable standard errors while maintaining efficiency in coefficient estimation.

Table 2: Diagnostic Test Results for Panel Data Assumptions

Assumptions	Presence
Multiple Linear Connection	No
Normal Distribution	No
Heteroscedasticity	Yes
Autocorrelation	Yes
Cross-Section Dependency	Yes
Specification Error	Yes

Regression Results with Driscoll-Kraay Standard Errors

The final regression model reveals two statistically significant macroeconomic predictors of ESG Social Scores. First, GDP growth has a negative and highly significant effect on SPS ($\beta = -2.2676$, $p < 0.01$). This suggests that during periods of strong economic performance, banks tend to reduce emphasis on social ESG commitments, perhaps viewing them as less urgent when profitability or economic optimism is high. This inverse relationship supports the "conditional ESG premium" hypothesis proposed by Goss and Roberts (2011), which holds that the perceived value of ESG initiatives shifts depending on the risk environment.

Second, the real effective exchange rate is also statistically significant and negative ($\beta = -1.5761$, $p < 0.01$), reinforcing the correlation findings. The implication here is that currency depreciation, particularly when adjusted for inflation, motivates banks to engage more actively in socially visible ESG strategies—potentially to offset reputational risk or reassure foreign stakeholders. This mirrors earlier findings by Zeraktave et al. (2023), who noted that ESG ratings in Türkiye tend to improve during periods of financial volatility, though their material impact on firm valuation remains inconsistent.

In contrast, interest rates and inflation, while directionally positive, are not statistically significant in this model. These coefficients may still hold interpretive value, suggesting that banks do not automatically scale back social investments in response to monetary tightening or cost pressures, but the weak statistical signals indicate heterogeneity in strategic responses.

The regression results indicate an unbalanced association between macroeconomic performance and social ESG conduct in Turkish banks. Strong GDP growth reduces ESG-social involvement, while adverse macro-financial situations, such as real exchange rate depreciation, stimulate proactive social responsibility signals. These trends support the theory that ESG actions in the banking industry are both ethical and tactical responses to external pressures (Ioannou & Serafeim, 2015; Lins et al., 2017).

3. Modified Model Result (Regression with Driscoll-Kraay Standard Errors)

Variable	Coefficient	Std. Err.
Cons	7.378535	0.3846966
GDP	-2.267583***	0.7480582
Interest Rate	0.3645227	0.485064
Inflation	0.0495557	0.07674
Real Effective Exchange Rate	-1.576117***	0.1860529

Notes: *** Indicates significance at the 1% level.

V. Discussion of Results

The regression results provide insight into how Turkish banks navigate social ESG commitments under shifting macroeconomic pressures. Most notably, the negative association between GDP growth and ESG Social Scores suggests that banks are more likely to emphasize social responsibility during periods of slower economic activity. This pattern may appear counterintuitive at first glance, but becomes more interpretable when seen through the lens of stakeholder signaling. In periods of strong growth, the strategic need for visible ESG engagement may recede, especially if investor confidence and profitability are already high. Conversely, when economic uncertainty rises, social ESG initiatives can serve as stabilizing signals to shareholders, regulators, and the broader public, consistent with the crisis-buffering argument advanced by Lins et al. (2017).

The real effective exchange rate emerges as the other significant predictor, and its negative coefficient reinforces the idea that financial stress, particularly in the form of currency depreciation, pushes banks to be more demonstrative in their social responsibility efforts. This is especially relevant in Türkiye, where exchange rate volatility has direct implications for bank balance sheets and investor sentiment. The result aligns with Zeraktave et al. (2023), who found ESG scores in Türkiye to be more reactive than proactive, often shifting in response to macro-financial instability rather than underlying strategic change.

Notably, both interest rates and inflation yielded statistically insignificant impacts, despite their theoretical importance. The positive indicators suggest a possible connection between monetary tightening and ESG participation; however, the lack of significance may indicate variability in how different institu-

tions perceive or implement ESG in these circumstances. Conversely, it may indicate that transient fluctuations in price levels and interest rates have less impact on ESG decision-making than overarching structural factors such as economic growth and currency exchange rate fluctuations.

The findings suggest that Turkish banks adjust their ESG approach to macroeconomic signals as indicators of institutional fragility and reputational risk. The findings suggest that ESG, particularly the social pillar, is a flexible tool for managing uncertainty and sustaining legitimacy in turbulent situations (Ioannou & Serafeim, 2015; Bouattour et al., 2024).

VI. Conclusion

The objective of this study was to determine whether the social ESG performance of Turkish banks is indicative of deep-seated institutional values or context-sensitive responses to macroeconomic volatility. The results obviously indicate that the latter is the case. GDP growth and the real effective exchange rate were both discovered to have a substantial negative impact on ESG Social Scores. This implies that banks increase their social responsibility initiatives when economic conditions deteriorate. Rather than viewing ESG as a static moral obligation, Turkish banks appear to use social ESG initiatives as part of a broader reputational risk management strategy, particularly in the face of currency depreciation and economic uncertainty.

Therefore, the interpretation of ESG ratings is made more difficult by this adaptive behavior. There is a possibility that high ratings do not necessarily imply long-term commitments to societal principles; rather, they may show tactical modifications made in response to external pressure. Although this does not undermine the legitimacy of environmental, social, and governance (ESG) activities, it does pose significant concerns for stakeholders that rely on these rankings for ethical evaluation or investment choices. Furthermore, the insignificance of inflation and interest rate variables, despite the fact that they are theoretically relevant, implies that not all forms of economic stress elicit the same response from institutions (Tang H., 2022).

The results reflect evolving market dynamics, where legislative uncertainty and economic volatility impact sustainability practice and perception. Policymakers and financial regulators promoting serious ESG adoption must appreciate strategic flexibility. ESG might become a more integrated component of institutional identity by improving disclosure regulations, aligning ESG incentives with core banking activities, and stabilizing macroeconomic circumstances.

References

Avramov, D., Cheng, S., Lioui, A., & Tarelli, A. (2021). Sustainable investing with ESG rating uncertainty. *Journal of Financial Economics*, *145*(2), 642–664. https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2021.09.009

Aydoğmuş, M., Gülay, G., & Ergun, K. (2022). Impact of ESG performance on firm value and profitability. *Borsa İstanbul Review, 22*-S2, S119–S127. https://doi.org/10.1016/j.bir.2022.11.006

Bouattour, A., Kalai, M., & Helali, K. (2024). The non-linear relationship between ESG performance and bank stability in the digital era: new evidence from a regime-switching approach. *Humanities and Social Sciences Communications*, 11, 1445. https://doi.org/10.1057/s41599-024-03876-8

Ersoy, E., Swiecka, B., Grima, S., Özen, E., & Romanova, I. (2022). The impact of ESG scores on bank market value: Evidence from the U.S. banking industry. *Sustainability, 14*(15), 9527. https://doi.org/10.3390/su14159527

Friede, G., Busch, T., & Bassen, A. (2015). ESG and financial performance: Aggregated evidence from more than 2000 empirical studies. *Journal of Sustainable Finance & Investment, 5*(4). https://doi.org/10.1080/20430795.2015.1118917

Gonçalves, T. C., Dias, J., & Barros, V. (2022). Sustainability performance and the cost of capital. *International Journal of Financial Studies, 10*(3), 63. https://doi.org/10.3390/ijfs10030063

Goss, A., & Roberts, G. S. (2011). The impact of corporate social responsibility on the cost of bank loans. *Journal of Banking & Finance, 35*(7), 1794–1810. https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2010.12.002

Ioannou, I., & Serafeim, G. (2015). The impact of corporate social responsibility on investment recommendations. *Strategic Management Journal, 36*(7), 1053–1081. https://doi.org/10.1002/smj.2268

Korzeb, Z., Karkowska, R., Matysek-Jędrych, A., & Niedziołka, P. (2025). How do ESG challenges affect default risk? An empirical analysis from the global banking sector. Studies in Economics and Finance, 42(1), 89–114. https://doi.org/10.1108/SEF-09-2023-0540

Lins, K. V., Servaes, H., & Tamayo, A. (2017). Social capital, trust, and firm performance: The value of corporate social responsibility during the financial crisis. *The Journal of Finance, 72*(4), 1785–1824. https://doi.org/10.1111/jofi.12505

Liu, S., Jin, J., & Nainar, K. (2023). Does ESG performance reduce banks' nonperforming loans? *Finance Research Letters, 55*, 103859. https://doi.org/10.1016/j.frl.2023.103859

Menicucci, E., & Paolucci, G. (2023). ESG performance and financial performance in the banking sector: The moderating role of disclosure quality. *Corporate Gov-*

ernance: The International Journal of Business in Society, 23(1), 175–193. https://doi.org/10.1108/CG-03-2022-0094

Omar, R. H., & Ilham, I. (2025). The Role of ESG (Environmental, Social, and Governance) Investment in Attracting Global Investors. *Journal of Multidisciplinary Sustainability Asean*, *2*(1), 23-34.https://doi.org/10.70177/ijmsa.v2i1.1944

Özer, G., Aktaş, N., & Çam, İ. (2023). Environmental, Social, and Governance (ESG) scores and financial performance of publicly listed companies in Türkiye. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *18*(2), 337-353.https://doi.org/10.17153/oguiibf.1239759

Özer, G., Aktaş, N., & Çam, İ. (2023). Environmental, Social, and Governance (ESG) scores and financial performance of publicly listed companies in Türkiye. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, *18*(2), 337–353. https://doi.org/10.17153/oguiibf.1239759

Tang, H. (2022). ESG performance, investors' heterogeneous beliefs, and cost of equity capital in China. *Frontiers in Environmental Science*, *10*, 992559.Whelan, T., Atz, U., Van Holt, T., & Clark, C. (2021). ESG and financial performance. *Uncovering the Relationship by Aggregating Evidence from*, *1*(2015-2020), 10.https://doi.org/10.3389/fenvs.2022.992559

World Bank. (2024, May 28). *Türkiye overview*. https://www.worldbank.org/en/country/Türkiye/overview

Yuen, M. K., Ngo, T., Le, T. D. Q., & Ho, T. H. (2022). ESG activities and profitability under COVID-19: Evidence from the global banking sector. *Journal of Economics and Development, 24*(4), 345–364. https://doi.org/10.1108/JED-08-2022-0136

Zeraktave, A. M., Eam, T., & Ateş, E. (2023). Environmental, social, and governance scores and financial performance of publicly listed companies in Türkiye. *Journal of Applied Finance and Banking*.

Zhang, X., Ma, L., & Zhang, M. (2024). Investor Perception of ESG Performance: Examining Investment Intentions in the Chinese Stock Market with Social Self-Efficacy Moderation. *Journal of Risk and Financial Management*, *17*(4), 166. https://doi.org/10.3390/jrfm17040166

Zhou, X., Caldecott, B., Harnett, E., & Schumacher, K. (2020). *The effect of firm-level ESG practices on macroeconomic performance*. University of Oxford Smith School Working Paper 20-03.

The Religious Education for Students of Indigenous Minority Faiths in Indonesian Formal Schools: A Historical Perspective

Fadiah Mukhsen[1]

[1] *1. Universitas Islam Internasional Indonesia ;*
fadiah.mukhsen@uiii.ac.id

Abstract: Religious education in Indonesia has undergone substantial transformation since the country's independence, shaping how students from diverse religious backgrounds experience formal schooling. Although six official religions are recognized by the state, students adhering to indigenous faiths have historically been marginalized—often required to participate in religious instruction misaligned with their beliefs.

This study examines how religious education policies have evolved in Indonesia with respect to indigenous belief communities. It employs a **qualitative historical-documentary analysis**, focusing on **legislative and policy texts** issued between 1950 and 2016. The research systematically analyzes six major legal instruments—Law No. 4/1950, the 1966 MPRS Decree, the 1989 National Education System Law, Government Regulation No. 55/2007, and the 2016 Ministerial Regulation—to understand how the state's approach toward minority faith education has shifted over time.

To explore the **repercussions on the ground**, the study complements its policy review with **secondary reports and documentation** such as government monitoring data. These sources help to demonstrate the **inconsistencies between policy and practice**, particularly in terms of inadequate implementation, lack of trained religious teachers, and limited infrastructure in schools for indigenous faith education.

The paper concludes that although there have been important legal advancements—especially with the 2016 regulation recognizing indigenous faiths—the implementation remains partial and uneven, revealing enduring structural and institutional barriers.

Keywords: Religious Education, Historical Policy Analysis, Indigenous Faiths, Minority Religion, Indonesia

Jel Codes: I28, H75, J15

Endonezya'daki Resmi Okullarda Yerli Azınlık İnançlarına Mensup Öğrenciler İçin Din Eğitimi: Tarihsel Bir Perspektif

Özet: Endonezya'da din eğitimi, ülkenin bağımsızlığını kazanmasından bu yana önemli değişimler geçirmiştir ve bu süreç, farklı inançlara sahip öğrencilerin resmi eğitim sistemindeki deneyimlerini şekillendirmiştir. Devlet tarafından altı resmi din tanınmış olmasına rağmen, yerli inançlara mensup öğrenciler tarih boyunca çoğu zaman marjinalleştirilmiş; inançlarıyla örtüşmeyen din derslerine katılmak zorunda bırakılmışlardır.

Bu çalışma, Endonezya'da din eğitimi politikalarının yerli inanç toplulukları bağlamında nasıl evrildiğini incelemektedir. Araştırmada, 1950 ile 2016 yılları arasında yayımlanmış yasa ve politika metinlerine odaklanan nitel bir tarihsel-belgesel analiz yöntemi kullanılmaktadır. Devletin azınlık inançlara yönelik yaklaşımındaki değişimi anlamak amacıyla, çalışma şu altı temel yasal düzenlemeyi sistematik olarak analiz etmektedir: 1950 tarihli 4 No'lu Kanun, 1966 MPRS Kararı, 1989 Ulusal Eğitim Sistemi Kanunu, 2007 tarihli 55 No'lu Hükûmet Yönetmeliği ve 2016 tarihli Bakanlık Yönetmeliği.

Araştırma, politika analizini sahadaki etkilerle ilişkilendirmek için hükümetin denetim verileri gibi ikincil raporlar ve belgelerle desteklenmiştir. Bu kaynaklar, politika ile uygulama arasındaki tutarsızlıkları; özellikle yetersiz uygulama, eğitilmiş din dersi öğretmenlerinin eksikliği ve okullarda yerli inanç eğitimi için altyapı yetersizliği gibi alanlarda gözler önüne sermektedir.

Sonuç olarak çalışma, özellikle 2016 yönetmeliğiyle yerli inançların tanınması gibi hukuki ilerlemelere rağmen uygulamanın hâlâ kısmi ve dengesiz olduğunu; yapısal ve kurumsal engellerin sürdüğünü ortaya koymaktadır.

Keywords: Din Eğitimi, Tarihsel Politika Analizi, Yerli İnançlar, Azınlık Dinleri, Endonezya

Jel Codes: I28, H75, J15

1. Introduction

Religious education is a sensitive and controversial topic across the globe, shaped by diverse cultural, legal, and political contexts. Religious education also a multifaceted and often contentious topic that intersects with various social, cultural, and political dimensions globally. It serves not only as a means of imparting religious values but also as a platform for addressing broader societal issues such as peace, justice, and human rights.

In Indonesia, this issue becomes particularly complex due to the country's pluralistic society and the state's official recognition of only six religions: Islam, Protestantism, Catholicism, Hinduism, Buddhism, and Confucianism. As (Davis & Miroshnikova, 2013) aptly observe, "how and what to teach about religion is controversial in every country," with minority religious groups often facing marginalization in formal education systems (Akbaba, 2023; Abbas et al., 2021; Shaheen et al., 2021).

This issue is especially evident among adherents of indigenous belief systems in Indonesia, known locally as Penghayat Kepercayaan, who often find themselves excluded or forced to accept religious education that contradicts their beliefs (Permana & Magiman, 2021; Purba, 2023). The discrimination against religious minorities can adversely affect minority students' psychological well-being, illustrating the need for educational frameworks that promote inclusivity and understanding (Ali & Ahmad, 2022).

International human rights instruments, such as the Universal Declaration of Human Rights (1948) and the Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and Discrimination Based on Religion or Belief (1981), explicitly protect the rights of individuals to education and religious freedom. However, despite these protections, the Indonesian educational system has not adequately accommodated the religious needs of its indigenous belief communities. Indigenous students are required to attend compulsory religious education classes that align with one of the six officially recognized religions, often against their personal beliefs (Azzasyofia, 2024; Sulistyandari, 2023; Sianturi et al., 2022; Zuarnum & Hamdi, 2022).

This situation mirrors similar challenges faced by religious minorities in other countries, such as the Alevi (Shi'a) community in Turkiye (Müftügil, 2011), minority non-Christians in Australia (Fielder, 2024), minority Muslim in India (Khan et al., 2020),and many more.

Previous studies mostly primarily focused on the challenges faced by indigenous faith in indonesia related with the official recognitions and legal documents (such as KTP/identity card, marriage procedures, etc) (Belgradoputra, 2023) (Rois, 2023) (Amalinda, 2022) (Elmuna et al., 2024) (Permana & Magiman, 2021) (Armayanto, 2023) (Hasanah et al., 2021) (Putri et al., 2021) (Hamudy & Rifki, 2020), but little attention has been given to religious education for indigenous faith adherents. The existed literatures have not thoroughly examined the historical development of religious education development and policies on indigenous faith students. Moreover, while international frameworks advocate for inclusive education, there remains a significant gap in understanding how Indonesia's historical policies have systematically marginalized indigenous religious communities within the educational system.

This study aims to fill this gap by investigating the history of religious education in Indonesia, particularly its evolution in relation to minority indigenous faiths. The research will trace the development of religious education policies, by analyzing historical documents, this study hopes to shed light on the systemic barriers that prevent indigenous faith adherents from accessing an education that align with their religious beliefs.

The scientific merit of this study lies in its historical approach to understanding the development of religious education policies in Indonesia. By focusing on the historical aspect, this research offers a novel perspective on the intersection of religious education and minority indigenous faith in a pluralistic society. It also provides insights into how religious education policies could be reformed to ensure greater inclusivity and respect for Indonesia's diverse religious landscape.

2. Method

The research design of this paper adopts a qualitative approach with a document analysis method, focusing on an in-depth examination of historical documents, government regulations, academic works, and reports related to the history of religious education policies in Indonesia. This approach is appropriate for understanding the evolution of religious education policies, particularly for indigenous faith students, within the socio-political context of the

country. According to (W.Creswell & N.Poth, 2018), qualitative research involves an immersive investigation into real-world settings to generate a deep understanding of phenomena, which aligns with the aim of this study to explore the historical and policy dimensions of religious education.

The study employs document analysis to systematically review and analyze key policy documents, legal texts, and historical records. The literature review aspect of this method serves to provide a foundational overview of existing scholarly works, historical narratives, and legal frameworks related to religious education in Indonesia, as outlined by (Ramdhani et al., 2014).This comprehensive review offers a deeper understanding of the policies that have shaped religious education, particularly for indigenous faith students, across different political regimes in Indonesia.

The research investigates the evolution of religious education policies in Indonesia from the post-independence era (1945) to the present day. It specifically focuses on the implementation of these policies concerning indigenous faith students. The research is structured through the following key steps:

Data Collection: The primary data sources include government regulations, policy documents, historical records, and academic works. These documents are collected from various public and digital archives, government websites, and university repositories. A systematic review of these documents is conducted to ensure that they align with the research aims and provide the necessary historical context (W.Creswell & N.Poth, 2018)

Detailed Policy Analysis: Key policy documents are analyzed in-depth to understand their intent, content, and impact. The following important policy documents are central to the study:

- Law No. 4/1950 on the implementation of religious education in public schools (Article 20),
- Law No. 12 of 1954, which further elaborates on religious education policies,
- MPRS Decision No. XXVII/MPRS/1966, which made religious education compulsory,
- Law No. 2 of 1989 on the National Education System, mandating religious education at all educational levels,
- Government Regulation No. 55 of 2007, stipulating compulsory religious education for all students but only for the six officially recog-

nized religions (Islam, Christianity, Catholicism, Hinduism, Buddhism, and Confucianism),

- Minister of Education and Culture Regulation No. 27 of 2016, ensuring that indigenous faith students can receive religious education according to their beliefs,
- East Sumba Regent Regulation No. 33 of 2023, which provides educational services for indigenous faith students, particularly Marapu Faith Education.

Data Analysis Process: To ensure transparency and rigor in the data analysis process, a thematic analysis is applied to identify key themes within the policy documents. Each document is carefully coded based on its relevance to specific aspects of religious education policy, such as legal foundations, objectives, and the extent to which they accommodate religious minorities. The analysis also considers the socio-political context in which each policy was implemented, focusing on the power dynamics, political motivations, and ideological underpinnings of the policies. The barriers to effective implementation, particularly regarding the accommodation of indigenous faith students, are critically examined (W.Creswell & N.Poth, 2018).

Theoretical Framework: Human Rights Theory is employed to frame the broader societal implications of the absence of religious education that aligns with indigenous beliefs. Human rights principles, as outlined in international frameworks such as the Universal Declaration of Human Rights (UDHR), emphasize the right to education, freedom of religion, and non-discrimination (Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, 1992; United Nations, 1948). Article 18 of the UDHR guarantees the right to freedom of thought, conscience, and religion, while Article 26 addresses the right to education that promotes the full development of human dignity and identity.

Using Human Rights Theory, this research will examine how the exclusion of indigenous beliefs from the national education curriculum constitutes a violation of the right to inclusive education and the freedom of religious expression. At the societal level, the lack of religious education for indigenous students can contribute to broader patterns of social exclusion and cultural marginalization, leading to identity loss and social inequities for indigenous communities. Human Rights Theory highlights the state's responsibility to protect the cultural and religious rights of minority groups, ensuring that indigenous students have equal access to an education that respects and

acknowledges their beliefs. From a human rights perspective, the state's failure to uphold its obligations can be seen as part of a larger issue of discrimination against minority faiths, affecting not only individual students but also the cultural survival of entire indigenous communities.

3. Result and Discussion

Adherents of indigenous beliefs in Indonesia have faced fluctuating levels of recognition and discrimination over different periods. If depicted in a graph, the trend would show significant ups and downs (Viri & Febriany, 2020a). Historically, the Indonesian government has adopted policies that have both recognized and marginalized these communities. From the post-colonial era, particularly from the 1940s, the state has implemented a dual approach: recognizing certain religions as official while relegating indigenous beliefs to a secondary status. This has often resulted in systemic discrimination against indigenous belief systems (Tahara, 2023) (Maarif, 2023). During the drafting of the 1945 Constitution, it was acknowledged that adherents of indigenous beliefs had the same rights to religion and worship as those following recognized religions. However, this "graph" took a downward turn with the implementation of various discriminatory policies, leading to periods where followers were even forced to choose from the officially recognized religions.

Adherents of indigenous beliefs also have suffered various forms of discrimination and violence from the state. One of the most intense periods of violence occurred in 1965, following the events known as the G30S/PKI (Kristina, 2021). In the aftermath, many indigenous belief groups across different regions were forced to convert to one of Indonesia's five "official" religions. At that period, only 5 religions that officially recognized by the Indonesian government (Omara & Viri, 2021). However, nowadays there are 6 religions including in the official recognized religion. Those who did not convert risked being labelled as communists or supporters of the Indonesian Communist Party (Putri et al., 2022). This happened to followers of Kawruh Naluri (KWN) in Banyumas, Central Java, where many were compelled to convert to Buddhism or Christianity (Hasanah et al., 2021). Similarly, the Mollo community ultimately converted to Christianity (Viri & Febriany, 2020a).

The recognition dynamics of Indigenous Faith in Indonesia began with the discussion of the 1945 Constitution and culminated in the judicial review approval of the Population Administration Law in 2017. We will examine the history of Indigenous Faith recognition based on significant events and gov-

ernment policies. However, we will only briefly discuss these as most policies related to Indigenous Faith focus primarily on population documents such as ID cards, family cards, etc. Given the research theme of compulsory religious education for Indigenous Faith students, detailed discussion will focus on religious education policies. Below are the key historical events for Indigenous Faith adherents from 1970 to 2017:

1970: Indigenous Faith adherents convened the National Assembly of Believers I led by Mr. K.R.M.T Wongsonegoro, culminating in the establishment of institutions aimed at fostering cooperation and preserving spiritual values, which underwent several transformations until the formation of MLKI (Majelis Luhur Kepercayaan Terhadap Tuhan Yang Maha Esa) in 2014 (Majelis Luhur Kepercayaan Terhadap Tuhan Yang Maha Esa Indonesia, 2015).

Marriage Law (Law No. 1 of 1974) (Undang-Undang Republik Indonesia Nomor 1 Tahun 1974 Tentang Perkawinan, 1974): Despite legally recognizing marriages based on beliefs, practitioners of faith still face challenges in registering their marriages at civil registration offices. This is due to some offices' inability to accommodate registrations based on beliefs without a recognized religion listed at the Directorate of Beliefs, Ministry of Education and Culture.

MPR Decree on the Outline of State Policy (GBHN) in 1978: This decree emphasized that indigenous belief is not a religion. It necessitated guidance for beliefs to prevent them from evolving into new religions and to remain consistent with principles of fair and humane treatment. Management of beliefs was shifted from the Ministry of Religious Affairs to the Ministry of Education and Culture, legally reinforcing the separation between religious adherents and believers (Suwendi, 2022).

Article 28E Paragraph (2) in the Amendment of the 1945 Constitution (Perubahan Kedua Undang-Undang Dasar Negara Republik Indonesia Tahun 1945, 1945): This article provides constitutional guarantees for indigenous believers to freely practice their religions and beliefs according to their consciences. It specifically acknowledges the rights of believers more explicitly than Article 29 of the 1945 Constitution.

Population Administration Law (Law No. 23 of 2006) (Undang-Undang Republik Indonesia Nomor 23 Tahun 2006 Tentang Administrasi Kependudukan, 2006): Despite its amendment to Law No. 24 of 2013, this law still poses challenges for Believers of Faith. For instance, in issuing identity cards (KTP), their religion is often marked as (-) or unrecognized, reflecting

the existing dichotomy between recognized religions and beliefs (Sholakodin, 2021) (Elmuna, 2024).

Ministry of Education and Culture Regulation (Permendikbud No. 27 of 2016) (Peraturan Menteri Pendidikan Dan Kebudayaan Republik Indonesia Nomor 27 Tahun 2016, 2016): The issuance of this regulation marks a positive step in recognizing and providing services to students of Beliefs. They can now pursue education with a specialized curriculum for religious/belief subjects, replacing the requirement to choose from among the six recognized religions.

The Constitutional Court of Indonesia 2017 (Mahkamah Konstitusi, 2016) granted a judicial review regarding the empty religion column for believers in the Family Card (KK) and electronic Identity Card (KTP). This significant step eliminates discrimination against believers in administrative matters, ensuring their access to official documents such as KK and electronic KTP without altering or falsifying their religious identity (Ikhtisar Putusan Perkara Nomor 97/PUU-XIV/2016 Tentang Pengosongan Kolom Agama Pada Kartu Keluarga Dan Kartu Tanda Penduduk Bagi Penghayat Kepercayaan, 2017). The decision also upholds the principles of the Rule of Law guaranteed by the Constitution to protect freedom of religion and belief, ensuring fair treatment for all Indonesian citizens.

The history of indigenous belief followers in Indonesia shows that they have faced discrimination rather than affirmation. This discrimination has occurred across various aspects, including the inability to list their "true religion" on ID cards and family cards, the inability to obtain official marriage registration from the state resulting in their children being unable to obtain birth certificates, and issues related to religious education for believers.

Over time, however, the growing number of 'victims' of minority religious discrimination in Indonesia has prompted many advocates to fight for the rights of indigenous belief adherents. This culminated in the issuance of Constitutional Court Decision No. 97 of 2016, which recognized indigenous belief adherents as a 'religion' in Indonesia (Mahkamah Konstitusi, 2016). As a result, some issues such as listing religion on ID cards, family cards, marriage certificates, and birth certificates have finally found solutions after a long struggle by belief adherents for government recognition

(Sholakodin, 2021) (Elmuna, 2024) (Amalinda, 2022). However, as an important note I would like to state that the implementation in practice still faces several challenges to this day.

The issue of religious education for adherents of indigenous beliefs remains unresolved and unclear. Although the central government has enacted regulations to guarantee "freedom of religion" and ensure that students of indigenous beliefs have access to religious education in formal institutions—specifically through Minister of Education and Culture Regulation No. 27 of 2016, which addresses Faith Education Services in Educational Units—Article 2, paragraph (1) states that "students fulfill religious education through Belief Education, in accordance with the laws and regulations governing the curriculum," the practical implementation of this right often falls short. This is particularly problematic for indigenous faith believers that do not align with the six officially recognized religions: Islam, Protestantism, Catholicism, Hinduism, Buddhism, and Confucianism (Maarif, 2023) (Sulistyandari, 2023). The discrepancy is evident in the education system, where adherents of indigenous beliefs are often compelled to participate in mandatory religious education classes that do not reflect their own beliefs, creating significant challenges in preserving their cultural and spiritual identities (Azzasyofia, 2024).

While there is no concrete data source yet on the exact number of discrimination or how many indigenous believer students that “forced” to attend compulsory religious education classes that not aligned with their beliefs, several reported cases from (Zakiyah, 2018) are summarized here. In 2016, a student at SMK 7 Semarang, Central Java, who follows indigenous beliefs, was held back a grade because they received a zero in religious studies for refusing to attend a specific religion class at the school. Similarly, in Pati regency, a study highlighted a student at SD Trangkil Pati who declined to participate in Islamic religious classes due to parental restrictions based on their different belief system. The school informed the student and their parents that failure to participate in Islamic religious education would result in a zero grade on their report card and potential non-promotion to the next grade.

From a legal and human rights perspective, the long history of discrimination against adherents of indigenous beliefs has violated both international law and Indonesian law concerning religious freedom and human rights. Discrimination in religious education also go against their right to access religious education that aligns with their beliefs. Furthermore, this discrimination also against one of the 17 Sustainable Development Goals (SDG) which are an urgent call for action that initiated by United Nations, specifically Goal No. 4, "Quality Education," as the force to participate in religious education is undoubtedly perceived as substandard by the victims of such discrimination. Even Pope Benedict XVI, during his official address at the opening of the

Community of Sant' Egidio conference in Barcelona in 2010, even referred to the two pillars of Indonesia which is Pancasila and Bhinneka Tunggal Ika as relevant ideologies for today's pluralistic society (Wahanu Prabandani, 2022). So, it is ironic if the religious education policy in Indonesia against their own constitution and law including Pancasila (a basic norm in Indonesia) and Bhinneka Tunggal Ika (an Indonesian national logo which means unity in diversity), while numerous international figures praise Pancasila and Bhinneka Tunggal Ika as exemplary models for a multicultural world. Therefore, Indonesia, as home to 1,200 ethnic groups (Badan Pusat Statistik, 2024) and a total population of over 275 million people (Badan Pusat Statistik, 2023) with 694 regional languages (Badan Pusat Statistik, 2024) and diverse religious beliefs, should implement religious education policies that reflect the nation's pluralistic nature.

Examining the policies and challenges of Religious Education (RE) models applied in a “pluralistic” country such as Indonesia is of great significance because religious education has a major impact on an individual's identity, character development, and conscientious views. These areas are closely connected to fundamental constitutional and human rights values in contemporary society. (Davis & Miroshnikova, 2013) in The Routledge International Handbook of Religious Education also stated “The way that teaching of and teaching about religion is handled in any particular society often triggers some of the most heated short-run political controversies”. The statement highlights the sensitive and contentious nature of religious education policies, emphasizing the necessity for thoughtful analysis and inclusive discussion in the process of formulating and implementing the religious education policies.

3.1 The History and Development of Religious Education in Indonesia

Religious cultural patterns had been developed before Islam arrived in Nusantara (modern-day Indonesia), first local culture or what is sometimes called the religious pattern of Indonesia's original religion, which is animistic dynamism. India then influenced Indonesia with the fundamental teachings of Hindu and Buddhism (Purwanti, 2022). After Hindu Buddhism, Arab brings Islam to Indonesia (Malik & Adas, 2024), and then the colonizer come to Indonesia to do threading and spread the Christianity (Van Thang et al., 2024). After the colonization era, Indonesian’s government policy determines the religion and religious education in Indonesia.

Furthermore, the policies that are currently implemented in a country are generally reflective of historical factors regarding how religious education has been handled in the past, whether religion is regarded as a threat or a vital partner in the educational process, concerns regarding the reinforcement of dominant religions, and concerns regarding the respect of the rights of smaller groups (Davis & Miroshnikova, 2013). Therefore, it is important for us to trace the historical traces of "religious education" in Indonesia from before the independence to the present to be able to analyze government policies on religious education according to the historical context. Another reason is because historical events do not stand alone or appear suddenly, but are the result of previous era, so we will discuss the history of Indonesia from the western influence period which also known as pre-independence until the modern era, it is necessary to explain its roots and evolution before modern days in Indonesia. However, the discussion about "indigenous faith" will not cover the pre-independence era, assuming that before independence and colonization, all religious groups could freely practice their faith without interference. During the colonial period, however, colonizers like the Dutch and Japanese focused only on the majority religion, Islam, as it could pose a threat or provide support to their interests. The Dutch implemented a system that marginalized Islamic education, fearing that it could inspire rebellion (Saputra, 2022) (Tanjung, 2022). In contrast, the Japanese reopened Islamic schools that had been closed by the Dutch, thereby fostering a more favorable environment for Islamic education and leadership (Asiah et al., 2022). This duality in educational policy underscores the varying perceptions of Islam as either a threat or an ally, depending on the colonial context.

Due to the lack of literature on "indigenous faith" during the colonial era, this study will focus on the prominent education policies of that time, particularly Islamic education, the majority religion, and Christian education, which was introduced by the colonizers. This is important because the historical context of religion can influence current religious education policies. It is vital to understand which religions were considered a threat or a vital partner to the government in the past struggle for independence.

3.2 The History of Religious Education Policies in Indonesia Pre and After Independence

The discussion regarding the history and policies related to indigenous faith as well as other religions also will be discussed in this part. Beginning at

the preparation pre-independence era and continue through the Old Order, New Order, Reform era, and the present. We will highlight the historical struggle of indigenous faith adherents to gain state recognition for their religion and beliefs to escape the discrimination that has occurred since Indonesia was preparing for independence. The specific discussion on indigenous faith will start from the deliberation of the 1945 Constitution, through the successful judicial review of the Constitutional Court, and up to the current implementation of religious education for indigenous faith adherents.

3.3 The Pre-Independence Era (1945)

During the drafting of the 1945 Constitution by the Investigating Committee for Preparatory Work for Indonesian Independence (BPUPKI), there was extensive debate about the relationship between the state and religion. Some proponents argued for a model of Islamic democracy, which would prioritize Islamic principles in governance, while others advocated for a more secular approach that would separate religious influence from state affairs (Isdiyanto et al., 2022). This discussion occurred during the deliberation of the nation's foundation from May 30 to June 1, 1945, and again during the discussion of the Constitution's main body on July 15-16, 1945.

On May 31, 1945, Soepomo delivered a speech outlining plans for the establishment of an Islamic State (Sadzali, 2020). He argued that an Islamic State would not be suitable for Indonesia if it aimed to establish a unified nation. Establishing an Islamic State would create issues of marginalization for other religions, even though an Islamic State would theoretically guarantee the rights of other religious groups. However, those groups would still feel excluded from the state (Sekretariat Negara Republik Indonesia, 1945). This tension between secularism and religious governance is a recurring theme in Indonesian political discourse, as highlighted by the various interpretations of the Constitution's provisions regarding religion (Musadad, 2023).

Discussion on the state and religion resurfaced when a member of BPUPKI raised questions regarding Article 28 of the 1945 Constitution, which addresses the right to practice religion and worship, and the requirement that the President of Indonesia must be a Muslim. This sparked tensions between Nationalist and Islamic groups. The Nationalists advocated for Indonesia to be a unified state not based solely on one religion. Additionally, Kanjeng Raden Mas Tumenggung Wongsonegoro who is a muslim proposed that the freedom to practice religion and worship should also extend to the local Indonesian

beliefs which is indigenous faiths. Eventually, Article 28 (later amended to Article 29, with Article on the right to associate and assemble inserted into Article 28) was agreed upon with the following provisions: 1) The state is based on the belief in the One Almighty God. 2) The state guarantees the freedom of every citizen to adhere to their respective religions and to worship according to their beliefs (Viri & Febriany, 2020b). KRT Wongsonegoro, the former Deputy Prime Minister of Indonesia, interpreted the word 'kepercayaan' or belief in the article 28 (2) as referring to "kebatinan" beliefs (Kristina, 2021), also known as indigenous faiths in English. Despite these interpretations, the guarantees of religion freedom outlined in Article 29 extend to all religions, including adherents of indigenous faiths.

3.4 The Establishment of Ministry of Religious Affairs and the Supervisory Body for Indigenous Belief Sects in Society (PAKEM) during the Post-Independence Era (1945-1966)

The post-independence era was led by President Soekarno, the first president of the Republic of Indonesia, who ruled from 1945 to 1966 (Juang Intan Pratiwi et al., 2021). In the Preparatory Committee for Indonesian Independence (PPKI) meeting on August 19, 1945, the suggestion to establish a Ministry of Religious Affairs was rejected, with opposition from members like Mr. Johannes Latuharhary. This decision added to the disappointment among Muslims who were previously let down by the choice of 1st point of Pancasila which is "Belief in the one and only God "as the state ideology instead of Islamic ideology (Kementerian Agama, n.d.).

The idea resurfaced during the Plenary Session of the Central Indonesian National Committee (KNIP) held from November 25-27, 1945. The session, chaired by Sutan Sjahrir and attended by 224 members, including 50 from outside Java, discussed reports from the KNIP Working Committee, the election of new members, and government administration. In this session, Banyumas representatives from the Masyumi party proposed the creation of a distinct Ministry of Religious Affairs. The proposal garnered support, especially from Masyumi party members, and was accepted unanimously. President Soekarno indicated to Vice President Mohammad Hatta, who confirmed the government's agreement on this issue. Initially, there was a discussion on whether the ministry should be named the Ministry of Islamic Affairs or the Ministry of Religious Affairs. In the end, it was decided to name it the Ministry of Religious Affairs (Kementerian Agama RI, 1946).

The establishment of the Ministry of Religious Affairs has its own story for the adherents of indigenous beliefs. Initially, this ministry was responsible not only for major religions like Islam, Christianity, Catholicism, Hinduism, and Buddhism but also for overseeing indigenous beliefs. However, these indigenous beliefs were later separated from the ministry's purview because they were not classified as religions according to the Ministry's definition (Viri & Febriany, 2020b).

In early 1952, the Ministry of Religious Affairs defined a minimum standard for religion, which included having a prophet, holy scripture, and international recognition. This definition excluded indigenous beliefs from being considered legitimate as a religion (Hefner, 2021). And then in 1953, Ministry of Religious Affairs reported that there were 360 new religions and indigenous belief (Arafat Noor Abdillah & Syafira Anisatul Izah, 2022). Based on that report, the government established a Supervisory Body for Belief Sects in Society (in Indonesian language known as: Pengawas Aliran Kepercayaan Masyarakat or PAKEM, hereafter will mention as PAKEM) in 1953 to monitoring those religions. PAKEM's role was supervising belief systems that could threaten society and the state (Simanungkalit et al., 2020). Besides supervising, PAKEM has the authority to conduct inspections and even dissolve organizations or groups of beliefs (Wasisto, 2024). This PAKEM operates under the coordination of the Attorney General's Office, with members including the police, military, local government, and prosecution (Viri & Febriany, 2020b)

Since the establishment of PAKEM, the adherents of indigenous beliefs started to suffer from various forms of discrimination and violence from the state. One of the most tragedy periods to the adherents of indigenous beliefs happened in 1965 which known as the G30S/PKI (G30S PKI: "Gerakan 30 September and the Indonesian Communist Party). PAKEM forced and threatened the adherents of indigenous beliefs across different regions to convert to one of Indonesia's five "official" religions (Pesik, 2024). At that period, only 5 religions that officially recognized by the Indonesian government. However, nowadays there are 6 religions including in the official recognized religion. Those who did not convert risked being labelled as communists or supporters of the Indonesian Communist Party (Omara & Viri, 2021). And after those G30S PKI, the adherents of indigenous beliefs were often linked to this tragedy, leading to significant stigmatization. So, during this period, there was a massive exodus/convert among adherents' indigenous beliefs who were forced to choose one of the recognized religions to avoid being labelled as com-

munists. Failure to choose one of the recognized religions could result in their organizations being disbanded, and members or leaders being arrested and exiled (Sihombing et al., 2008) (Febriani & Nurberlian, 2024).

In addition, there is a lack of literature that discuss about the policy of religious education for the indigenous beliefs during the Post-Independence, New Order, and Reformation Era. Most of the literature discuss about the discrimination to the indigenous religion adherents focusing on the civil registration documents (*dokumen kependudukan*) (Syafiq & Putri, 2022; Hamudy & Rifki, 2020).

However, from the history of tragedy G30S/PKI, I assumed that the indigenous beliefs that still not convert to the state's recognized religion just keep silent and hiding their identity to avoid threatened from the government. So, they must did not take any action with any religious education policy during the post-Independence Era or in simple words they just hide their identity and receive all the government's policy to be safe.

The movement of indigenous beliefs only shown in 1970 which is in the new order era, so by assuming that we will focus the discussion regarding to the Religious Education policy during the Post-Independence Era, New Order, and Reformation Era to examine how the history of religious education policy during those eras without any specifications discussion of the certain beliefs. And after all the discussions, we will examine the history of the policies that implemented to adherents of the indigenous beliefs, including the policy of religious education for the students of indigenous beliefs.

3.5 The Religious Education Policy during the Post-Independence Era (1945-1966)

Since Indonesia's independence, national leaders have emphasized the importance of religious education, advocating for legislation to include it in official education. Regarding to Religious Education policy, article 20 of Law No. 4/1950 stipulated that "Religious education is implemented in public schools and parents possess the authority to decide whether their children participate in these classes". (Indonesia, 1954)

Law of The Republic of Indonesia Number 12 Of 1954 Chapter XII concerning religious teaching in public schools, Article 20:

- Whether a particular school provides religious education subject depends on the age and intelligence of its students.

- Adult students can decide whether to participate in religious education class.
- The nature of religious teaching and the number of lesson hours are determined in the law regarding the type of school.
- Religious studies do not affect a child's grade.

Based on those law, it can be inferred that Religious Education in Indonesian formal schools at the post-independence era were not compulsory, but it was voluntary (Rumsiti, 2021).

In December 1960, a Plenary Session of the Provisional People's Consultative Assembly (Majelis Permusyawaratan Rakyat Sementara, MPRS) ordered the adoption of MANIPOL USDEK (Manifesto Politik UUD 1945, Sosialisme Indonesia, Demokrasi Terpimpin, Ekonomi Terpimpin, dan Kepribadian Indonesia or Political Manifesto on the Constitution 1945, Socialism, Democracy, Guided Economy, and National Personality) in religious and cultural education. This entailed the incorporation of religious education as a mandatory subject in public educational institutions, spanning from elementary schools to tertiary institutions, while allowing parents the choice to object. Although religious education became mandatory, parents had the right to object to their children's participation (Zebua, 2020). This clause provided a way for parents to opt out if they disagreed with the religious instruction.

In 1966, the MPRS (Provisional People's Consultative Assembly) updated this policy by removing the parental opposition clause, so making religion education compulsory from elementary schools to universities throughout Indonesia (Ketetapan Majelis Pemusyawaratan Rakyat Sementara Republik Indonesia Nomor XXVII/MPRS/1966 Tahun 1966 Tentang Agama, Pendidikan, Dan Kebudayaan, 1966). This represented a notable advancement in the country's religious education policy, guaranteeing inclusive religious education for all students in both public and private educational establishments. With this change, religious education was required for students at all educational levels, from elementary schools to universities, across Indonesia (Rohman, 2019).

As conclusion, President Soekarno led Indonesia's post-independence era from 1945 to 1966, which saw substantial evolution in religious education policy. Religious education was initially voluntary, leaving it up to parents to determine whether their children would attend religious sessions. However, in 1960, the MPRS Plenary Session established MANIPOL USDEK principles,

which required religious education in public schools from elementary to university levels while allowing parental disapproval. By 1966, this objection option had been removed, making religion education mandatory for all pupils in Indonesia. This reform marked a watershed moment in the country's educational framework, firmly solidifying the position of religious instruction within Indonesia's formal schooling system. These events had long-term consequences on the nation's cultural and educational landscape.

3.6 The New Order Era (1966-1998)

The New Order period in Indonesia, which lasted from 1966 to 1998 (Rumyati, 2023), was marked by a significant shift in the state's approach to education and religion. Under the leadership of President Soeharto (Faisal Caniago & Sehat Sultoni Dalimunthe, 2023), the regime focused on nation-building through the consolidation of state power, economic development, and religious integration under the state ideology of Pancasila.

By the 1968 curriculum, religious education began to be integrated at various levels, but it was not yet mandatory for all students across all schools (Akilla et al., 2024). By 1975, the government took further steps to make religious education more widespread, ensuring that religious studies were incorporated into all educational levels (Nasution, 2020).This was formalized with the 1975 National Education System Law, which established the framework for religious education to be part of the national curriculum.

The 1980s witnessed significant policy developments. Law No. 2 of 1989 on the National Education System mandates religious education at all levels of education, aligning the nation's educational goals with religious teachings (Undang-Undang Republik Indonesia No.2 Tahun 1989 Tentang Sistem Pendidikan Nasional, 1989). In the 1994 curriculum reforms, religious education was officially recognized as a core subject within the national curriculum, further institutionalizing the role of religion in schools and ensuring that madrasahs were integrated into the mainstream educational system, granting their diplomas equivalency with state school certificates (Wahib & Samuji, 2024).

Despite the apparent efforts to integrate religious education, the New Order period was also marked by the state's strong control over the religious narrative, which was often at odds with the religious and spiritual diversity within Indonesian society. This period also saw the increased surveillance and regulation of religious movements by the government, such as through the establishment of the Supervisory Body for Belief Sects in Society (PAKEM), which

was tasked with monitoring and controlling religious practices that were seen as deviating from the state's official stance (Nasution, 2020)

By the end of the New Order period, Indonesia's education system had seen the further entrenchment of state control over religious education, with Islamic teachings increasingly aligned with national policies. However, this control often resulted in tension, especially with indigenous and minority religious communities, whose beliefs were not formally recognized or accommodated within the mainstream educational system (Hasanah et al., 2021).

3.7 The Post-New Order/Reformation Era (1998–current)

The Reformation Era, which began with the fall of Soeharto's regime in 1998, ushered in a new era of political and educational reforms. The new government sought to dismantle the authoritarian structures of the past and promote a more democratic and inclusive political system (Hayi & Alwi, 2023).

One of the most significant changes during this period was the adoption of Law No. 20 of 2003 on National Education, which emphasized the right of students to receive religious education in accordance with their faith. This law mandated that religious education be incorporated into the curriculum of both public and private schools at all levels, and that the teaching of religion should be conducted by teachers of the same faith as the students (Undang-Undang Republik Indonesia Nomor 20 Tahun 2003 Tentang Sistem Pendidikan Nasional, 2003). This law was seen as a move towards greater inclusivity and respect for religious diversity within Indonesia's education system.

The 2003 law was complemented by Government Regulation No. 55 of 2007, which outlined further details about the implementation of religious education in schools, ensuring that it was a compulsory part of the curriculum. This regulation also allowed for the possibility of religious education being taught in a more pluralistic manner, encouraging dialogue and understanding between different religious groups (Peraturan Pemerintah Republik Indonesia Nomor 55 Tahun 2007 Tentang Pendidikan Agama Dan Pendidikan Keagamaan, 2007).

In higher education, the focus of religious education began to shift from doctrinal teachings to a more academic and analytical approach. Universities, which had traditionally focused on religious instruction in line with state policies, began to offer more diverse courses in religious studies that encouraged critical thinking, inter-religious dialogue, and scholarly engagement with different religious traditions. This change reflected broader shifts in society,

where religious pluralism and tolerance were seen as essential for national harmony in a post-Soeharto Indonesia (Hamid & Nadeem, 2020).

However, despite these reforms, challenges remain. Radicalism in higher education institutions and the politicization of religion in the public sphere continue to pose threats to religious tolerance and academic freedom. While religious education is now more inclusive, the implementation of these policies has not been entirely effective in overcoming divisions between different religious groups or in addressing the educational needs of indigenous belief systems (Nasution, 2020)

The Reformation Era has thus seen a shift from the rigid, state-controlled religious education of the New Order period to a more flexible and inclusive approach that recognizes the religious diversity of Indonesia's population. However, the challenges of implementing these policies and ensuring religious education for all students, including those of indigenous belief systems, remain a work in progress. The policy landscape continues to evolve, and it remains to be seen how future reforms will address the tensions between religious education, academic freedom, and social unity in Indonesia.

4. Compulsory Religious Education for Minority Indigenous Religion

After analysing the policies on religion and religious education from the pre-independence era, including the era of drafting of the 1945 Constitution, through the post-independence periods of the Old Order, the New Order, the Reform Era, and up to the present day, it becomes evident that religious education policies in formal education institutions in Indonesia are highly dynamic, changing with each governing regime.

The latest policy on religious education, as stated in Government Regulation of the Republic of Indonesia No. 55 of 2007, Chapter II, Article 3, Paragraph 1, mandates that religious education is "compulsory" for all students across all educational pathways, levels, and types of formal educational institutions in Indonesia. However, this regulation only covers the six officially recognized religions: Islam, Christianity, Catholicism, Hinduism, Buddhism, and Confucianism (Peraturan Pemerintah Republik Indonesia Nomor 55 Tahun 2007, 2007).

Given Indonesia's diverse linguistic, racial, and religious composition (Badan Pusat Statistik, 2023)(Badan Pusat Statistik, 2024), this policy is prob-

lematic as it marginalizes students who do not adhere to these six recognized religions (Maarif, 2023; Sulistyandari, 2023). Consequently, indigenous faith students or those who follow other religions are "forced" to participate in compulsory religious education. Failure to comply results in receiving a zero grade, which can lead to academic failure or the inability to graduate (Zakiyah, 2018; Azzasyofia, 2024).

This case contradicts the Indonesian government's own policy stated in Law of the Republic of Indonesia No. 20 of 2003 on the National Education System Chapter V - Students, Article 12 (1): “Every student in every educational institution has the right to: a. receive religious education in accordance with their religion and taught by an instructor of the same religion.” Law No. 20 of 2003 guarantees that every student has the right to receive religious education in accordance with their faith, taught by an instructor of the same religion (Undang-Undang Republik Indonesia Nomor 20 Tahun 2003 Tentang Sistem Pendidikan Nasional, 2003).

In practice, many indigenous faith students have been compelled to attend religious classes against their beliefs for nine years. Nine years since the Government Regulation of the Republic of Indonesia No. 55 of 2007 (Peraturan Pemerintah Republik Indonesia Nomor 55 Tahun 2007, 2007) until Ministry of Education and Culture Regulation (Peraturan Menteri Pendidikan Dan Kebudayaan Republik Indonesia Nomor 27 Tahun 2016, 2016).

A significant change came with the issuance of Minister of Education and Culture Regulation No. 27 of 2016 on Education Services for Belief in One Almighty God/Indigenous Faith in Educational Institutions Article 2 (1): “Students fulfil their religious education through Indigenous Faith Education by following the provisions of the legislation governing the curriculum.” This law declared that indigenous faith students are entitled to religious education in accordance with their beliefs (Peraturan Menteri Pendidikan Dan Kebudayaan Republik Indonesia Nomor 27 Tahun 2016, 2016).

However, implementation has proven difficult. Despite the regulation, most schools are unprepared to provide religious education for indigenous faith students, primarily due to a lack of qualified teachers. This is proven by Indonesian regulations require that teachers in formal education institutions hold at least a bachelor's degree, this is based on Government Regulation Of The Republic Of Indonesia No. 74 Of 2008 On Teachers Chapter II: Competence and Certification, Article 5: (2) “The Academic Qualifications of Teachers, as referred to in paragraph (1), are obtained through higher education in an S-1 (Bachelor's) pro-

gram or a D-IV (Diploma IV) program at universities that offer educational personnel programs and/or non-educational programs"(Peraturan Pemerintah Republik Indonesia Nomor 74 Tahun 2008 Tentang Guru, 2008).

Currently, only one university offers a Bachelor's Degree Program in Education of Belief in the One Almighty God, which was inaugurated at the Faculty of Language and Culture, Universitas 17 Agustus 1945 Semarang, on November 3, 2021 (AP, 2021). Given the widespread lack of readiness and the continued coercion of indigenous faith students into religious classes, it has effectively been 17 years since the implementation of mandatory religious education (since the Government Regulation of the Republic of Indonesia No. 55 of 2007 until 2024 - (Peraturan Pemerintah Republik Indonesia Nomor 55 Tahun 2007 Tentang Pendidikan Agama Dan Pendidikan Keagamaan, 2007), during which indigenous faith students have felt oppressed and deprived of their religious freedom. Around eighteen years since the Government Regulation of the Republic of Indonesia No. 55 of 2007 until 2025 (this year).

However, in 2023, a positive development occurred in East Nusa Tenggara Province, which has the highest number of indigenous believers (Kementerian Agama Republik Indonesia, 2022). East Sumba Regency became the first and only district in Indonesia to issue a local regulation which is East Sumba Regent Regulation No. 33 of 2023 concerning Educational Services for Belief in God Almighty in Educational Units in East Sumba Regency Chapter III: Education Services Belief in The Almighty God. Article 6 (Peraturan Bupati Sumba Timur No. 33 Tahun 2023 Tentang Layanan Pendidikan Kepercayaan Terhadap Tuhan Yang Maha Esa Pada Satuan Pendidikan Di Kabupaten Sumba Timur, 2023):

The provision of educational services for believers in the Almighty God must be carried out at the basic education level: Elementary School and Middle School and High School or equivalent.

Education services as referred to in paragraph (1), are provided by all state education units that have students who believe in God Almighty in the East Sumba Regency area. The subject of Belief in God Almighty Education is presented in accordance with the provisions, namely that each level of education is allocated 3 (three) hours of lessons per week for each study group.

This Regent Regulation No. 33 of 2023 supporting the implementation of religious education for indigenous faith students, specifically Marapu Faith Education (PKM) (Peraturan Bupati Sumba Timur No. 33 Tahun 2023

Tentang Layanan Pendidikan Kepercayaan Terhadap Tuhan Yang Maha Esa Pada Satuan Pendidikan Di Kabupaten Sumba Timur, 2023).

With this recent implementation of Marapu Faith Education (PKM) in some high schools in the East Sumba, it is hoped that East Sumba Regency will serve as a model for other regions in Indonesia, supporting and implementing the Minister of Education and Culture Regulation No. 27 of 2016 (Peraturan Menteri Pendidikan Dan Kebudayaan Republik Indonesia Nomor 27 Tahun 2016, 2016), which declared that indigenous faith students are entitled to religious education in accordance with their beliefs in order to ensure justice and religious freedom for all Indonesian citizens, including indigenous faith adherents. This would prevent them from feeling like second-class citizens in their own country and provide them with fairness and comfort in practicing their religion.

5. Conclusion

This study has examined how the implementation of religious education policies in Indonesia fixed their agreement to the problems faced by students that beliefs to the indigenous faith. Over time, these policies have fluctuated, from the efforts of the early post-independence (for a post-independence history of education in Indonesia, Riyadi 2012) period to enter religious education into the formal school system in the early 1940s, to the New Order (Soeharto) and Reformation periods (for an overall survey period of education in Indonesia, Zain 2012).

Despite recognized efforts to broaden the scope of religious education toward inclusiveness, indigenous faith students are still essentially absent from the official religious education system, which is a callous observation from one of the great research findings. For decades, Indonesia's education system has focused on six officially recognized religions: Islam, Christianity, Catholicism, Hinduism, Buddhism and Confucianism. This has led to a situation in which educational institutions are either forcing indigenous students to attend religious education classes that do not align with their beliefs or are depriving them of their right to religious education altogether.

While some of these liberalising reforms — such as the 2016 regulation that ensures students of indigenous faith can receive religious education in accordance with their beliefs — are positive, they have been applied gradually and with difficulty. Most schools are not prepared to give this education, primarily because we lack qualified teachers. Teachers in Indonesia must have a minimum

of a bachelor's degree and there is only one university at present that offers training for teachers who would incorporate indigenous beliefs into their classrooms. Because of this, students of indigenous faiths still face pressure to take religious classes that go against their beliefs, many times without a choice.

Nonetheless, there are some encouraging signs of progress. For example, in 2023, the East Sumba Regency issued local regulations (PERDA) to provide religious education for students adhering to indigenous faith, focusing on Marapu Faith, one of the indigenous beliefs found in Nusa Tenggara Timur province. The Local Government`s initiative prove that it is possible for us to build a more inclusive and supportive environment for indigenous students and may become an example for the other regions in Indonesia.

In summary, Indonesia has passed some laws acknowledging indigenous faith students' right to education reflective of their beliefs, but there is still much work ahead. The gaps in religious education still exist, the legal and educational systems of the country must address and ensure that all students are treated fairly and with respect, regardless of their faith. The policies needed to be modified to align with religion diversity in the country so that children from indigenous religions could perform their religion freely without the fear of a second-class citizen/marginalization.

Bibliography

Abbas, A., Marhamah, M., & Rifa'i, A. (2021). The Building of Character Nation Based on Islamic Religion Education in School. Journal of Social Science, 2(2), 107–116. https://doi.org/10.46799/jsss.v2i2.106

Akbaba, Y. (2023). Religious Discrimination Against Minorities: Theories and Findings. Social Sciences, 12(9), 522. https://doi.org/10.3390/socsci12090522

Akilla, N., Rani Saputri, Fadli, M., Fima, W., & Mustafiyanti. (2024). Perubahan Kurikulum Pendidikan Agama Islam. Perspektif: Jurnal Pendidikan Dan Ilmu Bahasa, 2. https://doi.org/10.28944/afkar.v2i2.93

Ali, F., & Ahmad, G. (2022). Social Discrimination, Need to Belong, and Psychological Wellbeing Among Religious Minorities in Pakistan. Pakistan Journal of Psychological Research, 37(2), 311–330. https://doi.org/10.33824/pjpr.2022.37.2.19

Amalinda, V. (2022). Konstelasi Pemenuhan Hak Warga Negara Oleh Masyarakat Penghayat Kepercayaan Parmalim. Journal of Citizenship, 1(2). https://doi.org/10.37950/joc.v1i2.317

AP, A. (2021). Prodi Penghayat Kepercayaan Resmi Masuk Kampus. https://radarsemarang.jawapos.com/edukasi/721387059/prodi-penghayat-kepercayaan-resmi-masuk-kampus

Arafat Noor Abdillah, & Syafira Anisatul Izah. (2022). Dinamika Hubungan Antara Agama Lokal, Agama Resmi, Dan Negara. Mukaddimah: Jurnal Studi Islam, 7(1), 132–150. https://doi.org/10.14421/mjsi.71.2966

Armayanto, H. (2023). The Distribution of Service Rights Using Civic Pluralism Approach: A Case of Penghayat Kepercayaan in Ponorogo Regency. Progresiva Jurnal Pemikiran Dan Pendidikan Islam, 12(02), 247–260. https://doi.org/10.22219/progresiva.v12i02.29970

Asiah, S., Huda, M., Amrin, A., Kharisma, R., Rosyada, D., & Nata, A. (2022). The Dynamics of Islam in Indonesia in the Perspective of Education. https://doi.org/10.4108/eai.20-10-2021.2316321

Azzasyofia, M. (2024). The Representation of Indigenous Children in Policies in Indonesia. Asian Social Work and Policy Review, 18(2). https://doi.org/10.1111/aswp.12310

Badan Pusat Statistik. (2023). Penduduk Indonesia Hasil Long Form Sensus Penduduk 2020.

Badan Pusat Statistik. (2024). Profil Suku dan Keragaman Bahasa Daerah Hasil Long Form Sensus Penduduk 2020.

Belgradoputra, R. J. (2023). PERLINDUNGAN HUKUM DISKRIMINASI DAN INTOLERANSI MASYARAKAT SERTA PEMDA TERHADAP

PENGHAYAT KEPERCAYAAN AKUR SUNDA WIWITAN Di CIGUGUR. Sikama, 1(2), 87–101. https://doi.org/10.61488/sikama.v1i2.7

Peraturan Bupati Sumba Timur No. 33 Tahun 2023 tentang Layanan Pendidikan Kepercayaan terhadap Tuhan Yang Maha Esa pada Satuan Pendidikan di Kabupaten Sumba Timur, (2023). https://drive.google.com/file/d/1gCJy7e2YRvOj1vcKb4F4K1jEr3xyH-Gw/view

Davis, D. H., & Miroshnikova, E. (2013). The Routledge International Handbook of Religious Education (D. H. Davis & E. Miroshnikova (eds.)). Routledge. https://doi.org/10.4324/9780203106075

Elmuna, N. (2024). Perlindungan Konstitusional Terhadap Hak Atas Pendidikan Masyarakat Penghayat Kepercayaan Di Jepara. Amsir Law Journal, 5(2), 84–92. https://doi.org/10.36746/alj.v5i2.332

Elmuna, N., Zahra, F., Sabila, Y. M., Riyadi, D. M., & Surya, F. A. (2024). Perlindungan Konstitusional terhadap Hak Atas Pendidikan Masyarakat Penghayat Kepercayaan di Jepara. Amsir Law Journal, 5(2), 84–92. https://doi.org/10.36746/alj.v5i2.332

Faisal Caniago, & Sehat Sultoni Dalimunthe. (2023). Politics of Islamic Education During the Old Order. In Formosa Journal of Sustainable Research (Vol. 2, Issue 7). https://doi.org/10.55927/fjsr.v2i7.5214

Febriani, R., & Nurberlian, N. (2024). Legacy of Colonialism and Indigenous Religious Resilience: A Study of Marapu Belief in East Nusa Tenggara. Digital Press Social Sciences and Humanities, 11, 00012. https://doi.org/10.29037/digitalpress.411464

Fielder, B. (2024). Educators' Hands Are Tied: The Impact of Heteronormative and Cisnormative Discourses on Students in Faith-Based Schools in Australia. Journal of Sociology, 60(2), 458–474. https://doi.org/10.1177/14407833241232682

Hamid, S. N., & Nadeem, T. (2020). Religious education in Pakistan. British Journal of Religious Education, 42(3), 364–367. https://doi.org/10.1080/01416200.2020.1760553

Hamudy, M. I. A., & Rifki, M. S. (2020). Civil Rights of the Believers of Unofficial Religions (Penghayat Kepercayaan) in Pekalongan District. Jurnal Antropologi Isu-Isu Sosial Budaya, 22(1), 48. https://doi.org/10.25077/jantro.v22.n1.p48-59.2020

Hasanah, F., Widianto, A. A., & Purwasih, J. H. G. (2021). Dinamika Konflik Identitas Penghayat Sapta Darma Di Desa Sukoreno, Jember, Jawa Timur. Jurnal Sosiologi Reflektif, 16(1), 1. https://doi.org/10.14421/jsr.v16i1.2250

Hayi, A., & Alwi, M. (2023). Analisis Kebijakan Pendidikan Islam Indonesia Di Era Reformasi. Fitrah: Jurnal Studi Pendidikan, 14(1), 85–95. https://doi.org/10.47625/fitrah.v14i1.447

Indonesia, P. R. (1954). Undang-Undang Republik Indonesia Nomor 12 Tahun 1954 Tentang Pernyataan Berlakunya Undang-Undang No 4 Tahun 1950 Dari Republik Indonesia Dahulu Tentang Dasar-Dasar Pendidikan Dan Pengajaran Di Sekolah Untuk Seluruh Indonesia. 1(1), 1–8.

Isdiyanto, I. Y., Muhammadi, F., & Fahmiddin, U. (2022). Tracing the Roots of Muhammadiyah Thought on the Concepts of Dār Al-'Ahdi Wa Al-Syahādah. Jurnal Ilmiah Hukum Legality, 30(1), 147–165. https://doi.org/10.22219/ljih.v30i1.20661

Juang Intan Pratiwi, Neneng Salama, & Siti Ulfah. (2021). Pembatasan Masa Jabatan Presiden Di Indonesia. Jurnal Rechten : Riset Hukum Dan Hak Asasi Manusia, 3(1), 18–26. https://doi.org/10.52005/rechten.v3i1.23

Kementerian Agama RI. (1946). Sejarah Pembentukan Kementerian Agama.

Khan, F., Gul, S., & Naz, S. (2020). Islam and Women's Rights of Education: Mandatory or Forbidden. Pakistan Journal of Humanities and Social Sciences Research, 3(01), 13–22. https://doi.org/10.37605/pjhssr.3.1.3

Kristina, A. (2021). The Position of Kejawen in the Indonesian Constitution. DINIKA : Academic Journal of Islamic Studies, 6(2), 291–308. https://doi.org/10.22515/dinika.v6i2.4651

Maarif, S. (2023). Human (Relational) Dignity: Perspectives of Followers of Indigenous Religions of Indonesia. Religions, 14(7), 848. https://doi.org/10.3390/rel14070848

Mahkamah Konstitusi. (2016). Putusan Nomor 97/PUU-XIV/2016 (Issue 6). https://www.mkri.id/public/content/persidangan/putusan/97_PUU-XIV_2016.pdf

Ikhtisar Putusan Perkara Nomor 97/PUU-XIV/2016 tentang Pengosongan Kolom Agama pada Kartu Keluarga dan Kartu Tanda Penduduk bagi Penghayat Kepercayaan, (2017). http://www.mahkamahkonstitusi.go.id

Majelis Luhur Kepercayaan Terhadap Tuhan Yang Maha Esa Indonesia. (2015). Eksistensi dan Peran Penghayat Kepercayaan Terhadap Tuhan Yang Maha Esa. https://kebudayaan.kemdikbud.go.id/ditkt/wp-content/uploads/sites/6/2016/11/Presentasi_Eksistensi-dan-Peran-Penghayat-Kepercayaan-Terhadap-Tuhan-YME.pdf

Ketetapan Majelis Pemusyawaratan Rakyat Sementara Republik Indonesia Nomor XXVII/MPRS/1966 tahun 1966 tentang Agama, Pendidikan, dan Kebudayaan, (1966).

Perubahan Kedua Undang-Undang Dasar Negara Republik Indonesia Tahun 1945, (1945). https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:BDsuQOHoCi4J:https://media.neliti.com/media/publications/9138-ID-perlindungan-hukum-terhadap-anak-dari-konten-berbahaya-dalam-media-cetak-dan-ele.pdf+&cd=3&hl=id&ct=clnk&gl=id

Malik, I., & Adas, Y. A. (2024). The Influence of Hindu-Buddhist, Chinese, and European Culture in Exterior Architectural Characteristics of Mosque on Java Island Indonesia. Journal of Architecture and Planning - King Saud University, 36(2), 229–252. https://doi.org/10.33948/jap-ksu-36-2-3

Peraturan Menteri Pendidikan dan Kebudayaan Republik Indonesia Nomor 27 Tahun 2016, (2016).

Müftügil, A. S. (2011). Compulsory religion education and religious minorities in Turkey. University of Amsterdam.

Musadad, A. (2023). The Relationship of Religion and State Law in Indonesia Paradigm Theory Perspective of the Relationship Between Religion and the State. At-Turas Jurnal Studi Keislaman, 10(2), 343–362. https://doi.org/10.33650/at-turas.v10i2.6934

Nasution, F. (2020). Kedatangan Dan Perkembangan Islam Di Indonesia. Jurnal Dakwah Dan Pengembangan Sosial Kemanusiaan, 11(1), 26–46. https://doi.org/10.15408/bat.v1i2.6945

Omara, A., & Viri, K. (2021). The Constitutional Court Decision on Societal Organization Law and Its Implication Toward Freedom of Association of Traditional Beliefs Community in Indonesia. https://doi.org/10.2991/assehr.k.211014.042

Permana, S. A., & Magiman, M. M. (2021). The Implementation of Educational Learning Services for the Penghayat Kepercayaan. İlköğretim Online, 20(3). https://doi.org/10.17051/ilkonline.2021.03.36

Pesik, K. M. (2024). Rekognisi Penganut Kepercayaan Lalang Rondor Malesung dalam Kehidupan Beragama dan Bernegara. Jurnal Socius: Journal of Sociology Research and Education, 10(2), 116–142. https://doi.org/10.24036/scs.v10i2.459

Undang-Undang Republik Indonesia Nomor 1 Tahun 1974 tentang Perkawinan, 1 (1974).

Undang-undang Republik Indonesia No.2 Tahun 1989 Tentang Sistem Pendidikan Nasional, (1989). https://peraturan.bpk.go.id/Home/Details/46794/uu-no-2-tahun-1989

Undang-Undang Republik Indonesia Nomor 20 Tahun 2003 tentang Sistem Pendidikan Nasional, 4 147 (2003).

Undang-Undang Republik Indonesia Nomor 23 Tahun 2006 tentang Administrasi Kependudukan, (2006).

Peraturan Pemerintah Republik Indonesia Nomor 55 Tahun 2007, 245 (2007). http://digilib.unila.ac.id/4949/15/BAB II.pdf

Peraturan Pemerintah Republik Indonesia Nomor 55 Tahun 2007 tentang Pendidikan Agama dan Pendidikan Keagamaan, Pravoslavie.ru (2007).

Peraturan Pemerintah Republik Indonesia Nomor 74 Tahun 2008 tentang Guru, (2008).

Purba, I. P. (2023). Religious Recognition Arrangements for Penghayat Kepercayaan Sapto Darmo: A Legal Analysis. Technium Social Sciences Journal, 50, 47–52. https://doi.org/10.47577/tssj.v50i1.9866

Purwanti, E. (2022). Problematika Pendidikan Formal Bagi Penganut Kepercayaan Terhadap Tuhan Yang Maha Esa. NALAR: Jurnal Pendidikan Dan Kebudayaan, 1(2), 49–53. https://doi.org/10.56444/nalar.v1i2.111

Putri, T. A., Padjadjaran, U., Fedryansyah, M., & Padjadjaran, U. (2021). Sosietas Jurnal Pendidikan Sosiologi Revival : New Religious Movement Aliran Kebatinan Perjalanan. 11(January 2021), 135–146.

Putri, T. A., Sekarningrum, B., & Fedryansyah, M. (2022). Gerakan Sosial Dan Mobilisasi Sumber Daya Dalam Memperjuangkan Pengakuan Kepercayaan Berbeda. Jurnal Socius Journal of Sociology Research and Education, 9(1), 22. https://doi.org/10.24036/scs.v9i1.381

Ramdhani, A., Ramdhani, M. A., & Amin, A. S. (2014). Writing a Literature Review Research Paper: A step-by-step approach. International Journal of Basic and Applied Science, 03(01), 47–56.

Rohman, F. (2019). Perkembangan Pendidikan Agama di Sekolah Sejak Indonesia Merdeka. Tazkiya: Jurnal Pendidikan Islam, 8(1), 93–114.

Rois, C. (2023). Promlematika Hukum Perkawinan Aliran Kepercayaan Di Indonesia; Antara Politik Hukum Dan Politik Agama. Yudisia Jurnal Pemikiran Hukum Dan Hukum Islam, 14(2), 291. https://doi.org/10.21043/yudisia.v14i2.21773

Rumsiti, N. (2021). Analisis Perencanaan Pembelajaran Pendidikan Agama Islam Di SMPN 1 Kuala Pembuang. Syntax Idea, 3(1), 182–190. https://doi.org/10.46799/syntax-idea.v3i1.954

Rumyati. (2023). Evolusi Sistem Pemilu Masa Orde Baru (1966 - 1998). Kala Manca : Jurnal Pendidikan Dan Sejarah, 11.

Sadzali, A. (2020). Hubungan Agama dan Negara di Indonesia: Polemik dan Implikasinya dalam Pembentukan dan Perubahan Konstitusi. Undang: Jurnal Hukum, 3(2), 341–375. https://doi.org/10.22437/ujh.3.2.341-375

Saputra, K. D. (2022). Historical Continuity and Changes: Understanding the Dynamics of Islamic Education in Indonesia and Malaysia. Jurnal Tarbiyatuna, 13(2), 107–118. https://doi.org/10.31603/tarbiyatuna.v13i2.7345

Sekretariat Negara Republik Indonesia. (1945). Himpunan Risalah Sidang-sidang dari Badan Penyelidik Usaha Persiapan Kemerdekaan Indonesia (BPUPKI).

Shaheen, M., Mayhew, M. J., & Staples, B. A. (2021). StateChurch: Bringing Religion to Public Higher Education. Religions, 12(5), 336. https://doi.org/10.3390/rel12050336

Sholakodin, A. F. (2021). Arus Utama Wacana Identitas Penghayat Kepercayaan Pasca Putusan MK Di Media Daring Kompas.com. Jurnal Sosiologi Pendidikan Humanis, 6(2), 166. https://doi.org/10.17977/um021v6i2p166-182

Sianturi, M., Chiang, C.-L., & Sumarsono, A. (2022). The Preservation of the Identity and Culture of the Indigenous Lanninese People of West Papua, Indonesia, Through Education (<i>Preservación De La Identidad Y La Cultura Del Pueblo Lani, Comunidad Indígena De La Provincia Indonesia De Papúa Occidental, a Través De La Educación</I>). Culture and Education, 34(2), 424–465. https://doi.org/10.1080/11356405.2022.2034287

Sihombing, U. P., AM, F., Trisasongko, D., Arianingtyas, R., Rumadi, Febionesta, & Putra, T. A. (2008). MENGGUGAT BAKOR PAKEM: Kajian Hukum Terhadap Pengawasan Agama dan Kepercayaan di Indonesia (I). The Indonesian Legal Resource Center (ILRC).

Simanungkalit, U. T., Ilyas, A., & Ratnawati. (2020). Pengawasan Aliran Kepercayaan dan Penodaan Agama: Perspektif Penegakan Hukum Pidana. Amanna Gappa, 28, 132–144. https://doi.org/10.20956/halrev.v3i2.1079

Sulistyandari. (2023). The Implementation of Supreme Court Circular Letter Number 2 of 2023 Regarding Marriages Between Adherents of Different Indigenous Beliefs in Indonesia. 928–938. https://doi.org/10.2991/978-2-38476-164-7_86

Suwendi. (2022). Menempatkan Pelayanan bagi Penghayat Kepercayaan. https://graduate.uinjkt.ac.id/id/menempatkan-pelayanan-bagi-penghayat-kepercayaan

Syafiq, M., & Putri, N. Z. (2022). The Identity Threat and Coping among the Followers of the Indigenous Javanese Religion. Journal of Health and Behavioral Science, 4(2), 308–331. https://doi.org/10.35508/jhbs.v4i2.5680

Tahara, T. (2023). Cultural Resilience and Syncretism: The Towani Tolotang Community's Journey in Indonesia's Religious Landscape. Journal of Ethnic and Cultural Studies, 10(4), 233–246. https://doi.org/10.29333/ejecs/1863

Tanjung, Z. (2022). History of the Development of Islamic Education in Indonesia (A Case Study of Old Order and New Order Governments (1945-1998). Al-Ishlah Jurnal Pendidikan, 14(4), 4765–4772. https://doi.org/10.35445/alishlah.v14i4.2610

Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities, (1992).

Van Thang, N., Phuc, N. H., Van Trong, D., Kiet, L. H., & Hiep, T. X. (2024). Another Perspective in the Education of Netherlands in Indonesia During Colonial Pe-

riod (1799 - 1942). Journal of Educational and Social Research, 14(4), 413–429. https://doi.org/10.36941/jesr-2024-0112

Viri, K., & Febriany, Z. (2020a). Dinamika Pengakuan Penghayat Kepercayaan di Indonesia. Indonesian Journal of Religion and Society, 2(2), 97–112. https://doi.org/10.36256/ijrs.v2i2.119

Viri, K., & Febriany, Z. (2020b). Dinamika Pengakuan Penghayat Kepercayaan Di Indonesia. Indonesian Journal of Religion and Society, 2(2), 97–112. https://doi.org/10.36256/ijrs.v2i2.119

W.Creswell, J., & N.Poth, C. (2018). Qualitative Inguiry Research Design: Choosing Among Five Approaches. In Journal of Chemical Information and Modeling (4th ed., Vol. 53, Issue 9). SAGE.

Wahanu Prabandani, H. (2022). Menelusuri Kedudukan Pancasila Sebagai Sumber dari Segala Sumber Hukum. Iblam Law Review, 2(1Wahanu Prabandani, Hendra. "Menelusuri Kedudukan Pancasila Sebagai Sumber Dari Segala Sumber Hukum." Iblam Law Review 2, 1 (2022): 158–80. https://jdih.bappenas.go.id/data/file/KEDUDUKAN_PANCASILA_SEBAGAI_SUMBER_DARI_SEGALA_SUMBER_HUKUM.pdf.) , 158–180. https://jdih.bappenas.go.id/data/file/KEDUDUKAN_PANCASILA_SEBAGAI_SUMBER_DARI_SEGALA_SUMBER_HUKUM.pdf

Wahib, A., & Samuji. (2024). Development of Islamic religious education curriculum in Indonesia. Jurnal Paradigma, 83–98.

Wasisto, M. A. (2024). Deconstructing the Privileged Status of Religion Over the Status of Belief as the Root of Discrimination Towards Kejawen Community. Jurnal Sosiologi Agama Indonesia (Jsai), 5(1), 135–159. https://doi.org/10.22373/jsai.v5i1.4398

Zakiyah, Z. (2018). Pendidikan Kepercayaan Terhadap Tuhan Yang Maha Esa: Pemenuhan Hak Siswa Penghayat Di Sekolah. Penamas: JURNAL PENELITIAN AGAMA DAN MASYARAKAT, 31(2), 397–418. https://doi.org/10.31330/penamas.v31i2.232

Zebua, R. (2020). Perkembangan Regulasi Pendidikan Agama pada Pendidikan Formal di Indonesia.

Zuarnum, L. S., & Hamdi, S. (2022). Religious Discrimination Praxis in Public Schools in East Lombok. Living Islam Journal of Islamic Discourses, 5(1). https://doi.org/10.14421/lijid.v5i1.3668

The Role of AI in the Rise of the Ethical Consumer

***Pascal Stiefenhofer*[1,*]*, Cafer Deniz*[2]**

[1] *Newcastle University Business School, UK,*
pascal.stiefenhofer@newcastle.ac.uk;

[2] *Newcastle University Business School, UK;*
Royal College of Surgeons in Ireland; and Usak University, Türkiye,
c.deniz2@newcastle.ac.uk ,
ORCID 0000-0003-4368-1865

[*] *Corresponding author:*
pascal.stiefenhofer@newcastle.ac.uk

Abstract: This paper introduces *Ethical Resonance Design (ERD)*, a theoretical framework that reconceptualizes AI systems through the lens of ethical consumerism. Drawing on resonance theory and hermeneutics, ERD advances five interrelated constructs—ethical resonance, transparency as moral intelligibility, pluralistic value alignment, moral agency facilitation, and consumer co-governance. From these, the paper derives six normative propositions: (P1) AI systems should foster ethical resonance with users; (P2) transparency must respect moral autonomy through layered and meaningful explanations; (P3) value alignment should be pluralistic and participatory; (P4) AI should facilitate rather than replace moral agency; (P5) consumers must be recognized as co-governors of AI systems; and (P6) governance should be reflexive, evolving with social norms rather than fixed in static checklists. These propositions constitute the theoretical results of the study. The policy implications are clear: regulators and institutions should embed consumer participation into AI governance, require transparency practices that enable moral deliberation, and adopt adaptive governance frameworks that can respond to shifting ethical horizons. By positioning consumers as normative agents, ERD reframes AI ethics as a dialogical and participatory process, offering a conceptual foundation for both scholarly inquiry and policy innovation.

Keywords: Ethical Consumerism, AI Ethics, Resonance Theory
Jel Codes: D11, L15, O33

Etik Tüketicinin Yükselişinde Yapay Zekanın Rolü

Özet: Bu makale, yapay zeka (YZ) sistemlerini etik tüketicilik nazarından yeniden kavramsallaştıran ve felsefi temellere dayanan teorik bir çerçeve olan Etik Rezonans Tasarımını (ERT) sunmaktadır. Etik tüketicilik, satın alma kararlarının ahlaki değerleri yansıttığı ve üretim süreçlerini kasıtlı olarak etkilediği bir tüketici aktivizmi biçimi olarak tanımlanmaktadır. YZ etiği literatürü genellikle şeffaflık, özerklik ve açıklanabilirlik gibi ilkeleri vurgulasa da, çoğunlukla yukarıdan aşağıya işleyen yaklaşımlar benimsemektedir; bu yaklaşımlar içinde ortaya çıkan birleşik çerçeveler ise özellikle anlaşılabilirlik ve hesap verebilirliğe vurgu yapmaktadır. ERT, aracılar ve dünya arasındaki karşılıklı ve dönüştürücü ilişkiyi esas alan rezonans teorisini ve anlamayı diyalojik bir etkileşim olarak gören hermenötiği birleştirmektedir. Bu teorik çerçeve, etik rezonans, ahlaki anlaşılabilirlik olarak şeffaflık, çoğulcu değer uyumu, ahlaki özneleşmeyi kolaylaştırma ve tüketici eş-yönetişimi gibi temel kavramları geliştirir. YZ sistemlerinin kullanıcılarla ahlaki özneler olarak nasıl etkileşime geçmesi gerektiğine dair normatif önermeler ortaya koyar. Makale, bu kavramlar arasındaki ilişkileri haritalandırarak ve teorik gerilimleri (örneğin opaklık ile rezonans, çoğulculuk ile tutarlılık arasındaki çelişkiler) ortaya koyarak, etik tüketicilerin YZ sistemlerini nasıl birlikte tasarlayabileceği ve yönetebileceği konusunda gelecekte yapılacak normatif ve felsefi araştırmalara kavramsal bir temel sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Etik Tüketicilik, Yapay Zeka Etiği, Rezonans Teorisi
Jel Kodları: D11, L15, O33

1. Introduction

The advent and diffusion of AI technologies have precipitated profound normative anxieties concerning epistemic opacity, algorithmic bias, and the locus of responsibility (Floridi and Cowls, 2019; Stahl, Timmermans, and Mittelstadt, 2021). In parallel, ethical consumerism has crystallized as a form

of enacted moral agency within market spheres, whereby purchasers strive to instantiate values of sustainability, distributive justice, and procedural transparency through their consumption practices (Carrington, Neville, and Whitwell, 2010; Shaw and Shiu, 2003). Despite extensive scholarship in AI ethics—often characterized by top-down injunctions, deontic principle articulation, and technocratic safeguards—and voluminous analyses of ethical consumption in relation to material commodities and CSR (Corporate Social Responsibility) paradigms, a lacuna persists at the juncture of these domains: in what manner might the normative agency of the ethical consumer reconceptualize the foundational premises of AI ethics and governance? This paper conducts a purely theoretical exegesis of that intersection, advancing Ethical Resonance Design (ERD) as a conceptual schema that reconceives AI systems not as inert instruments but as dialogical interlocutors attuned to a plurality of consumer-derived moral horizons. Given that high-level ethical injunctions risk ossification into vacuous checklists absent mechanisms for substantive actualization, they demand rigorous theoretical deconstruction to elucidate their normative underpinnings and to inform the embedding of ethical commitments within system architectures (Mittelstadt, 2019). Moreover, the interplay between ethical consumerism and AI ethics remains under-theorized: the notion of consumers as normative agents in market contexts has not been systematically integrated into the discourse of algorithmic governance. A speculative, philosophical synthesis can thus illuminate how consumer moral claims might co-determine AI norms (Floridi and Cowls, 2019). Drawing on hermeneutic and resonance-theoretic resources, which envisage technologies as sites of interpretive engagement and reciprocal transformation rather than opaque black boxes, we propose ERD as a framework for delineating and negotiating the inherent normative tensions (e.g., pluralism versus coherence; transparency versus proprietary integrity) before embarking on empirical studies or design praxis (Gadamer, 2004; Rosa, 2019).

We proceed by (1) situating ethical consumerism and AI ethics within relevant theoretical traditions, (2) developing ERD's core constructs and their interrelations, (3) articulating normative propositions that follow from this framework, (4) discussing theoretical implications and potential tensions, and (5) outlining directions for further conceptual refinement. By focusing exclusively on theoretical analysis—eschewing empirical methods—we aim to deepen conceptual clarity, refine normative commitments, and provide a foundation for subsequent empirical or applied work.

2. Theoretical Foundations

2.1 Ethical Consumerism as Moral Agency

Ethical consumption has been theorized as a form of applied moral agency, wherein market participation becomes an arena for moral deliberation and expression (Carrington, Neville, and Whitwell, 2010; Brunk, 2010). Drawing on virtue ethics and theories of moral identity, scholars argue that consumers' choices reflect self-conception and commitments to values such as sustainability and social justice (Shaw, Shiu, and Clarke, 2000; Auger, et al., 2003). The well-documented "ethical purchasing gap" underscores tensions between ethical intent and actual behavior, often attributed to bounded rationality and structural constraints (Carrington, Neville, and Whitwell, 2010; De Pelsmacker, Driesen, and Rayp, 2005). Theoretical accounts further draw on moral psychology (e.g., moral self-identity; Shaw and Shiu, 2003) and discourse theory (e.g., the co-construction of meaning in digital communities; Kozinets et al., 2010). Importantly, ethical consumerism is heterogeneous and context-dependent, mediated by cultural frameworks (Papaoikonomou, Valverde and Ryan, 2012), socio-economic constraints (Kim, 2018), and digital infrastructures (Leonidou and Skarmeas, 2017).

Building on Thorstein Veblen's seminal analysis of *conspicuous consumption*—wherein the acquisition of goods serves as a visible signal of wealth and social status—Stiefenhofer (2019, 2021a, 2021b) extends this logic into the moral domain by introducing *conspicuous ethical consumption*. Here, consumers derive utility not only from the intrinsic ethical attributes of goods but also from their visibility to others as markers of moral commitment. Stiefenhofer's models embed this insight within price-dependent utility functions, proposing that consumers may interpret higher prices for ethical goods as credible signals of both ethical integrity and social distinction, thereby echoing and adapting Veblenian dynamics to contemporary moral economies. This theoretical innovation formalizes how ethical consumption can exhibit Veblen effects, where demand for certain ethical goods increases as their price rises, due to their enhanced signaling power. By incorporating these dynamics, Stiefenhofer and Zhang (2022) provide a framework for understanding ethical consumption not merely as private moral choice but as a phenomenon shaped by economic signaling and discursive visibility. These insights enrich ERD's conception of consumer co-governance, showing how ethical agency

operates through both deliberate value signaling and emergent pricing dynamics in market contexts.

2.2 AI Ethics: Principles and Critiques

AI ethics literature often pivots on principles such as transparency, fairness, accountability, and privacy (Floridi and Cowls, 2019; Russell, 2019; Stahl, Timmermans, and Mittelstadt, 2021). Technical approaches (e.g., Explainable AI, bias mitigation algorithms) and regulatory proposals (e.g., rights to explanation under GDPR-like frameworks, AI Act provisions) constitute a compliance-oriented paradigm (Arrieta et al., 2020). Critical scholarship, however, highlights the limitations of purely technical fixes and top-down governance, emphasizing power asymmetries, socio-technical embedding, and systemic harms (Eubanks, 2018; Crawford, 2021). Hermeneutic and phenomenological perspectives (Gadamer, 2004; Rosa, 2019) suggest that users experience AI systems in ways that shape and are shaped by their interpretations and values. Participatory and democratic theories (Stahl, Timmermans, and Mittelstadt, 2021; Jasanoff, 2005) advocate for multi-stakeholder engagement in defining ethical criteria. Actor-network theory (Latour, 2005) reframes technologies, consumers, corporations, and institutions as participants in socio-technical networks, each exerting agency.

2.3 Intersectional Theoretical Insights

While ethical consumption and AI ethics each possess rich theoretical lineages, their intersection remains under-theorized. Theoretically bridging them invites integration of: (a) moral agency in consumption contexts; (b) hermeneutic engagement with opaque technologies; (c) participatory democracy in technology governance; and (d) actor-network perspectives on distributed agency. This intersection foregrounds consumers not merely as passive recipients of AI services but as normative actors whose values and practices co-constitute the moral architecture of AI systems.

2.4 Ethical Resonance Design:Conceptual Framework

Ethical Resonance is envisaged as the fulcrum of a reconceived AI–user relation, wherein the system is not merely an instrument of optimization but a locus of mutual transformation. In this schema, AI architectures are imbued with affordances that invite users into a dialogical engagement, prompting reflective and value-sensitive responses rather than passive consumption of

outputs. Drawing upon Hartmut Rosa's resonance theory, which valorizes mutual responsiveness and transformative encounter with the world (Rosa, 2019), and Gadamer's hermeneutics, which situates understanding as an unfolding dialogue (Gadamer, 2004), Ethical Resonance posits AI as a participant in users' moral milieus. Rather than treating transparency or fairness as distal constraints, the system's very design is oriented toward cultivating an experiential reciprocity: users apprehend the system's operations in light of their moral frameworks, and the system, in turn, adapts or surfaces its processes so as to sustain this ongoing interpretive rapport.

Transparency as Moral Intelligibility transcends the narrow technical remit of explainability to foreground the imperative of empowering users' moral deliberation. Here, transparency is theorized as a multilayered hermeneutic interface: explanations and narrative accounts are not delivered solely as algorithmic provenance reports but are configured to illuminate the normative presuppositions and potential ramifications of AI decisions. In consonance with Floridi and Cowls' contention that transparency must underpin moral autonomy (Floridi and Cowls, 2019) and Stahl, Timmermans, and Mittelstadt's insistence on context-sensitive disclosures (Stahl, Timmermans, and Mittelstadt, 2021), this construct treats transparency as an ethical praxis—one that respects users as moral interlocutors capable of contestation, reflection, and situated judgment. Consequently, transparency mechanisms are conceived not as static disclosures but as dynamic, dialogical interfaces that render algorithmic processes intelligible within users' normative horizons.

Pluralistic Value Alignment reframes the alignment problem by acknowledging the heterogeneity of moral imaginaries among ethical consumers. Rather than presupposing a monolithic target utility or a singular set of expert-determined principles, this construct situates value alignment within a participatory, deliberative horizon, attuned to the diversity of ethical priorities manifested across cultural, socioeconomic, and individual axes. Guided by participatory ethics literatures (Stahl, Timmermans, and Mittelstadt, 2021; Jasanoff, 2005) and extending Russell's technical alignment concerns into a pluralistic terrain (Russell, 2019), the framework conceives alignment as an ongoing dialogical process. Design practices thus incorporate mechanisms—such as structured deliberation forums or iterative preference-surfacing protocols—that surface, negotiate, and reconcile multiple value configurations. In doing so, the AI system remains responsive to emergent or shifting moral claims, rather than ossifying around a predetermined normative vector.

Moral Agency Facilitation foregrounds the imperative that AI systems support, rather than supplant, users' ethical deliberation. Understood through the lens of Gadamerian dialogical engagement (Gadamer, 2004) and Jasanoff's civic epistemology, which underscores public reasoning as central to legitimate governance (Jasanoff, 2005), this construct critiques automation that risks eroding human autonomy (Eubanks, 2018). It prescribes design features—interactive decision aids, user-configurable constraints, scenario simulators—that scaffold reflective choice, enabling individuals to probe the ethical contours of algorithmic recommendations. By preserving human-in-the-loop deliberation and provisioning tools for critical interrogation of AI outputs, Moral Agency Facilitation ensures that users remain authors of their normative judgments, rather than deferring responsibility to inscrutable systems.

Consumer Co-Governance reconceptualizes ethical consumers as distributed norm entrepreneurs within a socio-technical actor-network, whose collective practices—ranging from conscientious purchasing patterns and activist campaigns to structured feedback—serve as informal regulatory vectors shaping AI norms and corporate comportment. Drawing on Latour's actor-network theory (Latour, 2005), Jasanoff's civic epistemology (Jasanoff, 2005), and critical algorithm studies highlighting grassroots contestation (Crawford, 2021), this construct views market and discursive practices as constitutive of governance processes. Theoretical mechanisms include public feedback loops that inform iterative design, deliberative audits in which consumers participate in evaluating AI systems, and consumer-driven scorecards that articulate normative criteria. In this view, consumers are not epiphenomenal recipients of AI services but co-governors whose moral claims are legitimated through collective praxis and integrated into the evolving normative architecture of AI.

2.5 Interrelations Among ERD Constructs

The interrelation between Ethical Resonance and Transparency can be conceived as a hermeneutic enactment: transparency mechanisms serve as the epistemic conduit through which AI systems articulate their procedural rationales, thereby engendering an experiential reciprocity that Rosa describes as resonance (Rosa, 2019). In this view, layered explanations do not merely disclose algorithmic provenance; they function as the "voice" of the system, inviting users into a dialogical encounter. By rendering the system's normative presuppositions intelligible, these explanations instantiate a space of moral deliberation, whereby users apprehend and reflect upon the AI's operational

logic in light of their own value horizons. Thus, transparency is not an ancillary feature but a constitutive dimension of Ethical Resonance: it facilitates mutual responsiveness, enabling the system to surface its interpretive contours and the user to engage in reflective judgment.

The nexus of Transparency and Pluralistic Value Alignment foregrounds the role of context-sensitive explications in disclosing the normative architectures embedded within AI decisions. Here, transparency is theorized as a reflexive disclosure that unveils the value-laden hypotheses, selection criteria, and trade-offs inscribed in algorithmic outputs (Floridi and Cowls, 2019; Stahl, Timmermans, and Mittelstadt, 2021). Such disclosures enable users to discern misalignments between their situated moral imaginaries and the system's guiding objectives. By making explicit the underlying ethical assumptions, transparency mechanisms create the preconditions for negotiation: users can contest or recalibrate the AI's evaluative parameters, thus facilitating a dynamic alignment process. In this manner, transparency functions as the epistemic prelude to value pluralism, permitting the surfacing and contestation of diverse moral configurations.

The relation between Pluralistic Value Alignment and Moral Agency Facilitation underscores how surfacing heterogeneous ethical priorities empowers users to exercise informed, situated judgment. When AI systems are designed to elicit user input regarding their normative preferences—whether through deliberative interfaces, preference elicitation modules, or scenario simulations—they actively scaffold moral agency (Gadamer, 2004; Jasanoff, 2005). By foregrounding the plurality of value-commitments, the system invites users to calibrate behavioral parameters in accordance with their own ethical convictions. This co-creative process transforms AI from a prescriptive authority into a supportive interlocutor: users are neither passive recipients nor subservient actors but active agents who shape system behavior through reflective engagement, thereby preserving autonomy and responsibility in the face of algorithmic influence.

Moral Agency Facilitation further reinforces Ethical Resonance by embedding tools that honor users as autonomous moral subjects, thereby deepening the dialogical rapport between human and machine. Interactive decision aids, user-definable constraints, and counterfactual simulators do not merely augment instrumental capacities; they instantiate an environment in which the user's deliberative activity is recognized and respected (Gadamer, 2004; Rosa, 2019). Such facilitation engenders a sense of responsiveness: the AI system is

experienced not as an opaque black box but as a reflexive partner that accommodates and responds to the user's reflective inquiries. In this way, the facilitation of moral agency is both a precondition for and an outcome of Ethical Resonance, affirming the user's role as co-author of normative trajectories rather than passive subject to algorithmic determinations.

Finally, Consumer Co-Governance operates as both the source and endpoint of normative signaling within the ERD schema, interfacing reciprocally with all other constructs. Ethical consumers, conceived as distributed governance agents, articulate demands that shape transparency norms, insist on pluralistic alignment, and require mechanisms that facilitate their moral agency (Latour, 2005; Jasanoff, 2005; Crawford, 2021). Their market behaviors and discursive practices generate exigencies for AI systems to disclose interpretive rationales, accommodate heterogeneous value configurations, and enable user-led deliberation. Conversely, when AI architectures embody ERD features—providing interpretable interfaces, participatory alignment processes, and reflective decision aids—they furnish the infrastructural conditions for more substantive co-governance practices: consumers can more effectively evaluate, contest, and co-determine AI norms. Thus, Consumer Co-Governance both animates and is animated by Ethical Resonance, Transparency, Value Alignment, and Moral Agency Facilitation, completing a reflexive loop in which AI systems and ethical consumers co-create the evolving normative landscape.

3. Normative Propositions

From ERD's conceptual architecture, we derive several normative propositions (P) as purely theoretical claims about desirable relations between AI systems and ethical consumers. Below each proposition (P1–P6) is restated formally and followed by a structured philosophical justification ("proof") in the sense of argumentation grounded in relevant theoretical premises. Note that in normative theory "proof" entails elucidating coherent premises and inferential steps rather than mathematical demonstration. Citations refer to the conceptual sources underpinning each argument.

Proposition (P1): AI systems ought to be designed to foster ethical resonance, i.e., to furnish affordances that enable users to experience the system as morally intelligible and responsive to their values.

Premise 1 (Moral Engagement Requirement). For any socio-technical system that significantly affects human choices and well-being, ethical legitimacy requires that users not be alienated but rather be able to comprehend and

critically engage with the system's operations (Gadamer, 2004; Rosa, 2019). Gadamerian hermeneutics emphasizes that understanding is dialogical: users must be able to interpret and question the system. Rosa's resonance theory holds that meaningful interaction arises when agents and the world (here, the AI system) are mutually responsive rather than one-sidedly instrumental.

Premise 2 (Alienation Undermines Autonomy and Trust): Opaque, inscrutable ("black-box") systems generate alienation, eroding users' sense of agency, trust, and capacity for reflective endorsement or critique. Such alienation is inconsistent with respecting moral agency. In critical algorithm studies, opacity is linked to user disempowerment and erosion of trust (Eubanks, 2018; Crawford, 2021). Without intelligibility, users cannot reflect on or contest algorithmic outputs, undermining moral autonomy.

Premise 3 (Resonance as Normatively Desirable Mode of Relation): A relation characterized by mutual responsiveness—ethical resonance—enables users to interpret system behaviors in light of their values and to experience the AI as responsive (e.g., via explanations, feedback loops). This relation supports trust built on understanding rather than blind reliance or distrust. Rosa (2019) posits resonance as a transformative encounter; Gadamer (2004) frames understanding as an event of dialogue. Transposed to AI, this means designing interfaces/functionalities that invite interpretive engagement.

Therefore, to uphold users' moral agency and to cultivate trust through understanding, AI systems ought to be designed to foster ethical resonance—providing interpretable affordances that make system processes intelligible and responsive to user values.

Proposition (P2): Transparency mechanisms must aim to respect users' moral autonomy by offering layered, contextually meaningful explanations rather than mere technical disclosures.

Premise 1 (Moral Autonomy and Intelligibility): Respecting moral autonomy entails providing individuals with information sufficient for reflective deliberation about how a system's behavior impacts their values and choices (Floridi and Cowls, 2019). Mere factual disclosure of model parameters is insufficient if users cannot situate that information within their normative concerns.

Premise 2 (Risks of Performative Explainability): Explanations that remain at a superficial, technical level (e.g., "feature importance scores" without interpretive context) can be performative: they satisfy a formal requirement without empowering genuine understanding or contestation, thereby failing to

honor autonomy (Stahl, Timmermans, and Mittelstadt, 2021). Philosophical critiques of "checklist ethics" show that compliance with disclosure formalities may leave underlying power imbalances and value conflicts unaddressed.

Premise 3 (Layered, Context-Sensitive Explanations Foster Deliberation): Explanations structured in layers—from high-level rationales ("Why this decision matters for you?") to more detailed process accounts ("Which factors were weighted, and how?")—enable diverse users to engage at the level suited to their competence and concerns, thus supporting meaningful deliberation. Floridi and Cowls (2019) argue transparency must serve moral autonomy; Stahl, Timmermans and Mittelstadt (2021) emphasize context-sensitivity. Hermeneutically, layered explanations parallel exegesis: moving from summary interpretation to deeper strata only when sought by the interlocutor.

Thus, AI transparency should be reconceived as respect for moral autonomy, operationalized through layered, contextually meaningful explanations that enable users to reflect on, contest, and integrate system outputs into their value frameworks, rather than as bare technical disclosures.

Proposition (P3): AI value-alignment processes should acknowledge and incorporate heterogeneous consumer values through participatory mechanisms, avoiding monolithic or expert-only determinations of "ethical AI."

Premise 1 (Moral Pluralism in Society): Contemporary moral landscapes are characterized by pluralism: individuals and communities hold diverse, sometimes conflicting, normative commitments. Any framework that imposes a singular set of values risks marginalizing perspectives and undermining legitimacy (Jasanoff, 2005). Democratic theory and civic epistemology underline that legitimate norms emerge from deliberation among diverse stakeholders.

Premise 2 (Limits of Expert-Only Determinations): Expert-driven selections of "ethical parameters" may reflect the biases, blind spots, or particular normative leanings of privileged groups, failing to capture the full spectrum of consumer moral imaginaries. This can result in misalignment between system behavior and the values of broad user communities. STS (Science and Technology Studies) critiques show that technocratic governance without participatory input risks reproducing existing power asymmetries.

Premise 3 (Participatory Mechanisms as Inclusive Deliberation): Mechanisms such as user workshops, deliberative panels, and iterative preference-elicitation interfaces create spaces for diverse voices to articulate and negotiate value priorities. Such processes can surface latent concerns, reveal trade-offs,

and guide system design toward pluralistically informed objectives (Stahl, Timmermans, and Mittelstadt, 2021; Jasanoff, 2005). Philosophical accounts of deliberative democracy and participatory design emphasize that meaningful inclusion enhances normative robustness.

Consequently, AI alignment should be conceived as an ongoing, participatory, dialogical process: system objectives must be co-determined with ethically diverse consumers rather than fixed by experts alone, thereby embodying participatory value pluralism and safeguarding legitimacy.

Proposition (P4): AI features ought to facilitate user moral agency by providing interactive decision aids, scenario exploration, and user-configurable constraints, ensuring AI augments rather than replaces human ethical judgment.

Premise 1 (Risks of Automation Displacing Agency): Over-automation of decision-making can erode users' sense of responsibility and capacity for critical reflection, leading to abdication of moral judgment and potential misuse or uncritical reliance on AI outputs (Eubanks, 2018). Philosophical critiques of algorithmic governance warn against ceding too much authority to systems, thereby diminishing human autonomy.

Premise 2 (Human-in-the-Loop as Ethical Requirement): Preserving human oversight in ethically salient decisions is necessary to maintain accountability, to allow correction of system errors, and to incorporate contextual, situational judgment that AI may not capture (Gadamer, 2004). Hermeneutic theory highlights that meaning emerges through interpretive dialogue; humans must remain active interlocutors.

Premise 3 (Interface Features as Scaffolds for Deliberation): Interactive tools—e.g., decision-aid dashboards that explain consequences, scenario simulators illustrating trade-offs, or sliders allowing users to adjust algorithmic weighting—serve as scaffolds enabling users to exercise moral agency. They render abstract considerations concrete and empower reflective choice. Design theory posits that well-crafted affordances can guide users through complex deliberative tasks.

Hence, AI design should integrate agency-supporting interfaces that foster user deliberation and calibration of system behavior in accordance with personal ethical judgments, ensuring that AI augments rather than supplants human moral agency.

Proposition (P5): Ethical consumers, through market behaviors and discursive practices, should be recognized as integral to AI governance; systems should embed mechanisms (e.g., feedback channels, audit transparency) to enable consumer co-governance.

Premise 1 (Consumers as Normative Agents): Ethical consumerism theory conceives market participation not merely as economic exchange but as moral praxis: consumers articulate values through purchasing choices, activism, and public discourse, thereby exerting normative influence on producers (Carrington, Neville, and Whitwell, 2010) Civic epistemology frames lay publics as contributing to normative debates in technology governance (Jasanoff, 2005).

Premise 2 (Limitations of Expert/Regulator-Only Governance): Exclusive reliance on expert committees or regulatory edicts may overlook grassroots moral insights and emergent consumer concerns. AI governance that neglects consumer voices risks misalignment with social values and may provoke backlash or distrust. Actor-network theory (Latour, 2005) indicates that networks of heterogeneous actors—including consumers—co-construct technological norms.

Premise 3 (Mechanisms for Consumer Participation): Embedding feedback channels (e.g., in-app reporting of unfair outcomes), audit transparency (publicly accessible audit summaries), and participatory scorecards allows consumers to signal normative concerns and hold producers accountable. These mechanisms operationalize co-governance by channeling consumer practices into design and policy adjustments. Critical algorithm studies (Crawford, 2021) demonstrate that public contestation can effect change in AI deployments; participatory governance literature shows that structured channels amplify consumer influence.

Therefore, AI governance frameworks should institutionally recognize and incorporate ethical consumers as co-governors: by embedding mechanisms for feedback, transparency, and deliberation, systems become responsive to consumer-led normative signals, enhancing accountability and the moral legitimacy of AI deployment. Stiefenhofer (2025a) deepens this normative account by synthesizing Kantian ethics with economic theory, arguing that ethical consumption plays a constitutive role in democratic sustainability. His critique of neoclassical assumptions aligns with ERD's emphasis on consumers as normative agents: consumption is not merely an act of preference satisfaction but a moral and political gesture. Integrating such economic-

philosophical models into ERD suggests that consumer-led AI governance can be grounded in both democratic ideals and market-mediated signaling.

Proposition (P6): AI governance frameworks should be reflexive, accommodating evolving consumer norms through iterative design cycles, rather than fixating on static ethical checklists.

Premise 1 (Normative Change Over Time): Moral values and social norms are not static; they evolve in response to new experiences, cultural shifts, and technological developments. A governance framework anchored in fixed checklists risks obsolescence and may fail to capture emergent ethical concerns (Rosa, 2019). Reflexive modernization theory underscores that societies must continually reassess norms amid changing conditions.

Premise 2 (Need for Iterative, Reflexive Processes): Reflexivity demands mechanisms for continuous monitoring, feedback assimilation, and adaptation. In AI contexts, this entails iterative cycles of design, deployment, evaluation, and revision informed by ongoing consumer input and shifting societal expectations (Stahl, Timmermans, and Mittelstadt, 2021). Participatory ethics literature advocates for anticipatory and adaptive governance rather than one-off regulatory prescriptions.

Premise 3 (Risks of Static Checklists): Static ethical checklists—however well-intentioned—tend to ossify practices, discourage critical reflection, and may legitimize superficial compliance. Without reflexive updates, systems can diverge from evolving consumer values, undermining trust and ethical alignment. Critiques of "principle proliferation" emphasize that listing principles without mechanisms for interpretive renewal leads to nominal ethics.

Consequently, AI governance ought to be conceived as a reflexive normative apparatus, embedding iterative cycles of deliberation and review that accommodate the evolving moral imaginaries of ethical consumers. Such reflexivity ensures that ethical commitments remain dynamically attuned to the contingencies of lived moral landscapes, resisting ossification into static, decontextualized checklists.

The six propositions together articulate an interwoven normative vision: AI systems must be architected to cultivate ethical resonance, engaging users as dialogical interlocutors rather than reducing them to passive data points. Transparency should be reconceptualized as layered moral intelligibility, fostering conditions for critical reflection and autonomous deliberation. Value alignment must embrace participatory pluralism, honoring the heterogeneity of moral horizons instead of enforcing monolithic ethical prescriptions. Interfaces

ought to scaffold moral agency, sustaining the primacy of human judgment amid algorithmic mediation. Ethical consumers, in turn, should be recognized as distributed norm entrepreneurs, whose practices and critiques reverberate within system design and governance. Finally, governance itself must remain reflexive and self-critical, capable of iteratively recalibrating to emergent ethical claims and normative tensions.

Collectively, these imperatives constitute a theoretically robust framework for reimagining AI ethics: they reject the reduction of ethical alignment to technocratic compliance, instead advancing a model grounded in sustained dialogical engagement with plural moral agents situated within an ever-transforming socio-technical lifeworld.

While these propositions delineate an aspirational normative horizon, their practical instantiation requires further conceptual refinement and methodological articulation. Nevertheless, they provide a critical orientation for future theorizing, inviting deeper inquiry into how ethical commitments may be enacted within and through AI systems.

4. Theoretical Implications and Tensions

4.1 Reframing AI Ethics Theory

ERD reframes AI ethics from a primarily technical or compliance-oriented enterprise to a relational, interpretive process anchored in consumer moral agency. This challenges prevailing conceptions wherein ethical AI is seen largely as a set of developer-led practices or regulatory mandates. Instead, ethics emerges through dialogical engagement with users as moral subjects, emphasizing co-construction of meaning and values.

ERD's recourse to hermeneutics posits AI not as an inscrutable mechanism but as a "text" with which users engage in interpretive praxis. In accord with Gadamer's thesis that comprehension arises only through dialogical fusion of horizons, the AI system is conceived as an interlocutor whose disclosures and affordances invite a reciprocal negotiation of meaning. Thus, ERD transcends perfunctory adherence to abstract axioms by fostering a locus of interpretive interplay in which users actively co-construct the moral significance of algorithmic outputs rather than passively receive them. Yet this hermeneutic ideal presupposes a certain horizon of interpretive competence and volitional investment that may not be uniformly distributed among users. The challenge, then, is to devise interface modalities that instantiate dialogical

openness without imposing prohibitive cognitive or motivational demands. In other words, ERD must theorize how to scaffold interpretive engagement at varying levels of expertise, ensuring that the hermeneutic encounter remains accessible and does not devolve into an esoteric exchange intelligible only to a privileged few.

By enfranchising ethical consumers as epistemic agents within AI governance, ERD invokes Jasanoff's notion of civic epistemology, wherein the legitimacy of technological norms emerges through culturally inflected practices of collective knowledge appraisal (Jasanoff, 2005). Such a relational stance repudiates technocratic insularity by valorizing consumer discourse, feedback, and normative critique as constitutive of ethical AI, resonating with actor-network perspectives that reconceive lay participants as co-constitutive actants in socio-technical assemblages (Latour, 2005). However, this participatory ideal must be tempered by a recognition of structural inequalities illuminated in democratic theory: without deliberately designed procedural safeguards, power asymmetries and differential access risk privileging more resourced or rhetorically adept voices, thereby undermining the egalitarian ethos of co-governance (Fraser, 1990; Young, 2002). Thus, ERD's commitment to consumer moral agency demands not only dialogical affordances but also institutional mechanisms that ensure genuinely inclusive engagement, so that the plural spectrum of moral perspectives can meaningfully inform and recalibrate AI norms.

ERD's hermeneutic orientation must confront Mittelstadt's trenchant critique that high-level ethical principles too often founder on the shoals of practice, given AI's absence of established fiduciary duties, professional norms, and robust accountability mechanisms (Mittelstadt, 2019). The challenge lies in translating aspirational hermeneutic ideals—of dialogical interfaces that elicit user interpretation and co-creation of values—into concrete design methodologies rather than hollow rhetoric. Drawing on Value Sensitive Design's iterative integration of moral concerns into technological artifacts (Friedman, Kahn, and Borning, 2006) and on XAI research that explores layered explanation taxonomies (Arrieta et al., 2020), ERD must articulate procedural templates—participatory design patterns, multi-tiered explanatory schemas, and evaluative metrics for interpretive accessibility and resonance (e.g., measures of user comprehension and engagement). Without such methodological scaffolding, ERD risks remaining an under-specified ideal; with it, the framework can bridge normative vision and praxis, ensuring

that dialogical affordances and participatory value elicitation become embedded features rather than rhetorical flourishes.

ERD's hermeneutic orientation posits that ethical norms emerge dialectically through ongoing user engagement, engendering a protean normative field in which consumer-derived values may shift or conflict. Yet such fluidity confronts the exigency of systemic coherence and reliability: absent stable referents, AI behaviors risk unpredictability or arbitrary variation. As Stahl, Timmermans, and Mittelstadt (2021) contend, explainability architectures must negotiate the tension between context-sensitivity and enduring principles, ensuring that interpretive openness does not devolve into capriciousness. Consequently, ERD must theorize reflexive governance modalities—iterative review cycles, deliberative forums, and meta-normative adjudication procedures—that mediate emergent value inputs against imperatives of safety, fairness, and performance. Institutional substrates such as empowered consumer advisory councils and transparent audit logs can instantiate this mediation, balancing adaptability with accountability. Articulating these reflexive mechanisms requires deeper theoretical elaboration drawing on reflexive modernization (Beck, 1992) and civic epistemology (Jasanoff, 2005), so that normative flux is integrated into governance schemas that remain both stable enough for predictable operation and open to evolving moral horizons.

4.2 Integration with Moral Philosophy

ERD's invocation of hermeneutics and resonance situates AI ethics within the deeper current of moral philosophy by foregrounding the conditions under which technologies become meaningful interlocutors rather than mere instruments. Hermeneutic thought, following Gadamer, locates understanding as an event of fusion between the interpreter's horizon and the text's horizon; when transposed to AI, this compels us to regard algorithmic outputs as "texts" that demand reciprocal interpretation rather than passive reception (Gadamer, 2004). The question "What does it mean for a technology to 'resonate' with a moral agent?" thus acquires ontological weight: resonance entails that the system's affordances and explanations enter into a dialogical relationship with the user's pre-understandings, such that each encounter transforms both the user's normative perspective and the system's interpretive framing. Rosa's resonance theory deepens this by insisting that meaningful engagement arises not from unidirectional control but from mutual responsiveness that can

reorient our sense of agency and ethical orientation within socio-technical milieus (Rosa, 2019). Together, these resources invite us to reconceive AI systems as sites where moral understanding is both exercised and expanded, demanding design practices that instantiate hermeneutic openness and afford moments of resonant encounter.

Moreover, integrating ERD with moral philosophical debates compels us to revisit classical and contemporary accounts of autonomy, practical wisdom, and relationality. From an Aristotelian perspective, moral agency entails phronesis—situated deliberation about particulars—yet AI's tendency toward abstraction risks occluding the contextual richness necessary for wise judgment. Hermeneutic interfaces that disclose situational contours and metadata about algorithmic reasoning can scaffold phronetic engagement, enabling users to calibrate AI suggestions within their lived contexts. Relational autonomy theories further underscore that autonomy is not isolated self-determination but emerges within social networks of interpretation and support; ERD's emphasis on dialogical exchange and participatory value elicitation embodies this relational view by acknowledging that users' moral deliberations are informed by communal discourses and co-constructed norms. However, such openness also raises normative questions about the limits of co-interpretation: must AI respect pre-existing moral horizons, or can it perturb them to encourage ethical reflection? The dialectic between respecting autonomy and provoking critical self-examination exemplifies the tension at the heart of a hermeneutic-resonant approach. Thus, ERD extends moral philosophy into the design of socio-technical systems by articulating how technologies can be oriented toward facilitating not only decision-making but also the very processes of moral sense-making and transformation.

4.3 Democratic and Participatory Theory

ERD's invocation of pluralistic value alignment and consumer co-governance invokes a deliberative-democratic ethos in which ethical legitimacy is co-constructed through collective interpretive practices rather than unilaterally imposed by experts. Drawing on Habermasian deliberative democracy, one might envisage forums in which stakeholders—including lay consumers—articulate and refine the normative premises that undergird AI design, thereby enacting a discursive public sphere in which validity claims about fairness, transparency, or autonomy are tested through reasoned argumentation (Habermas, 1996). Jasanoff's concept of civic epistemology

further nuances this picture by emphasizing that such discursive practices are culturally inflected: different publics possess distinct repertoires for evaluating techno-scientific claims, and these repertoires inform how AI norms gain or lose legitimacy within particular sociopolitical contexts (Jasanoff, 2005). Consequently, ERD must grapple with the plural modalities through which lay participants contribute normative insights: some may draw on lived experience of algorithmic harms or benefits, others on communal values shaped by local traditions or identity formations, and still others on technical understandings acquired through digital literacy.

However, the ideal of inclusive deliberation confronts stark theoretical and practical limits. Iris Marion Young's critique of deliberative forums warns that formal equality of voice does not neutralize structural inequalities; participants vary in rhetorical skill, socio-economic capital, and epistemic authority, risking the marginalization of less powerful voices (Young, 2002). Nancy Fraser's analysis of counterpublics suggests that subaltern groups may require distinct discursive spaces to articulate grievances before engaging in broader deliberations (Fraser, 1990). Beyond participatory discourses, institutional modeling of ethical equity in AI design remains underdeveloped. Stiefenhofer (2025a) introduces a queuing-theoretical model of equitable toilet allocation—The Loo Loop Ethical AI Agent—to explore algorithmic fairness under real-world gender constraints. Though domain-specific, the model illustrates how equity-sensitive AI decision structures can be formalized and analyzed within service systems, reinforcing ERD's call for fairness mechanisms that are context-aware and normatively grounded. Stiefenhofer's models of price-dependent ethical utility (2021a, 2021b) offer a formalized account of how consumer moral behavior is constrained by market pricing, helping to bridge the gap between aspirational ethical agency and real-world affordability. This supports ERD's claim that democratic participation in AI governance must attend to economic disparities, as consumers' ability to "vote with their wallets" is unequally distributed and normatively complex.

Within digital contexts, questions of feasibility arise: how can AI governance convene deliberative processes that are both sufficiently informed—without overburdening participants with technical complexity—and genuinely representative, rather than favoring those with preexisting expertise or resources? This tension compels ERD to theorize procedural safeguards and layered participation models, such as nested mini-publics or deliberative polling techniques, which balance depth of engagement with inclusivity (Fishkin, 2009).

Moreover, the dynamic nature of AI development implies that deliberative inputs must be iterative and reflexive: as technologies evolve, so too must the deliberative forums that evaluate them. Yet perpetual deliberation risks decision paralysis or normative fragmentation when consumer-derived values conflict or shift. Political theory offers guidance through concepts of agonistic pluralism, wherein contestation among incommensurable values is acknowledged as intrinsic to democratic legitimacy, provided there exist institutional mechanisms to mediate and translate such contestation into actionable design directives (Mouffe, 2005). ERD, informed by these theoretical insights, must therefore articulate architectures of participatory governance that are reflexive—capable of ongoing recalibration—and structured to manage dissent without foreclosing transformative critique. In sum, integrating democratic and participatory theory into ERD demands a sophisticated account of how lay participation in AI governance can be both meaningful and equitable, attending to cultural specificity, power asymmetries, and the exigencies of technological dynamism, thereby extending political and STS scholarship into the very design of socio-technical systems.

4.4 Actor-Network and Distributed Agency

ERD's conceptualization of ethical consumers as actants within socio-technical assemblages invokes the insights of actor-network theory, wherein humans, machines, and institutional actors co-emerge in networks of mutual mediation (Latour, 2005). By dissolving rigid binaries between user and system, human and machine, ERD foregrounds a distributed ontology of agency: normative capacities are not possessed solely by isolated individuals or discrete technologies but are enacted through heterogeneous interactions among actors in the network. In this view, moral agency is an emergent property of relational configurations—AI systems, consumer practices, design teams, regulatory frameworks, and discursive spaces coalesce to instantiate ethical possibilities. Such a stance compels us to examine how technologies mediate moral practices: interface affordances, algorithmic logics, and infrastructural constraints become elements through which ethical consumers negotiate, appropriate, or contest normative meanings. ERD thus invites a reflexive analysis of the networked enactment of agency, interrogating how distributed assemblages mobilize or inhibit ethical responsiveness and how interventions in one node (e.g., design modifications or consumer feedback mechanisms) reverberate across the entire network of AI governance.

Stiefenhofer's political-economic modeling of AGI (2025b; 2025c; 2025e) further expands the conceptual frame of distributed agency by locating AGI not only as a technological actor but as a reconfigurator of capital, labor, and rights. His work on techno-feudalism and social contract models of AGI introduces macroeconomic implications for governance structures, suggesting that future AI systems may not just require dialogical affordances but also institutional redesigns to preserve distributive justice and economic autonomy in post-labor economies.

4.5 Tensions and Paradoxes

The conceptual architecture of ERD, while normatively compelling, inevitably confronts a series of deep theoretical tensions and paradoxes. These tensions arise from the attempt to reconcile competing ethical, epistemic, and practical demands within socio-technical systems. They expose fault lines between aspirational ideals—such as dialogical engagement, participatory pluralism, and moral agency—and the structural constraints of contemporary AI architectures, governance regimes, and market dynamics. This section interrogates these dilemmas, highlighting how opacity, value pluralism, participation, autonomy, and market logic generate intricate trade-offs that resist straightforward resolution. Grappling with these paradoxes is essential for advancing ERD beyond abstract theorization toward a robust, reflexive ethics capable of navigating the complex moral landscapes in which AI systems are embedded.

Opacity vs. Resonance: The demand for ethical resonance presupposes that AI systems can enter into a dialogical engagement with users, yet the epistemic opacity inherent in many contemporary models threatens to preclude such resonance. Deep learning architectures, for example, frequently operate as "black boxes," resisting full interpretability or intelligibility, which undermines the user's capacity for meaningful moral reflection on system outputs. Philosophers of XAI have questioned the conceptual clarity of "interpretability" and noted that stakeholders require different explanatory forms (Leese, 2014). The paradox arises because if AI remains overly opaque, the very possibility of resonance—as mutual responsiveness and transformative dialogue with the user—becomes illusory. Yet perfect transparency may be unattainable or counterproductive (revealing proprietary details or overwhelming users). The theoretical task is to delineate acceptable "black-box" boundaries and abstraction levels that preserve enough intelligibility to support ethical resonance, while acknowledging that complete

self-disclosure of model internals may be neither feasible nor desirable. This invites normative analysis of "how much" and "what kind" of interpretive access suffices to sustain a resonant, morally engaged relation without collapsing into vacuous transparency or untenable opacity.

Pluralism vs. Coherence: ERD's insistence on pluralistic value alignment confronts the risk that integrating heterogeneous moral imaginaries yields conflicting requirements for system behavior. In pluralistic societies, consumers' normative commitments diverge—some prioritize privacy, others fairness, others environmental impact—and these priorities may be mutually incompatible when instantiated in algorithmic design. Political philosophy highlights analogous dilemmas: Rawlsian public reason seeks overlapping consensus, yet cannot guarantee full coherence among diverse doctrines. In AI governance contexts, emerging frameworks (e.g., EU, Brazil, Canada) strive to uphold participatory deliberative norms, but they must navigate divergent public values (e.g., trade-offs between data-driven personalization and collective privacy concerns). The tension requires theorizing mediating procedures: Are there meta-principles or procedural rules (e.g., prioritizing rights-based constraints or invoking deliberative adjudication) that can adjudicate between conflicting consumer-derived imperatives? Alternatively, should systems allow configurable trade-offs, leaving coherence to individual choice but risking fragmentation of shared norms? Addressing this paradox demands normative frameworks that both respect pluralism and furnish mechanisms (e.g., iterative deliberation, weighted balancing, conditional defaults) to maintain a minimal coherence in system behavior, thereby preventing anarchic or contradictory AI actions.

Participation vs. Feasibility: The democratic ideal of broad consumer participation in AI governance—central to ERD's co-governance tenet—must confront practical constraints of scale, expertise, and resource disparities. Deliberative democracy literature recognizes the tension between mass participation and deep deliberation: as Landemore's analysis of large-scale deliberative exercises indicates, scaling deliberation to many participants often sacrifices depth or excludes less literate voices, while privileging quality deliberation risks elitism if only a few can engage meaningfully. In digital contexts, AI governance forums may suffer similar trade-offs: convening tens of thousands of users for informed debate is logistically fraught; recruiting representative mini-publics offers depth but may lack broad legitimacy. Theorizing this tension requires normative criteria for when and how to invite participation: identifying domains where minimal informed input suffices,

versus cases demanding expert-lay deliberative assemblies. It also entails designing layered engagement modalities (e.g., ambient feedback collection for mass input; targeted deliberative councils for complex norm-setting) that mitigate tokenism. Philosophical scrutiny must specify the epistemic and legitimacy thresholds required for participatory processes to be meaningful, balancing inclusivity with the need for sufficiently informed deliberation in technical governance.

Autonomy vs. Guidance: Facilitating moral agency through AI interfaces confronts the paradox between respecting user autonomy and providing guidance to prevent poor or harmful decisions. On one hand, liberal conceptions of autonomy valorize non-interference, suggesting AI should refrain from influencing user choices beyond supplying information. On the other hand, the complexity of algorithmic suggestions may mislead or overwhelm users, potentially undermining genuine autonomy if left unguided. Philosophical debates on nudging illustrate this tension: while "nudges" can steer behavior toward beneficial outcomes, they risk covertly manipulating users and infringing autonomy unless transparently designed and user-endorsed (Schmidt, 2020). Similarly, AI systems that provide recommendations must balance between offering "soft" guidance (e.g., highlighting potential ethical implications) and avoiding paternalistic overreach. The theoretical question is: under what normative conditions can AI-provided guidance enhance rather than diminish autonomy? Insights from relational autonomy theories suggest that supportive scaffolding—tools that help users reflect on consequences without coercion—can uphold autonomy if users remain aware of and consent to the form of guidance (Frontiers discussion on AI respecting autonomy). Thus, ERD must theorize the normative basis for permissible "nudges" or constraints: ensuring transparency about influence strategies, enabling user control over guidance intensity, and safeguarding the independence of final judgments.

Market Dynamics vs. Ethical Ideals: Consumer co-governance presumes that market behaviors (e.g., ethically motivated purchasing, boycotts) and discursive practices can authentically shape AI norms. Yet markets are permeated by power asymmetries, information asymmetries, and structural inequalities: affluent consumers may more effectively signal preferences, while marginalized groups may lack the means to influence corporate AI practices. Furthermore, market logic can commodify ethical concerns, risking superficial "ethical consumption" that fails to challenge deeper structural injustices. Political economy and critical theory caution that

reliance on market-driven governance may legitimize inequitable outcomes under the guise of consumer choice. Public contestability literature underscores that without institutional safeguards, market signals alone cannot guarantee alignment with the public interest, as powerful actors may co-opt ethical narratives for reputational gains while suppressing dissenting voices. The displacement of traditional economic agency by AGI further complicates ERD's democratic aspirations. If human labour and judgment are rendered obsolete by increasingly autonomous systems, as some macroeconomic models of AGI suggest (Stiefenhofer, 2025d), then consumer moral influence may require structural reinforcement through redistributive and deliberative institutions beyond the market. The paradox is that while ERD valorises consumer agency in governance, unmediated market dynamics can distort or marginalize genuine moral perspectives. Theoretical scrutiny must therefore propose corrective mechanisms—such as regulatory backstops, subsidized channels for marginalized input, or collective action infrastructures—that ensure market-driven co-governance does not devolve into plutocratic norm-setting. Only through combining market signals with institutional arrangements that address structural inequities can the ethical ideals of plural, inclusive co-governance be meaningfully realized.

Addressing these tensions requires further conceptual refinement, drawing on interdisciplinary insights (e.g., political philosophy, scinece and techology studies, moral psychology).

5. Conclusion

This paper has articulated Ethical Resonance Design as a purely theoretical framework that reconceptualizes AI ethics through the lens of ethical consumerism, positioning consumers as active moral interlocutors whose interpretive engagement co-constructs system norms. By synthesizing hermeneutics, resonance theory, participatory democratic thought, and actor-network perspectives, ERD advances a relational and interpretive model of AI design and governance. It foregrounds five interrelated constructs—ethical resonance, transparency as moral intelligibility, pluralistic value alignment, moral agency facilitation, and consumer co-governance—and derives normative propositions (e.g., resonance imperative, transparency as respect, participatory value pluralism, agency-supporting interfaces, distributed consumer governance, reflexive norm evolution) that together chart an idealized architecture for ethically attuned AI systems. Theoretical ramifications extend across AI ethics theory, moral philosophy, participatory

governance, and critiques of power, urging scholars to rethink ethics not as static checklists but as emergent through dialogical processes with plural moral agents.

The purely theoretical nature of ERD necessarily entails a degree of abstraction: without empirical grounding, the framework may risk under-specification or idealization of dialogical and participatory processes. Its hermeneutic aspirations presuppose user capacities and motivations that may vary widely, and its democratic impulses face the well-known pitfalls of power asymmetries and feasibility constraints. Furthermore, the dynamic, distributed ontology of agency central to ERD complicates notions of responsibility and accountability in practice. Because ERD does not prescribe concrete design patterns or institutional mechanisms, there remains a gap between normative vision and operationalization; the framework's concepts require careful translation into methodologies that avoid superficial "checklist ethics" while remaining practicable. Finally, the abstraction inherent in theorizing consumer co-governance via market behaviors must contend with structural inequalities that may distort or marginalize certain voices, highlighting the risk that market-driven norms could inadvertently reproduce existing hierarchies.

To address these limitations and deepen ERD, several conceptual extensions merit further philosophical elaboration:

Deeper Hermeneutic Analyses: Investigate how Gadamerian levels of interpretation—pre-understanding, application, fusion of horizons—can inform the design of interpretive interfaces. Developing nuanced conceptual models can clarify how explanations move beyond superficial clarity to genuine understanding.

Normative Epistemology of AI Explanations: Articulate a taxonomy distinguishing descriptive, justificatory, and normative explanations, and theorize criteria for when each supports moral deliberation. This requires clarifying what constitutes morally salient knowledge in AI-mediated contexts.

Theoretical Models of Value Pluralism: Drawing on political philosophy (e.g., Rawlsian public reason, Sen's capability approach), theorize procedural protocols for negotiating conflicting values in design. Conceptual frameworks should reconcile pluralism with sufficient coherence to ensure predictable and safe system behavior.

Agency and Responsibility in Distributed Systems: Engage with theories of collective responsibility, extended agency, and distributed cognition to delineate how accountability is shared among users, AI systems, and

institutions. Normative models must specify roles and responsibilities when decisions emerge from human–machine assemblages.

The framework of Ethical Resonance Design carries important implications for policy. Regulators should move beyond static principle checklists and instead adopt reflexive governance structures that evolve with changing social values. Transparency requirements should be reframed as obligations to provide morally intelligible explanations rather than narrow technical disclosures. Policy should also establish mechanisms for consumer participation in AI governance, such as participatory audits, advisory councils, and structured feedback loops, ensuring that plural moral perspectives shape AI design and oversight. Finally, to avoid market-driven inequalities distorting ethical influence, policies must institutionalize safeguards for inclusivity, enabling ethical consumers across socio-economic contexts to act as co-governors in shaping the normative trajectory of AI systems.

These avenues underscore that ERD serves as a conceptual point of departure rather than a finalized account. They invite deeper interdisciplinary dialogue—bridging moral philosophy, STS, political theory, and normative epistemology—to refine the framework's abstractions into robust theoretical tools. Future work must remain reflexive about its own positionality and the changing socio-technical landscape, continually reassessing ERD constructs as AI systems and consumer practices evolve.

While empirical validation and methodological development lie beyond the scope of this paper, the theoretical groundwork laid by ERD illuminates novel questions and tensions—opacity versus resonance, pluralism versus coherence, participation versus feasibility, autonomy versus guidance, market dynamics versus ethical ideals—that merit sustained philosophical inquiry. By treating ethics as emergent in dialogical engagement with plural moral agents, ERD challenges prevailing technocratic and compliance-based paradigms and opens a horizon for richer normative debates. As a conceptual scaffold, ERD invites scholars to undertake the difficult work of translating ideals into design methodologies and governance structures, always mindful of limitations and power inequalities. In this way, ERD contributes to an evolving theoretical landscape in which AI ethics is co-authored with consumers as moral interlocutors, fostering systems that resonate with, rather than override, the multiplicity of human values.

Bibliography

Arrieta, A. B., Díaz-Rodríguez, N., Del Ser, J., Bennetot, A., Tabik, S., Barbado, A., et al. (2020). Explainable Artificial Intelligence (XAI): Concepts, taxonomies, opportunities and challenges toward responsible AI. Information Fusion, 58, 82–115.

Auger, P., Devinney, T. M., Louviere, J. J., and Burke, P. F. (2003). What will consumers pay for social product features? Journal of Business Ethics, 42(3), 281–304.

Beck, U. (1992). Risk Society: Towards a New Modernity. Sage Publications.

Brunk, K. H. (2010). Exploring origins of ethical company/brand perceptions – A consumer perspective of corporate ethics. Journal of Business Research, 63(3), 255–262.

Carrington, M. J., Neville, B. A., and Whitwell, G. J. (2010). Why ethical consumers don't walk their talk: Towards a framework for understanding the gap between the ethical purchase intentions and actual buying behaviour. Journal of Business Ethics, 97(1), 139–158.

Crawford, K. (2021). Atlas of AI: Power, Politics, and the Planetary Costs of Artificial Intelligence. Yale University Press.

De Pelsmacker, P., Driesen, L., and Rayp, G. (2005). Do consumers care about ethics? Willingness to pay for fair-trade coffee. Journal of Consumer Affairs, 39(2), 363–385.

Eubanks, V. (2018). Automating Inequality: How High-Tech Tools Profile, Police, and Punish the Poor. St. Martin's Press.

Fishkin, J. S. (2009). When the People Speak: Deliberative Democracy and Public Consultation. Oxford University Press.

Floridi, L., and Cowls, J. (2019). A unified framework of five principles for AI in society. Harvard Data Science Review, 1(1).

Fraser, N. (1990). Rethinking the public sphere: A contribution to the critique of actually existing democracy. Social Text, (25/26), 56–80.

Friedman, B., Kahn, P. H., and Borning, A. (2006). Value Sensitive Design and information systems. In P. Zhang and D. Galletta (Eds.), Human-Computer Interaction and Management Information Systems: Foundations (pp. 348–372). M.E. Sharpe.

Gadamer, H.-G. (2004). Truth and Method (2nd ed.). Continuum.

Habermas, J. (1996). Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy. MIT Press.

Jasanoff, S. (2005). Designs on Nature: Science and Democracy in Europe and the United States. Princeton University Press.

Kim, Y. (2018). Understanding ethical consumption decisions: The role of value orientations, attitudes, and contextual factors. Journal of Business Ethics, 148(4), 675–692.

Kozinets, R. V., de Valck, K., Wojnicki, A. C., and Wilner, S. J. S. (2010). Networked narratives: Understanding word-of-mouth marketing in online communities. Journal of Marketing, 74(2), 71–89.

Latour, B. (2005). Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory. Oxford University Press.

Leese, M. (2014). The new profiling: algorithms, black boxes, and the failure of anti-discriminatory safeguards in the European Union. Security Dialogue., 45(5), 494–511.

Leonidou, C. N., and Skarmeas, D. (2017). Gray shades of green: causes and consequences of green skepticism. Journal of Business Ethics, 144(2), 401–415.

Mittelstadt, B. D. (2019). Principles alone cannot guarantee ethical AI. Nature Machine Intelligence, 1(11), 501–507.

Mouffe, C. (2005). On the Political. Routledge.

Papaoikonomou, E., Valverde, M. and Ryan, G. (2012). Articulating the meanings of collective experiences of ethical consumption. Journal of Business Ethics, 110(1), 15–32.

Rosa, H. (2019). Resonance: A Sociology of Our Relationship to the World. Polity Press.

Russell, S. (2019). Human Compatible: Artificial Intelligence and the Problem of Control. Viking.

Schmidt, C. (2020). The ethics of nudging: An overview. Philosophy Compass.

Shaw, D., and Shiu, E. (2003). Ethics in consumer choice: A multivariate modelling approach. European Journal of Marketing, 37(10), 1485–1498.

Shaw, D., Shiu, E., and Clarke, I. (2000). The contribution of ethical obligation and self-identity to the theory of planned behaviour: An exploration of ethical consumers. Journal of Marketing Management, 16(8), 879–894.

Stahl, B. C., Timmermans, J., and Mittelstadt, B. (2021). The ethics of explainability: An updated framework. Philosophy & Technology, 34(2), 407–430.

Stiefenhofer, P. (2019). Conspicuous ethical consumption. Theoretical Economics Letters, 9(1), 1–8.

Stiefenhofer, P. (2021a). Towards understanding prices and ethics: Ethical consumers with price-dependent utilities. Theoretical Economics Letters, 11(3), 477–484.

Stiefenhofer, P. (2021b). Conspicuous ethics: Existence of price dependent ethical utility functions. Applied Mathematics, 12(4), 252–261.

Stiefenhofer, P., and Zhang, W. (2022). Conspicuous ethics: A Veblen effect condition for ethical consumption goods. Applied Economics Letters, 29(1), 72–74.

Stiefenhofer, P. (2025a). The role of ethical consumption in promoting democratic sustainability: Revisiting neoclassical economics through Kantian ethics. Journal of Philosophical Economics, XVIII. Accepted July 2, 2025. (forthcoming). [arXiv:2504.01138]

Stiefenhofer, P. (2025b). The Loo Loop Ethical AI Agent: A queuing-theoretical model of mixed-gender toilet allocation under equity constraints. Japan Journal of Research, 6(6), 119.

Stiefenhofer, P. (2025c). The future of work and capital: Analyzing AGI in a CES production model. Applied Mathematical Sciences, 19, 47–58.

Stiefenhofer, P. (2025d). Artificial General Intelligence and the Social Contract: A dynamic political economy model. Journal of Economic Analysis (forthcoming).

Stiefenhofer, P. (2025e). Techno-Feudalism and the rise of AGI: A future without economic rights? arXiv preprint, [arXiv:2503.14283].

Young, I. M. (2002). Inclusion and Democracy. Oxford University Press.

Engellilerin Toplumsal Hayata Katılımında Yerel Yönetimlerin Rolü: Eyüpsultan ve Sultangazi Belediyesi Örneği[1]

Hamza Kurtkapan[1]*, Şeyma Coşkun[2]

[1] 1. Doç. Dr. İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa, Sağlık Hizmetleri MYO ; hamza.kurtkapan@iuc.edu.tr ORCİD: (0000-0001-9815-7337)

[2] 2. Öğr. Gör. İstanbul Üniversitesi- Cerrahpaşa, Sağlık Hizmetleri MYO seyma.coskun@iuc.edu.tr, ORCİD: (0000-0003-1316-6993)

** Sorumlu yazar: hamza.kurtkapan@iuc.edu.tr*

Öz: Sağlık bilimleri engelliliği genellikle bireysel işlevsellik düzeyinde ele alırken, sosyal bilimler engelli bireylerin toplumsal yaşama katılımı ve dışlanma gibi konulara odaklanmaktadır. Bu çalışmada, Eyüpsultan ve Sultangazi Belediyeleri'nin engellilere yönelik hizmetlerinin toplumsal katılım üzerindeki etkisi incelenmiştir. Araştırmada nitel yöntemlerden durum çalışması deseni benimsenmiş; her iki belediyede görev yapan 11 uzmanla derinlemesine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Elde edilen bulgular, sosyal destek, eğitim ve ulaşım gibi hizmetlerin engelli bireylerin kent yaşamına katılımını kolaylaştırdığını göstermektedir. Atölye çalışmaları ve sosyal etkinliklerin sosyal entegrasyonu desteklediği; ancak bazı merkezlerde eğitmen ve gölge öğretici eksikliği gibi yapısal sorunların hizmet kalitesini olumsuz etkilediği görülmüştür. Psikolog ve fizyoterapist gibi uzman personel ihtiyacı ile servis hizmetlerinin eksikliği de katılım oranlarını düşürmektedir. Sonuç olarak, engelli bireylerin toplumsal yaşama aktif biçimde katılabilmesi için yerel yönetimlerin bütüncül, sürdürülebilir ve erişilebilir hizmet modelleri geliştirmesi

[1] Bu çalışma TÜBİTAK 2218 Yurtiçi Doktora Sonrası Araştırma Burs Programı kapsamında desteklenmektedir.

gerekmektedir. Söz konusu belediyelerin yenilikçi ve katılımcı yaklaşımları, toplumla kurdukları iş birliğini güçlendirmekte ve sosyal kapsayıcılığı artırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, Toplumsal Katılım, Yerel Yönetimler, Sosyal Hizmetler, Eyüpsultan, Sultangazi.

Jel Kodları: I38, H75, Z13

The Role of Local Governments in the Participation of Disabled People in Social Life: The Case of Eyüpsultan and Sultangazi Municipalities

Abstract: While health sciences generally address disability at the level of individual functionality, social sciences focus on issues such as disabled individuals' participation in social life and exclusion. This study examined the impact of the services provided by Eyüpsultan and Sultangazi Municipalities for people with disabilities on social participation. The research adopted a qualitative case study design; in-depth interviews were conducted with 11 experts working in both municipalities. The findings show that services such as social support, education, and transportation facilitate the participation of disabled individuals in urban life. Workshops and social activities also support social integration; however, structural problems such as the lack of trainers and shadow trainers in some centers negatively affect the quality of service. The need for expert personnel, such as psychologists and physiotherapists, and the lack of services also reduce participation rates. As a result, local governments need to develop holistic, sustainable, and accessible service models for disabled individuals to participate actively in social life. These municipalities' innovative and participatory approaches strengthen their cooperation with society and increase social inclusion.

Keywords: Disability**,** Social Participation, Local Governments, Social Services, Eyüpsultan, Sultangazi.

Jel Codes: j I38, H75, Z13

1. INTRODUCTION

In Population and Housing Surveys, disability is addressed as functional limitations rather than a medical (organ loss, dysfunctions) approach. Disability is defined in seeing, hearing, speaking, learning/performing simple four operations compared to peers, remembering/concentrating, and mobility difficulties (walking, carrying, holding, and going up and down stairs). (Ministry of Family and Social Services [ASHB], 2023a: 4). According to the Ministry of Family and Social Services data, as of November 2023, there are 2,511,950 registered disabled people. Of these, 1,414,643 people are male and 1,097,307 people are female. According to these data, 775,012 people are registered as severely disabled (ASHB, 2023b).

It is stated that the services provided by municipalities for the disabled date back to the 19th century, and with the organization of municipalities as local governments in the Ottoman Empire in the 1850s, support began to be provided to people experiencing poverty and people with disabilities (Kalaycı & Akin, 2019, p. 666). Accordingly, it is seen that people with disabilities were approached as people who should be treated well and nicely throughout the historical process (Metin, 2017, p. 322). In our country, importance is given to the services provided to our disabled citizens, and especially with the Municipality Law No. 5393 enacted in 2005 for the provision of services by municipalities on a local scale, the provision of services for people with disabilities, the establishment of disabled centers, and the provision of in-kind and cash aid for people with disabilities are provided in the budget (Gürün and Karaağaç, 2017: 52). It is understood that other services offered by the municipality for people with disabilities also aim to facilitate people with disabilities in benefiting from social and cultural opportunities. In fact, according to Article 18 of the Metropolitan Municipality Law No. 5216, the duties and authorities of the mayor include "establishing disabled centers to support activities related to the disabled". On the other hand, the success of the municipality personnel in terms of communication quality is also essential as it significantly affects the perception of the quality of municipal services (Menteşe, 2013).

The primary purpose of this study is to evaluate the contribution of local government practices to the participation of people with disabilities in social life. The research analyzes the services and practices of Eyüpsultan and Sultangazi Municipalities to support this participation. This is a qualitative study that aims to examine the role played by local governments in this regard.

1.1 Municipal Services for the Disabled

Municipalities are at the forefront of the sands of special importance, as they are the units responsible for the organization of practical life in the places where people with disabilities live, on the one hand, and the institutions where people with disabilities communicate their problems as the first step (Kesgin, 2014). Within the framework of the social municipality approach in our country, municipalities; It carries out activities for women, the elderly, the disabled, children and youth, the poor and needy families of soldiers, the unemployed and disaster victims (Gürün and Karaağaç, 2017: 51). It is seen that important duties were given to local governments, especially municipalities, in the field of social policy with the legal regulations in the 2000s. In this context, today, municipalities have important functions within the scope of social policy in a broad sense, such as education, health, housing, vocational and skill acquisition, social service and assistance, and opening guesthouses for women and children under certain conditions, in addition to their classical municipal activities (Metin, 2017, p. 342). On the other hand, the municipalities also have the duty of eliminating the restricted movement areas for people with disabilities in the city due to physical disabilities. The most important physical obstacles the disabled face are the access and transportation conditions of pedestrian paths, public vehicles, and transportation routes to official institutions (Kesgin, 2014: 8).

1.2 Service Models for the Disabled for Municipalities

The duties and responsibilities of metropolitan and district municipalities are clearly stated in Article 7 of the Metropolitan Municipality Law No. 5216 as "…to carry out and develop all kinds of social and cultural services for the elderly, the disabled, women, youth and children and to establish social facilities for this purpose, to open, operate or have operated vocational and skill-training courses, to cooperate with universities, colleges, vocational high schools, public institutions and civil society organizations while carrying out these services."

Municipalities are considering different service models to provide more inclusive and accessible services for disabled individuals. Practical solutions and good practices that municipalities can implement are important in order to support the full integration of people with disabilities into social life and to increase their quality of life. These practices can be summarized as disabled-friendly city design, social services for the disabled, disabled people's access to

education, health services, participation in working life, and participation in cultural and artistic activities.

In the 2030 Barrier-Free Vision published by the Ministry of Family and Social Services in 2023, eight main headings were created for services for people with disabilities. These are: "a) Inclusive and accessible society, b) Protection of rights and justice, c) Health and well-being, d) Inclusive education, e) Economic security, f) Independent life, g) Disasters and humanitarian emergencies, h) Implementation and monitoring" (Şahin & Çiftyıldız, 2024, p. 40).

2. Services of Eyüpsultan Municipality

Eyüpsultan Municipality's services for disabled individuals aim to ensure their active participation in social life and increase their quality of life (Eyüpsultan Municipality, 2024). According to the 2024 activity report of Eyüpsultan Municipality, its primary services are classified as follows:

1. **Accessibility and Physical Improvements:** The Municipality has carried out activities to improve the living standards of disabled individuals and has opened centers that will increase their social and physical opportunities and are suitable for accessibility.
2. **Home Health Services:** The district visited the homes of the elderly, disabled, or bedridden citizens and examined them.
3. **Disabled and Elderly Services Unit:** The municipality's Disabled and Elderly Services Unit studied the needs of disabled individuals.
4. **Rehabilitation Services:** The municipality aimed to increase the number of people benefiting from rehabilitation services and expand its capacity.
5. **Social Support and Counseling:** Social support and counseling services were provided to encourage the participation of disabled individuals in social life.
6. **Social Market and Assistance Services:** The municipality provided social market services for disabled individuals in need and carried out various assistance activities.

Table 1: Eyüpsultan Municipality 2024 Activity Report: Services for Disabled Individuals

Service Category	Service Name / Content Target	Audience / Number of Participants
Education and Rehabilitation	Barrier-Free Living Center: Workshops on computer, music therapy, ceramics, sports & dance, gardening, etc.	126 students
Physical Therapy and Health Support	Physical therapy service at home	222 people
Home Care Services	Personal care (bathing, hygiene, etc.) and house cleaning	320 people (personal care), 280 households (cleaning)
Sensory and Speech Therapies	Sensory Integration Therapy and Speech-Language Therapy	84 students (sensory), 134 students (speaking)
Social and Cultural Activities	December 3rd, Disabled Persons Day, Down Syndrome Awareness Day, Disabled Persons Week, Simulated Military Service, etc., are events	Broad participation in events for 50–1500 people
Social Integration	Simultaneous military service, dance and sports shows, and exhibition participations	Approximately 1000+ people with family and community

According to the 2024 Activity Report of Eyüpsultan Municipality, Table 1 summarizes the services that disabled citizens and their families benefit from.

Sultangazi Municipality Services

Sultangazi Municipality is an exemplary municipality that improves its services for disabled citizens. It is an important district because it has a higher disabled population than other districts and has open development services.

"Family Counseling Service" is a social and psychological support service that aims to strengthen communication between disabled individuals and their families. In this context, 910 disabled individuals benefited from the Disabled Counseling and Referral Service (Sultangazi Municipality, 2024).

Activities such as ceramics, kitchen, traditional arts, barber workshops, and workshops special for the hearing impaired, such as Eclair and chocolate making, were organized within the scope of education and development workshops. In addition, free courses and book support are provided for disabled individuals.

As cultural and social participation activities, awareness—and participation-oriented events such as World Disability Day events, Autism Awareness Day activities, Soldier farewells, and Picnic organizations have been held.

Direct aid provided to disabled individuals as a social assistance and support service has been delivered to 4,869 people (Sultangazi Municipality, 2024).

When we look at time and space-supported services, it is stated that with the "Barrier-Free Hours" Project, families can receive daycare and activity services where they can leave their children and gain personal time.

Table 2: Sultangazi Municipality 2024 Activity Report: Services for Disabled Individuals

Service Area	Description
Social and Psychological Support	Family counseling, individual counseling, guidance services
Education and Development	Workshops (occupational therapy, ceramics, kitchen, etc.), special education for deaf people
Cultural and Social Participation	Events such as World Disability Day, Autism Day, a picnic, and a soldier's farewell
Social Aid	Wheelchair, patient bed, diaper support, hot meal service
Time Management Support	Daycare convenience for families with "Barrier-Free Hours"
Employment and Exam Support	EKPSS courses, book support

According to Sultangazi Municipality's 2024 activity report, services for disabled citizens are classified and summarized in Table 2.

METHOD

This research was designed using the qualitative research method to understand the role of local governments in the participation of disabled people in social life. The universe of the research consists of Eyüpsultan and Sultangazi Municipalities. The scope, effectiveness, and problems encountered in the implementation of the services of these municipalities for people with disabilities were examined. The qualitative research approach was preferred because it allows for an in-depth understanding of the phenomenon's social, cultural, and structural dimensions. The qualitative research method was preferred because it allows the phenomenon to be understood in its natural context and provides direct access to the participants' experiences, perceptions, and opin-

ions. The research was structured as a case study specific to Eyüpsultan and Sultangazi Municipalities.

The research study group consists of social service experts and disabled unit employees working in the relevant municipalities serving in the Eyüpsultan and Sultangazi districts. The participants were determined by the purposeful sampling method. A total of 11 participants were interviewed. The professions of these interviewees…

Data Collection and Analysis

Data were collected through a semi-structured interview form. The interview form was developed in accordance with the purpose of the research and included themes such as the services provided by municipalities for the disabled, the impact of these services on participation in social life, accessibility, participants' expectations, and the problems they experienced. The interviews lasted an average of 30–45 minutes. Notes were also taken with the participants' permission when necessary.

The research used qualitative data collection techniques such as semi-structured interviews and non-participant natural observation methods. Semi-structured interviews allowed participants to share their experiences in their own words. The interviews were conducted based on the questionnaire developed by the researcher and were supported with follow-up questions when necessary. Natural observation was conducted in the municipalities' service units for the disabled and related activities. During the observations, elements such as the accessibility of services, personnel-beneficiary interaction, physical conditions, and participants' behaviors were recorded on the observation forms.

The collected data were analyzed using the descriptive analysis method. The obtained data were first written down and then analyzed by creating themes. In the analysis of the data, meaningful patterns and repetitive expressions were identified in accordance with the research questions. To increase the reliability of the research, the findings obtained were supported directly by the participants' statements.

Ethical Issues

Ethical rules were meticulously followed during the research process. Explicit consent was obtained from the participants regarding their voluntary

participation in the research. The data were kept confidential according to the principle of confidentiality, and the participants' identities were kept confidential and used only for scientific purposes. The necessary ethics committee and institutional permissions were obtained for the research.

FINDINGS

This study examined the effects of the services provided by the disabled centers affiliated with Eyüpsultan and Sultangazi Municipalities on disabled individuals' participation in social life. Workshops, psychosocial support, educational activities, and home visits are prominent services in both centers. Participant views reveal that the municipalities attach importance to physical needs and social and emotional support.

The fact that the center in Eyüpsultan has a more extended history and works with its staff strengthens the structure's sustainability. In addition, the employment of a speech therapist and an occupational therapist is an important plus. In Sultangazi, the employment of a psychologist drew attention. There is strong coordination between units in both municipalities. For example, providing trainers from Public Education Centers and collaborations with RAM and youth centers are examples. The joint projects carried out by Eyüpsultan Municipality with the Istanbul Metropolitan Municipality were also emphasized.

Workshop Activities and the Need for Shadow Teachers

Workshops conducted in the centers contribute to developing the professional and social skills of disabled individuals. Among these, ceramics, kitchen, barbering, music, and folk dance workshops stand out. In addition, gardening activities support children's contact with nature, and in this process, responsibility and production awareness are developed. The workshops' activities support children's physical, cognitive, and social development; however, in some centers, the lack of trainers and the need for shadow teachers are expressed as a serious problem.

Participants state that national award-winning projects such as "Barrier-Free Hours Academy" significantly contribute to individual and social development. These projects are also important for individuals to gain professional competence after university. Practical training, especially in areas such as the kitchen and gardening, allows participants to participate directly in the production process.

Psycho-Social Support and Consultancy Services

According to the research, psychological counseling and play therapy services provided in the centers positively affect children's behavioral development. Participants state that these services are particularly decisive in developing social interaction skills. However, it was stated that there is a shortage of psychologists and physiotherapists in both municipalities. Psychological support services should be continued for both students and their families. In addition, the need for expert support in decision-making processes was expressed, and it was suggested that family information meetings should be expanded.

Access, Transportation, and Physical Needs

Transportation is an important problem in enabling disabled individuals to access the center. The physical location of the centers makes access difficult for some individuals, and this situation increases the need for service. Municipalities should provide services, especially for integrated students. Otherwise, their education processes are interrupted, and students drop out of school.

Good Practice Examples and Innovative Approaches

Within the scope of the research, original projects such as audio library, braille book applications, and virtual reality-supported physiotherapy attract attention. The audio library created for the visually impaired enables users to access information independently, and the content is enriched with voluntary voice-overs. In addition, children can develop their motor skills through games thanks to physiotherapy applications developed with virtual reality technology. Providing occupational therapy and sensory integration workshops free of charge and in a systematic manner also stands out as an important service.

CONCLUSION

The research findings show that local governments focus on basic needs, social interaction, psychological support, and individual development in providing services to individuals with disabilities. Workshops, home visits, play therapies, and social activities held in the centers strengthen the sense of belonging of individuals and families and reduce loneliness. In this sense, the motivation of trainers, the provision of expert personnel, and institutional collaborations stand out as determining factors in terms of the quality of services.

However, some structural needs need to be met for the practices to be sustainable. In particular, the problems experienced in providing expert personnel such as shadow educators, psychologists, and physiotherapists prevent these services from being provided in a more qualified manner. In addition, when basic needs such as transportation are not met, the rate of service utilization decreases. In this direction, it is important to develop holistic, systematic, and sustainable service models that will ensure the effective participation of individuals with disabilities in social life.

KAYNAKÇA

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [ASHB]. (2023a). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni Nisan 2023. Erişim: https://aile.gov.tr/media/135432/eyhgm_istatistik_bulteni_nisan_23.pdf

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı [ASHB]. (2023b). E-Bülten Kasım 2023. Erişim: https://www.aile.gov.tr/yayinlar/bultenler/e-bulten/e-bulten-2023-kasim/

Kalaycı, S., & Akin, A. (2019). Engellilere yönelik yerel sosyal hizmetlerde belediyelerin yeri: malatya büyükşehir belediyesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 22(2), 663-674. https://doi.org/10.29249/selcuksbmyd.633505

Kesgin, B. (2014). Engellilere yönelik yerel sosyal politikalar. Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 23(4), 1-15.

Şahin, H., & Çiftyıldız, K. (2024). Engelsiz kent tasarımlarının mevzuat bakımından değerlendirilmesi. Şura Akademi(5), 37-50.

Gürün, F., & Karargağaç, Ş. (2017). Sosyal belediyecilik anlayışı üzerinden engellilere yönelik hizmetler. Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu Dergisi, 12(48), 43-62.

Eyüpsultan Belediyesi. (2024). *2024 Yılı Faaliyet Raporu*. Erişim: https://www.eyupsultan.bel.tr/tr/main/pages/plan-program-ve-raporlar/728

Sultangazi Belediyesi. (2024). *2024 Yılı Faaliyet Raporu*. Erişim: https://www.sultangazi.bel.tr/activity-report

The World Bank and the Politics of Social Policy: Between Progress and Critique

Özlem Küçük[1]

[1] *1. Kocaeli Üniversitesi, Turizm Fakültesi,*
ozlem.kucuk@kocaeli.edu.tr,
https://orcid.org/0000-0002-7717-2439

Abstract: This chapter critically examines the World Bank's evolving role in global social policy, highlighting its dual position as both a driver of progress and a subject of critique. Through a synthesis of policy documents and academic literature, the study demonstrates how the Bank's market-oriented approach has reshaped the boundaries of social protection—shifting its focus from the public to the private sphere. Concepts such as human capital, network governance, and corporate social responsibility reveal a growing preference for private initiative over collective welfare. While the Bank presents itself as a catalyst for inclusive development, its interventions often constrain local autonomy and promote technocratic models that marginalize labor-centered approaches. The chapter argues that future social policy must be constructed from the ground up, resisting top-down impositions and reclaiming the public domain as a space for democratic negotiation and ethical sustainability.

Keywords: Global Social Policy, Conditionality, Human Capital Development, Policy Localization, the World Bank

Jel Codes: I38, F35, O19, H53, O20

Dünya Bankası ve Sosyal Politikanın Siyaseti: İlerleme ile Eleştiri Arasında

Abstract: Bölüm, Dünya Bankası'nın küresel sosyal politikadaki dönüşen rolünü eleştirel bir literatür sentezi çerçevesinde incelemektedir. Politika belgeleri ve akademik kaynaklar sistematik biçimde analiz edilerek, Banka'nın sosyal koruma alanındaki söylem ve uygulamaları arasındaki gerilim görünür kılınmıştır. Çalışma, piyasa odaklı kalkınma yaklaşımının sosyal politikanın sınırlarını nasıl yeniden tanımladığını; kamu hizmetlerinin giderek özel girişim lehine konumlandırıldığını ortaya koymaktadır. İnsan sermayesi, ağ yönetişimi ve kurumsal sosyal sorumluluk gibi kavramlar, emek merkezli yaklaşımların yerini alan teknokratik ve bireyci modellerin göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Özellikle koşulluluk mekanizmaları ve yapısal uyum politikaları, yerel özerkliği sınırlayan ve Kuzey-Güney ilişkilerindeki güç asimetrilerini yeniden üreten araçlar olarak ele alınmıştır. Endonezya örneği, Banka'nın söylemi ile sahadaki etkileri arasındaki farkı somutlaştıran bir vaka olarak öne çıkmaktadır. Kitap bölümü, sosyal politikanın gelecekte tabandan inşa edilmesi gerektiğini; yukarıdan aşağıya dayatmalara karşı demokratik müzakere ve etik sürdürülebilirlik ilkeleriyle kamusal alanın yeniden sahiplenilmesini savunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Küresel Sosyal Politika, Koşulluluk, İnsan Sermayesi Gelişimi, Politika Yerelleştirmesi, Dünya Bankası

Jel Kodları: I38, F35, O19, H53, O20

Introduction

The World Bank is an international financial institution that provides funding, policy advice, and technical assistance to countries worldwide, aiming to reduce poverty and promote economic development. Established in 1946 as the International Bank for Reconstruction and Development (IBRD) with 38 member nations, it has grown to include 189 member nations over the decades, becoming a key player in global economic governance. The World Bank offers financial and technical support to middle- and low-income countries, facilitating development projects across various sectors. With a strong credit rating, it

secures funding at low borrowing costs, allowing it to provide loans with favorable terms to its member states. Additionally, the World Bank is recognized as a leading research institution, influencing global economic and social policies through extensive studies on both natural and human capital (Küçük, 2018; Küçük, 2020). In recent decades, international financial institutions have increasingly influenced social policy in the Global South, with the World Bank emerging as a key player. Originally created to support post-war reconstruction and development, the Bank has become a major architect of global social governance, leading efforts in poverty reduction, education reform, healthcare access, and infrastructure development (Küçük, 2023). The evolution of social policy within the World Bank shows a major shift in development priorities over time. From 1946 to 1970, the Bank mainly focused on economic growth and infrastructure, often ignoring important social aspects of development. This changed greatly in 1978 with the launch of the first World Development Report, led by President Robert McNamara, which recognized poverty reduction as a key part of economic progress (Küçük, 2019a). Over the following decade, the World Bank expanded its agenda to focus on essential areas such as education, health, and social protection. This shift highlighted the crucial role of human capital in fostering sustainable development. As we enter the 2020s, the Bank has significantly strengthened its commitment to tackling urgent global issues, including climate change, social equity, and inclusive growth. This transformation indicates a strategic integration of social policy into the core of the Bank's developmental framework, emphasizing a comprehensive approach to building resilience and promoting equity in response to evolving global challenges (Küçük and Çobanoğlu, 2024). The World Bank's contributions to social indicators are acknowledged; however, its increasing influence over domestic social agendas raises significant concerns. The institution's policy prescriptions, often based on technocratic and economically liberal frameworks, risk marginalizing local knowledge, cultural specificity, and democratic ownership (Ferguson, 1994; Hickey & King, 2016). From a Marxist perspective, the Bank’s emphasis on privatization, conditionality, and human capital represents a broader ideological shift that favors market-based solutions over collective welfare and public ownership (Harvey, 2005; Tonak, 2021). This approach not only reshapes social policy around individual productivity but also undermines labor-focused strategies and the principles of redistributive justice. Similarly, feminist critiques highlight the gendered implications of the Bank’s interventions, noting that technocratic models often overlook care work, social reproduction, and the lived experiences of women

in the Global South (Razavi, 2007; Bakker & Gill, 2003). The lack of intersectional sensitivity in policy design can exacerbate existing inequalities and silence alternative knowledge systems grounded in relational and community-based practices.This chapter advocates for a transformative and inclusive approach to global social policymaking—one that incorporates stakeholder participation, respects local governance, and draws on insights from lived experiences. Methodologically, the study employs qualitative document analysis, focusing on the discursive patterns and ideological foundations of key policy texts rather than striving for exhaustive empirical generalization. This framework promotes a critical assessment of the World Bank's evolving role in global social governance and supports alternative models rooted in equity, solidarity, and ethical sustainability.

1. The World Bank as a Cornerstone of Global Social Policy

The World Bank's approach to social policy has progressively expanded beyond traditional welfare and protection mechanisms to encompass broader social development and rights-based frameworks. This evolution reflects a shift from reactive safety nets to proactive, inclusive systems that promote human capital, resilience, and empowerment. The Bank's methods have matured through iterative policy learning, social analysis, and a growing emphasis on transparency and accountability. However, persistent challenges remain in achieving coherence across sectors and ensuring internal alignment among operational units. Social policy at the Bank is shaped not only by development imperatives but also by political dynamics—highlighting the dual role of international financial institutions as both technical advisors and political actors in shaping global social governance (Hall, 2007; Vetterlein, 2007).*The World Bank's social policy framework* is structured around three interconnected domains: *social welfare*, *social protection*, and *social development*.

- **Social welfare** focuses on ensuring access to essential services and fulfilling basic needs, particularly for vulnerable populations.
- **Social protection** encompasses safety nets such as cash transfers, social insurance, and labor market programs aimed at mitigating risks across the lifecycle.

- **Social development** involves broader, often more decentralized initiatives designed to promote inclusion, strengthen community resilience, and address structural inequalities (Pryazhnikova, 2021).

In recent years, the World Bank has become increasingly aware of the limitations inherent in traditional top-down, technocratic methodologies for social policy. It has begun to embrace network-based, horizontally structured, and multi-level governance models within its development discourse. This fundamental shift is driven by the understanding that achieving sustainable social outcomes necessitates not only financial investment but also locally tailored solutions, participatory frameworks, and polycentric coordination mechanisms (Walker, 2018; World Bank, 2025a). A notable example of this new direction is the "Adaptive Social Protection Framework," which advocates for flexible social protection systems, layered across different governance levels, and informed by community-based risk assessments. This framework highlights the need for decentralized information-sharing systems, early warning mechanisms, and collaborative coordination among a diverse array of stakeholders—from local governments to international donors (Walker, 2018). Such frameworks significantly enhance resilience and responsiveness, particularly in fragile or rapidly evolving contexts. Moreover, the World Bank's "Social Protection Overview" underscores the critical importance of building local capacities and fostering multi-stakeholder engagement throughout the policy design and implementation processes. The institution now actively promotes policies that are co-created with communities, leveraging local expertise and civic participation to ensure that social programs are inclusive and context-sensitive (World Bank, 2025a). A prime illustration of this approach can be observed in Indonesia, where the World Bank has supported village-based development initiatives that empower local communities with decision-making authority. These efforts exemplify a bottom-up structure of social governance, reinforcing the proposition that the most effective global social policy emerges from grassroots engagement (World Bank, 2025b). In addition to operational programs, the Bank has also undertaken a conceptual reimagination of development policy. The 2025 seminar titled "Thinking About Development Differently," co-hosted with UNDP, sought to explore the potential of complex systems thinking and network approaches as foundational elements for future global policy paradigms. This event indicated a significant institutional openness to more decentralized and adaptive forms of policy governance (World Bank & UNDP, 2025). Overall, these initiatives represent a profound institutional transformation. The World Bank is evolving from a mere financier of top-

down social projects to a facilitator of networked governance, fostering the development of a global social policy architecture that is attuned to both local complexities and global interdependencies.

1.1 The World Bank's Role as a Global Social Policy Actor

The World Bank serves a multifaceted role as a global social policy actor, integrating financial power, technical expertise, and agenda-setting influence to shape social outcomes worldwide (World Bank, 2025c). This role can be observed in five key dimensions:

- **Financier of Social Protection and Development** The World Bank provides extensive funding for social protection programs, including cash transfer systems, unemployment support, and health insurance schemes. As of April 2025, it has allocated approximately $29.5 billion to such efforts, targeting resilience in the face of pandemics, climate-related shocks, and armed conflicts (World Bank, 2025d).
- **Knowledge Producer and Policy Advisor** Through flagship publications such as the *World Development Report* and its expansive data repositories, the Bank shapes national and international policy paradigms. Its role as a knowledge broker contributes to the global diffusion of evidence-based strategies in areas like poverty alleviation, education, and healthcare (World Bank, 2025e).
- **Norm-Setter in Global Governance** The World Bank often exerts influence through the conditionalities attached to its funding, which guide national policy reforms—especially in low- and middle-income countries. These policy prescriptions have promoted concepts such as human capital development, labor market inclusion, and institutional efficiency in global development narratives (World Bank, 2024a).
- **Convener of Global Partnerships** As a platform for international cooperation, the World Bank brings together diverse stakeholders—governments, private sector actors, civil society, and multilateral institutions—to coordinate responses to complex social challenges. This convening role enhances coherence in global policy efforts and fosters resource sharing (World Bank, 2025f).
- **Catalyst for Institutional Reform** By linking financial support to administrative and policy reforms, the Bank contributes to the modernization of social protection systems. It promotes digital innovation, ca-

pacity-building, and the establishment of transparent governance structures. However, these reforms are sometimes critiqued for limiting national autonomy or marginalizing local practices (World Bank, 2025g). In sum, the World Bank is not merely a source of funding but a *global architect of social policy,* actively shaping how governments conceptualize and pursue social justice, resilience, and equity in the 21st century.

1.2 Progress Narratives and Strategic Outcomes of World Bank Engagement

The World Bank's involvement in social policy has produced a variety of tangible benefits, particularly in low- and middle-income countries where institutional capacity and financial resources are often limited. These benefits can be grouped into seven key areas:

1. Financial Support: . The World Bank's approach to financial support has evolved beyond traditional lending to emphasize the strategic mobilization of all sources of finance to maximize development impact. This includes leveraging scarce public funds to catalyze private investment, strengthening domestic resource mobilization, and enhancing the capacity of multilateral development banks to crowd in private capital. The Bank also promotes the use of technology and innovative business models to expand access to services and markets, particularly in underserved regions. Improved investment data and multi-stakeholder partnerships are central to this strategy, enabling more resilient and inclusive financing models (World Bank, 2023a).

2. Poverty Reduction and Human Capital Development: A primary objective of the World Bank is to reduce poverty globally. By supporting social policies that promote economic growth and social equity, the Bank aims to empower individuals to rise out of poverty. It has played a key role in funding education, healthcare, and social protection initiatives—efforts that have enhanced access to essential services and contributed to long-term human capital development (Fiszbein, Kanbur, and Yemtsov, 2013).

3. Capacity Building and Institutional Strengthening: Through technical assistance and advisory services, the World Bank helps governments improve their ability to design, implement, and evaluate social policies. This includes strengthening digital infrastructure, enacting administrative reforms, and developing monitoring systems that enhance service delivery and accountability. A key focus area is building institutional frameworks to support susta-

inable infrastructure financing, particularly through public-private partnerships (PPPs). Following the rebound in private participation after the COVID-19 pandemic, many developing countries have prioritized the development of robust PPP programs to attract investment and improve efficiency. The World Bank supports governments by helping them establish legal and institutional frameworks for PPPs that can deliver value-for-money while ensuring transparency and accountability (World Bank, 2023b).

4. Promotion of Community-Driven Development: The World Bank's community-driven development (CDD) interventions have outwardly been presented as powerful instruments of good governance, social cohesion, and empowerment. In practice, the Bank increasingly embraces participatory approaches to development. In Indonesia, for instance, village-based programs have empowered local communities to identify priorities and manage resources, fostering a sense of ownership and long-term sustainability (World Bank, 2023c). However, the far-reaching expansion of CDD has occurred in the absence of conclusive empirical evidence on its operations and effects. To make sense of this paradox, Poncin (2024) situates CDD within the Bank's institutional context, arguing that these programs have effectively served the Bank's imperative to lend. Their growth has been supported by a confident discourse of success and reform, reinforcing the Bank's identity as a "knowledge bank" with social development expertise. At the same time, mounting evidence of CDD's ineffectiveness in terms of empowerment, governance, and social capital has often been managed through strategic ignorance—by avoiding, downplaying, or omitting inconvenient findings. Tensions and contradictions have occasionally surfaced but are typically reframed as opportunities for program refinement and expansion. In this way, the CDD narrative has sustained the momentum of interventions, regardless of their actual impact on the communities they target.

5. Knowledge Sharing and Innovation: As a global knowledge hub, the World Bank facilitates the exchange of best practices and innovative policy models. Its research and data platforms help countries make informed decisions and tailor successful interventions to their local contexts. Since 1995, the Africa Region of the World Bank has pioneered efforts to foster a knowledge-sharing culture among staff and clients. This has included the development of tools like the Live Data Base (LDB), which significantly improved reporting efficiency and data quality. Lessons from this experience emphasize the importance of starting small but boldly, integrating knowledge sharing into daily operations, and using metrics to demonstrate impact. Moreover, the Bank has

promoted learning not only within its own ranks but also from local communities—documenting grassroots innovations in areas such as natural resource management and health to inform global practices (World Bank, 1999).

6. International Standards: By promoting consistent social policy frameworks, the Bank contributes to policy harmonization across countries. This can support greater cooperation on transnational issues such as health, education, and social protection. **By promoting consistent social policy frameworks through its Environmental and Social Framework (ESF), the World Bank plays a pivotal role in harmonizing environmental and social standards across countries. This alignment facilitates enhanced cooperation on transboundary development priorities such as health, education, and social protection.** The ESF not only supports countries in managing environmental and social risks but also strengthens institutions, encourages transparency, and improves development outcomes through greater inclusion and sustainability (World Bank, 2017a). A practical application of these standards can be seen in ***transport infrastructure projects*** in countries like India and Kenya. For instance, when the World Bank financed a major highway expansion in Kenya, ESS5 was applied to ensure that affected communities were consulted, compensated, and resettled in a way that minimized disruption and upheld their rights (World Bank, 2017b).

7. Addressing Global Challenges: The Bank plays a crucial role in tackling urgent global challenges, such as inequality and climate change, which have significant social impacts on countries worldwide. These efforts demonstrate the Bank's evolving role—not just as a financier but as a dedicated development partner committed to promoting inclusive and adaptive social progress. However, its growing influence also raises important concerns regarding conditionality, technocratic governance, and national autonomy. Balancing globally informed strategies with locally grounded priorities is a critical challenge. To achieve effective, inclusive, and equitable social development, ongoing dialogue between international institutions and the communities they aim to support is essential (World Bank Group, 2007). Additionally, the benefits of World Bank membership should be highlighted. Notable examples include:

a. **Global Poverty Reduction**: The Bank has played a significant role in reducing extreme poverty, particularly in East Asia and parts of Africa, through targeted investments in economic growth and social development (World Bank, 2024b).

b. **Health Interventions**: Its support for maternal and child health, vaccination, and nutrition programs has contributed to sharp declines in mortality rates in several low-income countries (World Bank, 2025h).

c. **Education Improvements**: Investments in basic education—especially girls' education—have led to substantial increases in enrollment and completion rates, transforming societal norms and boosting human capital (World Bank, UNESCO & UNICEF, 2021).

d. **Addressing Climate Change**: The Bank has integrated climate resilience and renewable energy into development planning, with initiatives like the Country Climate and Development Reports (CCDRs) exceeding expectations in many regions (World Bank, 2024c).

e. **Mobile Financial Services**: Programs promoting mobile banking in Africa have expanded financial inclusion, empowering millions to access credit, savings, and entrepreneurship opportunities (Klein & Mayer, 2011).

f. **Public-Private Partnerships (PPP)**: The Bank has facilitated successful PPPs in infrastructure, improving access to roads, water, and energy with greater efficiency and cost-effectiveness (World Bank, 2017c).

g. **Crisis Response**: Its rapid mobilization during crises—such as the COVID-19 pandemic—demonstrated agility in delivering financial and technical support to countries in need (World Bank, 2022). These achievements reflect the World Bank's adaptability and its capacity to address complex global challenges through integrated, evidence-based, and often innovative approaches. Global cooperation with the World Bank has yielded substantial achievements across various nations, fostering economic development, poverty reduction, and improvements in social indicators. While the efficacy of these partnerships is contingent upon each country's unique context and national priorities, several nations stand out for their exemplary collaboration with the World Bank, demonstrating significant progress as a result.

Exemplar Countries in World Bank Collaboration

China has demonstrated a remarkable trajectory of economic growth and poverty reduction, significantly aided by its extensive engagement with the World Bank over several decades. The nation leveraged World Bank funding and technical expertise to implement targeted programs and strategic investments, which were instrumental in lifting hundreds of millions of its citizens out of poverty (Küçük, 2021).

India has also realized considerable advantages from its partnership with the World Bank. Collaborative initiatives have focused on critical sectors such as health, education, infrastructure, and rural development. These efforts have collectively contributed to substantial advancements in living standards and robust economic growth across the country (World Bank, 2024d).

Vietnam's collaboration with the World Bank is characterized by the successful implementation of projects designed to alleviate poverty and enhance social services. This partnership has played a significant role in the nation's impressive economic growth and marked reductions in poverty, with World Bank support spanning diverse sectors (World Bank, 2023d),

Ethiopia has been a recent recipient of substantial World Bank assistance, directed towards pivotal areas including infrastructure development, health, and education. This collaborative endeavor has contributed demonstrably to Ethiopia's notable economic expansion and its progress in key social indicators. Ethiopia, with a population of approximately 126.5 million in 2023, stands as Africa's second most populous nation, trailing only Nigeria. The country is experiencing rapid economic expansion, with an estimated 8.1% growth in the 2023/2024 fiscal year. Despite this impressive growth, Ethiopia continues to face significant poverty, reflected in its per capita gross national income of just $1,020. The nation has set an ambitious goal to achieve lower-middle-income status by 2025 (World Bank, 2025i).

Rwanda is frequently highlighted as a model for effective utilization of World Bank resources, particularly in the context of post-conflict recovery and national development. The country's strategic focus on robust governance, healthcare system strengthening, and agricultural development has culminated in impressive economic growth and significant social improvements (World Bank, 2009). These case studies underscore the potential for successful World Bank partnerships to drive substantial progress across a multitude of developmental domains. The distinct success of each nation, however, emphasizes the critical role of country-specific circumstances and national strategic alignment in maximizing the impact of such international collaborations.

Contrasting Cases: When World Bank Interventions Are Not Successful

While many countries have successfully partnered with the World Bank to achieve significant social and economic progress, some have faced limited or negative outcomes that challenge the institution's development narrative. In

Bolivia, the privatization of water services in Cochabamba—promoted by World Bank policy advice—led to widespread protests known as the "Water Wars" in 2000. This situation highlighted the social costs of treating essential public goods as commodities (Shultz & Draper, 2008). In Sudan, structural adjustment programs implemented in the 1980s and 1990s deepened regional inequalities and undermined agricultural livelihoods, exacerbating tensions that contributed to prolonged civil conflict (El-Battahani, 2003). Lesotho serves as another example where World Bank-supported decentralization reforms prioritized administrative efficiency over democratic participation. This approach resulted in a technocratic style of governance that failed to address ongoing poverty and inequality (Ferguson, 1994). Similarly, in Ghana, conditional lending linked to fiscal austerity measures led to cuts in public spending for health and education, weakening the social safety net despite achieving macroeconomic stabilization (Konadu-Agyemang, 2000). These cases emphasize the need to critically evaluate the ideological foundations and structural impacts of World Bank interventions. They illustrate how externally driven policy agendas—especially those centered on market liberalization and technocratic governance—can unintentionally undermine local autonomy, heighten social vulnerabilities, and perpetuate global power imbalances. A more context-sensitive and ethically grounded approach to global social policy is essential to ensure that development efforts genuinely meet the needs of communities in the Global South.

2. Critical Reflections on the World Bank’s Approach to Global Social Policy

Despite the World Bank’s expanding portfolio in social protection and development, its interventions continue to draw critical scrutiny regarding their design, implementation, and long-term implications.

1. Beyond Support: The Tension Between Aid and Autonomy. While the Bank positions itself as a catalytic partner rather than a permanent financier, concerns persist about the risk of sustained dependency. Particularly in fragile states, reliance on externally funded services can hinder domestic institution-building. Although programs fostering fiscal capacity and domestic resource mobilization mark progress, the credibility of the Bank's exit strategies remains uneven and under-evaluated (World Bank, 2025j).

2. Technical Assistance and the Displacement of Local Knowledge The World Bank's emphasis on technical expertise and policy standardization may

inadvertently erode indigenous governance frameworks. Though such assistance can enhance administrative effectiveness, it risks supplanting locally grounded approaches when deployed without cultural contextualization. A meaningful balance requires embedding technical aid within participatory models that recognize local knowledge as complementary, not inferior (World Bank, 2025j).

3. Community-Driven Development and the Risk of Policy Fragmentation Community-driven development (CDD) initiatives represent a laudable shift toward inclusive and bottom-up governance. However, absent alignment with national strategies, they can generate parallel systems that weaken formal institutions. Risks such as elite capture and regional inequality underscore the need for integrated, harmonized approaches to ensure CDD initiatives reinforce—not rival—broader policy architecture (World Bank, 2025k).

4. Conditional Cash Transfers: Between Empowerment and Structural Limits CCTs have often been criticized for fostering dependency, yet empirical evidence contradicts such claims. In Latin America and Southeast Asia, these programs have bolstered labor market participation and improved human capital outcomes (Fiszbein & Schady, 2009; Cahyadi et al., 2018). Nonetheless, the design of such programs remains critical. As demonstrated by Morocco's Tayssir initiative, contextual inequalities in service access can limit impact, particularly for marginalized groups (Ikira & Ezzrari, 2021).

5. The Politics of Evidence and Selective Evaluation Though CCTs are among the most evaluated social interventions, concerns about selective reporting endure. While educational and health gains are widely published, evidence on long-term structural change remains mixed. Transparent documentation of limitations—as emphasized by Molina Millán et al. (2019)—is essential to foster accountability and enable iterative policy improvement.

3. Conclusion and Discussion

This chapter examines the World Bank's evolving role in global social policy, highlighting its dual identity as both an innovator and a target of ongoing critique. Once primarily known for financing infrastructure projects, the Bank has repositioned itself as a central figure in shaping global norms around poverty reduction, equity, and institutional reform. Its focus on social protection, human capital development, and inclusive growth has expanded its influence across various policy areas and geographical contexts. The Bank's tangible contributions include financing targeted social programs, offering technical

expertise, promoting community-led initiatives, and facilitating international policy dialogue. These efforts have supported fiscal reform, institutional capacity building, and cross-national cooperation. Case studies from countries such as China, India, Vietnam, Ethiopia, and Rwanda illustrate the potential for strategic alignment to yield significant developmental gains. However, this narrative of progress must be critically contextualized. As demonstrated by contrasting cases in Bolivia, Sudan, Lesotho, and Ghana, World Bank interventions can also lead to unintended consequences, including weakened local governance, exacerbated inequalities, and reduced policy autonomy. These examples highlight the importance of examining not only what works but also for whom, under what conditions, and at what cost. The chapter incorporates diverse theoretical perspectives—particularly Marxist and feminist frameworks—to illuminate the ideological foundations of the Bank's approach. Issues such as the commodification of public goods and the marginalization of care work and indigenous knowledge systems reveal how technocratic and market-oriented models may obscure deeper questions of justice, power, and representation. Methodologically, the study employed qualitative document analysis to identify discursive patterns and institutional logics within key policy texts. Rather than seeking exhaustive generalizations, the aim was to uncover tensions, contradictions, and normative blind spots that inform global social governance. Ultimately, the World Bank's evolution reflects broader dilemmas in transnational policymaking amid ongoing global inequality. To remain effective and legitimate, the Bank must move beyond technical delivery toward ethical co-production—embracing participatory approaches, epistemic diversity, and sustained accountability. Navigating the space between progress and critique requires not only financial acumen but also political humility and a willingness to learn from the communities it intends to serve. The future of global social policy lies not in dominance, but in dialogue.

References

Bakker, I., & Gill, S. (2003). Power, production and social reproduction: Human in/security in the global political economy. Palgrave Macmillan.

Cahyadi, N., Hanna, R., Olken, B. A., Prima, R. A., Satriawan, E., & Syamsulhakim, E. (2018). *Cumulative impacts of conditional cash transfer programs: Experimental evidence from Indonesia*. National Bureau of Economic Research. https://www.nber.org/system/files/working_papers/w24670/w24670.pdf

El-Battahani, A. (2003). Sudan: The limits of World Bank reform strategies. Review of African Political Economy, 30(97), 345–352.

Ferguson, J. (1994). The anti-politics machine: Development, depoliticization, and bureaucratic power in Lesotho. University of Minnesota Press.

Fiszbein, A., Kanbur, R., & Yemtsov, R. (2013). *Social protection, poverty and the post-2015 agenda* (Policy Research Working Paper No. 6469). World Bank. https://documents1.worldbank.org/curated/en/135641468168230382/pdf/WPS6469.pdf

Fiszbein, A., & Schady, N. (2009). *Conditional Cash Transfers: Reducing Present and Future Poverty*. Washington, DC: World Bank.

Hall, A. (2007). *Social Policies in the World Bank: Paradigms and Challenges*. *Global Social Policy*, 7(2), 151–175. https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/1468018107078160

Harvey, D. (2005). A brief history of neoliberalism. Oxford University Press.

Hickey, S., & King, S. (2016). Understanding social accountability: Politics, power and building new social contracts. Journal of Development Studies, 52(8), 1225–1240.

Ikira, R., & Ezzrari, A. (2021). *Conditional cash transfers and equity in access: Evidence from Morocco's Tayssir program*. Journal of Development Effectiveness, 13(3), 342–360.

Klein, M., & Mayer, C. (2011). *Mobile banking and financial inclusion: The regulatory lessons* (Policy Research Working Paper No. 5664). World Bank. https://documents1.worldbank.org/curated/en/516511468161352996/pdf/WPS5664.pdf

Küçük, Ö. (2018). Dünya Bankası'nın İdeolojik Kökenlerinin Soğuk Savaş Dönemi Başlangıcında Türkiye'ye Yansımaları: 6326 Sayılı Petrol Kanunu. International Journal of Innovative Approaches in Social Sciences, 2(2), 94-122. https://doi.org/10.29329/ijiasos.2018.149.2

Küçük, Ö. (2019a). Dünya Bankası'nın Türkiye'deki İktisadi Kalkınma Anlayışına Etkisi Ve Sosyal Politikaya Yansımaları. Doktora Tezi. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. DOI: 10.13140/RG.2.2.25883.58403

Küçük, Ö. (2019b). Dünya Bankasi Ve İktisadi Büyüme Formülü: Yabanci Sermayenin Harekete Geçirilmesi. Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(3), 501-523. https://doi.org/10.30692/sisad.598879

Küçük, Ö. (2020). Dünya Bankası ile Yeni Bir Sosyal Politika Öznesi Olarak Beşeri Sermaye. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(2), 475-498. https://doi.org/10.21547/jss.686386

Küçük, Ö. (2021). Dünya Bankasi Ve Çin'in Karşılıklı Faydaya Dayalı İşbirliği: Yenilik Önyargısının Üstesinden Gelmek. Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, 12(2), 20-45. Https://Doi.Org/10.18354/Esam.1029287

Küçük, Ö. (2023). Dünya Bankası, Sosyal Risk Yönetimi ve Yönetişim. Kamu Yönetimi Ve Politikaları Dergisi, 4(1), 11-46. https://doi.org/10.58658/kaypod.1239447

Küçük, Ö., & Çobanoğlu, C. (2024). The World Bank's new approach to human capital model and education. In W. B. James, C. Cobanoglu, & M. Cavusoglu (Eds.), Advances in global education and research (Vol. 5, pp. 1–13). USF M3 Publishing. https://www.doi.org/10.5038/9781955833127

Molina Millán, T. M., Barham, T., Macours, K., Maluccio, J. A., & Stampini, M. (2019). *Long-term impacts of conditional cash transfers: Review of the evidence*. The World Bank Research Observer, 34(1), 119–159.

Poncin, E. (2024). *Worthy of continued support? The paradox of community-driven development at the World Bank.* https://doi.org/10.1007/s12116-024-09449-9

Pryazhnikova, O. (2021). The World Bank About Socıal Development: The Evolutıon Of Approaches. УДК 304.4doi: 10.31249/espr/2021.04.05

Razavi, S. (2007). The political and social economy of care in a development context: Conceptual issues, research questions and policy options. UNRISD Working Paper.

Shultz, J., & Draper, M. (2008). Dignity and defiance: Stories from Bolivia's struggle against privatization. TNI/Policy Press.

Tonak, E. A. (2021). Kalkınma ve sermaye birikimi: Marxist bir değerlendirme. NotaBene Yayınları.

Vetterlein, A. (2007). *Economic Growth, Poverty Reduction, and the Role of Social Policies: The Evolution of the World Bank's Social Development Approach*. *Global Governance*, 13(4), 513–533

Walker, T. (2018). *Framing Adaptive Social Protection: World Bank Perspectives*. The World Bank. https://thedocs.worldbank.org/en/doc/627511538412418571-0310022018/original/1FramingThomasWalker.pdf

World Bank. (1999). *Knowledge sharing and innovation: Lessons from the Africa Region*. The World Bank Group. https://documents1.worldbank.org/curated/en/691471468194643331/pdf/597390BRI0Find10Box358292B01PUBLIC1.pdf

World Bank (2009). *Rwanda - From post-conflict reconstruction to development (English)*. IDA at work Washington DC; World Bank. http://documents.worldbank.org/curated/en/954801468108536137

World Bank. (2017a). *Environmental and Social Framework*. Retrieved from https://thedocs.worldbank.org/en/doc/837721522762050108-0290022018/original/ESFFramework.pdf

World Bank (2017b). *Environmental and social standard 5: Land acquisition, restrictions on land use and involuntary resettlement: Fact sheet*. https://thedocs.worldbank.org/en/doc/796881511809516397-0290022017/original/EnvironmentalSocialStandardESS5FactSheetWBESF.pdf

World Bank. (2017c). *Public-private partnerships: Reference guide version 3*. https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/e64a94b9-b0cb-51a3-b8dd-36bd7944284f

World Bank. (2022). *WBG COVID-19 crisis response operational update: Delivering on the WBG twin goals in an era of compounding crises*. https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/016bd48a-39ae-5f36-af17-87efa3a8aa34

World Bank. (2023a). *Financing for an Equitable Future: Mobilizing Resources for Development*. The World Bank Group. https://documents1.worldbank.org/curated/en/822151531513670691/Financing-for-Development-at-the-World-Bank-Group.pdf

World Bank. (2023b). *Private participation in infrastructure (PPI) – Annual report*. The World Bank Group. https://documents1.worldbank.org/curated/en/099032625233022357/pdf/P178958-dca3984e-d976-4622-b555-f5c88ac2f6d9.pdf

World Bank. (2023c). *Community-driven development overview*. The World Bank Group. https://www.worldbank.org/en/topic/communitydrivendevelopment

World Bank (2023d). World Bank Supports Vietnam's Inclusive and Sustainable Recovery. https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/06/29/world-bank-supports-vietnam-s-inclusive-and-sustainable-recovery

World Bank. (2024a). *Global challenge programs: An overview*. https://documents1.worldbank.org/curated/en/099240410042410150/pdf/SECBOS-c0664418-7e55-4878-80cf-81d9fff8beed.pdf

World Bank. (2024b). *Poverty, prosperity, and planet report 2024*. https://openknowledge.worldbank.org/bitstreams/8f505de6-d365-4f10-aa5a-353c39616895/download

World Bank. (2024c). *Country climate and development reports (CCDRs)*. https://www.worldbank.org/en/publication/country-climate-development-reports

World Bank. (2024d). *India Development Update: India's Trade Opportunities in a Changing Global Context (English)*. Washington, D.C: World Bank Group. http://documents.worldbank.org/curated/en/099513209032434771

World Bank. (2025a). *Social Protection Overview*. The World Bank. https://www.worldbank.org/en/topic/socialprotection/overview

World Bank. (2025b). *Local Solutions to Poverty: Village-Based Development in Indonesia*. The World Bank.

World Bank. (2025c). *State of social protection report 2025: The 2-billion-person challenge*. https://www.worldbank.org/en/topic/socialprotection/publication/state-of-social-protection-2025-2-billion-person-challenge

World Bank. (2025d). *Social protection overview*. https://www.worldbank.org/en/topic/socialprotection/overview

World Bank. (2025e). *World Development Report 2025: Standards for development*. https://thedocs.worldbank.org/en/doc/82772f825d7e1b94585ab7d41e17d852-0050062025/original/WDR2025-Concept-Note.pdf

World Bank. (2025f). *World Bank Group's global challenges programs to tackle key development problems*. https://www.worldbank.org/en/news/factsheet/2024/10/21/world-bank-group-s-global-challenges-programs-to-tackle-key-development-problems-with-greater-scale-speed-and-impact

World Bank. (2025g). *GovTech: The new frontier in digital government transformation*. https://documents1.worldbank.org/curated/en/898571612344883836/pdf/GovTech-The-New-Frontier-in-Digital-Government-Transformation.pdf

World Bank. (2025h). *Health overview: Development news, research, data*. https://www.worldbank.org/en/topic/health/overview

World Bank. (2025i). The World Bank in Ethiopia. https://www.worldbank.org/en/country/ethiopia/overview

World Bank. (2025j). Strengthening Institutions for Inclusive Growth: Rethinking Technical Assistance. Internal Policy Brief (forthcoming).

World Bank. (2025k). Community-Driven Development in a Fragmented Landscape: Lessons in Harmonization and Equity. Global Social Policy Series (forthcoming).

World Bank Group (2007). *Meeting the challenges of global development: a long-term strategic exercise for the World Bank Group (English)*. Washington, DC: World Bank. http://documents.worldbank.org/curated/en/721061468337152715

World Bank, UNESCO, & UNICEF. (2021). *The state of the global education crisis: A path to recovery*. https://documents1.worldbank.org/curated/en/416991638768

297704/pdf/The-State-of-the-Global-Education-Crisis-A-Path-to-Recovery.pdf

World Bank & United Nations Development Programme [UNDP]. (2025). *Thinking About Development Differently: Complexity and Network-Based Approaches for Policy*. https://www.undp.org/latin-america/events/thinking-about-development-differently-complexity-and-network-based-approaches-policy

Towards a Radical Democracy: Securing Freedom from Fear

Dr. Sajma Ademović,

Humanistic Studies: Department of International Relations and Diplomacy, University of Donja Gorica,
e-mail: sajma.radoncic@udg.edu.me

Dr. Nikola Banićević,

Humanistic Studies: Department of International Relations and Diplomacy, University of Donja Gorica,
e-mail: nikola.banicevic2@udg.edu.me

Abstract: This paper focuses on the crisis in Western democracy. It identifies the financialization of the democratic system and the rise of right-wing populism as two key factors contributing to the erosion of democratic ideals. The idea of democracy has been subordinated to the idea of freedom, with the defense of economic freedom taking precedence over the value of equality in liberal society. The problem is that radical right constructs the concept of the "nation" by excluding various groups, most often immigrants, who are portrayed as threat to national identity. In doing so, right-wing populists drastically restrict democracy, drawing dangerous lines between "us" and "them" creating a general atmosphere of fear. The authors conclude, by elaborating on Chantal Mouffe's theoretical model of left-wing populism, that the renewal of democracy does not require the construction of a new political community, but rather a critical engagement with existing institutions. In this way, the foundations are laid for a radical democracy that not only protects against fear but also actively builds the conditions for a more just, inclusive, and resilient social order. The boundary between "us" and "them" can become a constructive force for creating a collective will focused at strengthening democratic ideals, representing a "radicalization" of the ethical-political prin-

ciples of liberal democratic society. Only robust institutions based on democracy can preserve and enhance systems for the protection of human security.

Keywords: Democracy, Populism, Freedom, Liberalism, Fear

Radikal Bir Demokrasiye Doğru: Korkudan Özgürlüğü Güvence Altına Almak

Özet: Bu makale, Batı demokrasisinin krizi üzerine odaklanmaktadır. Demokratik sistemin finansallaşması ile sağ popülizmin yükselişi, demokratik ideallerin aşınmasında temel etkenler olarak tespit edilmiştir. Demokrasi kavramı özgürlük fikrine tabi kılınmış; liberal toplumda eşitlik değerinden çok ekonomik özgürlüğün savunusu öncelik kazanmıştır. Radikal sağ, "millet" kavramını çoğunlukla göçmenler gibi çeşitli grupları dışlayarak inşa etmekte ve bu grupları ulusal kimliğe tehdit olarak konumlandırmaktadır. Bu süreçte sağ popülistler, "biz" ve "onlar" ayrımı üzerinden demokrasiyi daraltarak korku iklimi yaratmaktadır. Yazarlar, Chantal Mouffe'un sol popülizm teorik çerçevesinden hareketle, demokrasinin yenilenmesinin yeni bir siyasi topluluk inşası değil, mevcut kurumlarla eleştirel bir diyalog gerektirdiği sonucuna varmaktadır. Böylelikle, korkuya karşı koruma sağlayan, daha adil, kapsayıcı ve dayanıklı bir sosyal düzenin tesisini amaçlayan radikal demokrasi için zemin oluşturulmaktadır. "Biz" ve "onlar" sınırları, demokratik idealleri güçlendirmeye yönelik kolektif bir irade yaratmada yapıcı bir unsur haline gelebilir; bu durum, liberal demokratik toplumun etik-politik ilkelerinin radikalleşmesi olarak değerlendirilmektedir. İnsan güvenliğini koruyan ve geliştiren sistemler yalnızca demokrasi temelli sağlam kurumlar aracılığıyla sürdürülebilir.

Anahtar Kelimeler:: Demokrasi, Popülizm, Özgürlük, Liberalizm, Korku

Populism and Democracy: Ambiguities and Paradoxes

Given that the underlying assumption of this research is the claim that the rise of right-wing populism is one of the key factors contributing to the erosion of democratic ideals, it is necessary to examine the complex relationship between populism and democracy. The paradox of this relationship lies in the portrayal of populism, on the one hand, as a threat to democratic institutions, and on the other, as a reaction that expresses dissatisfaction with a perceived democratic deficit. Thus, populism contains inherently contradictory elements—demands for equal political rights and stronger representation of ordinary people, often accompanied by authoritarian tendencies and charismatic leadership. In attempting to grapple with the paradoxes associated with populism, Ernesto Laclau observed that the concept itself, as a category of political analysis, represents an idiosyncratic problem. On one hand, it is a widely used term not only because it is part of the description of various political movements, but also because it seeks to capture their essential characteristics. However, the only consistent feature found in the literature on populism is the persistent difficulty in assigning a precise definition to the term.[1]

Leading theorists of populism offer opposing views regarding its relationship with democracy. William A. Galston asserts unequivocally that populism is an enemy of pluralism, and by extension, of modern democracy.[2] Joining him in this line of thought, Jan-Werner Müller argues that populists are a moralized version of anti-pluralists, as they believe that only they—and they alone—truly represent the people, imagined as morally pure in their political will. He further contends that populism is by no means a corrective mechanism for democracy, which populists view as having become excessively "elitist." The belief that liberal democracy can be understood as a balance between more liberalism or more democracy, according to Müller, is fundamentally mistaken.[3] On the other side are theorists who passionately defend the democratic nature of populism. Among them, Margaret Canovan stands out, emphasizing that what unites the various forms of populism is the consistent elevation of "the people," the invocation of popular will, and a strong anti-elitist stance.[4] This research aligns with the view of populism as a democratic ele-

---

1 Ernesto Laklau (2019). O populističkom Umu., Mediterran Publishing, Novi Sad, 15-16.
2 William A. Galston (2018). The Populist Challenge to Liberal Democracy. Journal of Democracy, 29 (2), 12-13.
3 Jan-Werner Müller (2016). What Is Populism?. University of Pennsylvania Press, 10-11.
4 Margaret Canovan (1981). Populism. Harcourt Brace Jovanovich, New York and London, 294.

ment within contemporary representative systems, a view most notably advanced by Laclau. According to his perspective, populism operates simultaneously as a subversive force against the existing order and as a foundation for the radical construction of a new one in moments when the old order has been destabilized. In this sense, populism does not emerge from nowhere, nor does it advance by entirely dismantling the prior system around it. Rather, it functions by synchronizing a variety of unfulfilled demands around a new unifying core. For this reason, the emergence of populism requires a certain degree of instability.[5]

In line with the foregoing, the authors maintain that a carefully defined concept of populism can be a valuable tool for understanding and analyzing a wide range of political actors. The aim of this paper is to demonstrate that populism does not constitute an ideology or a political movement. Rather, it is a mode of political practice—one that can adapt to different ideological contexts and institutional frameworks depending on the circumstances. Thus, in order to achieve clarity and analytical utility, it is important to liberate the term from the pejorative connotations that emerged during the crisis of general knowledge. As Rogers Brubaker rightly observes, the hyper-accessibility of information within our interconnected digital environment has directly undermined the authority of institutions that traditionally produced broader forms of knowledge—such as universities, science, and the press. In the age of populism, the knowledge crisis disproportionately benefits populists, particularly those on the right. It presents an ideal opportunity to discredit knowledge-based, verified information and to promote alternative narratives that are shielded from scrutiny and falsifiability. Moreover, the hyper-connected digital media system amplifies the populist performance by facilitating the creation or intensification of crises that populists claim to resolve, while simultaneously exacerbating divisions between "us" and "them" / "outsiders" and "insiders" as promoted by the populist narrative.[6]

The Authoritarian Populism Index 2024 shows average support for left- and right-wing parties advocating for authoritarian populist ideologies stands at 26.9%, a historic high, but with no further growth since 2019. While Hungary, Italy, France, Greece, and Poland have the highest support for populist parties and provide warnings about embracing populist policies, Malta, UK,

---

5 Ernesto Laklau (2019). O populističkom Umu., Mediterran Publishing, Novi Sad, 192-193.

6 Rogers Brubaker (2019). Why populism? in Populism and the Crisis of Democracy Volume 1: Concepts and Theory, Ed., Gregor Fitzi, Jurgen Mackert and Bryan S. Turner, Routledge Taylor & Francis Group, London and New York, pp. 27-47, 39-40.

Portugal, Luxembourg and Croatia rank lowest in support for populist parties. While support for right-wing authoritarianism/populism continues to rise, there has been a steady decline in support for the radical left in recent years, as they have failed to maintain the momentum they gained in the aftermath of the 2008 financial crisis.[7] It is important to emphasize that both left- and right-wing variants of populism target economic, political, and cultural elites as comfortably insulated from the economic hardships faced by ordinary people, portraying them as culturally distinct and value-divergent. In other words, in populist discourse, "the people" are depicted as having one coherent set of interests and values, while "the elite" are assigned another. The key distinction lies in the framing: left-wing populism emphasizes the economic status of elites as "outsiders" who do not share the fate of the nationally defined "people," whereas right-wing populism stresses the cultural alienation of elites, criticizing them for accepting immigrants and supporting refugees at the expense of "the people." However, the populist division between "the people" and "the others" implies that certain groups may be excluded from equal citizenship, thereby undermining the principle of inclusion that is essential to democratic society.

The growing success and popularity of right-wing populist parties in European countries has become a major threat to democratic institutions. A fairly accurate record of their achievements does not necessarily indicate progress in understanding their true nature or in devising ways to safeguard the democratic order. The marginalization of specific groups of citizens based on ethnic, religious, or national identity undermines liberal democracy from within. The appeal of populism has revealed the vulnerabilities of liberal democracy. Critics of populism, such as William A. Galston, argue that liberal democracy is fragile—like all human-made systems, it is susceptible to erosion and always in need of repair. Yet, at the same time, it is resilient and possesses the virtue of self-correction. Defenders of liberal democracy must focus on identifying and countering the threats posed to liberal institutions.[8] Reflecting on ways to strengthen liberal democracy, Jan-Werner Müller advocates for the development of a new approach that would enable excluded groups of citizens to become integrated into the system, while simultaneously preventing the wealthy and powerful from being marginalized. Pointing to the clear need for a "new

---

[7] The Authoritarian Populism Index (2024, 16 April). TIMBRO EPICENTER. Available at: https://www.epicenternetwork.eu/publications/timbro-authoritarian-populism-index-2024/

[8] William A. Galston (2018). The Populist Challenge to Liberal Democracy. Journal of Democracy, 29 (2), 15-16.

social contract," Müller characterizes left-wing populism as "dangerous" and calls for the formation of a broad coalition grounded in the principle of justice, rather than being driven primarily by fiscal correctness or political expediency.[9] Despite the criticisms, Chantal Mouffe[10] believes that the rising tide of the political right can only be halted through a clearly articulated political response from a left-oriented populist movement. Left-wing populism, in her view, must construct a more inclusive vocabulary—one that can also encompass the egalitarian demands voiced by segments of the right. Such an approach does not imply approval of right-wing populist parties but instead calls for greater flexibility toward their voters. It is evident that both forms of populism aim at unification, though they pursue it through different means. The key difference lies in the fact that right-wing populism does not engage with the issue of equality; rather, it defines "the people" through exclusionary criteria that often omit entire categories, especially immigrants, who are perceived as threats to national identity. It is also crucial to underscore that right-wing populism does not view inequality as a consequence of neoliberal forces. As such, their ascendancy could result in the formation of nationalist-authoritarian forms of neoliberalism that would further constrain democratic governance. In contrast, left-wing populism directs its efforts toward deepening and strengthening democracy. Its strategy is centered on the aggregation of diverse demands in order to constitute "the people" as a collective force capable of confronting oligarchic power. It is clear that a leftist alternative can only endure through the construction of a more open system of equivalences—one that reconfigures social divisions along different foundations. It is important to keep in mind that the mission of left-wing populism is not the rejection of liberal democracy, but rather its radicalization. Ernesto Laclau, a proponent of this idea, maintains that the growing fragmentation of social actors we are witnessing today creates the conditions for the radicalization of democracy and serves as a reference point for building a new left. He insists that the crisis of our time must not be marked by nostalgia for a lost "universal class," but instead by a renewed sense of optimism.[11] Chantal Mouffe and Ernesto Laclau converge on the idea that building a new left does not require abandoning the

---

9 Jan-Werner Müller (2016). What Is Populism?. University of Pennsylvania Press, 10-11.

10 Šantal Muf (2019). Za Lijevi Populizam. Mediterran Publishing, Novi Sad.

11 Ernesto Laclau (1990). New Reflecdons on The Revólution of Our Time. Verso, London and New York, 82.

terrain of liberal democracy, but rather expanding the field of democratic struggle to encompass the entire society and the state.[12]

Radicalization of Democracy

On the eve of the twenty-first century, amidst the upheavals witnessed around the globe, radical-democratic ideas emerged as a formidable intellectual and political force. Their core objective lies in rethinking the regulation of democratic politics, particularly as an increasing number of theorists have come to regard liberal-democratic capitalism as the "end of history," with radical democracy appearing as the only viable alternative. Among these thinkers, Chantal Mouffe[13] stands out prominently for developing a distinctive relationship with liberal democracy—one aimed at recognizing its strengths while exposing its shortcomings. Democratic advancement, in this framework, can be achieved through critical engagement with the institutions already in place. Mouffe contends that a left-populist strategy, by means of constructive critique, is capable of intervening to restore the essential democratic values of liberty and equality for all. Such intervention remains possible because, despite their erosion by neoliberalism, democratic values continue to hold symbolic and mobilizing power within the political imagination of contemporary society. Today's social and political regression has largely been driven by neoliberal policies, yet it is striking that public protest does not manifest as wholesale rejection of neoliberalism, but rather as condemnation of the elites perceived to have imposed self-serving policies. Consequently, it is entirely plausible that citizens may articulate their discontent through the language of democracy. Within this context, left populism can play a pivotal role in loosening entrenched practices and introducing new ones oriented toward the public good.

In Greece and Spain, the first populist political movements emerged with a focus on deepening democracy. In Greece, Syriza represented the initial manifestation of a radical party capable of articulating a range of democratic demands into a unified collective will, which enabled it to come to power in 2015. Although Syriza ultimately lacked the strength to implement its anti-austerity platform due to strong resistance from the European Union, this does not diminish the significance of the populist strategy that enabled its rise. In

---

[12] Ernesto Laclau, Chantal Mouffe. (1985). Hegemony and Socialist Strategy Towards a Radical Democratic Politics Second Edition. Verso, London and New York, 176-193.

[13] Šantal Muf (2019). Za Lijevi Populizam. Mediterran Publishing, Novi Sad.

Spain, the ascent of Podemos in 2014 was driven by a group of young intellectuals who succeeded in significantly transforming the Spanish political landscape. The task of left populist strategy is to secure majority support among the people, ascend to power, and establish progressive hegemony. Current efforts to portray all critiques of neoliberalism as "extreme left" or as threats to democracy are, in reality, disingenuous maneuvers designed to suppress any meaningful challenge to the prevailing neoliberal hegemonic order. This creates the illusion that the only available options are either the full acceptance of neoliberalism as the sole legitimate form of liberal democracy or the wholesale rejection of liberal democracy itself. Once it is acknowledged that left populism can offer a political strategy capable of reinforcing democracy, it becomes possible to reevaluate the term in a more positive light—especially in the context of Western Europe. The very fact that the concept calls for the construction of a collective will as an articulation of democratic demands underscores the need to account for numerous and diverse forms of struggle, rather than viewing politics exclusively through the lens of class. Although some have proposed alternative labels such as "democratic populism" or "progressive populism," Chantal Mouffe insists on retaining the original term, as it most clearly affirms the core values it seeks to promote: equality and social justice. Compared to the proposed alternatives, left populism more sharply emphasizes the antagonism between the People and the oligarchy—a tension that is indispensable for the formulation of any genuine hegemonic strategy.

Criticisms directed at Chantal Mouffe's theory primarily concern the ambiguities and potential dangers inherent in the strategy of constructing "the people." Cathérine Colliot-Thélène has pointed out that the notion of "the people" is not a malleable, empty signifier that can be easily redefined, as it is deeply embedded in historical contexts that vary across nations and languages. Left-wing populist movements have sought to replace the ethnic connotations traditionally associated with the concept of the people in order to reject the xenophobia that characterizes right-wing populism. In doing so, however, they have often limited the range of strategies for confronting right-wing versions of "hegemonic national identity" to a single line of argument—namely, the moral condemnation of xenophobia. These observations raise important questions about the possibility—or impossibility—of left-wing populism to construct a robust sense of community through a shared collective identity.[14] Jan-

[14] Cathérine Colliot-Thélène (2019). Populism as a conceptual problem in Populism and the Crisis of Democracy Volume 1: Concepts and Theory, Ed., Gregor Fitzi, Jurgen Mackert

Werner Müller has succinctly noted that the "self-proclaimed" advocates of radical democracy often accomplish little beyond occasionally aiding political actors in gaining power—thereby complicating the long-term establishment of a stable political order.[15] On the other hand, Chantal Mouffe has proposed a conception of citizenship grounded in the ethical-political principles of the liberal-democratic political community: freedom and equality for all. The radically democratic conception of citizenship is envisioned as a means of identifying individuals engaged in various forms of democratic struggle, serving as the locus for the constitution of "the people" through a chain of equivalence. By identifying as citizens whose political objective is the radicalization of democracy, social actors can be unified, and their actions guided by the ethical-political principles of freedom and equality.[16]

Human Security and Democracy

Even the linguistic construction of the term *security* can be meaningfully correlated with the notion of democracy, particularly if the latter is understood in its original sense as "rule by the people." For citizens to participate meaningfully in democratic processes and influence the development of their community, they must first be secure and protected. In societies where the struggle for basic survival is the primary concern, democracy is inevitably sidelined. Even its radical form cannot contribute meaningfully to the formation of a stable social order. Until 1994, the field of security studies—and political practice more broadly—did not recognize the concept of *human security*, and therefore did not frame it within the context of democracy. With the exception of states with high standards in the promotion and protection of human rights and freedoms, most nations advanced a state-centric model in which democracy was subordinated to the preservation of state sovereignty and institutional authority. The defense of state interests was frequently invoked as a justification for halting democratic processes and violating human rights and civil liberties. Through the work of its agency, the United Nations Development Programme (UNDP), the United Nations publishes the *Human Security Report*, which builds upon the foundational *Barcelona Initiative*. Contemporary thinking on human security has been strongly shaped by the 1994 *Human Development Report*, which advocates for placing the protection of the individual at

and Bryan S. Turner, Routledge Taylor & Francis Group, London and New York, pp. 17-27, 24.

15 Jan-Werner Müller (2016). What Is Populism?. University of Pennsylvania Press, 69.

16 Šantal Muf (2019). Za Lijevi Populizam. Mediterran Publishing, Novi Sad, 76.

the center of political thought and action. The UNDP report introduced seven so-called dimensions of human security: economic, food, health, environmental, personal, community, and political security.[17]

The connection between human security and democracy is most clearly reflected in one of its core components: political security. A nation's political system is grounded in participatory democracy, which guarantees the fundamental democratic right to vote and to be elected. Threats to democracy—and its radicalization—most often occur during electoral processes, when the state responds to political dissent with violence and repression. In such instances, the state prioritizes the deployment of coercive mechanisms through the actions of police and military forces. The response of society to the suspension of democratic rights is often the radicalization of democracy itself, emerging as the only viable means through which citizens can express, through resistance, their demand for the restoration, preservation, and advancement of democratic principles. Violations of human rights that result from the erosion of democratic norms frequently occur during periods of political unrest. Amnesty International has reported that such unrest led to human rights violations in 112 countries, with 105 countries witnessing arbitrary detention for political activity. Police or military interventions were recorded in 64 countries.[18] In societies marked by such conditions, space emerges for the rise and activity of political actors who exploit security instability and economic hardship to further polarize society into opposing camps of "us" versus "them." Right-wing political currents—whether in power or operating in opposition—frequently utilize populism as a form of radical legitimacy. This dynamic raises questions of individual belonging to specific social, political, national, ethnic, or religious groups, fostering a friend–enemy dichotomy rooted in the manipulation of differences. Such manipulation produces fear—both at the collective level and within the individual consciousness. The resulting fear triggers a defensive reflex aimed at preserving one's identity and sense of human security, both of which are perceived as being under threat. This fear is a direct consequence of the actions of regimes that are, at their core, undemocratic. These dynamics give rise to what are known as *regimes of fear*. In her book *Regimes of Fear*, Podunavac discusses numerous regimes whose common characteristic is the deliberate cultivation of a social atmosphere defined by fear, insecurity, a lack

[17] Sascha Werthes.; C. Heaven.; S. Vollnhals. (2011). The Way to A Human (In)Security Index. Assessing Human Insecurity Worldwide, 102/11, pp.6-7.

[18] Human Development Report, New dimensions ofhuman security, United Nations Development Programme

of human security, and deep societal divisions. Two particular regime types stand out: dictatorship and autocracy. Drawing on the work of Carl Schmitt, Podunavac defines dictatorship as the exercise of political power that is unrestrained by any legal limitations.[19] Dictatorship is employed in abnormal situations—such as during rebellion or revolution—when a society is experiencing severe disruption. It is thus portrayed as a necessary means of resolving exceptional societal crises. Governments invoke dictatorship as a response to social, economic, and human security crises—crises that they themselves have often produced—framing it as the only viable solution. The second regime is autocracy, which, according to Carl Schmitt, is defined by the essential characteristic that the ruler is not accountable to anyone for their actions, regardless of the fact that those actions may undermine democracy and human security. The autocrat is *autos*—a self-authorizing source of power—granting authority unto themselves. This power does not arise from *heteros*, that is, from others, and therefore does not stem from democratic processes.[20]

Societies in which radical democracy must serve as a corrective mechanism for achieving human security and safeguarding human rights and freedoms must undergo a transition—both at the level of the state and society. The state must be guided from a condition of abnormality into one of normalcy. This transformative process, in which both the state and society must actively participate, should ultimately lead to a form of liberation—an "unleashing into freedom"—within a space that includes, among other things, political rights and civil liberties.[21] Freedom from fear is essential for the preservation of human security and forms the very foundation of democracy. The radicalization of democracy should not serve as a source of societal instability, nor should it jeopardize human security. It must not function as a mirror image or reactionary counterpart to the radical ideas of the far right. Rather, its radicalization should be of the degree necessary to demonstrate to society that a more just and inclusive social order is not only possible but also resilient against undemocratic attempts at its erosion. Only in this way can we prevent the positive potential of this form of democracy from being inverted into its opposite—becoming a burden to the community and inevitably leading toward a society dominated by right-wing radicalism. Ultimately, radical democracy should

---

19 Milan Podunavac. (2022). Režima straha; Humanističke studije, Podgorica, p. 229.

20 Carl J. Friedric.; Z. Brzezinski. (1965). Totalitarian Dictatorship and Autocracy Preager, London, p. 4

21 Pavle Jovanović. (2008). Predgovor, Iazbrana djela, CID, Podgorica, p. 297.

serve as a "Maginot Line" for the defense of democratic societies grounded in a high index of human security.

Mechanisms of National Security and Radical Democracy

Some definitions suggest that national security involves the protection of the state and its institutions from challenges, risks, and threats. From this perspective, national security is often framed in terms of safeguarding national and vital interests. These interests are a mutable category, shaped by the political elites in power, yet they consistently share a foundational framework—namely, the survival of the nation, the integrity of its territory, and the maintenance of political institutions. These goals are pursued through both domestic and foreign policy. One perspective holds that national security concerns the nation and state themselves, specifically their ability to avoid war. Another view emphasizes the state's obligation to protect the individual. Despite the variety of definitions and interpretations, a general pattern can be discerned: national security refers to the protection of the state and national interests from both external and internal threats, provided this is done with full respect for human rights.[22] However, none of the prevailing definitions or interpretations of national security explicitly mention the security of the individual, as they are rooted in state-centric models. Such models position the state as the primary referent object of security. In these frameworks, political elites in power perceive the security apparatus as a mechanism for preserving their authority and shielding their actions—regardless of whether those actions are democratic or whether they violate human rights and civil liberties.

This conception of security contributes to polarization within society. On one side stands the state, equipped with the apparatus of coercion; on the other, the citizens. In non-democratic regimes, the government frequently deploys the organs and agencies of the security system to remain in power, even when that rule is illegitimate and devoid of democratic legitimacy. In response, the idea of fighting for a more just and democratic society begins to emerge—one of the forms of that struggle being radical democracy. Here, it is essential to avoid falling into the trap often set by authoritarian regimes: equating the citizens' desire for democratization, expressed through radical democratic means, with a threat to the state and national interests. However, the goal of civic engagement in such cases is not to destroy the state but to build a more demo-

[22] Ivan Mašulović. (2010). Nacionalna bezbjednost Crne Gore; , Fakultet humanističkih studija, Podgorica, pp. 20-23.

cratic and just society than the one currently offered. Citizens, as the bearers of democracy, voice their dissatisfaction by invoking radical democracy, believing they are entitled to greater participation in decision-making processes. Their actions are not violent; rather, they aim to conduct the inevitable conflict within legitimate and lawful channels. Conflict, in this sense, is constructive—it opens space for new ideas and affirms the value of pluralism. The problem, however, lies in the fact that within state-centric models, those in power view every form of legitimate citizen protest as a threat to their continued rule, framing it as a danger to the survival of the state itself. As a result, radical democracy is recast as a threat to both the state and society. Conversely, national security can also be understood through a human-centric model. At the heart of this model is the individual and their fundamental need for safety and security. This approach emphasizes the preservation of human rights, freedoms, and democracy. Within such a framework, the national security system functions in the service of protecting citizens, thereby allowing them to participate fully and freely in democratic processes—without fear that their expressed views or opinions will compromise their safety.

States that uphold this model of security do not face challenges in maintaining political stability or in fostering a democratic environment. In such contexts, there is no pressing need for the development of radical democracy. When it does emerge, it does so sporadically—as a corrective and a form of resistance in response to more limited instances of economic or political insecurity. In countries with well-developed democratic institutions and high levels of human security, there is no political repression, infringement of political rights, military dictatorship, political persecution, torture, or inhumane and degrading treatment. Nor is there arbitrary arrest or detention of political dissenters. In these societies, communal security is not under threat. The state does not violate or exploit cultural diversity, nor does it engage in repressive traditional practices, or discriminate against ethnic and indigenous groups, or refugees. The divisive “us versus them” logic is absent. A state operating under a human-centered model prioritizes the security of its citizens, continuously developing mechanisms that support freedom of thought and action—cornerstones of democracy. Within such societies, radical democracy is not perceived as a threat to the state but rather as a legitimate form of democratic expression. There is no fear for one's life at the hands of a repressive state apparatus. The absence of such fear is a necessary precondition for building communities that are resilient to the emergence of undemocratic processes and actors within political and social life.

Whether a state adheres to a state-centric or a human-centric model of security, both share a common feature: the highest legal instruments grant them the authority to exercise the monopoly on the use of force through the national security system. The line between its lawful application and its abuse is exceedingly thin—virtually invisible. This makes the boundary between legitimate security operations and the violation of human rights, civil liberties, and democratic principles extremely fragile. Therefore, citizens possess a powerful tool in their hands: the ability to use radical democracy as a means of defending human security and safeguarding the rights and freedoms to which they are entitled. Democracy—and any society founded upon its principles—necessarily contains conflict. These conflicts emerge from various political and social domains and are deeply intertwined. It would be utopian to assume that democratic societies are devoid of conflict. Antagonisms are an inherent part of social life. They should not be repressed or ignored but rather articulated and transformed. The democratic task is to redirect antagonisms into *agonisms*—to reframe the political landscape in such a way that members of a society no longer speak of enemies, but instead of legitimate political adversaries.[23] It would be worthwhile to compare the mechanisms available to the state—through its organs and agencies within the national security system—with those of radical democracy. Such a comparison provides the clearest insight into the functioning of these two distinct normative frameworks. Let us begin with the institutions and agencies of the national security system and the mechanisms they may deploy to suppress democratic processes. At its core, this involves the misuse of state resources.

The foundation of this form of control lies in the security and intelligence apparatus. Civil society activists, members of opposition political groups, and various forms of social organizations are often labeled and targeted. They are subjected to covert intelligence operations that include surveillance, monitoring, and the interception of communication systems. These methods are frequently implemented illegally. Compromising content—of various types and degrees—is fabricated. Infiltration into political and civil organizations opposed to the ruling authorities is carried out with the aim of destabilizing or dismantling them from within. This is the first mechanism that leads to the formation of a *captured state*—one that has drifted away from democracy and must be reclaimed. Captured states stand in stark opposition to constitutional governance; in such contexts, public resources and instruments of state power

[23] Laclau Ernesto.; C. Mouffe. (2014). Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics. Verso Books, Vol. 8, pp. 122-153

are appropriated for private gain at the expense of the public good. This project, at its core, constitutes an erosion of the constitutional order and the social contract on which the political community is founded. In truth, what is being enacted is a "politics of destruction" and a "silent coup d'état.[24] The second mechanism involves the dissemination of fear and insecurity directed toward political dissidents and advocates of democratic change within society. In such cases, the national security system is abused and weaponized for the purpose of maintaining power and suppressing the development of democratic ideas and institutions. Repression is carried out through field operations employing coercive methods, including the use of force by various security units, as well as through threats and blackmail. The third mechanism entails the abuse of the judicial system. This occurs in two primary ways. The first involves the application of selective justice: fabricated legal proceedings are initiated against proponents of democratic reform, including political representatives and civil movement leaders, without basis in fact or evidence. The second form concerns the direct manipulation of prosecutorial bodies by those in power. Judicial institutions are used as tools for political retaliation, while they simultaneously turn a blind eye to abuses committed by individuals within the ruling elite. The first two mechanisms are institutional in nature, whereas the third represents a misuse of the legal framework. Despite the different forms they take, they share a common objective: to obstruct the democratization of society and the political arena.

This obstruction is further reinforced by the legislative branch through the adoption of repressive laws that contradict international standards for the protection of human rights and freedoms. Such laws aim to restrict social and political activism and preemptively suppress democratic change, including any potential implementation of radical democracy. Electoral legislation is often modified to suit the interests of political elites seeking to remain in power. The manipulation of electoral processes is enabled through the spread of fear and the entrenchment of corruption. The fourth mechanism involves exerting influence over society through media control and pressure on the civil sector. As illustrated in the preceding analysis, these are various methods aimed at spreading fear and obstructing democratic change. Some of these methods are so extreme that they pose a direct threat to human life. Advocates of democratic reform often find themselves engaged in a dual struggle—one for survival, and one for democracy. Democracy represents the path to freedom, a route that

[24] Predrag Popovic. (2024). Failed Intelligence Reform, State Capture, and Authoritarian Turn in Serbia, International Journal of Intelligence and CounterIntelligence, Vol 37, p.207.

seeks to avoid the abuses and distortions of the national security system. In his work *On Freedom*, Timothy Snyder explores the relationship between freedom and the abuse of national security structures for the purpose of suppressing liberty. In deeply polarized societies—where division is deliberately exploited by those in power to maintain control—the concept of "freedom from" becomes detached from the concept of "freedom to." Isaiah Berlin, in his famous essay *Two Concepts of Liberty*, addresses this distinction. Negative liberty refers to freedom *from* the tyranny of the state, and it serves as a foundational principle in the struggle for human security, rights, and civil liberties. Positive liberty, by contrast, emerges only after negative liberty has been secured—it is the freedom *to* act. Freedom from tyranny is thus a necessary precondition for the democratic development of any society.[25]

From all that has been stated, one central question arises: How can we build communities resilient to fear, abuses of the national security system, and undemocratic political regimes? Is the application of radical democracy—and its mechanisms—always necessary to achieve democratic societies with high levels of human security? The answer lies in the relationship between the government and the citizens who constitute it. If power prevails in this relationship and establishes a "captured state," the result is polarization into "us versus them," the spread of fear, the erosion of human security, and the entrenchment of a political and social system rooted in undemocratic foundations. Citizens cannot allow the creation of such a model of socio-political relations. Democratization is a continuous process that requires the participation of all sectors of political life. When this process is interrupted, undemocratic regimes emerge—regimes characterized by rule through fear and the exploitation of social divisions. In such circumstances, the use of radical democratic mechanisms becomes necessary. Citizens must clearly express, through protest and a publicly articulated collective will, their desire for a more just and democratic society. Ultimately, if revolution is the only instrument left in the hands of the people for establishing democracy, then it must be considered a legitimate option. Revolution represents the most radical mechanism of radical democracy. However, caution is warranted. Revolutions open up vast space for the state to justify countermeasures under the guise of national security responses, thereby expanding the potential for abuse of the security apparatus.

[25] Michael Ignatief. (2024). On Freedom. The Bodly Head, Book Review, pp. 1-3.

Conclusion

The age of populism that has emerged in Western democracies has created the conditions for rethinking alternatives to the crisis-stricken neoliberal hegemonic formation. Populism is a multilayered phenomenon, encompassing both democratic potential and authoritarian threats. In order to preserve and strengthen liberal democracy, it is essential to understand the various manifestations of populism and to develop political strategies that balance inclusion, pluralism, and resilience against authoritarian tendencies. To achieve this, it is necessary to free the term "populism" from the negative connotations it has acquired during the crisis of general knowledge—largely driven by the overproduction of information in a digitally hyperconnected system. Instead of defining populism solely as an existential threat to democracy, it should be understood as a concept that presents an opportunity for the radicalization of democracy. The aim of the new left is to foster a climate of agonistic dialogue, where agonistic confrontation is not seen as a threat to democracy, but rather as a precondition for its survival. Politics is inherently partisan; it involves a choice between "us" and "them," which means citizens must be given the real opportunity to choose between meaningful alternatives. Left populism, as a strategy of radical reform, can operate within existing democratic frameworks, striving to unify various democratic demands and to challenge neoliberal hegemony. Although there are theoretical shortcomings in the concept of democratic radicalization—especially in the construction of collective identity and the definition of "the people"—the theory offers a clear response to the need for constructing a collective subject capable of initiating the transformation of the prevailing hegemonic order from within the bounds of liberal democracy. The goal is not to establish a "populist regime," but to create the conditions necessary for renewing and deepening democracy. The concept of radical democracy has been developed as a corrective mechanism that guarantees the protection of human rights and freedoms, preventing the rise of authoritarian regimes and regimes of fear. This task is of critical importance: without it, democracy loses its substance, as citizens are no longer able to freely express their demands or influence decision-making processes. Radical democracy represents an integrative process that strengthens both human security and democratic governance, generating strong resistance to authoritarian tendencies.

Critics of the theory firmly reject the notion of populism as a corrective to liberal democracy in the sense of bringing politics closer to "the people." Nevertheless, they acknowledge that populism can be extremely useful in high-

lighting segments of the population that remain unrepresented. Populism should serve as a stimulus for defenders of liberal democracy to critically reexamine representational shortcomings and to engage with moral questions concerning the criteria for political community membership. Radical democracy indeed possesses the potential to become a distinct form of democracy—one that begins its democratic struggle at the level of the nation-state. In this sense, radical democracy is grounded in the conviction that the state remains one of the central arenas for the exercise of democracy and popular sovereignty. Only after a collective will has been successfully consolidated within this national framework can broader cooperation with other actors be pursued. Whether radical democracy will ultimately realize its potential remains an open question. However, its proponents strongly believe that it would be a grave mistake to squander the opportunity that the crisis of Western democracies has revealed.

Bibliography

C.C.T. (2019). Populism as a conceptual problem in Populism and the Crisis of Democracy Volume 1: Concepts and Theory, Ed., G.F.; J.M.; B.S.T.,

Routledge Taylor & Francis Group, London and New York, pp. 17-27, 24.

C.F.; Z.B. (1965). Totalitarian Dictatorship and Autocracy Preager, London.

C.M. (1999). Deliberative democracy or agonistic pluralism?, Social research.

E.L. (1990). New Reflecdons on The Revólution of Our Time. Verso, London and New York.

E.L. (2019). O populističkom Umu., Mediterran Publishing, Novi Sad.

E.L.; CH.M. (1985). Hegemony and Socialist Strategy Towards a Radical Democratic Politics Second Edition. Verso, London and New York.

I.M. (2010). Nacionalna bezbjednost Crne Gore, Fakultet humanističkih studija, Podgorica.

J.W.M. (2016). What Is Populism?. University of Pennsylvania Press.

L.E.; C.M. (2014). Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politicsm Verso Books, Vol. 8.

M.C. (1981). Populism. Harcourt Brace Jovanovich, New York and London.

M.I. (2024). On Freedom. The Bodly Head, Book Review.

M.P. (2022). Režima straha, Humanističke studije, Podgorica.

P. J. (2008). Predgovor, Iazbrana djela, CID, Podgorica.

P.P. (2024). Failed Intelligence Reform, State Capture, and Authoritarian Turn in Serbia; , International Journal of Intelligence and CounterIntelligence, Vol 37.

R. B. (2019). Why populism? in Populism and the Crisis of Democracy Volume 1: Concepts and Theory, Ed., G.F.; J.M.; B.S.T., Routledge Taylor & Francis Group, London and New York, pp. 27-47, 39-40.

S.B. (1966). Toward a Deliberative Model of Democratic Legitimacy, in Democracy and Difference, Princeton University Press.

Š.M. (2019). Za Lijevi Populizam. Mediterran Publishing, Novi Sad.

S.T. (2024). National security and migration: A human security centric analysis, International Journal of Applied Research, Vol. 10/ 4.

S.W.; C. H.; S.V.(2011). The Way to A Human in Security Index. Assessing Human Insecurity Worldwide, 102/11. Human Development Report, New dimensions ofhuman security, United Nations Development Programme.

The Authoritarian Populism Index (2024, 16 April). TIMBRO EPICENTER. Available at: https://www.epicenternetwork.eu/publications/timbro-authoritarian-populism-index-2024/

W.A.G. (2018). The Populist Challenge to Liberal Democracy. Journal of Democracy, 29 (2).

Türk Diasporasında Dijital Maneviyat: Göçmenlerin Sanal Dini Pratikleri

Furkan Düzenli
Dr. Öğretim Üyesi, Düzce Üniversitesi,
Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
furkanduzenli@duzce.edu.tr,
ORCID: 0000-0001-7044-3403

Öz: Küreselleşme ve dijitalleşme çağında dinî pratikler, geleneksel mekânsal ve kurumsal bağlamların ötesine taşınarak sanal ortamlarda yeniden şekillenmektedir. Bu çalışma, Türk diasporasına mensup bireylerin dijital mecralarda gerçekleştirdiği maneviyat pratiklerini sosyolojik bir perspektifle incelemektedir. Göçmenlerin fiziksel olarak ayrıldıkları dini topluluklara sanal yollarla erişim sağlamaları, dijital maneviyatın hem kimlik inşasında hem de aidiyet duygusunun korunmasında önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Çalışmada, YouTube sohbetleri, çevrimiçi vaazlar, dijital zikir halkaları, Instagram dini içerikleri ve WhatsApp grupları gibi çeşitli platformlar üzerinden gerçekleştirilen dini pratikler analiz edilmiştir. Nitel yöntemle yürütülen saha araştırmasına dayanan analizde, dijitalleşmenin göçmenlerin manevi yaşamlarını nasıl dönüştürdüğü, dini pratiklerin bireyselleşme eğilimleri ve dijital alanlarda otorite sorunları ele alınmıştır.

Bulgular, Türk diasporasında dijital maneviyatın, geleneksel dini yapılardan bağımsız bir esneklik sunduğunu, ancak bu süreçte yeni kimlik gerilimlerini ve dini temsil sorunlarını da beraberinde getirdiğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda dijital dini alanlar hem aidiyetin hem de farklılaşmanın sahası haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: 1. Türk Diasporası, 2. Dijital Maneviyat, 3. Göç, 4. Kimlik, 5. Dijital Platformlar, 6. Dini Bireyselleşme, 7. Sosyal Medya.

Jel Kodları: D71, F22, R23, Z12.

Digital Spirituality in the Turkish Diaspora: Virtual Religious Practices of Immigrants

Abstract: In the age of globalisation and digitalisation, religious practices are being reshaped in virtual environments, moving beyond traditional spatial and institutional contexts. This study examines the spiritual practices of individuals belonging to the Turkish diaspora on digital media from a sociological perspective. The virtual access that migrants have to religious communities from which they are physically separated shows that digital spirituality plays an important role in identity construction and preserving a sense of belonging.

Various platforms, such as YouTube chats, online sermons, digital dhikr circles, Instagram religious content and WhatsApp groups, are analysed to understand these religious practices. Based on qualitative field research, the analysis explores how digitalisation has transformed the spiritual lives of migrants and the individualisation of religious practices, as well as issues of authority in digital spaces.

The findings reveal that digital spirituality within the Turkish diaspora provides flexibility that is independent of traditional religious structures; however, this process also introduces new identity tensions and issues surrounding religious representation. In this context, digital religious spaces have become sites of both belonging and differentiation.

Keywords: 1. Turkish Diaspora, 2. Digital Spirituality, 3. Migration, 4. Identity, 5. Digital Platforms, 6. Religious Individualisation, 7. Social Media.

Jel Codes: D71, F22, R23, Z12.

1. Giriş

21. yüzyılda küresel hareketlilik, dijital teknolojilerin yaygınlaşmasıyla birlikte hız kazanmış; mekân, aidiyet ve kimlik gibi kavramlar yeni biçimlerde tartışılır hâle gelmiştir. Özellikle diaspora toplulukları hem fiziksel hem dijital düzlemde aidiyet kurma, toplulukla bağ kurma ve kimliklerini muhafaza etme

çabası içinde farklı pratikler geliştirmiştir. Bu bağlamda, göçmen topluluklar için maneviyatın ve dini kimliğin sürekliliği, sadece geleneksel kurumlar aracılığıyla değil, dijital mecralar üzerinden de yeniden inşa edilmekte; bireylerin bireysel ve kolektif düzeyde dini pratiklerini sürdürme biçimleri dijital teknolojilerle yeni bir boyut kazanmaktadır.

Türkiye'den Batı Avrupa'ya yönelen göç dalgaları, özellikle Almanya, Fransa, Hollanda ve Avusturya gibi ülkelerde kalıcı diaspora topluluklarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu topluluklar, göçün ilk kuşaklarında daha çok fiziki cemaat yapıları, camiler, dernekler ve hemşehri dernekleri etrafında dini yaşamlarını sürdürürken; son yıllarda dijital teknolojilerin sunduğu olanaklarla birlikte dini pratikler de dijital ortamlara taşınmaya başlamıştır. Bugün artık diaspora bireylerinin çevrimiçi vaazlara katıldığı, Instagram ve YouTube üzerinden dini sohbetleri takip ettiği, WhatsApp gruplarında dua halkaları oluşturduğu ve TikTok gibi mecralarda dini içerikler paylaştığı gözlemlenmektedir. Bu gelişmeler, "dijital maneviyat" olarak adlandırılan yeni bir kavramsal çerçeveyi tartışmayı gerekli kılmaktadır.

Dijital maneviyat kavramı, bireylerin dini pratiklerini dijital ortamlarda sürdürmelerine işaret eden bir olgudur. Bu sadece dini içeriklerin tüketimiyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda dini aidiyetlerin dijital cemaatler içerisinde pekiştirilmesi, dijital platformlar aracılığıyla manevi destek sağlanması ve bireylerin kişisel dini arayışlarına bu mecralarda cevap bulması anlamına da gelir. Bu bağlamda dijital maneviyat bireysel ve topluluk temelli bir deneyim olarak ortaya çıkar. Türk diasporasında bu olgu, geleneksel dini kurumların dijital mecralardaki temsiliyle bireylerin kişisel dini üretim ve katılım biçimleriyle çeşitlenmektedir.

Türk diasporasında dijital maneviyat olgusu, aynı zamanda toplumsal uyum, kültürel aktarım ve kuşaklararası ilişkilere dair önemli veriler sunmaktadır. Özellikle genç kuşakların fiziksel dini yapılara olan mesafesi, dijital platformlarda dini kimliklerini yeniden inşa etmelerine neden olmaktadır. Bu durum, geleneksel dini otoritelerin yerini dijital dini figürlerin almasına, bireysel yorumların artmasına ve dini pratiklerin daha esnek, bireyselleşmiş biçimlerde yaşanmasına zemin hazırlamaktadır. Aynı zamanda göç deneyiminin yarattığı kimliksel ikilik (Safran, 1991); yani hem geldikleri ülkeye ait olma hem de yeni ülkeye uyum sağlama ihtiyacı, dijital mecralarda dini ve kültürel bağların yeniden üretildiği hibrit bir alan yaratmaktadır.

Bu çalışmada, Avrupa'daki Türk diasporasının dijital platformlarda sergilediği dini pratikler "dijital maneviyat" kavramı çerçevesinde incelenmektedir.

Araştırma kapsamında sosyal medya etnografisi yöntemiyle çevrimiçi platformlar gözlemlenmiş ve Türkiye kökenli göçmen bireylerle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Böylece göçmenlerin dijital ortamlarda geliştirdikleri manevi pratiklerin türü, içeriği, etkisi ve anlamı çok boyutlu olarak analiz edilmiştir. Bu inceleme, aynı zamanda göçmenlerin dijital dünyada kimlik kurma, maneviyatı yeniden üretme ve toplulukla bağ kurma pratiklerini görünür kılmayı hedeflemektedir. Dijital maneviyatın, sadece bireysel bir yöneliş değil, aynı zamanda kolektif bir hafıza ve kültürel süreklilik alanı olduğu varsayımıyla hareket edilen bu çalışmada, Türk diasporasının dijital dini pratikleri; göç, kültür, teknoloji ve din arasındaki kesişim alanında konumlandırılmıştır.

2. Dijital Maneviyat ve Diaspora Deneyiminin Kuramsal Çerçevesi

"Diaspora" kavramı, tarihsel olarak yerinden edilen toplulukları ifade etmek için kullanılagelmişse de günümüzde çok katmanlı bir içerik kazanarak gönüllü göç, ekonomik göç, geçici yerleşim ve kuşaklararası kimlik inşası gibi daha geniş toplumsal süreçleri içine alır. Cohen (1997), diasporayı yalnızca coğrafi kopuşla değil; aynı zamanda kültürel bağlılık, hafıza ve duygusal aidiyet üzerinden tanımlar. Clifford (1994) ise diasporayı sürekli hareket, aidiyet mücadelesi ve çoklu kimliklerle karakterize eder. Türk diasporası da benzer şekilde çok katmanlı bir yapı arz eder. 1960'lardan itibaren özellikle Batı Avrupa'ya yönelen göç dalgaları, başlangıçta "geçici işçilik" mantığına dayansa da zamanla kalıcı yerleşimlere, topluluklaşmaya ve yeni kimlik formlarının oluşmasına yol açmıştır (Brubaker, 2005). Bugün Almanya, Fransa, Hollanda gibi ülkelerde Türk diasporası, kendi camileri, dernekleri, eğitim kurumları ve medya organlarıyla kendi içinde kurumsallaşmış bir yapıya sahiptir. Ancak bu kurumsallaşma yalnızca fiziksel değil; giderek daha fazla dijital platformlara taşınmakta, özellikle genç kuşaklar dijital mecralar üzerinden kimlik inşası gerçekleştirmektedir. Bu bağlamda Türk diasporasını analiz ederken mekânsal değil, zamansal ve dijital aidiyet formlarına da odaklanmak gerekir.

Geleneksel dindarlık tanımlarının ötesinde, bireylerin dini pratikleri ve inanç biçimleri giderek daha öznel, bireyselleşmiş ve deneyim merkezli hale gelmektedir. Bu bağlamda "maneviyat" kavramı, kurumsal dinden ayrışan ancak tamamen kopmayan, bireyin kendi iç dünyasında anlam, huzur ve etik bir çerçeve arayışını ifade eder. Cengiz (2023), maneviyatı, bireyin aşkınlıkla ilişkisini kurduğu, kişisel ve varoluşsal bir bağ olarak tanımlar. Modern toplumlarda olduğu kadar göçmen topluluklarda da maneviyat, sadece bireysel

huzurun kaynağı değil, aynı zamanda travmalarla baş etme, aidiyet hissetme ve dayanışma geliştirme süreçlerinin bir parçası hâline gelir (Sheffer, 1986). Diaspora bağlamında maneviyat, göçün yarattığı köksüzlük ve kopuşlara karşı bir tutunma alanı işlevi görür. Bu yönüyle maneviyat, hem duygusal bir tampon hem de kültürel bir köprü işlevi üstlenmektedir (Shain and Barth, 2003).

Dijitalleşme, bireylerin günlük yaşam pratiklerinden kimlik inşasına kadar birçok alanı dönüştürürken; dinî yaşam da bu dönüşümden muaf değildir. Arogundade ve diğerleri (2022), bu bağlamda iki temel ayrım yapar: "religion online" ve "online religion". İlki, geleneksel dini kurumların dijital platformlarda bilgi ve hizmet sunmasıdır. İkincisi ise, bireylerin doğrudan dijital ortamda dini deneyimler yaşadığı, dua ettiği, topluluklarla etkileşimde bulunduğu, hatta sanal hac gibi uygulamaların yapıldığı yeni bir dini yaşam alanını ifade eder. Bu ayrım, dijital dinin pasif bir içerik aktarımı olmaktan ziyade, aktif bir dini katılım ve topluluk üretimi alanı hâline geldiğini gösterir. Gürbüz (2023), dijital dini pratiklerin hem geleneksel dindarlığı yeniden şekillendirdiğini hem de yeni dini ifade biçimlerine olanak sağladığını vurgular. YouTube'daki dini sohbetler, TikTok'taki kısa vaaz videoları, Instagram canlı yayınlarında yapılan zikir halkaları veya Zoom üzerinden kılınan cemaat namazları gibi örnekler, dinin dijitalleşme sürecindeki dönüşümüne dair somut örnekler sunar. Türk diasporası özelinde bu dijitalleşme, hem geleneksel dini kurumların çevrimiçi varlığıyla hem de bireysel aktörlerin dini içerik üretimiyle şekillenen çok sesli bir yapıya sahiptir. Özellikle gençler, Instagram ve TikTok gibi görsel-dijital platformlarda dinî içeriklere erişmekte, bu içerikler üzerinden dini bilgi edinmekte ve hatta kendileri de dini içerik üretmektedir. Bu durum, dini otorite kavramını, bilgiye erişim yollarını ve dini yorum çeşitliliğini önemli ölçüde değiştirmektedir.

Maneviyatın dijital alanda ortaya çıkışı, bireysel pratiklerin ötesine geçerek kolektif bir bağ kurma biçimine dönüşmektedir. Okumuş (2023) "sanal cemaat" kavramını, bireylerin ortak ilgi alanları etrafında çevrimiçi olarak kurdukları topluluklar olarak tanımlarken; dijital maneviyat bağlamında bu kavram, dini inanç, pratik ve dayanışma ekseninde şekillenen yeni bir cemaat formuna işaret eder. Bu cemaatler, fiziksel olarak bir araya gelmeden de dua edebilir, dini içerik paylaşabilir, manevi destek sunabilirler. Böylelikle, dini toplulukların "mekânla sınırlı" olma zorunluluğu ortadan kalkar. Türk diasporası içinde WhatsApp gruplarında düzenlenen hatim halkaları, Instagram üzerinden düzenlenen "sohbet canlı yayınları" ve YouTube'daki haftalık ders halkaları gibi uygulamalar, sanal cemaatin birer yansımasıdır. Bu pratikler, bireylerin yalnızlık hissini azaltmakta, kimlik sürekliliğini desteklemekte ve

aynı zamanda "dijital umma" fikrini beslemektedir. Bireyler, dijital ortamlarda hem toplulukla bağ kurar hem de kendi maneviyatlarını yeniden üretir.

Göç ve dijitalleşmenin kesişiminde kimlik, sabit bir kategori olmaktan çıkarak çok katmanlı, hareketli ve müzakere edilen bir yapıya dönüşür. Düzenli (2024), diasporik kimliğin "sürekli bir oluş hâli" olduğunu vurgular. Bu bağlamda, Türk diasporasındaki bireylerin dini ve kültürel kimlikleri de geldikleri ülkenin normları ile yerleştikleri ülkenin koşulları arasında sürekli yeniden tanımlanmaktadır. Dijital platformlar bu yeniden tanımlama sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle ikinci ve üçüncü kuşak diaspora içerisindeki gençler hem Türk hem Avrupalı kimlik bileşenlerini birlikte taşıma gayreti içindedir. Bu hibrit kimlik yapısı, dini pratiklerde de kendini gösterir. Bir yandan geleneksel dua biçimlerine sadık kalmak isteyen gençler, diğer yandan bu duaları Spotify listelerine ya da TikTok videolarına entegre eder. Dijital maneviyat, bu hibrit yapının hem bir yansıması hem de bir üretim alanıdır.

Diasporik bağlamda, kurumsal dinin temsilcileri çoğunlukla geleneksel dindarlık kalıplarını sürdürmeye çalışırken, bireyler –özellikle gençler– daha esnek, daha bireyselleşmiş ve daha deneyim merkezli manevi arayışlara yönelmektedir (Wahlbeck, 2002). Bu durum, dini alanda yeni bir "yetki" tartışmasını da beraberinde getirir. Artık dini bilgiye ulaşmak için camiye gitmek veya hocaya danışmak yerine, YouTube videoları izlemek, bir influencer'dan "manevi tavsiye" almak yeterli görülmektedir. Bu dönüşüm, dini bilginin otoritesini, doğrulama biçimlerini ve aktörlerini değiştirmektedir. Türk diasporasında gençlerin büyük bir kısmı, geleneksel dini yapılara mesafeli durmakta; ancak bu durum, onların manevi arayışlarından vazgeçtikleri anlamına gelmemektedir. Aksine, bireysel maneviyat arayışları daha güçlü, daha yaratıcı ve daha dijitalleşmiş biçimlerde devam etmektedir.

3. Göçmen Maneviyatının Dijital İzleri: Yöntemsel Bir Değerlendirme

Bu çalışma, Türk diasporasının dijital mecralarda geliştirdiği sanal dini pratikleri anlamak ve bu pratiklerin sosyolojik anlam dünyasını çözümlemek amacıyla nitel bir araştırma yaklaşımı benimsemektedir. Özellikle belgesel analiz ve sosyal medya içerik analizi tekniklerinden yararlanılmıştır. Bu yöntemler aracılığıyla göçmen bireylerin dijital mecralarda nasıl bir maneviyat inşa ettikleri, hangi dini söylem biçimlerine başvurdukları ve bu mecralarda oluşan sanal cemaatlerin nasıl yapılandığı analiz edilmiştir.

Çalışma, nitel araştırma yöntemleri kapsamında yer almakta olup, açıklayıcı ve keşfedici bir yaklaşımla gerçekleştirilmiştir. İncelenen olgunun sosyal, kültürel ve teknolojik boyutları arasında dinamik bir ilişki söz konusu olduğu için, pozitivist ölçme yaklaşımlarından ziyade, anlam ve temsil odaklı bir inceleme yolu tercih edilmiştir. Araştırmanın temel amacı, dijital ortamda yaşanan dini pratikleri anlamlandırmak, bu pratiklerin taşıdığı toplumsal işlevleri tespit etmek ve dijital maneviyatın diaspora kimliğiyle ilişkisini açığa çıkarmaktır.

Araştırmanın ilk aşamasında, dijital maneviyat, diaspora sosyolojisi ve sanal cemaatler gibi kavramların akademik bağlamda nasıl ele alındığını görmek amacıyla ikinci el veriler üzerinden kapsamlı bir belgesel analiz gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, başta sosyoloji, iletişim, ilahiyat ve kültürel çalışmalar literatürü olmak üzere çok disiplinli bir kuramsal arka plan taraması yapılmıştır. Ayrıca, Diyanet İşleri Türk İslam Birliği (DİTİB), Avrupa Türk İslam Birliği (ATİB) ve Millî Görüş gibi diaspora içerisindeki dini kurumların yayınları, raporları, dijital faaliyet dökümleri ve medya içerikleri de analiz kapsamında değerlendirilmiştir. Bu belgeler hem dini kurumların dijitalleşme politikalarına hem de sanal alanda sunulan dini hizmetlerin türüne ışık tutmaktadır.

Araştırmanın ikinci ve temel aşamasında, sosyal medya platformlarında (özellikle YouTube, Instagram, TikTok ve Facebook) yer alan içerikler nitel bir bakışla analiz edilmiştir. Araştırma 2022–2024 yılları arasında yayınlanmış Türkçe içeriklerle sınırlıdır. Bu platformlarda, Türk diasporasına ait olduğu açıkça anlaşılan ve dini içerik üretimi yapan bireyler ya da gruplar belirlenmiş; içeriklerinde sıkça karşılaşılan temalar, dini söylemler ve etkileşim örüntüleri üzerinden çözümleme yapılmıştır.

Analize dahil edilen örnekler şu kriterler dikkate alınarak seçilmiştir:

- İçerik üreticisinin diasporik Türk kimliğine sahip olması (örneğin Almanya'daki bir YouTube vaizi, Fransa'daki bir dini sohbet hesabı)
- Dini içerik üretiminin düzenli ve kamusal olarak paylaşılması
- Paylaşımların açıkça "maneviyat", "ibadet", "dua", "tesettür", "helal yaşam" vb. temaları içermesi
- Yorumlar, beğeniler ve kullanıcı etkileşimleri üzerinden bir sanal cemaat oluşumuna imkân vermesi
- Bu analiz sırasında hem görsel hem metinsel veriler toplanmış, video içerikleri transkribe edilerek tematik kategoriler altında sınıflandırılmıştır. Öne çıkan başlıca temalar: dijital vaaz, online dua halkaları,

ibadet rutinlerinin paylaşımı, dini motivasyon mesajları, hicret söylemi ve günlük yaşamda İslami pratikler şeklinde belirlenmiştir.

Verilerin çözümleme süreci, tematik analiz yöntemine dayanmaktadır. Tespit edilen içerikler, içerdiği dini semboller, söylem yapıları ve etkileşim biçimleri bakımından sınıflandırılmış; bireylerin dijital platformlarda nasıl bir dini kimlik sergiledikleri ve bu kimliğin hangi anlamlar üzerinden kurulduğu yorumlanmıştır. Ayrıca, kullanıcıların yorumları da göz önüne alınarak içeriklerin alımlanma biçimleri incelenmiştir.

Etik ilkelere uygun biçimde, analiz edilen sosyal medya içerikleri herkese açık hesaplardan toplanmıştır. Herhangi bir özel veya şifreli grup ya da kişisel veri içeren platform çalışmaya dahil edilmemiştir. Bireysel kullanıcı isimleri ve profiller doğrudan kullanılmamış; veriler, anonimleştirilmiş şekilde ele alınmıştır. Bu araştırma, görüşmelere dayalı derinlikli anlatılardan ziyade, sosyal medya içeriklerinin gözlemi ve çözümlemesine dayandığı için bazı sınırlılıklara sahiptir. Örneğin, dini pratiklerin birey üzerindeki etkisini doğrudan sorgulama imkânı bulunmamaktadır. Ancak buna rağmen, sosyal medya platformlarında ortaya çıkan örüntüler, dijital maneviyatın nasıl şekillendiğine ve diaspora bağlamında nasıl işlevselleştiğine dair güçlü ipuçları sunmaktadır.

4. Sanal Maneviyatın İzleri: Türk Diasporasından Tematik Bulgular

Bu çalışmada dijital maneviyat olgusunu analiz etmek amacıyla gerçekleştirilen belge ve sosyal medya incelemeleri sonucunda, Türk diasporasına mensup bireylerin sanal ortamlarda sürdürdüğü dini pratiklerin hem çeşitlilik gösterdiği hem de kimlik, topluluk ve aidiyet bağlamında anlam yüklü bir yapı taşıdığı gözlemlenmiştir (Arıcan ve Bulut, 2020). Bulgular beş ana tema altında toplanmıştır:

1. Dijital Vaaz ve Dini Bilgi Paylaşımı,
2. Online Dua ve Zikir Uygulamaları,
3. Sanal Cemaat Deneyimi,
4. Manevi Kimlik İnşası ve Tesettür Söylemleri,
5. Göç ve Hicret Eksenli Dini Söylem.

4.1. Dijital Vaaz ve Dini Bilgi Paylaşımı

Analiz edilen YouTube ve Instagram içeriklerinde en yaygın karşılaşılan form, vaaz, dini sohbet ve nasihat videolarıdır. Almanya, Fransa ve Hollanda gibi ülkelerde yaşayan Türk kökenli imam, din gönüllüsü veya bireysel dini içerik üreticileri tarafından hazırlanan bu videolar, haftalık ya da günlük periyotlarla yayımlanmakta ve önemli bir izleyici kitlesiyle etkileşim hâlinde sürdürülmektedir.

Bu içeriklerde Ramazan ayı, oruç, helal yaşam, aile içi sorumluluklar ve gençliğin dini eğitimi gibi temalar öne çıkmaktadır. Özellikle gençler tarafından üretilen içeriklerde, geleneksel vaaz diline kıyasla daha sade, gündelik ve dijital dile uyumlu bir üslup tercih edilmektedir (Şutanrıkulu, 2024). Bu durum, klasik dini otoritelerin söylemlerine alternatif olarak bireysel dini yorumların da geniş kitlelere ulaştığını göstermektedir.

Bazı içeriklerde izleyicilere doğrudan sorular yöneltilmekte, anketlerle katılım teşvik edilmekte ve yorumlar üzerinden interaktif tartışmalar yürütülmektedir. Bu özellik, vaaz pratiğini yalnızca bilgi aktaran tek yönlü bir yapıdan çıkararak, karşılıklı etkileşimli bir "dijital sohbet halkasına" dönüştürmektedir.

4.2. Online Dua ve Zikir Uygulamaları

Instagram canlı yayınları, TikTok videoları ve Facebook gruplarında sıklıkla karşılaşılan bir başka pratik ise, toplu dua, hatim organizasyonları ve zikir etkinlikleridir. Özellikle cuma akşamları ve kandil gecelerinde "online dua buluşmaları" düzenlenmekte; bu yayınlarda hem bireysel hem kolektif maneviyat duygusu pekiştirilmektedir.

Katılımcılar yorumlar kısmında dualarını yazmakta, emoji ve etiketlerle etkileşim göstermekte, bazı hesaplar ise bu yorumları yüksek sesle okuyarak "manevi katılım hissini" güçlendirmektedir. Bu içerikler, geleneksel toplu ibadet biçimlerinin dijital ortama adapte edildiğini ve sanal ibadet alanlarının üretildiğini göstermektedir.

Bazı kullanıcılar, belirli gün ve saatlerde "sessiz dua saatleri" gibi içerikler paylaşmakta; bu içeriklerde sadece ayet veya hadis yazıları, zikir müzikleri ya da sade bir görsel eşliğinde izleyicilerden "niyetlenmeleri" istenmektedir. Bu pratikler, hem bireysel maneviyatın hem de kolektif ruh hâlinin dijitalleşmiş bir formunu temsil etmektedir.

4.3. Sanal Cemaat Deneyimi

Sosyal medya analizleri sonucunda, birçok kullanıcı hesabı çevresinde sanal bir cemaat yapısının oluştuğu gözlemlenmiştir. Özellikle belirli içerik üreticilerinin takipçi kitlesi, sadece içerikleri izlemekle kalmamakta; aynı zamanda kendi aralarında yorumlarda etkileşime geçmekte, özel mesaj grupları oluşturmakta ve zamanla bir "manevi arkadaşlık ağı" kurmaktadır.

Bu cemaatlerde, klasik tarikat ya da cemaat yapısındaki hiyerarşik düzen gözlenmemekle birlikte, içerik üreticisi genellikle merkezî bir konumda yer almakta ve takipçiler üzerinde hem bilgi verici hem de yönlendirici bir etkiye sahip olmaktadır. Bu yapılar, yüz yüze ilişki içermeyen ancak ruhsal bağlılık hissi taşıyan "manevi topluluklar" olarak değerlendirilebilir.

Katılımcı yorumlarında sıkça şu ifadelere rastlanmaktadır: "Kendimi burada yalnız hissetmiyorum", "Bu yayınlar bana güç veriyor", "Gerçek hayatımda böyle biriyle konuşamıyorum ama burası başka". Bu söylemler, sanal cemaatlerin yalnızca dini bilgi değil, aynı zamanda duygusal dayanışma ve aidiyet sağladığını göstermektedir.

4.4. Manevi Kimlik İnşası ve Tesettür Söylemleri

TikTok ve Instagram üzerinde incelenen içeriklerde, özellikle genç kadın kullanıcılar tarafından üretilen tesettür temalı videolar dikkat çekmektedir. Bu videolarda hem başörtüsü stil önerileri verilmekte hem de "tesettürlü yaşam tarzı" üzerine kişisel deneyimler paylaşılmaktadır. Tesettür, burada yalnızca bir dini sembol değil, aynı zamanda bir kimlik beyanı, bir yaşam biçimi tercihi ve bazen de bir toplumsal direniş biçimi olarak sunulmaktadır.

Bu içerikler, diaspora bağlamında hem "ötekileştirilen" hem de "görünürleşen" Müslüman kimliğin nasıl sahiplenildiğini göstermesi açısından önemlidir (Farnel, 1994). Aynı zamanda kullanıcılar, bu içerikleri üreterek yalnızca görünürlük sağlamakla kalmamakta; başörtüsü takma süreci, çevresel baskılar ve okullarda yaşadıkları zorluklar gibi meseleler üzerinden kendi manevi kimlik müzakerelerini de ifade etmektedirler.

Bununla birlikte bazı içeriklerde, "dijital muhafazakârlık" veya "manevi influencerlık" olarak adlandırılabilecek yeni pozisyonlar geliştiği de gözlemlenmiştir. Özellikle yüksek takipçili kullanıcılar, takipçilerine ürün önerileri verirken aynı zamanda dini mesajlar da iletmekte; bu durum, maneviyatın dijital ekonomiler içinde nasıl konumlandığını da ortaya koymaktadır.

4.5. Göç ve Hicret Eksenli Dini Söylem

Sosyal medya analizinde dikkat çeken bir başka tema, göçmenlik deneyiminin "hicret" kavramı üzerinden yeniden anlamlandırılmasıdır. Birçok içerikte, yurtdışında yaşamanın zorlukları, İslam'ı yaşamanın güçlükleri, çocukların asimilasyona karşı korunması ve dini değerlere bağlı kalma çabası açıkça vurgulanmaktadır (Düzenli, 2022). Bu temalar çoğunlukla "bu hayat bir imtihan", "burada bulunmamızın hikmeti var" veya "burada da Müslümanca yaşamak mümkün" gibi ifadelerle dile getirilmektedir.

Bu söylem, göç deneyimini sadece ekonomik ya da kültürel bir mesele olarak değil; aynı zamanda dini bir anlam çerçevesine oturtma çabasını yansıtmaktadır. Böylece diaspora kimliğiyle dini kimlik arasında güçlü bir bağ kurulmakta, göçmenlik maneviyatla yeniden anlamlandırılmaktadır.

5. Sonuç

Bu çalışma, Türk diasporasına mensup bireylerin dijital mecralarda geliştirdiği sanal dini pratikleri inceleyerek, dijital maneviyat olgusunun göç bağlamında nasıl şekillendiğini anlamayı amaçlamıştır. Sosyal medya içeriklerinin nitel analizi ve belgesel tarama yöntemleriyle yürütülen araştırma sonucunda, dinin yalnızca geleneksel kurumlar ve fiziki mekânlar aracılığıyla yaşanmadığı; aksine bireylerin dijital alanları da aktif biçimde kullanarak dini pratiklerini sürdürdükleri, yeniden yorumladıkları ve bu yolla yeni bir manevi topluluk inşa ettikleri görülmüştür.

Araştırmada ulaşılan en temel bulgulardan biri, dijital maneviyatın bireysel bir yöneliş olmanın ötesine geçerek kolektif bir cemaat deneyimine dönüştüğüdür. Özellikle YouTube, Instagram ve TikTok gibi platformlarda üretilen dini içerikler, takipçileri arasında yalnızca dini bilgi aktarımı sağlamamakta; aynı zamanda yorumlar, beğeniler ve paylaşım etkileşimleri aracılığıyla bir "manevi kamusallık" alanı oluşturmaktadır. Bu yeni alan, göçmen bireylerin hem dini kimliklerini görünür kılmalarına hem de diaspora bağlamında karşılaştıkları yalnızlık, aidiyet kaybı ve kimlik ikilemlerini aşmalarına yardımcı olmaktadır.

Çalışma, dijital maneviyatın genç kuşak diaspora üyeleri açısından farklı bir anlam taşıdığını da ortaya koymuştur. Özellikle ikinci ve üçüncü kuşak bireyler, dijital mecralarda geleneksel dini söylemleri sadeleştirerek yeniden üretmekte ve bu yolla hem ailelerinden aktarılan dini mirasa bağlılık göstermekte hem de yaşadıkları toplumla uyumlu bir dini kimlik geliştirmektedirler. Bu durum, dijital maneviyatın aynı zamanda bir hibrit kimlik inşa aracı olarak işlev gördüğünü göstermektedir. Dikkat çeken bir diğer bulgu, tesettür ve mu-

hafazakâr yaşam tarzının sosyal medyada hem bireysel bir ifade biçimi hem de topluluk kurma stratejisi olarak kullanılmasıdır. Özellikle kadın kullanıcıların başörtüsü, iffet, ahlâk ve helal yaşam üzerine içerikler üretmesi, dijital maneviyatın toplumsal cinsiyetle kesiştiği önemli bir noktayı oluşturmaktadır. Bu içeriklerin aynı zamanda dijital muhafazakâr bir influencerlık alanı yarattığı ve maneviyatın dijital ekonomi içinde de bir karşılık bulduğu gözlemlenmiştir.

Göçmenlik deneyiminin "hicret" söylemiyle dini bir çerçeveye oturtulması ise, çalışmanın ortaya koyduğu önemli ideolojik yapılardan biridir. Birçok içerikte göç süreci, yalnızca ekonomik ya da sosyal bir değişim olarak değil; dini bir görev, sabır sınavı ya da İslami yaşam biçimini sürdürme mücadelesi olarak sunulmaktadır. Bu söylem, bireylerin diaspora koşullarını anlamlandırmalarını kolaylaştırmakta ve dijital mecralarda bu anlamları kolektif olarak paylaşarak pekiştirmelerini sağlamaktadır.

Bu bulgular, geleneksel dini yapıların dışında gelişen ancak onlarla etkileşim hâlinde olan yeni bir dini pratik alanını işaret etmektedir. Fiziksel cami yapılarının yerini almamakla birlikte, bu dijital alanlar özellikle gençler için daha ulaşılabilir, esnek ve bireyselleştirilmiş bir dini deneyim sunmaktadır. Dinin dijitalleşen bu formu, klasik dini otoritelerle bireysel yorumlar arasındaki dengeyi de yeniden şekillendirmekte; bireyleri hem dini üreticiler hem de tüketiciler olarak konumlandırmaktadır (Köse, 2023). Bununla birlikte, dijital maneviyatın bazı sınırlılıkları ve eleştirel boyutları da göz ardı edilmemelidir. Bu alanlarda doğruluğu tartışmalı içerikler hızla yayılmakta, dini popülizm veya dini duyguların araçsallaştırılması gibi olgular ortaya çıkabilmektedir. Ayrıca, dijital cemaatlerin sürekliliği, derinliği ve karşılıklı sorumluluk ilişkileri açısından geleneksel cemaat yapılarından farklı olduğu ve bazı durumlarda yüzeysel bir maneviyat hissi oluşturabileceği de dikkate alınmalıdır.

Araştırmanın yöntemsel sınırlılığı ise, yalnızca sosyal medya ve belge analizi ile sınırlı kalmasıdır. Bu durum, içeriklerin arka planındaki bireysel niyetleri ya da etkilerini doğrudan ölçmeyi zorlaştırmaktadır. Ancak bu sınırlılığa rağmen, içeriklerin tematik çözümlemesi Türk diasporasında dijital maneviyatın kapsamı ve yönelimleri hakkında önemli ipuçları sunmuştur. Sonuç olarak, bu çalışma, Türk diasporasında dijital maneviyatın yalnızca yeni bir dini ifade biçimi değil; aynı zamanda bir toplumsal dayanışma, kimlik sürdürme ve göç deneyimini anlamlandırma pratiği olduğunu ortaya koymaktadır. Bu alan, göç sosyolojisi, dijital antropoloji ve din sosyolojisi açısından yeni araştırmalara kapı aralamaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda farklı kuşaklar, cinsiyet farklılıkları ya da platformlar arası etkileşim gibi değişkenlerin daha derinlemesine incelenmesi, bu alandaki akademik literatürün zenginleşmesine katkı sağlayacaktır.

6. Kaynakça

Arıcan, M., & Bulut, R. (2020). Avrupa'da Yaşayan Türkler'de Dini Kimlik ve Aidiyet Algısı: Sandıklı Örneği. Uluslararası Beşeri ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi, 4(1), 66-80.

Arogundade, S., Hassan, A. S., & Bila, S. (2022). Diaspora income, financial development and ecological footprint in Africa. International Journal of Sustainable Development & World Ecology, 29(5), 440–454.

Brubaker, R. (2005). The 'diaspora' diaspora. Ethnic and Racial Studies, 28(1), 1–19.

Cengiz, Ö. F. (2023). Dijital Din: Dijital Medyada İcra Edilen Dini Pratikleri Anlamak. Journal of Media and Religion Studies, 6(1), 235-241.

Clifford, J. (1994), Diasporas. Cultural Anthropology, 9, 302-338.

Cohen, R. (1997). Global Diasporas: An Introduction. Londra: UCL Press.

Düzenli, F. (2022). Diasporalar ve Değişen Kalkınma Politikaları: Türk Diasporası Örneği. Middle East Journal of Refugee Studies, 7(1), 27-49.

Düzenli, F. (2024) "Religion and Digitalisation: A Journey from Tradition to the Future". Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi 24/3, 441-464.

Farnel, F. (1994). Lobbying: Strategies and Techniques of Intervention, Les Editions d'Organisation (The Publishing Organisation) Paris.

Gürbüz, A. (2023). Diasporada Din ve Kimlik: Almanya'daki Genç Türk Göçmenler Üzerine Nitel Bir Araştırma. Türk Din Psikolojisi Dergisi, (7), 71-91.

Köse, A. (2023). Dinin Geleceği. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Okumuş, S. (2023). Dijitalleşme ve Dini Pratikler: Bir Literatür Taraması. TAM Akademi Dergisi, 2(3), 101-122.

Safran, W. (1991). Diasporas in Modern Societies: myths and of homeland and return, Diaspora, 1 (1), 83-99.

Shain, Y, and Barth, A. (2003). Diasporas and International Relations Theory. International Organization. 57(3), 449-479.

Sheffer, G. (1986). "A New Field of Study: Modern Diasporas in International Politics," in Gabriel Sheffer, ed. Modern Diasporas in International Politics (London and Sydney: Croom Helm, p. 1-15.

Şutanrıkulu, G. (2024). "Dijital Çağda Medya, Din ve Dindarlık: Derleme. Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 11(2), 979-1017.

Wahlbeck, Ö. (2002). The Concept of Diaspora As an Analytical Tool in the Study of Refugee Communities, Journal of Ethnic and Migration Studies, 28(2), 221-238.

Türkiye'de Aktif Yaşlanmanın Boyutlarına Dair Sosyal Politika Açısından Bir Değerlendirme

Murat Kalkan[1]

[1] *Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi,*

murat.kalkan@istanbul.edu.tr,

Orcid: 0000-0002-7079-5238

Öz: Bir toplumda yaşlı nüfusun sayıca artışı çok boyutlu etkilere sahip olmaktadır. Çünkü nüfusun yaş yapısındaki değişmeler, ekonomik sürdürülebilirlikten sosyal güvenlik sistemlerine, sağlık hizmetlerinden aile yapısına kadar pek çok alana tesir eden sonuçlar meydana getirmektedir. Tüm bu gelişmeler ise hiç şüphesiz sosyal politikaların odak noktasında yer almaktadır. Zira sosyal politika, yaşlılık gibi kırılgan yaşam dönemlerinde bireylerin refahını artırmayı, eşitsizlikleri azaltmayı ve sosyal bütünleşmeyi sağlamayı hedefleyen bir alandır. Meseleye Türkiye özelinde bakıldığında ise Türk toplum yapısının son yıllarda hızla yaşlandığı görülmekte ve bu demografik dönüşümün yaşlı nüfusun hayat kalitesini iyileştirmek için stratejilerin geliştirilmesini zorunlu hale getirdiği anlaşılmaktadır. Bir başka deyişle Türkiye artık "yaşlı" bir toplum yapısına sahip olduğundan sosyal politika yapıcıları da farklı ihtiyaçlarla karşılaşmaktadır; bu yüzden yeni öncelikler gündeme gelmeye başlamış, aktif yaşlanma politikalarının geliştirilme zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Türkiye için bu hususta en önemli gelişmelerden bir tanesi ise 25 Nisan 2025'te yaşanmıştır; Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ilk kez resmî bir istatistik olarak bir Aktif Yaşlanma Endeksi (AYE) yayınlamıştır. Aktif yaşlanma, yalnızca ileri yaş grubundaki bireylerin sağlık ve hayat kalitesinin korunması için değil; aynı zamanda bu kişilerin sosyal hayata katılmalarının artırılması açısından da kritik bir öneme sahiptir. Dolayısıyla bu çalışmanın amacı da, Türkiye'de aktif yaşlanmanın temel bileşenlerinin TÜİK'in bahsedilen verilerini referans alarak sosyal politika açısından yorumlamak olarak belirlenmiştir.

Endeksin dört bileşeni olan istihdam, topluma katılım, bağımsız-sağlıklı ve güvenli yaşama ile aktif yaşlanma için kapasite ve elverişli ortam başlıkları doğrultusunda elde edilen bulgular Türkiye'nin Avrupa Birliği ülkeleri ortalamasının altında olduğunu gösterirken endeks değerlerinin cinsiyete ve bölgelere göre de eşitsizlikler sergilediği anlaşılmıştır. Sonuç olarak, Türkiye'de aktif yaşlanmanın geliştirilmesi için yaşlı dostu kentler, dijital kapsayıcılık, yaşlı istihdamı ve gönüllü faaliyetlere katılım gibi alanlarda daha bütüncül, kapsayıcı ve veri temelli sosyal politikalara ihtiyaç duyulduğu açıktır; AYE verileri bu dönüşüm için hem bir teşhis aracıdır hem de sosyal politika oluşturulması için güçlü bir dayanak olarak değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aktif Yaşlanma, Aktif Yaşlanma Endeksi, Sosyal Politika, Türkiye.

Jel Kodları: I38, J14, H55.

An Evaluation of the Dimensions of Active Ageing in Türkiye from a Social Policy Perspective

Abstract: The numerical increase in the older population within a society has multidimensional implications. Changes in the age structure of the population yield consequences that affect a wide array of domains, ranging from economic sustainability and social security systems to healthcare services and family dynamics. These developments are, without doubt, situated at the very heart of social policy agendas. As a discipline, social policy aims to enhance individual well-being, reduce inequalities, and promote social cohesion, particularly during vulnerable life stages such as old age. In the specific context of Turkey, it is evident that the country's population has been ageing rapidly in recent years. This demographic transformation necessitates the development of targeted strategies to improve the quality of life of the elderly population. In other words, as Turkey has now assumed the structural characteristics of an "ageing society," social policy makers are confronted with novel needs and challenges. Accordingly, new priorities have emerged, and the formulation of active ageing policies has become imperative.

One of the most significant developments in this regard occurred on April 25, 2025, when the Turkish Statistical Institute (TURKSTAT) officially published, for the first time, an Active Ageing Index (AAI) for Turkey. Active ageing is not only essential for maintaining the health and life satisfaction of

older individuals; it is also crucial for increasing their participation in social life. The primary aim of this paper is thus to interpret the core dimensions of active ageing in Turkey from a social policy perspective, drawing upon the newly released TURKSTAT data.

The findings, based on the four components of the index -employment, social participation, independent/healthy and secure living, and capacity and enabling environment for active ageing- indicate that Turkey's overall performance remains significantly below the average of European Union member states. Furthermore, the index values reveal substantial disparities by gender and region. In conclusion, the development of active ageing in Turkey requires more comprehensive, inclusive, and data-driven social policies in areas such as age-friendly cities, digital inclusion, older adult employment, and participation in voluntary activities. The Active Ageing Index (AAI) serves both as a diagnostic tool and as a robust foundation for evidence-based social policy formulation.

Keywords: Active Ageing, Active Ageing Index, Social Policy, Türkiye.

Jel Codes: I38, J14, H55.

Giriş

21. yüzyılın en belirleyici sosyal olgularından biri olan demografik dönüşüm, nüfusun yaşlanmasını küresel ölçekte sosyal politikanın ertelenemez bir gündem maddesi haline getirmiştir. Bu anlamda yaşlanmaya ilişkin politikaların yeniden yapılandırılması ve yaşlı bireylerin toplumsal hayata aktif biçimde katılmalarını sağlayacak kurumsal çerçevelerin güçlendirilmesi zaruret olarak görülmüştür. Yaşlılığın pasif bir dönem olarak değil, bireyin tecrübe ve potansiyelinin değerlendirildiği bir evre olarak düşünülmesi gerektiği yönündeki bu anlayış, uluslararası literatürde "aktif yaşlanma" yaklaşımını ortaya çıkarmıştır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından sağlık, katılım ve güvenlik temelinde kavramsallaştırılan bu yaklaşım, yaşlı bireylerin yaşam kalitesini artırarak toplumsal hayata entegrasyonunu hedeflemektedir. Demografik dönüşümün etkilerini derinden hisseden ülkelerden biri olan Türkiye'de de, gittikçe yaşlanan nüfus yapısı karşısında bu yeni paradigma çerçevesinde çeşitli kurumsal ve politik yaklaşımlar geliştirilmektedir. Bu doğrultuda, elinizdeki çalışma aktif yaşlanma kavramını ve bu kavramsal çerçevede geliştirilen Aktif

Yaşlanma Endeksi'ni (AYE) ele almakta; Türkiye'nin demografik dönüşüm süreciyle birlikte yaşlı nüfusa ilişkin güncel durumunu, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından ilk kez resmî bir istatistik olarak yayımlanan 2024 yılı Aktif Yaşlanma Endeksi (AYE-2024) verileri üzerinden incelemektedir. Çalışmada, TÜİK'in bahsedilen verilerinin sunduğu göstergeler doğrultusunda, Türkiye'nin aktif yaşlanma performansı değerlendirilmekte ve bu performansı şekillendiren temel yapısal kırılganlık alanları -özellikle cinsiyet açısından eşitsizlikler ve bölgeler arasındaki dengesizlikler- ortaya konulmaktadır.

1. Aktif Yaşlanma Kavramı ve Aktif Yaşlanma Endeksi

21. yüzyılda küresel ölçekte yaşanan demografik dönüşüm, yaşlanma olgusunu sosyal politikanın en temel ilgi alanlarından biri yapmıştır. Çünkü nüfusun yaşlanması, yalnızca bireysel bir süreç olmaktan çıkıp toplumsal yapıları, ekonomik dengeleri ve kuşaklararası ilişkileri derinden etkileyen sosyal bir mesele haline gelmiştir. Bu durum ise sosyal politika alanında proaktif ve kapsamlı tedbirlerin alınmasını zorunlu kılmaktadır. Dünyada yaşlanmaya ve demografik dönüşüme karşı oluşturulan uluslararası politika çerçevelerinin zaman içerisinde geliştiği görülmektedir. Bu kapsamda öne çıkan kavramlardan biri de yaşlıları potansiyel bir kaynak olarak gören aktif yaşlanma kavramıdır (Leichsenring ve Sidorenko, 2024: 3-4).

Aktif yaşlanma, aslında daha önce geliştirilen ve yaşlanma literatürüne hâkim olan kavramların bir evrimi olarak görülebilir. Kavramın teorik kökenleri, 1960'larda bireylerin yaşlandıkça toplumdan çekildiği tezine karşı geliştirilen aktivite kuramına dayanıyor (Gürsoy Çuhadar, 2020: 370) olsa da yaygınlaşması aslında Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından 1990'ların sonlarından itibaren ele alınmaya başlamasıyla olmuştur. DSÖ'nün tanımına göre aktif yaşlanma, 'insanların yaşlandıkça yaşam kalitesini artırmak amacıyla sağlık, katılım ve güvenlik için fırsatları optimize etme süreci' olarak ifade edilmektedir (World Health Organization, 2002: 12-13). Bu doğrultuda DSÖ, aktif yaşlanma kavramını birbiriyle ilişkili üç temel sütun üzerine inşa etmektedir. Bunlardan *birincisi* sağlıktır; yaşam boyu fiziksel, zihinsel ve sosyal refahın korunmasını ve geliştirilmesini hedeflemektedir. *İkinci* sütun katılımdır ve yaşlıların toplumun sosyal, ekonomik, kültürel ve sivil yaşamına tam ve anlamlı bir şekilde katılmalarını öngörmektedir. *Üçüncü* sütun ise yaşlı kişilerin sosyal, finansal ve fiziki güvenlik ihtiyaçlarını ve haklarını ele alan politikaları içeren güvenliktir. (World Health Organization, 2002: 45-46).

Bu yaklaşımdan hareketle yaşlanan nüfusun getirdiği zorluklar karşısında zaman içerisinde çok boyutlu bir ölçüm aracı olarak Aktif Yaşlanma Endeksi (AYE) geliştirilmiştir. Aktif yaşlanma politikalarının ilerlemesini izlemek ve ülkeler arası karşılaştırmalar yapmak amacını da güden ve Avrupa Komisyonu ile Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu (UNECE) tarafından geliştirilen bu endeks dört ana parametre altında toplanan 22 göstergeden oluşmaktadır. Bunlardan ilki istihdam parametresidir ve yaşlıların işgücüne katılmalarına odaklanmaktadır. Gönüllük başta olmak üzere yaşlıların ücretsiz üretken faaliyetleri ikinci parametre olarak topluma katılım ile ölçülmektedir. Üçüncü parametre bağımsız, sağlıklı ve güvenli yaşam başlığını taşırken yaşam beklentisi, zihinsel refah, eğitim düzeyi ve sosyal bağlar gibi aktif yaşlanma potansiyelini yansıtan göstergeler de aktif yaşlanma için kapasite ve elverişli ortam parametresiyle değerlendirilmektedir (Gürsoy Çuhadar, 2020: 375-379).

2. Demografik Dönüşüm Kavramı ve Türkiye'nin Demografik Dönüşümü

Nüfusun yaşlanması, yaşlıların (genellikle 65 yaş ve üzeri) mutlak sayısındaki artıştan ziyâde, toplam nüfus içindeki paylarının artması demektir. Bu durum 20. yüzyıldan ortalarından itibaren küresel bir olgu haline gelen, toplumların sosyo-ekonomik ve politik yapılarını derinden etkileyen demografik dönüşümün kaçınılmaz bir sonucudur. Bahsedilen dönüşüm, en genel tanımıyla, toplumların yüksek doğum ve ölüm oranlarına sahip bir demografik rejimden, her iki oranın da düşük olduğu yeni bir rejime geçişini ifade etmektedir (Aysan, 2019: 137). Bu noktada sanayileşme, kentleşme, sağlık hizmetlerindeki gelişmeler ve kadınların eğitim seviyesinin yükselmesi gibi temel toplumsal değişim süreçlerinin bu dönüşümün temel itici güçlerini oluşturduğunu söylemek lazımdır. Toplumların bu demografik dönüşümü literatürde Demografik Geçiş Teorisi ile açıklanırken modernleşme paradigmasının bir uzantısı olarak kabul edilen bu teori, toplumsal değişmeyi demografik göstergeler üzerinden anlamlandırmak için güçlü bir zemin sunmaktadır (Baştürk, 2020: 305-309).

Demografik Geçiş Teorisi, toplumların nüfus yapılarının tarihî evrimini, doğum ve ölüm oranlarındaki değişimlere dayalı olarak açıklayan bir modeldir. Bu teori, modernleşme sürecindeki toplumların yaşadığı dönüşümleri demografik göstergeler eşliğinde genellikle üç ana evrede değerlendirmektedir. *Birinci aşama* sanayileşme öncesi toplum yapısında söz konusu olmaktadır. Doğurganlık oranlarının yüksek gerçekleştiği bu aşamada -başta sağlık sebep-

leri olmak üzere bir dizi sosyo-ekonomik şartlar yüzünden- ölüm oranları da yüksek seyretmekte ve nüfus artış hızı yavaş gerçekleşmektedir. *İkinci aşama*da sanayileşmeyle birlikte sağlık ve diğer hayat şartlarının iyileşmesi ölüm oranlarını hızlıca düşürmekte bunu karşılık doğum oranları ise bir süre daha yüksek seviyelerde gerçekleşmektedir, böylece nüfus artış hızı süratlice yükselmektedir. *Son aşama*da ise sosyo-ekonomik şartların iyileşmesi ve başta nüfus planlamaları olmak üzere bir dizi politik tercihlerin sonucunda doğum oranları düşme eğilimine girer, nüfus artışının bu yüzden yavaşlayarak durağanlaşmasıyla da nüfusun yaşlanması sosyal bir olgu olarak belirgin hale gelir (Baştürk, 2020: 308-309; Aysan, 2019: 141).

Türkiye için demografik dönüşüm konusu ele alındığında Türkiye'nin bu dönüşümü birçok gelişmiş ülkeye kıyasla oldukça hızlı yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu süreç belirgin nitelikleri itibarıyla üç temel dönemde analiz edilebilmektedir. Birinci dönem, Cumhuriyet'in ilanını takip eden yıllardan 1945'e kadar uzanmaktadır. Bu aşamada hem doğum hem de ölüm oranlarının yüksek seviyelerde seyretmiştir. Savaşların bıraktığı demografik miras, salgın hastalıklar ve kamu hizmetlerindeki yetersizlikler, yüksek ölüm oranlarının temel sebepleri arasında olurken genç Cumhuriyet'in insan kaynağı açığını kapatma ve ülkeyi yeniden imar etme hedefi doğrultusunda, nüfusu artırmaya yönelik (pronatalist) politikalar bilinçli bir şekilde uygulanmıştır. Bu politikaların bir neticesi olarak Türkiye nüfusu, 1927'de yaklaşık 13 milyon iken 1955'e gelindiğinde 24 milyona ulaşarak önemli bir artış kaydetmiştir. İkinci dönem olan 1945-2010 arası, Türkiye'nin asıl demografik dönüşümünü gerçekleştirdiği aşamadır. Bu periyotta, başta sağlık ve hijyen koşullarındaki iyileşmeler olmak üzere sosyo-ekonomik gelişmeler sayesinde ölüm oranları hızla düşmüştür. Doğum oranlarındaki düşüş ise daha yavaş bir seyir izlemiş, bu iki oran arasındaki makasın açılmasıyla ülke, tarihinde benzeri görülmemiş bir nüfus patlaması yaşamıştır. Kırsal yapının çözülerek kentleşmenin ivme kazandığı bu dönemde, artan genç nüfusun eğitim ve istihdam sistemleri üzerindeki baskısı ve uluslararası kuruluşların telkinleri, 1965'ten itibaren devlet politikalarında bir revizyona gidilmesine yol açmıştır. Bu tarihten sonra doğurganlığı azaltmayı hedefleyen (anti-natalist) politikalar benimsenmiş; bu politikaların da etkisiyle bebek ölüm oranları azalmış ve ortalama yaşam süresi beklentisi önemli ölçüde yükselmiştir. 2010'lardan günümüze uzanan üçüncü ve son dönem ise demografik dönüşümün tamamlandığı bir aşamadır. Zira bu dönemde hem doğum hem de ölüm oranları düşük seviyelerde 'istikrar' kazanırken nüfus artış hızı belirgin bir şekilde yavaşlamış ve demografik yaşlanma temel bir olgu haline gelmiştir. Ortanca yaşın yükselmesi ve toplam nüfus

içinde yaşlıların payının artması, politika yapıcıları için yeni zorluklar ve öncelikler ortaya çıkarmıştır. Böylece Türkiye'de bu yeni demografik gerçeklik karşısında pro-natalist yaklaşımların ve özellikle kadınların işgücüne katılımını destekleyen aile-iş yaşamı uyumlaştırıcı düzenlemelerin gündeme gelmesi kaçınılmaz olmuştur (Aysan, 2019: 142-156; Baştürk, 2020: 313-322).

Tablo 1: Türkiye'nin Demografik Dönüşümüne Dair Temel Göstergeler

Yıl	*Toplam Nüfus*	*Nüfus Artış Hızı (‰)*	*Toplam Doğurganlık Hızı (Çocuk Sayısı)*	*Ortanca Yaş (Toplam)*	*Yaşlı Nüfus Oranı (%)*	*Yaşlı Bağımlılık Oranı (%)*
1950	18.790.174	21,7	6,72	20,1	3,3	5,7
1960	27.754.820	28,5	6,18	20,3	3,5	6,4
1970	35.605.176	25,2	5,64	19	4,4	8,2
1980	44.736.957	20,7	4,56	19,9	4,7	8,4
1990	56.473.035	21,7	3,12	22,2	4,3	7,1
2000	67.803.927	18,3	2,53	24,8	5,7	10,5
2010	73.722.988	15,9	2,06	29,2	7,2	10,8
2015	78.741.053	13,4	2,15	31	8,2	12,2
2020	83.614.362	5,5	1,77	32,7	9,5	14,1
2021	84.680.273	12,7	1,71	33,1	9,7	14,3
2022	85.279.553	7,1	1,63	33,5	9,9	14,5
2023	85.372.377	1,1	1,51	34	10,2	15,0
2024	85.664.944	3,4	1,48	34,4	10,6	15,5

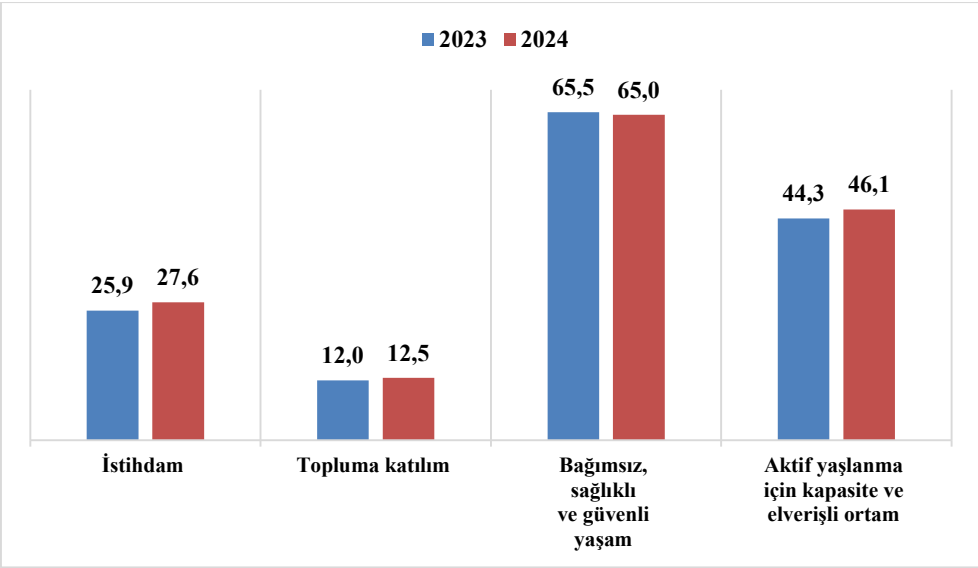
Kaynak: Aysan, 2019: 146; TÜİK, 2025a, 2025c ve 2025d. kaynaklarından yazar tarafından derlenmiştir.

Gelinen noktada Türkiye'nin nüfus yapısı Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre ele alındığında (bkz. Tablo 1), göstergeler, Türkiye'nin demografik dönüşümün ileri bir aşamasında olduğunu teyit etmektedir. Nitekim TÜİK (TÜİK, 2025c) verileri incelendiğinde toplam doğurganlık hızının ilk defa 2003 yılında 2,09 tespit edilmesiyle nüfusun kendini yenileme seviyesi olan 2,1'in altına düştüğü daha sonra kısmen toparlamasına rağmen 2017 yılından beri sürekli inen bir seyir takip ettiği görülmektedir. Bu durum artık Türkiye nüfusunun kendini yenileyemediğini göstermekle birlikte ülkenin demografik dönüşümün son aşamasında olduğunu da ortaya çıkarmaktadır. Yine Tablo 1'den görüldüğü üzere ülkede hem nüfus artış hızı süratli bir düşme ivmesine sahip olmuş hem de ortanca yaş ve buna bağlı olarak pek tabii bir şekilde yaşlı nüfus oranı ile yaşlı bağımlılık oranları da artış göstermiştir. Buna ilaveten gelecek projeksiyonlarının da bu trendin süreceğini tahmin ettiğini belirtmek lazımdır (bkz. TÜİK, 2025d).

3. Türkiye İstatistik Kurumu Aktif Yaşlanma Endeksi (2024) ve Bileşenlerinin Değerlendirilmesi

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 25 Nisan 2025 tarihinde Türkiye için ilk defa Aktif Yaşlanma Endeksi'ni (AYE-2024) resmî bir haber bülteni olarak yayımlamış (bkz. TÜİK, 2025b) ve böylece yukarıda izah edildiği üzere artık 'yaşlı' bir toplum yapısına sahip olan Türkiye için milli politikalara yön verebilecek ve diğer ülkelerle karşılaştırma zeminini oluşturabilecek bir nitelikte temel bir gösterge seti sunmuştur. Bu gelişme, ülkenin yaşlanma konusundaki performansını değerlendirmek için önemli bir adım olurken politika yapıcılara da ilk kez standartlaştırılmış, uluslararası düzeyde karşılaştırılabilir bir referans noktası sunulmuştur. Böylece yaşlanmaya ilişkin tartışmalar, geleneksel aile değerleri veya emeklilik sisteminin mali yükü gibi dar çerçevelerden çıkarak veri odaklı ve bütüncül bir zemine taşınmıştır. Yani bu endeksin yayımlanması, veriye dayalı politika üretimi açısından önemli bir gelişme olduğu kadar Türkiye'nin yaşlı nüfusuna yönelik sosyal politika alanındaki derin yapısal eksiklikleri de açıkça ortaya koyması bakımından dikkate değerdir.

TÜİK Aktif Yaşlanma Endeksi'nin 2024 yılı sonuçları, Türkiye'nin yaşlanma alanındaki performansının bir önceki yıla göre olumlu yönde geliştiğini ortaya koymaktadır. Genel endeksteki artışa paralel olarak, istihdam imkânlarından topluma katılıma ve yaşlanma kapasitesine kadar birçok alanda pozitif gelişmeler kaydedilmiştir. Ancak bu olumlu tablo içerisinde, bağımsız ve sağlıklı yaşam koşullarını ölçen bileşenin endeks değerindeki hafif düşüş, bu spesifik alanda ek politika geliştirilmesi gerektiğine işaret eden önemli bir ayrıntı olarak öne çıkmaktadır. Nitekim Türkiye'nin Aktif Yaşlanma Endeksi (AYE) genel değeri 2023'te 28,7 iken 2024'te 29,7'ye yükselmiştir (TÜİK, 2025b). Bu artışa en büyük katkıyı sırasıyla 1,8 puanlık yükselişle aktif yaşlanma için kapasite ve elverişli ortam bileşeni ve 1,7 puanlık yükselişle istihdam bileşenleri yapmıştır. Topluma katılım endeksinde de mütevazı bir artış yaşanırken, bağımsız, sağlıklı ve güvenli yaşam endeksi 0,5 puanlık bir düşüşle bu dönemde negatif bir performans sergileyen tek bileşen olmuştur (bkz. Şekil 1).

Şekil 1: TÜİK Aktif Yaşlanma Endeksi Bileşenleri (2023, 2024),

Kaynak: TÜİK, 2025b.

Esasen kendisiyle kıyaslandığında aktif yaşlanma konusunda bir önceki yıla göre daha iyi durumda olduğu söylenebilecek Türkiye'nin Avrupa Birliği ülkeleri ile karşılaştırılmasında sonuçlar hiç de iç açıcı değildir. Nitekim Türkiye'nin 29,7 olarak hesaplanan genel endeks değeri 2018 yılı için AB'ye üye 28 ülke için hesaplanan 36,8'lik ortalamanın 7,1 puan altındadır (TÜİK, 2025b). Aradaki bu fark, aslında Türkiye için aktif yaşlanma politikalarının ve sonuçlarının uygulanmasında sistemik bir gecikmeye işaret etmektedir. Bu durum, Türkiye'nin yaşlanma olgusuna hazırlık seviyesinin, Avrupa standartlarının belirgin şekilde gerisinde kaldığını da göstermektedir. Endeksin bileşenlerine teker teker bakıldığında ise özetle şu sonuçlara varıldığını söylemek mümkündür:

i. İstihdam alanında Türkiye'nin 27,6 olan skoru, 2023'teki 25,9'a göre bir artış gösterse de, AB ortalaması olan 33,8'in gerisindedir. Bu durum, yaşlı çalışanların emek piyasasından dışlanması, yaş ayrımcılığı ve sosyal güvenlik sisteminin aktif/pasif dengesinin bozulması gibi akademik literatürde sıkça tartışılan sorunlarla doğrudan ilişkilidir.

ii. Topluma katılım alanındaki 12,5'lik değer de yine AB ortalaması olan 17,9'un altındadır. Bu durum da hiç şüphesiz yaşlıların sosyal, sivil ve politik potansiyellerini göz ardı eden, dar ve bakım odaklı bir yaşlılık politikasının bir göstergesi olarak anlamlandırılabilir.

iii. Türkiye'nin aktif yaşlanmada en yüksek endeks değerine sahip alanı olan bağımsız, sağlıklı ve güvenli yaşam (65,0), 2023'teki 65,5'lik değerinden gerilemiştir. Bu sonuç, göreceli bir güç alanına rağmen, yaşlılar için sağlık hizmetlerine erişim, finansal güvenlik veya fiziksel emniyet konularında bir erozyon yaşandığına işaret etmektedir.

iv. En kritik bulgu ise aktif yaşlanma için kapasite ve elverişli ortam alanında ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin 46,1'lik skoru, AB ortalaması olan 58,1'in 12 puan altında olup, ülkeyi bu alanda sondan ikinci sıraya yerleştirmektedir. Endeksin bu dördüncü bileşeni zihinsel iyi olma hali, bilişim ve iletişim teknolojilerinin kullanımı, eğitim durumu gibi önemli değişkenler üzerinden hesaplandığından bu alanın düşüklüğü aslında Türkiye'nin altyapısının demografik dönüşümün sonuçlarına hazırlıksız yakalandığını göstermektedir.

Tablo 2: Türkiye'de Cinsiyete Göre Aktif Yaşlanma Endeksi 2024

Bileşen	*Erkek*	*Kadın*	*Erkek-Kadın Farkı*
İstihdam	40,4	15,5	24,9
Topluma Katılım	11,5	13,3	-1,8
Bağımsız, Sağlıklı ve Güvenli Yaşam	67	63,6	3,4
Aktif Yaşlanma için Kapasite ve Elverişli Ortam	48,4	44,2	4,2
Genel AYE	34,5	25,3	9,2

Kaynak: TÜİK, 2025b.

Türkiye'nin Aktif Yaşlanma Endeksi sonuçlarına detaylıca bakıldığında ülkenin performansını şekillendiren ve yapısal düzeyde etkide bulunan iki temel –ve birbiriyle kesişen– husus açık biçimde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri cinsiyetler açısından farklılaşmalar iken bir diğeri de bölgeler arasındaki dengesizlikler olarak belirmektedir. Buna göre meseleye cinsiyet açısından bakıldığında kadınların hem Genel AYE değerlerinde hem de topluma katılım bileşeni hariç diğer bileşenlerde erkeklere göre dezavantajlı konumda olduğunu görülmektedir. Bu noktada en dikkat çekici bileşen ise istihdam olmaktadır (bkz. Tablo 2). Bölgeler arası farklılıklar ise daha heterojen bir görünüm sergilemektedir. Öyle ki Türkiye'de genel AYE değeri açısından en yüksek performans Doğu Karadeniz Bölgesi'nde (33,3) iken en düşük performans Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndedir (26,9) ve bu 6,4 puanlık fark politika uygulamalarındaki dengesizliğin bir işaretidir. Bu farklılıklar, AYE bileşenleri bazında incelendiğinde ise daha da karmaşık bir tablo ile karşılaşılmaktadır (TÜİK, 2025b). Özetle söz konusu kırılganlık alanları, yalnızca endeks puanlarının dağılımını açıklamakla kalmayıp, aynı zamanda yaşlı nüfusa dair sürdü-

rülebilir sosyal politika müdahalelerinin yönlendirilmesi gereken öncelikli alanlara da işaret etmektedir.

SONUÇ: Sosyal Politika Açısından Değerlendirme ve Öneriler

Türkiye'nin demografik yapısı, güncel veriler ışığında değerlendirildiğinde, ülkenin artık "yaşlı toplum" olma eşiğini geride bıraktığı açık biçimde ortaya çıkmaktadır. Bu durum, sosyal politika alanında "aktif yaşlanma" perspektifinin yalnızca tercihe bağlı bir yaklaşım değil, aynı zamanda yapısal bir zorunluluk haline geldiğini göstermektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından ilk kez resmî istatistik olarak yayımlanan 2024 yılı Aktif Yaşlanma Endeksi, bu zorunluluğa cevap olarak geliştirilen sosyal politika uygulamalarının kapsamını, etkililiğini ve yönünü analiz etmeye imkân tanıyan önemli bir gösterge seti sunmaktadır.

Endeks bileşenleri düzeyinde gerçekleştirilen incelemeler, Türkiye'nin aktif yaşlanma konusunda sınırlı ilerleme kaydettiğini ancak genel olarak Avrupa Birliği (AB) ortalamalarının oldukça gerisinde yer aldığını göstermektedir. Özellikle istihdam, kapasite geliştirme ve güvenli yaşam alanlarına ilişkin yapısal yetersizliklerin; cinsiyet açsından eşitsizlikler ve bölgeler arası kalkınma farklarıyla birleşerek, aktif yaşlanma politikalarının önünde sistemik engeller oluşturduğu görülmektedir. Bu çerçevede, Türkiye'nin aktif yaşlanmayı esas alan bir sosyal politika paradigmasına yönelmesi, yalnızca yaşlı nüfusun refahını ve hayat kalitesini artırmakla sınırlı kalmayacak; aynı zamanda kuşaklar arası dayanışmayı güçlendirecek ve toplumsal bütünlüğün sürdürülebilirliğine katkı sağlayacaktır. Bu doğrultuda, TÜİK tarafından sunulan Aktif Yaşlanma Endeksi 2024 veri çerçevesi; istihdamın teşviki, yaşam boyu öğrenmenin yaygınlaştırılması, dijital kapsayıcılığın sağlanması, sağlık hizmetlerine erişimin artırılması ve yaşlı bireylerin toplumsal yaşama katılımını destekleyecek politikalarla bütünleştirilmelidir.

Sonuç olarak, yaşlanma olgusunun bir toplumsal kriz olarak değil; doğru, bütüncül ve kapsayıcı politikalarla bir fırsata dönüştürülebileceği gerçeği, sosyal politika yapıcılarının karşısında hem tarihi bir sorumluluk hem de önemli bir imkân olarak durmaktadır. Bu bağlamda, aktif yaşlanmayı önceleyen ulusal bir stratejinin geliştirilmesi; yaşlı istihdamını destekleyecek teşvik mekanizmalarının güçlendirilmesi; cinsiyet açısından var olan eşitsizlikleri azaltıcı ve bölgeler arası dengesizlikleri giderici politikaların hayata geçirilmesi; yaşlı dostu kent modellerinin kurgulanması; ayrıca yaşam boyu öğrenme, dijital okuryazarlık ve bilgi teknolojilerine erişimin artırılmasına yönelik desteklerin yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Kaynaklar

Aysan, M. F. (2019). Türkiye'nin demografik dönüşümü ve yeni meydan okumalar. L. Sunar (Ed.), *Türkiye'de toplumsal değişim* (ss. 137-158). Nobel Yayınevi.

Baştürk, Ş. (2020). Türkiye'de nüfus ve demografik yapının dönüşümü. M. Zencirkıran (Ed.), *Dünden bugüne Türkiye'nin toplumsal yapısı* (7. bs., ss. 303-336). Dora.

Gürsoy Çuhadar, S. (2020). Yaşlanan nüfusa çözüm önerisi olarak aktif yaşlanma yaklaşımı: eleştiriler ve olası endeks için Türkiye önerileri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 79, 361–397.

Leichsenring, K., & Sidorenko, A. (2022). Introduction: why do we need a research agenda for ageing and social policy in the 21st century? In K. Leichsenring & A. Sidorenko (Eds.), *A research agenda for ageing and social policy* (pp. 3-18). Edward Elgar Publishing.

TÜİK. (2025a, 6 Şubat). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçları, 2024. Erişim tarihi: 20.06.2025, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2024-53783

TÜİK. (2025b, 25 Nisan). Aktif Yaşlanma Endeksi, 2024. Erişim tarihi: 20.06.2025, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Aktif-Yaslanma-Endeksi-2024-57937

TÜİK. (2025c, 13 Mayıs). Doğum istatistikleri, 2024. Erişim tarihi: 20.06.2025, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dogum-Istatistikleri-2024-54196

TÜİK. (2025d, 13 Mart). İstatistiklerle yaşlılar, 2024. Erişim tarihi: 20.06.2025, https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2024-54079

World Health Organization. (2002). *Active ageing: a policy framework*. World Health Organization.

Urban Transformation For Participatory And Resilient Cities: A Review Based On Current Literature

Assistant Professor Şevket Ercan Kızılay
Düzce University
Department of Sociology
Corresponding author: sekizilay@duzce.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-1234-5678

ABSTRACT

This study examines the literature on urban transformationfrom an interdisciplinary perspective, offering a multi-layered framework across social, economic-political, technological, disaster resilience, and sustainability dimensions. International publications from the past fifteen years have been integratively evaluated, demonstrating that urban transformationis not merely the renewal of physical spaces but also a social process that shapes social capital, participation, and identity preservation. From an economic and political standpoint, public–private partnerships, market-oriented models, and investment decisions come to the fore, while these processes are often highlighted as deepening social inequalities. Digital technologies and decision support systems enhance transparency and efficiency in planning processes, yet the issue of accessibility brings about new forms of exclusion. Regarding disaster resilience, the findings underline that beyond engineering solutions, local knowledge, social awareness, and inclusive governance strategies are of critical importance. The sustainability axis, in turn, allows for the definition of long-term success criteria through its environmental, economic, social, and cultural dimensions. Building on this thematic synthesis, the study proposes five key directions for future research: (1) comparative analysis of participatory mechanisms across different governance models, (2) measurement of the

long-term social impacts of regeneration, (3) examination of technological tools through the lens of inclusivity, (4) development of multi-scalar strategies for disaster resilience, and (5) operationalisation of sustainability indicators that integrate cultural heritage, ecological sensitivity, and economic viability. In this respect, the study provides both theoretical and practical guidance for researchers, practitioners, and policy makers seeking to grasp the contemporary dynamics of urban regeneration.

Keywords: 1. Urban transformation, 2. Participation, 3. Resilience, 4. Sustainability, 5. Digital Transformation

JEL Codes: R28, O18, Q54

1. INTRODUCTION

In today's world, where global urbanisation trends are increasing rapidly, the sustainable transformation of existing urban areas has become one of the most critical problems faced by local governments and policy makers. Urban renewal is not only the reconstruction of physical spaces, but also a multi-layered intervention field that includes social, economic, environmental and managerial dimensions. In this context, recent academic studies draw attention to the multidimensional nature of transformation processes and focus on issues such as social capital, citizen participation, the use of technological tools, disaster resilience and sustainable planning. This study aims to analyse the scope and impact areas of urban transformation in a holistic framework by classifying the prominent themes in the current literature with a systematic approach.

It is clear that urban transformation processes transform not only physical spaces but also social structures. The social dimension has a central importance especially in terms of preserving local identity, strengthening social ties, operating participation mechanisms and realising community-based planning. In this context, questions such as the structuring of social capital, the effectiveness of participatory planning tools and the extent to which disadvantaged groups are integrated into transformation processes are frequently discussed in the literature. While some studies focus on the displacement and exclusion effects of transformation processes, others emphasise the contribution of solidarity and co-production practices to social sustainability.

Economic and political dynamics are decisive in determining urban transformationpolicies. Issues such as the rescaling of the state, public-private partnership models, investment priorities, mobility of property markets and financing of transformation directly affect the feasibility and social impact of transformation. Especially in high-density cities, there is a growing tension between economic development goals and social equality and inclusion, which necessitates the evaluation of transformation policies within a multi-actor, multi-scale and multi-layered structure.

However, technological and digital transformation brings innovative approaches to urban transformation practices and increases the transparency, participation and efficiency of planning processes through tools such as decision support systems (DSS), geographic information systems (GIS) and social media-based data analytics. Especially thanks to big data and artificial intelligence-supported systems, strategic decisions such as prioritisation of transformation areas, stakeholder analyses and alternative scenario modelling can be based on more scientific grounds. In this respect, technological developments have become not only instrumental but also a part of governance transformation.

Addressing urban transformationin the context of disaster risk and resilience is of vital importance, especially in an era when earthquakes, floods and climate change-related disasters threaten cities. In this context, it is emphasised that transformation processes should be designed within the framework of disaster risk reduction, response capacity, community-based resilience and long-term recovery. Developing preventive strategies based on social awareness and local knowledge as well as strengthening physical infrastructure is a prerequisite for building disaster-resilient cities.

Finally, the principle of sustainability is considered as a framework that cuts across all dimensions of urban regeneration. Sustainable urban transformation, which includes components such as social justice, environmental sensitivity, economic efficiency and protection of cultural heritage, requires both holistic planning processes and simultaneous participation of different stakeholders in the process. At this point, planning models based on multi-scale decision support systems, sustainability indicators and stakeholder analyses are widely used in the literature as the main strategic tools that increase the chances of success in urban regeneration.

This paper evaluates the urban transformationliterature within the framework of the five main themes summarised above, and examines the social,

economic-political, technological, disaster resilience and sustainability dimensions from an interdisciplinary perspective. The aim is to provide a systematic basis for future research in the field of urban regeneration, to guide practitioners in terms of policy development and to contribute to the rethinking of urban transformationwith a multidimensional understanding.

Methodology

This study has been designed as a **structured narrative review** rather than a systematic literature review. The aim is to follow provide an integrative synthesis of the most relevant academic debates on urban transformation. The methodological choice was guided by the interdisciplinary and multi-scalar nature of the subject, which spans across sociology, urban planning, political economy, environmental studies, and disaster management.

The review process was conducted through a selective but comprehensive search of peer-reviewed journal articles, books, and international reports published mainly between 2006 and 2023. Priority was given to studies that explicitly address the themes of **social participation, economic-political dynamics, technological transformation, disaster resilience, and sustainability** in urban transformation contexts. These five thematic axes were chosen because they represent the most prominent and recurrent research clusters in recent urban studies literature, and because they provide a coherent framework for analysing the multi-layered dynamics of transformation processes.

The collected sources were examined with a focus on identifying key concepts, theoretical approaches, and empirical findings. Rather than presenting an exhaustive list of all available studies, the review aims to critically synthesise the literature by highlighting convergences, divergences, and knowledge gaps. In this sense, the methodology provides a structured lens through which diverse perspectives are integrated, making it possible to evaluate urban transformationnot only as a technical intervention but as a multidimensional socio-political and environmental phenomenon.

2. SOCIAL DIMENSION

The social dimension of urban transformation is shaped by factors such as local identity, social structure and citizen participation. Horst and Ouwehand (2011) emphasise that multicultural urban planning moves away from normative approaches and supports various objectives that vary depending on social

and political conditions. This approach serves goals such as the "branding" of urban areas and the emancipation of ethnic groups.

In terms of local identity and social structures, Yung et al. (2017) discuss how heritage conservation in the process of urban transformation contributes to strengthening social ties. Similarly, González-Pampillón et al. (2019) reveal the limited effects of urban transformationprojects on poverty and migration dynamics in Spain. Lei and Zhou (2022) examine how heritage-tourism-oriented urban transformation projects shape local identity and argue that such projects provide a theoretical framework for social and cultural sustainability.

The socio economic impacts of urban renewal processes have also been addressed in a large literature. Larsen and Hansen (2008) argue that urban renewal projects in Copenhagen can produce traumatic consequences on the social and economic structure, especially leading to the displacement of lower income groups. Similarly, Weinstein and Ren (2009) analyse how housing rights and activism strategies combat social inequalities in urban transformation processes, drawing on the examples of Shanghai and Mumbai. Gunko et al. (2021) emphasise the importance of endogenous resources by addressing the role of local actors on change and continuity in urban transformation in small towns in Russia. Vidal (2019) analyses the complex roles played by housing cooperatives with limited capital in urban transformationprocesses through mechanisms of both inclusion and exclusion.

Studies on social capital and citizen participation draw attention to the critical role of these factors in urban transformation projects. Du et al. (2020), while revealing the positive relationship between social capital dynamics and housing satisfaction, state that factors such as social connectedness, trust and reciprocity strengthen this relationship. Hatz (2021) examines how social sustainability can be achieved through subsidised urban renewal projects within the scope of the "gentle urban renewal" model in Vienna. B. Liu et al. (2018), while listing the basic components for effective public participation in urban transformationprojects, emphasise the importance of information disclosure methods and public awareness raising.

Arnstein (2019), in his study analysing citizen participation in the context of power relations, explains the typology of participation through a pyramid model and categorises the influence of citizens in planning processes. S. M. Lin et al. (2022) analyses trust and perceived benefits affecting citizens' propensity to participate in urban transformation in Taiwan, emphasising the critical role of trust on participation. Finally, Mehdipanah et al. (2013) shed light

on the socioeconomic and health-based consequences of urban transformation projects in Barcelona by assessing their impact on health inequalities.

3. ECONOMIC AND POLITICAL DYNAMICS

The economic and political dynamics of urban transformation have been analysed in a large body of literature on the formulation and implementation of transformation policies and economic development models. Liu et al. (2017) analyses urban renewal policies in Shenzhen, China, and argues that these policies focus on environmental sustainability and regulatory control. Zheng et al. (2017) presented a multi-scale decision-making model for sustainable urban transformation and detailed the roles of different actors in these processes.

Studies in the Indian context emphasise that policies developed under the Smart Cities Mission in particular provide a framework based on social and technical criteria. Manupati et al. (2018) argue that this mission provides an important framework for urban transformation of Indian cities. In addition, Praharaj (2021) evaluates the implementation of the same programme and criticises that the sectoral focus has shortcomings in terms of inclusiveness and sustainability. From a similar perspective, Wang et al. (2022) analysed urban transformation processes in Hong Kong and emphasised the need to increase public-private sector cooperation and improve density policies.

Economic development and investment models are an important component of urban transformation. Jayantha and Yung (2018) found that revitalised historic projects provide economic benefits by increasing the values of commercial properties around them. Similarly, Omidipoor et al. (2019) argue that cooperation models between property owners, investors and experts in urban transformation projects play a critical role in terms of economic efficiency. Liang et al. (2019) analysed the impact of urban transformationprojects on neighbourhood house prices and showed that even expectations of these projects can affect prices.

Studies on France have assessed the effects of comprehensive urban renewal policies. Chareyron et al. (2022) analysed the effects of these policies on house prices and argued that inadequate financing and stigmatisation effects in the poorest neighbourhoods were the factors limiting policy success. Chan and Lee (2008), discussing market-oriented urban renewal strategies in Hong Kong, emphasise that sustainable development strategies should not be ignored while achieving economic goals. Finally, Liu et al. (2019) analysed rent-sharing processes between developers and residents using game theory

and highlighted the importance of balancing fairness and efficiency in these processes.

These studies comprehensively address the opportunities and challenges encountered in the economic and political dimensions of urban transformation processes and constitute an important literature on the formulation and implementation of transformation policies. The success of transformation policies at both local and national levels depends on factors such as public-private cooperation, inclusiveness, sustainability and balancing economic benefits.

4. TECHNOLOGICAL AND DIGITAL TRANSFORMATION

Digital technologies and innovative approaches in urban transformation projects offer important opportunities for more efficient planning and management of processes. H. Wang et al. (2012) describe how a geographic information systems (GIS) based decision support tool can be used to assess land use suitability in urban transformation projects. This tool facilitates stakeholder involvement by providing suitability analyses for land uses such as residential, commercial, industrial and open spaces. K. Xu et al. (2019) developed a decision support system (DSS) for sustainable urban transformation projects in China, enabling the assessment of building lifespan in terms of sustainability. The study presents a comprehensive evaluation model by integrating economic, environmental, social and institutional factors.

These digital tools not only make urban renewal processes more efficient, but also contribute to the sustainable planning of cities. Z. Wang et al. (2022) developed a social media-based improvement index and demonstrated that this index enables the prioritisation of renovation projects in urban park systems by taking user feedback into account. This approach shows how digital technologies contribute to more sustainable planning of cities.

Zhou et al. (2021) used the experience-based mining method to analyse the materials of urban renewal projects in China and integrated these digital tools into decision-making systems in renewal processes, enabling decisions to be supported more effectively and efficiently. These digital solutions allow urban transformationprojects to be carried out more successfully. By examining the integration of digital technologies into urban transformation processes, Shach-Pinsly (2021) drew attention to the opportunities created by the 4th Industrial Revolution in the transformation processes of cities. The study states

that digital tools optimise decision-making processes in urban renewal projects and promote sustainable development.

Finally, Li et al. (2022) analysed the use of e-planning platforms in China and discussed the role of digital platforms in increasing public participation. The study emphasises that the effective use of these platforms can increase the success rate of urban transformationprojects. Integrating digital technologies into urban transformationprocesses in this way makes projects more participatory, efficient and sustainable.

5. DISASTER RISK AND RESILIENCE

Disaster risk and resilience in urban transformation processes are among the most critical issues affecting the sustainable development of cities. H. W. Zheng et al. (2014) developed strategies to increase disaster resilience in the context of planning and social subsystems of sustainable urban transformation. These strategies show how social and environmental factors should be considered in the planning processes of transformationprojects. The study emphasises the role of social factors in planning processes to build more disaster-resilient cities.

Evaluating the effectiveness of the disaster risk management cycle in the context of urban flooding in Pakistan, Rana et al. (2021) revealed the shortcomings of traditional management approaches and suggested that climate change adaptation should be integrated into the risk management cycle. The study emphasises the need for more flexible and adaptive management strategies, especially in the face of increasing natural disaster risks with climate change. Phraknoi et al. (2023), on the other hand, analysed the needs of elderly people in disaster response and stated that elderly people are not sufficiently taken into consideration in disaster management processes. At this point, the necessity of developing a more comprehensive urban governance model is emphasised.

Gökmen et al. (2006), who contributed to disaster risk and resilience studies with the example of Istanbul, addressed the improvement of slum settlements in the context of earthquake risk. The study developed a model suggesting the transformation of slum areas into healthy areas through post-earthquake damage reduction and retrofitting works. Similarly, Clemente and Salvati (2017) analysed the focus of post-earthquake reconstruction in the context of landscape and social identity and highlighted the importance of

local context for sustainable reconstruction. The studies reveal how local conditions play a critical role in post-disaster transformation processes.

Discussing how geoscientists can develop public communication and community engagement strategies in urban communities facing seismic threats in Turkey, Ickert and Stewart (2016) aim to increase the risk awareness of local people and provide more effective solutions in disaster management. The study emphasises the importance of interaction with local people in raising social awareness for disasters. In their review on urban disaster resilience, H. Xu et al. (2021) categorised the research in this field under four main themes: disaster risk reduction, specific disaster resilience, resilience assessment and combination research. By revealing how these themes should be integrated into urban transformation processes, it enables the development of comprehensive strategies for more resilient cities.

S. Liu et al. (2021) addressed the role of urban underground spaces in disaster prevention services and highlighted their importance in enhancing urban resilience to natural disasters. The study evaluates the economic and environmental benefits of underground spaces to reduce disaster risk and strengthen urban resilience. Finally, Yu et al. (2023) conducted a case study focusing on urban flood resilience in Shenzhen city and proposed the resilience-adaptation-recovery framework. This framework emphasises that specific policies should be developed to enhance urban flood resilience. The study reveals how flood risk can affect the quality of life in cities and the importance of strategic planning to mitigate these impacts.

6. PLANNING AND SUSTAINABILITY

Planning and sustainability in urban transformation requires the development of long-term strategies by combining environmental, economic and social factors. In this context, W. Zheng et al. (2017) draw attention to the importance of data-based planning in urban transformation projects by proposing a multi-scale decision support model. This model aims to ensure that strategic decisions are made in accordance with different requirements at the city, district and neighbourhood scales. Furthermore, H. Wang et al. (2014) discuss the role of land use planning in sustainable urban transformation projects, and the study on projects in Hong Kong emphasises the success of site operations and sustainable site planning in urban transformation.

Similarly, Yıldız et al. (2018) used factor analysis and analytical hierarchy process methods to identify design components for sustainable urban

transformation. This study aims to guide the sustainable planning of urban transformation projects. (2019) proposed a method to evaluate the fragmentation index in urban renewal planning and analysed the contribution of the reorganisation of cadastral parcels and spatial elements to sustainable renewal. This evaluation reveals that the reorganisation of areas in urban renewal processes will allow for a more efficient and sustainable structuring.

Addressing the social dimension of sustainable urban transformation, Yıldız et al. (2020) developed a model explaining the relationship between social sustainability and built environment design. The study addresses how elements such as social quality of life, accessibility and protection of disadvantaged groups can be integrated into the planning process. Studies show that balancing environmental, social and economic factors in urban transformation projects enables the creation of a more sustainable living space. Chen et al. (2021) presented a study aiming to identify critical success factors in urban transformation projects and made suggestions for more effective planning of urban transformationprocesses by evaluating the impact mechanisms of success factors.

Addressing how sustainable urban renewal is evaluated by different stakeholders in terms of economic, social and environmental sustainability indicators, Bai et al. (2023) presented a framework that analyses stakeholders' views on sustainable urban renewal. The study reveals how different stakeholders evaluate these indicators and which strategies are more appropriate. Regarding cultural sustainability, Ge et al. (2023) developed a system of indicators for cultural sustainability based on seven key elements. The study provides a comprehensive planning guide for cities' goals of preserving cultural heritage, attracting diverse populations and developing ecological civilisation.

Finally, Türk et al. (2020) discuss the role of land consolidation and plan notes in the context of the Fikirtepe Urban Renewal Project, highlighting the importance of defining organisational structures and ensuring legal certainty in urban transformation processes. These studies provide important contributions towards improving planning processes by considering both environmental and social dimensions to ensure the sustainability of urban transformation.

7. CONCLUSION

This study aims to comprehensively reveal the multi-layered nature of the transformation phenomenon by analysing the urban transformation literature with an interdisciplinary approach in the axes of social, economic-political,

technological, disaster resilience and sustainability. The reviewed literature shows that urban transformation is not only a physical intervention process, but also a multifaceted planning practice that transforms social structures, redefines economic relations, evolves with technological innovations and tests social resilience against disaster risks. In this context, the success of transformation processes is directly related to the extent to which they go beyond technical interventions and integrate the principles of social participation, justice, sustainability and inclusiveness.

In terms of the social dimension, preserving local identity, strengthening social ties and increasing citizen participation stand out as the basic conditions for ensuring social legitimacy in transformation processes. Numerous studies in the literature point out that when transformation policies are implemented in ways that exclude lower income groups, spatial inequalities and social tensions deepen. Therefore, planning transformation in the context of social sustainability requires the adoption of community-based approaches, heritage-oriented conservation and tools that strengthen social capital.

Within the framework of economic and political dynamics, public-private partnerships, market-oriented models, land valuation strategies and investment decisions are seen to shape transformation processes. However, in cases where neoliberal urban policies are dominant, it is frequently emphasised in the literature that transformation projects increase socioeconomic exclusion and produce new regimes of inequality in urban space. Therefore, it is essential that transformation policies are reshaped not only in line with economic development goals, but also with the principles of social benefit, equality and participatory governance.

Integration of technological and digital tools into transformation processes offers important opportunities in planning, monitoring and evaluation stages. Tools such as geographic information systems, decision support systems and social media-based data analytics increase the transparency and participation of transformation, while enabling more efficient use of resources. However, technological tools need to be made accessible and understandable for all stakeholders, not just decision-making elites. Otherwise, the digital divide will inevitably lead to new forms of exclusion in transformation processes.

The theme of disaster risk and urban resilience emphasises the security and risk management dimension of transformation policies and reveals the necessity of building urban structures that are resilient to earthquakes, floods and climate crisis. The literature shows that disaster risks cannot be eliminated

only by technical engineering solutions; social awareness, community resilience, inclusive governance and local information systems should also be integrated into these processes. It is clear that transformation should be carried out with a strategy based on pre-risk preparation and social protection rather than post-disaster intervention.

The sustainability dimension constitutes the basic framework for determining the long-term effects of urban regeneration. Evaluations based on social, environmental, economic and cultural sustainability indicators enable a more comprehensive definition of the success criteria of transformation projects. Studies in the literature address issues such as planning models based on stakeholder representation, protection of cultural heritage, mitigation of environmental impacts and balancing economic efficiency as prerequisites for sustainable transformation. In this framework, the adoption of a holistic and data-based transformation approach is a priority need at both academic and practical levels.

In conclusion, the future of urban transformationpolicies depends on the development of multidimensional evaluation frameworks, the construction of participatory mechanisms in which different actors have equal say, and the utilisation of technological innovations for social benefit. This study provides a systematic reference framework for urban transformationresearch by categorising the literature on thematic axes and aims to develop a holistic perspective for researchers, practitioners and policy makers who want to grasp the current dynamics of transformationby going beyond theoretical-historical approaches.

This study has sought to provide an integrative review of the literature on urban regeneration, highlighting its multi-dimensional nature across the axes of social participation, economic-political dynamics, technological transformation, disaster resilience, and sustainability. The findings underscore that urban transformationis not solely a technical or physical process, but a comprehensive practice that reshapes social relations, reconfigures economic models, incorporates digital innovations, and addresses the vulnerabilities of cities to disasters. Success in transformationprocesses therefore depends on embedding principles of participation, inclusiveness, justice, and sustainability within governance structures.

For future research, several directions appear especially promising. First, comparative studies are needed to evaluate how participatory mechanisms operate differently across varying socio-political contexts and governance models. Second, empirical analyses of the long-term social outcomes of regen-

eration—such as community cohesion, housing equity, and social mobility—can deepen understanding beyond economic indicators. Third, greater attention should be paid to the integration of technological tools, particularly in addressing the risks of the digital divide and ensuring accessibility for marginalised groups. Fourth, disaster resilience requires further multi-scalar investigations that combine engineering solutions with community-based strategies, local knowledge, and adaptive governance. Finally, sustainability research would benefit from developing measurable indicators that capture the interplay between cultural heritage, ecological sensitivity, and economic viability.

By outlining these research avenues, this study not only synthesises the current state of knowledge but also sets a future-oriented agenda that can guide scholars, practitioners, and policy makers in advancing urban transformation toward more inclusive, resilient, and sustainable cities.

REFERENCES

Arnstein, S. R. (2019). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Planning Association*, *85*(1), 24-34. https://doi.org/10.1080/01944363.2018.1559388

Bai, Y., Wu, S., & Zhang, Y. (2023). Exploring the Key Factors Influencing Sustainable Urban Renewal from the Perspective of Multiple Stakeholders. *Sustainability*, *15*(13), 10596-10596. https://doi.org/10.3390/su151310596

Chan, E. H. W., & Lee, G. K. L. (2008). Contribution of urban design to economic sustainability of urban renewal projects in Hong Kong. *Sustainable Development*, *16*(6), 353-364. https://doi.org/10.1002/sd.350

Chareyron, S., Goffette-Nagot, F., & Letrouit, L. (2022). 2Externalities from urban renewal: Evidence from a French program. *Regional Science and Urban Economics*, *95*, 103789-103789. https://doi.org/10.1016/j.regsciurbeco.2022.103789

Chen, Y., Han, Q., Liu, G., Wu, Y., Li, K., & Hong, J. (2021). Determining Critical Success Factors of Urban Renewal Projects: Multiple Integrated Approach. *Journal of Urban Planning and Development*, *148*(1). https://doi.org/10.1061/(asce)up.1943-5444.0000775

Clemente, M., & Salvati, L. (2017). 'Interrupted' Landscapes: Post-Earthquake Reconstruction in between Urban Renewal and Social Identity of Local Communities. *Sustainability*, *9*(11), 2015-2015. https://doi.org/10.3390/su9112015

Du, T., Zeng, N., Huang, Y., & Vejre, H. (2020). Relationship between the dynamics of social capital and the dynamics of residential satisfaction under the impact of urban renewal. *Cities*, *107*, 102933-102933. https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.102933

Ge, Y.-R., Lu, C., & Gao, H. (2023). Constructing an Indicator System for Cultural Sustainability in Chinese Cities under the Objective of Urban Renewal and Capability Measurement. *Sustainability*, *15*(18), 13571-13571. https://doi.org/10.3390/su151813571

González-Pampillón, N., Jofre-Monseny, J., & Viladecans-Marsal, E. (2019). Can urban renewal policies reverse neighborhood ethnic dynamics? *Journal of Economic Geography*. https://doi.org/10.1093/jeg/lbz011

Gökmen, G. P., Yüksel, Y. D., Erkök, F., Alkışer, Y., & Keskin, B. (2006). Evaluating and Reducing Earthquake Risks of Squatter Settlements in Istanbul. *Open House International*, *31*(1), 116-124. https://doi.org/10.1108/ohi-01-2006-b0014

Gunko, M., Kinossian, N., Pivovar, G., Averkieva, K. V., & Batunova, E. (2021). Exploring agency of change in small industrial towns through urban renewal initiatives. *Geografiska Annaler Series B Human Geography*, *103*(3), 218-234. https://doi.org/10.1080/04353684.2020.1868947

Hatz, G. (2021). Can public subsidized urban renewal solve the gentrification issue? Dissecting the Viennese example. *Cities*, *115*, 103218-103218. https://doi.org/10.1016/j.cities.2021.103218

Horst, H. van der, & Ouwehand, A. L. (2011). 'Multicultural Planning' as a Contested Device in Urban Renewal and Housing. *Urban Studies*, *49*(4), 861-875. https://doi.org/10.1177/0042098011407098

Ickert, J., & Stewart, I. S. (2016). Earthquake risk communication as dialogue – insights from a workshop in Istanbul's urban renewal neighbourhoods. *Natural hazards and earth system sciences*, *16*(5), 1157-1173. https://doi.org/10.5194/nhess-16-1157-2016

Jayantha, W. M., & Yung, E. H. K. (2018). Effect of Revitalisation of Historic Buildings on Retail Shop Values in Urban Renewal: An Empirical Analysis. *Sustainability*, *10*(5), 1418-1418. https://doi.org/10.3390/su10051418

Kilić, J., Jajac, N., Rogulj, K., & Ivić, S. M. (2019). Assessing Land Fragmentation in Planning Sustainable Urban Renewal. *Sustainability*, *11*(9), 2576-2576. https://doi.org/10.3390/su11092576

Larsen, H. G., & Hansen, A. L. (2008). Gentrification—Gentle or Traumatic? Urban Renewal Policies and Socioeconomic Transformations in Copenhagen. *Urban Studies*, *45*(12), 2429-2448. https://doi.org/10.1177/0042098008097101

Lei, H., & Zhou, Y. (2022). Conducting Heritage Tourism-Led Urban Renewal in Chinese Historical and Cultural Urban Spaces: A Case Study of Datong. *Land*, *11*(12), 2122-2122. https://doi.org/10.3390/land11122122

Li, T., Jinxuan, L., Liang, Y., & Wu, Y. (2022). A participatory e-planning model in the urban renewal of China: Implications of technologies in facilitating planning participation. *Environment and Planning B Urban Analytics and City Science*, *50*(2), 299-315. https://doi.org/10.1177/23998083221111163

Liang, C.-M., Lee, C., & Yong, L.-R. (2019). Impacts of urban renewal on neighborhood housing prices: Predicting response to psychological effects. *Journal of Housing and the Built Environment*, *35*(1), 191-213. https://doi.org/10.1007/s10901-019-09673-z

Lin, S.-M., Lee, H.-Y., Hu, H.-L., & Chien, K.-H. (2022). To join the rebuild or not? An exploration of the factors influencing the public's intention to participate in urban renewal. *Science Progress*, *105*(4), 003685042211402-003685042211402. https://doi.org/10.1177/00368504221140273

Liu, B., Wang, X., Xia, N., & Ni, W. (2018). Critical Success Factors for the Management of Public Participation in Urban Renewal Projects: Perspectives from Governments and the Public in China. *Journal of Urban Planning and Development*, *144*(3). https://doi.org/10.1061/(asce)up.1943-5444.0000467

Liu, G., Chen, S., & Gu, J. (2019). Urban renewal simulation with spatial, economic and policy dynamics: The rent-gap theory-based model and the case study of Chongqing. *Land Use Policy*, *86*, 238-252. https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2019.04.038

Liu, G., Yi, Z., Zhang, X., Shrestha, A., Martek, I., & Wei, L. (2017). An Evaluation of Urban Renewal Policies of Shenzhen, China. *Sustainability*, *9*(6), 1001-1001. https://doi.org/10.3390/su9061001

Liu, S., Peng, F., Qiao, Y.-K., & Zhang, J. (2021). Evaluating disaster prevention benefits of underground space from the perspective of urban resilience. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, *58*, 102206-102206. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2021.102206

Manupati, V. K., Ramkumar, M., & Samanta, D. (2018). A multi-criteria decision making approach for the urban renewal in Southern India. *Sustainable Cities and Society*, *42*, 471-481. https://doi.org/10.1016/j.scs.2018.08.011

Mehdipanah, R., Malmusi, D., Muntaner, C., & Borrell, C. (2013). An evaluation of an urban renewal program and its effects on neighborhood resident's overall wellbeing using concept mapping. *Health & Place*, *23*, 9-17. https://doi.org/10.1016/j.healthplace.2013.04.009

Omidipoor, M., Jelokhani-Niaraki, M., Moeinmehr, A., Sadeghi-Niaraki, A., & Choi, S.-M. (2019). A GIS-based decision support system for facilitating participatory urban renewal process. *Land Use Policy*, *88*, 104150-104150. https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2019.104150

Phraknoi, N., Sutanto, J., Hu, Y., Goh, Y. S., & Lee, C. E. C. (2023). Older people's needs in urban disaster response: A systematic literature review. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, *96*, 103809-103809. https://doi.org/10.1016/j.ijdrr.2023.103809

Praharaj, S. (2021). Area-Based Urban Renewal Approach for Smart Cities Development in India: Challenges of Inclusion and Sustainability. *Urban Planning*, *6*(4), 202-215. https://doi.org/10.17645/up.v6i4.4484

Rana, I. A., Asim, M., Aslam, A. B., & Jamshed, A. (2021). Disaster management cycle and its application for flood risk reduction in urban areas of Pakistan. *Urban Climate*, *38*, 100893-100893. https://doi.org/10.1016/j.uclim.2021.100893

Shach-Pinsly, D. (2021). Digital Urban Transformationand Its Impact on Urban Renewal Processes and Development. *Urban Planning*, *6*(4), 135-138. https://doi.org/10.17645/up.v6i4.4905

Türk, Ş. Ş., Tarakçı, S., & Gürsoy, N. (2020). A large-scale urban renewal project in a vicious cycle of commons and anticommons: The Fikirtepe case (Istanbul, Turkey). *Habitat International*, *102*, 102209-102209. https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2020.102209

Vidal, L. (2019). Cooperative Islands in Capitalist Waters: Limited-equity Housing Cooperatives, Urban Renewal and Gentrification. *International Journal of Urban and Regional Research*, *43*(1), 157-178. https://doi.org/10.1111/1468-2427.12726

Wang, H., Shen, Q., Tang, B., Chen, L., Peng, Y., & Tang, L. (2014). A framework of decision-making factors and supporting information for facilitating sustainable site planning in urban renewal projects. *Cities*, *40*, 44-55. https://doi.org/10.1016/j.cities.2014.04.005

Wang, H., Shen, Q., Tang, B., & Skitmore, M. (2012). An integrated approach to supporting land-use decisions in site redevelopment for urban renewal in Hong Kong. *Habitat International*, *38*, 70-80. https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2012.09.006

Wang, Y., Fan, Y., & Yang, Z. (2022). Challenges, Experience, and Prospects of Urban Renewal in High-Density Cities: A Review for Hong Kong. *Land*, *11*(12), 2248-2248. https://doi.org/10.3390/land11122248

Wang, Z., Jie, H., Fu, H., Wang, L., Jiang, H., Ding, L., & Chen, Y. (2022). A social-media-based improvement index for urban renewal. *Ecological Indicators*, *137*, 108775-108775. https://doi.org/10.1016/j.ecolind.2022.108775

Weinstein, L., & Ren, X. (2009). The Changing Right to the City: Urban Renewal and Housing Rights in Globalizing Shanghai and Mumbai. *City and Community*, *8*(4), 407-432. https://doi.org/10.1111/j.1540-6040.2009.01300.x

Xu, H., Li, Y., Tan, Y., & Deng, N. (2021). A Scientometric Review of Urban Disaster Resilience Research. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, *18*(7), 3677-3677. https://doi.org/10.3390/ijerph18073677

Xu, K., Shen, Q., Liu, G., & Martek, I. (2019). Demolition of Existing Buildings in Urban Renewal Projects: A Decision Support System in the China Context. *Sustainability*, *11*(2), 491-491. https://doi.org/10.3390/su11020491

Yıldız, S., Kıvrak, S., & Arslan, G. (2018). Contribution of Built Environment Design Elements to the Sustainability of Urban Renewal Projects: Model Proposal. *Journal of Urban Planning and Development*, *145*(1). https://doi.org/10.1061/(asce)up.1943-5444.0000493

Yıldız, S., Kıvrak, S., Gültekin, A. B., & Arslan, G. (2020). Built environment design—Social sustainability relation in urban renewal. *Sustainable Cities and Society*, *60*, 102173-102173. https://doi.org/10.1016/j.scs.2020.102173

Yu, S., Yuan, M., Wang, Q., Corcoran, J., Xu, Z., & Peng, J. (2023). Dealing with urban floods within a resilience framework regarding disaster stages. *Habitat International*, *136*, 102783-102783. https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2023.102783

Yung, E. H. K., Zhang, Q., & Chan, E. H. W. (2017). Underlying social factors for evaluating heritage conservation in urban renewal districts. *Habitat International*, *66*, 135-148. https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2017.06.004

Zheng, H. W., Shen, G. Q., & Wang, H. (2014). A review of recent studies on sustainable urban renewal. *Habitat International*, *41*, 272-279. https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2013.08.006

Zheng, W., Shen, Q., Wang, H., Hong, J., & Li, C. Z. (2017). Decision support for sustainable urban renewal: A multi-scale model. *Land Use Policy*, *69*, 361-371. https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2017.09.019

Zhou, Y., Feng, L., & Zhou, T. (2021). An experience-based mining approach to supporting urban renewal mode decisions under a multi-stakeholder environment in China. *Land Use Policy*, *106*, 105428-105428. https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2021.105428

What If the World Bank Didn't Exist? Rethinking Global Social Policy Without a Bretton Woods Anchor

Özlem Küçük[1]

1. Kocaeli Üniversitesi, Turizm Fakültesi,

ozlem.kucuk@kocaeli.edu.tr,

https://orcid.org/0000-0002-7717-2439

Abstract: Abstract: This study adopts a counterfactual perspective, not to imagine the World Bank's absence, but to explore how global social policy might be reshaped by transforming its technocratic orientation. Drawing on qualitative analysis of policy documents since 2000, the article critically examines the Bank's interventions in education, healthcare, social protection, gender equity, and crisis response. The findings demonstrate that limited accountability has at times allowed development financing to facilitate political consolidation over public welfare. Moreover, the technocratic approach of the Bank can marginalize local knowledge and democratic participation. The study argues that a shift toward more pluralistic, regionally grounded, and socially embedded policy frameworks—prompted by rethinking the Bank's normative influence—could foster more inclusive and context-sensitive global social policies. By positioning the World Bank as a normative rather than solely financial actor, this analysis contributes to critical debates on power, legitimacy, and the future of social policy in a multipolar world. Such a perspective not only advances scholarly understanding but also offers practical pathways for reimagining global social policy beyond dominant institutional paradigms.

Key Words: World Bank, Counterfactual Analysis, Global Social Policies, Global Governance, Social Security, Welfare

Jel Codes : O1, I3, H4, H5, J1, D63

Dünya Bankası Olmasaydı Ne Olurdu? Bretton Woods'un Gölgesinde Küresel Sosyal Politikayı Yeniden Düşünmek

Öz: *Bu çalışma, Dünya Bankası'nın yokluğunu hayal etmek için değil, küresel sosyal politikanın teknokratik yöneliminin dönüştürülmesiyle nasıl yeniden şekillendirilebileceğini araştırmak için karşıt olgusal bir bakış açısı benimsiyor. 2000 yılından bu yana politika belgelerinin nitel analizinden yararlanan makale, Banka'nın eğitim, sağlık, sosyal koruma, toplumsal cinsiyet eşitliği ve kriz müdahalesi alanlarındaki müdahalelerini eleştirel bir şekilde inceliyor. Bulgular, sınırlı hesap verebilirliğin zaman zaman kalkınma finansmanının kamu refahı üzerinde siyasi konsolidasyonu kolaylaştırmasına olanak tanıdığını gösteriyor. Dahası, Banka'nın teknokratik yaklaşımı yerel bilgiyi ve demokratik katılımı marjinalleştirebilir. Çalışma, Banka'nın normatif etkisinin yeniden düşünülmesiyle teşvik edilen daha çoğulcu, bölgesel olarak temellendirilmiş ve toplumsal olarak yerleşik politika çerçevelerine doğru bir kaymanın daha kapsayıcı ve bağlama duyarlı küresel sosyal politikaları teşvik edebileceğini savunuyor. Dünya Bankası'nı salt finansal bir aktör olmaktan ziyade normatif bir aktör olarak konumlandıran bu analiz, çok kutuplu bir dünyada güç, meşruiyet ve sosyal politikanın geleceği üzerine eleştirel tartışmalara katkıda bulunuyor. Böyle bir bakış açısı, yalnızca akademik anlayışı ilerletmekle kalmaz, aynı zamanda küresel sosyal politikayı baskın kurumsal paradigmaların ötesinde yeniden tasarlamak için pratik yollar da sunar.*

Anahtar Kelimeler: *Dünya Bankası, Karşıt Olgusal Analiz, Küresel Sosyal Politikalar, Küresel Yönetişim, Sosyal Güvenlik, Refah*

Jel Kodları : O1, I3, H4, H5, J1, D63

1. Introduction

Since its inception in 1944 as part of the Bretton Woods framework, the World Bank has evolved to establish itself not merely as a financial institution but also as a significant actor in shaping global development discourse. Originally concentrated on post-war reconstruction and fostering economic growth, the Bank has progressively broadened its mandate to encompass poverty alleviation, investments in human capital, and reforms in social policy. This transformation, however, has been influenced by a distinct technocratic rationality

that conceptualizes development as a technical challenge. This perspective emphasizes the resolution of developmental issues through standardized metrics, expert-driven knowledge, and conditional financing mechanisms (Sondarjee, 2020). Although the World Bank presents itself as a multilateral institution representing 189 member states, its governance structure has historically reflected a disproportionate concentration of power—most notably in the hands of the United States. As the largest shareholder, the U.S. has long exerted formal influence through voting rights and informal control via leadership appointments, policy direction, and strategic priorities (Woods, 2003). This asymmetry has significantly influenced the technocratic orientation of the Bank and its alignment with neoliberal development paradigms, especially during the structural adjustment era. Although recent reforms have somewhat enhanced the representation of borrowing countries, the existing governance framework still tends to prioritize donor interests. This raises important questions regarding legitimacy, accountability, and the democratic deficit prevalent in global social policy-making (Griffith-Jones, 2001). In the realm of global social policy, this technocratic framing has profound implications. While the Bank's initiatives in education, healthcare, and social protection have contributed to measurable improvements in human development indicators, they have also been criticized for sidelining democratic participation, reinforcing donor-driven priorities, and enabling political consolidation in borrowing countries (Çemen and Yörük, 2020). Rather than simply speculating about the World Bank's absence, this method allows for a critical examination of how global social policy might evolve if the Bank's technocratic paradigm were fundamentally transformed or replac The conditionality embedded in lending practices, though formally softened in recent decades, continues to shape national policy agendas in ways that may undermine local agency and pluralistic governance. This chapter critically examines the World Bank's evolving role in global social policy through a counterfactual lens—not to imagine its absence, but to explore how alternative approaches might emerge through a transformation of its technocratic paradigm. By employing counterfactual reasoning, this study moves beyond retrospective critique to interrogate the institutional logics that shape global social policy. Rather than speculating about the World Bank's absence, it critically examines how its technocratic paradigm—rooted in standardized expertise and donor-driven priorities—limits the emergence of more pluralistic, context-sensitive approaches. This perspective reveals the contingent nature of global governance and opens space for imagining alternative trajectories grounded in democratic participation, regional cooperation,

and epistemic diversity. In doing so, the study contributes to ongoing debates on legitimacy, accountability, and the normative boundaries of global social policy.

1. The World Bank's Impact on Global Social Policy

The World Bank plays a vital role in shaping global social policies through financial instruments, policy research, and partnerships. While historically focused on economic interventions, it has become increasingly involved in social development.

a. Policy Advocacy and Research

The Bank influences national and international agendas through its analytical work and policy recommendations. By collaborating with governments, it addresses issues like gender equity, labor rights, and environmental sustainability. Reports such as the World Development Report provide essential guidance for evidence-based policymaking (Mackinder, 2020).

b. Addressing Inequality and Promoting Social Inclusion

In the 1990s, the Bank broadened its focus to include education, health, and social protection, recognizing the role of human capital in development. Initiatives aimed at reducing inequality include:

- Programs for women's empowerment to enhance access to education and leadership.
- Community-driven development (CDD) projects that empower local resource management.
- Improved access to critical services like healthcare and clean water.

These initiatives promote equity and foster long-term social and economic resilience (Azmeh, 2025).

c. Emergency Response and Adaptive Social Protection

There is an increasing emphasis on sustainable development, climate change, and reducing inequalities, with a focus on integrating broader social policy concerns (Küçük, 2022). In the face of economic shocks, natural disasters, and global crises such as the COVID-19 pandemic, the World Bank has expanded its emergency response portfolio. It provides:

- Rapid disbursement of emergency funds to vulnerable populations.
- Scalable social protection systems are designed to adapt to emerging needs.
- Support for public health infrastructure and frontline response mechanisms.

Such interventions have proven critical in mitigating poverty, ensuring social stability, and maintaining development momentum during times of upheaval (Piquer-Rodríguez et al., 2023).

d. Targeted Financial Interventions for Poverty Alleviation

The first World Development Report was introduced, highlighting poverty reduction and economic growth under the leadership of Robert McNamara in 1978.

To directly address poverty and enhance economic opportunity, the World Bank (World Bank, 2014a) utilizes a suite of financial mechanisms, including:

- Microfinance Programs: These initiatives empower small-scale entrepreneurs, particularly in underserved communities, by offering accessible credit. Special emphasis is placed on women-led enterprises, promoting financial independence and sustainable livelihoods.
- Conditional and Unconditional Cash Transfers: Programs deliver direct financial assistance to low-income households. Conditional schemes tie support to education or healthcare milestones, reinforcing human capital development.
- Income Support and Social Safety Nets: Targeted interventions help individuals and families maintain consumption levels and avoid falling into deeper poverty during economic downturns.
- Education-Based Financial Aid: Scholarships, tuition subsidies, and school meal programs are deployed to reduce educational inequality and increase school retention among disadvantaged youth. These targeted programs not only improve immediate well-being but also lay the foundation for social mobility, community empowerment, and inclusive economic growth (Inter-agency Task Force on Financing for Development, 2024). The World Bank is crucial in supporting global social protection systems, currently aiding over 350 million people

through social safety net programs. During the COVID-19 pandemic, it facilitated the largest expansion of these transfers in history. In response to the global food crisis, social protection interventions more than doubled, highlighting their significance during economic turmoil. Around 36 percent of the poorest populations have escaped extreme poverty due to these programs, which have effectively reduced inequality and narrowed the poverty gap by approximately 45 percent across diverse settings, including India and Afghanistan. Their positive impact is evident in both low- and middle-income countries (Waeyenberge, 2017).

- Mid-2020s: A New Era of Inclusive and Adaptive Social Protection: By 2025, the World Bank's approach to social policy will have evolved into a more integrated and adaptive framework that emphasizes resilience, equity, and digital innovation. *The State of Social Protection Report 2025* highlights that 4.7 billion people in low- and middle-income countries now benefit from social protection programs, marking a historic high. However, 2 billion people remain inadequately covered, leading to a renewed effort to close this gap by 2030.

1.1. The Path of Global Social Policies, and World Bank

The World Bank has transitioned from being a traditional development financier to becoming a key architect of global social policy. Through a combination of normative influence, financial instruments, technical assistance, and a strong on-the-ground presence, the institution plays a multifaceted role in promoting inclusive and sustainable social development across its member countries.

a. Direct Engagement with National Governments

The World Bank collaborates closely with national governments by providing financial assistance, strategic policy advice, and technical expertise. This partnership often grants the institution considerable influence over public policy agendas in areas such as education, healthcare, and social protection. Consequently, many governments align their domestic social policies with the World Bank’s development frameworks and best-practice models (World Bank and Global Development, n.d.)

b. Catalyzing Foreign Direct Investment (FDI) for Social Outcomes

By improving the investment climate and reducing economic risks, the World Bank attracts foreign direct investment (FDI) to emerging markets. This support frequently includes institutional reforms and regulatory improvements that also impact labor protections, environmental standards, and economic inclusion. In this way, the Bank's economic interventions indirectly shape national social policies by encouraging more equitable and sustainable development outcomes (World Bank, 2022).

c. Operational Presence via Country Offices

With operations in over 100 countries, the World Bank's extensive network of field offices enables it to maintain ongoing dialogue with policymakers, civil society actors, and development partners. These offices function as platforms for project implementation, stakeholder consultation, and local knowledge generation. The Bank's presence in-country ensures that its social policy recommendations are informed by context-specific realities and integrated into national development priorities (Shalal, 2025).

d. Knowledge Production and Policy Advocacy

As a leading development knowledge institution, the World Bank generates influential research and policy tools that guide global social policy debates. Key publications such as the World Development Report and strategic frameworks like the Social Protection and Jobs Strategy provide evidence-based recommendations on issues ranging from poverty alleviation to gender equity and human capital formation. Additionally, the Bank's alignment with global initiatives, including the Sustainable Development Goals (SDGs), reinforces its advocacy for inclusive and rights-based social development (World Development Report, 2024).

e. Targeted Financial Instruments for Poverty Reduction

Microfinance Programs: Offering accessible credit to small-scale entrepreneurs, particularly women and underserved groups, to promote financial inclusion and economic empowerment.

Conditional and Unconditional Cash Transfers: Providing direct assistance to low-income households, with conditional models encouraging behaviors such as school attendance and regular health checkups.

Income Support and Social Protection Mechanisms: Delivering targeted support to buffer vulnerable populations against economic shocks and prevent chronic poverty.

Education-Based Financial Support: Facilitating scholarships, tuition subsidies, and school meal initiatives to reduce barriers to education and promote intergenerational mobility These integrated approaches are instrumental in strengthening household resilience, reducing inequality, and advancing inclusive and sustainable development (Udohaya, 2025: Peck and Theodore, 2014).

Responsive Social Protection in Times of Crisis: The World Bank has demonstrated significant capacity in responding to crises, including natural disasters, pandemics, and economic downturns. Through emergency financing and scalable social protection systems, the Bank enables countries to provide timely support to vulnerable populations. Its crisis-response mechanisms—such as COVID-19 recovery packages and climate-resilient safety nets—highlight the importance of adaptive social protection as a cornerstone of social and economic stability (World Bank, 2023). In contrast, the Nordic countries' regionally-coordinated welfare approaches evolved independently of World Bank influence, suggesting other viable pathways for social policy development.

1.2. Global Social Policy Architecture Pathways

1. Infrastructure Development: Funded the construction of schools, classrooms, and educational facilities in low- and middle-income countries. Facilitating scholarships, tuition subsidies, and school meal initiatives to reduce barriers to education and promote intergenerational mobility These integrated approaches are instrumental in strengthening household resilience, reducing inequality, and advancing inclusive and sustainable development (Udohaya, 2025: Peck and Theodore, 2014).
2. Increased Enrollment Rates: Implemented programs aimed at improving access to education, especially for girls and marginalized communities.

3. Teacher Training and Curriculum Development: Supported initiatives to enhance teacher qualifications and modernize educational curricula.
4. Global Education Partnerships: Collaborated with organizations such as UNESCO and UNICEF to promote education policy reforms.
5. Technology Integration: Facilitated the use of digital learning solutions to bridge the education gap, particularly in remote areas.
6. Gender Equity in Education: Advocated for equal educational opportunities, contributing to the reduction of gender disparities in schooling (World Bank, 2019a).
7. Global Health Care: One of the World Bank's most visible contributions has been the financing of healthcare infrastructure. By funding the construction and rehabilitation of hospitals, clinics, and laboratories, the Bank has improved access to essential services in underserved regions. For instance, in Mozambique, a $201 million project was launched to strengthen health systems in climate-vulnerable areas, focusing on infrastructure, workforce development, and pharmaceutical supply chains (World Bank, 2025a). These are below:
    - Combating Communicable Diseases: The World Bank has actively supported global efforts to combat communicable diseases such as HIV/AIDS, tuberculosis, and malaria. Through partnerships with regional institutions like the Africa Centres for Disease Control and Prevention, the Bank has financed disease surveillance systems, laboratory networks, and emergency response mechanisms (World Bank, 2019b). These initiatives have enhanced regional capacity to detect and respond to outbreaks.
    - Maternal and Child Health: Improving maternal and child health has been a longstanding priority. The Bank has invested in prenatal care, skilled birth attendance, and immunization programs. Between 2018 and 2023, nearly 95 million women received skilled birth attendance through World Bank-supported projects (World Bank, 2024a). These interventions have contributed to reductions in maternal and neonatal mortality, particularly in Sub-Saharan Africa and South Asia.
    - Universal Health Coverage Expansion: The World Bank has also been instrumental in advancing Universal Health Coverage (UHC). It supports countries in designing and implementing healthcare fi-

nancing models that reduce out-of-pocket expenditures and expand access to essential services. As of 2023, the Bank committed to helping 1.5 billion people access affordable, quality health services by 2030 (World Bank, 2024b).

- Emergency Health Interventions: In response to pandemics and natural disasters, the World Bank has provided rapid financing to bolster emergency preparedness and response. The Health Emergency Preparedness, Response, and Resilience Project in Mozambique exemplifies this approach, aiming to ensure continuity of care during crises (World Bank, 2025a). Additionally, the Bank's Health Emergency Preparedness and Response (HEPR) program has supported over 100 countries during the COVID-19 pandemic (World Bank, 2024c).
- The World Bank has played a pivotal role in shaping global social protection frameworks through a comprehensive strategy focused on reducing vulnerability and fostering inclusive development. Its initiatives include funding social safety net programs such as cash transfers, food assistance, and unemployment benefits, which have collectively reached over 350 million individuals, effectively lifting countless lives out of extreme poverty (World Bank, 2023a). Furthermore, the Bank has aided more than 90 nations in reforming pension systems to secure income for aging populations, particularly in low- and middle-income countries confronting demographic changes (World Bank, 2021a). In the labor market, it emphasizes job creation, worker protections, and skills enhancement, targeting youth and marginalized communities through active labor market programs and employment services (World Bank, 2022a). The World Bank also facilitates disaster recovery by providing rapid funding and technical support in response to natural calamities and economic shocks through mechanisms like the Crisis Response Window (World Bank, 2023b).
- Its gender and equality initiatives focus on safeguarding vulnerable groups, implementing gender-sensitive policies, and improving access to education, healthcare, and economic opportunities (World Bank, 2023c). Lastly, the Bank contributes significantly to policy development and research, offering influential studies and policy

papers that promote informed reforms and enhance knowledge sharing across nations (World Bank, 2022b).

2. Criticisms of the World Bank's Global Policies

While the World Bank has played a pivotal role in shaping international development, its global policy frameworks have been subject to sustained critique across economic, political, environmental, and human rights dimensions. These criticisms not only reflect historical grievances but also illuminate ongoing tensions in the Bank's technocratic orientation and normative influence.

- **Structural Adjustment Programs (SAPs)**: The imposition of SAPs in the 1980s and 1990s required borrowing countries to implement fiscal austerity, trade liberalization, and public sector downsizing. In many borrowing countries, these reforms led to diminished public investment in essential services such as health and education, disproportionately affecting vulnerable populations (Bretton Woods Project, 2019; Çemen & Yörük, 2020). Had global social policy evolved through more pluralistic or regionally grounded frameworks, alternative approaches to crisis management and social spending might have prioritized local needs and minimized social costs.
- **Western-Centric Governance**: The Bank's governance structure has long been criticized for privileging high-income countries, particularly the United States and Western Europe. This imbalance undermines the legitimacy and inclusivity of global decision-making, marginalizing voices from the Global South (Wade & Vestergaard, 2024; Woods, 2003). While recent reforms have modestly expanded the representation of borrowing countries, persistent asymmetries remain.
- **Conditional Lending Practices**: Development financing is frequently tied to policy conditionalities that promote privatization and deregulation. Such conditions constrain domestic policy autonomy and may exacerbate socioeconomic inequalities (Eurodad, 2019; Griffith-Jones, 2001). Although the Bank has introduced more flexible lending instruments in recent years, the legacy of conditionality continues to shape national agendas.
- **Environmental Concerns**: Despite rhetorical commitments to sustainability, the Bank continues to fund fossil fuel infrastructure and large-scale projects linked to deforestation and ecological degradation

(Moore, 2023). These contradictions raise questions about the coherence of its climate agenda and the long-term viability of its development model.

- **Human Rights Violations**: Several Bank-financed projects have been associated with forced displacement, labor exploitation, and inadequate consultation with affected communities. Investigations reveal persistent gaps in safeguard mechanisms and accountability structures (ICIJ, 2015; Human Rights Watch, 2024). While recent initiatives aim to improve transparency and community engagement, challenges in implementation and enforcement remain.
- **Technocratic Bias and Social Welfare**: The Bank's emphasis on GDP growth and macroeconomic stability often sidelines qualitative dimensions of development, such as cultural relevance, social cohesion, and participatory governance. This growth-centric model risks reinforcing donor-driven priorities over local needs (World Bank, 2014b; Küçük, 2019).
- **Transparency and Accountability Deficits**: Opaque decision-making, limited stakeholder engagement, and weak redress mechanisms hinder democratic oversight. Affected communities frequently face barriers in accessing information or challenging project outcomes (Ebrahim, 2009).

These critiques converge around a central concern: the Bank's technocratic paradigm, while efficient in design, often marginalizes local agency and democratic participation. As Çemen and Yörük (2020) argue, the Bank's role in global social spending is deeply political, shaping not only fiscal priorities but also the ideological contours of development. Such criticisms underscore the importance of considering how alternative institutional arrangements—less centralized and more participatory—might have produced different, potentially more equitable outcomes in global social policy.

3. Conclusion: A Critical Evaluation of the World Bank's Social Policy Impact

The World Bank plays a central role in shaping global social policy, which is both influential and subject to debate. Its financial resources, policy advocacy, and strategic partnerships have established it as a leader in shaping national policies in education, healthcare, and poverty reduction. However, its

legacy is accompanied by significant tensions. A comparative analysis of Sudan, Bolivia, Indonesia, and Zambia shows that the Bank's lending instruments have often been used for political purposes, reinforcing austerity measures and worsening social inequalities. Structural Adjustment Programs and conditional lending have historically limited public investment in essential services, while community-driven initiatives often struggle due to elite capture and disjointed implementation. Furthermore, the Bank's focus on technocratic solutions—emphasizing standardized metrics and macroeconomic indicators—can overlook the complex realities on the ground, especially in fragile or conflict-affected areas. Although the introduction of Social Risk Management frameworks indicates some institutional adaptation, these frameworks often prioritize macroeconomic stability over participatory and culturally relevant solutions (Küçük, 2023). This study, utilizing counterfactual reasoning, calls for a critical reevaluation of deterministic narratives and encourages the exploration of alternative, more inclusive pathways in global social policy. To enhance its legitimacy and responsiveness in an increasingly multipolar world, the World Bank must adjust its development model. This transformation requires not only internal institutional reforms but also a meaningful shift in power towards regional actors, civil society, and affected communities. Four actionable recommendations emerge:

1. Establish Regional Social Policy Networks to foster locally grounded coalitions.
2. Create Participatory Funding Mechanisms to empower NGOs and municipalities.
3. Pursue Normative Reforms to elevate voices from the Global South in decision-making.
4. Adopt Data Sovereignty Principles to ensure ethical, locally owned digital social protection systems.

To effectively address the complex and changing challenges of twenty-first-century development, the World Bank and the broader field of global social policy must move beyond rigid technocratic solutions. Embracing context-sensitive and participatory approaches is essential. By making these adjustments, global governance institutions can promote more equitable, inclusive, and sustainable social outcomes.

Political Instrumentalization of Structural Adjustment Loans and Their Impact on Social Policy: A Comparative Analysis of Four Countries

Country	Political Use of Loans	Social Policy Impacts
Sudan	- Post-sanctions debt relief facilitated by World Bank loans - Loans used to support transitional government reforms	- Removal of fuel and electricity subsidies - New taxation measures increased inequality
Bolivia	- 1980s loans enforced neoliberal reforms - Social movements against privatization suppressed	- Privatization in health and education - Reduced access for Indigenous populations
Indonesia	- Loans supported Suharto's authoritarian development agenda - Funds entangled with corruption	- Decline in rural health services - Regional disparities in education
Zambia	- Loans conditioned on public sector downsizing - Reforms implemented under union pressure	- Closure of public hospitals - Lower teacher salaries and declining education quality

Sources: Abouharb & Cingranelli (2007); Babb (2003); Mkandawire (2005); World Bank (2021b); country-specific reports and policy briefs.

References:

Abouharb, M. R., & Cingranelli, D. L. (2007). *Human rights and structural adjustment*. Cambridge University Press.

Azmeh, C. (2025). Financial globalization, Poverty, and inequality in developing countries: The moderating role of Fintech and financial inclusion. Research in Globalization. https://doi.org/10.1016/j.resglo.2025.100277

Babb, S. (2003). The IMF in sociological perspective: A tale of organizational slippage. *Studies in Comparative International Development, 38*(2), 3–27. https://doi.org/10.1007/BF02686288

Bretton Woods Project. (2019). *Structural adjustment: The SAPs of the past are back?* Retrieved from https://www.brettonwoodsproject.org/

Çemen, R., & Yörük, E. (2020). The World Bank and the contentious politics of global social spending. In C. Schmitt (Ed.), *From colonialism to international aid: Global dynamics of social policy* (pp. 221–240). Springer. https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-030-38200-1_9

Ebrahim, A. (2009). *The many faces of accountability in international development NGOs*. *Harvard Business School Working Paper*, No. 10-069.

Eurodad. (2019). *Flawed conditions: The impact of the World Bank's conditional lending*. Retrieved from https://www.eurodad.org/flawed-conditions

Griffith-Jones, S. (2001). International financial institutions and developing countries: Reforming global governance. Routledge.

Human Rights Watch. (2024). *World Bank: Development projects linked to human rights abuses*. Retrieved from https://www.hrw.org/topic/economic-justice-and-rights/world-bank-imf

Inter-agency Task Force on Financing for Development. (2024). Financing for sustainable development report 2024: Financing for development at a crossroads (Draft advance unedited version as of 1 March 2024. https://desapublications.un.org/publications/financing-sustainable-development-report-2024

International Consortium of Investigative Journalists. (2015). *Evicted and abandoned: The World Bank's broken promise to the poor*. https://www.icij.org/investigations/world-bank/evicted-and-abandoned/

Küçük, Ö. (2019). Dünya Bankasi'nin Türkiye'deki İktisadi Kalkinma Anlayişina Etkisi Ve Sosyal Politikaya Yansimalari. Doktora Tezi. Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli. DOI: 10.13140/RG.2.2.25883.58403

Küçük, Ö. (2022). Dünya Bankası Ve Sürdürülebilir Kalkınma: Dijital Platformlar Ve Sürdürülebilir Turizm. Uluslararası Beşeri Bilimler Ve Eğitim Dergisi, 8(17), 120-152.

Küçük, Ö. (2023). Dünya Bankası, Sosyal Risk Yönetimi ve Yönetişim. Kamu Yönetimi Ve Politikaları Dergisi, 4(1), 11-46. https://doi.org/10.58658/

Mackinder, S. (2020). Ideas, Institutions and the World Bank: The Social Protection and Fragile States Agendas. Global Policy, 11(1), https://doi.org/10.1111/1758-5899.12746

Mkandawire, T. (2005). *Targeting and universalism in poverty reduction* (Social Policy and Development Programme Paper No. 23). United Nations Research Institute for Social Development. https://www.unrisd.org/unrisd/website/document.nsf/(httpPublications)/955FB8A594EEA0B0C12570FF00493EAA

Moore, J. (2023). *World Bank's climate contradictions: Fossil fuel financing and sustainability pledges*. *Environmental Policy Review*, 18(2), 112–130.

Peck, J., & Theodore, N. (2014). On the Global Frontier of Post-Welfare Policymaking: Conditional Cash Transfers as Fast Social Policy. In P. Sandermann (Ed.), *The End of Welfare as We Know It?: Continuity and Change in Western Welfare State Settings and Practices* (1st ed., pp. 53–70). Verlag Barbara Budrich. https://doi.org/10.2307/j.ctvddzzk8.6

Piquer-Rodríguez, M., Friis, C., Andriatsitohaina, R.N.N. *et al.* (2023). Global shocks, cascading disruptions, and (re-)connections: viewing the COVID-19 pandemic as concurrent natural experiments to understand land system dynamics. *Landsc Ecol* **38**, 1147–1161 https://doi.org/10.1007/s10980-023-01604-2

Shalal, A. (2025). World Bank to decentralize operations, shift regional VPs to overseas hubs. https://www.reuters.com/business/finance/world-bank-decentralize-operations-shift-regional-vps-overseas-hubs-2025-02-18/

Sondarjee, M. (2020). Democratizing World Bank governance: The struggle for legitimacy and the limits of reform. Cambridge University Press.

Tetlock, P. E., & Belkin, A. (Eds.). (1996). Counterfactual thought experiments in world politics: Logical, methodological, and psychological perspectives. Princeton University Press.

Udohaya, N. (2025). Financial Inclusion. In: Impact Investing and Financial Inclusion. Sustainable Development Goals Series. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-87841-1_6

Wade, R. H., & Vestergaard, J. (2024). *Protecting Power: How Western States Retain Their Dominant Voice in the World Bank's Governance*. In *Rising Powers and Multilateral Institutions* (pp. 175–196). Springer.

Waeyenberge, E. V. (2017). Crisis? What crisis? A critical appraisal of World Bank housing policy in the wake of the global financial crisis. *Environment and Planning A: Economy and Space*, *50*(2), 288-309. https://doi.org/10.1177/0308518X17745873 (Original work published 2018).

Woods, N. (2003). The United States and the international financial institutions: Power and influence within the World Bank and the IMF. International Affairs, 79(1), 1–25.

World Bank. (2014a). *Growth, inequality, and social welfare: Cross-country evidence* (Policy Research Working Paper No. 6842). Retrieved from https://documents.worldbank.org

World Bank. (2014)b. *World development report 2014: Risk and opportunity—Managing risk for development*. World Bank Publications. https://doi.org/10.1596/978-1-4648-0262-3

World Bank. (2019a). *The impact of school infrastructure on learning: A synthesis of the evidence* (English). World Bank Group. https://documents1.worldbank.org/curated/en/853821543501252792/pdf/132579-PUB-Impact-of-School.pdf

World Bank. (2019b). *Africa Centers for Disease Control and Prevention Receives Support to Strengthen Continental and Regional Infectious-Disease Detection and Response Systems*. https://www.worldbank.org/ext/en/home

World Bank. (2021a). *Pension reform primer: Insights from global experience*. Retrieved from https://openknowledge.worldbank.org/home

World Bank. (2021b). *Sudan: Country overview*. https://www.worldbank.org/en/country/sudan/overview

World Bank. (2022). *Investment policy and promotion operational guide*. Retrieved from https://documents1.worldbank.org/curated/en/099040009302225750/pdf/P1755370c5dafe0440b2e40efcc6443b101.pdf

World Bank. (2022a). *Active labor market programs: Overview and evidence*. Retrieved from https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports

World Bank. (2022b). *Social protection and jobs global practice: Knowledge briefs and policy notes*. Retrieved from https://thedocs.worldbank.org/en/doc/882c0c1238394fef0d3a308d9d47946f-0380022024/original/Participant-Packet-Clients.pdf

World Bank. (2023, June 22). *World Bank Group announces comprehensive toolkit to support countries after natural disasters*. World Bank. Retrieved from https://www.worldbank.org/en/news/factsheet/2023/06/22/comprehensive-toolkit-to-support-countries-after-natural-disasters

World Bank. (2023a). *Social safety nets help hundreds of millions weather crises and build resilience*. Retrieved from https://www.worldbank.org/en/news/feature/2023/04/03/social-safety-nets-help-hundreds-of-millions-weather-crises-and-build-resilience

World Bank. (2023b). *Building resilience in disaster-prone areas: How social protection helps*. Retrieved from https://www.worldbank.org/ext/en/home

World Bank. (2023c). *Gender equality in social protection: Addressing gaps and barriers*. Retrieved from https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/923c65f2-9d57-481d-8594-46e3044a7d16/content

World Bank. (2024a). *Healthy Mothers and Babies: Supporting Skilled Attendance at Birth. https://www.worldbank.org/en/results/2024/09/05/healthy-mothers-and-babies-suppporting-skilled-attendance-at-birth*

World Bank. (2024b). *Universal Health Coverage Overview https://www.worldbank.org/en/topic/universalhealthcoverage*

World Bank. (2024c). *Supporting Countries to Achieve Universal Health Coverage (UHC)*. https://thedocs.worldbank.org/en/doc/ff5b8981126cd1b7bbf4de97a5bd6f85-0200022023/original/DLD563-HPN-Factsheet-EMAIL-2.pdf

World Development Report (2024). World Development Report 2024: The Middle-Income Trap. The Middle-Income Trap. © World Bank. http://hdl.handle.net/10986/41919 License: CC BY 3.0 IGO."

World Bank. (2025a). *World Bank Launches $201M Health Resilience Project in Mozambique*. https://clubofmozambique.com/news/mozambique-world-bank-approves-201m-to-strengthen-health-system-285624/

World Bank Group. (n.d.). World Bank Group information guide: The basics. Retrieved June 29, 2025, from https://libguides.worldbank.org/WBGInfoguide/basics

World Bank. (2025). *State of social protection report 2025: The 2-billion-person challenge*. World Bank. https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/0445391c-9b64-4e6e-ad99-617dce4f27bc

World Bank and Global Development. (n.d.). *World Bank: Global Development and Poverty Alleviation*. Political Science Institute. Retrieved from https://polsci.institute/global-politics/world-bank-global-development-poverty-alleviation/

Yaşlanan Nüfus Karşısında Yaşlı Bakımında Göçmen Kadınların Artan Rolü ve Sosyal Politika Arayışları

Merve Nur Oktar

[1]Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İİBF,

Sosyal Hizmet Bölümü;

mnoktar@mehmetakif.edu.tr,

ORCİD: 0000-0001-8149-2809

Öz: Bu çalışmanın amacı, yaşlanan nüfusun bir sonucu olarak artan yaşlı bakım ihtiyaçlarının karşılanmasında göçmen kadın emeğinin konumunu sosyal hizmet perspektifinden analiz etmektir. Demografik dönüşümle birlikte hem Türkiye'de hem de Avrupa'da yaşlı bağımlılık oranlarının hızla yükselmesi, uzun dönemli bakım hizmetlerinde arz açığına yol açmaktadır. Bu bağlamda, göçmen kadınlar özellikle düşük ücretli, güvencesiz ve görünmez işlerde yoğun biçimde istihdam edilmekte ancak bakım hizmetlerinin sürdürülebilirliğinde kritik bir aktör hâline gelmektedir. Araştırmada, doküman analizi yöntemiyle OECD, ILO, Avrupa Komisyonu, TÜİK ve çeşitli uluslararası kuruluşların raporları incelenmiştir. Sosyal hizmet perspektifiyle göçmen kadın emeğinin mevcut durumu ve görünürlüğü anlaşılmaya çalışılmıştır. Araştırma bulguları bakım hizmetlerine yönelik talebin önümüzdeki yıllarda küresel ölçekte artacağını, ancak mevcut aile temelli bakım modellerinin ve kurumsal bakımın bu talebi karşılamakta yetersiz kalacağını göstermektedir. Sonuç olarak, Türkiye'nin hızlı yaşlanma süreci dikkate alındığında göçmen kadınların bakım emeğinin yaşlı bakım hizmetleri alanındaki ihtiyacı karşılamada gerçeklik olduğunun farkına varılması gereklidir. İlerleyen yıllarda göçmen kadın emeğinin daha görünür ve vazgeçilmez bir unsur hâline geleceği öngörülmektedir. Bu çerçevede, göçmen kadınların kayıt dışı istihdamının önlenmesi, mesleki yeterliliklerinin tanınması, sosyal haklarının güvence altına alınması ve kapsayıcı sosyal politikaların geliştirilmesi gereklidir. Sosyal hiz-

met uzmanları hak savunuculuğu rolü ile bakım emeğinin görünürlüğünü artırmada ve hak temelli politika üretiminde belirleyici bir yere sahip olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlı Bakımı, Göçmen Kadın, Sosyal Hizmet

Jel Kodları: J14, J61, J16

The Increasing Role of Migrant Women in Elderly Care in the Face of an Aging Population and the Search for Social Policy Solutions

Abstract: The purpose of this study is to analyze the role of migrant women's labor in meeting the increasing needs for elder care resulting from an aging population from a social services perspective. The rapid rise in elder dependency rates in both Turkey and Europe, coupled with demographic transformation, is leading to a supply gap in long-term care services. In this context, migrant women are heavily employed, particularly in low-paid, insecure, and invisible jobs, yet they are becoming critical actors in the sustainability of care services. Document analysis was used in this research to analyze reports from the OECD, ILO, European Commission, TurkStat, and various international organizations. The study sought to understand the current status and visibility of migrant women's labor from a social services perspective. The research findings indicate that the demand for care services will increase globally in the coming years. However, current family-based care models and institutional care will be insufficient to meet this demand. Consequently, considering Turkey's rapid aging process, it is necessary to recognize that migrant women's care work is a reality in meeting the need for elder care services. It is anticipated that migrant women's labor will become more visible and indispensable in the coming years. In this context, it is necessary to prevent the unregistered employment of migrant women, recognize their professional qualifications, safeguard their social rights, and develop inclusive social policies. Social workers, through their rights advocacy role, should play a decisive role in increasing the visibility of care work and in developing rights-based policies.

Keywords: Elderly Care, Migrant Women, Social Work

Jel Codes: J14, J61, J16

GİRİŞ

Nüfusun giderek yaşlanması, yaşlı bakımına yönelik ihtiyaçları artırmakta ve bu doğrultuda politika geliştirme arayışlarını da daha önemli hale getirmektedir. Hem Türkiye'de hem de dünya genelinde yaşlı bakımına ilişkin hizmet modelleri, sosyal politikalar ve sürdürülebilir çözüm arayışları giderek daha fazla gündeme gelmektedir. Bu bağlamda, uzun süreli bakım ihtiyacının karşılanması, günümüzde önemli bir sorun olarak öne çıkmaktadır. Uzun dönem bakım hizmetleri, fiziksel ya da bilişsel işlevsellik düzeyi azalmış bireylerle, günlük yaşam aktivitelerini sürdürebilmek için sürekli dış destek gereksinimi duyan kişilere yönelik olarak sunulan, sağlık hizmetleri ile sosyal bakım unsurlarını bir araya getiren bütüncül hizmetler olarak tanımlanmaktadır (Beşe Canpolat, 2022, s. 56). Dolayısıyla, uzun dönem bakım ihtiyacının karşılanmasında özellikle sosyal hizmet perspektifi çerçevesinde göçmen kadın işgücünün nasıl konumlandırılabileceği ile bu sürecin sosyal, kültürel ve etik boyutlarının tartışılması önem arz etmektedir.

Yaşlı nüfusunun artmasıyla birlikte, geleneksel bakım hizmetlerinin yaşlı bakımına yönelik ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalacağı söylenebilir. Günümüzde birçok ülke, yaşlanan nüfusun artmasıyla birlikte uzun süreli bakım ihtiyacının giderek ağırlaşacağını ve bu durumun sosyal ve ekonomik açıdan yönetilmesinin güçleşeceğini öngörmektedir (Irmak ve Artan, 2021, s.12). Bu bağlamda, bazı ülkelerde devlet destekli kurumsal bakım sistemleri ön plana çıkarken bazı ülkelerde aile temelli bakım sistemleri ön plana çıkmaktadır. Toplumların yaşlı bakımına ilişkin sorumluluk anlayışları ise kültürel ve sosyal yapılara bağlı olarak farklılık gösterebilmektedir. Türkiye'de yaşlı bakımının büyük ölçüde kültürel, toplumsal ve geleneksel yapılar içinde aile üyeleri tarafından sağlanmaya devam ettiği görülmektedir (Berkman, 2019, s.991). Bununla birlikte günümüzde özellikle gelişmiş ülkelerde yaşlı nüfus artarken, ailelerde çocuk sayısının azalmasıyla bir yandan yaşlılıkla birlikte bakıma muhtaç olma riski yükseltmekte, diğer yandan ise evde bakım olasılığı azalmaktadır (Aydın, 2017, s.3). Ancak özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde, kurumsal bakım hizmetlerinin yüksek maliyeti ve "kendi evinde yaşlanma" yönündeki kültürel tercihlerin etkisiyle evde bakım hizmetlerine olan talep artmaktadır, dolayısıyla bakım sektöründe çalışan göçmen kadınlar istihdam edildikleri ülkelerde ortaya ihtiyacı karşılamada kritik bir rol oynamaktadır (Erikli Selek, 2025, s.109).

Türkiye'de sosyal hizmet uygulamaları ve sosyal politika alanındaki beklentiler de aile temelli bakım modellerinin desteklenmesi ve güçlendirilmesi

yönünde şekillenmektedir. Ancak giderek yaşlı bağımlı nüfus oranı artmakta, bu durum mevcut aile temelli bakım yapılarının sürdürülebilirliğini zorlaştırmaktadır. Çalışma çağındaki (15-64 yaş) yüz kişiye düşen yaşlı sayısını (65 yaş ve üstü) ifade eden yaşlı bağımlılık oranı 2019 yılında %13,4 iken 2024 yılında %15,5'e yükselmiş, nüfus projeksiyonlarına göre bu oranın ilerleyen yıllarda hızla artarak 2040'ta %26,5, 2060'da %45,5, 2080'de %61,9 ve 2100'de %61,6 seviyesine ulaşacağı öngörülmüştür (TÜİK, 2024b). Türkiye'de bağımlı nüfusun bakım ihtiyacının büyük ölçüde enformel yollarla karşılandığı, ancak demografik ve aile yapısındaki değişimlerle birlikte bu bakım biçiminin azalacağı ve uzun dönemli kurumsal bakım hizmetlerine olan talebin artarken arz açığının ortaya çıkacağı öngörülmektedir (Beşe Canpolat, 2022, 76). Bu değişim, bakım hizmetlerinin niteliği ve sunum biçiminde de köklü dönüşümleri zorunlu kılmaktadır.

Türkiye'de 65 ve daha yukarı yaştaki nüfus 2019 yılında 7 milyon 550 bin 727 iken 2024'te %20,7'lik bir artışla 9 milyon 112 bin 298'e ulaşmıştır. Yaşlı bireylerin toplam nüfustaki payı 2019 yılında %9,1 iken; 2024'te %10,6 olmuştur. Mevcut demografik değişimlerin devam edeceği varsayılarak oluşturulan nüfus projeksiyonuna göre yaşlı nüfus oranının 2030 yılında %13,5, 2040 yılında %17,9, 2060 yılında %27, 2080 yılında %33,4 ve 2100 yılında %33,6 olacağı öngörülmektedir (TÜİK, 2024b). Dolayısıyla Türkiye'nin nüfusunun hızlı bir yaşlanma sürecine girdiği söylenebilir. Bu durum ilerleyen zamanlarda yaşlı bakım ihtiyacını daha da artıracaktır. Bu çalışma yaşlı nüfusun artmasıyla birlikte ortaya çıkan yaşlı bakım ihtiyacını karşılamada göçmen kadınların rolünü ve politika arayışlarını analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Sorun Alanları: OECD Ülkeleri ve Türkiye

Nüfusun yaşlanma eğilimi yalnızca Türkiye'ye özgü olmayıp, küresel ölçekte de benzer dinamiklerin etkili olduğu görülmektedir. 65 yaş ve üzeri nüfus oranının 2050 yılında OECD ülkelerinden ABD'de %22'ye, Fransa'da %27,4'e, Yunanistan'da %33,8'e, Japonya'da %37,7'ye kadar çıkacağı; 80 yaş üzerindeki nüfus oranının ise ABD'de %8,2'ye, Fransa'da %11,1'e, Yunanistan'da 11,9'a, Japonya'da ise 15,8'e çıkacağı öngörülmüştür (OECD, 2023). Bu küresel eğilim, Türkiye özelinde gözlenen nüfus yaşlanması dinamikleriyle doğrudan örtüşmektedir. Öte yandan, OECD verileri yalnızca 65 yaş ve üzeri nüfusun değil, özellikle 80 yaş ve üzeri yaş grubunun hızla büyüdüğünü göstermektedir. Bu durum, yaşlı nüfusun artışı ile uzun dönemli bakım talebindeki yükseliş arasındaki ilişkinin hem ulusal hem de uluslararası düzeyde benzer

şekilde ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'de de yaşlı bakımında karşılaşılacak insan kaynağı ve hizmet sunumu zorluklarının, OECD ülkelerinde öngörülen küresel eğilimle paralellik gösterdiği söylenebilir. Yaşlı nüfustaki bu artışın neticesinde uzun dönemli bakım ihtiyacının da artacağını söylemek mümkündür. Avrupa'da uzun dönemli bakım ihtiyacının 2020'deki %11,6 seviyesinden 2070'te %14,1'e yükselmesi beklenmektedir. Bu durum, 2020 seviyesine kıyasla yaklaşık %21'lik bir artış anlamına gelmektedir. 19 AB ülkesinde uzun dönemli bakım ihtiyacı olan kişi sayısının 2020'de 19,7 milyondan, 2025'te 20,9 milyona, 2050'de 27,1 milyona ve 2070'te 28,7 milyona yükseleceği öngörülmektedir (Belmonte vd., 2023).

OECD ülkelerinde 65 yaş ve üzeri nüfusun oranındaki artış oldukça belirgin olmakla birlikte, en hızlı büyüme 80 yaş ve üzeri yaş grubunda gözlemlenmektedir. 2021–2050 döneminde, OECD üye ülkelerinde 80 yaş ve üzeri nüfusun payının %4,8'den %9,8'e çıkarak iki katına ulaşması beklenmektedir. 2050 yılına gelindiğinde, bu ülkelerin neredeyse yarısında (18 ülke) her on kişiden en az birinin 80 yaş ve üzerinde olması öngörülmektedir. Kore, Japonya, İtalya, Yunanistan ve Portekiz'de ise her sekiz kişiden biri 80 yaş ve üzerinde olacağı tahmin edilmektedir. Yaşlı nüfustaki artışa bağlı olarak uzun dönemli bakıma olan talebin önümüzdeki on yıllarda artacağı; buna karşın bakım hizmeti sunacak insan kaynağının azalmasının, sistemin daha bütüncül ve kişi merkezli bir modele dönüşmesini zorunlu kıldığı söylenebilir (OECD, 2023, s.210).

Demografik değişimler, uluslararası göçü çeşitli şekillerde etkilemektedir. Hızlı nüfus artışı ve ekonomik zorluklar bireyleri göçe iterken, azalan ve yaşlanan nüfus yapısı göç alan ülkeler üzerinde göçmen kabul etme yönünde baskı oluşturmaktadır (Anderson, 2012, s.138). Yaşlanan nüfusla birlikte uzun süreli doğrudan bakım çalışanlarına ihtiyaç artmakta, gelişmiş ülkeler bu açığı göçmen kadınlarla kapatmaktadır (Browne ve Braun, 2008, s.16). Göçmen kadınlar sağlık ve sosyal bakım sektöründe kritik bir iş gücü rolü üstlenmekte ve pek çok ülkede bu alanın sürdürülebilirliğini desteklemektedir, ancak bu durumun ortaya çıkması aslında uzun çalışma saatleri ve toplumda sınırlı prestije sahip olmaları nedeniyle bu işlerin ülkenin kendi çalışanları tarafından genellikle tercih edilmemesinden ileri gelmektedir (Erikli Selek, 2025, s.109). Göçmen kadınlar, bakım hizmetlerinde çoğunlukla yaşlı bakım evlerinde istihdam edilmekte, ancak zaman zaman bu hizmetler yaşlının evinde de sunulmaktadır (Dedeoğlu ve Gökmen, 2020, s. 27). Bununla birlikte bu alanlardaki hizmetlerin büyük ölçüde göçmen kadın emeğine dayanması, dil ve kültürel farklılıklar, ırkçılık ve ayrımcılık gibi sorunları da beraberinde getirmektedir.

Ayrıca, göçmen çalışanların mesleki yeterlilik eksiklikleri ve düşük ücretlerle kayıt dışı çalıştırılmaları bakım kalitesini olumsuz etkilerken, yaşlanan nüfusa karşılık gelen nitelikli işgücü açığı da artmaktadır. Türkiye'de de uzun süreli bakıma ihtiyaç duyan bağımlı nüfusun gelecekte büyük ölçüde artacağı ve sosyo-ekonomik değişimlerle birlikte enformel bakımın karşısında devlet destekli sosyal yardım ve hizmetlerin alacağı öngörülmektedir (Beşe Canpolat, 2022, 77). Türkiye'de 65 yaş ve üzeri nüfusun yaklaşık dörtte birinin uzun süreli bakıma gereksinim duyacağı öngörülmekte ve bu rakamın 2050'de 4,8 milyon, 2075'te ise 6,1 milyon civarında olması beklenmektedir. Uzun süreli bakıma ihtiyaç duymayan ve geri kalan üçte üçlük grup içindeki bireyler ise yemek hazırlama, ev temizliği ve alışveriş gibi günlük yaşam aktivitelerini sürdürebilmek için evde destek hizmetlerinden yararlanmak durumunda kalacaklardır (Özmete, 2016, s.152). Demografik değişim (OECD, 2020; ILO, 2018), kadınların işgücüne katılımındaki artış (King-Dejardin, 2019; European Commission/Eurofound, 2024), göç ve kentleşme süreçleri (ODI, 2022; Hougaard Jensen vd., 2025), hane yapısındaki dönüşüm (TÜİK, 2024b) ve toplumsal cinsiyet rollerindeki değişim (ILO, 2018; OECD, 2020) geleneksel aile içi bakım modellerini zayıflatmaktadır. Geleneksel aile içi bakım modellerinin zayıflaması da kurumsal bakım hizmetlerine olan talebin artmasına neden olmaktadır; ancak bu talebin gelecekte yeterince karşılanıp karşılanamayacağı belirsizlik taşımaktadır. Dolayısıyla yaşlanan nüfusun, uzun süreli bakım sistemine ve devlet bütçesine getireceği olası yük, uzun süreli bakım alanında önemli bir politika kaygısı olarak öne çıkmaktadır (Knickman ve Snell, 2002, s.849). Örneğin 2021 yılında OECD ülkelerinde gayri safi yurt içi hasılanın (GSYİH) %1,8'i uzun süreli bakıma ayrılmış, uzun süreli bakım hizmetlerine ilişkin harcamaların beşte dördü kamu kaynaklarından karşılanmış ve bu hizmetlerin yarısı bakım evlerinde gerçekleşmiştir. GSYİH'nın %4,4'ü ile en yüksek harcama Hollanda'ya aitken, bunu sırasıyla Norveç (%3,5), İsveç (%3,4) ve Danimarka (%3,2) takip etmektedir. Buna karşılık, Yunanistan, Polonya ve Letonya uzun süreli bakım hizmetlerine yalnızca GSYİH'nın yaklaşık %0,5'ini ya da daha azını ayırmıştır. Sınırlı da olsa aile üyeleri tarafından sağlanan enformel bakım da bu oranları etkileyebilmektedir (OECD, 2023). AB genelinde ise uzun süreli bakım için yapılan kamu harcamalarının GSYİH içindeki oranının 2016 yılında %1,7 seviyesinde olduğu ve 2070 yılına kadar %2,9'a çıkarak yaklaşık 1,2 puanlık bir artış göstereceği tahmin edilmektedir. Bu artış, harcamalarda yaklaşık %74'lük bir yükseliş anlamına gelmektedir (European Commission, 2021, s.151). Önümüzdeki on yıllarda AB ülkelerinde yaşlı bağımlılık oranının hızla artması beklenmektedir, AB'de bu oran 2010

yılında yaklaşık %29 iken, 2022'de %36'ya yükselmiş ve 2070 yılına kadar %59'a çıkması beklenmektedir (European Commission, 2024). Uzun dönem bakım sistemlerinin kurumsallaştığı ülkelerde bu hizmetler, çoğunlukla kamu tarafından finanse edilen sosyal sigorta mekanizmaları veya vergi temelli refah programları aracılığıyla desteklenmektedir. Refah düzeyi yüksek olan İsveç, Norveç ve Hollanda gibi ülkelerde, yaşlı bakım hizmetleri için yapılan kamu harcamaları GSYİH'nın %3,5'ine kadar ulaşmaktadır. Türkiye'de ise bu oran OECD ortalamasının oldukça altında kalarak %0,5'in altında seyretmektedir. Benzer bir durum kurumsal bakım kapasitesinde de gözlemlenmektedir. OECD genelinde 65 yaş ve üzeri nüfusun yaklaşık %5–6'sı bakım kurumlarında ikamet ederken, Kuzey Avrupa ülkelerinde bu oran %8–10 düzeyine çıkmaktadır. Türkiye'de ise 2024 itibarıyla kurumsal bakım hizmetlerinden yararlanan 65 yaş üstü nüfusun oranı %0,3'tür (Kent Araştırmaları Merkezi, 2025). Elbette böylesi bir oranın ortaya çıkmasında yalnızca kurum bakımının kısıtlılığından söz etmek doğru olmayacaktır. Türkiye'nin kültürel değerleri de yaşlı bireylerin bakımlarının evde yapılmasını teşvik ettiği söylenebilir.

Yaşlı nüfustaki demografik değişim yalnızca Türkiye'de değil hem OECD hem de Avrupa ülkelerinde farklı düzeylerde de olsa hızlı bir yaşlanma sürecine girildiğine ve bu durumun getireceği sosyo-ekonomik sonuçlara dair bir projeksiyon sunmaktadır. Bu hızlı yaşlanma süreci, bakım hizmetlerinin büyük oranda kamu bütçesinden karşılanması, bakımın kurumsal hizmetlerle sunulması yakın gelecekte gerekli hizmete ulaşımı imkânsız hâle getirebilir, hizmetlerin maliyetleri çok yüksek düzeyde artışlar gösterebilir. OECD (2020), ILO (2018) ve European Commission/Eurofound (2024) raporlarında vurgulandığı üzere, yaşlanan nüfusun artışı uzun süreli bakım sistemlerinde talep yoğunluğuna, kamu bütçesinde sürdürülebilirlik sorunlarına, sosyal güvenlik sisteminde gelir-gider dengesizliklerine ve bakım hizmetlerinin altyapı ile insan kaynağı açısından yetersiz kalmasına yol açarak devlet bütçesi üzerinde önemli bir yük oluşturmaktadır. Dolayısıyla hızla yaklaşan bu soruna ilişkin farklı sosyal politika arayışlarını gündeme gelmektedir. Bu kapsamda küresel eğilimlerin uzun süreli bakım hizmetleri ile sosyal hizmet uygulamalarında yapısal değişim ihtiyacını ortaya çıkarabileceği ve göçmen işgücünün uzun süreli bakım hizmetlerinde daha yoğun bir biçimde istihdam edilmesinin kaçınılmaz hâle geleceği öngörülmektedir.

Türkiye'de ve Avrupa'da Göçmen Kadınlar ve İstihdam

Uluslararası göçmenler, ekonomik yapının işleyişinde kritik bir konuma sahiptir. 2022 yılı itibarıyla uluslararası göçmenler, dünya iş gücünün yaklaşık %4,7'sini oluşturmaktadır. Bu kitlenin önemli bir bölümü, özellikle yüksek gelir grubundaki ülkelerde, başta bakım hizmetleri olmak üzere hizmet sektörünün çeşitli alanlarında istihdam edilmektedir (ILO, 2024). Migration Data Portal (2024) tarafından sunulan verilere göre ise dünya genelinde göçmenlerin %48,03'ünü kadınlar oluşturmaktadır. Göçmen kadınlar, çoğunlukla aile birleşimi kapsamında pasif bir pozisyonda eşleri ile göç edenler olarak değerlendirilirken (Castles ve Miller, 2008), son yıllarda bireysel ve ekonomik nedenlerle göç eden bağımsız aktörler olarak dikkat çekmektedir. Günümüzde Avrupa Birliği'ne göç eden göçmen kadın sayısı artmakta ve göçmen kadınlar iş gücü piyasasında önemli bir rol üstlenmektedir. Göçmen kadınların iş gücüne katılım oranı ise göç motivasyonları ve yasal statülerine göre değişiklik göstermektedir. Aile birleşimi kapsamında gelen kadınların istihdam oranı daha düşükken, çalışma amacıyla gelen kadınların istihdam oranı daha yüksek düzeydedir (Orav, 2023, s.2-4). Göçmen kadın sayısındaki artış, neoliberal politikalar ve sonuç olarak AB devletlerinin sosyal hizmet alanından çekilmesiyle birlikte, özel sektöre devredilen bakım işlerinde göçmen kadınlar yaşlı bakımı, çocuk bakımı ve ev hizmetlerinde istihdam edilen görünmeyen iş gücü hâline dönüşmüştür. Yaşlı nüfus oranın giderek arttığı Avrupa'da da bakım hizmeti talebi göçmen kadınlar tarafından karşılanmakta ve devlet tarafından sunulan sosyal desteklerin yerini almaktadır (Misra, vd., 2006, s. 318-319). Avrupa'da yaşlanan nüfus nedeniyle büyüyen bakım sektöründe ciddi bir emek ihtiyacı bulunmakta ve bu ihtiyaç büyük ölçüde göçmen kadın emeğiyle giderilmektedir. 2023 yılı itibarıyla Avrupa Birliği'nde yaklaşık 3,1 milyon kişi bu sektörde istihdam edilmekte ve iş gücünün %87'sini kadınlar oluşturmaktadır; ancak bu alanlarda ortalama saatlik brüt ücretin genel ekonomi ortalamasının yalnızca %80'ine, kişisel bakım çalışanlarında ise %69'una denk gelmesi bakım sektöründe düşük ücret, sosyal güvencesizlik ve kayıt dışılık gibi yapısal sorunların barındığının bir göstergesi niteliğindedir (Pavolini ve Marlier, 2024, s. 5-10). Özellikle aile birleşimi nedeniyle göç eden ya da düzensiz statüde bulunan kadınların çoğu kayıt dışı alanlarda istihdam edilmekte ve bu durum, onları hem işverenlere karşı savunmasız bırakmakta hem de ekonomik sömürüye açık hâle getirmektedir (Orav, 2023, s. 3).

Türkiye'ye yönelik ilk göç hareketleri, özellikle Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından yaşanan ekonomik krizler sonucunda Romanya, Gürcistan, Moldova, Ukrayna, Türkmenistan ve Azerbaycan gibi ülkelerden gerçek-

leşmiştir (Tansü ve Canbolat, 2022, s. 24). Toplumsal cinsiyetin göç süreçleriyle ilişkisine dair farkındalığın artmasında da söz konusu dönemde bu ülkelerden gelen kadın göçmenlerin yoğunluğu belirleyici olmuştur. 2000'li yıllardan itibaren ise Türkiye yalnızca komşu ülkelerden değil, aynı zamanda Sahraaltı Afrika gibi daha uzak coğrafyalardan da göç almaya başlamıştır (Şenses & Gençoğlu, 2022, s. 20). Göçmen kadınlar Türkiye'de 1990'ların başından beri var olsa da 2011 yılına gelindiğinde Suriye savaşının patlak vermesiyle Suriye'den gelen mülteci akımları, göçmen kadınları çok daha görünür hâle getirmiştir (Williams vd. 2020, s. 3).

Türkiye'de de mevcut durumdan hareketle artan yaşlı nüfusla birlikte bakım ihtiyacının da artacağı aşikârdır. TÜİK (2024a) verilerine göre, Türkiye'de hane halklarının %7,8'inde en az bir üye, uzun süreli fiziksel veya zihinsel hastalık, sakatlık ya da yaşlılık gibi nedenlerle sağlık ve evde bakım hizmetlerine ihtiyaç duymaktadır. Buna karşın sağlık ve evde bakım hizmetlerine ihtiyaç duyan hane halklarının yalnızca %9,6'sı, profesyonel sağlık ve bakım hizmeti sağlayıcılarından bakım hizmeti alabilirken; %90,4'ü evde bakım hizmeti alma imkânına ulaşamamaktadır. Dolayısıyla Türkiye'de bakıma ihtiyaç duyulmasına rağmen bakım hizmeti alınmayan hane oranının %90 civarında olduğu göz önüne alındığında, bakıma ihtiyaç duyanların oldukça fazla olduğu; ancak buna rağmen bakım hizmeti alamadığı görülmektedir. Türkiye'de bakım ihtiyacının karşılanamamasının arkasında birkaç temel neden düşünülebilir. Öncelikle bakım hizmetlerinin düşük ücretli ve yoğun emek gerektiren bir sektör olması, yerel işgücünün bu alanda çalışmak istememesine (Erikli Selek, 2025; Tansü ve Canbolat, 2022) neden olmaktadır. Ayrıca aileye yüklenen bakım sorumluluğunun kültürel olarak baskın olması da bakım açığını derinleştirmektedir. Gelecekte bu ihtiyacın daha da artacağı göz önüne alındığında bakım ihtiyacının karşılanmasında, tıpkı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, göçmen kadınların önemli bir katkısı olabilir. Bununla birlikte Türkiye'de mevcut durumda göçmen kadınların işgücüne katılımı ve istihdama erişimi hem toplumsal cinsiyet rolleri hem de hukuki-kurumsal engeller nedeniyle kısıtlıdır. Göçmen kadınların en çok enformel sektörlerde, ev hizmetlerinde, ev içi bakım ve temizlik, tarım gibi sektörlerde çalıştığını göstermektedir (Deveci, 2022, s. 97). Bu alanlar, düzenli gelir sağlaması, sosyal güvence sunması ve iş koşullarının daha adil olması bakımından sınırlı olanaklar sunmaktadır.

Bununla birlikte bakım ihtiyacının önemli ölçüde göçmen kadınlar aracılığıyla sağlandığı Avrupa'da dahi göçmen kadınlara yönelik politikaların büyük ölçüde yetersiz kaldığı görülmektedir. Örneğin 7 Eylül 2022'de yayımlanan Avrupa Bakım Stratejisi'nin büyük ölçüde ekonomik bir yaklaşıma da-

yandığı ve bu yaklaşımın, bakım hizmetlerinin ve bakım çalışanlarının çalışma koşullarının iyileştirilmesine yönelik bazı önemli önlemler öne sürse de sosyal koruma hakları konusunda yetersiz kalmakta ve hâlâ büyük ölçüde aile üyeleri gibi ücretsiz bakıcılara dayanan sistemi değiştirmek için yeterli adım atmadığı için eleştirilmektedir (Daly, 2025).

Göçmen kadınların çoğu toplumsal yapıda görünmez ya da ikincil gruplar olarak kalmaktadır. Bakım ihtiyacının karşılanmasında önemli bir boşluğu dolduran göçmen kadınların varlığının kabul edilmesi, haklarının verilmesi ve korunması kritik bir öneme sahiptir. Göçmen kadınların emeğinin iş gücü piyasasındaki konumu, göç politikaları ile toplumsal cinsiyetin kesişiminde yer almaktadır. Bu kesişimsellik önemli bir talebi karşılayan göçmen kadın emeğinin değersizleştirilmesine, kayıt dışı bırakılmasına ve güvencesizliğe mahkûm edilmesine yol açarak yapısal bir eşitsizlik sorunu da meydana getirmektedir. Göçmen kadınların pek çoğu ikincil işgücü olarak görülmesi ve mevsimlik işler, tekstil atölyeleri ve ayakkabı üretimi gibi güvencesiz ve kayıt dışı işlerde istihdam edilmesi bu eşitsizliği destekler niteliktedir (Williams vd.,2020, s. 21). Kalaycıoğl vd.'nin (2016) çalışması da Türkiye'de göçmen kadınların özellikle yaşlı bakımında daha yoğun şekilde istihdam edildiğini, düşük maliyet ve esnek çalışma taleplerini de karşıladıkları için tercih edildiklerini, ancak bu süreçte yerli çalışanlara kıyasla daha düşük ücretler, sosyal güvenlik eksikliği ve daha kötü çalışma koşullarıyla karşılaşarak ciddi eşitsizlikler yaşadıklarını göstermektedir.

Göçmen kadınların deneyimlediği eşitsizliklerin aşılabilmesi için göç, istihdam ve sosyal politikaların yeniden yapılandırılması bir zorunluluk olarak değerlendirilebilir. Türkiye'nin nüfus projeksiyonlarına göre yakın gelecekte bakım ihtiyacının artacağı da göz önüne alındığında şimdiden çeşitli önleyici sosyal politikaların geliştirilmesi mümkün görünmektedir.

Ulusal ve Uluslararası Yaşlı Bakımında Sosyal Politika Arayışları

Avrupa'da yaşlanan nüfusun artan bakım ihtiyaçlarını karşılamak üzere göçmen işçilerin uzun süreli bakım sektöründeki rolü üzerine çeşitli politika arayışları ve çalışmalar bulunmaktadır. Avrupa Bakım Stratejisi bu arayışların uzun dönemli bakıma en önemli örneklerinden biri olarak değerlendirilebilir. Temel olarak erişilebilir, uygun maliyetli, kaliteli ve kişi merkezli bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılmasını hedefleyen stratejide hizmet arzının güçlendirilmesi, bakım çalışanlarının koşullarının iyileştirilmesi ve bakım alanında veri

toplama ile raporlama süreçlerinin geliştirilmesi gibi öneriler sunmaktadır. Bununla birlikte, stratejinin daha çok ekonomist yaklaşımı benimsediği, kapasite artırımı ve maliyet etkinliği gibi unsurları ön plana çıkardığı; buna karşın sosyal hakların güçlendirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği ve aile bakımına olan aşırı bağımlılığın sorgulanması gibi konularda sınırlı bir perspektif sunduğu eleştirilmektedir (Daly, 2025, s. 12).

Nüfusun yaşlanmasıyla birlikte göçmen bakım çalışanları üzerine yapılan araştırmalar son yirmi yılda belirgin bir artış göstermiştir (Torres ve Lindblom, 2020, s.64). Araştırmalar göçmen bakım çalışanlarının iş gücü piyasasındaki konumlarını, çalışma koşullarını ve bakım hizmetlerinin organizasyonuna olan etkilerini incelemektedir (Barslund vd, 2021). Avrupa ülkelerinde uzun süreli bakım alanında var olan personel açığını kapatmak amacıyla göçmen iş gücünden yararlanılmakta; özellikle İspanya, İtalya, Portekiz gibi Güney Avrupa ülkelerinde belgesiz göçmenlerin bakım hizmetlerinde yasal olarak istihdam edilmelerinin sağlanması amacıyla çeşitli düzenlemeler geliştirilmeye çalışılmaktadır. Bununla birlikte uzun süreli bakım alanında çalışanların çoğunlukla düşük düzeyde yasal koruma altında olduğu ve bu nedenle çalışma koşullarını iyileştirmek amacıyla çeşitli ulusal politikaların geliştirildiği bilinmekte ve geldikleri ülkelerde edindikleri mesleki yeterliliklerin tanınmaması, nitelikli bireylerin düşük vasıflı işlerde istihdam edilmesine neden olmaktadır (Pavolini ve Marlier, 2024, s.23-24). Geliştirilen politikalar ve düzenlemelerle öncelikle bu tip sorunlar giderilmeye çalışılmaktadır. Yaşlanan nüfusla birlikte bakım hizmetlerine olan talebin artmasıyla göçmen emeğinin bu alandaki önemini de giderek artırmaktadır. Bakım emeğinin giderek artan önemi karşısında, göç politikalarının yalnızca iş gücü temelli değil, aynı zamanda göçmen bakım çalışanlarının haklarını güvence altına alacak biçimde sosyal adalet ilkesine dayalı olarak yeniden yapılandırılmasını gerekli kılmaktadır (ILO, 2018, s. 332).

Türkiye'de yaşlı bakım hizmetlerinde devlet, temel hizmet sağlayıcı ve düzenleyici bir aktör konumundadır. Yaşlı bakım hizmetleri; sosyal hizmetler, sosyal yardımlar ve sağlık politikalarının kesişim noktasında yer almakta olup kurumsal bakım (huzurevleri ve bakım merkezleri), evde bakım hizmetleri, gündüzlü bakım merkezleri, yaşlı yaşam evleri ve aile yanında verilen bakım gibi çeşitli modeller üzerinden sunulmaktadır. Buna karşın, bakım hizmetlerinin toplumsallaşması ve aile dışı aktörlerin (örneğin sivil toplum kuruluşları, yerel yönetimler, özel sektör) sürece daha aktif katılımı henüz sınırlı düzeydedir. Bununla birlikte T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023) tarafından yayımlanan Yaşlı Hakları Ulusal Eylem Planı 2023-2025 kapsamında,

toplum temelli bakım hizmetlerinin güçlendirilmesi öncelikli eylem alanı olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda evde bakım hizmetlerinin mevzuatının oluşturulması, hizmetlerin çeşitlendirilmesi ve bakım verenlerin geliştirilmesi gibi faaliyetler planlanmaktadır. Plan, yaşlı bakım hizmetlerinde kaliteyi artırmayı ve hizmete erişimi kolaylaştırmayı hedeflemektedir. Her ne kadar son yıllarda evde bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına yönelik önemli adımlar atılmış olsa da evde bakım hizmetlerinde ihtiyaç sahiplerine yalnızca bakım ücreti ödenmesi, nitelikli personel temininde yaşanan zorluklar ve evde destek hizmetlerine erişim sorunları, yaşlı bireylerin bakım hizmetlerine erişiminde ciddi bir sorun oluşturmaktadır. Aynı zamanda belediyeler, sivil toplum kuruluşları ve özel sektör bu alanda henüz yeterince kurumsallaşmamıştır (Özmete ve Hussein, 2017, s.108). Bu alanda gerçekleştirilen sınırlı ancak önemli girişimlerden biri olan Yaşlı Destek Programı (YADES), 2016 yılında hayata geçirilmiş ve belediyelere sağlanan mali destekler aracılığıyla yaşlı bireylere ev ortamında çeşitli hizmetlerin sunulmasına olanak tanımaktadır. Nisan 2025 itibarıyla program kapsamında 28 ilde yürütülen 91 proje aracılığıyla 153.098 yaşlıya hizmet verilmiş ve 101.591 haneye ulaşılmıştır. Sunulan hizmetler arasında kişisel bakım, temizlik, sıcak yemek dağıtımı, ev onarımı, psikososyal destek ve teknoloji tabanlı yardım sistemleri (örneğin acil çağrı butonları) yer almaktadır (Kent Araştırmaları Enstitüsü, 2025).

Türkiye'de yaşlı nüfusun artması, genç nüfusun azalması, aile yapısının küçülmesi gibi demografik dönüşümler, devlet dışındaki aktörlerin yaşlı bakım hizmetlerinde yeterli düzeyde yer almaması gibi faktörler yaşlılara sunulan bakım hizmetlerine erişilebilirliği kısıtlamaktadır. Bununla birlikte profesyonel bakıcı bulmakta yaşanan zorluklar, kayıt dışı bakım sektörünün büyümesine ve 24 saat bakım vermek istemeyen yerli bakıcılar nedeniyle yurt dışından gelen kayıt dışı iş gücüne yönelimi artırmaktadır (Özmete ve Hussein, 2017, s.68). Türkiye'ye yönelik artan düzensiz göç hareketleri bağlamında, bakım hizmetleri sektöründe kayıt dışı göçmen kadın emeğinin giderek yaygınlaştığı gözlemlenmektedir (Gökbayrak, 2009, s.72-73). Göçmen işçilerin zor çalışma koşullarını kabul etme olasılığının yerli çalışanlara göre daha yüksek olması (OECD, 2020, s.47), göçmen işgücünün düşük maliyetli ve esnek yapısı, onları istihdam eden aileler için ekonomik bir kolaylık da sağlamakta; bu durum aynı zamanda kamu hizmetlerine yönelik olası taleplerin önüne geçilmesine de katkıda bulunmaktadır (Gökbayrak, 2009, s.62). Bununla birlikte özellikle yasal statü sorunları nedeniyle göçmen kadınlarda kayıt dışı istihdamın yaygınlaşmaktadır (Toksöz vd., 2012; Önder, 2021; Tansü ve Canbolat, 2022). Bununla birlikte evde bakım gibi düzensiz ve düşük ücretli işlerde çalışan

göçmen kadınlar, özellikle sömürüye ve kötü çalışma koşullarına maruz kalabilmektedir (Spencer vd., 2010, s. 38-39). Ev içi istihdam göçmen kadınlar için bir koruyuculuk biçimi de taşmaktadır bu yüzden özellikle ev içi bakım hizmetlerinde kayıt dışı istihdamın daha yaygın olduğu düşünülebilir. Her ne kadar koruyucu bir işlev de üstlendse ev içi bakım hizmetlerinde çalışan kadınlar duygusal ve fiziksel tükenmişlik yaşamakta, ayrıca bakım verdikleri kişilerin kültürel ve dilsel farklılıklarıyla başa çıkmakta zorlanmakta ve bu durum bakım kalitesini düşürmektedir (Fuentes Kramar, vd., 2023). Dolayısıyla, göçmen kadın emeğinin kayıtlı istihdamının teşvik edilmesi ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi artan yaşlı bakım ihtiyacının karşılanmasında bir çözüm potansiyeli taşımaktadır.

Yöntem

Bu araştırmada, nitel araştırma desenlerinden biri olan doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Doküman analizi ile belgelerin sistematik biçimde incelenmesi ve yorumlanması yoluyla araştırma sorularına yanıt aramayı amaçlayan bir veri toplama ve analiz tekniğidir. Çalışmada, yaşlanan nüfusun bakım hizmetlerine olan etkisi ile göçmen kadınların bu alandaki rolü doküman analizi tekniğiyle incelenmiştir. Araştırmanın veri kaynaklarını, araştırma konusuyla doğrudan ilişkili ulusal ve uluslararası düzeyde yayımlanmış rapor ve yayınlar oluşturmaktadır. Avrupa Komisyonu Ortak Araştırma Merkezi'nin yayımladığı "Europe's Ageing Society" raporu (European Commission, 2021), IOM (International Migration Organization) koordinatörlüğünde hazırlanan "The Social Construction of Migrant Care Work" adlı çalışması (King-Dejardin, 2019), OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) tarafından hazırlanan "Who Cares? Attracting and Retaining Care Workers for the Elderly" (2020) isimli rapor, ILO (2018) tarafından hazırlanan "Care Work and Care Jobs for the Future of Decent Work" raporu, European Commission Eurofound koordinatörlüğünde hazırlanan "Long-term care workforce: Employment and working conditions" raporu (Pavolini ve Marlier, 2024), ODI (Overseas Development Institute) koordinatörlüğünde hazırlanan "Migration and the Future of Care" raporu (Kumar vd., 2022), TÜİK tarafından yayımlanan "İstatistiklerle Yaşlılar, 2024" (TÜİK, 2024b), "Hizmetlere Erişim ve Ayrımcılık 2024" (TÜİK, 2024a) başlıklı raporlar çalışma kapsamında incelenmiştir. Aşağıdaki tabloda incelenen belgeler, belgelerin yayın yılı, amaç ve kapsamı, ana temaları özetlenerek sunulmuştur.

Belge Adı	Hazırlayan Kurum	Yıl	Kapsam	Ana Temalar
Care Work and Care Jobs for the Future of Decent Work	ILO (International Labour Organization)	2018	Bakım işlerinin geleceği ve insana yakışır çalışma koşulları.	Bakım işlerinde eşitsizlikler, ücret, çalışma saatleri, politik öneriler.
The Social Construction of Migrant Care Work	IOM (International Organization for Migration)	2019	Göçmen kadınların bakım işgücündeki rolü.	Göçmen kadınların yaşlı bakımında istihdamı, çalışma koşulları, toplumsal algılar, cinsiyet ve göç ilişkisi.
Who Cares? Attracting and Retaining Care Workers for the Elderly	OECD (Organisation for Economic Co-Operation and Development)	2020	Yaşlı bakım işgücünü çekme ve elde tutma stratejileri.	İşgücü eksikliği, maaş ve çalışma koşulları, mesleki eğitim, göçmen işçi katkısı.
Europe's Ageing Society	JRC (Joint Research Center)	2021	Avrupa'da demografik değişim ve yaşlı nüfusun artışı.	Yaşlı nüfus projeksiyonları, bakım ihtiyacı tahminleri, yaşlılara yönelik sosyal politikalar.
Migration and the Future of Care	ODI (Overseas Development Institute)	2022	Göç ve bakım sektörünün geleceği.	Göçmen işçilerin rolü, bakım sektörü talep projeksiyonları, politikalar.
Long-term care workforce: Employment and working conditions	European Commission / Eurofound	2024	Uzun dönemli bakım sektöründe istihdam ve çalışma koşulları.	Uzun dönem bakım işgücünün demografisi, iş koşulları, meslek statüsü.
İstatistiklerle Yaşlılar	TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu)	2024	Türkiye'de yaşlı nüfus ve bakım ihtiyacına dair istatistikler.	Yaşlı nüfus oranları, bakım türleri, demografik veriler.
Hizmetlere Erişim ve Ayrımcılık	TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu)	2024	Türkiye'de hizmetlere erişim ve ayrımcılık istatistikleri.	Erişim engelleri, ayrımcılık türleri, yaşlı ve engelliler özelinde veriler.

Araştırma kapsamında incelenen belgeler, içerik analizi yoluyla "yaşlı bakım ihtiyacı", "göçmen kadın emeği" ve "bakım politikaları" temaları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Belge seçiminde güncellik, güvenilirlik, uygulama odaklılık ve ulusal-uluslararası karşılaştırılabilirlik ilkeleri gözetilmiştir. Ayrıca, bu belgeler Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, TÜİK ve Avrupa Komisyonu gibi ilgili kurumlar tarafından hazırlanmış olup, söz konusu kurumların yaşlı bakım ve göçmen kadın emeği alanlarındaki politika geliştirme ve uygulama rollerini de yansıtmaktadır. Dolayısıyla incelenen raporlar yalnızca veri sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda kurumların bu alandaki müdahalelerini ve sorumluluklarını da yansıtmaktadır.

Sonuç ve Öneriler

Dünya genelinde yaşlanan nüfus nedeniyle, özellikle gelişmiş ülkelerde uzun dönemli bakım hizmetlerine olan talep hızla artmaktadır. Avrupa Birliği ülkeleri başta olmak üzere birçok ülke, sağlık ve bakım sektöründe iş gücü açığıyla karşı karşıya kalmış durumdadır. Yaşlanan nüfusun yarattığı bakım ihtiyacının giderek artması hem ABD'de hem Avrupa'da bakım hizmetlerinin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Yerli iş gücünün bu talebi karşılamada yetersiz kalacağı öngörülürken, göçmen kadınlar bu alandaki en önemli iş gücü kaynağı olarak öne çıkmaktadır (Kosten, 2021).

Avrupa Komisyonu'nun Ortak Araştırma Merkezi tarafından yayımlanan rapora göre sağlık ve uzun dönemli bakım alanında sürdürülebilir hizmet sunumu için özellikle göçmen iş gücünün hayati olduğu ifade edilmektedir (European Commission, 2021). Bu bağlamda, göçmen kadınlar bakım hizmetlerine olan talebin karşılanmasında kritik bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Özellikle yaşlı bireylerin evde bakım ihtiyacının karşılanmasında göçmen kadınlar, çoğu zaman düşük ücretli, güvencesiz ve görünmeyen işlerde çalışmakta; çoğunlukla sosyal haklardan yoksun kalmaktadır (King-Dejardin, 2019). Dolayısıyla bakım sektöründe göçmen kadınların yoğun istihdamı hem göç hem de toplumsal cinsiyet açısından değerlendirilmesi gereken küresel bir konudur. Aslında bu durum, bakım emeğinin, küresel eşitsizlikler ve toplumsal cinsiyet rolleri temelinde nasıl biçimlendiğini de yansıtmaktadır (Yeates, 2004). Bununla birlikte göçmen kadınların bakım emeği, yalnızca sayısal bir iş gücü kaynağı olarak değil, aynı zamanda bakımın niteliği boyutundan da değerlendirilmelidir.

Göçmen kadınlar, yaşlı bireylerin kültürel ve duygusal ihtiyaçlarına yanıt verebilecek niteliklere sahip olmalarına rağmen, çoğunlukla bu yetkinlikleri tanınmamakta ve mesleki gelişim olanaklarından yoksun kalmaktadırlar (Anderson ve Shutes, 2014). Dolayısıyla bakım hizmetlerinin sürdürülebilirliği açısından düşünülerek yalnızca mevcut iş gücü açığını göçmen emeği ile kapatmak yetersiz kalacaktır. Bu yüzden bakım sektöründe istihdam edilen göçmen kadınlara yönelik daha kapsayıcı ve koruyucu politikaların geliştirilmesi de bir zorunluluk olarak değerlendirilmektedir. Oluşturulacak politikalar, göçmen kadınların mesleki eğitim olanaklarına erişimini artırabilmeli, dil bariyerlerini aşmalarını desteklemeli ve uzun vadeli istihdam güvencesi sunmalıdır. Başka bir ifadeyle bakım sektörüne ilişkin stratejik bir planlama yapılmadan, yaşlanan nüfus karşısında uzun dönemli bakım hizmetlerinin kalıcı ve kaliteli biçimde sağlanması mümkün görünmemektedir (Hougaard Jensen, vd., 2025).

Bakım emeğinin değersizleştirildiği toplumsal yapılar içinde, bu emeği büyük oranda üstlenen göçmen kadınların görünürlüğünün artırılması da önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Bu görünürlük yalnızca kamusal alanda değil sosyal politikalarda, göç yasalarında ve istihdam düzenlemelerinde de somut hale gelmelidir (Kumar vd., 2022). Bakım sektörüne yönelik politikaların yalnızca ekonomik verimlilik ekseninde değil bununla birlikte toplumsal cinsiyet eşitliği, insan onuru ve sosyal adalet temelinde kurgulanması gerekmektedir. Bu bağlamda göçmen kadınların bakım emeği görünür kılınırken onların istihdamını destekleyecek eğitim, dil kursları ve yasal güvencelerle donatılmış politikalar geliştirmek gerekmektedir. Nitelikli göç politikaları ve kapsayıcı sosyal hizmet planlaması sayesinde, yaşlanan nüfusun bakım ihtiyacı hem daha ekonomik hem de insan onuruna yaraşır biçimde karşılanabilir. Dolayısıyla politika yapıcıların göç, toplumsal cinsiyet ve bakım ilişkisini çok boyutlu olarak ele almaları ve göçmen kadınların hem bakım kalitesine hem de kendi yaşam koşullarına olumlu katkı sunacak bütüncül stratejiler geliştirmeleri elzemdir. Aksi takdirde, nüfus projeksiyonlarında bir değişiklik gerçekleşmezse, Türkiye için yakın gelecekte yaşlı bakımının bir kriz haline gelme potansiyeli bulunmaktadır.

Geleceğe yönelik sosyal politika arayışları, demografik değişim, göç hareketliliği ve toplumsal bakım ihtiyacındaki artışla birlikte yeniden şekillenmektedir. Uzun dönem bakım sistemlerinin hem daha kapsayıcı hem de insan onuruna yakışır biçimde işlemesine katkı sağlayacaktır. Sosyal hizmet disiplini açısından bakıldığında, göçmen kadınların güçlendirilmesi, sosyal adaletin sağlanması ve yapısal eşitsizliklerin giderilmesi noktasında büyük önem taşımaktadır. Sosyal hizmet uzmanlarının hem hizmet sunuculuğu hem de hak savunuculuğu rolü bu alanda önemlidir. Göçmen kadınların karşılaştığı hak ihlalleri, ayrımcılık ve güvencesiz çalışma koşulları, sosyal hizmetin müdahale alanına giren temel sorunlardır. Bu bağlamda, sosyal hizmet disiplini göçmen kadın bakım emeğinin görünürlüğünü artırma, toplumsal farkındalık oluşturma ve kapsayıcı sosyal politikaların geliştirilmesine katkı sunma sorumluluğunu taşımaktadır. Bu katkı, akademik çalışmalar aracılığıyla göçmen kadın bakım emeğinin toplumsal ve ekonomik değerinin ortaya konulması, saha çalışmalarından edinilen deneyimlerin hizmet planlamalarına yön verecek şekilde raporlanması, karar alıcı kurumlara yönelik savunuculuk faaliyetleriyle politikaların şekillendirilmesi ve kamuoyunda yaşlı bakımına dair duyarlılığın geliştirilmesine yönelik sosyal hizmet uygulamaları ile somut hâle getirilebilir.

Kaynakça

Anderson, A. (2012). Europe's care regimes and the role of migrant care workers within them. *Journal of Population Ageing*, 5(2), 135–146. https://doi.org/10.1007/s12062-012-9063-y

Anderson, B., & Shutes, I. (Eds.). (2014). *Migration and care labour: Theory, policy and politics*. Palgrave Macmillan.

Ağören, V. (2017). Bakım sigortası ve Türkiye için model önerisi. *Sosyal Güvence, 12*, 1–26. https://doi.org/10.21441/sguz.2017.57

Barslund, M., De Wispelaere, F., Lenaerts, K., Schepers, W., & Fries-Tersch, E. (2021). *Policies for long-term carers*. https://lirias.kuleuven.be/retrieve/638512

Belmonte, M., Grubanov-Boskovic, S., Natale, F., Conte, A., Belanger, A., & Sabourin, P. (2023). *Demographic microsimulation of long-term care needs in the European Union* (JRC135303). Publications Office of the European Union. https://doi.org/10.2760/941182

Berkman, K. (2019). Yaşlı bakım hizmetlerinin bakım hizmeti çalışanları ve yaşlı bireyler bakış açısıyla değerlendirilmesi: Denizli ili alan çalışması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(65), 1489–1497. https://doi.org/10.17719/jisr.2019.3509

Beşe Canpolat, Ş. (2022). Nüfusun yaşlanmasının ekonomik etkilerinin uzun dönemli bakım hizmetleri açısından incelenmesi: Türkiye için bağımlı nüfus projeksiyonları. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 12(1), 53–84. https://doi.org/10.32331/sgd.1135330

Browne, C.V., & Braun, K.L. (2008). Globalization, women's migration, and the long-term-care workforce. *The Gerontologist*, 48(1), 16–24. https://doi.org/10.1093/geront/48.1.16

Castles, S., & Miller, M.J. (2008). Göç çağı: Modern dünyadaki uluslararası nüfus hareketleri, 1. basım.; Çev., B.U. Bal, İ. Akbulut; İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Daly, M. (2025). Long-term care as a policy issue for the European Union and United Nations organisations. *International Journal of Care and Caring, 9*(1), 9–24. https://doi.org/10.1332/239788221X16887213701095

Dedeoğlu, S., & Ekiz Gökmen, Ç. (2020). Göç teorileri, göçmen emeği ve entegrasyon: Kadınların yeri. İçinde K. Biehl & D. Danış (Ed.), *Toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye'de göç araştırmaları* (ss. 18–37). SUGender ve GAR.

Deveci, A. (2022). Uluslararası göç sürecinde kadın ve Türkiye'deki Suriyeli kadınların ekonomik yaşama katılımı. *İnsan Hareketliliği Uluslararası Dergisi,* 2(1), 88–111. https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijhm/issue/82974/1428433

Erikli Selek, S. (2025). *Yaşlılara yönelik uzun süreli bakım hizmetlerinin durumu: OECD ülkelerine bakış. Sosyal Politika ve Sosyal Hizmet Çalışmaları Dergisi,* 6(1), 105–122. https://doi.org/10.61861/spshcd.1694599.

European Commission, Joint Research Centre. (2021, 25 Şubat). *Europe's ageing society: More labour mobility could help the EU meet demand for health and long-term care*. https://joint-research-centre.ec.europa.eu/jrc-news-and-updates/europes-ageing-society-more-labour-mobility-could-help-eu-meet-demand-health-and-long-term-care-2021-02-25_en

European Commission. (2021). *The 2021 Ageing Report: Economic and budgetary projections for the EU Member States (2019–2070)* (Institutional Paper 148). Directorate-General for Economic and Financial Affairs. https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/58bcd316-a404-4e2a-8b29-49d8159dc89a_en?filename=ip148_en.pdf

European Commission. (2024). *2024 Ageing Report: Economic & budgetary projections for the EU Member States (2022–2070)* (Institutional Paper 279). Directorate-General for Economic and Financial Affairs. https://economy-finance.ec.europa.eu/document/download/58bcd316-a404-4e2a-8b29-49d8159dc89a_en?filename=ip148_en.pdf

Fuentes Kramar, M. J., García-Caro, M. P., Mateo Ternero, A., & Martí-García, C. (2023). Migrant women caregivers' experiences in end-of-life formal care. *Revista da Escola de Enfermagem da USP, 57*(spe), e20230031. https://doi.org/10.1590/1980-220X-REEUSP-2023-0031en

Gökbayrak, Ş. (2009). Refah devletinin dönüşümü ve bakım hizmetlerinin görünmez emekçileri: Göçmen kadınlar. *Çalışma ve Toplum, 2*(21), 55–82.

Hougaard Jensen, S.E., Pinkus, D., & Ruer, N. (2025). *Prepare now: Europe must get ready for the coming long-term care surge* (Policy Brief No. 02/2025). Bruegel. https://www.bruegel.org/sites/default/files/2025-01/PB%2002%202025.pdf

ILO. (2018). *Care work and care jobs for the future of decent work*. International Labour Organization.

ILO. (2024). *ILO global estimates on international migrant workers: International migrants in the labour force (4th ed.)*. https://doi.org/10.54394/ESKI5420

Irmak, H. S., & Artan, T. (2021). Yaşlılara uzun süreli bakım sunulmasına yönelik tutum ölçeği'nin Türkçe uyarlaması: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Turkish Journal of Social Work, 5*(1), 11–17. https://dergipark.org.tr/tr/pub/tjsw

Kalaycıoğlu, S., Rittersberger Tılıç, H., & Çelik, K. (2016). *Bakım sektöründe kayıt dışı kadın emeğinin farklı aktörleri ve boyutları*. World Bank.

Kent Araştırmaları Enstitüsü. (2025). *Türkiye'de Yaşlı Refahı*. https://www.kentarastirmalari.org/wp-content/uploads/2025/07/Turkiyede-Yasli-Refahi-V1.pdf.

King-Dejardin, A. (2019). *The social construction of migrant care work: At the intersection of care, migration and gender*. International Labour Organization.

Knickman, J. R., & Snell, E. K. (2002). The 2030 problem: Caring for aging baby boomers. *Health Services Research, 37*(4), 849–884. https://doi.org/10.1034/j.1600-0560.2002.56.x

Kosten, D. (2021). *Home health care workers: Immigrants can help care for an ageing U.S. population*. National Immigration Forum. https://immigrationforum.org/article/home-health-care-workers-immigrants-can-help-care-for-an-aging-u-s-population

Kumar, C., Dempster, H., O'Donnell, M., & Zimmer, C. (2022). *Migration and the future of care*. ODI Report. London. http://www.odi.org/publications/migration-and-the-future-of-care-supporting-older-people-and-care-workers/

Misra, J., Woodring, J., & Merz, S.N. (2006). The globalization of care work: Neoliberal economic restructuring and migration policy. *Globalizations*, 3(3), 317–332. https://doi.org/10.1080/14747730600870035

OECD. (2020). *Who cares? Attracting and retaining care workers for the elderly* (OECD Health Policy Studies). OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/92c0ef68-en

OECD. (2023). *Health at a Glance 2023: OECD Indicators*. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/7a7afb35-en

Orav, A. (2023). *Migrant women and the EU labour market* (PE 747.905). European Parliamentary Research Service.

Önder, F. (2021). İstanbul'da evde bakım hizmetlerinde çalışan göçmen kadınlar ve ev sahipleri: Mikro-siyaset pratiği olarak duygulara bakmak. *Çalışma ve Toplum,* 71(4), 2863–2894. https://dergipark.org.tr/tr/pub/calisma-ve-toplum

Özmete, E. (2016). *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı sosyal içerme politikaları alanında kurumsal kapasitenin artırılması projesi*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. https://aile.gov.tr/media/100411/annex-14-5-1-3-residental-and-respite-care-in-tr-and-models-of-services.pdf

Özmete, E., & Hussein, S. (2017). *Türkiye'de yaşlı bakım hizmetleri raporu: Avrupa'dan en iyi uygulama örnekleri ve Türkiye için bir model tasarımı*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

Pavolini, E., & Marlier, E. (2024). *Addressing knowledge gaps in relation to the long-term care workforce: Policy brief*. Publications Office of the European Union. https://data.europa.eu/doi/10.2767/8476507

Spencer, S., Martin, S., Bourgeault, I.L., & O'Shea, E. (2010). *The Role of Migrant Care Workers in Ageing Societies: Report on Research Findings in the United*

Kingdom, Ireland, Canada and the United States. International Organization for Migration.

Şenses, N., & Gençoğlu, F. (2022). Türkiye'deki göç araştırmalarında göçmen kadın öznelliği tartışmaları. *Fe Dergi, 14*(2), 17–32. http://federgi.ankara.edu.tr/2022/12/12/28_2

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023). *Yaşlı hakları ulusal eylem planı (2023–2025)*. https://aile.gov.tr/media/133624/yasli_haklari_ulusal_eylem_plani.pdf

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı. (2025, 22 Mayıs). *İkamet İzinleri*. https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri

Tansü, Y. E., & Canbolat, N. (2022). Türkiye'de bulunan göçmen kadınların istihdama erişim durumlarının incelendiği çalışmalar üzerine bir değerlendirme. *Türk Dünyası Kadın Araştırmaları Dergisi, 1*(1), 21–32. https://doi.org/10.5281/zenodo.7472477

Toksöz, G., Erdoğdu, S., & Kaşka, S. (2012). *Türkiye'ye düzensiz emek göçü ve göçmenlerin işgücü piyasasındaki durumları*. IOM Türkiye

Torres, S., & Lindblom, J. (2020). Migrant care workers in elderly care: What a study of media representations suggests about Sweden as a caring democracy. *International Journal of Ageing and Later Life*, 14(2), 61–87. https://doi.org/10.3384/ijal.1652-8670.3103

TÜİK. (2024a). *Hizmetlere erişim ve ayrımcılık, 2024* (Yayımlanma No. 57935). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hizmetlere-Erisim-ve-Ayrimcilik-2024-57935

TÜİK. (2024b). *İstatistiklerle yaşlılar, 2024* (Bülten No: 54079). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2024-54079

Williams, L., Çoşkun, E., & Kaşka, S. (2020). *Women, migration and asylum in Turkey: Developing gender-sensitivity in migration research, policy and practice*. Springer Nature. https://doi.org/10.33134/njmr.362

Yeates, N. (2004). Global care chains: Critical reflections and lines of enquiry. *International Feminist Journal of Politics*, 6(3), 369–391. https://doi.org/10.1080/1461674042000246115

Yeşil Dönüşüm ve Sosyal Politika Etkileşimi: Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri Bağlamında Makroekonomik Bir Değerlendirme

***Hamza Özçiftçi*[1,*]**

[1] *Öğr. Gör. Dr., hamzaozciftci@gmail.com,*
İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa,
ORCİD: 0000-0002-2851-0040

* *Sorumlu yazar: hamzaozciftci@gmail.com*

Öz: Bu çalışma, küresel çevresel krizlerin tetiklediği yeşil dönüşüm sürecinin sosyal politikalar ve makroekonomik yönetim paradigmaları üzerindeki etkilerini kavramsal düzeyde analiz etmektedir. Yeşil dönüşüm yalnızca üretim ve tüketim süreçlerinin çevresel etkilerini azaltmayı değil, aynı zamanda ekonomik büyümenin sosyal adalet ve çevresel sürdürülebilirlik ilkeleriyle uyumlu hale getirilmesini de hedeflemektedir. Çalışmada, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda yeşil dönüşümün sosyal devlet anlayışını nasıl dönüştürdüğü, sosyal koruma sistemlerinin yeni çevresel ve toplumsal risklere karşı nasıl güçlendirilmesi gerektiği tartışılmıştır. Ayrıca, makroekonomik politikalar ile sosyal politikalar arasındaki uyum ihtiyacı vurgulanmış; geleneksel büyüme odaklı modellerin sınırları eleştirilerek post-growth ve döngüsel ekonomi gibi alternatif yaklaşımların önemi ortaya konulmuştur. Çalışmada, adil geçiş politikalarının istihdam yapıları üzerindeki etkileri, yeşil finansman mekanizmalarının rolü ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin yeşil dönüşüm sürecindeki yeri de kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Sonuç olarak, çevresel sürdürülebilirlik, sosyal kapsayıcılık ve ekonomik refah hedeflerini bütüncül bir çerçevede birleştiren yenilikçi politika tasarımlarının geliştirilmesinin, başarılı ve adil bir yeşil dönüşüm süreci için zorunlu olduğu ileri sürülmektedir.

The Interaction Between Green Transition and Social Policy: A Macroeconomic Assessment in the Context of Sustainable Development Goals

Abstract: This study conceptually analyzes the impacts of the green transition process—triggered by global environmental crises—on social policies and macroeconomic governance paradigms. The green transition aims not only to reduce the environmental impacts of production and consumption processes but also to align economic growth with the principles of social justice and environmental sustainability. The study discusses how the green transition, within the framework of the Sustainable Development Goals, transforms the understanding of the welfare state and how social protection systems need to be strengthened against emerging environmental and societal risks. Moreover, it emphasizes the necessity of coordination between macroeconomic and social policies, critiques the limitations of traditional growth-oriented models, and highlights the relevance of alternative approaches such as post-growth and circular economy. The paper also thoroughly addresses the effects of just transition policies on employment structures, the role of green financing mechanisms, and the significance of gender equality within the green transformation process. In conclusion, it is argued that the development of innovative policy designs that integrate environmental sustainability, social inclusion, and economic prosperity within a holistic framework is essential for a successful and equitable green transition.

Keywords: Green Transition, Social Policy, Sustainable Development Goals, Macroeconomic Policies, Just Transition

Jel Codes: Q01, Q58, I38, E61, J68

1. Giriş

Küresel düzeyde yaşanan çevresel krizler, iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı, su kıtlığı ve doğal kaynakların hızla tükenmesi gibi sorunlar, ekonomik büyüme modellerinin sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda köklü bir şekilde yeniden yapılandırılmasını zorunlu kılmıştır (UNEP, 2019; IPCC, 2022). Bu bağlamda "yeşil dönüşüm" kavramı, üretim ve tüketim süreçlerinde çevresel etkilerin azaltılmasını hedefleyen bir yaklaşım olmanın ötesinde, eko-

nomik faaliyetlerin sosyal refah, kapsayıcılık ve adalet ilkeleri doğrultusunda yeniden kurgulanmasını da ifade etmektedir (OECD, 2011). Günümüzde yeşil dönüşüm yalnızca çevresel bir zorunluluk değil, aynı zamanda makroekonomik politikaların, istihdam yapılarının ve sosyal devlet anlayışının yeniden düşünülmesini gerektiren çok boyutlu bir dönüşüm alanı haline gelmiştir.

Özellikle Birleşmiş Milletler tarafından 2015 yılında ilan edilen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SDGs), çevresel sürdürülebilirlik, ekonomik büyüme ve sosyal kapsayıcılık arasındaki dengenin sağlanmasını küresel bir öncelik haline getirmiştir (United Nations, 2015). SDG 8 (İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme) ve SDG 13 (İklim Eylemi) gibi hedefler, ekonomik büyümenin sosyal adalet ve çevresel koruma ile entegre edilmesi gerektiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Ancak bu hedeflerin pratiğe yansıtılması gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerde ciddi yapısal reformlar gerektirmekte, yeşil dönüşümün yalnızca teknik bir süreç değil, derin bir toplumsal dönüşüm süreci olduğunu da göstermektedir.

Son yıllarda artan iklim felaketleri, küresel salgınlar ve enerji krizleri, yeşil dönüşümün ertelenemez bir gereklilik olduğunu ortaya koymuş; çevresel sürdürülebilirlik ile sosyal koruma mekanizmalarının birbirinden ayrı düşünülemeyeceğini göstermiştir (World Economic Forum, 2022). Bu bağlamda, "adil geçiş" (Just Transition) kavramı, yeşil dönüşüm süreçlerinin sosyal eşitlik ilkeleriyle uyumlu yürütülmesini sağlamak amacıyla uluslararası gündemde önemli bir yer edinmiştir (ILO, 2015). Adil geçiş yaklaşımı, düşük karbonlu ekonomiye geçiş sırasında ortaya çıkabilecek istihdam kayıplarını, gelir dağılımı bozulmalarını ve sosyal dışlanma risklerini önlemeyi hedefleyen bütüncül bir politika çerçevesi sunmaktadır.

Bununla birlikte, yeşil dönüşüm süreci yalnızca ekonomik ve çevresel boyutlarıyla değil, aynı zamanda yeni sosyal risklerin ortaya çıkışıyla da dikkat çekmektedir. İklim değişikliği kaynaklı göç hareketleri, enerji yoksulluğunun artışı, tarımsal üretimde dalgalanmalar ve çevresel afetlerin sıklığındaki artış gibi dinamikler, sosyal koruma sistemlerinin bu yeni risklere karşı daha dirençli hale getirilmesini zorunlu kılmaktadır (IPCC, 2022; Bouzarovski ve Petrova, 2015). Dolayısıyla yeşil dönüşüm, sosyal politika tasarımında da proaktif ve kapsayıcı yaklaşımların geliştirilmesini gerektiren çok boyutlu bir süreç olarak değerlendirilmektedir.

Makroekonomi disiplini açısından değerlendirildiğinde ise, yeşil dönüşüm süreci kamu maliyesi, para politikası, büyüme stratejileri ve istihdam politikaları gibi temel alanlarda köklü değişimleri gündeme taşımaktadır. Geleneksel büyüme odaklı makroekonomik modeller, çevresel maliyetleri ve sosyal dış-

sallıkları yeterince içselleştirmediğinden, uzun vadede hem doğa üzerindeki tahribatı hem de sosyal eşitsizlikleri derinleştirme riski taşımaktadır (Jackson, 2009). Bu bağlamda, yeni nesil makroekonomik politika çerçevelerinin çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal adalet hedefleriyle uyumlu bir şekilde tasarlanması kaçınılmaz görünmektedir (Raworth, 2017).

Bu çalışma, yeşil dönüşümün sosyal politikalar üzerindeki etkilerini ve bu etkileşimin makroekonomik bağlamdaki yansımalarını kavramsal düzeyde tartışmayı amaçlamaktadır. Literatürde mevcut olan çevre-iktisat ilişkisine dair tartışmalar, yeşil dönüşümün ekonomik büyüme üzerindeki potansiyel etkilerini geniş ölçüde incelemiş olsa da, sosyal politikalarla kesişim noktalarına ilişkin kapsamlı çalışmalar sınırlıdır (Fitzpatrick, 2011). Bu açıdan, çalışmanın özgün katkısı, yeşil dönüşüm sürecinde sosyal devletin dönüşen rolünü ve makroekonomik politika yapımında ortaya çıkan yeni denge arayışlarını teorik bir çerçevede analiz etmektir.

Çalışmada, sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda yeşil dönüşümün sosyal devlet anlayışı ve makroekonomik politika yapımı üzerindeki potansiyel etkileri kavramsal olarak ele alınacak; adil geçiş politikaları, yeşil sosyal politikalar ve çevresel adalet mekanizmaları üzerinden yeni nesil sosyal politika tasarımlarının nasıl şekillenebileceği tartışılacaktır. Ayrıca, yeşil dönüşümün makroekonomik büyüme modelleri, kamu harcamaları, vergi reformları ve işgücü piyasası dinamikleri üzerindeki etkileri, çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal kapsayıcılık hedeflerinin entegrasyonu perspektifiyle değerlendirilecektir.

Bu bağlamda çalışmanın temel araştırma sorusu şu şekilde belirlenmiştir:

"Yeşil dönüşüm süreci, sosyal politikaların tasarımını ve makroekonomik politika önceliklerini nasıl yeniden şekillendirmektedir?"

Çalışmada, kavramsal literatür taraması yapılacak, uluslararası kuruluşların raporları (OECD, ILO, UNEP, UNDP) ve teorik yaklaşımlar (yeşil büyüme, adil geçiş, sürdürülebilir kalkınma) çerçevesinde bütüncül bir değerlendirme perspektifi benimsenecektir.

2. Yeşil Dönüşüm Kavramı ve Makroekonomik Etkileri

Yeşil dönüşüm, ekonomik büyüme ve kalkınma süreçlerinin çevresel sürdürülebilirlik ilkeleri doğrultusunda yeniden yapılandırılmasını ifade etmektedir (OECD, 2011). Bu dönüşüm, yalnızca teknolojik bir yenilenmeyi değil, aynı zamanda üretim ve tüketim modellerinin köklü bir değişimini, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesini ve doğal kaynak kullanımının optimize edilme-

sini zorunlu kılmaktadır (UNEP, 2019). Yeşil dönüşüm, karbon salınımının azaltılması, yenilenebilir enerji kullanımının artırılması ve doğa temelli çözümlerin desteklenmesi gibi çevresel hedeflerin yanında, ekonomik büyüme modellerinin sosyal adalet ilkeleri çerçevesinde yeniden yapılandırılmasını da kapsamaktadır.

Makroekonomik düzeyde değerlendirildiğinde, yeşil dönüşüm süreci, geleneksel büyüme modellerinin sınırlarını zorlamakta ve yeni ekonomik paradigmalara olan ihtiyacı açıkça ortaya koymaktadır. Daly (1996), sürdürülebilir kalkınmanın, ekonomik büyümenin çevresel sınırlar gözetilerek gerçekleştirilmesi gerektiğini savunmuş; kaynakların aşırı kullanımının ve ekosistem tahribatının uzun vadede ekonomik ve toplumsal refahı tehdit edeceğini vurgulamıştır. Benzer şekilde, Barbier (2010), yeşil ekonomiyi düşük karbon salınımlı, kaynak verimliliği yüksek ve sosyal kapsayıcılığı artırmayı hedefleyen bir sistem olarak tanımlamış; çevresel sürdürülebilirlik ile ekonomik ve sosyal hedefler arasında güçlü bir bütünlük kurulması gerektiğinin altını çizmiştir.

Yeşil dönüşüm, makroekonomik politika araçlarının kullanımında da köklü değişimleri gündeme getirmektedir. Geleneksel olarak büyümeyi teşvik etmek amacıyla uygulanan maliye ve para politikalarının, artık çevresel sürdürülebilirlik hedefleriyle uyumlu hale getirilmesi gerektiği ileri sürülmektedir (Jacobs, 2012). Kamu harcamalarının yeşil altyapı projelerine yönlendirilmesi, düşük karbonlu teknolojilerin teşvik edilmesi, yeşil finansman mekanizmalarının geliştirilmesi ve çevre dostu kamu yatırımlarının artırılması gibi uygulamalar, yeşil dönüşümün makroekonomik boyutunu oluşturmaktadır. Ayrıca, vergi politikalarının da yeniden yapılandırılması ve karbon emisyonlarına yönelik vergilendirme gibi araçların sosyal etkilerini dengeleyici mekanizmalarla birlikte tasarlanması gerekmektedir (OECD, 2018).

Yeşil finansman, yeşil tahviller, sürdürülebilir yatırım fonları ve çevresel, sosyal ve yönetişim (ESG) kriterlerine dayalı yatırımlar gibi araçlar, son yıllarda makroekonomik politikaların çevresel hedeflerle entegrasyonu açısından önem kazanmaktadır (World Bank, 2020). Bu finansal araçlar, yeşil dönüşüm yatırımlarını desteklemek için gerekli kaynak mobilizasyonunu sağlarken, aynı zamanda özel sektörün de dönüşüme aktif olarak katılımını teşvik etmektedir.

İstihdam piyasası da yeşil dönüşüm sürecinden doğrudan etkilenmektedir. International Labour Organization (ILO) (2018) raporuna göre, düşük karbonlu ekonomiye geçiş sürecinde bazı geleneksel sektörlerde istihdam kayıpları yaşanırken, yenilenebilir enerji, enerji verimliliği, sürdürülebilir tarım ve çevre yönetimi gibi yeni sektörlerde önemli istihdam fırsatları doğmaktadır. Bu durum, işgücü piyasasında "adil geçiş" politikalarının geliştirilmesini zorunlu

kılmakta; beceri geliştirme programlarının, aktif işgücü piyasası politikalarının ve sosyal koruma mekanizmalarının yeşil dönüşüme uyumlu hale getirilmesi ihtiyacını gündeme getirmektedir (ILO, 2015).

Son yıllarda, yeşil finansman araçlarının küresel finans piyasalarındaki ağırlığı hızla artmaktadır. Climate Bonds Initiative (2022) verilerine göre, 2021 yılında küresel çapta ihraç edilen yeşil tahvillerin toplam hacmi 500 milyar ABD dolarını aşmıştır. Özellikle Avrupa Birliği, Çin ve ABD gibi büyük ekonomiler, yeşil finansman mekanizmalarını hem kamu sektöründe hem de özel sektörde yeşil dönüşümü desteklemenin temel araçları olarak kullanmaktadır. Avrupa Yeşil Mutabakatı (European Green Deal) kapsamında, Avrupa Komisyonu sürdürülebilir finansman taksonomisi geliştirerek, yatırımcıların çevresel hedeflere katkı sağlayan projelere yönlendirilmesini amaçlamaktadır (European Commission, 2020).

Yeşil tahviller, yalnızca çevre dostu projelerin finansmanında kullanılmakla kalmamakta; aynı zamanda sermaye piyasalarının yeşil dönüşüm süreçlerine entegre edilmesini sağlamaktadır. Yeşil tahviller aracılığıyla elde edilen fonlar, yenilenebilir enerji tesisleri, enerji verimliliği projeleri, sürdürülebilir ulaşım altyapıları ve doğal kaynak koruma girişimleri gibi alanlara yönlendirilmektedir. Bu bağlamda, yeşil finansman araçlarının makroekonomik düzeyde yatırım kompozisyonunu değiştirme potansiyeline sahip olduğu; ayrıca istihdam yaratımı ve bölgesel kalkınma gibi sosyal etkilere de yol açtığı vurgulanmaktadır (OECD, 2017).

Ancak yeşil finansman piyasasının hızlı büyümesine rağmen, literatürde "yeşil badana" (greenwashing) riskine de dikkat çekilmektedir. Bazı projelerin, çevresel etkileri sınırlı olmasına rağmen yeşil etiket kullanarak finansmana erişmeye çalıştığı belirtilmekte; bu durum yatırımcı güvenini zedeleme ve piyasada standartlaşma ihtiyacını artırmaktadır (UNEP, 2020). Bu nedenle, yeşil tahvil standartlarının güçlendirilmesi, bağımsız doğrulama mekanizmalarının geliştirilmesi ve yatırımcılara yönelik şeffaflık ilkelerinin benimsenmesi, yeşil finansman piyasalarının sürdürülebilirliği açısından kritik önemdedir.

Yeşil dönüşümün makroekonomik etkileri sadece üretim ve istihdam alanlarıyla sınırlı değildir. Aynı zamanda gelir dağılımı, tüketim kalıpları ve yatırım tercihleri üzerinde de önemli etkiler yaratmaktadır. Yeşil teknolojilerin ve ürünlerin başlangıç maliyetlerinin yüksek olması, bu ürünlere erişimde gelir grupları arasında farklılıklar doğurabilmekte; böylece sosyal eşitsizlikler yeniden üretebilmektedir (Piketty, 2020). Bu nedenle, yeşil dönüşüm politikalarının tasarımında sosyal adalet ilkelerinin gözetilmesi, gelir eşitsizliklerini azaltıcı önlemlerin entegre edilmesi büyük önem arz etmektedir.

Bunun yanında, döngüsel ekonomi kavramı da yeşil dönüşümün makroekonomik etkileri bağlamında öne çıkmaktadır. Döngüsel ekonomi, kaynakların mümkün olduğunca uzun süre kullanıldığı, ürünlerin yeniden değerlendirildiği ve atıkların minimize edildiği bir ekonomik model sunarak hem çevresel hem de ekonomik sürdürülebilirliğe katkı sağlamaktadır (Ellen MacArthur Foundation, 2015). Döngüsel ekonomi uygulamaları, enerji verimliliği artışı, atık yönetimi ve kaynak tasarrufu gibi alanlarda makroekonomik düzeyde önemli kazanımlar sağlamaktadır.

Döngüsel ekonomi modeli, yalnızca kaynak kullanımının azaltılması değil, aynı zamanda yeni iş modellerinin ve istihdam fırsatlarının yaratılması açısından da makroekonomik düzeyde önemli etkiler doğurmaktadır. Avrupa Komisyonu'nun 2020 tarihli "Circular Economy Action Plan" raporuna göre, döngüsel ekonomi uygulamaları Avrupa'da 2030 yılına kadar 700.000'den fazla yeni iş yaratma potansiyeline sahiptir (European Commission, 2020). Bu süreç, geleneksel üretim ve tüketim kalıplarının değişmesini teşvik etmekte; tamir, yeniden kullanım, geri dönüşüm ve kiralama gibi alternatif ekonomik faaliyetlerin büyümesini desteklemektedir.

Döngüsel ekonomi stratejileri, yeşil dönüşümün ekonomik maliyetlerini azaltma ve sosyal kapsayıcılığı artırma açısından da kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle düşük gelir grupları için daha ucuz ve erişilebilir ürün alternatifleri sunulması, tüketim kalıplarının daha sürdürülebilir bir yapıya evrilmesini kolaylaştırmaktadır (Stahel, 2016). Ayrıca, döngüsel ekonomi yaklaşımlarının bölgesel kalkınmayı destekleme potansiyeli de dikkate değerdir. Yerel geri dönüşüm tesisleri, tamir atölyeleri ve sürdürülebilir üretim merkezleri gibi yapılar, yerel ekonomilerin dirençliliğini artırarak, yeşil dönüşümün adil geçiş perspektifiyle uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmesine katkı sağlayabilir.

Dolayısıyla, döngüsel ekonomi yalnızca çevre koruma açısından değil, aynı zamanda yeni iş modelleri, bölgesel kalkınma ve sosyal eşitlik hedefleri açısından da yeşil dönüşüm sürecinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Bu bağlamda, makroekonomik politika yapıcıların döngüsel ekonomiye geçişi destekleyen teşvik mekanizmaları ve regülasyonlar geliştirmeleri; eğitim ve beceri geliştirme programlarıyla işgücünü bu yeni ekonomik modele hazırlamaları kritik bir öncelik olarak öne çıkmaktadır (UNEP, 2021).

Sonuç olarak, yeşil dönüşüm kavramı, yalnızca çevresel sürdürülebilirlik değil, aynı zamanda ekonomik büyüme, istihdam yapıları, kamu maliyesi dengeleri ve gelir dağılımı gibi temel makroekonomik dinamikler üzerinde köklü etkiler doğuran kapsamlı bir dönüşüm süreci olarak değerlendirilmelidir. Bu dönüşümün başarısı, makroekonomik politika araçlarının, çevresel ve sosyal

hedeflerle uyumlu bir şekilde tasarlanmasına; yeşil finansmanın etkinleştirilmesine, işgücü piyasalarının yeşil dönüşüme hazırlanmasına ve gelir eşitsizliklerinin azaltılmasına bağlıdır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, yeşil dönüşümün sosyal politika tasarımı ve makroekonomik denge üzerindeki etkileri daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

3. Sosyal Politikanın Değişen Rolü: Yeşil Dönüşüm Bağlamında

Yeşil dönüşüm süreci, yalnızca ekonomik üretim ve tüketim kalıplarını değil, aynı zamanda sosyal devlet anlayışını ve sosyal politika araçlarını da köklü biçimde etkilemektedir. Geleneksel sosyal politika tasarımları, sanayi toplumunun istihdam yapısına ve büyüme odaklı ekonomik modellere dayanırken, yeşil dönüşüm, sosyal politikaların yeni çevresel, ekonomik ve toplumsal koşullara uyum sağlamasını zorunlu kılmaktadır (Fitzpatrick, 2011). Bu dönüşüm, sosyal politika kavramını yalnızca yoksullukla mücadele veya gelir transferleri gibi klasik işlevlerin ötesine taşıyarak, çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal adalet hedeflerini bütüncül bir şekilde kucaklamayı gerektirmektedir.

Yeşil dönüşüm sürecinde sosyal politikaların üstlendiği yeni işlevlerin başında, adil geçişin sağlanması gelmektedir. "Adil geçiş" (Just Transition) kavramı, ekonomik yapıların düşük karbonlu modellere geçişi sırasında ortaya çıkabilecek istihdam kayıplarını, gelir dağılımı bozulmalarını ve toplumsal dışlanma risklerini önlemeyi hedefleyen bir politika yaklaşımıdır (ILO, 2015). Özellikle karbon yoğun sektörlerde çalışan işçilerin geçiş sürecinde desteklenmesi, beceri geliştirme programlarının yaygınlaştırılması ve sosyal koruma mekanizmalarının güçlendirilmesi, adil geçiş politikalarının temel bileşenleri arasında yer almaktadır (UNFCCC, 2016).

Bununla birlikte, yeşil dönüşümün sosyal politikalar üzerindeki etkisi yalnızca işgücü piyasasıyla sınırlı değildir. Enerji yoksulluğu, iklim değişikliğinin sosyal etkileri, çevresel göç, tarımsal üretim kaybı, su güvenliği sorunları ve kentleşme baskıları gibi yeni sosyal riskler de sosyal politika gündeminin merkezine yerleşmektedir (Bouzarovski ve Petrova, 2015; IOM, 2017). Özellikle enerji fiyatlarının artışıyla birlikte düşük gelirli hanelerin temel enerji ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmaları, sosyal eşitsizliklerin derinleşmesine neden olabilecektir. IPCC (2022) raporu, iklim değişikliğinin en çok kırılgan grupları etkilediğini ve sosyal koruma sistemlerinin iklim risklerine uyum kapasitesini artırması gerektiğini vurgulamaktadır.

Bu çerçevede, sosyal politika araçlarının çevresel adalet ilkeleri doğrultusunda yeniden tasarlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Çevresel adalet, çevresel maliyetlerin ve faydaların toplumun farklı kesimleri arasında adil bir şekilde dağıtılmasını ifade eder (Schlosberg, 2007). Karbon vergileri gibi çevresel maliyetleri içselleştiren politikaların uygulanması, gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkiler yaratabileceğinden, bu etkileri telafi edecek sosyal transfer programlarının eş zamanlı olarak güçlendirilmesi büyük önem taşımaktadır (OECD, 2018).

Yeşil dönüşüm aynı zamanda sosyal koruma sistemlerinin daha dayanıklı ve kapsayıcı hale getirilmesini de zorunlu kılmaktadır. İklim değişikliği kaynaklı afetlerin, çevresel şokların ve ekonomik dalgalanmaların artması, risk sigortası mekanizmalarının, afet sonrası sosyal yardımların ve yerel dayanışma ağlarının güçlendirilmesini gerekli kılmaktadır (World Bank, 2020). Sosyal güvenlik sistemlerinin yalnızca geleneksel risklere değil, çevresel risklere karşı da koruma sağlayacak şekilde esnekleştirilmesi, yeşil dönüşüm sürecinde sosyal devletin evriminde belirleyici bir rol oynamaktadır.

Yeşil sosyal politikalar kavramı da bu bağlamda önem kazanmaktadır. Yeşil sosyal politikalar, çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal kapsayıcılık hedeflerini eş zamanlı olarak gözeten politika bileşimlerini ifade etmektedir (Büchs, 2021). Bu politikalar, düşük gelir gruplarına yönelik enerji destekleri, yeşil konut projeleri, sürdürülebilir ulaşım altyapıları ve çevresel eğitim programları gibi uygulamalarla somutlaşmaktadır. Böylece yeşil dönüşüm sürecinin toplumsal maliyetleri adil bir şekilde paylaşılmakta ve dönüşümün sosyal meşruiyeti güçlendirilmektedir.

Öte yandan, yeşil dönüşüm süreci, toplumsal cinsiyet eşitliği açısından da yeni fırsatlar ve riskler yaratmaktadır. Kadınların özellikle tarım, enerji ve hizmet sektörlerinde yeşil işlere erişimlerinin desteklenmesi, yeşil dönüşümün sosyal kapsayıcılığı artırıcı bir etki yaratmasını sağlayabilir (UN Women, 2021). Ancak bu süreç iyi yönetilmediğinde, mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin derinleşmesi riski de söz konusu olabilir. Bu nedenle yeşil sosyal politikaların tasarımında toplumsal cinsiyet perspektifinin de mutlaka gözetilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak, yeşil dönüşüm bağlamında sosyal politika yalnızca mevcut eşitsizlikleri azaltmayı değil, aynı zamanda gelecekte oluşabilecek yeni sosyal riskleri öngörmeyi ve önlemeyi amaçlayan proaktif bir yapıya evrilmektedir. Bu süreçte sosyal devletin, çevresel sürdürülebilirliği ve sosyal adaleti birlikte gözeten, çok boyutlu ve esnek bir politika mimarisi geliştirmesi gerekmektedir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde, bu yeni sosyal politika anlayışının

sürdürülebilir kalkınma hedefleri ile nasıl bütünleştiği ve makroekonomik politikalarla nasıl uyumlaştırılabileceği ayrıntılı olarak tartışılacaktır.

4. Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SDGs) ve Yeşil Sosyal Politikalar

Birleşmiş Milletler tarafından 2015 yılında kabul edilen Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SDGs), çevresel, ekonomik ve sosyal kalkınmayı bütüncül bir çerçevede ele alan küresel bir yol haritası sunmaktadır (United Nations, 2015). SDGs, yoksulluğun ortadan kaldırılması, eşitsizliklerin azaltılması, iklim değişikliği ile mücadele edilmesi ve tüm bireyler için insana yakışır yaşam koşullarının sağlanması gibi çok boyutlu hedefler içermekte; böylece ekonomik büyümenin sosyal adalet ve çevresel sürdürülebilirlik ilkeleriyle uyumlu hale getirilmesini amaçlamaktadır.

Yeşil dönüşüm süreci, SDGs'nin gerçekleştirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle SDG 8 (İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme) ve SDG 13 (İklim Eylemi), yeşil dönüşümün makroekonomik ve sosyal politika boyutları ile doğrudan ilişkilidir. SDG 8, sürdürülebilir ekonomik büyüme ile herkes için tam ve üretken istihdam sağlamayı hedeflerken, düşük karbonlu ekonomiye geçiş sürecinde ortaya çıkabilecek sektörel dönüşümler ve iş kayıpları gibi risklere de dikkat çekmektedir (ILO, 2018). Bu nedenle, aktif işgücü piyasası politikalarının geliştirilmesi, yeşil becerilere yönelik eğitim programlarının yaygınlaştırılması ve yeşil iş yaratımının desteklenmesi büyük önem taşımaktadır (UNEP, 2019).

Öte yandan SDG 13, iklim değişikliği ile mücadeleyi öncelikli bir küresel hedef olarak belirlemekte; emisyonların azaltılması, dirençli altyapıların kurulması ve iklim değişikliğine uyum kapasitelerinin artırılmasını teşvik etmektedir. Bu hedef doğrultusunda sosyal politikaların da iklim risklerine karşı daha dirençli hale getirilmesi gerekmektedir (World Bank, 2020). İklim değişikliği nedeniyle artan doğal afetler, çevresel göç hareketleri ve tarımsal üretimdeki dalgalanmalar, sosyal koruma sistemlerinin kapsamının genişletilmesini ve afet sonrası sosyal destek mekanizmalarının güçlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Ancak literatürde, SDGs'nin uygulanmasına yönelik bazı eleştiriler de bulunmaktadır. Özellikle hedefler arasındaki potansiyel çelişkiler ve ülkeler arası uygulama farklılıkları, SDGs'nin etkinliğini sınırlayan unsurlar olarak değerlendirilmektedir (Kanie et al., 2019). Örneğin, ekonomik büyümeyi teşvik eden politikalar ile çevresel sürdürülebilirlik hedefleri arasında doğası gereği

bir gerilim bulunmaktadır. Bu nedenle, yeşil dönüşüm stratejilerinin sosyal politikalarla entegre bir şekilde tasarlanması, SDGs'nin bütüncül bir yaklaşımla gerçekleştirilmesi açısından kritik bir öneme sahiptir.

Yeşil sosyal politikalar, bu çerçevede hem çevreye duyarlı hem de sosyal kapsayıcılığı artırmayı amaçlayan politika kombinasyonlarını ifade etmektedir (Büchs, 2021). Yeşil sosyal politikalar kapsamında; düşük gelir gruplarına yönelik enerji destekleri, yenilenebilir enerjiye erişimi kolaylaştıran programlar, yeşil konut projeleri, çevre dostu toplu taşıma altyapılarının geliştirilmesi ve çevresel eğitim programlarının yaygınlaştırılması gibi uygulamalar öne çıkmaktadır. Bu tür politikalar hem çevresel hedeflere ulaşmayı kolaylaştırmakta hem de sosyal eşitsizliklerin derinleşmesini önlemeye katkı sağlamaktadır.

Özellikle karbon fiyatlandırma mekanizmalarının sosyal etkileri bu bağlamda önemlidir. Karbon vergisi gibi araçlar, emisyonları azaltmada etkili olabilirken, düşük gelir grupları üzerinde orantısız bir mali yük oluşturma riski taşımaktadır (OECD, 2018). Bu nedenle, çevresel vergilendirme politikalarının sosyal adalet perspektifiyle tasarlanması ve gelir etkilerini dengeleyecek sosyal transfer mekanizmalarının hayata geçirilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde, yeşil dönüşüm süreci toplumsal direnci artırabilir ve çevresel politikaların meşruiyetini zedeleyebilir.

Ayrıca gelişmekte olan ülkelerin yeşil dönüşüm süreçlerinde karşılaştıkları yapısal zorluklar da dikkate alınmalıdır. Finansman eksikliği, teknoloji transferi ihtiyacı ve kapasite yetersizlikleri, bu ülkelerin SDGs'yi gerçekleştirme kapasitelerini sınırlamaktadır (UNDP, 2020). Bu nedenle, gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere yönelik mali desteklerini artırmaları ve yeşil teknoloji transferini kolaylaştırmaları, küresel düzeyde adil bir yeşil dönüşüm süreci için büyük önem arz etmektedir.

Özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından yeşil dönüşüm süreci, yapısal bazı zorluklar taşımaktadır. Bu ülkeler, bir yandan iklim değişikliğinden orantısız şekilde etkilenmekte; diğer yandan yeşil dönüşüm yatırımları için gerekli olan finansal kaynaklara, teknolojiye ve kurumsal kapasiteye erişimde ciddi sıkıntılar yaşamaktadır (UNDP, 2020). Bu bağlamda SDG 17 (Amaçlar için Ortaklıklar) özel bir önem kazanmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin yeşil dönüşüm süreçlerinde başarılı olabilmeleri için uluslararası iş birlikleri, iklim finansmanı destekleri ve teknoloji transfer mekanizmalarının etkin bir şekilde işletilmesi gerekmektedir (UNFCCC, 2022).

Bunun yanı sıra, yeşil dönüşüm politikalarının gelişmekte olan ülkelerde sosyal eşitsizlikleri artırmaması için sosyal koruma sistemlerinin güçlendirilmesi, kırsal kalkınma projelerinin desteklenmesi ve adil geçiş stratejilerinin

yerel koşullara uyarlanması büyük önem arz etmektedir. Özellikle enerji dönüşümü, su yönetimi ve iklim uyum projeleri gibi alanlarda kapsayıcı politika tasarımları geliştirilmediği takdirde, yeşil dönüşüm süreci mevcut eşitsizlikleri derinleştirme riski taşıyacaktır (World Bank, 2020).

Toplumsal cinsiyet eşitliği de yeşil dönüşüm sürecinde kritik bir öneme sahiptir. SDG 5 (Toplumsal Cinsiyet Eşitliği) doğrultusunda, kadınların yeşil işlere erişiminin artırılması, iklim değişikliğine karşı direnç oluşturacak topluluk liderliklerinde kadınların güçlendirilmesi ve çevresel karar alma süreçlerinde kadın temsilinin artırılması gerekmektedir (UN Women, 2021). Böylece yeşil sosyal politikalar sadece çevresel sürdürülebilirlik değil, aynı zamanda toplumsal eşitlik hedeflerine de katkı sağlayabilecektir.

Ancak literatürde, kadınların yeşil dönüşüm süreçlerine eşit katılımını engelleyen yapısal bariyerler bulunduğu da vurgulanmaktadır. Özellikle yenilenebilir enerji, sürdürülebilir tarım ve çevre teknolojileri gibi sektörlerde kadın istihdam oranlarının erkeklere göre daha düşük olduğu; liderlik pozisyonlarında kadın temsilinin sınırlı kaldığı görülmektedir (Murray & Mandujano, 2025). Eğitimde cinsiyet temelli eşitsizlikler, finansal kaynaklara erişim kısıtları ve karar alma mekanizmalarındaki temsil eksiklikleri, kadınların yeşil ekonomide aktif rol üstlenmelerini zorlaştıran temel faktörler arasında yer almaktadır.

Bu nedenle, yeşil dönüşüm stratejilerinin toplumsal cinsiyet eşitliğini güçlendirecek şekilde tasarlanması büyük önem arz etmektedir. Kadın girişimcilerin yeşil işlerde desteklenmesi, STEM (bilim, teknoloji, mühendislik, matematik) alanlarında kız çocuklarının eğitimine öncelik verilmesi ve yeşil sektörlerde kadın liderliğini artıracak kapasite geliştirme programlarının yaygınlaştırılması gibi önlemler, kapsayıcı bir yeşil dönüşüm için kritik stratejiler olarak öne çıkmaktadır (ILO, 2018). Aksi takdirde, yeşil dönüşüm süreçlerinin mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini yeniden üretme riski bulunmaktadır.

Toplumsal cinsiyet perspektifinin yeşil sosyal politika tasarımlarına sistematik biçimde entegre edilmesi, yalnızca sosyal adalet hedeflerine ulaşmak için değil, aynı zamanda iklim değişikliğine dirençli ve kapsayıcı toplumlar inşa etmek için de temel bir ön koşul haline gelmiştir (World Bank, 2020).

Sonuç olarak, sürdürülebilir kalkınma hedefleri, yeşil dönüşüm sürecinin hem çevresel hem de sosyal boyutlarını bütüncül bir şekilde ele almayı gerektirmektedir. Yeşil sosyal politikaların geliştirilmesi, çevresel maliyetlerin adil paylaşımını sağlamakta ve sosyal kapsayıcılığı güçlendirmekte kilit bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda, SDGs'nin başarısı büyük ölçüde, yeşil dönüşüm stratejilerinin sosyal politika mekanizmalarıyla entegre edilmesine bağlıdır.

5. Makroekonomik Politikalar ve Sosyal Politikaların Uyum Sorunu

Yeşil dönüşüm süreci, yalnızca çevresel sürdürülebilirlik ve ekonomik büyüme hedefleri arasında değil, aynı zamanda makroekonomik politikalar ile sosyal politikalar arasında da önemli bir uyum ihtiyacını gündeme getirmiştir. Geleneksel makroekonomik politika anlayışı, büyüme ve istihdamı artırmayı temel öncelik olarak benimserken, çevresel sürdürülebilirlik ve sosyal kapsayıcılık hedeflerini çoğu zaman ikincil planda bırakmıştır (Jackson, 2009). Ancak yeşil dönüşüm, bu alanlar arasında daha bütüncül bir denge kurulmasını ve politika önceliklerinin yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmaktadır.

Özellikle maliye politikası araçlarının yeniden tasarlanması bu bağlamda büyük önem taşımaktadır. Yeşil altyapı yatırımları, karbon azaltım projeleri, enerji verimliliği teşvikleri ve çevre dostu sanayi politikaları gibi kamusal harcamalar, yeşil dönüşüm sürecinde ekonomik büyümeyi destekleyici unsurlar olarak öne çıkmaktadır (OECD, 2017). Ancak bu tür yatırımların finansmanı, kamu bütçeleri üzerinde baskı yaratmakta ve gelir dağılımı üzerinde yeni dinamikler oluşturmaktadır. Çevresel vergilendirme politikalarının gelir etkileri, özellikle düşük gelir gruplarını olumsuz etkileyebileceğinden, maliye politikalarının sosyal koruma mekanizmaları ile entegre edilmesi gerekmektedir (ILO, 2015).

Para politikası cephesinde de dönüşüm ihtiyacı kaçınılmazdır. Geleneksel merkez bankacılığı uygulamaları fiyat istikrarı ve büyüme hedeflerine odaklanırken, çevresel ve sosyal hedefleri doğrudan dikkate almamıştır. Ancak son yıllarda Avrupa Merkez Bankası (ECB, 2021) gibi kurumlar, para politikası karar süreçlerine iklim değişikliği risklerini entegre etmeye başlamış; yeşil tahvil alımları, kredi kanallarında çevresel kriterlerin gözetilmesi gibi uygulamalarla makroekonomik yönetimi dönüştürmeye yönelik adımlar atmıştır (Schoenmaker, 2021). Yeşil dönüşümün başarıya ulaşabilmesi için para politikası araçlarının da düşük karbon ekonomisine geçişi destekleyici yönde tasarlanması gerekmektedir.

Büyüme hedefleri ile çevresel ve sosyal hedefler arasındaki gerilim, makroekonomik politika yapımında temel bir uyum sorununu ortaya koymaktadır. Geleneksel büyüme modelleri, kaynak kullanımını ve çevresel etkileri büyük ölçüde göz ardı etmiş; büyümenin otomatik olarak sosyal refah artışına yol açacağı varsayımına dayanmıştır. Ancak bu yaklaşım, günümüzde ciddi şekilde sorgulanmaktadır. Victor (2008) ve Jackson (2009), sürekli büyüme hedefi-

nin ekolojik sınırlarla çeliştiğini ve sosyal refahın büyüme dışı göstergelerle de değerlendirilebileceğini ileri sürmüşlerdir.

Son yıllarda, ekonomik büyümenin ekolojik sınırlarla ve toplumsal refah hedefleriyle uyumsuz olabileceğini savunan "post-growth" ve "degrowth" yaklaşımları literatürde daha fazla yer bulmaya başlamıştır. Post-growth ekonomisi, ekonomik büyümeyi birincil hedef olarak almayan; bunun yerine ekolojik dengeyi koruyan, temel insan ihtiyaçlarını karşılamayı önceleyen ve sosyal eşitsizlikleri azaltmayı amaçlayan alternatif bir makroekonomik paradigma önermektedir (Jackson, 2017; Kallis, 2018).

Bu yaklaşıma göre, sürdürülebilir bir ekonomik sistem, sürekli genişleme yerine kaynak kullanımının sınırlandığı, üretim ve tüketim kalıplarının değiştirildiği ve toplumların yaşam kalitesinin ekonomik büyüme oranlarıyla değil, sosyal refah göstergeleriyle değerlendirildiği bir model üzerine kurulmalıdır. Özellikle "Donut Economics" çerçevesi (Raworth, 2017), ekonomik faaliyetlerin hem çevresel tahribatı önleyecek "ekolojik tavanı" hem de temel insan ihtiyaçlarını güvence altına alacak "sosyal tabanı" aşmaması gerektiğini savunarak, post-growth düşüncesine teorik bir temel sunmaktadır.

Bu bağlamda yeşil dönüşüm, yalnızca üretim ve tüketim süreçlerinin "yeşil" hale getirilmesiyle sınırlı kalmamalı; ekonomik büyümenin doğası ve amacı da eleştirel bir şekilde yeniden değerlendirilmelidir. Aksi takdirde, yeşil dönüşümün yalnızca mevcut büyüme bağımlı yapıları sürdüren yüzeysel bir değişim olarak kalması riski söz konusu olacaktır (Hickel, 2020).

Bu tartışmalar ışığında "yeşil büyüme" kavramı geliştirilmiş, ekonomik büyümenin çevresel sürdürülebilirlik ilkeleriyle uyumlu hale getirilmesi amaçlanmıştır (OECD, 2011). Ancak bazı eleştirmenler, yeşil büyüme stratejilerinin mevcut büyüme bağımlılığını sorgulamadığını ve gerçek bir dönüşüm için "post-büyüme" (degrowth) yaklaşımlarının tartışılması gerektiğini savunmaktadır (Hickel & Kallis, 2020). Degrowth yaklaşımı, ekonomik sistemlerin küçülmesini değil, büyüme hedefinin ekonomik ve sosyal refah üzerindeki mutlak belirleyiciliğinin sona erdirilmesini önerir. Bu bağlamda, yeşil dönüşüm sürecinde makroekonomik ve sosyal politikaların yalnızca çevresel hedeflere değil, aynı zamanda refahın daha adil ve dayanıklı bir şekilde dağıtılmasına da hizmet etmesi gerektiği ileri sürülmektedir.

Yeşil finansman araçları da makroekonomik ve sosyal politikalar arasındaki uyumu destekleyebilecek önemli mekanizmalardır. Yeşil tahviller, sürdürülebilir yatırım fonları ve sosyal tahviller gibi finansal enstrümanlar, çevresel ve sosyal projelere sermaye akışını artırarak hem yeşil dönüşüm hedeflerini hem de sosyal kapsayıcılığı destekleyebilir (World Bank, 2020). Özellikle

sosyal tahviller, eğitim, sağlık ve istihdam projeleri gibi sosyal yatırımları finanse ederek, yeşil dönüşümün sosyal boyutunu güçlendiren bir araç olarak değerlendirilmektedir.

Bu bağlamda, makroekonomik politikaların yeniden tasarlanmasında bazı temel ilkeler öne çıkmaktadır. Öncelikle, çevresel ve sosyal hedeflerin makroekonomik politika hedeflerine eşit öncelikte dahil edilmesi gerekmektedir (Raworth, 2017). İkinci olarak, çevresel vergilendirme gibi araçların sosyal etkileri önceden analiz edilmeli ve düşük gelirli grupların korunmasına yönelik sosyal transfer mekanizmaları ile desteklenmelidir (OECD, 2018). Üçüncü olarak, para politikası çerçeveleri, finansal sistemin çevresel ve sosyal risklere karşı dayanıklılığını artıracak şekilde yeniden yapılandırılmalıdır.

Sonuç olarak, yeşil dönüşüm süreci, makroekonomik ve sosyal politika alanlarında daha önce görülmemiş düzeyde bir entegrasyon ihtiyacını doğurmuştur. Çevresel sürdürülebilirlik, ekonomik büyüme ve sosyal adalet hedeflerinin birlikte gözetildiği bütüncül makroekonomik çerçeveler geliştirilmediği takdirde, yeşil dönüşüm süreçlerinin toplumsal meşruiyeti zayıflayacak ve dönüşümün başarı şansı azalacaktır. Bu nedenle, geleceğin makroekonomik politikaları, yalnızca ekonomik göstergelere değil, aynı zamanda ekolojik sınırların ve sosyal ihtiyaçların bütüncül bir değerlendirmesine dayalı olarak şekillendirilmelidir.

6. Eleştirel Değerlendirme ve Geleceğe Yönelik Perspektifler

Yeşil dönüşüm süreci, teorik düzlemde çevresel, ekonomik ve sosyal hedeflerin uyumlu bir şekilde bütünleşmesini amaçlasa da, uygulamada bu hedeflerin birbirleriyle gerilim içerisinde olduğu görülmektedir. Literatürde son yıllarda artan eleştiriler, yeşil dönüşümün özellikle sosyal adalet ve gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin yeterince dikkate alınmadığını göstermektedir (Piketty, 2020). Başta karbon fiyatlandırması olmak üzere birçok çevre politikası, düşük gelir grupları üzerinde orantısız maliyetler yaratmakta; böylece sosyal eşitsizlikleri derinleştirme riski doğurmaktadır.

Yeşil teknolojilerin ve yeşil altyapı yatırımlarının başlangıç maliyetlerinin yüksek olması, bu dönüşümden ilk aşamada daha çok yüksek gelirli kesimlerin faydalanmasına yol açmakta; düşük gelirli kesimler ise gerek maliyet gerekse erişim engelleri nedeniyle dönüşüm sürecinden dışlanabilmektedir (OECD, 2018). Bu durum, çevresel sürdürülebilirlik ile sosyal kapsayıcılık arasındaki ilişkinin daha bütüncül politikalarla yeniden ele alınması gerektiğini ortaya

koymaktadır. Özellikle enerji dönüşüm politikalarının, enerji yoksulluğunu önleyecek şekilde tasarlanması gerektiği birçok çalışmada vurgulanmaktadır (Bouzarovski ve Petrova, 2015).

Makroekonomik politika düzeyinde ise yeşil dönüşümün finansman gereksinimleri ile kamu borcu dinamikleri arasındaki gerilim, ciddi bir tartışma alanı oluşturmaktadır. Yeşil altyapı yatırımlarının finansmanı için kamu harcamalarının artırılması gerektiği sıkça dile getirilse de, özellikle borçluluğun yüksek olduğu ekonomilerde bu tür genişlemeci politikaların uygulanabilirliği sınırlı kalmaktadır (UNEP, 2019). Bu bağlamda, yeşil finansman araçlarının geliştirilmesi ve özel sektör yatırımlarının mobilize edilmesi kritik bir strateji olarak öne çıkmaktadır (World Bank, 2020).

Bununla birlikte, yeşil dönüşümün küresel ölçekte adil bir şekilde gerçekleştirilmesi için gelişmekte olan ülkelerin finansal ve teknolojik destek mekanizmalarına erişimlerinin artırılması gerekmektedir. Loss and Damage mekanizmaları gibi iklim finansmanı girişimleri, iklim değişikliğinden en çok zarar gören ülkelerin zararlarının telafisi için önem arz etmektedir (UNFCCC, 2022). Ancak bu mekanizmaların işleyişi henüz istenen etkinliğe ulaşamamış; gelişmiş ülkelerin taahhüt ettiği finansal desteklerin önemli bir kısmı yerine getirilememiştir. Bu durum, yeşil dönüşüm sürecinde küresel adaletsizliklerin derinleşme riskini doğurmaktadır.

Yeşil dönüşümün toplumsal meşruiyetinin korunabilmesi için, çevre politikalarının sosyal adalet ilkeleriyle uyumlu olması kritik önemdedir. Çevresel vergi reformları gibi araçların tasarımında, elde edilen gelirlerin sosyal transfer mekanizmalarına aktarılması; düşük gelir gruplarının, kırsal kesimlerin ve hassas toplulukların dönüşüm sürecinde desteklenmesi zorunludur (ILO, 2018). Aksi halde, çevresel politikalar toplumsal dirençle karşılaşabilir ve dönüşüm hedeflerine ulaşmak güçleşebilir.

Geleceğe yönelik olarak, üç temel stratejik yaklaşımın öne çıktığı söylenebilir.

İlk olarak, çevresel sürdürülebilirlik, sosyal kapsayıcılık ve ekonomik büyüme hedeflerinin makroekonomik politikalar içerisinde eşgüdümlü bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Bu çerçevede, "çoklu hedefli politika setleri" geliştirilmesi, farklı politika araçlarının sinerji içinde çalışmasını sağlamayı amaçlamaktadır (Raworth, 2017).

İkinci olarak, sosyal koruma sistemlerinin iklim risklerine ve çevresel şoklara karşı dayanıklılığının artırılması gerekmektedir. Sosyal sigorta programlarının, afet sonrası destek mekanizmalarının ve yerel dayanışma ağlarının

güçlendirilmesi, yeşil dönüşüm sürecinin sosyal etkilerini hafifletmede önemli rol oynayacaktır (World Bank, 2020).

Üçüncü olarak, toplumların dönüşüm sürecine aktif katılımının teşvik edilmesi önem taşımaktadır. Yeşil dönüşümün yalnızca yukarıdan aşağıya bir politika süreci olarak değil, aynı zamanda yerel toplulukların, sivil toplum kuruluşlarının ve bireylerin katılımıyla şekillenen bir sosyal hareket olarak da ilerlemesi gerekmektedir (Sachs et al., 2019). Katılımcı süreçler, hem dönüşümün etkinliğini artıracak hem de toplumsal meşruiyetini güçlendirecektir.

Bunlara ek olarak, eğitim sistemlerinin de yeşil becerilere odaklanacak şekilde yeniden yapılandırılması; yeni nesil işgücünün yeşil ekonomiye uyum sağlaması için kritik bir önkoşul olarak öne çıkmaktadır (UNESCO, 2022). Bu çerçevede, mesleki eğitim programlarının, yeşil iş yaratımını destekleyecek şekilde güncellenmesi büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, yeşil dönüşüm süreci yalnızca teknolojik bir dönüşümü değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal yapıların köklü bir yeniden inşasını gerektirmektedir. Çevresel sürdürülebilirlik, sosyal adalet ve ekonomik dayanıklılık hedeflerinin eşgüdümlü bir şekilde ele alınması, dönüşüm sürecinin başarısı açısından kritik bir zorunluluktur. Yeşil dönüşümün gerçek anlamda kapsayıcı, adil ve sürdürülebilir olabilmesi için, sosyal politika ve makroekonomik politika araçlarının entegre bir vizyonla tasarlanması gerekmektedir.

7. Sonuç

Bu çalışma, yeşil dönüşüm sürecinin sosyal politikalar ve makroekonomik politika yapımı üzerindeki etkilerini kavramsal düzeyde analiz etmeyi amaçlamıştır. Küresel ölçekte artan çevresel krizler, iklim değişikliği, biyolojik çeşitlilik kaybı ve kaynak kıtlığı gibi sorunlar, yalnızca ekonomik üretim ve tüketim modellerinin değil, aynı zamanda sosyal devlet anlayışının ve makroekonomik yönetim paradigmasının da köklü bir şekilde yeniden düşünülmesini zorunlu kılmaktadır.

Yeşil dönüşüm, ekonomik büyümenin çevresel sınırlarla uyumlu bir şekilde gerçekleştirilmesini hedeflemekte; düşük karbonlu teknolojilere geçişi, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını ve ekosistemlerin korunmasını teşvik etmektedir. Ancak dönüşüm süreci yalnızca çevresel değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik boyutlarıyla da çok katmanlı bir değişimi temsil etmektedir. Bu bağlamda, yeşil dönüşümün toplumsal etkilerinin ve sosyal politika mekanizmaları üzerindeki yansımalarının sistematik bir şekilde ele alınması büyük önem taşımaktadır.

Çalışmada sürdürülebilir kalkınma hedefleri doğrultusunda yeşil dönüşümün sosyal devlet anlayışını nasıl dönüştürdüğü, sosyal koruma sistemlerinin nasıl yeniden yapılandırılması gerektiği ve adil geçiş politikalarının önem kazandığı ortaya konulmuştur. Ayrıca makroekonomik politikalar ile sosyal politikalar arasındaki uyum ihtiyacı vurgulanmış; çevresel hedefler ile sosyal adalet hedeflerinin entegrasyonu için yeni nesil politika çerçevelerinin gerekliliği dile getirilmiştir.

Gelişmekte olan ülkeler açısından değerlendirildiğinde ise, yeşil dönüşüm süreçlerinin başarıya ulaşabilmesi için uluslararası finansman desteklerinin artırılması, teknoloji transferinin kolaylaştırılması ve sosyal koruma sistemlerinin güçlendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Aksi takdirde, yeşil dönüşüm sürecinin mevcut küresel eşitsizlikleri daha da derinleştirme riski taşıdığı belirtilmiştir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden bakıldığında, yeşil dönüşümün yalnızca çevresel sürdürülebilirlik değil, aynı zamanda kadınların yeşil ekonomiye tam ve eşit katılımını sağlamayı da hedeflemesi gerektiği vurgulanmıştır. Kadınların yeşil sektörlerde güçlendirilmesi, kapsayıcı ve adil bir dönüşüm süreci için kritik bir ön koşul olarak değerlendirilmiştir.

Makroekonomik düzeyde ise, geleneksel büyüme odaklı modellerin çevresel sınırlarla ve sosyal refah hedefleriyle çeliştiği ortaya konulmuş; bu çerçevede post-growth ve donut ekonomisi gibi alternatif makroekonomik yaklaşımların yeşil dönüşüm süreçlerine entegrasyonunun önemi vurgulanmıştır. Ekonomik büyümenin doğası ve amacı yeniden düşünülmedikçe, yeşil dönüşümün yalnızca yüzeysel bir değişim olacağı uyarısında bulunulmuştur.

Sonuç olarak, yeşil dönüşüm yalnızca bir çevresel dönüşüm süreci değil; sosyal adalet, ekonomik dayanıklılık ve küresel eşitlik hedefleriyle bütünleşik bir toplumsal dönüşüm projesi olarak ele alınmalıdır. Başarılı bir yeşil dönüşüm, çevresel sürdürülebilirlik, sosyal kapsayıcılık ve ekonomik refah arasındaki hassas dengeyi gözeten bütüncül ve yenilikçi politika tasarımlarını zorunlu kılmaktadır. Bu doğrultuda hem ulusal düzeyde hem de küresel ölçekte yeşil sosyal politikaların ve post-growth temelli makroekonomik yaklaşımların geliştirilmesi, sürdürülebilir ve adil bir geleceğin inşası için kritik bir öncelik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kaynakça

Barbier, E. B. (2010). A global green new deal: Rethinking the economic recovery. Cambridge University Press.

Bouzarovski, S., & Petrova, S. (2015). A global perspective on domestic energy deprivation: Overcoming the energy poverty–fuel poverty binary. Energy Research & Social Science, 10, 31–40. https://doi.org/10.1016/j.erss.2015.06.007

Büchs, M. (2021). Sustainable welfare: How do universal basic income and universal basic services compare? Ecological Economics, 189, 107152. https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2021.107152

Climate Bonds Initiative. (2022). Green bond market summary 2021. https://www.climatebonds.net

Daly, H. E. (1996). Beyond growth: The economics of sustainable development. Beacon Press.

Ellen MacArthur Foundation. (2015). Towards a circular economy: Business rationale for an accelerated transition. https://emf.thirdlight.com

European Commission. (2020). Circular economy action plan: For a cleaner and more competitive Europe. https://ec.europa.eu/environment/circular-economy

European Commission. (2020). Taxonomy: Final report of the technical expert group on sustainable finance. https://ec.europa.eu/info/publications/sustainable-finance-technical-expert-group_en

Fitzpatrick, T. (2011). Welfare theory: An introduction to the theoretical debates in social policy. Palgrave Macmillan.

Hickel, J. (2020). Less is more: How degrowth will save the world. William Heinemann.

Hickel, J., & Kallis, G. (2020). Is green growth possible? New Political Economy, 25(4), 469–486. https://doi.org/10.1080/13563467.2019.1598964

ILO (International Labour Organization). (2015). Guidelines for a just transition towards environmentally sustainable economies and societies for all. https://www.ilo.org/global/topics/green-jobs/publications/WCMS_432859/lang--en/index.htm

ILO (International Labour Organization). (2018). World employment and social outlook 2018: Greening with jobs. https://www.ilo.org/global/research/global-reports/weso/greening-with-jobs/lang--en/index.htm

IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change). (2022). Climate change 2022: Impacts, adaptation and vulnerability. Contribution of Working Group II to the Sixth Assessment Report. Cambridge University Press.

IOM (International Organization for Migration). (2017). Migration, environment and climate change: Policy brief series, Issue 3, Vol. 1. https://publications.iom.int

Jacobs, M. (2012). Green growth: Economic theory and political discourse. Centre for Climate Change Economics and Policy Working Paper No. 108.

Jackson, T. (2009). Prosperity without growth: Economics for a finite planet. Earthscan.

Jackson, T. (2017). Prosperity without growth: Foundations for the economy of tomorrow (2nd ed.). Routledge.

Kallis, G. (2018). Degrowth. Agenda Publishing.

Kanie, N., Griggs, D., Young, O. R., Waddell, S., & Shrivastava, P. (2019). Rules to goals: Emergence of new governance strategies for sustainable development. Sustainability Science, 14(6), 1745–1749. https://doi.org/10.1007/s11625-019-00729-1

Murray, U., & Mandujano, A. L. (2025). Gender equality in climate action: Taking stock of progress and lessons learned from the NDC Support Programme (2017-2025). United Nations Development Programme. https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2025-04/undp_ndc_lessons_learned_gender_equality_in_climate_action.pdf

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). (2011). Towards green growth. https://doi.org/10.1787/9789264111318-en

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). (2017). Investing in climate, investing in growth. https://doi.org/10.1787/9789264273528-en

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). (2018). Taxing energy use 2018: Companion to the Taxing Energy Use Database. https://doi.org/10.1787/9789264289635-en

OECD. (2017). Mobilising Bond Markets for a Low-Carbon Transition. OECD Publishing. https://doi.org/10.1787/9789264272323-en

Piketty, T. (2020). Capital and ideology (A. Goldhammer, Trans.). Harvard University Press. (Original work published 2019)

Raworth, K. (2017). Doughnut economics: Seven ways to think like a 21st-century economist. Chelsea Green Publishing.

Sachs, J. D., Schmidt-Traub, G., Mazzucato, M., Messner, D., Nakicenovic, N., & Rockström, J. (2019). Six transformations to achieve the sustainable development goals. Nature Sustainability, 2(9), 805–814. https://doi.org/10.1038/s41893-019-0352-9

Schlosberg, D. (2007). Defining environmental justice: Theories, movements, and nature. Oxford University Press.

Schoenmaker, D. (2021). Greening monetary policy. Climate Policy, 21(4), 571–583. https://doi.org/10.1080/14693062.2020.1868392

Stahel, W. R. (2016). The circular economy. Nature, 531(7595), 435–438. https://doi.org/10.1038/531435a

UNDP (United Nations Development Programme). (2020). Human development report 2020: The next frontier—Human development and the Anthropocene. http://hdr.undp.org/en/2020-report

UNEP (United Nations Environment Programme). (2019). Global environment outlook—GEO-6: Healthy planet, healthy people. Cambridge University Press.

UNEP (United Nations Environment Programme). (2020). Greenwashing: Environmental claims made by companies and investment funds. https://www.unep.org

UNESCO. (2022). Education for sustainable development: Roadmap. https://unesdoc.unesco.org

UNFCCC (United Nations Framework Convention on Climate Change). (2016). Just transition of the workforce, and the creation of decent work and quality jobs. https://unfccc.int

United Nations Framework Convention on Climate Change. (2022). Fund for responding to Loss and Damage. UNFCCC. https://unfccc.int/fund-for-responding-to-loss-and-damage

UN Women. (2021). Feminist action for climate justice. https://www.unwomen.org

United Nations. (2015). Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development. https://sdgs.un.org/2030agenda

Victor, P. A. (2008). Managing without growth: Slower by design, not disaster. Edward Elgar Publishing.

World Bank. (2020). World development report 2020: Trading for development in the age of global value chains. https://www.worldbank.org

World Economic Forum. (2022). Global risks report 2022. https://www.weforum.org

Türkiye'de Yaşlı Refah Alanında Sosyal Hizmet Uygulamaları

Ummühani Uslu[1]

[1] *Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü / Sosyal Hizmet Doktora Programı;*
ummuhani.uslu@alanya.edu.tr,
ORCID: 0000-0002-4907-0435

Öz: Günümüzde yaşlı nüfus oranının her geçen gün artması ve düşen doğum oranlarıyla birlikte nüfus yaşlanmaya başlamıştır. Yaşlı nüfus oranında ki artış devam ederken toplumsal değişimler, kentleşme ve modernleşme gibi gelişmeler neticesinde yaşlı bakımında esas role sahip aile desteği giderek azalmıştır. Bu durum da sosyal devletin yaşlı refah alanında sosyal politikalar oluşturmasını ve uygulamasını gerekli kılmıştır. Bu çalışmada özellikle 1980'ler sonrası Türkiye'deki toplumsal değişimler sonucunda yaşlılara yönelik uygulan ve günümüzde de devam eden politikalar ve uygulamalar analiz edilmiştir. Yaşlı refah alanında sorumlu kurumlar, hizmet çeşitliliği, sosyal güvenlik ve sosyal yardımlar gibi konular değerlendirilmiştir. Günümüzde yaşlı nüfus oranının her geçen gün artması ve düşen doğum oranlarıyla birlikte nüfus yaşlanmaya başlamıştır. Yaşlı nüfus oranında ki artış devam ederken toplumsal değişimler, kentleşme ve modernleşme gibi gelişmeler neticesinde yaşlı bakımında esas role sahip aile desteği giderek azalmıştır. Bu durum da sosyal devletin yaşlı refah alanında sosyal politikalar oluşturmasını ve uygulamasını gerekli kılmıştır. Sosyal devlet olmanın gereği olarak Türkiye'de de yaşlılara yönelik birçok farklı alanda sosyal hizmetler sunulmaktadır.

Bu çalışmada özellikle 1980'ler sonrası Türkiye'de ki toplumsal değişimler sonucunda yaşlılara yönelik uygulan ve günümüzde de devam eden politikalar ve uygulamalar analiz edilmiştir. Öncelikle yaşlı refah alanında ki politikalardan sorumlu birim Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı

Hizmetleri Genel Müdürlüğünün sunduğu hizmetler üzerinde durulmuştur. Daha sonra diğer bakanlıklar ve son yıllarda yaşlı refah alanında rol alan yerel yönetimlerin uygulamalarına değinilmiştir. Yöntem olarak yaşlı refah alan yazınındaki kaynaklar taranmış ve sayısal verileri içeren ikincil kaynaklar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, yaşlılık, sosyal hizmet

Jel Kodları: I38, H55, J14

Social Work Practices in the Field of Elderly Welfare in Turkey

Abstract: Today, the population has started to age with the increasing rate of the elderly population and falling birth rates. While the increase in the proportion of the elderly population continues, family support, which has a fundamental role in elderly care, has gradually decreased as a result of developments such as social changes, urbanization and modernization. This situation made it necessary for the social state to create and implement social policies in the field of elderly welfare. As a requirement of being a social state, social services are provided in many different fields for the elderly in Turkey.

In this study, policies and practices that started to be applied to the elderly as a result of the social changes in Turkey after the 1980s and continue today are analyzed. First of all, the services provided by the General Directorate of Disabled and Elderly Services of the Ministry of Family and Social Services, the unit responsible for the policies in the field of elderly welfare, were emphasized. Then, the practices of other ministries and local governments that have been involved in the field of elderly welfare in recent years are mentioned. As a method, the sources in the literature on elderly welfare were scanned and secondary sources containing numerical data were examined.

Keywords: Turkey, elderly, social service

Jel Codes: I38, H55, J14

1. GİRİŞ

Nüfusun yaşlanması Türkiye'de ve dünyada kayda değer bir sorun olarak görülmektedir. Türkiye'de toplam nüfus içerisinde yaşlı nüfus oranı sürekli artmakta bu da demografik dönüşüm yaşanmasına sebep olmaktadır. Türkiye'de yaşlılık şu an gelişmiş toplumlardaki kadar önemli bir mesele olarak görülmese de beklenen yaşam sürelerinin uzamasıyla önümüzdeki dönemlerde bir sorun olabilme potansiyeli taşımaktadır. Türkiye'de gençlerin oranı nüfus içinde yüksek olmakla beraber, nüfusun yaşlanma eğilimi artmaktadır. Türkiye'de toplum içinde yaşlı nüfusun gözle görülecek şekilde artması görece yeni bir durumdur (Kurtkapan, 2019, s. 29). Bu demografik dönüşümle birlikte yaşlıların toplum içindeki oranları artmasıyla ortaya çıkan sosyal güvenlik sorunları ve 1980'ler sonrası giderek artan aile yapısındaki değişimlerle ortaya çıkan yaşlıların bakım sorunu yaşlı refah alanında sosyal politikaların oluşturmasını zorunlu hale getirmiştir.

Sosyal politikalar belirlenirken yaşlıların yaşadığı sorunlar esas alınmıştır. Yaşlılık döneminde yaşlıların yaşadığı en büyük problemlerden biri gelirlerinin azalması ancak buna karşın sağlık problemlerinin ve sağlık harcamalarının artmasıdır. Artan sağlık sorunları, kronik hastalıklar ve fonksiyonel kayıplar yaşlıların bakım sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Türkiye'de son dönemlerde yaşanan aile yapısındaki değişimler ile bakım ve barınma konusunda temel rolleri üstlenen aile işlevini yerine getirememekte ve bu durum devlet desteği ve profesyonel hizmetlere olan gereksinimi arttırmaktadır (Çevik, 2019,s.2). Yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri ve huzurevleri Türkiye'de kurumda bakım modeli olarak oldukça yaygın olarak hizmet vermektedir. Bununla birlikte son yıllarda ülkemizde yaşlı nüfus oranının giderek atrması huzurevinde bakım maliyetlerini arttırmış ve alternatif bir bakım modeli olarak evde bakım modeli desteklenmeye başlamıştır. Böylece huzurevinde kalmak istemeyen yaşlılar yaşadığı çevreden kopmadan sevdikleriyle ve yalnız kalmadan alışık oldukları çevrede kalmaları amaçlanmıştır (Devlet Planlama Teşkilatı, 2017). Bakım hizmetleri dışında ülkemizde kendi imkanlarıyla yaşayan yaşlı bireyler için sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler sunulmaktadır. Evde yalnız yaşayan yaşlılar için de evde bakıma destek hizmetleri Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve yerel yönetimlerce sunulmaktadır.

Türkiye'de yaşlı refah alanında sosyal politika uygulamalarını sosyal hizmetler ve sosyal güvenlik hizmetleri şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Yaşlılara yönelik sosyal politika hizmetleri yaşlanmayla beraber ortaya çıkan sorunları çözmeye yöneliktir (Umutlu ve Epik,2019, s.30). Türkiye'de yaşlı

refah alanında sorumlu birim Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğüdür. Sağlık Bakanlığı 2010 yılından beri yaşlı bireyler için evde sağlık hizmetleri uygulamasını yürütmektedir. Son yıllarda yerel yönetimlerde yaşlı refah alanında rol almaya başlamıştır.

Bu çalışmanın amacı Türkiye'de geçmişten günümüze yaşlı refah alanında oluşturulan politika ve sosyal hizmet uygulamalarını analiz etmektir.

2. YAŞLILARA YÖNELİK BAKIM HİZMETLERİ VE YASAL DAYANAKLARI

Ülkemizde ve dünyada 65 yaş ve üstü bireyler için genel olarak 'yaşlı nüfus' tanımlaması yapılır. Özellikle gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkelerde yaşlılıkta ortalama yaşam sürelerinin uzamasının yanı sıra doğum oranlarının düşmesi nüfusun yaşlanmasına sebep olmaktadır (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2020).

Genel kabul olarak yaşlı nüfus olarak kabul gören 65 ve üzeri yaştaki nüfus, 2016 senesinde 6 milyon 651 bin 503 kişiden oluşurken geride kalan beş yılda %24,0 artış göstererek 2021 yılında 8 milyon 245 bin 124 kişi olmuştur. Yaşlı nüfus oranının genel toplam nüfus içerisinde ki oranı ise 2016 yılında %8,3 iken, 2021 yılında %9,7'ye yükseldi. Yaşlı nüfusun 2021 yılında %55,7'sini kadın nüfus, %44,3'ünü erkek nüfus oluşturmuştur (data.tuik.gov.,2022). Yaşlı nüfus ülkemizde, 2010 senesinde 5 milyon 327 bin 736 kişiden oluşurken geride kalan on yılda %49 oranında artış göstererek 2020 yılında 7 milyon 953 bin 555 kişi olmuştur. Yaşlı nüfus toplam nüfus içinde 1935 senesine göre 2,4 kat artış göstererek 2020 senesinde %9,5'e yükseldi. Bundan sonra ki dönemler için yapılan nüfus tahminleri yaşlı nüfus oranlarının artmaya devam edeceğini öngörmektedir. Nüfus projeksiyonlarına bakıldığında yaşlı nüfus oranının 2025 yılında %11, 2030 yılında %12,9, 2040 yılında %16,3, 2060 yılında %22,6 ve 2080 yılında %25,6 olacağı öngörülmektedir (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2020).

Yaşlı nüfus oranında devam eden bu artışla birlikte bağımlılık ve kronik hastalıklar da artmaya başlamıştır. Yaşlılıkta, artan bağımlılıkla beraber yaşlılar çevre güvenliği, öz bakım, iletişim, solunum, uyku, yeme, içme, hareket ve boşaltım vb. gibi günlük yaşam aktivitelerini (GYA) sürdürmekte bir başkasının yardımına ihtiyaç duyabilirler. Günümüzde bakıma ihtiyacı olan yaşlılar kurumlarda ya da ev ortamında bakılmaktadırlar (Gürer vd.,2019, ss.2)

Yaşlılara sunulan kurumda bakım ve evde bakım hizmetlerini oluşturan sosyal hizmetlerin yasal olarak dayanaklarını tanımlamak için öncelikle Anayasaya bakmak gerekmektedir. 1982 Anayasasının 61.maddesi bakıma, korunmaya, yardıma ve rehabilitasyona ihtiyacı olan engelli, çocuk ve yaşlılara önceleyerek, bu alanda devletin gerekli teşkilatı ve tesisleri kurması veya kurdurması sorumluluğunu belirlemiştir ve sosyal hizmetler alanına giren grupları açıkça belirtmiştir. 1982 Anayasası yaşlılara sunulan sosyal hizmetlerin mevzuat altyapısının oluşturmaktadır (Tuncay, 2019:142).

1982 Anayasasının 61. maddesine bağlı çıkarılan ilk genel kanun 1983 yılında kabul edilerek yürürlüğe girmiş olan "2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu" dur. Bu kanunla farklı birimlerin sorumluluğunda olan sosyal hizmetler SHÇEK Genel Müdürlüğü olarak tek çatı altında toplanmıştır.

Mülga olan 2828 sayılı kanunun 9. maddesinin b bendi ile "Bakıma, yardıma ve korunmaya muhtaç, engelli, yaşlı ve çocukların saptanması, bu bireylerin korunması, bakımlarının gerçekleştirilmesi, rehabilitasyonlarının ve yetiştirilmelerinin sağlanmasıyla " görevlendirilen Sosyal Hizmet ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, bireylerin ve ailelerin günlük hayattaki sıkıntıları ya da yaşadıkları çevre koşullarıyla ortaya çıkan veya kendi denetimleri dışında gerçekleşen sosyal yoksunluklarının ortadan kaldırılması ve gereksinimlerinin giderilmesine, sosyal sorunlarının çözümlenmesi ve önlenmesine yardım edilmesine ve bireylerin yaşam kalitelerinin yükseltilmesi ve iyileştirilmesini için sürekli ve sistemli hizmetlerin tamamını kapsayan sosyal hizmetleri, yaşlı vatandaşlara huzurevleri ile huzurevi yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri vasıtasıyla sunma sorumluluğunu üstlenmiştir (T.C. Resmi Gazete, 27 Mayıs 1983, sayı:18059).

Sosyal Hizmet ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu'nun 4. Maddesine bağlı c bendinde "muhtaç yaşlı; sosyal veya ekonomik yönden yoksunluk içinde olup, korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç yaşlı statüsündeki' birey" i ifade eder. E bendinde de "huzurevleri; muhtaç yaşlı kişileri huzurlu bir ortamda korumak ve bakımlarını sağlamak, sosyal ve psikolojik gereksinimlerini karşılamak amacıyla kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşu" olarak ifade edilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 27 Mayıs 1983, sayı:18059).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı 2011'de yürürlüğe giren "633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri hakkında Kanun Hükmünde Kararname" ile kurulmuştur (T.C. Resmî Gazete, 8 Haziran 2011, sayı: 27958). Bakanlığın kurulmasıyla birlikte yaşlıların yanında diğer hizmet

gruplarına 28 yıl hizmet sunmuş olan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Kanunu mülga olmuştur.

633 Sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri hakkında kanun hükmünde kararnameye bağlı olarak Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü yaşlı ve engelli vatandaşlara yönelik hizmet sunma sorumluluğunu üzerine üzere kurulmuştur. İlgili Kanun Hükmünde Kararnamenin 10. maddesi e-f-g-ğ ve h bentlerinde Genel Müdürlüğe yaşlılara sunulacak hizmetler açısından aşağıdaki görevler verilmiştir (T.C. Resmî Gazete, 8 Haziran 2011, sayı: 27958):

e) Yaşlılara sunulacak sosyal hizmetlerle ilgili olarak ülke çapında politika ve stratejilerin geliştirilmesini takip etmek, geliştirilen strateji ve politikaları hayata geçirmek, uygulanmasını takip etmek ve değerlendirmeler yapmak.

f) Yaşlı bireylere yönelik sosyal hizmet uygulamalarını geliştirmek.

g) Yaşlı bireylere ve bakıma ihtiyaç duyan engellilere, hayatlarını alışık oldukları sosyal çevreden ve evlerinden ayrılmadan devam edebilecekleri sosyal desteklerin sağlanması için gerekli düzenlemeleri yapmak, var olan hizmetlerde belirli bir standart sağlamak, uygulamaları takip etmek ve denetimlerini sağlamak

ğ) Yaşlı bireylerin toplumla bütünleşebilmesini sağlamak, rollerini ve statülerini tekrardan kazanmalarına, boş zamanlarının etkili bir şekilde geçirmelerine, toplumdaki işlevlerinin artmasına ilişkin uygulamalar oluşturmak.

h) Kamuya bağlı kurum ve kuruluşları, gönüllü hizmet sunan kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişilerce yaşlı bireylere ve engellilere yönelik sunulan sosyal hizmet faaliyetleriyle ilgili usul, ilke ve standartları belirlemek ve bu standartlara uyulmasını sağlamakla görevlendirilmiştir.

633 sayılı kanun hükmünde kararnameye bağlı olarak yaşlılara yönelik sunulan hizmetlerin kalitelerinin arttırılması ve yeni hizmetlerin oluşturulması çalışmaları dört yönetmelik kapsamında yürütülmektedir. Bu yönetmelikler;

“2001’de yürürlüğe giren, Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği”,

“2008’de yürürlüğe giren, Özel Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliği”,

“1987’de yürürlüğe giren, Kamu Kurum ve Kuruluşları Bünyesinde açılacak Huzurevlerinin kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmeliği”,

2008'de yürürlüğe giren, "Yaşlı Hizmet Merkezlerinde Sunulacak Gündüzlü Bakım ile Evde Bakım Hizmetleri Hakkında Yönetmeliği" dir.

2.1. Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği

2828 sayılı Sosyal Hizmetler kanunun 15. maddesi temel alarak oluşturulan "Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği'nde" (T.C. Resmi Gazete, 21 Şubat 2001, sayı: 24325);

Huzurevi: 60 yaş ve üstü yaşlı vatandaşları huzurlu bir çevrede koruma altına almak, bakımını sağlamak ve bu kişilerin sosyal ve psikolojik gereksinimlerini karşılamak için kurulan yatılı hizmet sunan sosyal hizmet kuruluşunu,

Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi: Bireylerin yaşlılık dönemlerini huzur, güven ve sağlıkla devam etmeleri amaçlanarak, kendilerini idare edebilecek şekilde rehabilitasyonlarının sağlandığı, tedavi olma şansları olmayanlara ise devamlı olarak özel bakım hizmeti sunan yatılı sosyal hizmet kuruluşunu ifade etmektedir.

Bu yönetmelikte Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezlerinde bakılacak 60 yaş ve üstünde ki yaşlı bireylerin tespit edilebilmesi, rehabilitasyonları ve bakım hizmetlerinden faydalanabilmeleri amaçlanmıştır.

2.2. Özel Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliği

Sosyal Hizmet ve Çocuk Esirgeme Kurumu kanunun 34. ve 35. maddelerinde "açılacak özel kurumların açılış izni, standartları ve denetleme esasları bir yönetmelikle düzenlenir" ifadeleri kullanılmıştır. Bu maddeler temel alınarak "Özel Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliği" 07.08.2008 tarih ve 26960 sayılı Resmi Gazete' yayınlanmış ve yürürlüğe girmiştir. Yönetmelikle huzurevlerinin ve bakımevlerinin gerçek kişilerce ya da özel hukuk tüzel kişilerine ait olarak izinlerini alarak açılabileceği belirtilmiştir. Buna ek olarak denetim, personel ve işleyiş koşulları ile ücret, hizmet, devir ve kapatılma işlem ve usullerini belirlemek hedeflenmiştir.

Özel Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliği'nin 4. Maddesi h bendinde yaşlı: "Sosyal, fiziksel ve moral desteğe ihtiyaç duyan, akıl ve ruh sağlığı yerinde olup, kuruluş bakımına ihtiyacı olan en az elli beş yaşındaki kişiyi" ifade etmektedir. Özel bakım yaşlısı aynı yönetmeliğin ı

bendinde :“Akıl ve ruh sağlığı yerinde olan veya akıl ve ruh sağlığı yerinde olmadığı halde huzurevi ve yaşlı bakım hizmetlerinin sunumunda diğer hizmet alan yaşlılara karşı herhangi bir olumsuz durum oluşturmadığı sağlık kuruluşlarının psikiyatri kliniklerinden alınacak huzurevi veya yaşlı bakım merkezinde kalmasında bir sakınca olmadığına dair tabip raporu ile tespit edilen ve bulaşıcı veya sürekli tıbbi bakım gerektiren bir hastalığı bulunmayan, bulaşıcı hastalığı var ise sağlık kuruluşlarının ilgili bölümlerinden alınacak toplu yaşam yerlerinde bakılmasında bir sakınca olmadığına dair doktor raporu ile tespit edilen yaşlılığa bağlı demans, alzheimer gibi, ağır felçli, yatağa bağımlı veya özel bakımı gerektiren diğer hallerde, başkasının desteğine ihtiyaç duyan yaşlı” olarak ifade edilmektedir”(T.C. Resmi Gazete, 07 Ağustos 2008, sayı: 26960).

Yönetmeliğin 26. Maddesi kuruluşa yaşlı kabulünde izlenecek yöntem başlığının 1.bendinde, kuruluşa yaşlı kabul yaşı 55 ve daha üzeri olması kuralı konmuştur. Ancak 55 yaşından küçük olanların zorunlu durumlarda kuruluşa kabul durumları; sorumlu müdürün teklifi ile hazırlanan sosyal inceleme raporu neticesine göre il müdürlüğünün uygun görüşü temel alınarak valilik onayından sonra yapılır. Yaşlı bireyler kuruluşa kabul edilirken cinsiyet, ırk, renk, dil, tabiiyet, din, eğitim, siyasi düşünce ve felsefi inanç yönünden hiçbir ayrım yapılmaz ve geçmişte mahkûm olma durumları dikkate alınmaz. Belgelerini tamamlayan ve düzenleyen, sosyal inceleme raporuyla değerlendirilmesi yapılan yaşlılar yeterli şartları tamamlıyorlarsa kuruluşa kabul edilir, reddedilir veya sıraya alınırlar (Tuncay,2019,s.146).

2.3. Kamu Kurum ve Kuruluşları Bünyesinde Açılacak Huzurevlerinin Kuruluş Ve İşleyiş Esasları Hakkındaki Yönetmelik

2828 sayılı Sosyal Hizmet ve Çocuk Esirgeme Kurumu kanunun 34. ve 35. maddeleri esas alınarak “Kamu Kurum ve Kuruluşları Bünyesinde Açılacak Huzurevlerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkındaki Yönetmelik”05.04.1987 tarih ve 19422 sayılı Resmî Gazete’ de yayınlanmıştır. Bu yönetmelikte kamu kurum ve kuruluşları bağlı açılacak huzurevlerinin açılış, fiziki şartlar, çalışma, personel şartları, denetim ve teftiş işlem ve esaslarına var olan yasalara uyacak şekilde belirlenmesi modern anlayış ve şartlara uyacak biçimde hizmet sunmalarını sağlamak hedeflenmiştir.

Yönetmeliğin 4. maddesi e fıkrasında “yaşlı, sosyo-ekonomik açıdan yoksunluk çeken bakıma, desteğe ve korunmaya muhtaç yaşlı konumunda ki

kişiyi" ifade eder. D fıkrasında "huzurevleri muhtaç yaşlı kişilerin huzurlu bir ortamda bakımları ve korumalarını sağlamak, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak için kamu kurum ve kuruluşları tarafından kurulan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını", ifade etmektedir (T.C. Resmi Gazete, 05 Nisan 1987, sayı: 26960).

2.4. Yaşlı Hizmet Merkezlerinde Sunulacak Gündüzlü Bakım ile Evde Bakım Hizmetleri Hakkında Yönetmelik

Yaşlı Hizmet Merkezlerinde Sunulacak Evde Bakım Hizmetleri ile Gündüzlü Bakım Hakkında Yönetmelik 2008 yılında 26960 sayılı resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Yönetmeliğin amacı; huzurevinde kalmak istemeyen yaşlı bireyler için gündüzlü bakım ve evde bakım hizmetlerinin standardını belirlemek ve bu hizmetleri gerçekleştiren kuruluş ve personellere yönelik usul ve esasları ortaya koymaktadır.

Yönetmelikte iki grup yaşlıya hizmet sunulmaktadır. Yaşlı bireylerin özelliklerine ve ihtiyaçlarına göre gündüzlü bakım hizmeti veya evde bakım hizmeti verilmektedir. Yönetmelik de gündüzlü bakım hizmeti: "Hayatını ailesi ile birlikte evde, akrabalarıyla veya yalnız sürdüren sağlıklı yaşlılar ile alzheimer, demans, vb. hastalığı olan yaşlıların yaşadıkları alanları iyileştirmek, boş vakitlerini değerlendirmek, psikolojik, sosyal ve sağlık gereksinimlerinin karşılanmasında yardımcı olmak, mesleki danışmanlık ve rehberlik yapmak, kendi olanaklarıyla üstesinden gelmekte zorluk yaşadıkları konular ile günlük yaşam faaliyetlerinde destekleyici hizmetler sunmak, ilgi alanlarına göre etkinlik grupları kurarak sosyal faaliyetler düzenleyerek sosyal ilişkilerini geliştirmek, etkinlikleri artırmak ve ihtiyaç duyulduğu zamanlarda aileleri ile dayanışma ve paylaşma sağlanarak yaşlının yaşam kalitesini arttırmak amacıyla sunulan hizmetler" olarak tanımlanmaktadır. Evde bakım hizmeti ise: "Tıbbi bakıma ihtiyacı olmayan, akıl ve ruh sağlığı yerinde olan ve herhangi bir özür durumu bulunmayan yaşlı bireylerin bakımları ile ilgili olarak hane halkının tek başına veya diğer yardım unsurlarına (akraba, komşu) rağmen yetersiz kaldığı durumlarda yaşlılara evde yaşamlarını sürdürmeleri için yaşam ortamlarının iyileştirilmesi, günlük yaşam aktivitelerine yardımcı olunması amacıyla sunulan hizmetler" olarak tanımlanmaktadır (T.C. Resmî Gazete, 07 Ağustos 2008, sayı: 26960).

3. YAŞLILARIN SOSYAL GÜVENLİĞİYLE İLGİLİ YASAL DÜZENLEMELER

Sosyal güvenlik, toplumdaki herkesi ekonomik, sosyal, fizyolojik ve hatta siyasi risklerden korumayı amaçlar ve bu nedenle devletin koruma görevini gerçekleştirmesi gerekir. Sosyal güvenlik sisteminin içinde ki temel sosyal risklerden biri yaşlılıktır. Türkiye'nin yaşlıları kapsayan hizmetlerinden biri de sosyal sigorta hizmetleridir. Belli bir süre istihdam piyasasında yer aldıktan sonra emekli olmaya hak kazanan kişilerin sosyal açıdan koruması, yaşlılara verilen hizmetin önemli bir parçasını oluşturur (Tuncay,2019,s.148).

1982 Anayasası'nın 60. maddesine göre, "Herkesin sosyal güvenlik hakkı bulunur. Devlet bu güvenliği gerçekleştirmek için gereken adımları atar ve teşkilat kurar." Bu maddeye dayanarak, devlet sosyal güvenlik sistemini kurmuş ve bu alanda gerekli önlemleri almak için çalışmalar yapmıştır (Aydın, 2004, s.257).

Türkiye'de sosyal güvenlik politikaları oluşturulurken zaman zaman sosyal yardımlaşma ve dayanışmayla ilgili çalışmalar kısıtlı olsa da devam etmiş ve 1950'li yıllardan sonra sosyal güvenliği sağlamaya yönelik kurumlar oluşturularak sosyal devletin sorumluluğu olarak görülen sosyal güvenlik düzenli bir hal almıştır. Kurumlar oluşturulurken gelişmiş ülkelerde ki sosyal devlet uygulamaları da dikkate alınarak sosyal yardım uygulamalarına öncelik verilmiştir (Acar ve Kitapçı ,2008, s.86).

Türkiye'de geçmişten başlayarak günümüzde de devam eden yaşlılar için devletin temel desteği ve güvencesi olarak emeklilik (sigorta ve maaş) görülmektedir. Yaşlılıkta döneminde önemli bir amaç olarak görülen emekli olma hakkını kazanmak için 1999 yılına kadar, gereken çalışma ve prim şartını sağlayan kadınlar 38, erkekler de 43 yaşını doldurduklarında emekliliğe hak kazanabiliyorlardı. Ancak 1999 yılından itibaren emekli olma yaşı dereceli olarak yükseltilmekte ve son olarak işe yeni başlayanlar için 1 Ocak 2048 tarihi itibariyle 65 yaşına çıkartılmıştır (Karakuş,2018,s.70).

Yaşlılıkta en önemli, etkili ve yaygın destek biçimlerinden biri, çalışanın katkı payları karşılığında çalışma yaşamının sonunda aldığı emekli maaşıdır. Emekli maaşı alan herkes aynı zamanda sağlık sigortasına sahip olmakta ve bununla birlikte sağlık alanında ki hizmetlerinden de yararlanmaktadır. Türkiye'de emekli olma yaşının özellikle geçmiş dönemlerde düşük olması sebebiyle tüm emekli olanlar yaşlı statüsüne girmemektedir. Bu bireylerin bazıları yaşlılık döneminde emekli olmakta, diğerleri ise zaman geçtikçe yaşlı

sınıflandırmasına girmektedir. Emekli olduktan sonra maaşını kendisi alan yaşlıların yanında vefat eden hak sahibinin maaşından yararlanmakta olan anne, baba, eş ve çocuklar içerisinde de yaşlı bireyler bulunmaktadır (Karakuş,2018: 70).

Türkiye'de yaşlıları sosyal risklerden korumak amacıyla belirli bir zaman çalıştıktan sonra emekliliği hak etmiş olanlara yönelik sosyal güvenlik hizmetleri birçok kanunla gerçekleştirilmektedir. Ancak 2006 yılında yürürlüğe giren 5502 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu ile sosyal güvenlik kurumları tek çatı altında toplanmıştır. Bu kurumlar (T.C. Resmî Gazete, 20 Mayıs 2006, sayı: 26173):

"Sosyal Güvenlik Kurumu" , ("4947 sayılı Sosyal Güvenlik Kurumu Teşkilâtı Kanunu" ile kurulmuştur.)

"Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı", ("5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu" ile kurulmuştur.)

"Sosyal Sigortalar Kurumu", ("958 sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu" il kurulmuştur.)

"Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu", ("1479 sayılı Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu" ile kurulmuştur.)

2022 sayılı Kanuna bağlı olarak bağlanan 65 Yaş Aylığı.

Çalışma hayatına devam edenlerin yanı sıra, daha önceki dönemlerde Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ile Esnaf ve Sanatkârlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu çalışanları olup günümüzde emekliliğe hak kazanan yaşlılar 2006'da yürürlüğe giren "5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'na" bağlı hizmetlerden yararlanabilmektedirler (T.C. Resmî Gazete, 16 Haziran 2006, sayı: 26200). Bu nedenle diğer bütün aktif olarak çalışma hayatında yer alan çalışanlar ve hali hazırda emekli olanların yanı sıra yaşlı bireylerin sosyal güvenlikleriyle ilgili güncel olarak yürürlükte olan yasal düzenleme, Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'dur.

4. YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL YARDIMLAR

Günümüzde yaşlıların yaşadığı pek çok sorunun temelinde değişen toplum yapısıyla birlikte aile ilişkilerinin zayıflaması ve yaşlıların sosyal desteklerinin azalması yatmaktadır. Ailesinden sosyal destek bulamayan yaşlılar psikolojik, sosyal ve ekonomik anlamda birçok problem yaşamaktadır-

lar (Ceylan, 2021,s.44). Yaşlı nüfusta görülen artış ve yaşlıların yaşadıkları sorunlar, yaşlı bireylere sunulacak hizmetlerin önemini arttırmış ve yaşlılara yönelik hizmetlerin daha da geliştirilmesi ülkelerin öncelikleri haline gelmiştir. Sosyal devletin getirdiği sorumluluklarla, Türkiye'de yaşlı alanın da sunulan hizmetlerin önemi her geçen gün çoğalmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından bu kapsamda yaşlılara sunulacak hizmetleri belirlerken uluslararası gelişmeleri de temel alarak sosyal hizmet ve sosyal yardım faaliyetlerini izlenmekte, kontrol etmekte, politika ve oluşturulan stratejiler bu yönde sosyal yapıya ve kültüre de uyacak şekilde insanı temele alan ve bütüncül hizmet sunumunu hedeflemektedir (Karakuş, 2018,s.88).

4.1. 2022 Sayılı Kanun Kapsamında Yaşlılara Yapılan Yardımlar

Yaşlılara refah alanında sistemli olarak sunulan sosyal yardımlara ilişkin en eski kanun, 1977 yılında çıkarılan 2022 sayılı, "*65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz, Kimsesiz Türk Vatandaşına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanun*" dur. Kanun, halk arasında "65 Yaş Aylığı" diye de bilinmektedir. Bu kanuna bağlı olarak aylıklarını alan yaşlı bireyler, 2006'da yürürlüğe giren 5510 sayılı "Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun" hükümlerinden de yararlanmaktadırlar (Tuncay,2019,s.151).

Ülkemizde yaşlı ve engellilere yönelik sosyal yardımlar içinde en eski ve sistemli yardımlardan birisi de 10/7/1976 tarih ve 15642 sayılı resmî gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiş "*65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşları ile Özürlü ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmelik"* çerçevesinde ödenen aylıklardır. Bu yönetmeliğe bağlı olarak ile herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşlundan gelir elde etmeyen veya aylık alma hakkını kullanmayanlar veya 24/5/1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu maddelerine göre harçlık ödenenlerin dışında kalmak şartıyla, aktif sigortalı bir işte çalışmayanlar, nafaka bağlanmış ya da nafaka bağlanması mümkün olmayanlara taşınır ve taşınmaz bütün gelirleri toplamı temel alınarak, aynı ev içerisinde yaşayan kişilerin gelirlerinin kişi başına düşen gelir tutarı asgari ücretin aylık net tutarının 1/3'ünden az olma şartını taşıyanlar ile bahsi geçen gelirden daha fazla gelir elde etme durumu olmayanlara Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından muhtaç olduğuna karar verilen(T.C. Resmî Gazete, 10 Temmuz 1976, sayı: 15642);

1- 65 yaşını doldurmuş Türk vatandaşlarına; 65 yaşını henüz doldurmamakla birlikte ilgili mevzuat kapsamında sorumlu sağlık kuruluşlarından edinilecek sağlık kurulu raporu ile engel oranının toplamda en az %70 düzeyinde engelli olduğunu belirlenmesi şartıyla başkalarının yardımı olmadan hayatlarını sürdüremeyecek kadar engelli olduklarını tespit edilmiş ve 18 yaşını tamamlamış Türk vatandaşlarına,

2- 65 yaşını doldurmamış olmakla birlikte ilgili yasal mevzuatı kapsamında sorumlu sağlık kuruluşlarından edinilecek sağlık kurulu raporu ile toplamda %40 ile %69 arası engelleri olduğunu kanıtlamış, 18 yaşını doldurmuş ve talepte bulunmasına karşın Türkiye İş Kurumu aracılığıyla işe yerleştirilmesi gerçekleşmemiş olan Türk vatandaşlarına,

3- Nafaka bağlanmış olan ya da nafaka bağlanma durumu olanlar ile sosyal güvenlik kuruluşlarının herhangi birinden her ne isimle altında olursa olsun düzenli bir gelir veya aylık hakkından yararlanmakta ya da uzun süreli sigorta kolları bakımından mecburi olarak sigortalı olunması gerekli olan bir iş kolunda çalışan konumunda kendisine bakmakla sorumlu bir yakını olan engelli çocuklar hariç olmak şartıyla, Türk vatandaşı olan, 18 yaşını henüz tamamlamamış ve ilgili mevzuatı kapsamında sorumlu hastanelerden edinilecek sağlık kurulu raporu ile toplamda en az % 40 oranında engelli oldukları tespit edilmiş durumundaki engelli yakınlarının bakımını fiilen gerçekleştiren Türk vatandaşlarına,

4- Yetim olarak sosyal güvenlik kurumlarının herhangi birinden aylık veya gelir alan çocuklardan engelli olanların almakta oldukları gelir veya aylık toplamı tutarları toplamda var olan engel oranlarına göre bu Yönetmelik çerçevesinde ödenecek olan aylık miktarından düşük olanlara çeşitli miktarlarda aylık yardım yapılmaktadır.

Bu çerçevede 65 yaş ve üstü yaşlı bireylere muhtaçlık hâlleri devam ettiği sürece (2.332) gösterge rakamı ile memur aylık katsayısı çarpılarak bulunacak miktarda aylık ödemesi yapılmaktadır. 2022 sayılı Kanuna bağlı ödenen aylıklar her yılın Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarında olmak üzere üç ayda bir peşin olarak ödenmektedir (Karakuş,2018, s.95).

01.01.2022-30.06.2022 döneminde 65 yaş aylığı için yapılan ödeme aylık 1.084,55 TL'dir (Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2022)

4.2. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Tarafından Yaşlılara Yapılan Yardımlar

Diğer dezavantajlı bireylerin yanı sıra engellilere ve yaşlılara yönelik sosyal yardımlarda yetkili olan kurum, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına tabi olan Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü'dür. Türkiye'de sunulan sosyal yardım faaliyetlerini en geniş ve örgütlenmiş şekilde gerçekleştiren kuruluştur. Kuruluş, sosyal yardım hizmetlerini 1986 yılında yürürlüğe giren 3294 sayılı "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu" ile oluşturulan "Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu" kaynaklarıyla gerçekleştirmektedir. Sahip olduğu kaynakları aynı yasayla birlikte Türkiye'deki tüm il ve ilçelerde kurulan ve başkanlıklarını ve denetimleri illerde valiler tarafından ilçelerde ise kaymakamlar tarafından yapılan 973 Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığıyla kullanılmaktadır. Sosyal çalışmacıların ev ziyaretleri sonrasında hazırladıkları sosyal inceleme raporları bireylerin ekonomi sıkıntılarının saptanmasında çok önemli bir misyon üstelenmekte ve sosyal yardımların yapılmasında belirleyici bir rol oynamaktadır. Sosyal yardımların sunulacağı kişiler 3294 sayılı yasa ile tespit edilmiş olup, hiçbir sosyal güvencesi olmayan muhtaç ve fakir kişilerden oluşmaktadır. Bu kişilerin en temel gereksinimlerinin (barınma, gıda, eğitim, yakacak, sağlık vb.) giderilmesi amacıyla yardımlar sunulmakta ek olarak çalışabilecek durumda bulunanların aktif ve üretken hale gelmelerini sağlayacak proje destekleri sunulmaktadır. (Tuncay, 2019, s.150).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu Kurulu kararıyla Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü ve Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü gelirlerin %5 kadarını engelli projeleri için kullanılabilmektedir. Ayrıca, engellilerin topluma entegrasyonunu kolaylaştıracak her türlü yardımcı araç ve gereçlerin standartlara uygun olarak teminine dikkat ederek, engellilere yönelik destek programlarına ilişkin usul ve esaslar farklı bir yönetmelikle tespit edilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 14 Haziran 1986, sayı: 19134).

3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ile birlikte " fakr-ü zaruret" içinde ve muhtaçlık durumda olan hiçbir sosyal güvenlik kuruluşuna tabi olmayan ve bu kuruluşlardan düzenli gelir ve aylık almayan (2022 sayılı Kanun'a göre aylık alan kişiler dâhil) yaşlı bireyler sosyal yardım hizmetlerinden faydalanabilmektedir (T.C. Resmî Gazete, 14 Haziran 1986, sayı: 19134).

4.3. Evde Bakım Yardımı

Temelde engelli bireyleri hedefleyen ancak yaşlılıkla birlikte artan kronik hastalıkların ve yaşlılığın bir engel oluşturmasından dolayı yaşlıların da yararlandığı evde bakım yardımı 2007 yılından beri uygulanmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013). Yaşlının kendi konfor ortamında her türlü kişisel bakımının sağlanmasının amaçlandığı evde bakım yardımında verilmesinde 3 temel koşul bulunmaktadır (www.aile.gov.tr);

1. Engelli bireylerin ilgili hastanelerden engelinin ağır engelli olduğunu gösteren ve en az %50 seviyesinde engelli olduğunu gösteren sağlık kurulu raporu alması şarttır.
2. Engeli bulunan kişilerin temel ihtiyaçlarını karşılamakta güçlük çekmeleri, bakıma muhtaç olmaları ve bu durumun yetkililerce belirlenmesi gerekmektedir.
3. Engellinin içinde yaşadığı hanede yaşayan kişilerin net gelirlerinin kişi başına asgari ücretin 2/3'ünden az olmalıdır.

Engelli için bakım sunacak kişilerin ilk etapta engellinin akrabası olması beklenir ancak vasi vb. akrabalık bağı olmayanlar da bakım sunabilmektedir. Ayrıca evde bakım yardımı alanların kişiler ve engellinin birbirine yakın olması, asgari olarak 8 saat bakımı fiili olarak gerçekleştirilmesi, özel durumlarda bütün gün boyunca bakım sunulabilmesi de beklenmektedir (Karakuş,2018:93).

Evde bakım yardımı alan kişi sayısı 2007 yılında 28.538 iken bu sayı ortalama 18 kat artarak 2022 yılında 532.337'ye çıkmıştır (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2022).

4.4. Eşi Vefat Eden Yaşlı Kadınlara Yapılan Yardımlar

Birlikte yaşanan hane içinde sosyal güvencesi olan kişi bulunmayan, 3294 sayılı Kanun kapsamında muhtaçlığı tespit edilen ve son resmi nikahlı eşini kaybetmiş kadınlara yönelik Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı aracılığı ile düzenli nakdi yardım yapılmaktadır. Ödemeler her ay için hesaplanıp 2 ayda bir yapılmaktadır 500 TL olarak yapılmaktadır (Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, 2022).

4.5. Vakıflar Genel Müdürlüğünün Yaşlılara Yönelik Yardımları

Önceleri başbakanlığa bağlı iken daha sonra Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlanan Vakıflar Genel Müdürlüğü yaşlılara yönelik doğrudan olarak yardımlar düzenlemese de, vakfiyelerde yer alan hayır yapma koşullarının yerine getirilmesi için 27.09.2008 tarihli ve 27010 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan "Vakıflar Yönetmeliği" ne bağlı olarak Genel Müdürlükçe muhtaç aylığı bağlanmaktadır. Bu kapsamda %40 ve üstü engelli olup da sosyal sigorta kurumlarına tabi olmayan engellilere sunulan yardımlar çerçevesinde, bu şartlara uyan muhtaç yaşlılara bireylere de aylık bağlanmaktadır.

Muhtaç Aylığından Yararlanma Şartları şunlardır (Vakıflar Genel Müdürlüğü, 2022);

- Annesiz ya da babasız muhtaçlık içinde ki çocuklar ile % 40 ve üstü engelli olan muhtaç bireylere,
- Müracaat edecek kişinin muhtaçlık aylığı alabilmesi için herhangi bir sosyal güvencesinin bulunmaması,
- Düzenli aylık ya da gelirinin bulunmaması,
- Kanunla veya mahkeme kararıyla bakım altında bulunmayan,
- Taşınır ve taşınmaz gelir getirici bir malı bulunmaması veya olup da bunlardan elde edeceği gelirin ortalama gelirlerinin aylık bu yönetmelikle belirlenen muhtaç aylığı tutarını (601,43 TL'yi) geçmeyecek şekilde olması, hâlinde muhtaç aylığı bağlanabilmektedir. Muhtaç aylığından aynı aileden sadece tek kişi yararlanabilmektedir.

5. YAŞLILARA YÖNELİK SOSYAL HİZMET POLİTİKALARI VE UYGULAMALARI

Ülkemizde yaşlılara sunulan hizmetlerden sorumlu birim Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğüdür. Bu genel müdürlük yaşlı ve yaşlılık alanlarında oluşturulacak sosyal politikalar oluşturmak ve uygulamaları gerçekleştirmek için; sosyal ve ekonomik sıkıntı içinde olan yaşlılara yönelik hizmetleri sunmakta, yaşlılara yönelik huzurevleri, yaşlı yaşam evleri ve yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri ile sistemli ve yaşlıların beklentilerini karşılayan çalışmalar yapmayı hedeflemektedir (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü,2022).Her geçen gün değişen dünya ve ülke koşulları değerlendirilerek yaşlı refah alanında ki hizmetlerin arttırılması, çeşitlendirilmesi ve

kurumda bakım dışında başka hizmet çeşitlerine de ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada kamu kuruluşları, özel sektör ve yerel yönetimler farklılaşan yaşlı ihtiyaçlarını karşılamak için birçok politika ve projeler uygulamaktadır.

5.1. Ulusal Yaşlanma Eylem Planı / Uygulama Programı

Yaşlanmaya ilişkin verilerden yararlanılarak her türlü istismar, ihmal, dışlanma ve engellerin karşısında durularak yaşlıların toplum hayatına etkin ve ayrım yapılmadan katılabilmeleri için; "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı" tarafından hazırlanan "Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Ulusal Yaşlılık Eylem Planı" Yüksek Planlama Kurulu tarafından 2007 yılında kabul edilmiştir. "Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı"nda yer alan eylemlerin uygulama aşamasına geçebilmesi ve önce eylemlerin saptanması için 2013 yılında "Ulusal Yaşlanma Uygulama Programı" oluşturulmuştur. "Ulusal Yaşlanma Uygulama Programı'nda" Türkiye'deki yaşlı bireylerin durumu gösterilmekte olup, uluslararası uygulamalar dikkate alınarak 2013-2015 senelerini kapsayan 3 yıllık dönemde kısa, orta ve uzun vadede uygulanabilecek amaçlara varmak için farklı Bakanlıkların sorumluluğunda 30'u aşkın geniş kapsamlı eylemin gerçekleştirilmesi planlanmıştır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı,2013).

2013 yılında "Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı"nda öncelikli üç konu üzerinde durulmuş ve düzenleme bu 3 konu üzerinde yapılmıştır. Bunlar; yaşlılıkta sağlık ve refahın sağlanması, yaşlılar ve kalkınma ile yaşlılıkta fırsatlar sunan yaşlı bireyleri destekleyecek ortamların oluşturulmasıdır. Türkiye'de yaşlı bireylerin durumu ve yaşlanma ulusal eylem planı uygulama programına esas olan konulara ilişkin alanlar şunlardır; Hayat Boyu Sağlığın Geliştirilmesi ve Refahın sağlanması, İş ve Yaşlanan İş Gücü, Toplumsal Hayata ve Kalkınma Sürecine Aktif Katılım, Kırsal Kesimde Kalkınma, Yaşlılarda Yoksulluğun Ortadan Kaldırılması, Göç ve Kentleşme, Uluslararası boyutta ve Eşit Olarak Bakım ve Sağlık Hizmetlerine Ulaşımın Sağlanması, Bakım Hizmeti Verenlerin ve Sağlık Çalışanlarının Eğitimi, Bakım ve Bakım Hizmeti Verenlerin Desteklenmesi, Konutlar ve Yaşanan Ortamlar, İhmal, İstismar ve Şiddette Yaşlanmaya Bakış Açısı (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı,2013).

2013-2015 yılları aralığında uygulamaya koyulan Ulusal Yaşlanma Uygulama Programı çerçevesinde, uygulamaları yürütmekte olan kurumlardan düzenli olarak raporlar alınmış ve değerlendirilmiştir. Bu kapsamda uygulama programı 64. Hükûmet Programında yeniden düzenlenmiştir.64. Hükûmet

programında da yer alan "Ulusal Yaşlanma Eylem Planı Uygulama Programı'nın" etkinliğini arttırmak, yaşlıların sağlık sorunlarını en aza indirebilme, yaşlıların kendi evlerinde, alışkın oldukları ortamda, fakat yaşlı için daha kullanışlı ve yaşlıya göre dizayn edilmiş şartlar altında hayatlarını sürdürmelerine sağlamaya yönelik bir hizmet sunumu belirlenmiştir. Bu kapsamda yoksulluk içerisinde ki yaşlı vatandaşların ekonomik olarak karşılanabilecek konutlarda yaşamasını sağlamak için "Barınma Yardımları" çerçevesinde sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıfları aracılığı ile oturma imkanı olmayacak kadar eski, bakımı olmayan ve sağlıksız koşullarda ki evlerde yaşayan, 3294 sayılı Kanun kapsamında muhtaç ve fakir durumda olduğu tespit edilen yaşlı bireylere (65 yaş+) kişilere evlerine bakım ve onarım için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kaynakları ile yardım yapılmaktadır (Karakuş, 2018, s.111).

5.2. Aktif Yaşlanma ile ilgili düzenlemeler

Aktif yaşlanma kavramına ilk kez Yaşlanma "Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı"nda yer verilmiştir. Daha sonra Onuncu Kalkınma Planı kapsamında hazırlanan Yaşlanma ve Özel İhtisas Komisyonu Raporunda 'Aktif Yaşlanma' başlıklı kısımda aktif yaşlanma kavramı daha geniş bir kapsamda ele alınmıştır. Raporda aktif yaşlanmaya ilişkin; yaşlıların istihdama katılımı, politik ve gönüllü faaliyetlerde yer alabilmeleri, özellikle yaşa bağlı olarak başkalarına muhtaç olmadan özerk ve bağımsız bir yaşamın yolunu açan sağlıklı yaşam sürdürebilmeleri, toplumun aktif yaşlanma konusunda bilgilendirilmesi, gençlik ve yetişkinlik çağındaki bireylere yaşlılığa ilişkin farkındalık geliştirme, yaşlıların bir yerden başka bir yere özgürce hareket edebilmelerini sağlama gibi hedeflere yer verilmiştir (Kalkınma Bakanlığı, 2014). Bu yönüyle raporda DSÖ'nün yaklaşımına uygun bir yaklaşım sergilenerek aktif yaşlanma bütüncül olarak ele alınmış ancak Avrupa'ya benzer eğilimle yaşlı istihdamına sıklıkla vurgu yapılmıştır (Aca,2019, s.125).

Diğer taraftan Sağlık Bakanlığının 2015'te "Türkiye Sağlıklı Yaşlanma Eylem Planı ve Uygulama Programı: 2015-2020 Belgesi" hazırlanmış ve belgede aktif yaşlanma kavramına yer verilerek, yaşam devam ettikçe sağlığın geliştirilmesi ve sağlıklı yaşlanma, yaşlıların sağlık hizmetlerine tam erişiminin sağlanması, birinci basamak sağlık hizmetlerinde yaşlıların bu hizmetlere kolay erişimini ve onlara bu hizmetlerde pozitif ayrımcılık sağlama gibi amaçlar vurgulanmıştır. Bu belge ile ayrıca öncelikli müdahale yaklaşımı üzerinde durularak bunun ilk adımı olarak yaşlılar için fiziksel aktivite ve eg-

zersiz hizmetlerinin geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2015).

Aktif yaşlanmaya ilişkin ülkemizde hazırlanan bir diğer belge '2017-2020 Aktif Yaşlanma Strateji Belgesidir'. Bu belge Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığınca hazırlanmıştır. Aktif Yaşlanma Strateji Belgesinin esas amaçlarından birisi yaşlılar için oluşturulacak politikaların sadece sosyal yardımlarla sınırlanmayarak ülkede ki yaşlı bireylerin gereksinimleri, seçimleri ve yapabilecekleri doğrultusunda hem çalışma hayatı hem de gönüllü faaliyetler yoluyla toplum yaşamına aktif olarak katılabilmelerini sağlamaktır. Bahsedilen bu amaçlara ulaşmak için yapılabilecek etkili faaliyetlerden birisi de; Dünya Sağlık Örgütü tarafından oluşturulan ve insanların yaş aldıkça hayat standartlarını daha iyi hale getirmek hedefiyle bireylerin sağlık, güvenlik ve katılım alanlarında ki şanslarını en iyi hale getirilmesi süreci olarak ifade edilen "aktif yaşlanma" uygulamalarının gerçekleştirilmesidir. Bu çerçevede "Aktif Yaşlanma Strateji Belgesi" taslağı hazırlanmıştır. Bu belgenin uygulama tavsiyeleri, dört konu esas alınarak düzenlenmiştir. Bu konular; İş gücü piyasasına aktif katılım, bağımsız yaşam, toplumsal yaşama katılım, aktif yaşlanma için uygun çevre ve kapasitedir (Karakuş, 2018, ss.112-113).

Aktif yaşlanmayla ilgili diğer çalışmalara bakılacak olursa; Türkiye'de 2019 yılı 'Yaşlılık Yılı' olarak ilan edilmiş, bu kapsamda yaşlılara yönelik çalışmalara hız verilmiş ve aktif yaşlanmaya destek verme, yaşlıların haklarını güçlendirme hedefiyle; 2019 yılının Şubat ayında 'I. Yaşlılık Şurası' gerçekleştirilmiş ve aktif yaşlanma konusunda rehber ve yol haritası niteliğinde '2030 Yaşlı Vizyon Belgesi' hazırlanmaya başlanmıştır .2019 yılının 'Yaşlılık Yılı' ilan edilmesiyle ayrıca Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünce bölgesel olarak 'yaşlı refahı' seminerleri düzenlenmeye başlanmıştır. Şimdiye kadar 12 kez bölgesel düzeyde gerçekleştirilen seminerler, huzurevleri ve rehabilitasyon merkezlerindeki çalışanlara, yaşlılara yönelik farkındalık yaratmak, geriatrik fiziksel rehabilitasyon konularında personelin gelişimini sağlamak ve yaşlıların yaşam kalitelerini geliştirmek için düzenlenmektedir (yasam.ankara.edu.tr, 2016).

5.3. Evde Sağlık Hizmeti

Evde sağlık hizmeti ülkemizde 10.03.2005 tarihli, 25751 sayılı Resmi Gazete 'de yayınlanarak yürürlüğe giren "Evde Bakım Hizmetlerinin Sunumu Yönetmeliği"nde; "doktorların önerileri dikkate alınarak hasta bireylere, aileleri ile barındıkları ortamda, sağlık ekibi tarafından fizyoterapi, rehabilita-

syon, psikolojik tedavi de dahil tıbbi ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde sağlık ve bakım ile takip hizmetlerinin sunulması" olarak ifade edilmektedir (T.C. Resmî Gazete,10 Mart 2005, Sayı: 25751).

Evde sağlık hizmetlerinin sunulduğu kesim; genelde 65 yaş ve üstü kronik hastalığa sahip ve sürekli bakım ihtiyacı olan yaşlı hastalar, bunların yanında kronik hastalığı olan her yaş grubu, çocuklar ve bebeklerdir. Bütün bu yaş grupları çok boyutlu bakım hizmetlerini güvende hissettikleri ev ortamlarında alabilmektedirler. Ayrıca yaşamının son dönemindeki kanserli hastaların son günlerini daha iyi geçirebilmelerini sağlayabilmek amacıyla evde sağlık hizmetleri verilebilmektedir (Güzel,2018:16).

Evde sağlık hizmetleri Sağlık Bakanlığa bağlı hastaneler, ağız ve diş sağlığı hastaneleri ve merkezleri çatısı altında kurulan evde sağlık hizmeti birimlerince yürütülmektedir. Hizmete yaygın başvuru ise hastalar ya da yakınları tarafından Türkiye genelinde hizmet veren çağrı merkezini arayarak başvurunun yapılmasıdır. Hasta taburcu olma aşamasında ise bu başvuruyu müdavi hekim yapar. Hastanın yaşadığı yer ve hastanın yaşadığı yere yakın evde sağlık hizmeti biriminin yoğunluğu ve talep edilen hizmet türüne bağlı olarak en kısa sürede hastaya gerekli müdahaleler yapılır (Aca,2019,s.132).

5.4. Yerel Yönetimlerin Sunduğu Evde Bakıma Destek Hizmetleri

Ülkemizde evde bakıma destek hizmetleri 10.7.2004 tarihli 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu ve 3.7.2005 tarihli 5393 Belediye Kanunu'ndan hareketle belediyeler tarafından yürütülmektedir. Standart bir uygulamanın olmadığı ve belediyelerin kendi bütçelerinden finanse ettikleri evde bakıma destek hizmetlerinde genel olarak basit tamirat, sıhhi tesisat, her türlü onarım işleri, pansuman yapma, tansiyon ölçme gibi sağlık hizmetleri, yaşlının alışverişini yapma, evini temizleme ve benzeri çok çeşitli hizmetler verilmektedir (Aca,2019,s.129).

5.5.Yaşlı Destek Programı (YADES)

Ülkemizde birkaç belediye tarafından ve yeterli ölçüde sunulmayan yerel yönetimlerin yaşlı vatandaşlara sunacakları hizmetleri desteklerle daha güçlü hale getirmek, belli bir standart sağlamak ve yaşlılara sunulacak hizmetleri ülke genelinde yaygınlaştırmak için, yurt içinde ki ve yurt dışında ki gelişmeleri de temel alarak yaşlılara yönelik bakım ve destek hizmetlerinin önce yaşlıları kendi sosyal çevrelerinden ayırmadan, aileleri yanında destekleyerek

sunulmasını için Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünce Yaşlı Destek Programı (YADES) 2016 yılında uygulamaya başlanmıştır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2018).

YADES ile amaçlanan sürekli ve yatılı kurum bakımına bağlı kalmamak için gündüzlü ve evde bakıma destek faaliyetlerinin yaşlı bireylerin ihtiyaçları ve beklentilerinin dikkate alınarak geliştirilmesi ve yaygınlaştırılmasıdır. Bütçe ile belirlenecek olan ödeneğin her yıl ikametgahı Türkiye'de olan ve hizmete ihtiyacı olan 65 yaş ve üzeri yaşlıların korunmaları ve desteklenmeleri ile sağlık ve sosyal anlamda desteğe ihtiyaç duyanların kendi yaşadıkları evlerden koparılmadan ihtiyaçları olan desteği sunarak yaşamlarının kolay hale getirilmesi için Yaşlı Destek Programı (YADES) kapsamında, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından tespit edilecek usul ve esaslar kapsamında büyükşehir belediyelerinin hazırlayacakları ve valilikler tarafında teklif edilecek projeler için kullandırılması öngörülmüştür (Karakuş,2017:107).

Diğer taraftan belediyeler tarafından bu program kapsamında sunulan hizmetlerde standart bir uygulama yoktur. Bu bağlamda örneğin evde bakıma destek hizmetleri kapsamında boya, tamir, ev temizliği, ihtiyaç halinde pansuman, tansiyon ölçme ve benzeri bir dizi hizmet sunumu belediyelerin destek bakım personeli tarafından gerçekleştirilir. 2019 yılı Şubat ayı itibariyle bu kapsamda sunulan hizmetlerden 168 bin yaşlı yararlanmıştır (Aca, 2021,s.130).

5.6.Gündüzlü Bakım Hizmetleri

Yaşamını ailesinin, akrabalarının ya da kendi başına sürdüren yaşlılarla, Alzheimer/Demans vb. hastalıklara sahip olan yaşlı bireylerin yaşam şartlarını iyileştirmek, boş zamanlarını değerlendirmelerini sağlamak, psikolojik, sosyal ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanmasına yardım etmek, danışmanlık ve rehberlik hizmeti vermek, günlük yaşam faaliyetlerine kendi imkânları yeterli olmadığında destek vermek, sosyal faaliyetlerde yer almalarını sağlayacak faaliyetler hazırlamak ve gerekli hallerde yaşlının ailesine dayanışma ve paylaşma sağlayarak yaşlı bireyin sosyal refahını artırmak için sunulan hizmetlerdir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2018).

17 ilde 27 kuruluşta 237 yaşlı bu hizmetten faydalanmaktadır. (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2020).

5.7. Yaşlı Yaşam Evleri

Ülkemizde sayıca az olan (28 tane) yaşlı yaşam evleri (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2020) huzur evlerine kabul şartlarına uygun yaşlıların il veya ilçe gibi yerleşim merkezlerinde toplumla daha iç içe yaşam sürmeleri hedefiyle hayata geçirilmiştir.

Yaşlı yaşam evleri her odada tek yaşlı kalmasına fırsat sağlayan genel olarak 3-4 en fazla da 6 yaşlının kalabileceği gibi düzenlenmektedir. Evli çiftlerin beraber kalabilecekleri onlara özel ya da kendi yaşadığı evini yaşlı yaşam evi olarak düzenlemek isteyen yaşlılara yönelik uygulamalar da bulunmaktadır. Yaşlı yaşam evinin bütün gereksinimleri ve giderleri bağlı olduğu kuruluş tarafından karşılanmakta ve evlerde 1 tane bakım elemanı bulunmaktadır. Yaşlı yaşam evinde kalmak isteyen kişilerin beklentileri ve kültürel özellikleri göz önüne alınarak daha çok kent merkezlerinde ve toplu yaşayabilecekleri yerlerde kurulabilmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2018).

Yaşlı yaşam evleri yönetmeliği henüz çıkmadığı için bir proje olarak hayata geçirilmiştir. Bulundukları bölgelerde yer alan yaşlı bakım kuruluşlarına (Huzurevi ve Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi), bu kuruluşların olmadığı yerlerde ise engelli bakım kuruluşlarına (Engelsiz Yaşam Merkezi, Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi) bağlı ek birimler olarak açılabilmekte ve çalışmalarını gerçekleştirebilmektedir. (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2018).

5.8. Yaşlılara Yönelik Ücretsiz veya İndirimli Seyahat Desteği

Türkiye genelinde 65 yaş üstü ve engelli bireylerin sayısı giderek artmaktadır. Bu artışla beraber dezavantajlı bireylere ulaşım ihtiyaçlarında kolaylık sağlamak için ücretsiz veya indirimli seyahat uygulaması getirilmiştir. 04/03/2014 tarih ve 28931 sayılı Resmî Gazete' de yayımlanarak kabul edilen "Ücretsiz veya İndirimli Seyahat Kartları Yönetmeliği" göre, Engelli bireyler ve diğer dezavantajlı bireylerin yanında 65 yaş ve üstü bireylere de şehir içi toplu taşıma araçlarından ücretsiz olarak yararlanma hakkı, demiryolları ve denizyollarının şehirlerarası hatlarından ise %50 indirimli olarak yararlanabilme hakkı tanınmıştır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2018).

İndirimli veya ücretsiz seyahat hakkından yararlanacak olanların Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığından seyahat kartı almaları gerekirken yaşlılar için böyle bir zorunluluk bulunmamakta sadece nüfus cüzdanı ile yaşlılar ücretsiz

ve indirimli seyahat hakkından yararlanabilmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2018).

5.9. Tazelenme Üniversiteleri

Tazelenme üniversiteleri bir sosyal sorumluluk projesi olarak uygulamaya geçmiştir. Prof. Dr. İsmail Tufan'ın (Akdeniz Üniversitesi Gerontoloji Bölüm Başkanı) rehberliğinde geliştirilmiştir. Proje, Prof. Dr. Tufan tarafından 2000 yılından bu yana sürdürülen ve 2023 yılında tamamlanması beklenen Türkiye Gerontoloji Atlası araştırmasından elde edilen veriler esas alınarak yapılandırılmıştır (tazelenme.com,2022).

Dünya'da üçüncü yaş üniversitesi olarak da anılan yaşlı kişilere yönelik sunulan yükseköğretim programları, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü koordinatörlüğünde ve üniversitelere bağlı olarak "60 + Tazelenme Üniversitesi Projesi" ülkemizde uygulanmaktadır. Aktif ve sağlıklı yaşlanma bakış açısıyla yaşlı kişilerin toplumsal yaşama aktif katılımını artıran ve hayat boyu öğrenmelerini destekleyen üniversitelerden bütün yaşlılarımız ücretsiz olarak yararlanabilmektedir (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü,2022).

6. SONUÇ

Dünyada ve Türkiye'de nüfusun yaşlanması önemli bir süreç olarak görülmektedir. Türkiye'de toplam nüfus içinde yaşlı nüfus oranı sürekli artmakta bu da demografik dönüşüm yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu demografik dönüşümle birlikte yaşlıların toplum içindeki oranları artmasıyla ortaya çıkan sosyal güvenlik sorunları ve 1980 sonrası giderek artan aile yapısındaki değişimlerle ortaya çıkan yaşlıların bakım sorunu yaşlı refah alanında sosyal politikaların oluşturulmasını zorunlu hale getirmiştir. Türkiye'de yaşlılara sunulan sosyal politikaların temeli 1982 anayasasına dayanmaktadır. 1982 Anayasasının 61.maddesine bağlı çıkarılan ilk genel kanun 1983 yılında yürürlüğe giren 2828 sayılı "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu" dur. Bu kanunla muhtaç yaşlı tanımlaması yapılmış ve diğer dezavantajlı gruptakilerin yanı sıra yaşlılara sunulan hizmetler tek çatı altında toplanmıştır. 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Ülkemizde yaşlılara sunulan hizmetlerden sorumlu birim Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğüdür. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü yaşlılık alanında oluşturulacak sosyal politikalar oluşturmak ve uygulamaları gerçekleştirmek

için; sosyal ve ekonomik sıkıntı da olan yaşlılara ilişkin hizmetleri sunmakta, yaşlılara yönelik huzurevleri, yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezleri ve yaşlı yaşam evleri ile bunun dışında kalan alanlarda ki ihtiyaçları karşılamaya yönelik çalışmalar yapmayı hedeflemektedir.

Türkiye'de Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının yanı sıra Sağlık Bakanlığı ve yerel yönetimlerde hizmetler sunmaktadır. Sağlık Bakanlığı evde sağlık hizmetleri sunarak Aile Bakanlığının evde bakım hizmetlerini desteklemektedir. Türkiye'de yerel yönetimlere 5393 ve 5216 sayılı kanunlarla sosyal hizmet sunma sorumluluğu verilmiştir. Belli başlı belediyelerce yaşlılara evde bakım ve daha çok evde bakıma destek hizmetlerinin verilmektedir. Ancak belediyeler sistemli ve düzenli hizmetler sunmamaktadır. Bu kuruluşlar dışında Türkiye de sivil toplum kuruluşları ve özel kuruluşlarda özellikle barınma ve bakım konusunda hizmetler sunmaktadır.

Türkiye'de yaşlılara sunulan en temel sosyal politikalardan birisi de sosyal güvenlik hakkıdır. Sosyal güvenlik hakkı, 1982 Anayasasında yer alan "Herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatı kurar." maddesi ile belirlenmiştir. Yaşlı bireyler belirli bir süre çalışıp primlerini doldurduktan sonra emekli aylığı almaya hak kazanmaktadırlar. Sosyal güvenlik kurumlarından gelir elde etmeyen yaşlılar içinse 1976 yılında kabul edilen 2022 sayılı "65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun" ile düzenleme yapılmış ve düzenli gelire sahip olmayan yaşlı vatandaşlara belirli miktarda bir aylık bağlanmasına karar verilmiştir.

Türkiye'de son yıllara Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı aktif ve sağlıklı yaşlanma konusunda araştırmalar yapmıştır. Sundukları hizmetlerde Dünya Sağlık Örgütü'nün aktif yaşlanma ilkelerini izlemişlerdir. Türkiye'de yaşlılara sunulan hizmetler huzurevi, yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezi, gündüzlü bakım, evde bakım, yaşlı yaşam evleri, sosyal yardım, evde bakıma destek hizmeti, yaşlılara yönelik ücretsiz veya indirimli seyahat desteği ve sivil toplum kuruluşlarının ve üniversitelerin gerçekleştirdiği projelerdir.

Bu çalışmada Türkiye'de yaşlılara sunulan sosyal hizmetler ve sunan kuruluşlar analiz edilmiştir. Çalışma da var olan hizmetlerin incelenmesinin yaşlılara sunulacak hizmetleri çeşitlendirmeye ve hizmet sunumundaki eksikleri görmeye yardımcı olması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Aca, Z. (2021). "Aktif Yaşlanma Kavramının Temel Çerçevesini Anlamak ve Türkiye'de Aktif Yaşlanmaya Yönelik Politikalar". Ekonomik ve Sosyal Boyutlarıyla YAŞLILIK. Ed. Fatih ALTUN, Gazi Kitapevi, Ankara

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2019). Engelliler İçin Bilgilendirme Rehberi, https://www.aile.gov.tr/media/35694/engelli-bilgilendirme.pdf, Erişim Tarihi: 05.05.2024

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü (2022). Sosyal Yardım Programlarımız, https://www.aile.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/

Erişim Tarihi:11.05.2025

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2013). Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı Uygulama Programı, Ankara.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2018). Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Hizmetler, Kurumsal Yaşlı Bakımı ve Kurumsal Yaşlı Bakımında İllerin Durumu, Ankara: ASPB

Ankara Üniversitesi Yaşlılık Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (2016). 'Türkiye Aktif ve Sağlıklı Yaşlanma Zirvesi'. http://yasam.ankara.edu.tr/2016/03/05/turkiye-aktif-ve-saglikli-yaslanma-zirvesi-2016/ Erişim Tarihi: 25.04.2025

Aydın, U. (2004). İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku, 2.Baskı, Ö. Z. Altan (Ed.), Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1529, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 812, Anadolu Üniversitesi Web-Ofset.

Ceylan, H. (2021). *Yaşlılık ve Refah Devleti* (2.Basım). Nobel Yayınları

Çevik, E. C. (2019). *Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Sosyal Politika Uygulamaları* (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi)

Devlet Planlama Teşkilatı (2007). *Türkiye'de Yaşlıların Durumu ve Yaşlanma Ulusal Eylem Planı*, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Yayın No DPT: 2741

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2020). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni 2020-Ocak, Ankara

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2020).2020 Yılı Yaşlı Nüfus İstatistik Bülteni. https://aile.gov.tr/media/89041/yasli_nufus_istatistik_bulteni.pdf, Erişim Tarihi:26.04.2025

Gürer, A., Çırpan, F. K., ve Özlen, N. A. (2019). Yaşlı bakım hizmetleri. *Journal of Health Services and Education*, *3*(1), 1-6.

Güzel, E. Ç. (2018). Türkiye'de Evde Sağlık Hizmetleri. *Klinik Tıp Aile Hekimliği*, 10(5), 15-19.

Kalkınma Bakanlığı (2014). Onuncu Kalkınma Planı (2014- 2018): Yaşlanma Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.

Karakuş, B. (2018). Türkiye'de Yaşlılara Yönelik Hizmetler, Kurumsal Yaşlı Bakımı ve Kurumsal Yaşlı Bakımında İllerin Durumu, Engelli Ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayını.Ankara. https://www.aile.gov.tr/media/9323/kitaptuerkiye de-yaslilara-yonelikhizmetler-kurumsal-ya%C5%9Fl%C4%B1-bak%C4%B1m%C4%B1-ve-illerin-durumu2018.pdf, Erişim Tarihi:05.05.2025

Kurtkapan, H. (2019). Türkiye'de Demografik Dönüşümün Sosyal Yansımaları ve Yaşlılık. *Sosyal Güvence*, (15), 27-46.

Sağlık Bakanlığı (2015). Türkiye Sağlıklı Yaşlanma Eylem Planı ve Uygulama Programı 2015-2020, Yayın No: 960, Ankara: Sağlık Bakanlığı.

Evde Bakım Hizmetleri Sunumu Hakkında Yönetmelik. (2005). T.C. Resmî Gazete (Sayı: 25751). http://www.mevzuat. gov.tr. Erişim Tarihi:11.05.2022

65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun (1976). T.C. Resmî Gazete (Kanun No.2022, sayı:15642)

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (2011). T.C. Resmî Gazete (KHK No. 633, Sayı: 27958)

Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliği (2001). T.C. Resmî Gazete (Sayı: 24325)

Kamu Kurum ve Kuruluşları Bünyesinde açılacak Huzurevlerinin kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelik (1987). T.C. Resmî Gazete (Sayı:19422).

Özel Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliği (2008). T.C. Resmî Gazete (Sayı:26960)

Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu (2006). T.C. Resmî Gazete (Kanun No. 5502, Sayı:26173)

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu. (27 Mayıs 1983). T.C. Resmî Gazete(sayı:18059).https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/18059.pdf, Erişim Tarihi:05.05.2024

Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu (2006). T.C. Resmî Gazete (Kanun No. 5510, Sayı:26200).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu (1986). T.C. Resmî Gazete (Kanun No: 3294, Sayı: 19134)

Yaşlı Hizmet Merkezlerinde Sunulacak Gündüzlü Bakım ile Evde Bakım Hizmetleri Hakkında Yönetmelik (2008). T.C. Resmî Gazete, (Sayı: 26960)

Tazelenme Üniversiteleri (2022). Kuruluş Öyküsü. https://tazelenme.com/hakkinda, Erişim Tarihi:06.05.2024

Tuncay, T. (2019). “Yaşlılık Mevzuatı”. Sosyal Hizmet Mevzuatı. Ed. İlhan TOMANBAY. Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını

Tüik, (2022). “İstatistiklerle Yaşlılar”

https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Yaslilar-2021-45636#:~:text=N%C3%BCfus%20tahminlerine%20g%C3%B6re%202021%20y%C4%B1l%C4%B1,8'ini%20ya%C5%9Fl%C4%B1%20n%C3%BCfus%20olu%C5%9Fturdu.Erişim Tarihi:24.05.2024

Umutlu, S. ve Epik, M. T. (2019). Türkiye’de Yaşlı Nüfus ve Sosyal Politika Uygulamaları. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, *11*(1), 29-43.

Vakıflar Genel Müdürlüğü (2022). Muhtaç Aylığı. https://www.vgm.gov.tr/faaliyetler/hayir-hizmetleri/muhtac-ayligi Erişim Tarihi:06.05.2024